

İktisat dergisi

aylık dergi

sayı: 432 5.000.000 TL.

Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti XXVII. İktisatçılar Haftası Özel Sayı

2003'e girerken sorunlar ve arayışlar

prof. dr. sevim görgün, prof. dr. kenan bulutoğlu ve prof. dr. cumhur ferman'a armağan

vahap adıyaman - gündüz aktan - cengiz arın - fulya atacan - deniz baykal
taner berksoy - korkut boratav - ahmet davutoğlu - toker dereli - mehmet emanet
necat erder - abdullah gül - gençay gürsoy - ersin kalaycıoğlu - eser karakaş
gülten kazgan - mübeccel kıray - hasan kirmanoğlu - hüsnü mahalli - erol manisalı
nuray mert - baskın oran - türkan öncel - mustafa özel - sungur savran
kemali saybaşıllı - cem somel - şükran soner - faruk sönmezoğlu - tarık h. şengül
umur talu - zafer üskül - işaya üşür - nur vergin - gaye yılmaz

Vergi Dairesi

Vergi dairelerinin en hızlısı elinizin altında. Girin www.isbank.com.tr'ye, ister kendinizin, ister müşteri veya yakınlarınızın vergilerini kolayca ödeyin. Dekontu da dilerseniz yazıcınızdan basın, dilerseniz e-posta veya faks olarak isteyin, olmadı İş Bankası şubelerine uğrayıp kendiniz alın. Nasıl olsa vergi daireniz elinizin altında.

Elma hesabı
sizin hesabınıza çalışır.

Paranızla
yatırım fonu alır,
ödemelerinizi
otomatik yapar.

“Siz rahatınıza bakın”

Güneş Konut Paket Sigortası,
hem evinizi ve eşyalarınızı
20 ayı riske karşı güvenceye alıyor,
hem de 24 saat Konut Yardım hizmeti sağlıyor.

Konut Paket
Sigortası

GÜNEŞ SİGORTA

yarın da güneş doğacak

gunessigorta.com.tr

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin hâkemi yayı organıdır. İktisat Dergisi, aylık olarak yayınlanır.

Kurucuları:

Nihat Batır, Oktay Emed, Reşat Umur

Sahibi:

İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti adına

Yönetim Kurulu Başkanı:

Alpay Biber

Genel Yayın Yönetmeni:

Serhat Aligil

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü:

Hikmet Akçiçek

Yayın Kurulu:

Hikmet Akçiçek, İker Aktökün, Serhat Aligil, Fuat Ercan, Oğuz Oyan, Yasemin Öztürk, Melin Sarfali, Emine Tahsin, Kurtar Tanyılmaz

Editörler Kurulu:

Özlin Akgüç, Erdoğan Altın, Mehmet Altan, Kaya Ardiç, Cengiz Arın, Taner Berksoy, Ercan Eren, Nihat Falay, Tamer İşgüder, Kuvvet Lordoğlu, Tükel Minibaş, İzzettin Önder, Murat Özyüksel, Nail Sallıgan, Ümit Şenesen, Gül Günver Turan

Yayın Kurulu Sekreteri:

Z. Canan Özatalay

Reklam Sorumlusu:

Ebru Edgüer

Kapak Tasarım:

Yorum Ajansı

Yönetim Yeri:

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No' 27/6

80090 Taksim / İSTANBUL

Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 81 55

Fax: 0.212 255 17 73

E-posta: dergi@ifmc.org.tr

bilgi@ifmc.org.tr

Web: www.ifmc.org.tr

Ofset Hazırlık ve Baskı:

Kurtiş Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.

Tel.: 0.212 518 11 28 - 458 06 88/89

Fax: 0.212 517 40 10

E-mail: kurtis@kurtismatbaa.com

Web: www.kurtismatbaa.com

Dağıtım:

DPP

Abone Koşulları:

Yıllık: 30 milyon TL.

Öye, Öğrenci, Arş. Gör. ve Öğretim Üyesi:

(Yıllık) 24 milyon TL.

Yurtdışı: 60 \$

Abone Hesap No:

Garanil Bankası Harbiye Şubesi: 8299680

Akbank Taksim Şubesi: 41007

İş Bankası Taksim Şubesi: 709365

Dergide yayınlanan yazılar Cemiyeti bağlamaz; görüşler yazarlara aittir.

Yayınlanacak yazılar hâkemi denetiminden geçer. Yayınlamak amacıyla gönderilen yazıların iki nüsha olarak mümkünse bilgisayar disketi ile birlikte ulaştırılmasını rica ederiz.

Bir İktisatçılar Haftası daha geride kaldı. İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin (İFMC) topluma dönük en önemli çalışmalarından biri olan İktisatçılar Haftası'nın 27'ncisi "2003'e Girenken Sorunlar ve Arayışlar" üst başlığı ile 19-21 Aralık 2002'de yapıldı.

İktisatçılar Haftası, bu yıl fark edileceği gibi uzun yıllardır alışılmış (Nisan-Mayıs) tarihlerinin dışında bir tarihte yapıldı. Bunun iki nedeni vardı. Birincisi, Cemiyetimizin önemli bir projesi olan "İktisatlılar Evi"nin çalışmalarının o dönemde yoğunlaşmasıydı. Aslında belki bundan daha da önemli ikinci neden ise İktisatçılar Haftası'nın ilk başladığı yıl olan 1974'de, Aralık ayında yapılmış olmasıydı. Uzun zamandır İktisatlılardan bu yönde istek alıyorduk.

Geçen yılın İktisatçılar Haftası'nın programını hazırlarken, Türkiye henüz Şubat Krizi'ni yaşamamıştı. Ancak 26'ncı İktisatçılar Haftası'nı "İktisat, İstikrar ve Türkiye" başlığı ile yaparken Türkiye derin bir ekonomik krizin içine girmişti. Bu kriz ateşi düşse de halen sürüyor.

2002'nin İktisatçılar Haftası'nı hazırlarken, bu sefer karşımıza, ABD'nin Avrasya ve Ortadoğu planları çerçevesinde Irak'a yönelik silahlı hareketi çıktı. Bu durum zaman geçtikçe Türkiye'nin gündemine daha çok oturdu. Diğerleriz, bu sayı elinize geçtiğinde ABD'nin bölgeye yönelik hareketi durdurulmuş olur.

Bilindiği gibi 1974 yılından bu yana düzenlenen İktisatçılar Haftası, ele aldığı konuların rafine temsilcilerini aynı platformda buluşturarak, Türkiye ve dünyanın içinde bulunduğu durumu, olayları tartışmaya, toplumsal bilgilenelemeye hizmet ediyor. 27'inci haftanın programını hazırlarken de, buna özen göstermeye çalıştık. Çünkü, ekonomik kriz sürerken, Türkiye bir de kendini doğu sınırında yaşanan bölgesel krizin ortasında buluverdi. Ayrıca Türkiye bir seçim dönemi geçirdi ve tek başına Adalet ve Kalkınma Partisi iktidara geldi.

Haftanın programı ile bu durumun gerek toplumsal gerek siyasi gerek ekonomik olası sonuçlarını tartışmayı hedefledik. Yine 12 Aralık'ta yapılan Kopenhag Zirvesi Türkiye'nin Avrupa Birliği'ne tam üyeliği konusunda önemli sonuçları ortaya çıkarmıştı. Bu durumda, bugün bir anlamda ABD ile AB'nin arasına sıkışan Türkiye açısından derinlemesine incelenmesi gereken bir konuydu.

Son yıllarda, İktisatçılar Haftası'nın her bir gününü düşün dünyamıza çok önemli katkılar yapan, Fakültemizin temelini oluşturan bilim insanlarına armağan ediyoruz. Bu yıl da, 27'nci İktisatçılar Haftası'nın her bir gününü Prof. Dr. Sevim Görgün, Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu ve Prof. Dr. Cumhur Ferman'a armağan ettik. Kendilerine bizle oldukları için teşekkür ediyor ve düşün dünyamıza olan katkılarının sürmesini diliyoruz.

Uzun yıllardır "Entelektüel Ziyafet Sofrası" olarak nitelen İktisatçılar Haftası, İktisatlıların dayanışması ve toplumsal bilgilenelemeye duyarlı kuruluşların desteği ile sürdürülüyor. Bu konuda bize yardımcı olan sponsorlarımıza teşekkür ediyoruz. Ayrıca, her zamankinden daha çok tartışmaya ve çözümler üretmeye ihtiyacımız olduğu bu dönemde İFMC'ye olan desteklerinin daha da artmasını diliyoruz.

Dostlukla...

içindekiler

4 11 eylül sonrası ortadoğu'da yeni dengeler ve türkiye

- açış** : Vahap Adıyaman (İFMC Genel Başkan Yardımcısı)
Mehmet Emanet (İktisatlılar Vakfı Mütavelli Heyeti Başkanı)
Prof. Dr. Toker Dereli (İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı)
- sunuş** : Gündüz Aktan (Emekli Büyükelçi)
- oturum başkanı** : Prof. Dr. Erol Manısalı (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
- panelistler** : Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu (Beykent Üniversitesi)
Hüsni Mahalli (BBC Ortadoğu Muhabiri)
Prof. Dr. Baskın Oran (Ankara Üniversitesi SBF)
Dr. Sungur Savran

41 ab yolunda türk toplumu

- sunuş** : Prof.Dr. Nur Vergin (İ.Ü.SBF)
- oturum başkanı** : Prof. Dr. Türkan Öncel (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
- panelistler** : Prof. Dr. Eser Karakaş (Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Kirmanoğlu (Bilgi Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuray Mert (Siyaset Bilimci)
Gaye Yılmaz (DİSK ve Birleşik Metal İş Send. Uls. İliş. Uzm.)

66 türkiye'de siyasi temsil ve siyaset

- sunuş** : Prof.Dr. Korkut Boratav (Ankara Üniversitesi SBF)
- oturum başkanı** : Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu (İ.Ü. SBF)
- panelistler** : Prof. Dr. Necat Erder (ODTÜ)
Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu (Sabancı Üniversitesi)
Prof. Dr. Kemalî Saybaşılı (YTÜ)
Prof. Dr. Zafer Üskül (Anayasa Hukuk Öğretim Üyesi)

88 türkiye ekonomisinde alternatif çözümler

- açılış** : Abdullah Gül (Başbakan)
- oturum başkanı** : Prof. Dr. Gülten Kazgan (Bilgi Üniversitesi)
- panelistler** : Prof. Dr. Taner Berksoy (Bilgi Üniversitesi)
Yrd. Doç. Dr. Mustafa Özel (Beykent Üniversitesi)
Doç. Dr. Cem Somel (ODTÜ)

113 türkiye'de krizli yılların toplumsal sonuçları

- açılış** : Deniz Baykal (Ana Muhalefet Partisi CHP Genel Başkanı)
- sunuş** : Prof. Dr. Mübeccel Kıray (Sosyolog)
- oturum başkanı** : Dr. Cengiz Arın (YTÜ)
- tebliğler** : Prof. Dr. Gençay Gürsoy (İst. Tabii Odası Bşk.)
Doç. Dr. Tarık Şengül (ODTÜ)
- panellistler** : Doç. Dr. Fulya Atacan (YTÜ)
Şükran Soner (Gazeteci - Yazar)
Umur Talu (Gazeteci - Yazar)
Prof. Dr. İşıya Üşür (Gazi Üniversitesi)

prof. dr. sevim görgün

Prof. Dr. Sevim Görgün 1953'te İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'ni bitirdi ve aynı yıl İktisat Fakültesi Maliye Kürsüsü asistanlığına atandı. 1955'te Fullright bursunu kazandı. 1959 yılında ABD-Syracuse Üniversitesi Maxwell School of Political Service doktora çalışmalarını tamamladı ve iktisat doktora ünvanını aldı. Aynı yıl İktisat Fakültesi'ndeki görevine döndü.

Üniversite tarafından görevlendirilerek 1960-62 yıllarında Devlet Planlama Teşkilatı'nda uzman olarak çalıştı. 1965'te doçent, 1973'te profesör ünvanını aldı. İsteği üzerine, 1980 yılında kadrosu yeni kurulan İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne aktarıldı. 1995 yılında Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden yaş haddi gereği emekli oldu. Halen Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde iktisat dersi vermektedir.

1963 yılında İngiltere-Cambridge Üniversitesi'nde, 1968-69 yıllarında İngiltere-York Üniversitesi'nde misafir öğretim üyesi olarak bulunmuştur. 1975 yılında ABD-Middle East Studies Association davetini kabul ederek, üniversitede seminerlere katılmış ve ders vermiştir. 1989'da İngiltere-York Üniversitesi Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Enstitüsü tarafından Türkiye'deki sağlık hizmetlerinin etkinliği ve etkinliği artırma-ya yönelik finansal ve kurumsal önlemler hakkında bir rapor hazırlamak üzere davet edilmiştir. Sayın Görgün'ün "Maliye Politikası", "Kamu Maliyesine Giriş" gibi kitaplarının da aralarında bulunduğu yayınlanmış ve yayınlanmamış birçok makale, araştırma, çeviri ve kitapları bulunmaktadır.

27. İktisatçılar Haftası

“2003’e girerken sorunlar ve arayışlar”

19-20-21 Aralık 2002

11 Eylül sonrası Ortadoğu’da yeni dengeler ve Türkiye

Prof. Dr. Sevim Görgün’e Armağan

1. gün
19 Aralık 2002, sabah

- açış konuşmaları** : Prof. Dr. Toker Dereli (İ.Ü. İktisat Fakültesi Dekanı)
Mehmet Emanet (İktisatlılar Vakfı Mütevelli Heyeti Başkanı)
Vahap Adıyaman (İFMC Genel Başkan Yardımcısı)
- sunuş** : Gündüz Aktan (Emekli Büyükelçi)
- oturma başkanı** : Prof. Dr. Erol Manisalı (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
- panelistler** : Prof. Dr. Ahmet Davutoğlu (Beykent Üniversitesi)
Hüsnü Mahalli (BBC Ortadoğu Muhabiri)
Prof. Dr. Baskın Oran (Ankara Üniversitesi SBF)
Dr. Sungur Savran

Yasemin Öztürk

Sungur Savran - Hüsnü Mahalli - Erol Manisalı - Ahmet Davutoğlu - Baskın Oran

İlki
1974
yılında
düzenlenen
İktisatçılar
Haftası'nın
27'ncisinde
sizlerle
birlikte
olmaktan
mutluyuz,
gururluyuz

• **Yasemin Öztürk** - (İFMC Yönetim Kurulu Üyesi) - Kıymetli misafirlerimiz, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin bu yıl 27'ncisini düzenlediği İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz. İktisatçılar Haftası Türkiye'nin en uzun soluklu etkinliklerinden biri. İlki 1974 yılında düzenlenen İktisatçılar Haftası'nın 27'ncisinde sizlerle birlikte olmaktan mutluyuz, gururluyuz. Haftamızın bu seneki üst başlığı "2003'e Girerken Sorunlar ve Arayışlar".

İlk oturumumuza geçmeden önce, haftamızın açış konuşmasını yapmak üzere İstan-

bul Üniversitesi İktisat Fakültesi Dekanı Sayın Prof. Dr. Toker Dereli'yi buraya davet etmek istiyorum.

• **Toker Dereli** - Her yıl bu açış konuşmasına gelirken, bir önceki yılın söylemlerini tekrar etmemek için bir hazırlık yaparım, ama bu sene bunu yapamadım.

Esas itibarıyla her yıl olduğu gibi, bu yıl da bu etkinliği düzenli bir şekilde gerçekleştiren, özverili büyük çalışmalar gösteren İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyetimize ve onun kıymetli Başkanına teşekkür etmeyi, fakültemiz

adına, tüm öğrencilerimiz ve mezunlarımız adına bir borç biliyorum.

Fakültemiz, hepinizin bildiği gibi 14 Aralık 1936 tarihinde Mustafa Kemal Atatürk'ün direktifleriyle bir kanun mevzuu olarak kurulmuştur. Zaten, 14 Aralık tarihi bu kanunun çıkma tarihidir. Bu seneki kataloğumuzda da ayrıntılı şekilde gösterdiğimiz gibi, Fakülte'nin gelişimiyle ilgili ilk yıl ve 1937 yılı içinde başka tarihler de var. Örneğin, derslerin başlaması, ilk açılış konuşmalarının yapıldığı gün gibi. O bakımdan fakültede, yine her yıl kendi içinde yaptığı bir panelle çoğu kez gerçekleştirdiği açılışı, Mezunlar Cemiyeti'yle üst üste gelmek için daha sonra gelecek bu tarihlerden birinde yapmayı planlıyor.

İktisat Fakültesi, bizlerin yetiştiği dönemde birçok faktörün etkisiyle kamuoyunda daha çok tanınan, mezunları kamuda ve özelde önemli yerlere gelmiş bir kuruluştur. Geçen yıllar içinde toplum değişti, İktisat Fakültesi'ne eş veya paralel başka birçok üniversite ve fakülte kuruldu ve dolayısıyla toplum giderek daha karmaşık ve çoğulcu bir hale geldi. Öğrenci sayımız birkaç kat arttı, öğretim üyesi sayısı arttı, sonra azaldı, sonra daha çok gençlerden oluşacak şekilde yine artma eğiliminde.

Yerleşim düzenlerimizde değişmeler oldu. Bu sene bunu gerçekleştiriyoruz. Temelde, 3-4 yıl önce önemli bir yeniden yapılanmaya girildi. Tüm öğretim sisteminde; yarı yıl sistemine geçiş, not sisteminin değişmesi, bağlı sistem uygulaması, çok sayıda seçimlik derslerin eklenmesi ile daha çok Anglo-Amerikan sisteme benzer bir yapılanma söz konusu oldu. İlk bir iki yıl bunun sancıları içinde geçti, intibaklar bir hayli zaman aldı ve problem yarattı. Fakat, bugün rahatlıkla söyleyebilirim ki, bu yeniden intibak aşağı yukarı tamamlanmıştır, şimdi dördüncü yılındayız. Esas itibariyle öğrenci sayımız, ben dekan olduğum zaman 7 binin üzerindeydi. Bugün kısmen af yasasının etkisiyle öğrenci sayımız 4 bin küsur civarına inmiştir. Dolayısıyla, aynı zamanda memur ve hizmetli sayımızda bir azalma olmuştur. Bu azalma tabii idari işleri aksatıyor, devletimiz de maalesef yeteri kadar memur, kadro veremiyor, fakat öğrenci sayısının azalması kısmen bir ferahlık yarattı.

Bu sene başında rektörlük düzeyinde gelen bir karar sonucu, Hukuk ve İktisat Fakülteleri'nin birlikte, iç içe olduğu düzenden, Hukuk ve İktisat Fakülteleri'nin ayrı katlarda, ayrı mekânlarda yerleşmeleri gerektiği söylendi ve

Toker Dereli

çok kısa bir zaman verilir, bunun gerçekleştirilmesi istendi. Hukuk Fakültesi'yle uzun pazarlıklardan sonra, enstitüler bloğunda bildiğimiz merkez bina, arkaya doğru uzanan soldaki enstitüler bloğunda üçüncü katı İktisat Fakültesi, zemin katta ekonometrinin konumlandığı koridoru veya enstitüyü İktisat Fakültesi aldı. Dışta da bir binamız var, fakat onarılmaya muhtaç, biraz uzak olduğu ve depremde zarar gördüğü için, oraya hiçbir öğretim üyemiz gitmek istemedi, oysa ben o binada oturuyorum. Dolayısıyla, daha iyi mekânlarda daha uygun bir yerde yaklaşık 4 yıldır sıkışık oturan, "yersiz kaldı" diyebileceğimiz Maliye Bölümü, İşletme Ana Bilim Dalı vesaire daha rahat mekânlara yerleştiler. Bu süreç devam ederken, taşınma dahil hızlı bir dönüşüm yaşandı ve de soğuklar geldi, arkadaşlarımızı biraz üşüttük, çünkü kaloriferler yeniden yerleştiriliyor.

Fakülte, esas itibariyle bütün bu değişmelere rağmen, misyonundan, genel yaklaşımından, Türkiye'nin sorunlarına yaklaşımından vazgeçmemiştir, aksine devam ediyor, arkadaşlarımda bu yönde devamlı bir çalışma azmî var. Birtakım ayrılmalar, vakıf üniversitelerinin kurulması vesaire, devlet üniversitelerini olumsuz şekilde etkilemiştir. Buna rağmen, Fakülte bu misyonlarını devam ettiriyor. Öğrencilerimiz fiziksel güçlüklerle rağmen, Fakülte'yi seviyorlar, özellikle mezun olurken bunu daha sık belirtiyorlar.

Fakültemiz, toplumda ortaya çıkan daha karmaşık ve çoğulcu yapıya rağmen, daima çağdaşlaşma yolunda ilerlemiştir. Atatürk'ün ilkelerine, çağdaş Türkiye'nin gerçekleştirilmesine, ulusal bağımsızlıktan fedakârlık yapılması gibi amaçlara her zaman birinci planda

Toker Dereli

İktisat Fakültesi, bizlerin yetiştiği dönemde birçok faktörün etkisiyle kamuoyunda daha çok tanınan, mezunları kamuda ve özelde önemli yerlere gelmiş bir kuruluş

yer vermiştir. Onun dışında tabii ki fikir ayrılıklarının olması kaçınılmaz. Ancak bunlar, diyaloga, eleştiriyile, karşılıklı yorumlarla aramızda çözdüğümüz konular olarak kalıyor.

Bu çerçevede içinde İktisat Fakültesi'nin kapanan 4 bölümü genellikle bu yıl son mezunlarını verecekler. 3'ü son mezunlarını verecek, diğerinin kalmadı. Temelde 5 ana bölümden oluşan, YÖK kuralları gereği bölüm esasına göre öğrenci alan bir fakülte. Tabii, bunun faydaları olduğu gibi, mahsurları da var. Bölüm esasına göre olunca, öğrenciye İktisat Fakültesi diploması verdiğimiz halde, öğrenci sadece maliye veya sadece iktisat veya ekonometri veya çalışma ekonomisi ağırlıklı bir öğrenim görmüş oluyor. Sadece birinci yılda ortak bazı dersler var. Bu arada mezun olduktan sonra ise, gerek iş bulmada, gerek başka alanlarda bir iktisatçı sayılması gerektiği için yeteri kadar iktisat, kantitatif konuları bilemeden mezun oluyor. Bu açıdan, fakültenin kendi içinde kurduğu bir komite, en azından ilk 2 yılı daha çok ortak derslerden oluşturan yeni bir reform üzerinde çalışıyor. İnşallah, o da sonuçlanır ve kısa bir sürede Senato'ya, oradan YÖK'e giderek gerçekleşir.

Bu faaliyetin başarılı olmasını dileyerek, sözlerime burada son veriyorum. Eminim, oldukça zengin bir program, çok faydalı tartışmalar yapılacaktır.

• **Yasemin Öztürk** - Hocamıza biz de çok teşekkür ediyoruz. Diğer açış konuşmasını yapmak için İktisatlılar Vakfı Mütevelli Heyet Başkanı Sayın Mehmet Emanet'i kürsüye davet ediyorum.

• **Mehmet Emanet** - Değerli konuklar, basın ve televizyon kuruluşlarının değerli temsilcileri; 2003 yılına girmek üzere bulunduğumuz bu günlerde, ülkemizin içeride ve dışarıda yaşadığı sorunların ve en verimli şekilde giderilmelerine yönelik görüşlerin tüm kamuoyunun dikkatine sunulmasında son derece önemli bir çalışma ortaya konulmuş bulunmaktadır.

Bu toplantıyı düzenleyen ve 27 yıldır bir önceki yıllara göre daha başarılı sonuçlar alan İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne, Başkanına ve bu toplantılara katkıda bulunan kişi ve kuruluşlara huzurlarınızda teşekkür ediyorum.

Son ekonomik krizin derin izlerini taşıyan Türkiye'nin, uluslararası platformda refah seviyesi yüksek, kudretli bir devlet olabilmesi için, üretimde, istihdamda, bilgi ve teknolojik birimlerde yatırım ve katma değer yaratmada, ya-

Mehmet Emanet

bancı sermayeyi özendirmede ve özlenen laik demokratikleşmede önemli ve acil atılımlar yapılması hususunda, toplumun büyük kısmında olduğu gibi, biz iktisatçılar arasında da görüş birliği olduğu inancındayım.

Eylül 2001'de Amerika'da gözler önüne serilen çağımızın vebası terör, Ortadoğu'da tüm dengeleri altüst ederken, ülkemizin Cumhuriyet'in kuruluşundan beri bağlı kaldığı laik ve demokratik düzenin en doğru yol olduğu bir kez daha görülmüştür. 15 yılı aşkın bir süredir PKK'yla boğuşan Türkiye'nin, onbinlerce şehit vermesi ve eğitimde kalkınmaya yatırım yapmak yerine, kaynaklarını mevcut terörle mücadeleye harcaması, insan hakları kalkını altında Türkiye'nin feryatlarını bir türlü dinlemeden ekonomik güce sahip Batı tarafından ancak 11 Eylül'den sonra görülmüştür.

Eğitimimizin ilk yıllarından beri öğrendiğimiz ülkemizin jeopolitik önemi, maalesef 11 Eylül bir milat olduktan sonra ön plana çıkabilmiştir. Krizin ortasında IMF'nin Türkiye'ye gelen ek yardımı ise, maalesef yine 11 Eylül'ün hemen sonrasına denk gelmesiyle mümkün olabilmıştır. Hâlâ devam eden ve Türkiye'nin kaderini etkileyecek IMF görüşmelerinde ve Irak konusunda uygulanacak sağduyulu, akıllı politikalarla, yaklaşmakta olan savaştan ve ekonomik sıkıntılardan yara almadan ve güçlenerek çıkabilmemiz, ancak sağduyulu kararlarla mümkün olacaktır.

Geçtiğimiz hafta Kopenhag Zirvesi'nde Türkiye için çıkan sonuç başarısız sayılsa da, artık Türkiye'nin elinde geri dönülmez bir tarih vardır. Avrupa Topluluğu'nun Anayasası, amaçları, uygulamaları, hedefleri ülkemizin refah ve halkımızın mutluluğu için vazgeçilmez

Mehmet Emanet

Eğitimimizin ilk yıllarından beri öğrendiğimiz ülkemizin jeopolitik önemi, maalesef 11 Eylül bir milat olduktan sonra ön plana çıkabilmiştir

bir hedefdir. Zirvede alınan kararlar bizi hiçbir zaman hedefe ulaştırmaktan alıkoymamalıdır.

Elde olan veya olmayan sebeplerle siyasi istikrarsızlığın sürüklediği Türk ekonomisinin son 10 yılında, en ağır sonuncusu olmak üzere yaşadığımız üç büyük kriz, toplum üzerinde dayanılmaz bir baskı oluşturmuştur. Okumuşlar ordusunun ve kalifiye insan kaynağının yüksek bir paya sahip olmaya başladığı işsizlik, gelişmiş toplumların bel kemiğini oluşturan orta sınıfta yerini almış, açlık sınırındaki insanlarımızın inanılmaz fazla sayıda olması, yolsuzluklar gözler önüne serilmiş olsa da, yapanların yanında kâr kalmış olarak gözükmesi, kamu kesiminde barındırılan vasıfsız işgücü ve aşırı istihdam, senelerdir eskimiş teknolojiyle zarar etmekten başka bir işe yaramayan ve artık özelleştirilmesi pek mümkün olmayan KİT'lerin çokluğu ve tıkanmış kamu maliyesi 3 Kasım sonrası tek başına iktidar olan yeni hükümetin işini gerçekten zorlaştırmaktadır.

Devam eden krizin toplumsal sonuçları son derece üzücü de olsa, Türk insanının tarihten gelen inanılmaz dayanma gücü ve onuru, benzer durumda olan ülkelerle karşılaştırıldığında bizlere cesaret vermektedir. Elde edilen siyasi istikrar, demokratikleşmede, siyasetin yeniden yapılanmasında, ekonomik atılımların gerçekleştirilmesinde ve devletin yeniden yapılanmasında önemli bir fırsattır.

Fakültemizin yetiştirmiş olduğu ikinci başbakan Sayın Abdullah Gül'ün başkanlığında kurulmuş olan 58. Hükümetin ve iki partili parlamentomuzun, değiştiğimiz sorunların üzerine cesaretle ve kararlılıkla gideceğine yürekle inanmaktayız ve bu yöndeki çalışmalarını destekleyeceğimizi ifade etmek istiyorum.

Hükümetimizin, parlamentomuzun, kamu kurum ve kuruluşlarının, özel sektörümüzün, eğitim kurumlarımızın, üniversitelerimizin, iktisat fakültemizin, gençlerimizin, iş adamlarımızın, emekçilerimizin, özetle tüm halkımızın olağanüstü çalışmaları ve gayretleriyle, 2010'lu yıllarda tüm problemlerden arınmış, güçlü, mutlu, müreffeh bir ülke olacağımıza inanıyorum.

Hepinizi şahsım ve tüm iktisatlılar adına saygıyla selamlıyor, başarılar diliyorum.

• **Yasemin Öztürk** - Sayın Mehmet Emanet'e teşekkür ediyoruz. Son açış konuşmasını yapmak üzere, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin Genel Başkan Yardımcısı Sayın Vahap Adıyaman'ı buraya davet ediyorum.

• **Vahap Adıyaman** - Sayın hocalarım, değerli konuklar, sayın iktisatlılar hoş geldiniz. 27. İktisatçılar Haftası'nda bir kez daha bir arada olmaktan dolayı mutluluğumu ifade etmek istiyorum. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, birçok etkinliğini artık gelenek haline getirdi. Bunlardan biri, İktisatçılar Haftası'dır. İFMC'nin diğer etkinlikleri hakkında bir miktar bilgiyi de kısaca ana başlıklarla vermek istiyorum.

Sayın Dekanım bahsettiler, 1936 yılında okulumuz kuruldu ve hemen arkasından ilk mezunları, 1943 yılında İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ni kurdu. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti, kuruluşundan bu yana, birçok etkinliği bazı dönem daha yoğun, bazı dönem biraz daha az olmak üzere bugüne kadar taşıdı. Ben, 1943 yılından günümüze kadar bu çalışmaları sürdüren, dünden bugüne emeği geçmiş bütün yöneticilerimize ve iktisatçılarımıza buradan teşekkür etmek istiyorum.

Dünden bugüne gelen çalışmaların en önemilerinden biri, yaklaşık 40 yıldır İktisat Dergisi'nin çıkmasıdır. İktisat Dergisi aralıksız 40 yıldır her ay çıkıyor. İktisat Dergisi İktisatçılar Haftası Özel Sayısı, haftayı takip edemeyenlerin de haftayla ilgili bilgi alabileceği bir yayın haline dönüştü.

Karınca Bültenimiz, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin aktivitelerini aralıksız olarak üyelerimize aktarıyor.

"İKDOS" diye bir kuruluşumuz var. Bu kuruluşumuz, doğa sporları yapıyor ve ilgi duyan mezunlarımızın ve mezunlarımızın dışındaki insanların katılımıyla bu etkinliklerini aralıksız sürdürüyor.

Son dönemde öğrencilerimize bir miktar katkı sunmak amacıyla, "İktisadın Dama Taşları" çalışmasını yapıyoruz. Cemiyet lokalimizde yapılan bu çalışma, son 2 yıldır kitap haline dönüştü. İktisadın Dama Taşları'nın ikinci kitabı da yayınlanmış bulunuyor. Daha birçok etkinlikler var, bunları burada uzun uzun sayarak zaman almak istemiyorum.

Okulumuzun yaklaşık 27 bin civarında mezunu var. Bu 27 bin mezunun yaklaşık 7.500'ü İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin üyesidir ve Cemiyetimiz, bu 7.500 üyesimizin, aşağı yukarı 3 binyle sağlıklı bir ilişki sürdürebiliyor. Buradan seslenmek istiyorum, adresleri, telefonları güncel olmayan üyelerimizin bilgilerini güncellemeleri gerekiyor.

Cemiyetimize üye olmayan mezunlarımızın da, Derneğimize üye olmasını bekliyoruz. Buradaki izleyicilerin, çoğunluklu olarak öğ-

Mehmet Emanet

Devam eden krizin toplumsal sonuçları son derece üzücü de olsa, Türk insanının tarihten gelen inanılmaz dayanma gücü ve onuru, benzer durumda olan ülkelerle karşılaştığında bizlere cesaret vermektedir

rencilerden oluştuğunu görüyorum. Öğrencilerimizin de okulu bitirir bitirmez ilk işlerinin, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne üye olmak olduğuna inanıyorum. Çünkü İktisatçı dayanışması, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin, İktisat Fakültesi'nin ve İktisat Fakültesi Mezunları ve Mensupları Vakfı'nın daha da güçlenmesiyle daha etkin hale gelecektir diye düşünüyorum.

Cemiyetimiz yaklaşık 60 yıldan bu yana belli bir noktaya geldi, ama bu noktadan sonra bir aşama kaydetmesi lazım. Bu aşamayı kaydetmesi için yönetimimiz ya da daha önceki yönetimler, birçok proje üzerinde çalıştılar, düşündüler, değerlendirme yaptılar ve en son ya da en önemli aşama noktası olarak değerlendirdiğimiz ve bu projeyi gerçekleştirdiğimiz zaman camiamızın büyük aşama kaydedeceğine inandığımız "İktisatlılar Evi" projesini başlattık. Geçen yıl Kandilli'de Boğaz sirtlarında 5.000 metre bahçe içerisinde 600 metrekare kapalı alanı olan tarihi taş bir binayı Hazine'den kiralamış bulunuyoruz ve bu tabii ki, bütün camiamızın yeridir. Önemli bir projedir, çalışmalarını hep birlikte sürdürüyoruz. Projenin tamamlanması için ya da çalışmaların tamamlanıp, oraya taşınmamız için bazı aşamalardan geçilmesi gerekiyordu. Bunlardan biri, tarihi bir bina, birinci derecede tarihi eser, bahçesinde tarihi ağaçların olduğu bir mekân, buranın 3 no'lu Tabiatı Koruma Kurulu'ndan geçmesi gerekiyor. Projelerimizi yaptırarak, restorasyon, röleve projelerimiz onaylandı. Restorasyon projemizde de küçük bir sorun var, onu da en kısa zamanda halledeceğiz ve hemen restorasyona başlayacağız. Cemiyetin bununla ilgili bir miktar kaynağı var, bundan sonraki aşamada da bu kaynağı bu projenin tamamlanmasına yetecek ölçüye getirip, bu projeyi en kısa zamanda tamamlayıp camiamızı oraya taşımak istiyoruz. Bunu yaparken, bütün mezunlarımızın, bütün üyelerimizin katkılarının olmasının ayrı bir anlamı olacağına inanıyoruz. Çünkü katkı sunan insanın oraya sahip çıkması çok daha güzel ve kolay olacaktır. Aynı zamanda oranın faaliyetini sürdürmesi, ancak mezunların oraya sahip çıkmasıyla mümkün olacaktır diye düşünüyorum.

"Cemiyetimizin, en önemli etkinlikleri artık geleneksel oldu" diyoruz. 1980 olağanüstü bir dönemdi, 1 yıl yapılmadı, ama bunun dışında 1974'ten bugüne aralıksız olarak yapılan İktisatçı Haftası etkinliklerini yapıyoruz. Artık İktisatçı Haftası, kanımca gelenek olmaktan çıktı, İktisatlıların bir bayramı haline dönüştü.

O açıdan bundan sonra İktisatçı Haftası'nı değerlendirirken, belki de İktisatlıların bayramı olarak değerlendireceğimi düşünüyorum, çünkü bizim gibi gelişmekte olan ülkelerde, böyle bir etkinliğin 27 yıl üst üste, gönüllü bir kuruluş tarafından yapılmasının oldukça güç olduğu kanaatindeyim.

Ayrıca bu etkinliğin bütün camiamızı 1 haftaya sığacak şekilde bir araya getirdiğini gözlemliyorum. O haftada hepimiz daha bir duyarlı oluyoruz, "acaba İktisatçı Haftası'nda neler oluyor? Biz de gitsek, biz de katılsak, işten izin alsak" diye ayrı bir önemi oluyor. Bu anlamda, biz hep bayramlarımızı, özellikle dini bayramlarımızı, birbirimizi gördüğümüz, ziyaret ettiğimiz günler olarak değerlendiririz. Cumhuriyet bayramlarımızı yine bir başka şekilde kutlarız. Ama İktisatlılar da öyle zannediyorum ki, bayramlarını artık İktisatçı Haftası'nda kutlayacaklardır. Hem birbirlerini burada bularak, hem de konularla, konuşmalarla ilgili kendilerini geliştirerek önemli sorunlarına çözümler bularak, bayram halinde o haftayı kutlayacaklar diye değerlendiriyorum.

Her sene olduğu gibi, bu sene de İktisatçı Haftası'nın ana başlığını seçmeye çalışırken bir hayli zorlandık. Bunun sebebi, şöyle geriye doğru baktığımızda, İktisatçı Haftası'nda birbirine benzer sorunları konuşuyoruz. Ülkemiz sorunlarını çözememe noktasında, sorunlarımızı çözemiyoruz. Bu haftamızın ana başlığı da "2003'e Girerken Sorunlar ve Arayışlar" "Sorunlarımız ne?" diye bakıyoruz, yaklaşık 40 yıldır Avrupa Birliği konuşuluyor. Türkiye'nin dış dünyayla ilişkisi açısından çok uzun zamandır Ortadoğu, Kıbrıs'ı konuşuyoruz. İçeriye baktığımızda, İktisadi yaşamımız

Vahap Adıyaman

**Cemiyetimiz
yaklaşık
60 yıldan
bu yana
belli bir
noktaya
geldi,
ama bu
noktadan
sonra
bir aşama
kaydetmesi
lazım**

Tercihinizi en iyiden yana kullanın.

Mercedes-Benz otomobilinizi Mengerler'den alır, bakım ve onarımını Mengerler'de yaptırır ve güvenle kullanırsınız.

Mercedes-Benz

**Mengerler Ticaret Türk A.Ş.
Mercedes-Benz Türk A.Ş. Bayii**

Mecidiyeköy Showroom: Büyükdere Cad. Hacibekir Han. No: 93 80300 Gayrettepe - İSTANBUL • Tel.: 0.212 275 73 27

Davutpaşa Showroom: Yılanlı Ayazma Sokak No: 12 Davutpaşa - İSTANBUL • Tel.: 0.212 481 80 00

Otomobil Servisi: Davutpaşa Caddesi No: 40 34020 Davutpaşa - İSTANBUL • Tel.: 0.212 481 80 20

Beko teknolojisi dünyanın 82'ülkesinde ve Türkiye'de.

BEKO
Bir dünya markası

son derece kötüye doğru gidiyor. 10 yıla yakın bir süreçte 2 büyük kriz yaşadık ve özellikle son krizde büyük bir istihdam kaybı ortaya çıktı. Herkes fakirleşiyor, işadamları fakirleşiyor, kaynağını kaybediyor, çalışan işinden oluyor, yani sorununu çözemeyen bir ülke konumuna gelyoruz.

İktisatçılar Haftası burada elbette bir sonuç bildirgesi yayınlamıyor, ancak bütün meseleleri her kesimden konuşmacıların katılımıyla, herkesin kafasındaki sorunlara çözüm bulunacağı bir şekilde tartışılıyor. Buradan da uygulayıcılara, siyasetçilere ya da bürokratlara çözümler noktasında çok önemli mesajlar gidiyor. Belki, başka yerlerde de yapılıyor, ama maalesef sorunlarımızı çözmekte o kadar becerikli olamıyoruz. Meselelerimizi tartışmakta, konuşmakta çok beceriliyiz, bundan en ufak şüphem yoktur. Buralarda da bu katkılar gereğinden daha iyi bir şekilde veriliyor, ancak sorunları çözmekte başarılı olamıyoruz.

Ben, daha çok uzatmadan, 27. İktisatçılar Haftamızda, 3 gün boyunca bütün sorularımızı, sorunlarımızı ve arayışlarımızı en derinlemesine tartışacağımıza, konuşacağımıza, soruları soracağımıza inanıyorum. Bu vesileyle de 3 günün sonunda, haftayı izleyen bütün ilgililerin, kamuoyunun, basının büyük ölçüde donanımlı olacağına inanıyorum.

Biz, ayrıca bu İktisatçılar Haftası'nı daha önceki dönemlerde yaşamını yitiren hocalarımıza armağan olarak yapıyorduk. Son iki dönemde iktisat camiasına, İktisat Fakültesi'ne, mezunlarına katkısı olmuş hocalarımıza yaşayorken armağan etmeyi planladık. Bu biçimiyle her günümüzü bir başka hocamıza armağan ederek çalışmalarımızı da bu biçimde sürdüreceğiz.

• **Yasemin Öztürk** - Geçmiş yıllarda olduğum gibi, bu yıl da haftamızın her gününü Türkiye'nin iktisadi düşünce dünyasına önemli katkılarda bulunmuş hocalarımıza armağan ediyoruz. Haftamızın ilk açılış gününü Prof. Dr. Sevim Görgün'e armağan ediyoruz.

Ben, hocamız Sayın Prof. Dr. Sevim Görgün'ü, ve kendisine plaketimizi takdim etmek için fakültemiz öğretim üyelerinden Prof. Dr. Nihat Falay'ı buraya davet ediyorum, buyurun.

• **Nihat Falay** - Sayın Prof. Görgün 1969'dan beri benim hocalığı yaptı. Kürsüye girdiğimde hocam profesörlük çalışmasını yapıyordu. Sayın Görgün'ün diğer hocalardan bir farkı var, Sayın Sevim Görgün'e "Sevim Abla" derdik. Ben, Burhan, İzzettin Önder aynı

kürsüde, Sevim Hoca'nın asistanıydık. Tabii, onun yanında Memduh Yaşa Hoca, daha kıdemli olarak Kenan Bulutoğlu vardı. Kendi adıma kendilerinden çok feyiz aldım. Kendisine bu plaketi verme şansına sahip olduğum için de, ayrıca kendimi şanslı buluyorum. Kendisine mutlu ve sağlıklı yıllar diliyorum.

• **Sevim Görgün** - İktisat Fakültesi Mezunlar Cemiyeti'ne bana bu imkânı verdiği için teşekkür ediyorum. Bugünkü toplantıları bana armağan etmesi büyük bir ödüldür.

Siyasal Bilgiler Fakültesi'ne geçtim, ama aslında İktisat Fakültesi'ndim, İktisat Fakültesi'nde okudum, orada çalıştım. İktisat Fakültesi'nin, öğrenci olarak o kadar değil, fakat bir öğretim elemanı olarak benim yaşamımda çok önemli bir yeri vardır. Öğrenci olarak değil, çünkü hukuk dersleri çok fazlaydı ve benim de hukukla hiç aram yoktu. Ezberliyordum, ama ezberleme yeteneğim gayet sınırlı, onun için ya kalıyordum, ya geçiyordum ve ikisini de anlamıyordum, yani niye kaldığımı da bilmiyordum, neden geçtiğimi de anlamıyordum. Öğrenciler bana gelip de "Hocam, çok çalıştık, ama niye kaldık?" dedikleri zaman, çoğu zaman "ezberlediniz mi?" diye soruyorum, "tabii" diyorlar, ben de "ondan kaldınız, çünkü benim kendi deneyimim var" diyorum.

İktisat Fakültesi'nde çok değerli hocalarım da oldu. Bunlar Ömer Lütfü Hoca, Şükrü Baban Hoca, Prof. Ali Fuat Başgil ve diğerleri... Fakat, biraz gecikmeli bitirdim, yani çok iyi anlamadım. Asistan olarak fakülteye atandıktan sonra, benim için yepyeni bir hayat başladı diyebilirim. Bir kere iktisadi çok sevdim, yani bana çok uygun bir bilim dalıydı. Şimdi pek öyle düşünmüyorum, bazı aksaklıkları olduğunu görüyorum, ama o zamanlar iktisatın iyi öğretilirse, iyi bilinirse birçok sorunu çözebileceğini inanıyordum. Halen de buna inanıyorum, ama bazı destekler alması gerekiyor.

Çok şanslıydım, çünkü çok iyi bir arkadaş grubunun içine düşmüştüm. Benim İktisat Fakültesi'ndeki başlıca arkadaşlarım, benden sonra gelenler değil, yaşlılarım olan İdris Küçükömer'di. İdris'i tanımak zaten başlı başına bir olaydır. Sencer Divitçioğlu'ydü, o da öyle idi. Gülten Kazgan'dı ve diğerlerini hatırlamıyorsam, candan özür dilerim. Ama çok güzel bir grubun içine düştüm. Sonra Hukuk Fakültesi'yle beraberdik. Hukuk Fakültesi'nde de Murat Sarıca, Kevork Acemoğlu, Aydın Aybar vardı, yani çok rahat diyalog kurabileceğim birçok insan vardı. Özellikle Amerika'da dok-

Sevim Görgün

Asistan olarak fakülteye atandıktan sonra, benim için yepyeni bir hayat başladı diyebilirim. Bir kere iktisadi çok sevdim, yani bana çok uygun bir bilim dalıydı

lora yapıp döndükten sonra, bir anlamda birbirimizi tamamlıyorduk. Ben, zaten Amerikan Koleji'nde okumuştum, Anglo-sakson kökenli eğilimleri, kültürü olan bir insandım. Ama mesela Sencer ve Murat Fransa'dan geldi. Bir de yerlilerimiz vardı, yani hiçbir yere gitmeyenler, onlar daha ilginçti. Mesela, İdris kendi kendini yetiştirmişti, Kevok da büyük ölçüde öyleydi. Onlar aklıma geldiği için söylüyorum. Çok güzel, çok renkli günlerimiz oldu.

Aslında çok çalışıyorduk, görevimizi ihmal etmiyorduk, fakat her birimizin de yan uğraşları oluyordu, onları tartışıyorduk. Mesela, İdris'in uğraşı yeni teoriler üretmekti. Sencer ise, Türklerin Asya'daki yaşamıyla yakından ilgileniyordu. Bana gelince, ben dinleme tahtası gibi bir şeydim. Gelip bana anlatırlardı ve benden tepki beklerlerdi, bazen verebilirdim, bazen veremezdim, çünkü anlamazdım. Sonradan aramıza genç arkadaşlar katıldı ve onlarla da çok yakın, iyi bir diyalog kuruldu. O günler çok güzel günlerdi.

Bir insandan bahsetmek istiyorum, o da Şinasi. Burada kaç kişi bilir Şinasi'yi; bilmiyorum. Şinasi, İktisat Fakültesi'nin çok önemli bir elemanıydı. Şinasi'yle ben aynı zamanda Fakülte'ye intisap etmişiz, yalnız o kaleme memur olmuş, ben de öğrenci olarak girmişim. Şinasi, küçük bir memurken yavaş yavaş yükseldi ve fakülte sekreteri oldu. Çok ilginç bir kişiliği vardı, yani Şinasi hayatımıza renk katan insanlardan biriydi. Çok iyi kalpli ve yardım severdi. Yalnız, bir huyu vardı, ondan dünyada vazgeçmezdi. O da, ondan bir şey istediğiniz zaman, ne olursa olsun, isterseniz acele dışarıya seyahate gideceksiniz, pasaportunuzun süresinin kısa sürede uzatılması gerekli olsun veyahut taksir kağıdı isterseniz, ilk cevabı "hayır" olurdu. Bazılarımız bir "hayır"la atlatırdık, bazılarımız iki "hayır", bazılarımız üç "hayır"la atlatırdık. Bazılarımız ise, sürüncemede kalırdı, fakat sonunda iş yapılırdı. Maalesef, onu kaybettik, birçok arkadaşımızı kaybettiğimiz gibi. Şinasi, çok renkli kişiliği olan ve Fakülte'de bulunduğu dönemde hepimizin hayatında bayağı yer tutmuş bir insandı.

Anılarımı hatırlamaya çalışıyorum. Mesela, benim için en ilginç yerlerden biri, bizim İdris'in odasıydı. İdris o odada nasıl otururdu; onu bilemiyorum, çünkü yer yoktu. Zaten küçük bir odaydı, içi kitaplar ve İdris'in antika niyetine Beyazıt'taki eskicilerden topladığı çanak, çömlek vesaire ve bir de çok eski bir koltuk, onun üstünde de yine eski kilim gibi bir

şey vardı. Onlar da antika diye oraya konulmuştu. Zaten çok geç kalırdık, saat 8'e kadar oradaydık, yani 5'te işimizi bitirip gitmezdik.

Yalnız, bütün anılarım tatlı değil tabii. Aslında öyle zamanlar oldu ki, üniversite öğretim üyesi olmak tek başına bir suçtu. Üniversite, hiç öğrenci kılığı taşımayan insanlar tarafından baskına uğradı, arkadaşlarımız öldürüldü, öğrencilerimiz öldürüldü, tartaklandı, sürüklendi, hapsilere gitti. Biz, televizyonlardan vatan hainliğiyle itham edildik, evlerimiz arandı, gözaltına alındık, kimimiz tutuklandı, bir süre hapslerde yattı, bazılarımız üniversiteden uzaklaştırıldı; bunlar da işin acı yönleriydi. Fakat, acısıyla tatlısıyla, bu mesleği seçtiğim için ve İktisat Fakültesi'nde sürdürdüğüm için kendimi çok mutlu addediyorum. Bu anıları benimle paylaştığınız için size çok teşekkür ederim, sağ olun.

• **Yasemin Öztürk** - Sayın Hocamıza çok teşekkür ediyoruz. İlk oturumumuzun başlığı "11 Eylül Sonrası Ortadoğu'da Yeni Dengeler ve Türkiye" oturum başkanımız Sayın Prof. Dr. Erol Manisalı'ya davet ediyorum, buyurun.

• **O. Başkanı** - Değerli konuklar, oturumu açıyorum.

Konumuzun başlığı aslında "Soğuk Savaş Sonrasında Yeni Dünya Düzeninde Ortadoğu'nun Yeni Yapılanması ve Bu Yapılanma İçinde Türkiye-Ortadoğu İlişkileri" de olabillirdi. Ortada bir dönüm noktası vardır. Bana göre dönüm noktası 11 Eylül değildir, dönüm noktası soğuk savaşın sona ermesi, iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçilmesidir. Tek kutuplu dünyaya 1989'da geçildikten sonra, 90-91 Körfez Krizi üretildi ve kısmen sonuçlandırıldı. Şu günlerde Irak başlığını, soğuk savaş sonrasında ABD ve Avrupa'nın, yani Batı kapitalizminin öngördükleri biçimde kendi çıkarları doğrultusunda, dünyadaki paylaşım sorununu yeniden yapılandırma meselesinin bir unsuru olarak konuşmaktayız. Öyle anlaşılıyor ki, silah Irak'ta bulunsun bulunmasın, Saddam bütün istenenleri yapsın yapmasın, Irak'a müdahale edilecektir. Bu müdahale, Saddam'la, Irak hükümetleriyle, siyasetiyle ilgili bir şey değildir, buradaki kaynaklarla ilgili Batı'nın, ABD'nin veya parantez içinde Avrupa Birliği'nin, öngördüğü yeni yapılanmanın kurulmasıyla ilgili bir hadisedir. 11 Eylül bunun bir köşe taşı olmuştur. Daha öncesinde Kuveyt bahanesiyle yapılan müdahaleler bir köşe taşı olmuştur.

Dolayısıyla, meseleyi sadece dar kapsamda ele almayacağız, 11 Eylül sonrasında Tür-

Erol Manisalı

Dönüm noktası 11 Eylül değildir, dönüm noktası soğuk savaşın sona ermesi, iki kutuplu dünyadan tek kutuplu dünyaya geçilmesidir

kiye-Irak-Ortadoğu ilişkileri, Irak'ın yeniden yapılanması diye. Ortadoğu-Türkiye-Irak meselesinin, Batı kapitalizminin "ben ve diğerleri" diye yeni ayrımlar yaparak, bunun askeri, iktisadi, siyasi, hatta kültürel gerekçelerini ortaya koymasının bir sonucu olarak ve soğuk savaş sonrasının yeni yapılanması çerçevesinde ele alınacağını tahmin ediyorum.

Soğuk Savaş sonrasında ABD, "ABD boyutlu, tek boyutlu bir dünya düzeni" kurma planlarını uygulamaya başladı. Bunun ilk safhası 1990-1991 Körfez Krizi idi.

Yapay bir biçimde yaratılan Körfez Krizi ile ABD (ve İngiltere) Arap Ortadoğusu'na askeri olarak iyice yerleşiyorlardı. Bu bölge artık Körfez ve Arap Ortadoğusu olarak kalmayacaktı. Doğu Bloku dağılmış İç Asya Bölgesi artık açılmıştı. ABD'nin Hazar-Körfez, hatta Hazar-Akdeniz hattına egemen olması demek, ABD'nin;

1) Hazar-Basra, Hazar-Akdeniz hattına tek başına (ve İngiltere ile) yerleşmesi demekti. Bu sadece petrol ve doğal gaz kaynaklarına egemen olmak demek değildi.

2) ABD aynı zamanda dünyaya entegre edilecek olan Asya'nın batısını dar egemenliği altında tutabilecekti.

3) ABD'nin egemenliği elinde tutması aynı zamanda Almanya, Fransa, Rusya ve Çin'in bu bölgelerden yararlanabilmelerini, "ABD'nin denetimi altına alması" anlamını taşımaktadır.

4) Yugoslavya'nın ABD ve İngiltere'nin planlamaları sonucu "bölünmesi ve dağıtılmasından" sonra Balkanlar'a da yerleşmeye başlayan ABD, böylelikle Balkanlar yanında, Ortadoğu, Kafkasya, İç Asya'ya da yerleşmiş oluyordu.

5) "Yaratılan" ve sonrasında bir gerekçe olarak kullanılacak olan 11 Eylül, Afganistan'ın ve yeni Irak operasyonlarının da bir bahanesi olacaktı.

-ABD'nin 11 Eylül sonrasında Afganistan'ı vurma ve bölgeye yerleşmeye başlaması,

-Irak'ı "dünya ülkelerinin ezici çoğunluğunun karşı çıkmasına rağmen, vurmaya çalışması, aslında ABD'nin, "soğuk savaş sonrasındaki yeni dünya politikasıdır".

Soğuk Savaş sonrasında Türkiye yalnız AB'den dışlanmadı, ABD de Türkiye'yi, "artık bölgede kullanılacak herhangi bir ülke olarak" görmeye başladı. Bu nedenle de Ermeni tasarıları ABD eyalet meclislerinde hızla kabul edilmeye başlandı; Bu nedenle Kongre'de, şimdilik koşulu ile, ileride gündeme sokulmak üzere askıya alındı".

ABD'nin 1992'den itibaren İngiltere ile birlikte "Irak'ı bilme ve K. Irak'ta kukla Kürt devleti oluşturma planları" hızla uygulanmaya konmaya başlandı.

Irak hareketi ile ABD (ve İngiltere) Irak'ı bölüp kendilerine bağlı kukla yönetimler ve yöneticiler oluşturacaktır.

Bu plan Irak'la sınırlı bir plan değildir. İran'a, Türkiye'ye de zaman içinde yapılacak olan planın ilk ayağıdır. ABD'de soğuk savaş sonrasında, özellikle 1992'den sonra; birçok raporda ve belgede kullanılan "resmi ve yarı resmi haritalarda" belirlenmiş olan soğuk savaş sonrasının yeni ABD (ve İngiliz) politikaları, açık bir biçimde görülmektedir.

4 değerli panelistimizden önce, Sayın Gündüz Aktan tarafından çok kısa bir sunuş yapılacak.

• **Gündüz Aktan** - Sayın Dekan, Sayın Başkan, değerli öğretim üyeleri ve sevgili öğrenciler; önce İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin, beni sizlere hitap etmek için davet etmiş olmasından dolayı şükranlarımı sunarım.

İkinci olarak, Sayın Prof. Dr. Sevim Görgün'e ithaf edilen, armağan edilen bu sunuş konuşmasını yapmış olmak benim için bir onurdur. Umarım, bu sunuş konuşması kendisine layık olacaktır.

Sayın Başkan, sizin ilk sözlerinizden etkilenerek bu sunuşu yapacağım. Söylediğiniz gibi, ortada bir dönüm noktası var ve bu dönüm noktasında en önemli husus tek süper gücün hâkim olduğu bir dünya olmasıdır. Bu dönüm noktası, aslında dünya dengelerini değiştirmenin çok ötesine giderek, dünya düzeninin niteliğini, birazdan üzerine yoğunlaşacağımız bölgenin yapısını, dokusunu değiştirme unsurlarını içinde taşıyor.

Ben, bu konuşmamda herhangi bir değer yargısında bulunmayacağım, "bu doğru, bu yanlış" demeyeceğim, normatif bir değerlendirmeye olmayacak, Türk dış politikasının da şöyle veya böyle olmasını önermeyeceğim. Böylece belki bir ölçüde panelistlerin ve izleyicilerin bana yöneltebileceği eleştirilerden kurtulabilirim.

Bu yeni düzen bölgemizi nasıl etkileyecek? 11 Eylül tarihinde olan terörizm olayı, as-

Erol Manisalı

Irak hareketi ile ABD (ve İngiltere) Irak'ı bölüp kendilerine bağlı kukla yönetimler ve yöneticiler oluşturacaktır

linda geleneksel bir terörist olaydır. Ancak, bu olayların sonunda, yani İkiz Kuleler ve Pentagon'un belli bir bölümünün tahrip edilmesinin sonunda ortaya 3 binin üzerinde kayıp çıkmıştır. Bu, basit bir terör olgusunun çok ötesine geçmiştir. Bu kadar insanı yok eden terör suçuna "terörizm" deme imkânı yoktur. Bu devletler hukukuna göre, insanlığa karşı suç boyutuna ulaşmıştır. Böylesine etkin bir terörist eylemi, modern biyolojik, kimyasal ve belki ileride nükleer silahlarla yapmaya kalkarsanız, ortaya çıkacak kayıplar 11 Eylül'deki kayıplarla mukayese edilemeyecek kadar fazla olacaktır.

Bu durum, zaten 1991 NATO Roma Zirvesi'nden bu yana değişmekte olan güvenlik kavramını neredeyse tümüyle değiştirmiştir. Güvenlik kavramının temelinde, Birleşmiş Milletler Yasası'nın 51. maddesi, yani meşru müdafaa, meşru savunma hakkı yatmaktadır. Bu hak, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, sadece sınırları aşan bir silahlı saldırı olduğu zaman, o silahlı saldırıya karşı kullanılabilirdi. İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki, saldırı karşısında meşru savunma konsepti, silahlı saldırının bir ülkenin sınırlarının içine girmesini gerektiriyordu. Sonradan bunun pek geçerli olmayabileceği düşünüldü ve "size saldırı yapılacağı artık kesinlik kazandığı zaman, siz o saldırı yapılmadan saldırabilir misiniz?" gibi önleyici meşru müdafaa kavramı geliştirildi. Bu kavram da terk ediliyor, bunun çok ötesine gidiyor, henüz tam Türkçe karşılığı da bulunmamış olan "preemption", yani "preemptive" müdahale var. Orada size dönük açık bir saldırı işareti de yok, ama bu saldırıyı yapma kapasitesi belli yerlerde gelişmeye başlıyor. Örneğin, doğru veya yanlış, Irak'ta biyolojik ve kimyasal silahların varlığı biliniyor. Irak bu silahları teröristlere verirse ve teröristler bir gün bunu Amerika'ya karşı kullanırsa, bu Amerika'da büyük tahribat yaratacağı, büyük can ve mal kaybı yaratacağı için, Amerika bugünden -eski tabirle ortada fol yok, yumurta yokken- müdahale edecek. Bugünkü güvenlik kavramı, silahlı müdahaleden, herhangi bir şekilde kendisine karşı yapılabilecek bir terörist saldırı kapasitesini, potansiyelini yok etmeye gelmiştir. Bu, çok büyük istikrarsızlık yaratmaya aday yeni bir güvenlik kavramıdır. Bence, 11 Eylül'den sonraki en önemli konu budur.

Peki, terörizm potansiyeli bir yerde nasıl doğabilir? Buna verilen cevaplar üzerinde, uluslararası düzeyde bir mutabakat mevcut değil. Ortadoğu krizinin beslediği büyük bir te-

rörizm potansiyeli var, bunu hepimiz biliyoruz. Arap dünyasında ve Filistin'de demokrasi olmadığı için terörizm ürüyor, teröristler çıkıyor. Örnek, 11 Eylül'deki terörist eylemlere katılan 19 terörist, ki bunların 15'i Suudi Arabistanlı'dır. Suudi Arabistan, teokratik, demokrasi-den tamamen uzak bir devlettir. Buna "dikta-törlük" diyemezsiniz, "teokrasinin bir türü" diyebilirsiniz. Bu tür devletlerde yaşayanlar terörist olabiliyor; bu bir tür tahlil. Eğer bu tahlili kabul ederseniz, bunun doğal sonucu Ortadoğu'daki İslam ülkelerini, Müslüman halkları demokratikleştirme yoluyla terörizmi engellemeyi düşünebilirsiniz. Çok kabaca söylüyorum, yeni strateji buraya doğru kayıyor. Arafat demokrasi olmadığı için, Filistinliler ve bu arada intihar eylemcileri terörist eyleme başvurmaktadırlar. Saddam Hüseyin rejimi demokratik olmadığı için, teröristlere yardım etmektedir. İran demokratik bir rejim olmadığı için, Ortadoğu'da terörist ve eylemci gruplara yardım yapmaktadır. O zaman bunları içinden demokratikleştirdiğiniz zaman, terörizmi de engellersiniz.

Bu terörizmle ilişkili demokrasi teorisi, aslında çok yeni bir teoridir. Terörizm konusunda uzman olanlar, terörizmle demokrasi arasında böylesine doğrudan bir ters ilişki olduğunu söyleyemezler. "Demokratik ülkelerde terörizm yok" diye bir şey olamaz, terörizmin dinamikleri farklıdır. Bu dinamikleri her zaman nedenselliğe bağlama imkânı da yoktur. Terörizmin, aynı nedenlerle bir ülkede, bir bölgede çıktığı, fakat bir başka bölgede çıkmadığı da görülmüştür. Ben bunun üzerine daha fazla gitmeden burada durmak istiyorum. Ama böyle bir olayla karşı karşıyayız.

Demokrasinin, terör potansiyeli taşıdığı söylenen ülkelere dış müdahaleyle, silahlı müdahaleyle girmesinin örneği, anlaşılacağı üzere Irak olacaktır. Dışarıdan gelecek bir silahlı güç, Irak rejimini demokratikleştirecektir. Bu hepimiz için örnek bir testir ve bunun sonuçları, muhtemelen bundan sonra yapılması düşünülen eylemler için de çok ciddi bir emsal teşkil edecektir.

Irak'ın, geçmişte komşularına karşı çok büyük saldırganlık eylemlerine giriştiğini hepimiz biliyoruz. Kendi halkına karşı da, İran'a karşı da kimyasal silah kullandı. İran'la yaptığı tahrik edilmemiş savaş, yani nedensiz saldırıyla başlattığı savaş 1 milyon insanın ölümüne yol açtı. Kuveyt'i işgal etti, emperyal niyetleri olduğunu gösterdi. Uluslararası düzeyde parya ülke olarak muamele edilmesini gerektiren aşağı yukarı her şeyi yaptı.

Gündüz Aktan

Bugünkü güvenlik kavramı, silahlı müdahaleden, herhangi bir şekilde kendisine karşı yapılabilecek bir terörist saldırı kapasitesini, potansiyelini yok etmeye gelmiştir

Irak'a karşı yapılan eylemler de, bu açıdan çok ağır yaptırım niteliğini taşıdı. Kuveyt'in Irak'ın hâkimiyetinin dışına çıkarılmasından sonra kabul edilen 1991 yılındaki –yanılmıyorsa- 678 sayılı karar bir ateşkes karardır, ki Irak'ın silahsızlandırılması bir şart olarak bu kararın içindeydi. Biliyorsunuz, uluslararası denetçiler girdiler, 98'e kadar denetlemeler yapıldı. 98'de bu denetçilerin çok büyük ölçüde Batı lehine casusluk yaptığını iddia eden Saddam yönetimi, bunları dışarıya yolladı. Fakat, burada ilginç bir olay oldu. Amerikan harekâtına karşı olan denetçilerden biri olan Ridler'in söylediği, "son parti silahlar da ortaya çıkarılmıştı, bu silahlar kimyasal ve biyolojik silahlardı. Bu silahları yine denetçiler yok edeceklerdi, Irak yönetimi buna izin vermedi, bunu kendi başına yapacağını söyledi. Bu son parti silahın ne olduğunu hiçbirimiz bilmiyoruz." Ayrıca, 1998'den sonra zaten yıkılmış dahi olsa, bu kimyasal ve biyolojik silahların üretimini yapısından gelen bir şey, çok kolay bir şekilde yeni üretim kapasitesini kurabiliyorsunuz. "Bunu yapabilir mi? Yapabilir. Bu rejime güvenilir mi? Güvenilmez"; bunlar Batının söylediği şeyler. Dolayısıyla, Irak'ın bugüne kadar teröristlere yardım edip etmediği belli değil, bir türlü ispatlanamıyor. Ama gerektiğinde teröristlere kimyasal, biyolojik silahlar sağlayacak kapasiteye sahip durumdadır. O zaman bu kapasitenin yok edilmesi, Amerika için büyük öncelik taşıyor.

Bir savaş oldu, bu savaşın niteliği yine tek kutuplu sistemin bundan sonraki dönemi açısından çok çok önemlidir. Güvenlik kavramı ne kadar yeniyse, savaş kavramı da bu sefer o derece yeni ve bunu Amerika'nın dışında bir başka ülke yapamıyor. Bunun bir ucu Bosna'ya müdahalede ve gelişerek Kosova'da görüldü. Afgan müdahalesinde artık iyice ortaya çıktı. Bu savaşın bu açıdan örnek bir savaş olacağı söyleniyor. Çok küçük birliklerle, tamamen iletişim teknolojisi üzerine ve kesin hedefe varan silahları kullanarak ve bugün henüz Avrupa ülkelerinin, yani NATO ülkelerinin dahi takipte güçlü çektikleri bir yeni savaş dansıyla karşı karşıyayız. Bunun dünyadaki önemi şudur: Bütün ordular silah sistemleriyle birlikte, modası geçmiş ordular ve silah sistemleri haline gelmektedirler. Bu savaş bir de bunu göstermeye adaydır.

Savaş bittikten sonra ortaya çıkacak yapı ne olacaktır? Bunun üzerine çok tartışmalar var, sayın panelistler buna derinliğine değineceklerdir. Temelde aşiret yapısına sahip mez-

hepler, etnik gruplar, tarikatlar arasında bölünmüş, parçalanmış, en azından 1958-68 arasında onbinlerce insan öldürülerek yerleştirilmiş bir siyasal sistem, şimdi bir askerî müdahale sonunda federalist, insan haklarına saygılı modern bir sistem haline dönüştürülecektir. Bunun, Japonya ve Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sonunda Amerikan işgal kuvvetleri tarafından demokratikleştirilmesiyle, uzaktan yakından bir ilişkisi yoktur.

Burada acaba bir petrol konusu var mı? Kimse size "petrole ilişkin şunları, bunları yapıyoruz" demez, ama böylesine büyük bir olayda kesinkes petrole ilişkili birtakım gelişmeler olacaktır. Kabaca şu sırada, Irak'ın 2,8 milyon varil petrol ürettiğini görüyoruz. Bu savaş öncesinde 4'tü, bu müdahaleden sonra da 4 milyon varile çıkacak. Bu çok fazla gayret sarf edilmeden olacak bir şey diye sunuluyor. Fakat, ondan sonraki 10 yıl içerisinde Irak'ın petrol üretiminin günde 6 milyon varile çıkarılması öngörülüyor. Bunun için, yine kaba bir hesap ile 20 ila 30 milyar Dolarlık bir yatırımın 10 yıl içinde yapılması lazım. Bu hazırlanmış bir şey, Daniel Yergin'in son kitabında bunun bütün analizleri var. Demek ki, işgal kuvveti bugünkü petrol üretiminin düzeyini iki katına çıkaracak. OPEC'de Irak için günde 4 milyon varilin üzerinde bir durum öngörülmemişti. Bunun anlamı nedir? Bundan sonraki harekât değilse bile, hedefin Suudi Arabistan olması mümkündür, çünkü Suudi Arabistan günde 6 milyon varil üretmektedir. Bir başkasınınkini yükseltmek için, bir başkasını azaltmak mecburiyetindedir. Acaba böyle mi? Bundan sonra İran açık hedef olarak gösterilmiştir. İran'ın üretiminde doğal ola-

Gündüz Aktan

**NATO
ülkelerinin
dahi
takipte
güçlük
çektikleri
bir yeni
savaş
dansıyla
karşı
karşıyayız**

rak bir azalma olacaktır. O da muhtemelen Orta Asya ve Kafkaslardaki üretimle karşılanacaktır. Acaba, o zaman Irak'tan sonra yeni hedefler var mıdır? Bunlara karşı askeri müdahale yapılabilir mi, başka türlü müdahale yapılabilir mi?

Bütün bunlardan sonra, son başlık olarak Türkiye'nin bu denklem içindeki yeri. Bu aslında panelistlerin konusu ve uzun uzun irdelenmesi gereken bir konudur. Şu anda Türkiye'nin içinde bulunduğu durum olağanüstü olduğunu artık biliyoruz. Karşımızda Avrupa Birliği, Kıbrıs konusu var ve neredeyse onlarla eşit derecede önemli bir Irak konusuyla karşı karşıyayız. Dolayısıyla, Türkiye'nin burada izleyeceği politika, Türkiye'ye bugünkü yolunda devam etme imkânı sağlayabileceği gibi, Türkiye'nin Batıyla veya daha gerçek bir deyişle ABD'yle ilişkilerini kökten bozabilecek potansiyele sahiptir. İkilemi şöyle koyuyorum: Bugünkü gibi devam ettirmek -yani çok ileriye götürmek değil-, veya bu ilişkilerin altını üstüne getirmek potansiyeline sahiptir. Türkiye bu iki uç arasında ne yapacağını tayin etmek zorundadır. Avrupa Birliği'yle üyelik ilişkileri ve Kıbrıs bu denklemin içerisine oturmaktadır, bunların içinde muazzam bir etkileşim vardır. Bunun üzerinde spekülasyon yapmaya gerek yok, hatta imkân da yok. Bu ancak uygulayıcının her gün düşünüp taşınıp; sezgisi, zekası, aklı ve cesaretiyle uygulaması gereken son derece zor bir politikadır. Ben, bu politikanın bu hükümet tarafından başarıyla uygulanmasını temenni ediyorum.

Müdahale yapılacak, Türkiye'nin bu müdahaleye bir ucundan katılma mecburiyeti var. Böyle bir zorunluluk, Türk-Amerikan ilişkilerini eskisiyle mukayese edilemeyecek kadar iç içe sokacaktır. Unutmayalım, Kırım Savaşı'ndan bu yana, yani son 150 yıldır, Türkiye Cumhuriyeti'ne birlikte harekâta katılmak amacıyla önemli hiçbir yabancı birlik girmemiştir, o tarihten beri ilk defa girmektedir. Bu, müttefik birlikler dahi olsa, orada Kırım'ı kurtarıyorsanız, o sizin çıkarınız. Burada sizinle ilişkisi olmayan, yani bütün ilişkisi, potansiyel tehdidi ortadan kaldırmak olan, ama Irak'ta sizin çıkarlarınızın ters düştüğü bir noktada, yabancı kuvvetler ülkenize girebilecek, bunun girişini kabul etmek zorunda kalabileceksiniz. Bu önemli bir olaydır, Türkiye'nin içinde de kamuoyu açısından önemlidir. Amerika'yla ilişkiler bakımından ise, birincil derecede öneme sahiptir. Türkiye'nin NATO'ya girmesinden bu yana en önemli noktayı yaşıyoruz ve bu nokta

64 Johnson mektubundan dahi önemli sonuçlar verebilir.

Irak'ın bu müdahale sonunda alacağı şekil nedir? Eğer, Irak baştan aşağı silahsızlanacaksa, Irak'ın her kesimi silahsızlanmak zorundadır, yani Irak'ın Kürt bölgesi de silahsızlanmak zorundadır. Irak'ın tümü demokratikleşecekse, her yeri demokratikleşmeli, yani Kürt bölgesi de demokratikleşmelidir. Irak'ta yaşayan tüm toplumların, bu yeni demokrasi, federal demokrasi içerisinde hakları aranacaksa, Türkmenlerin de hakları aranmalıdır. Bunun için elimizde 1932 tarihli çok önemli bir deklarasyon bulunmaktadır. Bu deklarasyon, Irak'ın bağımsız devlet olarak kabulü için Milletler Cemiyeti'ne sunduğu tek yanlı bir deklarasyondur, kurucu anlaşma diliyle ve yapısıyla hazırlanmıştır. Lozan Anlaşması'nın bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucu belgesi olması gibi, bu deklarasyon da Irak'ın kurucu belgesidir. Onun içerisinde Kürtlerle, Türkmenler aynı statüdedir. Türkçe veya Türkmence 2-3 resmî dilden biridir. Sonradan bu statü bozulmuş, 1970 yılına gelindiğinde Kürtler Araplarla birlikte kurucu unsur kabul edilmiş, Türkmenlerin hakları, yani 1932 Deklarasyonundaki hakları sadece kültürel haklar düzeyine indirilmiştir. Bu, devletler hukuku açısından, Irak'ın devletliğine dahi son verecek kadar önemli bir ihlaldir. 1932 deklarasyonu azınlıkların veya diğer unsurların haklarını ortadan kaldırma durumu ortaya çıkarsa, Milletler Cemiyeti'nin ve şimdi onun halefi olan Birleşmiş Milletler'in doğrudan müdahalesini, yani silahlı müdahalesini dahi öngörmüştür.

Son değineceğim konu petrol konusudur. Bu vesilesiyle Sayın Baskın Öran'a, ben bir Dışişleri mensubu olarak en derin takdirlerimi sunmak isterim. Kendisinin başkanlığında hazırlanan o iki ciltlik eser, Dışişleri mensupları dahil, belki Türkiye'de herkesin böyle bir kritik an geldiğinde elimizi uzatıp, aradığımızı bulabileceğimiz tek kaynak niteliğini muhafaza etmektedir. Ben arşivleri Milletler Cemiyeti'nden getirttiğim için tümüyle biliyorum, iki tarihte yapılan küçük hatanın dışında hemen hemen hiç hataya rastlamadım. Bu bakımdan da kendisini kutlamak istiyorum.

Burada söyleyeceğim şey şu: 1926 yılında Musul'u terk ettiğimizde, imzalanan anlaşmanın bir maddesiyle, bize o zamanki ismiyle Turkish Petroleum Company'nin, -yani elimizde olmadığı halde- tüm gelirlerinin yüzde 10'unu 25 yıl için vermeyi kabul etmiştir. Bu

Gündüz Aktarı

Kırım Savaşı'ndan bu yana, yani son 150 yıldır, Türkiye Cumhuriyeti'ne birlikte harekâta katılmak amacıyla önemli hiçbir yabancı birlik girmemiştir

bir nevi tazminat, telafi maddesidir. Dikkatinizi çekerim, Kerkük ve Musul petrollerinin değil, Turkish Petroleum Company'nin ürettiği tüm petrolüdür. Burada bir imtiyaz anlaşması vardır, bugün o da elimize geçmiş durumdadır. Buna göre yalnız Turkish Petroleum Company değil, onun yanında kuracağı bütün öteki şirketler ve bütün taşıma kapasitesi ve bir yoruma göre muhtemelen yan sanayiler de bu yüzde 10'un içerisinde girmektedir. Bu, 13 yıl boyunca, yıllık olarak Türkiye'ye ödenmiş, 1939 yılında İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcı dolayısıyla durmuştur. Sonra bütçelerimizde kalem olarak görülmüş, 1986 yılında Saddam Hüseyin'in talebi üzerine bütçelerde de görülmez hale getirilmiş, fakat hakkımızdan vazgeçilmemiştir. Türkiye'nin bu hakkı, Irak'a harekât yapılsa da, yapılmasa da devam etmektedir. Türkiye'nin önümüzdeki dönemde sağdan soldan "efendim, benim zararım şu kadar olacak, şu kadar para" diye açıklan istemesinin çok çok ötesinde tarihi hakları mevcuttur, bunu sağlaması gerekmektedir. Bunun da talep edilmesinde, ben herhangi bir sakınca görmüyorum.

Tabii, sorun, böyle bir savaşın sonunda komşularımızla ve bu arada Arap ülkeleriyle olan ilişkilerimize geliyor. Bu ilişkilerin çok ciddi bir krizden geçeceğini tahmin etmemiz mümkündür. Arap hükümetleriyle yapacağınız temaslar, -Sayın Erdoğan bu temasları yapacaktır- hiçbir zaman Arap halklarıyla yapılacak bir temas niteliğinde olmayacağı için, bu halklarda çok önemli izler bırakacaktır. Yapılacak politikanın bütün bu unsurları göz önüne alması lazım. Savaşın bizzat kötü bir şey olması ve en "temiz" savaşın dahi çok ciddi sayıda masum sivilin ölümüne yol açması, ayrıca Türkiye'yi moral açıdan da çok rahatsız edecek bir olay olacaktır. Türkiye siyasetçileri, diplomatları ve askerleri belki hayatlarında hiçbir zaman bu kadar zor bir ikilem içerisinde kalmamışlardır. Umarım, bu panel ve buraya katılan arkadaşların katkıları, bu son derece kritik zaman diliminde Türkiye'nin bu konuya ilişkin fikirlerinin aydınlanmasında, açıklığa kavuşmasında yararlı olacaktır.

Beni dinlediğiniz için hepinize saygılar sunarım, teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Sayın Gündüz Aktan'a teşekkür ediyorum.

Sayın Gündüz Aktan, bir sunuşun yanında, belirli bir görüş çizgisini de kendi köşesine çekerek, oldukça köşell bir yorumda bulundu. Bu durumun, panelistlerin değerlendirmeleri

sırasında biraz daha farklı bir yöne kayacağına inanıyorum.

Bir şey benim dikkatimi çekti. Irak'a demokrasi için geldiği söylenen Amerika'nın niçin Venezuela'da demokrasiyle işbaşına gelmiş bir yönetimi, petrolünü Amerika'nın çok uluslu şirketlerine teslim etmedi diye, askerini, basınıni, işadamını kendi tarafına çekerek, parayla satın alarak, sivil toplum örgütlerini parayla satın alarak, ihtilal yapmaya kalkıştığını herhalede izah etmek, bu açıklamayla imkânsız hale geliyor. Aynı şeyi İngiltere ve ABD, 1953'te İran'a yapmışlardı. Musaddık'ı devirerek, kendi adamları olan Rıza Pehlevi'yi iktidara getirmişlerdi. Irak'ta bugün aynı oyun tekrarlanıyor.

Sözü Sayın Baskın Oran'a veriyorum. Buyurun Sayın Oran.

• **Baskın Oran** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Biz Mülkiye'de iki yıldır, Türk dış politikasını eskiden olduğunun aksine, Türkiye'nin ikili ilişkileri biçiminde değil de, önce birtakım kavramları vererek ve o kavramların teorik ışığında Türk dış politikasının ikili ilişkilerini veya çoklu ilişkilerini inceleyerek ders yapıyoruz.

Burada da, bu yöntem uygun olarak, önce 11 Eylül'den sonraki Irak olayı konusunda iki teorik kavramı sizlerle tartışacağım. Önce sonra, Amerika'nın ve Türkiye'nin politikalarını, daha anlamlı olacağını düşündüğüm için, bunların içine oturtmaya çalışacağım.

Bu kavramlardan biri hegemon güçtür, öteki stratejik "OBD", yani stratejik orta büyüklükteki devlettir. Hegemon güçten başlarsak, hegemon güç dünyaya sözünü tek başına geçiren devlettir. Bunu üç unsuruyla yapar; ekonomisiyle, ordusuyla, kültürüyle. Bu söz geçirme sırasında hegemon güç, hukuka uygun hareket edebileceği zaman hukuka uygun hareket eder, hukuka uygun hareket edemeyeceği zaman gerektiğinde hukuku bükerek, kendi amaçlarına uygun hale getirmeyi o üç unsurla başarır. Bu arada, örneğin, zaten kendisi tartışmalı bir meşru müdafaa kavramı olan preventive meşru müdafaa'yı, preemptive meşru müdafaa haline getirerek yeniden yazabilir.

Hegemon güç ilelebet sürmez, yapılan hesaplara göre 25 ila 60 yıl bir devlet hegemon güç olarak dünyaya sözünü geçirebilir. Önce sonra, gerek hegemon güç olmaya devam etmek için harcadığı muazzam enerji nedeniyle, gerek uluslararası ilişkilerin doğasında bulu-

Gündüz Aktan

**Türkiye
siyasetçileri,
Diplomatları
ve
askerleri
belki
hayatlarında
hiçbir
zaman
bu kadar
zor bir
ikilem
içerisinde
kalmamışlardır**

nan birtakım "challenge"ların, rakiplerin ortaya çıkması üzerine hegemon güçlük süresi biter. Nitekim, 15. yüzyılda Portekiz, 16. yüzyılda İspanya, 17. yüzyılda Fransa, 18 ve 19. yüzyılda İngiltere hegemon güç olmuşlardır. Burada tabii, süper güçle hegemon gücü ayırt etmek lazım.

Hegemon güç, hegemon güç olarak ilelebet kalmaz ama, birtakım önlemler olarak bu süreyi uzatabilir. Bu önlemleri ikiye ayırabiliriz. Birincisi, İhsan dağıtmak, yani dış yardım vermek, bir ülkenin topraklarından pahalı dahi olsa boru hattı geçirmek, ticareti genişletme sözü vermek, dış borç bulacak durumda olmasa dahi kendisine uluslararası piyasadan dış borç buluvermek gibi. Bunun yanı sıra, insanlar da, milletler de nankör oldukları için, hegemon gücün hegemon güçlüğünü uzatma süresi, asıl İhsan dağıtmayla değil, tehdit unsuruyla ve gerginlik yaratmakla olur. Gerginlik yaratır, çünkü ancak gergin bir ortamda ona rakip olabilecek ülkeler onun eteğine sığınacaklardır. Size de çıkabilir sloganını, size de yurabilir biçimine çevirdiği takdirde, bu gerginlik ortamından yararlanacaktır. Bu gerginlik ortamı, yalnız uluslararası planda anlaşılmalıdır, hegemon güç önce kendi ülkesinde gerginlik yaratır. Teorik olarak konuştuğumuz için halkın adını vermiyorum. "Halkımızın ödünü koparmalıyız" biçiminde bir söz, 1946 yılının en önemli sözü olmuştur. Hegemon güç bu korkutmaları yaparken, tabii ki korkunç gerekçelerle değil, daha suhuletle getirilmiş hoş gerekçelerle ortaya çıkacaktır. Fransızca bilenleriniz için "mission civilisatrice" (uygarlaştırıcı görev), İngilizce bilenleriniz için "white man's burden" (beyaz adamın görevi) 1880'lerin bu hoş gerekçeleridir. Bu gerekçe de, günümüzde demokratik olmayan ülkelere demokrasi taşıma görevi biçiminde Türkçe'ye çevrilebilmektedir.

Gelelim stratejik OBD kavramına, stratejik OBD'nin iki temel niteliği vardır. Birisi, evrensel etkisi yoktur, evrensel olaylarda etkisizdir. İkinci niteliği, bölgesel olaylarda epeyce etkilidir. Bölgesel olaylarda, bölgede kendinden küçük olan devletleri pıstırır, hatta ısırır. Yalnız, bu ısırmanın iki koşulu vardır. Birincisi, ısıracağı yer, dünya güç eksenlerinin biraz kıyısında köşesinde olmalıdır, ortasında olmalıdır. İkincisi ise, daha da önemlidir. Hegemon gücün veya en azından bölgesel gücün rızasını almak şartıyla bunu yapmak zorundadır. Hatta, bir ülke bir ay arayla iki kere ısırsa dahi, birinci ısırışta hegemon gücün veya böl-

gesel gücün rızasını aldığı zaman, bunun kendisine zararı olmayabilir, fakat ikincisinde rızasını almadığı için kendisine sürekli baş ağrısı yaratabilir, birer ay arayla dahi böyle şeyler görmek mümkündür.

Kendisinden küçüklere karşı bir süzeren durumunda olan stratejik OBD, kendisinden güçlü olan hegemon gücün bir vasalıdır. Onun uluslararası evrensel girişimlerine karşı çıkarılmaz. Yalnız çok stratejik bir konumda olmasının ve de kolay yutulamayacak bir lokma teşkil eden orta büyüklükteki gücünün verdiği bir etkiyle, özellikle kendi yaşamsal alanına girdiğini düşündüğü konularda hegemon gücün birtakım eylemlerini hızlandırabilir, birtakım eylemlerini geciktirebilir, hatta hegemon güce dış geçireme bile, dış gösterebilir.

Stratejik OBD'nin kendi bölgesinde iki temel tabusu vardır. Birisi, eğer elinden gelirse, bölgede hiç kimsenin tek başına egemen olmaması için çalışır, çünkü stratejik OBD'nin totemi dengedir. O, denge olduğu zaman güçlenir. İkincisi, stratejik OBD, ekonomik bakımdan fazla güçlü olmadığı için, bu ekonomik bakımdan fazla güçlü olmayışı durumunu askeri bakımdan güçlü olmakla telafi etmeye çalışır. Dolayısıyla, kendisi de gerginliği sever.

ABD'nin, Irak konusunda bir süredir gutmekte olduğu politikayı üç ana başlık altında toplamının mümkün olduğunu düşünüyorum. Bunların birisi, psikolojik ve sosyo-psikolojik nedenler. İkincisi, stratejik nedenler. Üçüncüsü de, ekonomik ve sistemik nedenlerdir. "Psikolojik" dediğim zaman, herhalde hemen Amerikan Başkanı George W. Bush'u aklınıza getirmiş olmalısınız. Kendisi, belki bin kere yeniden sayılan oylar sonunda kıl payıyla başkan oldu. 11 Eylül'le birlikte popülaritesi yüzde 90'lara çıktı, şimdi ise yüzde 60'lara indi. Kırdığı 17 adet potu kendi sesinden söylediği bebek, satış rekorları kırıyor. Dolayısıyla, Bush'un Amerikan halkının içinini soğutacak bir iş yapmak üzere Irak'a saldırması, hiç de öyle Freudyen birtakım şeyler olarak hafife alınacak bir olay olmasa gerek. "Amerikan halkının içinini soğutmak" dedim, burası da işin sosyo-psikolojik yanına giriyor. Amerikan halkı çok aşağılanmış. Biliyorsunuz, bir atasözünü biraz değiştirirsek "yiğdi öldür, ama aşağılama" derler. Amerika halkı ilk defa kendi ülkesinde kendi uçağıyla vuruldu ve üstelik de bunu yapan kendisinin yaratıp, silahlandığı ve Sovyetlere karşı Afganistan'da kullanmak üzere silahlandığı bir bedeviydi. Saddam baş eğmemekte, eski silah denetçileri heyetli başkanı

Baskın Oran

Hegemon
güç,
hegemon
güç olarak
ilelebet
kalmaz
ama,
birtakım
önlemler
olarak
bu süreyi
uzatabilir

Rolf Ekeus'un açıklamalarına inanmamız gerekirse, silah denetçilerine casusluk yaptırdığı ortaya çıktı.

Stratejik nedenlere geçelim. Stratejik nedenlerde, biraz önce sözünü etmiş olduğumuz hegemonluk süresini uzatmak çok ciddi bir hedef olarak karşımıza çıkıyor. Aslında iki süper devletli, dolayısıyla dengeli bir dünyadan, 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması üzerine ABD'nin tek süper devlet olarak ortaya çıkması ve bunu da hegemon devletliğe dönüştürmek istemesinin bir gerginlik sayesinde mümkün olduğunu görerek, daha 11 Eylül'den önce buna başladığını tespit etmek çok kolaydır. Nitekim, Bush Sovyetler Birliği battıktan sonra "Yıldız Savaşlarına devam" dedi, arkasından füze kalkmasını ortaya çıkardı ve bu arada da şer cephesi kavramını ortaya attı. Bu, Somali'den tutun, Irak, İran, Sudan'dan geçerek, Kuzey Kore'ye kadar giden bir şer cephesiydi.

Fakat, Sovyetler Birliği gibi bir heyulanın ortadan kalkmış olması, bu gibi gerginlik yaratmaya yönelik önlemlerin inandıcılığını son derece baltalayıcı bir olaydı, ki o sırada Amerikan tarihinin en büyük mutluluğu gökten zembille indi, 11 Eylül olayı. 11 Eylül, gökten inmiş bir kudret helvası olarak Amerika'nın eline geçti. Bir kere artık kendi halkını korkutmasına gerek kalmamıştı. 1946'da Vanderbilt'ın söylediği sözü burada söylemesine artık gerek yoktu. New York'a gidenleriniz görmüştür. "never forget" kelimesinin her yere, bütün mağazaların elle itilip girilen yerine yazılması yeterliyordu ve büyük olasılıkla yıllar boyu da yeterlidir. Dünyaya da bu gerginliğin çok önemli olduğunu telkin etmek için, uluslararası terörizm heyulasının, komünizm heyulasının artık olmadığı bir dünyada, komünizmden çok daha tehlikeli olarak gelmiş olduğunu söylemek yetecekti.

Bu stratejik başlık altında "hegemonluk süresini uzatmak" demiştim. Bir de Irak petrolü meselesi var. Irak petrolü, şu anda dünyanın en kaliteli petrolü ve Ortadoğu dikkate alınır. Batı Avrupa'nın yüzde 92 oranında, Japonya'nın yüzde 98 oranda bağımlı olduğu bir petrol. Çin'in sadece 8 günlük stratejik petrol stoku var. Dolayısıyla, Ortadoğu petrollerine el koyduğunda, 2025 yılına kadar Ortadoğu petrollerinin egemenliğinin süreceğini ve 2025 yılından sonra Hazar Bölgesi petrollerinin devreye gireceğini ve Hazar Bölgesi petrollerinin de Türkiye'den geçecek olan Bakü-Ceyhan hattıyla zaten Amerika tarafından garantilen-

miş olduğunu dikkate alacak olursanız, Ortadoğu petrolüne el koymanın bir yandan Batı Avrupa'yı, bir yandan Japonya'yı, bir yandan Çin'i durdurmak amacına yönelik olduğunu görmek çok zor olmasa gerek.

Gelelim, ekonomik ve sistemik nedene. Galiba zurnanın zırt dediği delik en fazla buradadır. Bir parça Amerikan iç politikası ve ekonomisini bilmek gerekiyor. Amerika'da piyasalar hiç istenilen ölçüde değil; üretim artırdı, fakat satış yok. Amerikan Merkez Bankası bunun müdahale yöntemini bilir ve çok ustaca kullanır. Faiz hadleri düştüğü anda, Amerikan tüketicisi, tüketmeye alıştırmış olan kişi, hemen gider ikinci arabasının yanına üçüncü arabayı alır, ikinci yazlık evi de alır. Oysa, şu anda Amerika'da 1961 yılından beri en düşük faiz hadleri yaşanıyor. Bu faiz hadleri 2 yıl önce yüzde 7'ydı, şu anda 1,75'e kadar inmiş vaziyette, ama piyasa canlanmıyor, piyasada talep yok, kâr marjları düştü, sermaye spekülasyona yöneldi. Sermaye spekülasyona yönelince, rasyonel yatırımlar yanında, yağ bol bulunduğu ne yapılırsa o yapılmaya başlandı ve ENRON skandalları gibi skandallar ortaya çıktı.

Bunun yanı sıra, Amerika'ya yabancı sermaye girişi çok azaldı, çünkü 11 Eylül'den sonra Amerika artık güvenilir bir yer değil, ENRON skandalından sonra da yeterince denetlenen bir hisse senedi piyasasına sahip olmadığı izlenimi vermeye başladı. Yabancı sermaye girişi çok önemli, çünkü Amerika'nın yıllık dış ticaret hacmi 2 trilyon Dolar'dır. Amerika bu 2 trilyon Dolar'lık hacimden, yılda tam 150 milyar Dolar açık verir, Türkiye'nin milli gelirinden fazla açık verir. Fakat, bu Amerika için bugüne kadar hiç önemli değildi, çünkü Amerika'nın hisse senedi piyasalarını çok iyi kontrol etmesi ve dünyanın en güvenilir yeri olması sayesinde, çektiği yabancı sermayenin miktarı yaklaşık 200 milyar Dolar'dır. Dolayısıyla, Amerika buradan gene kârlıdır. Fakat, bu yabancı sermaye akımı durduğu zaman, bu 150 milyar Dolar, piyasaların da hareketsiz olması meselesiyle birleştiği anda tehlikeli bir olay ortaya çıkıyor. Burada tüketimi artırmak lazım, kapasiteyi ona oranlı artırmak lazım ve bunun harpten başka çaresi yoktur. Ben, bugüne kadar şahsen, biraz temenni, wish will thinking icabı Irak'a saldırı olmayacağını düşünmek istedim, fakat artık bugün bu analizleri bana yaptıran kaynakları okuduktan sonra, Amerika'nın savaşmak zorunda olduğuna kanaat getirmiş vaziyetteyim. Bu harbin önlen-

Baskın Oran

**11 Eylül,
gökten
inmiş
bir kudret
helvası
olarak
Amerika'nın
eline
geçti**

mez olduğunu maalesef burada söylemem lazım, çünkü biraz önce sözünü ettiğim Irak petrolüne el koyma olayı, Sayın Gündüz Aktan'ın da hatırlatığı, savaştan sonra üretimin çok artırılacağı olayıyla birleştiği zaman, petrolün ucuzlatılmasının Amerikan piyasalarını canlandırmaya yönelik olduğunu bize hatırlatıyor.

İkinci olarak, bugün Amerika'da silah ve cephane fabrikaları üç vardiya çalışıyor ve sanayinin lokomotifini olacak. Türkiye gibi ülkelerde silah fabrikası böyle çalışırsa o ülke batır, ama büyük ülkelerde silah ve cephane üretimi, eğer tüketilecekse sanayinin lokomotifidir.

Gelelim Türkiye'ye. Geçen gün bir televizyon programında spiker bana "Türkiye Amerika'nın adamı mı?" diye sordu. Evet, kâğıt üstünde Türkiye Amerika'nın adamı. Niçin Türkiye Amerika'nın adamı? Çok sebepten dolayı. Bir kere ekonomik olarak. Bunu üçü ayırayım. Birincisi ABD'ye çok borçlu, ikincisi çok yalnız, üçüncüsü bir paranoyası var.

Birincisini, ABD'ye borçlu olmasını incelersek, ABD'ye bir kere iktisaden borçlu, çünkü 100 milyar Dolar iç borç, 115 milyar Dolar dış borç -bunlar 2001 rakamlarıdır- 215 milyar Dolar borçlu ve Amerika IMF'ye "hamli kart yakınımıdır" demezse, Türkiye'nin Arjantinleşmesi bir an meselesidir. Onun için Arjantin gazetecilerinin "Türkiye torpili" demesine, IMF yöneticilerinin sinirlenmesi hiç haklı değildir. Bugün açık açık söyleyelim, Türkiye bugün katıyen borç bulamayacak bir ülkedir, çünkü Maastricht Kriterleri'ne göre, kamu borcu/GSYİH yüzde 60'ı aşmaması gerekirken, Türkiye için bu oran bugün yüzde 143'tür. Bir rakam daha vereyim: Türkiye'de bir yıl içinde toplanan bütün vergi gelirleri, Türkiye'nin aynı yıl içinde ödemesi gereken borç faizinden yüzde 3,2 daha düşüktür. Dolayısıyla, bütün vergi gelirleri borç faizlerini ödeyememekte, yüzde 3,2 açık kalmaktadır; bu 2001 rakamıdır.

Bugün açık açık söylemek gerekirse, Türkiye, Amerika'nın klasik emperyalizme başlaması sayesinde IMF'den borç bulabilmektedir. İkincisi, Türkiye manevi olarak borçludur, çünkü Şubat 1999'da Nairobi Havaalanı'nda paket edilip, Türk uçağına fob olarak teslim edilen Apo'nun bir diyeti vardır. Üçüncüsü, Türkiye Amerika'ya beklentisel olarak borçludur, çünkü Amerika üç havuç uzatmaktadır. Birincisi, "ben, Kofi Annan planını senin için değiştirtirim." Sanki, Kofi Annan o planı Amerika'ya danışmadan yapmış gibi. İkincisi, "ben, senin

AB'ye girmen için telefon ederim" çünkü Amerika, AB'ye ilk giren Truva atı İngiltere'den çok memnun olduğu için şimdi ikincisini bekliyor. Üçüncüsü, "Kuzey Irak'ta Kürt devleti kurdurmam merak etme", sanki, safe heaven, güvenli bölgeyi ve Çekiç Gücü Türkiye kurmuş gibi.

İkincisi, yalnızlık. AB'nin Türkiye için önemli galiba esas olarak bu noktadadır, çünkü Türkiye Cumhuriyeti önemli değil, "Atatürkçü dış politika" deyip de heyecanları kaldırmaya gerek yok. Türkiye'den önce bu topraklar üzerinde kurulmuş olan Osmanlı İmparatorluğu, Bizans İmparatorluğu ve daha gerisi, daima dengeye oynayarak hayatlarını uzatmışlardır. Osmanlı İmparatorluğu bu işi dengeleme oynamak sayesinde 150 yıl uzattı. Türkiye, daima iki türlü dengeye oynadı. Birincisi, stratejik OBD olduğu için, Batıya karşı olanların dengesi. İkincisi, Batının kendi içindeki denge, yani Avrupa bir yanda, Amerika bir yanda. Bugün AB'yi yabancılaştırabilmek için her türlü imkândan yararlandığımız bir durumda, esas olarak bir stratejik OBD'nin olmaması olmazı olan Batı içindeki dengeleri mahvediyoruz, onun için AB bizim için önemlidir. Yoksa, Siirt'teki bir kamyon karpuzu götürüp, Brüksel'de Grand Place'da satabileceği için değil.

Üçüncüsü, Türkiye'nin paranoyası, yani kendi sınırlarına yakın bir Kürt devletinin kurulmasıdır. Efendim, Türkiye bundan çok fazla ürüyor, çünkü kendi Kürtlerinden emin değil, kendi Kürtlerini memnun edemediğini farkında. Türkiye'de Türkler var, Azeriler var, Azerbaycan'ın bulunması Türkiye'yi rahatsız ediyor mu? Bunun çok basit olarak tek çözümü vardır. "Burada bir Kürt devleti değil, 10 Kürt devleti kurulsun, Türkiye'yi en ufak biçimde etkilemez" diyebilmek için bir tane olmazsa olmaz koşul vardır. Türkiye kendi Kürtlerini iş ve aş vererek, memnun etmek zorundadır. Buna "Keynescilik" diyorlardı galiba, çünkü biz bunu unuttuk. Sadece ulusal devletin uluslararası piyasadaki rekabet edebilirliği bizim totemimiz. İkinci olarak, oraya demokrasi götürmek zorundadır. Irak'a demokrasi götürmek çok güzel de, Türkiye'ye de demokrasi götürmek çok önemlidir. Bakınız, daha 6 Aralık tarihli basın şunu yazdı: "Eğitim-Sen'in 5. Olağan Kongresi'nde Kürtçe şarkı söyleyen 4 öğretmen Millî Eğitim Bakanlığı Disiplin Kurulu kararıyla öğretmenlikten atıldı. Bu 4 öğretmenin Diyarbakır DGM'deki -şarkı söylemek nedeniyle- PKK'ya yardım ve yataklık davası devam ediyor."

Baskın Oran

**Türkiye
kendini
Kürtlerini
iş ve aş
vererek,
memnun
etmek
zorundadır**

Bir de son olarak, Irak'a demokrasi getirilmesi babında bunun kaçınılmaz bir sonucunu hatırlamamız gerektiğini söylemek istiyorum. Eğer Irak'a demokrasi gelecekte, orada federal bir devlet olacağını düşünüyor ve söylüyoruz. Orada bir Kürt federe devleti de kurulacaktır. Bu Kürt federe devleti Türkiye istese de, istemese de kurulacaktır. Onun için Türkiye'nin, bu devlete şimdiye kadar başarıyla oynaya geldiği süzereen rolünü devam ettirerek, ebellik yapması Türkiye'nin çıkarlarına uygundur. Bir de, Türkiye'nin artık bunu tartışmaya başlanmasının doğru olacağını düşünüyorum.

Son sözü söylüyorum. Ne dedik? Türkiye kâğıt üzerinde Amerika'nın adamıdır. Bunlardan bu çıkmaktadır, yani yalnızlıktan, Amerika'ya borçlu olmaktan bu çıkmaktadır. Türkiye "Aman, Amerika acaba Kuzey Irak'ta bir Kürt devletinin kurulmasına engel olmayabilir mi?" diye korku içindedir. Ama Türkiye Amerika'nın adamı değildir, Türkiye bir stratejik OBD'dir. Stratejik OBD, kendi bölgesinde kendisi için yaşamsal önem taşıdığı konularda hegemon gücün elini tutabilir, engelleyebilir, hatta ona dış gösterebilir. Bir kehanette bulunarak sözlerimi bitirmem istiyorum.

Türkiye, bu savaşta asla iki şeyi yapmamalıdır ve çok büyük olasılıkla da yapmayacaktır. Birincisi, asker vermeyecektir. Annelemin çocukları için endişe etmelerine hiç gerek olduğunu sanmıyorum. Türkiye bir stratejik OBD olarak ve 600 yıllık bir geçmişi olan bir stratejik OBD olarak, -buna Bizans İmparatorluğu'nu katmak gerekir- asker vermeyecektir. İkincisi, o kadar emin değilim ama çok büyük olasılıkla Türkiye geniş çapta İngiliz ve Amerikan kuvvetlerinin Türk toprağında konuşlanmasına da izin vermeyecektir. Ama gene çok büyük olasılıkla havaalanlarının, hava sahalarının ve de birtakım limanların ikmal için kullanılmasına izin verecektir, aynen Afganistan'da olduğu gibi. Biz bunu Afganistan'da yaşadık. Afganistan'da bu imkânları tanıdı, ama savaş bittikten 1 ay sonra asker gönderdi.

Efendim, daha fazla uzatmayayım, çok teşekkür ederim.

- **O. Başkan** - Teşekkürler Sayın Oran. Sayın Oran bir denge üzerinde durdu. Sayın Oran'ın vakti olmadığı için belki diğer konuşmacılar da değişir. Galiba "denge" derken şunu da düşünmek gerekiyor: Soğuk savaş sonrasında Türkiye ve bölge üzerine Avrupa'nın ve Amerika'nın taleplerinin dengelenmesi açısından bir bölge ülkesi olarak ve bir bakıma

da kısmen Asya'lı bir ülke olarak Türkiye'nin, Asya'daki gelişmelere, örneğin son bir iki ay içinde Rusya-Hindistan-Çin arasında yapılan yeni stratejik anlaşmalara ve halen paraf edilen ve içi doldurulmayan Putin'in gelişyle Türkiye'de imzalanması beklenen Rusya-Türkiye stratejik anlaşmasına da, Türkiye-Ortadoğu ilişkileri bağlamında ve Amerika-Türkiye ilişkileri bağlamında değinmek ve tartışmak gerekiyor. Onları tartışmadan buzdağının sadece bir kısmını, yani Batının görmek istediği başlıkları tartışmış oluyoruz. Onun dışında kendi gündemimizi ortaya koyamıyoruz. Bizim kendi gündemimiz de var, bölgenin gündemi var, Avrasya'nın, Asya'nın gündemi var. Bu stratejik anlaşmayı imzalamak için Putin niçin Türkiye'ye bir türlü gelemiyor? Amerika mı bastırıyor, Almanya mı bastırıyor, yoksa içimizdeki bazı güçler mi buna karşı koyuyorlar? Bunun da tartışılması gerekiyor.

Bir de, aslında Keynesçi politika bugün uygulanıyor. Silah fabrikaları üç vardiya çalışıyor, Amerika kendi üretiyor, kendi tüketecek; tipik bir Keynesçi politikadır.

Konuşması sırası Prof. Davutoğlu'nda. Buyurun Davutoğlu.

- **Ahmet Davutoğlu** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Ben her şeyden önce, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ni İktisatçılar Haftası dolayısıyla kutluyorum. Bu geleneğin de, ilânihaye devam etmesini temenni ediyorum.

Başlık "11 Eylül Sonrası Ortadoğu'da Yeni Dengeler ve Türkiye" olunca, kendimizi, genellikle tarih olarak belli bir döneme yoğunlaştırmış bir statik resim etrafında analiz yapmaya şartlandırmış oluyoruz. Halbuki, konuşmanın, sunuşumun yöntemiyle ilgili kısa bir ipucu vermek açısından, 11 Eylül öncesi anlaşılma-sızın, 11 Eylül sonrası anlaşılma-sızın, Ortadoğu ve bütün bunlar içindeki değişimler anlaşılma-sızın da Türkiye anlaşılma-sızın da bunları tek tek soyutlayarak, statik bir resim etrafında yapılacak bir analiz, bizi çok yanlış noktalara götürebilir.

Neler değişti? Son 12 yıl içinde iki büyük yıkım yaşadık. Biri, Berlin Duvarı'nın yıkılmasıydı, diğeri ikiz kulelerin yıkılmasıydı. Berlin Duvarı'nın yıkılması sonrasında katıldığımız toplantılarda, tartışmalarda hep çok iyimser bir atmosfer vardı. Herkes, tarihin sonunun geldiğini iddia eden tez etrafında, yakında yeni dünya düzeninin kurulacağını söylüyordu

Ahmet Davutoğlu

Son
12 yıl
içinde
iki büyük
yıkım
yaşadık.
Biri,
Berlin
Duvarı'nın
yıkılmasıydı,
diğeri
ikiz kulelerin
yıkılmasıydı

ve iyimser bir atmosfer her yere egemendi. Çift kutuplu yapı dağılmış, yerine yeni bir dünya düzeni, özgürlük, rasyonel mekanizmaların egemenliği söz konusu olacaktı.

İkinci yıkım, iklim kulenin yıkımı ve sonrasında ise, tam tersi bir atmosfer, kaos, bunalım söylemi, güvenlik söylemi var. Birincisinde özgürlük söylemi ağırlıklıydı, ikincisinde güvenlik söylemi. Aslında özgürlük ve güvenlik, insanlığın en kadim arayışlarıdır. Hep bunu aramaya çalıştı ve son 12 yıl içinde bu ekseninde tartışmalar cereyan etti. Küresel düzende neler değişti de, bu 12 yılda neredeyse bütün dünyanın psikolojisi değişti ve bu çerçevede stratejik yönelişlerde değişimler yaşandı? Öncelikle bunu tespit etmek lazım. Madem ki Ortadoğu'dan bahsediyoruz, niçin birinci özgürlükler söylemi ve tarihin sonu tezinin hemen sonrasında Irak ve Kuveyt bunalımı söz konusu oldu ve Ortadoğu bütün bu gelişmelerin kilit bölgesi haline geldi? İkinci büyük yıkımdan sonra yine Ortadoğu. Nedir Ortadoğu'nun sihirli özelliği ve bu arada Ortadoğu içinde Irak'ın özelliği nedir ki sürekli böyle büyük dönüşümler söz konusu olduğunda -hatta bunu Birinci Dünya Savaşı'na, İkinci Dünya Savaşı'na kadar götürebiliriz- Ortadoğu neden böyle bir kilit değişim noktası oluyor? Neden Türkiye birinci yıkım sonrasında stratejik açılımlar bakımından önü açılan bir ülke gibi görülürken, ikinci yıkım sonrasında güvenlik parametreleri ve sıkıştırmaları içinde alternatifleri daralmış bir görüntü içinde değerlendiriliyor? Bir kere her şeyden önce bunu ortaya koyabilmek için, bu son 12 yılı, yani 1989'dan 2001'e kadar olan 12 yılı, ikisi değişim, biri uzun bir belirsizlik dönemi olarak üç döneme ayırarak inceleyebiliriz.

Birincisi, soğuk savaş sonrası döneme geçiş. İkincisi, benim biraz sonra izah etmeye çalışacağım bir kavram olarak 12 yıllık uzun ateşkes dönemi. Sonra, 11 Eylül sonrasında yeni bir değişimin izlerinin görüldüğü bir dönem. Birinci döneme baktığımızda ve bütün bu üçünü de dokuzlu bir matris etrafından düşündüğümüzde, bu üç dönem de küresel, bölgesel ve Türkiye'deki bu değişim bakımından incelemeye çalışacağız.

Birinci dönem açısından bakıldığında, çok rahatlıkla gözlemlenebilen bir şey vardı. Soğuk savaş sonrası döneme geçişte hemen 89-91 yılları arasını söyleyebiliriz. Statik yapıdan, dinamik bir yapıya geçildi. Çift kutuplu dengelerin daha belirgin olduğu bir yapıdan, çok daha belirsizliğe açık, dinamik bir yapıya geçildi

ve burada "intra sistemik rekabet" diyebileceğimiz tarzda, hegemonik güçler arasındaki rekabetlerin daha da yoğunlaşacağına ilk işaretleri görülmeye başladı. Küresel anlamda daha önceki hiyerarşi sarsıldı. Süper güçler ABD, Sovyetler Birliği; büyük güçler Almanya, Fransa, İngiltere, Japonya; bölgesel güçler - Baskın Bey'in stratejik orta büyüklükte devletleri buraya yerleştirebiliriz- Türkiye, Pakistan, İran, Hindistan, Arjantin gibi. Bazı ülkeler sınıfta kaldı, bazı ülkeler tabiri caizse küme düştü. Sovyetler Birliği bir alt kümeye doğru seyrederken, Almanya ve Japonya ekonomik potansiyeliyle daha yukarıya doğru tırmandı. Zamanla Çin daha yukarıya doğru tırmanma trendi içine girdi. Bu da, dengeleri fazlasıyla sarsan bir değişim sürecinin önünü açtı.

Bunun yol açtığı ve bölgesel faktörleri etkileyen üç önemli değişim yaşandı. Birincisi, soğuk savaş dönemindeki statik jeopolitik dağılımı için jeopolitik boşluk alanları doğdu. Özellikle Avrasya'nın doğu-batı eksenindeki kuşaktan güneye inen yolları üzerinde, yani Balkanlar'da, Kafkaslardan Ortadoğu'ya inen hat üzerinde, Orta Asya'dan Hint alt kıtasına inen hatlar üzerinde büyük jeopolitik boşluk alanları doğdu.

İkincisi, jeoekonomik aktarım hatlarının yeniden tanımlanması gerekti. Petrol, doğal gaz, stratejik minerallerin aktarım yollarıyla ilgili önemli bir problem alanı doğdu. Bunların yeniden tanımlanması, yeniden paylaşılması gerekecekti.

Üçüncüsü de, jeokültürel yüzleşme hatları ortaya çıktı. Daha önce ideoloji ve soğuk savaşın parçaladığı bölgelerde, bu seler doğrudan kültürel yüzleşmeler söz konusu oldu.

Bu üç gerilim alanının karşılaştığı yerler, daha sonraki döneme kronik bunalım bölgeleri olarak girdiler. Jeopolitik boşluk alanı, jeoekonomik aktarım hatları ve jeokültürel yüzleşme hatlarının olduğu yerler, büyük bunalımların yaşandığı yerler haline döndü. İkisinin olduğu yerler kontrol edilebilir bunalımlar, birinin olduğu yerler kısmen kısa dönemde çözülebilir bunalımlar olarak kendini gösterdi.

Bu yapının içinde Ortadoğu'ya baktığımızda, bu üç hattın da kesiştiği bir havza niteliği taşıdığını görüyoruz. Ancak, Ortadoğu kavramının kendisi de muğlak bir kavram, yani Ortadoğu kavramını coğrafi hiçbir temele oturtamayız. Bence, psikolojik ve tarihi arka planı, objektif coğrafi arka planından daha belirleyici.

Ahmet Davutoğlu

Jeopolitik boşluk alanı, jeoekonomik aktarım hatları ve jeokültürel yüzleşme hatlarının olduğu yerler, büyük bunalımların yaşandığı yerler haline döndü

Kültürel ve psikolojik yönleri, –parantez açarak söylüyorum- bizim Rumeli kavramını andırır, Selçuklular için Rumeli Anadolu'dur, Osmanlılar için Balkanlardır; bir önceki, bir sonraki havzayı yansıtır. Avrupalılar için de, Osmanlı sınırlarının gerilediği, kültürel olarak ötekinin başladığı yer, ekonomik olarak edilgen sömürü alanları, neyi koyarsanız koyun, ama muğlak kavramdır ve bunun da yeniden tanımlanması icap etti. Fakat, bu dönemdeki özelliği itibariyle bu üç gerilimin yansıdığı yerdir.

Türkiye'ye baktığınızda da, bütün küresel paylaşımın, küresel denge değişikliklerinin ve bölgesel gerilim alanlarının merkezinde olan bir ülke; fırsatları ve riskleri büyük bir ülkedir. Dolayısıyla, bütün bu tarihi ve coğrafi yüzleşmeyi bir anda çok hızlı şekilde yaşamak zorunda olan bir ülkedir. 90'lı yılların değişimini bu şekilde görebiliriz.

Peki, ikiz kulelerin yıkılmasına kadar geçen dönemde ne oldu da bu iyimser atmosfer dağıldı ve bu, Ortadoğu'yu nasıl etkiledi? Modern tarihe baktığımızda, büyük savaşlar sonrasında yeni düzenler kurulur, oyunun yeni kuralları ortaya konur. Mesela, 30 Yıl Savaşları vardır, hemen arkasından Westfalya düzeni, Napolyon savaşları, hemen arkasından Viyana Kongresi düzeni vardır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan Cemiyet-i Ahval düzenlemesi sağlam temellere oturtulamadığı için ve oyunun kuralları çok net ortaya konmadığı için ve hegemonik güç merkezi ekonomik ve politik olarak ABD'ye kaydığı halde, siyasi ve stratejik şemsiye olarak kaymadığı için İkinci Dünya Savaşı'nın önu açıldı. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra Tahran, Yalta, Postdam Konferansları ve arkasından Birleşmiş Milletler düzeni çıktı. Soğuk savaş da bir savaştı; farklı yöntemlerin kullanıldığı, ama bütün küreyi etkileyen bir savaştı. Soğuk savaş sonrasında bir uluslararası kongre toplanmadı, bir uluslararası düzen için yeni bir arayış içine girilmedi. Çünkü ABD galip geldiğine göre, tek başına bunu belirleme kudretine sahip olduğuna inanılıyordu. Halbuki, ABD'nin 1973'teki göreceli gücüne baktığımızda, bu göreceli gücün 1990'larda azaldığını görürüz. Yine, ABD'nin stratejik etki alanı, operasyonel askeri kabiliyeti çok yüksek olmakla birlikte, yeni uluslararası düzende soğuk savaşın bitimini ilan edecek bir kongre, bir uluslararası konsensüs oluşmadı. Oyunun kuralları serbest bırakıldı. Bunun getirdiği doğal sonuç, ateşkesler dönemidir. Ateşkes şu demektir: "Bulundu-

ğumuz yeri tutuyoruz, savaşa devam edip etmememe konusunda bakacağız." Genellikle ateşkes, tarafları, üç temerküze sevk eder. Herkes, barış olduğu zaman, muhtemel barışın şartları ortaya çıkarsa ya da savaş yeniden ortaya çıkarsa, daha güçlü bir şekilde devreye girebilmek için gücünü temerküz etmeye başlar. Bu 12 yıl içinde herkes güç temerküz etti ve herkesin güç temerküz ettiği farklı şekildedeydi. ABD, askeri operasyonel stratejik kabiliyetini artıracak şekilde güç temerküz etti. Almanya, Euro'yu Dolar'ın karşısında -işte son günlerdeki tırmanışıyla- üstün bir noktaya getirip, ekonomi politik güç temerküz etti. Çin, her yıl yüzde 10 civarında kalkınarak ve demografik gücünü kullanarak güç temerküz etti. Rusya, Yeltsin döneminde kaybettiği güç kaymasını Putin'le yakalayarak, Avrasya'da tekrar güç olmak için güç temerküz etti. Herkesin hesabı şu: "İki ihtimal var, ya yeni bir barış düzeni için taraflar oturacak, o masaya ben güçlü oturmayalım ya da bir şekilde savaş tekrar patlayacak, böyle durumda da elimde kullanabileceğimi kozlar olsun." Dolayısıyla, bu, beklentileri artırdı ve ateşkesler dönemi küresel rekabeti tırmandırdı. Zannedildiği gibi, böyle uzun küresel koalisyon görüntüleri altında, herkes kendi hesabını yapar hale geldi.

Bunun Ortadoğu ve bizim ilgi alanımız olan bölgeye yansımaları şu şekilde oldu, ateşkesler döneminin bütün bunalımlı ateşkesleri bu bölge civarında yapıldı. Bu dönemdeki gelişmelere bakın, Irak Kuveyt'i işgal etmişti, oradan çıkartıldı, Kuveyt eski statüsüne kavuştu, ama Irak'taki statü donduruldu, Irak egemen bir ulus-devlet mi, kuzeyinde egemen mi? Değil. Güneyinde egemen mi? Değil. Hava sahasını kontrol edebiliyor mu? Değil. Ama sınırları değişti mi? Hayır, Birleşmiş Milletler'e göre bir Irak var, ama de facto Irak farklı.

"Ortadoğu barış süreci" dediğimiz şey; iyimser, ütöpik, güzel unsurların dışında, aslında bir ateşkes anlaşmasıdır. Arapların iç meşruiyet bunalımının tırmandığı, İsrail'in de dış meşruiyet araçlarının tırmandığı dönemde taraflar bir araya geldiler, nihai barışın yapılabacağı son Camp David öncesinde ipler koptu. İsrail, orada sürekli bir ateşkes taktiği uyguladı; mesafe alan, biraz veren, bifaz giden, sürekli statükoyu korumaya çalıştı.

Bosna'da 250 bin insanın öldüğü bir savaş yaşandı. Ama Bosna'da Dayton Anlaşması'nın mahiyetine, tarafların anlaşma sürecindeki davranışlarına baktığımızda, hâlâ bir

Ahmet Davutoğlu

Ortadoğu
barış süreci
dediğimiz
şey;
iyimser,
ütöpik,
güzel
unsurların
dışında,
aslında
bir ateşkes
anlaşmasıdır

ateşkes niteliği taşır. Bosna Devlet Başkanı kendi ülkesinden bir yere gidemiyorsa, orası fiilen bölünmüşse, hukuki durum olarak Bosna bir devlettir, ama bu reel duruma yansımamıştır. Ermenistan meselesinde, Azerbaycan bir ulus-devlet olarak sınırları bellidir, ama dikkat ediniz, Karabağ'da dondurulmuştur, bir ateşkes statüsü devam eder. Kosova'da bir ateşkes statüsü vardır. Kosova, Yugoslavya'nın parçası mı, federe devlet mi? Değil. Genellikle ateşkesler ve bunalımı ateşkesle dondurma stratejisi, hegemonik gücün bir gün bunları kullanma kabiliyetini artırdığı gibi, krizi de tırmandırır. Bu krizin tırmanması, aslında 11 Eylül sonrasında ortaya çıktığı düşünülen güvenlik paranoyasının, 11 Eylül öncesinde zaten var olduğunu açık bir şekilde gösteriyordu.

Ortadoğu açısından bir şeye daha dikkatinizi çekmek istiyorum. Artık Ortadoğu kavramı açıklayıcı bir kavram değildir. "Ortadoğu" dediğimiz bölge, soğuk savaş döneminde olduğu gibi, çift kutuplu yapıyla birbirinden ayrılmış, izole edilmiş bir bölgedir. Mesela, eskiden Kafkaslar, Ortadoğu ayrıydı, çünkü Türkiye-Sovyetler Birliği sınırı

aynı zamanda NATO-Varşova Paketi sınırıydı. Ama şimdi Kafkasları düşünmeyen bir Ortadoğu uzmanının, Ortadoğu'da hiçbir şeyi anlayabilmesi mümkün değildir. Hazar bölgesindeki muhtemel gelişmeleri takip edemeyen birinin, Basra'daki gelişmeleri anlayabilmesi mümkün değildir. Artık Kafkaslar ve Ortadoğu, Hazar ve Basra komşudur. Kuzey Kafkasya'dan Güney Kafkasya'ya, Güney Kafkasya'dan Türkiye'nin doğusuna, oradan da bir taraftan İskenderun bölgesine, bir taraftan Mezopotamya-Basra hattı olarak güneye inen hat artık tek jeopolitik kuşaktır. Tek bir kuşaktır ve ancak birbirleriyle irtibatlandırılabilir, nerede bir hamle yaparsanız, karşı taraf başka bölgede size gelir. Mesela, Ortadoğu'yla Balkanlar eskiden ayrı görülüyordu, ama 12 yıl içinde Ortadoğu'da ne zaman ciddi bir gelişme olmuşsa, hemen akabinde Balkanlar'da bir paylaşım

söz konusu olmuştur. Bunun detaylarına girecek vakit yok, ama Körfez Krizi'yle Bosna Krizi arasındaki senkronizasyonu ve 12 yıl içindeki seyri takip ederseniz, bunu açık bir şekilde görürsünüz. Bunun son yansıması da aslında yine Kıbrıs meselesi, Ortadoğu ve Balkanlar arasındaki etkileşimin kilit meselesidir. Kafkaslarla Balkanlar eskiden iki ayrı hat gibi dururdu, ama Bakû-Ceyhan petrol hattı söz konusu olduğunda, Rusya'nın karşı hamlesi Bulgaristan ve Yunanistan'ı yanına çekerek, Varna'dan Ege'ye inen bir hat oldu. Kafkaslarda yaptığınız her hamle, Balkanlar'da ses veriyor. Bölgeler arası bir etkileşim var ve artık belki de Ortadoğu kavramından daha çok, Batı Asya ve Akdeniz kavramsallaştırması bize izah edici teorik çerçeveler sunabilir. Batı Asya'yı Orta Asya'yla, Akdeniz'i de Avrupa'yla irtibatlı gördüğümüz daha geniş bir havza tanımlaması içinde durumu anlayabiliriz. Bu noktadan baktığınızda da, Türkiye bölgenin coğrafi derinliği en kapsamlı ve dolayısıyla riski en yüksek olan ülkesidir. Türkiye, bütün bu bölgelerle aynı anda temas kabiliyetine sahip ülkedir. Balkanlarla, Kafkaslarla,

Hazar'la, Ortadoğu'yla, Doğu Akdeniz'le, hatta şimdi gündemimizde değil, ama bir müddet sonra gündemimize girmek durumundadır ki, Kızıldeniz'i, Basra'sıyla daha kapsamlı bir Türkiye ortaya çıkıyor. Aslında gücü ve riski aynı anda değerlendirebilirsiniz. Türkiye kendi bölgesiyle, Ortadoğu'yla tekrar yüzleşmek zorunda kaldı. Bu açıdan bakılınca, Türkiye'nin kimle karşılaştırıldığı önemlidir. Türkiye bölgesel güçlerle karşılaştırılabilir, ama bir başka açıdan, tarihi faktörler açısından bakıldığında, özellikle Ortadoğu'yla ilişkiler ve Irak konusu önemlidir, Türkiye 20. yüzyıla büyük imparatorluk yapıları halinde giren 7-8 ülkeyle, yani Almanya'yla, Japonya'yla, Çin'le, Rusya'yla, Fransa'yla, İngiltere'yle karşılaştırılabilir. Mesela, Almanya'nın Doğu Avrupa'yla olan ilişkilerindeki psikolojik faktörler, -içinde de bulunduğum için çok yakından gözleme imkânına

Ahmet Davutoğlu

**Türkiye
bölgenin
coğrafi
derinliği
en kapsamlı
ve
dolayısıyla
riski
en yüksek
olan
ülkesidir**

sahip oldum- Doğu Asya'da toplumların Japonlara bakışı ve Japonların Doğu Asya'daki etkisi, Türkiye'nin Ortadoğu'yla ilişkisinde benzer özellikler taşır. Bir taraftan geçmiş egemenlik dolayısıyla hayranlık duyulan, bir taraftan "acaba tekrar egemen olur mu?" korkusuyla tereddüt edilen, ama ilişki kurulmak zorunda olunan bir ülke. Bu açıdan bakıldığında, Türkiye artık soğuk savaş döneminde olduğu gibi, NATO stratejik ortaklığının bir unsuru olma durumundan çıktı. NATO önemlidir, Avrupa Birliği'yle ilişkiler önemlidir, ama Türkiye artık çok daha kapsamlı bir stratejik açılımı gerçekleştirmek durumunda kaldı, ateşkesler dönemi de bunu zorladı. Türkiye bu konuda hamle yapmadıkça, riskler arttı, fırsatlar ve imkânlar daraldı. Kıbrıs meselesi, Avrupa Birliği meselelerinde, daralmış imkânlar konusunda zorlanıyoruz. Irak meselesinde de böyle.

11 Eylül sonrasına geldiğimizde, yani bu uzun ateşkesler sonrasında, bugün küresel anlamda yeni bir güvenlik paradigması var. Bu güvenlik paradigması, tipik bir Amerikan bireyinin güvenlik algılamasını değiştirdi. Ama farklı olan neydi? Niye Amerika güvenlik problemini 11 Eylül'den sonra algıladı? Evet, 3.000 kişi öldü, çok önemli, çok büyük bir olay, her yönüyle lanetlenmesi gereken bir saldırı, ama Ruanda'da 1 milyon insan ölmüştü. Bosna'da 250 bin insan öldüğü zaman, 3 yıl her yerde seyredildi bu. Etketif Afganistan operasyonu gibi, şimdiki muhtemel Irak operasyonu gibi, etketif bir uluslararası koalisyon ortaya konulamadı. Ruanda'daki 1 milyon insanın ölümü üzerine toplanan uluslararası kongrelere bakın, 11 Eylül sonrası ortaya çıkan uluslararası kongrelere ve atmosfere bakın, eğer küresel bir düzen oluşacaksa, bir insan bireyinin değeri konusunda tartışma açmamız lazım.

İkincisi, Amerikan siyaset yapıcılarını ve Amerikan insanını, daha önce güvenlik problemini hissetmiyordu, çünkü kendisi yaşamıyordu. Bunun en çarpıcı misalinin biz depremlerle yaşadık. Eskiden İstanbul'da oturan biz şanslı insanlar, Marmara'daki elit kesim, depremi hep Diyarbakır'da zavallı bir insanın, Afyon'da taşlar içindeki birinin, Erzurum'da bir müteahhidin yaptığı yanlış binada ölenin trajedisi olarak takip ederdik ve gönlümüzden bir şey kopuyorsa yardım ederdik, ama depremi yaşamazdık. Deprem ne zaman Marmara'da oldu, Türkiye'nin problemi oldu, çünkü Marmara bu anlamda hem Türkiye'nin power elitini yansıtıyordu, hem de bir küçük modelini oluşturuyordu.

O ikiz kuleler bunu hatırlattı. Bu açıdan ABD'de yaşayan insanları sarstı ve küresel güvenlik problemiyle karşı karşıya kalındı. Ama tepki yanlış oldu, tepki, bir risk management olarak ortaya çıktı. "Madem ki, birileri güvenliği tehdit ediyor, ben bu güvenlik tehdidini ortadan kaldıracak bir risk management yapayım" şeklinde, hâlâ risk management yapılıyor. Halbuki, o uzun ateşkesler döneminin belirsizliği ortadan kalkmadan, herhangi bir insan biriminin küresel düzen içindeki değerinin aynı olduğu temel varsayımı kabul edilmeden, Birleşmiş Milletler Anayasası'nın o temel esasları ortaya konulmadan, Irak operasyonu da bunun içinde olmak üzere, risk management türünde yapılan her adım, yani ileride çıkacak bir riski manage edebilmek için bugünden müdahale edeyim anlayışı, sadece küresel kaosu artırır, anti-Amerikan hissiyatı gittikçe yaygınlaştırır ve bu insanlar bu hissiyata kapılmakta çok haksız sayılmayabilirler.

Madem küresel bir risk management var, nerede bu risk alanları? "Suudi Arabistan'da 19 terörist varmış, risk alanıdır. Filistin'de her an intihar eylemleri oluyor, risk alanıdır. Irak'ta kitle imha silahları var, risk alanıdır" vesaire tanımlamalarla bir ulusal strateji olarak genel bir eylem planı çıkarılıyor. Ama bunun arkasındaki faktörler yeterince ele alınmadığı için, bunlar tamamiyle stratejik güç parametresi olarak gündeme geliyor.

Geçen sene 11 Eylül'ün hemen sonrasında ortaya çıkan tabloya baktığımızda, o zaman üç safhalı bir gelişme olacağını öngörüyoruz. Birincisi, psikolojik safha, bütün bu gelişmelerin psikolojik bir yönü vardır. Hele 11 Eylül'ün hemen sonrasında ortaya çıkan Afganistan konusundaki koalisyon, psikolojik bir koalisyondur. Bütün taraflar destek verdi, ama dikkat ediniz, o desteği veren tarafların hepsi Irak konusunda tek tek desteğini çekti, çünkü psikolojik safhadan sonra stratejik safha geldi. Amerika psikolojik olarak tatmin edildikten sonra, şu anda bütün o belirsizlikleri ortadan kaldıran yeni bir stratejik tanım ve paylaşım söz konusu olacağı için, herkes tekrar kendi çıkarını düşünmeye başladı ve bunda da kendi açısından haklı gerekçeler oluşturdu. Bu yön önemli, şu anda stratejik safhadayız. Bundan sonraki safha düzenleyici safhadır. O düzenleyici safhayı, eğer temel ilkeler etrafından yeni bir düzen oluşturulabilecek bir şekilde dönüştürsek, ya küresel bir düzene ya da kaosa yönelecek. Burada, Amerika dışındaki bir grup ülke de, stratejik pragmatizm tercihine

Ahmet Davutoğlu

Düzenleyici
safhayı,
eğer
temel
ilkeler
etrafından
yeni bir
düzen
oluşturula-
bilecek
bir şekilde
dönüştürsek,
ya küresel bir
düzene
ya da
kaosa
yönelecek

yöneldiler. Bunun en tipik örnekleri Çeçenistan'da ve Kuzey Kafkasya'daki operasyonlarından dolayı Rusya'dır; İsrail'dir, 11 Eylül'den sonra Filistin'deki tavrını hemen değiştir; Hindistan'dır, Pakistan-Hindistan geriliminde ona göre tavır takındı.

Burada bir şeye dikkatinizi çekmek istiyorum: Soğuk savaş sonrasında üç ülkeye müdahale edildi; Yugoslavya, Afganistan ve Irak. Niçin bu üç ülke? Bu soru önemlidir. Bu üç ülke de, tampon ülke niteliğindedir. Jeopolitik boşluk alanları, aktarım hatları, jeokültürel alanları açısından tampon ülke konumundalar. Bu ülkelerin kilidini çözmeden, bu bölgelerde bir etki alanı kuramazdınız. İkinci özelliği, bu üç ülke buldukları bölgeyi küçük bir model olarak yansıtırılar. Balkanlarda olan hemen hemen bütün etnik dil, din grupları Yugoslavya'da mevcuttur. Orta Asya'da olan bütün etnik, dil, din grupları, mezhep farklılıkları Afganistan'da mevcuttur. Irak da küçük bir Ortadoğu'dur. Mesela, Irak'ta. Ortadoğu'da kimler varsa, Türkler, Acemler, Kürtler, Araplar mevcuttur; hangi mezhepler varsa, hatta dinler varsa, Hıristiyan mezhepleri de içinde olacak şekilde mevcuttur. Irak, buradaki hegemonik egemenlik için biraz fazla büyük bir ülkedir. Büyüklüğü coğrafi alandan gelmez, insan potansiyeliyle, doğal kaynak potansiyelinin birleşiminden doğar. Benzer insan kaynağına sahip Mısır, Suriye petrole sahip değildir. Bu kilidi çözmek gerekirdi, onun için stratejik safhada Irak üzerinde yoğunlaşan bugünkü rekabet bu açıdan dikkat çekicidir, bu tampon ülkelerin konumları açısından önemlidir. Bunun küresel yansıması olarak, bir başka problem alanı da Filistin'dir. Filistin, zannedildiği gibi bir bölge problemi değildir, yanlışlık orada yapıyor. Filistin'le ilgili sorun dondurulmuş görünüyor, Irak'tan sonra hemen gündeme gelecek, hatta belki de daha önce gündeme gelecektir. Ortadoğu barış süreci itibarıyla bakıldığında, Filistin'le İsrail'in Eriha etrafındaki anlaşması iki tarafın anlaşmasıdır. Filistin devletinin kuruluşu, bir İsrail-Arap meselesidir. Kudüs meselesinin çözümü ise, küresel bir meseledir. İçinde papalığın olduğu, bütün İslam dünyasının tepkilerinin olduğu, Amerika'daki birtakım Protestan gruplarının olduğu daha kapsamlı bir şeydir. Her türlü küresel problem Filistin'e bir şekilde yansır, Filistin'deki her problem de küresel alana yansır. Bunu böyle bulunduğu yerde lokalize etmek de, Irak'ın aksine zordur.

Bu noktada Türkiye'nin konumuna baktığımızda, bütün bu belirsizliklerde Türkiye'nin

şöyle bir resmini çektüğümüzde, ilginç bir ülke panoraması görürüz. Hani medeniyetler çatışması, jeokültürel yüzleşme vesaire açısından bakıldığında veya Batıdan baktığımızda Türkiye Doğunun bir uzantısı gibidir ve öyle görülür. Ben Doğu Asya'dayken oradan baktığımız zaman, oradan değerlendirildiğimiz zaman, Türkiye Batının bir uzantısıdır, çünkü Batı siyasal yapılanması içinde, NATO'da, Batı modernleşme trendi bakımından Doğunun en yoğun sürecini geçirmiş bir ülkedir. Güneyden baktığımızda, OECD ülkesi olarak Türkiye, Kuzeyin uzantısı gibi durur, Avrupa Birliği'ne aday OECD ülkesidir. Kuzeyden baktığımızda, Maastricht kriterleri ve ekonomik parametre göstergeleri açısından Güneyin uzantısı gibidir. Bu bir kimlik problemi mi? Sadece bir kimlik problemi olduğu kanaatinde değilim, bu yaşanan tarih sürecinin bir sonucudur ve biz bu veriyi kabul etmek durumundayız. Bu veriyi kabul ettikten sonra da, bunun aslında sanıldığı kadar olumsuz bir şey olmadığını düşünmek durumundayız; aslında bu büyük bir imkandır. Batının rasyonalitesini, ki bu rasyonalite bugün tartışma bu olmadığı için 11 Eylül felsefi arka planı üzerinde durabiliriz, Batıyı merkez kılan rasyonaliteyle, ikiz kulelere yönelen rasyonalite benzer rasyonalitedir, yani etik boyuttan yoksun bir rasyonalite anlayışı, düzen de, kaos da getirebilir. Doğunun ve bütün Asya'nın erdemini, Kuzeyin verimliliğini, Güneyin adalet arayışını sentez edebilecek bir şeye yönelebiliriz ya da bütün bunların arasında parçalanıp yoğun bir kriz de yaşayabiliriz. Ama kriz hali, aynı zamanda bir sağlık halidir, Türkiye öksüren bir insanın hali ruhiyesini yansıtıyor. Öksüren bir insana sağlıklı bir insan açısından baktığımızda, "bu hastadır" diyebilirsiniz, ama bir beden hâlâ öksürebiliyorsa, "aslında beden kendi bulunduğu duruma tepki veriyor" diyebilirsiniz. Genel küresel dengeler açısından, Türkiye'nin ufkunun hâlâ açık olduğu kanaatini taşıyan iyimserlerden biriyim.

Bölgesel açıdan bakıldığında, ki Irak konusu bu noktada önemlidir, Türkiye, bölgedeki derinliğini kaybetmeden küresel stratejik hesaplar içinde yer almalıdır. Bu derinliği kaybetmeyecek her türlü müdahale, Türkiye'nin ilerideki muhtemel etkisini kırarak niteliktedir. Bir senaryo olarak söyleyeyim. Türkiye'nin, Amerika ve İngiltere'nin yanında Kuveyt, Bahreyn, Katar gibi küçük Arap ülkelerinin olduğu bir koalisyonla Irak'a girmesi veya Irak müdahalesi içinde yer alması, bence bir "intihar" demeyim,

Ahmet Davutoğlu

**Doğunun
ve
bütün
Asya'nın
erdemini,
Kuzeyin
verimliliğini,
Güneyin
adalet
arayışını
sentez
edebilecek
bir şeye
yönelebiliriz
ya da
bütün
bunların
arasında
parçalanıp
yoğun
bir kriz de
yaşayabiliriz**

sk riskdir.

İş dünyası risklerle dolu. Ama biliyorsunuz, önemli olan riskin ne kadar büyük olduğu değil, kimin, nasıl taşıyacağıdır.

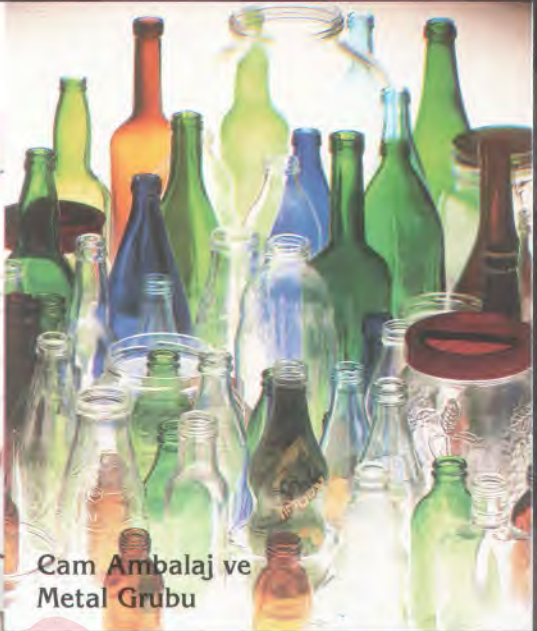
Koç Allianz size, işinizin taşıdığı her riske cevap veren birçok özel çözümü bir arada sunar. Riskinizi kontrol altına alır. Ve daima kontrol altında tutar.

Güçlü sermaye yapısı, teknik uzmanlığı ve uluslararası Allianz deneyimi ile Koç Allianz aradığınız güçlü desteği aranızda hissetmeniz için sizi bekliyor.

Yanınızdaki güç
Koç Allianz

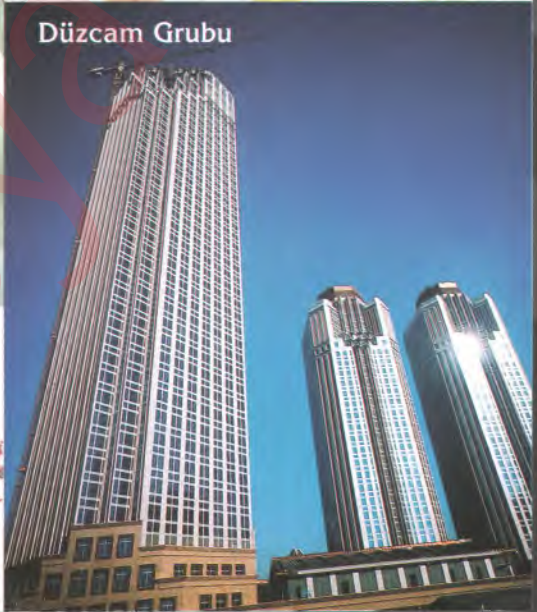
Cam Ev Eşyası Grubu

Cam Ambalaj ve Metal Grubu

Kimyasallar Grubu

Düzcam Grubu

cam konusunda bütün sorularınıza cevap...

Şişecam

ŞİŞECAM

ama çok ciddi bir hata olur. Neden hata olur? Çünkü, bütün bölgede uyanacak intiba şudur: "En eski egemenler Türkler, bir sonraki egemenler İngilizler, şimdiki egemenler Amerikalılar, birlikte bir egemen koalisyonu olarak Ortadoğu halkları üzerine baskı uyguluyorlar." Küçük ülkeleri saymıyorum, Katar, Bahreyn'in girmesi önemli değil, çünkü onlar petrol aktarımı vesaire için zaten bir üs mahiyeti taşıyor. Dolayısıyla, Irak'ta; Mısır, Suudi Arabistan, Suriye, Ürdün, belki yapısı itibarıyla Lübnan dışında daha geniş bir koalisyon tarafından yapılmayan bir müdahale, ne başarılı olabilir, ne de Türkiye için bu hayır getirebilir.

İçinde Fransa'nın, Rusya'nın ve Çin'in, yani Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi üyesi olan, İngiltere ve Amerika dışında kalan aktörlerin ya mutabakatı, ya onayı olmayan hiçbir müdahale düzen kurucu olamaz. Bu anlamda bunların bir deklarasyonu olmaksızın, Türkiye'nin sadece bir eksenin çıkarlarını gözetir şekilde müdahale içinde yer alması da ciddi sakıncalar doğurur.

Gönül ister ki, hiçbir müdahale olmasın ve Ortadoğu'da dengeler Saddam'ın da içinde olduğu parametreler, o toplumun kendi dinamikleri içinde Saddam'ı da elimine edecek şekilde değişsin ve Ortadoğu'da kalıcı bir barış ve istikrar sağlansın; bu Türkiye için şanstır.

Türkiye, bunun sadece siyasal ve askeri boyutunu değil, ekonomik ve kültürel boyutlarını da görmek zorundadır. Ekonomik ve kültürel olarak Ortadoğu'daki derinliğini kaybetmiş bir Türkiye'nin askeri ve stratejik olarak Ortadoğu'da operasyonlara katılması, bir müddet sonra geri tepen bir bumerang konumuna yol açabilir.

Batıda son olarak katıldığımız uluslararası bir konferansta, "niye Ortadoğulular kanı seviyor, niye Batıda düzen var, Ortadoğu'da kan var?" Bu tipik bir statik ve maalesef ırkçı bir resimdir. Tarih dilimini biraz öncesinden alırsanız, 1639 Osmanlı-İran Savaşı'ndan 1917'ye kadar Ortadoğu büyük bir savaş görmemiştir, ama aynı dönemde Avrupa birçok küresel ölçekli savaş görmüştür. Ortadoğu'yu bir bunalım alanı olarak değil, bir küresel risk management alanı olarak değil, insanlığın ortak kaynaklarının yoğunlaştığı bir alan olarak ve bizim için de tarihi ve coğrafi derinliğimizin bir parçası olarak görmek, o bölgeyle bütünleşmek, ama küresel stratejik hesapların dışında kalmamak durumundayız, öksüren bir toplumun sıhhatte kavuşmasının yolu, belki de

hem bölgesinde, hem kıtasında coğrafi ve tarihi derinlik kazanması üzerine olacak. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler Sayın Davutoğlu.

Davutoğlu, kapsamlı bir resim çizdi, fotoğraftan bir adım daha ileri bir şeyler yaptı. Arada bazı sorular sordu, cevabını vermedi, belki daha sonra verecek.

"Soğuk savaş bittikten sonra bir toplantı, bir konferans düzenlenmedi" dedi. Acaba, niye düzenlenmedi? Onu vurgulamadı, bunu sorgulamak lazımdı. Orada bir şey vardı, bir şey belirlendi. Olaylar özellikle kendi haline bırakıldı, çünkü Amerika tabii haline bıraktığı zaman, kendi tabii iktisadi ve askeri üstünlüğüyle her şeye daha rahat egemen olacağını biliyordu. Baştan zapturapt altına alınırsa, 30-40 ülkenin birlikte karar verdiği bir mekanizma başka şey, dünyayı kendi iktisadi oluşumuna bıraktığınız zaman, egemen güçlerin, güçlü devletlerin çok uluslu şirketlerin veya tek egemen gücün yönlendirmesi dünya ekonomisinde ve politikasında ABD için daha rahat bir ortam sağladığı için düzenlenmedi. "Nasil olsa İpler filan benim elimde" dedi, zaten düzenlemeye gerek yoktu. O anlamda düzenlenmişti bile ve arkasından ne yaptılar? İki düzenleme oldu. Avrupa Birliği 1991'de Maastricht'le "geleceğin 'Avrupa Birleşik Devletlerini' kuruyorum" diye, kendi içinde Dünyaya karşı düzenleme yaptı. Amerika, kuzeyde NAFTA'yı soğuk savaş sonrasında 90'ların hemen başında yaptı. Batı kendi içinde Amerika ve Avrupa düzenlemeleri yaptı. Maastricht'le ve NAFTA'yla o düzenlemeyi yaptılar. Bu, oligarşinin yaptığı bir düzenleme oldu.

Efendim, üçüncü konuşmacımız Sayın Hüsnü Mahalli. Buyurun Sayın Mahalli.

• **Hüsnü Mahalli** - Sayın hocalarımızın bunca değerli stratejik ve akademik bilgilendirmesinden sonra, izin verirseniz ben de biraz gazeteci olarak daha somut olaylara değinerek, aynı çerçevede içinde bir değerlendirme yapmak istiyorum.

Geçen hafta Perşembe günü (12.12.2002) Amerika'da üç olay yaşandı, ama bunların hiçbiri Türk medyasında yer almadı. Bu üç olayla birlikte, izin verirseniz sohbetimizi, değerlendirmemizi sırayla götürelim.

Birinci olay, Amerikalılar aylardır Ortadoğu'yla ilgili yeni bir plandan söz ediyorlardı ve herkes bu planı bekliyordu. Spnunda Ameri-

Ahmet Davutoğlu

**Öksüren
bir toplumun
sıhhatte
kavuşmasının
yolu,
belki de
hem
bölgesinde,
hem
kıtasında
coğrafi
ve
tarihi
derinlik
kazanması
üzerine
olacak**

kan Dışişleri Bakanı Colin Powell Heratic Foundation Merkezi'nde, Washington'da bu planı açıkladı. Planın özeti şu: Arap ülkelerini demokratikleştirelim. Nasıl demokratikleştirelim? Demin Sayın Aktan'ın söylediği gibi, bu bölgede demokrasi olmadığı için her şey yaşanıyor şeklindeki yorumundan yola çıkarak. Bu plan için 29 milyon Dolar ayırdığını söyledi, yani 20-22 Arap ülkesinin demokratikleştirilmesi için 29 milyon Dolar bütçe ayırdı.

Bu demokratikleşme sürecinde ana başlıklar olarak Colin Powell şunları söylüyor: "Arap ülkelerinde kadınlara daha fazla özgürlük tanınacak. Arap ülkelerindeki yönetimlere gelmesi olası politikacılar eğitilecek ve politik süreç içinde demokratik gelenekleri sürdürmeleri için altyapıları beslenecek ve Arap ülkeleri Afganistan'da olduğu gibi özgürleştirilecek. Yine, Arap ülkelerinde sivil toplum örgütlerine yardım edilecek" bu başlıklar böyle devam ediyor. Söylediğim gibi, bütün bunlar için öğrencilere burslar verilecek. Ve bütün bunlar için 29 milyon Dolar ayrılacak. Oysa herkes biliyor ki, Amerika'nın Irak'a olası saldırısı için söylenen rakamlar asgari 60 milyar Dolar ile azami 140 ila 160 milyar Dolar arasında.

Amerikalıların, bölgeye yönelik demokratikleşme söylemlerinin ne kadar saçma ve ne kadar aptalca bir yaklaşım olduğunu herkes bilir, aslında kendileri de bilir. Bölgedeki anti-demokratik, faşist, diktatör bütün yönetimlerin arkasında Amerikalılar var, yani Körfez ülkeleri, Suudi Arabistan, Mısır, Fas, Tunus ve diğerleri var. İşin daha komik tarafı, Colin Powell örnek veriyor, diyor ki, "Ortadoğu'da demokratikleşme süreci başlamış, biz bunu desteklersek yayılır." Buna 3 ülkeyi örnek veriyor; biri, Katar, öbürü Bahreyn ve diğeri Fas.

Katar, yüzölçümü olarak toplam 11 bin kilometrekare civarında, yani Bolu kadar. Bu Katar denilen ülkenin, yüzölçümünün yüzde 40'ı Katarlılara yasak, yani hepsi Amerikan üssüdür. Şu anda demokratikleşmesi övülen Katar'da kadınlara oy hakkı yok, parlamento yok, seçim yok, hiçbir şey yok ve üstelik şu anda Katar'ı yöneten Şeyh Hamit, Amerikalıların desteğiyle, babasına darbe yaparak iktidara gelmiş, onu ayrıca söylemek gerekir, işin daha da komik tarafı, biliyorsanız Tommy Franks geçen hafta Katar'daydı ve Katar Irak'a yönelik saldırının ana üssü olarak kullanılacak. Bu Bolu kadar dediğimiz karada, aslında kara da değil, dil gibi Körfezi denetleyen küçük bir yerde, El Cezire Televizyonu var, yani Amerikalıların rahatsız olduğu televizyon

var. Hani Usame Bin Ladin'i çıkartıyor, Molla Ömer'in bantlarını yayınıyor. Amerikalılar sözde bundan rahatsız, herkes biliyor ki, bu El Cezire Televizyonu, 5 yıl önce Katar Emiri tarafından ve tabii, Amerikalılar tarafından finanse edilerek yayına başlamıştır.

Amerikalılara göre demokratikleşme sürecine giren Bahreyn'e gittiğimizde, bu Bahreyn dediğimiz ülke, aslında belki Taksim kadar, sanıyorum 470 metrekare falan civarındadır. Bunun da yüzde 63'ü Bahreynlilerin giremeyeceği Amerikan üsleriyle doludur. Burada da, 3 sene önce yine babasının anı ölümü sonucu iktidara gelen bir prens var. Bu ölüm biraz esprili olarak hala tartışılan bir konu, çünkü prensin babası, Amerikan Eski Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'in bir ziyareti sonrasında aniden bir kalp krizi geçirdi. Söylenene göre, Madeleine Albright buna hakaretlerde bulunmuş, adam da dayanmamış ölmüş. Bunun üzerine bu genç arkadaşımız, yakışıklı, demokrasiye hayran adam iktidara Amerikalılar tarafından getirildi. Burası da Katar'dan çok farklı olmamakla birlikte, meclis yok, parlamento yok. Geçenlerde uyduruk bir seçim yapıldı, kadınlar oy kullanmıyor falan.

Yine, demokratik olarak gösterilen üçüncü örnek de Fas'tır. Fas'ta da yine babası 3 sene önce ölen genç bir arkadaşımız birden bire kral oldu. Aslında krallıkla, politikayla hiç ilgisi olmayan bir genç kral yapıldı. Gazeteci olarak konuşuyorum, dolayısıyla somut verileri bu şekliyle açık olarak anlatmaya çalışıyorum.

Bu üç ülkeyi demokratikleşmeye örnek göstererek, Amerikalılar bölgeyi demokratikleştirecek. Oysa herkes bilir ki, bölgedeki tüm radikal İslamcı grupların arkasında Amerikalılar vardır. Kuruluşlarından 11 Eylül'e kadar, bölgede yasaklı, yasaksız ne kadar İslamcı grup varsa Amerika tarafından finanse edilmiştir. Örneğin Fas'ın, Tunus'un, Bahreyn'in yönetimleri Amerikancı olmasına rağmen öyledir. Bütün bu radikal İslamcı gruplar 11 Eylül'e kadar hep Amerikalılar tarafından finanse edilmiş, desteklenmiş ve zaman zaman Amerikalı olmasına rağmen o ülkelerinin yönetimlerine karşı kullanılmıştır. Amerikalılar, bu radikal İslamcı gruplardan 11 Eylül sonrası İngiltere, Almanya var, yani şu anda bile Ortadoğu'da ne kadar radikal İslamcı grup varsa, çoğunun İngiltere'de, Fransa'da, Almanya'da temsilcileri, yasal çalışma zeminleri, koşulları vardır. Böyle olunca demokratikleşme sürecinin Amerikalılar tarafından ne kadar istenilip,

Hüsnü Mahalli

**Kuruluşlarından
11 Eylül'e
kadar,
bölgede
yasaklı,
yasaksız
ne kadar
İslamcı
grup
varsa
Amerika
tarafından
finanse
edilmiştir**

istenilmediğini ben sizin değerlendirmelerinize bırakıyorum.

Bu antidemokratik ortamın terör ürettiğine dair söylem araştırıldığında, terörün kaynağının dolaylı olarak Amerikalılar olduğunu çok net olarak görüyoruz. Somut olarak Usame Bin Ladin olayında, herkes bilir ki, Usame Bin Ladin Suudi Arabistanlıdır ve elemanlarının büyük bölümü Körfez ülkelerinden, Suudi Arabistan, Bahreyn, Kuveyt, Yemen falan gibi ülkelerden olmasına rağmen, hiçbiri kendi ülkelerinde terör yapmamışlardır. Amerikancı yönetimlere karşı, hatta dikta, faşist yönetimlere karşı herhangi bir terör eyleminde bulunmadılar, çünkü Amerikalılar Usame Bin Ladin ve örgütünü, o "yeşil kuşak" dediğimiz Afganistan'a ve -kaba deyimiyile- Rus ayıllarının sıcak sulara inmesini önlemek için kullanıyordu.

İkinci olay, yine geçen hafta Perşembe günü Amerika'da New York'ta Birleşmiş Milletler'de gerçekleşti. Aynı gün 12 karar tasarısı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nda İsrail aleyhinde oylandı ve Amerika'nın karşı oy kullanmasına rağmen, 163 oyla oylandı. Bu hiçbir yerde haber olmadı, İsrail'in Filistin halkına terör politikası sürdürdüğü işgal topraklarından, Golan'dan çekilmesi, Filistin halkının haklarının iade edilmesi, Filistin devletinin kurulması gibi 12 karar.

Oysa, herkes bilir -Amerikalılar da bilir- ki, Filistin sorunuyla bu "demokratikleşme" dedikleri olay arasında çok yakın bir bağlantı var. Demin Sayın Aktan konuşmasında dedi ki, "Arafat demokratik olmadığı için terör üretiyor." Şaron demokratik seçimde iktidara geliyor, ama Şaron'un uyguladığı terör, bence Arafat'ın uyguladığı terörün bin kat fazlasıdır. Oysa, göz ardı edilen bir gerçek var, Arafat'ın demokratik sürecinden bahsetmek için Arafat'ın bir devlet olması gerekiyor, yani bağımsız bir devlet olması gerekiyor ki biz Arafat'a -ki onda da hakkımız yok- hesap soralım. Arafat, 1948'de toprağı işgal edilmiş, halen işgal altında olan Filistin halkının temsilcisi, yani bir devlet başkanı değildir. Devlet yok, 1948'den beri orası işgal altında. Filistinlilere verilen sözde özerk yönetimde böyle bir yönetim yok, o özerk yönetim içindeki denetimin büyük bölümü İsrail ordusunun kontrolü altındadır. Arafat, Ramallah'ın dışına çıkamıyor. Beytülahim'e gidecek, yılbaşından dolayı Kıyamet Kilisesi'nde her zaman yapılan bir ayin vardır, oraya gidecek, izin verilmiyor, gidemiyor, evinden çıkamıyor. Böyle bir adamdan demokrasi istiyorsunuz veyahut halkına de-

mokrazi verilmesini istiyorsunuz. Bazıları diyor ki, "Filistin yönetimi de yolsuzluk yapıyor." Amerikan yönetiminin tümü yolsuzluk yapıyor, ENRON'u anlatmaya gerek yok. Bugün Amerikan yönetiminin tepesindeki 10 kişi, Condoleezza Rice, Paul Wolfowitz, Dick Cheney ve daha birçoğu bu göreve gelmeden önce silah ve petrol tekellerinin yönetim kurullarındaydılar. Araştırıp bakabilirsiniz, tepedeki 10 kişi yolsuzluk yapmıyor mu? ENRON çıktı, silah tekellerinin yolsuzlukları çıktı. Dolayısıyla, demokratikleşmeyle ilgili kavram kargaşası yaratarak, işte Sayın Oran ve Davutoğlu'nun harika bir şekilde stratejik anlamda çizdikleri tablonun tersine, bölgede bize kendi bildiklerini yansıtmak ve kabullendirmek istiyorlar.

Amerika'da aynı gün gündeme gelen üçüncü önemli konu da, Pentagon'da yapılan gizli bir toplantıydı. Rumfeld'in önerisiyle, "Bizim Ortadoğu bölgesinde, Arap ülkelerinde imajımız çok kötü oldu, bu imajı nasıl düzeltiriz?" sorusuna cevap olacak bir plan, program ortaya çıktı. "Plan ve program içinde, gazetecileri, profesörleri, sivil toplum önderlerini satın alalım ve köşe yazarlarına yalan haber yazdıralım, yalan yorum yazdıralım."; bu haber dün ya da evvelsi gün burada küçük bir haber olarak çıktı. Tabii, olay çok daha detaylıdır.

Geçenlerde bir Amerikalıyla konuşuyorduk, "ya Hüsnü anlamıyoruz, bu Araplar bizi niye sevmiyor?" diyor, ciddi bir şekilde soruyor ve bu, aslında Amerikan yönetiminin tepesinde olan birçok insanın kafasında var. Araplar niçin sevmiyor? 11 Eylül sonrasında bölgede dönem dönem çeşitli araştırmalar yapıldı. Zaman zaman Arap ülkelerinde soruyorlar, "Amerika'yı sevyor musunuz, sevmiyor musunuz?" Oran olarak çok kaba bir şekilde Filistin'de yüzde 98 "nefret ediyoruz" cevabı çıktı. Libya'da yüzde 96, Suriye'de yüzde 96, Mısır'da yüzde 82, Lübnan'da yüzde 71, Irak'ta yüzde 99, en düşük Kuveyt'te yüzde 64 "nefret ediyoruz" cevabı çıktı. Kuveyt'te normalde sıfır olması gerekiyor, çünkü sonuçta Kuveyt'i kurtaran Amerikalılar. Kuveyt topraklarının yüzde 25'i de Kuveytilere yasaktır. Bu soruya ek olarak yine dönem dönem farklı rakamlar vermesine rağmen, şöyle bir soru soruyorlar: "Amerika'ya karşı savaşır mısınız?" Yine oran olarak çok hızlı bir şekilde vereceğim, "savaşırım" diyenler, Suudi Arabistan'da yüzde 61, Filistin'de yüzde 74, Suriye'de yüzde 74, en düşük oran Yemen'de çıkmış yüzde 41. Bu "savaşırım" diyenlerin arasında yine bir yoklama yapılmış, "intihar komandosu olur mu-

Hüsnü Mahalli

**"Amerikayla
savaşırım"
diyenler,
Suudi
Arabistan'da
yüzde 61,
Filistin'de
yüzde 74,
Suriye'de
yüzde 74,
en düşük
oran
Yemen'de
çıkılmış
yüzde 41**

sun?" şeklinde bir soru sorulmuş ve yine çok yüksek oranlar çıkmış. Suudi Arabistan'da yüzde 21, Filistin'de yüzde 64, Suriye'de yüzde 43, Sudan'da yüzde 31, Irak'ta yüzde 88, Yemen'de yüzde 41, Mısır'da yüzde 18 "evet, Amerika'ya karşı intihar komandosu olurum" demiş. Bu niye böyle? Hiç kimse, Ortadoğu'da normal koşullarda anti-Amerikancı değildi, nitekim komünizmin, sosyalizmin bu bölgelerde yer bulmamasının nedeni de buydu. Bu bölge halklarının büyük bölümü "Batıcı ve Amerikancı" idi. Ama Amerikan yönetiminin özellikle son dönemde İsrail'e, yani 1948 yılında İsrail devletinin Filistin toprağında kurulmasına ve bütün bu süre içerisinde mutlak bir şekilde İsrail'e destek vermesini bir tarafa bırakırsak, son dönemde Şaron yönetimine karşı verdiği mutlak destek, bu çıkan tablonun nedenidir.

Araplar şunu anlamıyorlar, vatandaş bazında söylüyorum, "ya kardeşim tamam Saddam'dan kurtulmak istiyorsun, peki Filistin sorununu niye çözümüyorsun?" Nitekim, Ortadoğu'daki Amerikan niyetlerinin özü net olarak burada görülüyor ve sorulması gereken soru da budur. Amerikalılar, kendi söylemleriyle söylüyorum, demokrasi, istikrar, güvenlik, barış istiyorlarsa, peki niye öncelikle İsrail meselesini çözümüyorlar? Daha kolay, Şaron'a baskı yaparsınız, Filistin topraklarından çekilir, o küçükük 2 tane toprakta, Batı Şeria ve Gazze'de -nasıl bir devletse- devlet kurulur, bu iş biter ve barış olur. O zaman bütün Arap ülkeleri yönetimlerinin, Amerika'yla birlikte Saddam'a karşı olma olasılığı daha yüksek olur. Bunu yapmıyor, "hayır, Saddam daha tehlikeli" diyor. Oysa, Saddam'ın 11-12 yıldır iktidarda kalmasının nedeni Amerikalılardır.

Somut olarak, 1996 Ağustosunda Irak ordusu 36. paralelin kuzeyine geldi, yani Erbil'e girdi. Mesut Barzani kuvvetlerini destekleyerek, Erbil'i Mesut Barzani'ye teslim etti, Talabani'yi kovdu. O arada Erbil'de ve Erbil'in 40 kilometre kuzeyinde Selahaddin kentinde yaklaşık olarak 12 bin silahlı Irak muhalefet güçleri vardı ve Çekiç Güç, yani Amerikalılar o zaman Zaho'daydı. Oysa, herkes biliyor ki, Çekiç Gücün görevi Irak ordusunun 36. paralelin kuzeyine girmesini engellemektir. Dolayısıyla, Amerikalıların eline bir gerçekçe geçmişti, yani Amerikalılar isteseydi, Erbil'e ve 36. paralelin kuzeyine giren Irak tanklarını, birliklerini yok edebilirdi ve o muhalefet güçleriyle birlikte Bağdat'a yürüyüp, şimdi yapmak istediğini o zaman yapabiliirdi, yani Saddam'a 6 yıl güçlenme şansını vermemiş olurdu. Ama yap-

madı, çünkü o zaman bu söylemlerin hiçbiri yoktu.

Gerekçe, Irak'ta kitle imha silahları var. Ben asker değilim, ama bunu çok iyi biliyorum, uluslararası denetçilerin en önemlilerinden biri olan Rüdler'in 2 ay önce yaptığı açıklamada "böyle silah yok" diyor. Ama onları bir tarafa bırakalım, Irak 24 saat süreyle 6 uydula sürekli denetleniyor. Yeraltı ve yerüstü bütün kıpırdanmalar sürekli denetleniyor, yani bir SCUD füzesinin bir kamyon üzerinde taşınması bile görülebilir. Nitekim, 1991 Savaşı'nda kamyon üzerinde hareket eden SCUD füzeleri bile vuruldu; bu bir.

İkincisi, 1991'den bugüne kadar Irak sürekli ambargo altında, yani yalnız teknik anlamda ambargo altında değil, her tarafı ajanlarla kuşatılmış, çünkü tek girişi Ürdün, başka girişi yok. Ürdün, bölgede en Amerikancı ülke. Dolayısıyla, Ürdün sınırları üzerinde her türlü nefes kontrol ediliyordu. "Nereden geliyor bu kitle imha silahları, nasıl gelebilir?" sorusuna yanıt olarak söylüyorum.

Bunları da bir tarafa bırakırsak, eğer amaç kitle imha silahlarının yok edilmesiye, bölgede Pakistan'da, Hindistan'da -hadı bunlar ayrı bir mesele- ama İsrail'de 249 tane nükleer, kimyasal, biyolojik başlık, uçaklara ve füzelere monte edilmiş ve 24 saat alarmdadır. 249 nükleer, kimyasal, biyolojik silah, her türlü Arap ve Müslüman ülkesini vurabilecek kapasitede 24 saat alarmdadır; bunu araştırabilirsiniz. Peki, bunlardan niye söz edilmiyor? Eğer, siz kitle imha silahlarını gerçekçe olarak gösteriyorsanız, bunlardan niye söz etmiyorsunuz?

Gelelim, Amerikalılar Irak'ı vurmakta ne demek istiyor? Senaryo üretelim. Irak'ın vurulması, keşke vursa da Saddam'dan kurtulsak, harika, hepimiz, yani biz Araplar, Türkler, Kürtler hepimiz kurtulsak. Ama olay öyle değil, zaten ondan dolayı Türkiye dahil herkes tedirgin. Çok hızlı bir senaryo üretelim. Amerikalılar istikrar isteseydi, Filistin sorununu çözerdi, bu iş biterdi. Ben kişisel olarak söylüyorum, Amerikalılar istikrar istemiyor. İstemediği için, istikrarsızlığı hedeflediği için, bakın neler çıkabilir? Birincisi, Irak'ın üçe bölünmesi, parçalanması; ortada bir Sünni devlet, güneyde bir Şii devlet, kuzeyde bir Kürt devleti. Kürt devletinin yansımalarını anlatıyorum, çok hızlı geçiyorum. Yapılan hesaplara göre Türkiye'de 15 milyon, İran'da 5 milyon, Suriye'de 1 milyon Kürt var; bu üç ülkedeki Kürtlerin bir araya getirilmesi hedefleniyor. Nitekim, Türkiye'den ya-

Hüsnü Mahallı

İsrail'de
249 tane
nükleer,
kimyasal,
biyolojik
başlık,
uçaklara ve
füzelere
monte
edilmiş
ve
24 saat
alarmdadır

pılan taleplere baktığımızda, Trabzon limanının istenmesi ve Erzurum, Muş havaalanlarının istenmesinin arkasında da bu yatıyor, yani Irak'tan sonra İran'ı da vurmak yatıyor. İran'la yapılan pazarlıklarda, "ya Şah dönemindeki eski politikalarına dönersin ya da ikinci hedef sensin", bu resmen deklare edilmiş bir söyledir. Kuzeybatı İran'da 15 milyon Azeri, yani Türk kökenli insan var. Bize gelen bilgilere göre, o bölgede şu anda bir kıpırdanma var, yani İran yönetimine karşı, -gerektiğinde- bu 15 milyon Azeri'yi ayaklandırma durumu var. İran'ın güneyinde 4 milyon civarında Arap var, gerektiğinde onları da ayaklandıracak. Afganistan ve Pakistan sınırındaki Belucileri katmayalım, çünkü çok karışacak. Demin, Davutoğlu hocam çok iyi anlattı, Ortadoğu'yla Kafkasları birlikte görmediğiniz zaman, hiçbir şey göremezsiniz. "Azerbaycan" denilen nüfusu 7 milyon olan bir ülke, eğer İran'daki Azeri bölgesiyle birleşirse, 22-23 milyon nüfuslu bir ülke olacak. Rahmetli Elçibey'le 1992'de yaptığımız sohbette, İran'ın mutlaka parçalanacağını söylemesi o zaman dikkatimi çekmişti. Yeni bir Azerbaycan'ın beraberinde Kafkaslar da neler getireceğini tartışmayalım, çünkü İran, Kafkaslar politikasında Rusya'yla birlikte politika üreten ve uygulayan bir ülkedir. Dolayısıyla, Rusya'yı da böyle bir güçten alıkoymuş oluyorsunuz.

Körfez bölgesine baktığımızda, bu bölge çok ilginç bir bölgedir. Katar, Bahreyn, Birleşik Arap Emirlikleri gibi ülkelerin nüfusunun yarısı Şii, yarısı Sünni. Dolayısıyla, bu ülkeleri de parçalamak ve dağıtmak suretiyle, daha rahat kontrol edebilme şansını elde edebiliyorsunuz. Bu Sünni-Şii meselesinde daha ilginç bir şey var. Güney Irak'ta oluşturulması düşünülen, planlanan, hayal edilen Şii devleti çok önemli olduğu için, bir tartışmayı da beraberinde getirecek. Şu anda bölgede tek "İslami Cumhuriyet" olan İran devletidir ve İran'ın ideolojik tabanında da Şiilik vardır. Orta Irak'ın güneyinde oluşacak Şii devleti Arap Şiiliğini ön plana çıkaracaktır, yani Şiiliğin Arap havarisi tartışmasını ortaya çıkaracaktır ve bu da yine İran sisteminin çökmesine zemin yaratacaktır, çünkü ideolojik ekol olarak Kum değil, bundan sonra Necep etkili olacaktır; bunları böyle halka halka çoğaltabiliriz.

Özet olarak, bu bölge, petrolle ilgili bütün hesapların en yoğun şekilde yapıldığı bölgedir. Özellikle Irak'ın şu anda var olan 120 milyar varil rezervinin, yapılan yeni keşiflerde 200 milyar civarında olduğu söyleniyor, yani dün-

yanın en zengin petrol rezervlerine sahip olmuş olacak. Dolayısıyla, yalnız Irak petrollerini kontrol etmiyorsunuz, demin saydığım ve henüz söylemediğim Körfezle ilgili bir sürü parçalanmayla, Körfez petrollerinin tümünü kontrol edebiliyorsunuz. Bu kontrolle birlikte Avrupa'yla ciddi bir savaşa giriyorsunuz, çünkü 15 gün süren bir Irak savaşında petrolün 60 Dolar'a çıktığını düşünürsek, Avrupa ülkelerinin ekonomilerinin nasıl çökeceğini çok rahat bir şekilde görebiliriz.

Sayın Aktan demin tarihsel haklardan söz etti, "Türkiye bu tarihsel haklardan dolayı Irak savaşında taraf olmalıdır" dedi. Böyle bir söylemin Türkiye için ne gibi riskler getireceğini, sanıyorum Sayın Aktan bir Dışişleri mensubu olarak daha iyi bilir. O zaman başkaları da size gelip diyecek ki, "Sevr'i, Mondros'u açalım." Ermeniler de tarihsel haktan söz edecek, başkaları da söz edecek. Dolayısıyla, demin Sayın Davutoğlu'nun söylediği gibi, Türkiye hiçbir şekilde bu savaşta taraf olmamalı dileğiyle saygılar sunuyorum.

• **Q. Başkanı** - Sayın Mahalli'ye teşekkür ediyorum. Gerçekten "mahalli" bir düşünür olduğunuzu bu mahalden, bu coğrafyadan dünyaya bakarak, bu coğrafyanın önceliklerini öne çıkararak ortaya koyduğunuz için teşekkür ediyorum.

Ortaya koyduğunuz başka bir bölünme planı, aslında yayınlanmıştır. "Thames Anlaşması" adını taşır. 1987 tarihinde, soğuk savaş biterken yapılmıştır. İngiltere ve Amerika arasında imzalanmış gizli bir anlaşmadır. Yanılmıyordum, Aydınlık dergisinin Temmuz 2002 sayısında, yayınlanmıştı. Nedense bizim medyamızda, hiç yer almamıştı. 1987 yılında yapılan bu gizli anlaşmada; "Yugoslavya bölünecektir" dendi ve bölündü ve de "Mezopotamya bölünecektir" alt başlıkları vardır. Kibarca "Mezopotamya" demişlerdir. Mezopotamya'yı Irak, İran ve Türkiye kapsamaktadır. Bu açıklanmış, gazetelerde, dergilerde çıkmış ve yalanlanmamıştır.

Tam soğuk savaş biterken Avrupa'da nelerin bölüneceğine, Ortadoğu'da veyahut Mezopotamya'da nelerin bölüneceğine İngiltere ve ABD arasında yapılan Thames adlı gizli bir anlaşmada (1987) karar verilmiştir; bunu da buradan duyurmuş olayım.

Sayın Mahalli çok ilginç şeyler söyledi, renkli konuştu. Belki en renklisi de, Amerika'nın gazetecileri, öğretim üyelerini, sivil toplum örgütlerini nasıl satın alabilecekleri konu-

Erol Manisalı

**Tam
soğuk
savaş
biterken
Avrupa'da
nerelerin
bölüneceğine,
Ortadoğu'da
veyahut
Mezopotamya'da
nerelerin
bölüneceğine
İngiltere
ve
ABD
arasında
yapılan
Thames
adlı
gizli bir
anlaşmada
(1987)
karar
verilmiştir**

sunda ciddi ciddi düşünceleri, planlamaları, para ayırmaya başlamalarıydı. Herhalde bunu Arap dünyası için planlıyorlardı değil mi? Ancak Türkiye için 200 milyon dolar ayrıldığı gazetelerimizde yayımlandı.

• **Hüsnü Mahalli-** Tüm bölge için.

• **O. Başkanı** - Bizim için planlamalarına gerek yok zaten, fiilen uygulanan bir şey. Belgeleriyle son yıllarda ortaya çıkmış bir şey, bunlar her yerde bulunuyor; sözüm meclisten dışarı Dolayısıyla, bizde o kadar alenileşti ki, Karen Fogg kitaplarında, dosyalarında isimleriyle, cisimleriyle, aldıkları para miktarlarıyla bu isimleri açıkladı ve yalanlanamadı. Kaynak Yayınlarının "Dönükler" adlı kitabında ayrıntıları yayınlandı. Bir bakıma kamuoyunda meşrulaştırıldı. Herhalde bundan cesaret almış olmalı ki, Türkiye pek çok konuda örnek ülke olmuştur. IMF uygulamaları konusunda da örnek ülke olmuştur. Sivil toplum, profesör, basın ödemeleri falan konusunda da örnek olmuş, ki ABD bu konuda bizi örnek alarak bu uygulamayı genişletmek istiyor.

Son konuşmacımız Sayın Savran, buyurun Sayın Savran.

• **Sungur Savran** - İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin bu daveti dolayısıyla burada, kendi fakültemizin öğrencilerine ve fakültenin camianın başka mensuplarına hitap ediyor olmaktan çok memnunuz.

Benim de hocam olan Sevim Hanım'ın bütün çalışmalarına, anısına armağan edilmiş bir toplantıda konuşuyor olmak, benim için büyük bir onur ve zevktir. Ben İktisat Fakültesi'nde okumadığım için, kendisi benim doğrudan hocam olmadı, ama her zaman en sevdiğimiz hocalarımızdan biriydi. Hep şey düşünmüştüm, hiçbir zaman da sormadım. "Görgün soyadı nereden gelir?" diye, sonradan kendi kendime karar verdim, "görgülü anlamına geliyor" diye. Kendi alt kademesindeki insanlara o kadar nazik ve iyi davranırdı. Sevgiyle, saygıyla bu armağanın çok uygun olduğunu söylüyorum.

Bir de bugünün 19 Aralık olduğunu hatırlamadan geçemeyeceğim. Bilyorsunuz, 2 yıl önce tecride karşı, sadece kendi bedenleriyle açlık grevine giden insanlara "Hayata Dönüş" adı altında bir operasyon yapılmıştı, 30 tutuklu ölmüştü, 2 de jandarma ölmüştü, o insanları anmadan geçmek istemem.

Bugün burada tartışılan konunun çok vahim bir noktada konuşulduğunu vurgulayarak başlamak isterim. Sayın Başkan ve Hüsnü ar-

kadaşımız, Amerika tarafından parayla satın alınan sivil toplum kuruluşları veya gazetecilerden bahsettiler, 4 Aralık günü, yani bundan 10-12 gün önce Milliyet Gazetesi'nin manşetini gören oldu mu? Orada 25 milyar Dolar yazıyordu. O para neydi? Türkiye'nin ordusunun satılışydı. Dolayısıyla, meseleyi çok daha ciddi, çok daha vahim bir düzeyde ele almamız lazım. Amerika'nın, Avrupa'nın parayla satın aldığı profesörler, sivil toplum kuruluşları ve yazarlar varsa, onları buradan hep beraber kırayabiliriz. Bu tür meslekleri para karşılığı böyle satın alınarak icra eden herkesi kınamak gerekiyor. Ama bugün geldiğimiz noktada, bizim sadece Amerika dövmekle kalmamız ve Türkiye'nin izlemekte olduğu politikayı gerçekten mercek altına yatırmamamız, işi yarım ele almak olur; ben bunu vurgulayarak başlamak istiyorum.

Ne yapmak istiyorum? Sadece Türkiye üzerinde durmakla olmaz. Elbette, gerek dünya durumu konusunda, gerek Amerika'nın son dönemde izlemekte olduğu politika konusunda çok şey söylendi, ama yine de bir iki şey izninizle söyleyeceğim ve ondan sonra Türkiye'ye geçeceğim.

Çok yaygın bazı görüşlerle hemfikir olduğum için, bir iki metodolojik noktaya değinmemeye izin verin. Özellikle solda çok yaygın bir anlayış var. "Savaş" denilince, örneğin bu durumda Irak için hazırlanmakta olan Anglo-Amerikan savaşı için, hemen ekonomik bir neden aranıyor. Mesela, silah sanayinin çıkarlarından söz edilmeye başlanıyor. Bakın, Amerika'nın, İngiltere'nin, Fransa'nın, şimdilerde kapitalist bir devlet haline gelmekte olan Rusya'nın vesaire, silah sanayileri elbette bu ülkelerin ekonomilerinde çok önemli bir yer taşıyorlar, o sektörde çok güçlü çıkarlar var. Ama böyle yaparsak, her gün, her yıl savaş olması lazım. Oysa, bazı dönemlerde savaşlar oluyor ve belirli ülkelere yöneliyor. Dolayısıyla, silah sanayinin her ne kadar savaşlardan çıkarı varsa da, devletlerin politikasını ve savaşın esas başlama nedenini silah sanayine tek başına yüklemek, öne çıkarmak bile doğru olmaz. Daha yaygın ve biraz daha sofistike olan bir şey; krize, resesyona, ekonomik durgunluğa çözüm olarak savaş ekonomisinden söz etmektir. Benim kişisel kanım, İkinci Dünya Savaşı hariç, üstelik onun da nedeni talep yönetimi değildi, gerçekten talep yönelimine büyük bir destekte bulunmuş ve kapitalist ekonomiyi çukurundan çıkarmış bir savaş yoktur. Sizde son bir örnek vereceğim. Birinci Körfez Sa-

Sungur Savran

Gerçekten
talep
yönetimine
büyük bir
destekte
bulunmuş
ve
kapitalist
ekonomiyi
çukurundan
çıkarmış
bir savaş
yoktur

vaşında, Amerika ve müttefikleri Irak'a saldırdığı zaman, Amerika son dönemin en derin resesyonlarından birine girdi. Arkasından 2 yıl boyunca Amerika çok derin bir resesyon yaşadı. Hatta, öyle oldu ki, 1991'de savaş verildi, 1992 yılının sonunda seçim yapılıyor, "sticker" diyorlar ya, arabalara şöyle kağıtlar yapıştırdılar: "Saddam hâlâ işinin başında, ama ben işimi kaybettim." Savaşın sonucu Amerikan ekonomisinin kalkınması değil, tam tersine çökmesi oldu ve baba Bush da o yüzden Clinton'a karşı seçimi kaybetti.

Üçüncü bir açıklama da, Amerika Irak'a saldırıyor, çünkü petrolü var. Tabloyu genişletirseniz bunların hepsinde gerçek payı var, ama esas açıklama bunlar olamaz. Amerika, Irak'ın petrolünü istediği için Irak'a saldırmıyor. Olgulardan bahsediyoruz, bir gerçeğin altını çizelim, Amerika'nın bütün 20. yüzyıl boyunca ve 21. yüzyılın ilk yarısında, muhtemelen bütün öngörülere göre, petrol kaynağı, kendisinin ürettiği petrol ve Batı yarıküresinden, biraz da Batı Afrika'dan satın aldığı petrolüdür. Dolayısıyla, Amerika Irak'ın petrolünü almaya gitmiyor. Basında popüler olarak bu söyleniyor, ama doğru değil. Buradaki konuşmacıların vurguladığı gibi, petrolle çok ilişkisi vardır, ama çok daha geniş bir tablodadır. Bir konuşmacı arkadaşımızın vurguladığı gibi, Ortadoğu'nun petrolüne esas bağımlı olan Avrupa Birliği ve Japonya'dır, ama savaşı onlar çıkarmıyor, Amerika çıkarıyor. Demek ki, hedef petrolü ele geçirmek değil, başka bir şey var.

Bir Marksist gözüyle baktığım zaman, son tahlilde esas olarak her şeyi belirleyenin ekonomi olduğunu iddia ederim, söylerim. Ancak, diyalektik dille konuşursak, metodolojik olarak bire bir dolaysız ilişkiler kurmanın doğru olmadığını, esas kurulması gereken ilişkinin sermayenin sürekli kâr açlığı içinde bütün dünyayı ele geçirme çabasıyla ilişki kurmak olduğunu vurgulamak isterim. Özellikle 20. yüzyılın başından itibaren, emperyalist çağın başlamasıyla birlikte, kapitalizm, çeşitli büyük tekelleri temsil eden büyük emperyalist güçler tarafından dünyanın tekrar ve tekrar bölüşüldüğü bir çağa girmiştir. Ta ki, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, dünyanın çok büyük bir bölümü, üçte birlik bir bölümü kapitalizmden koparak, başka bir alan yaratana kadar. O zamandan 1989'da Doğu Avrupa ve 1991'de Sovyetler Birliği çöküp, çözülene kadar bir güçler dengesi, bir pakt durumu yaşanmıştır. Esas olarak bu oturma başlığına hitaben söylüyorum, 11 Eylül'den sonra değil, 1991'den sonra dünyanın

ve dolayısıyla Ortadoğu'nun dengeleri altüst olmuştur. Çünkü, önce Doğu Avrupa, ardından Sovyetler Birliği ve bir işçi devleti kabuğu altında olmasına rağmen, kapitalizmin restorasyonunda çok ileri bir düzeye gitmiş Çin sözkonusu olduğu zaman, bütün bu bölgelerin dünya kapitalizmine emperyalizm tarafından yeniden katılması, entegre edilmesi, mas edilmesi söz konusudur. Demek ki, birincisi, kendi sorunları ne olursa olsun, kapitalist olmayan işçi devletlerinde kapitalizmin restorasyonun güvencesi altına alınmasıdır. İkincisi, bunların, hem coğrafi, hem başka bakımlardan sermayenin devresinin içine yeniden entegre edilmesi söz konusudur. Tabii ki, farklı emperyalist güçler olduğu için, bugünün hegemonik gücü olan Amerika, Avrupa'yı ve Japonya'yı kendine tabii ikincil güçler olarak tutma yoluyla bunu yapmaya çalışmaktadır ve burada askeri gücünü de en önemli koz olarak kullanmaktadır.

Dolayısıyla, 11 Eylül sonrasında olan bitene baktığımızda, şunu söylememiz gerekiyor: Birazdan ayrıntısıyla kanıtlanacağı için, kolayca söyleyebiliriz. Amerika, 1991'den 2001'e kadar hazırladığı ve çok kısmi olarak ilk Körfez Savaşı'nda ve Balkanlarda, özellikle Kosova savaşında uygulamaya koymuş olduğu bir planı, şimdi bütün Avrasya bölgesi için, Ortadoğu'yu da kapsar biçimde büyük bir plan olarak uygulamaya koymuştur. Bunu anlayamazsak, hınca Irak savaşını anlayamayız. Afganistan Savaşı'yla, Irak Savaşı'nı birbirinden kopartamazsınız. Sorun 11 Eylül'e bir tepki değildir, sorun Amerikalı şahinlerin gayet güzel söyledikleri gibi, "Irak, terörizme karşı savaşın ikinci aşamasıdır", ama bana göre, Amerika'nın bu bölgeye açtığı sonsuz savaşın, kendi deyimleri ile "endless war"un ikinci evresidir. Irak sadece kendi başına anlaşmaz. Bu yeni durumda doğan nedir? Birincisi, daha evvel Davutoğlu coğrafi bölgelerin, aslında nasıl tarihi faktörlerle belirlendiğini vurguladı. Bunun en basit örneği Ortadoğu'dur. O Yakındoğu'yla ilgili örneklerle, başka örneklerle verdi. Niye "Güneybatı Asya" denilmemiştir, "Ortadoğu" denilmiştir? Bir dönemin, kendi içinde belli bir tutarlığı olan bir bölge olduğu gibi, her dönemin kendi bölgeleri olabilir, şimdi gündemimize yeni bölge geldi. Güneyde Basra Körfezi'nden başlayarak, Hüsnü Mahalli'nin sözünü ettiği bütün krallıklardan, şeyhliklerden, Irak'tan ve İran'dan geçerek, Azerbaycan yoluyla Kafkasya'dan geçerek Orta Asya'ya, Kazakistan ve Türkmenistan'a kadar uzanan

Sungur Savran

Esas
kurulması
gereken
ilişkinin
sermayenin
sürekli
kâr açlığı
içinde
bütün
dünyayı
ele geçirme
çabasıyla
ilişki
kurmak
olduğunu
vurgulamak
isterim

yepyeni ve bütünleşmiş bölge doğuyor. Bunun adına ne dersek diyelim. Ortadoğu, "Avrasya" dediğimiz coğrafyanın bir parçası mıdır, değil midir, tartışılabilir. Burada bir enerji bölgesi doğuyor. Kesintisiz olarak dünyanın en önemli gaz ve petrol kaynaklarını, Rusya'nın yanı sıra -o da Avrasya'nın merkezinde, çok önemli bir merkezdir- kendi içinde içeren bir bölgedir. Birincisi, Orta Asya ve Kafkasya, Rusya'nın hâkimiyetinden ve sonra Sovyetler Birliği'nin içinden 150 yıl sonra koptuktan için, ikincisi, Ortadoğu'da Sovyet etkisi ortadan kalkmış olduğu için bir yeniden düzenlemeye tabidir. Petrol, bunun bir parçası olarak, Afganistan'da da, Irak'ta da önemlidir. Üstelik birazdan değineceğim gibi, Irak dünyada ikinci büyük petrol rezervlerine sahip olduğu için, tabii ki çok daha önemlidir.

11 Eylül'ün psikolojik yanı, Amerikan halkını ve belki Batının diğer halklarını bir ölçüde etkilemiştir. Bunun dışında, ne Afganistan'da, ne de Irak'ta, bana kalırsa psikolojinin rolü yoktur. Bunlar, yöneticilerin stratejik olarak ekonomik ve politik nedenlerle, dünyaya hâkimiyet politikasının bir sonucudur.

Özellikle Afganistan Savaşı'nda ortaya çıkan ve Orta Asya'yı ilgilendiren, dolayısıyla biz de ilgilendiren ikinci bir şey var. Bu da, tarihte ilk defa bir kapitalist gücün ve Ekim Devrimi'nden beri herhangi bir gücün ilk defa Orta Asya'ya yerleşmesidir. Afganistan Savaşı başka şeylerden daha çok, bunun için önemlidir, çünkü 19. yüzyıldan bu yana ilk defa, Afganistan ve Orta Asya'da Amerika üslere sahiptir. Afganistan, neredeyse bir Amerikan üssü olmuştur. Özbekistan ve Kırgızistan'da Amerikan üsleri vardır, başka ülkelerle pazarlıklar yapılmaktadır. Bu muazzam bir gelişmedir ve esas önemli yanı, Amerika'nın gelecekte kendisine Asya kıtasında ve dünyada potansiyel rakip olarak gördüğü Rusya ve Çin üzerinde birer Demokles kılıcı olmasıdır. Eğer, bu doğruysa, demek ki dünya çok tehlikeli bir döneme girmiştir ve bizim bunu iyi kavramamız gerekiyor.

Üçüncüsü, Çin'in de aslında bir anlamda, bir eski kabuk altında özünüyle kapitalistleşmeye doğru yürümesiyle birlikte, Asya kıtası üzerinde bir mücadele vardır. Asya kıtası, son derece önemli bir kıtadır; dünyanın en büyük kıtası, doğusunda ve güneyinde müthiş bir ekonomik büyüme var. Daha da önemlisi şimdi Çin gibi dünyanın 1 milyar 300 milyon nüfusuyla beşte birinden fazlasını oluşturan ülkede muazzam bir ekonomik gelişme ve buna bağlı

askeri gelişme yaşanıyor. Asya hegemonyası artık Amerika'nın gündemindedir. Dolayısıyla, Amerika'nın bu politikası nedeniyle, çok sarsıcı ve çarpıcı olayların yaşanacağı bir döneme, Üçüncü Dünya Savaşı tehlikesinin ufukta görünmüş olduğu bir döneme giriyoruz.

Bunlara 11 Eylül sonrasında Ortadoğu da iki önemli faktörü eklemek gerekir. Birincisi, Amerika'nın çok uzun dönemden beri çok yakın müttefiki olan dünyanın birinci petrol üreticisi ve rezerv sahibi Suudi Arabistan rejimiyle, artık Amerika'nın arası açılmıştır ve bu rejim Usame Bin Ladin ve benzerlerinin taraftarları tarafından yıpratılmaktadır, çok zayıf durumdadır; bunun altını çizmek lazım. Gündüz Aktan'ın, Irak'tan sonra Suudi Arabistan meselesine değinmesinin de çok büyük önemi vardır. İkincisi, Oslo çökmüştür. Evet, ikinci intifada 11 Eylül'den önce başlamıştır, ama esas olarak İsrail'in Oslo'yu tamamen terk etmesi, bildiğimiz gibi 2002 yılının baharında olmuştur, daha önce istemediğini biz biliyoruz, ama dünya bilmiyordu, İsrail açık vermiyordu. Wall Street Journal, 13 Eylül günü "bu işin sonu yoktur, İsrail'in teröristlerle görüşmesi yanlıştır; Clinton'un büyük yanılgıları vardır" diye başyazı yazmıştır ve orada da Oslo süreci sona ermiştir. Bu ikisi Ortadoğu açısından çok önemlidir.

Peki, bu durumda Amerika, spesifik olarak bu dönemde, Irak'a neden saldırıyor? Verdiği gerekçeleri, sanıyorum bu salonda çok ciddiye alacak insan yoktur. Dediğim gibi, iş Amerika'yı dövmekle yetmiyor, ama çok kısa bir iki şey söylemek istiyorum. El Kaide ilişkisi bir ara ileri sürülmeye çalışıldı ve Amerika'da şarbon antrakt tehlikesi de oraya bağlanmaya çalışıldı, ama CIA, ikisinin de doğru olmadığını ortaya koydu, daha fazla tanığa gereğimiz yok. Kitle imha silahları meselesinde, bu ana kadar konuşmacıların söylediklerine ben bir tek şey eklemek istiyorum. Bu Türkiye'de çok bilinmiyor, 80'li yıllarda Irak, İran güçlerine karşı ve Kürtlere karşı bir soykırım denemesi olarak Halepçe'de kimyasal silah kullandı. O dönemde Irak'ın İran'a saldırması dolayısıyla, Irak'ı destekleyen Amerika, İngiltere, Fransa ve diğerleri tamamen başka yana baktılar. Bugün Amerikan Kongresi'nin raporları açıklandı, Amerikan hızsıhhasının belgeleri açıklandı ve ikisi de gösteriyor ki, kimyasal ve biyolojik silahların hammaddesi Amerika'dan, Almanya'dan, İngiltere'den, Fransa'dan gitmiştir, galiba kısmen Çin'den falan da gelmiş. İkincisi de, hem generaller, hem Amerikan yönetimi,

Sungur Savran

**Amerika'nın
bu politikası
nedeniyle,
çok
sarsıcı
ve
çarpıcı
olayların
yaşanacağı
bir döneme,
Üçüncü
Dünya
Savaşı
tehlikesinin
ufukta
görünmüş
olduğu
bir
döneme
giriyoruz**

İran birliklerinin ve Kürtlerin kimyasal silahlarla ortadan kaldırıldıklarını bildikleri halde, hiç ama hiç Irak'tan desteklerini çekmemişlerdir. Bugün Irak'ta kimyasal silahlar olmadığına, ben denetçi de değilim, istihbaratçı da değilim, kefil olamam. Ama neden o zaman sorun değişti de, bugün savaş nedeni oldu? Bu soruyu sormamız gerekiyor.

Demokrasi meselesine girince, önemli bir-çok şey söylendi. Burada da bir tek şey eklemek istiyorum. Irak'ın muhalefeti perişan bir muhalefettir, birbirleriyle kavga edip duruyorlar, bir türlü anlaşamıyorlar. Tek silahlı güç Kürtlerdir. Eğer, Irak'da demokrasi olursa, bu ülkenin nüfusunun yüzde 65'ni oluşturan Şiiler esas olarak hâkim hale geleceklerdir. Halbuki, biliyorsunuz bütün Baas dönemince Sünniler, Şiileri yönetti. Şiilerin en büyük gücü, -bütün diğer Şii güçler son konferanstan çekilmiştir- adına dikkat edin Irak İslami Devrim Konseyi'dir ve merkezi Tahran'dadır. Ben, bu konuda Hüsnü'den ayrı düşünüyorum, Amerika hiçbir şekilde Şiilerin Irak'ta hâkim duruma gelmesine taraftar olmayacaktır. Zaten formül ortaya konulmuştur, demokrasi falan değil, orada en azından bir süre boyunca Tommy Franks'ın genel vali olduğu bir işgal, bir sömürge söz konusudur. O olmazsa, bir Irak generalini başa getirmek istemektedirler. Dolayısıyla, demokrasiden kimse bahsetmesin, amaç o değildir. Amaç, Ortadoğu ve Orta Asya petrollerinin genel kontrolünün bir parçası olarak Irak'ı yeniden ele geçirmektir. İkinci amaç, Ortadoğu'nun Amerikan hegemonyasında yeniden düzenlenmesidir. Bakın, şahinlerin şahini Wolfowitz, bazı demeçlerinde açıkça "bölge yeniden dönüşümü" deyimini kullanıyor.

Bundan sonra sıra nereye gelir? Tabii ki, hiçbirimiz bilemeyiz. İran olabilir, ama Suudi Arabistan da olabilir. Gündüz Aktan'ın sözünü ettiği, Irak petrolünü günde 6 milyon varile kadar çıkarmak, birinci güç olan Suudi Arabistan'a bağımlılıktan kurtulmak demektir. Rusya'nın da yardımıyla, savaş çıkmasa bile, Suudi Arabistan sıkıştırılabilir. Suriye olabilir, başkaları olabilir. Önemli olan, Amerika "bölgeyi demokratikleştirme" adı altında yeniden düzenlemeye gelmektedir ve burada en önemli askerî güçlerden biri olan Irak'ı düzlemek istemektedir. Üçüncüsü, İsrail'in Filistin ve genel olarak Arap dünyası karşısında güçlendirilmesi söz konusudur. Dördüncüsü, modern silahların denenmesi söz konusudur. Birinci Körfez Savaşı'nda yaklaşık yüzde 20-25

oranında kullanılmış dakik silahlar ya da akıllı silahlar, giderek artan bir seviyede kullanılıyor. Afganistan Savaşı'nda bombaların arasında yüzde 65 oranında bu silahlar kullanılmıştır. Bu silahların kullanımı artıyor, bu arada sivillerin ölüm oranı da artıyor. Amerika'da yaklaşık 3.000 kişi ölmüştü, Afganistan'da 1,5 aylık savaş sırasında ve biraz da sonrasında siviller için verilen rakam 5.000-8.000 arasındadır, kimse bunlardan söz etmiyor.

"Asya hâkimiyet savaşlarının genel olarak ikinci evresi, bir büyük stratejinin parçası" demiştim. Türkiye'nin konumunu burada anlamak için, sadece IMF'ye borçluluğunu öne çıkarmak yetmez, bu masada kimse bunu yaptı diye söylemiyorum. Zaman zaman en azından solda bu yapılıyor ve "Türkiye sadece bağımlılığı için savaşa girmeye yavaş yavaş hazırlanıyor, en azından üslerini, hava koridorunu ve limanlarının bir bölümü Amerika'ya kullandıracak" deniliyor.

Birincisi, Türkiye, Sovyetler Birliği'nin çökmesinden ve Orta Asya cumhuriyetlerinin bağımsızlaşmasından, bu yeni enerji alanının ortaya çıkmasından sonra, bir enerji koridoru projesi benimsemiştir. Enerji koridoru projesini benimsediğiniz andan itibaren, bunu ya bölge devletleriyle dostane ilişkiler içinde ya da enerji alanında güçlü olan devletlerin müttefiki olarak yaparsınız. Türkiye, hiçbir şekilde bölge devletleriyle yürümemiştir, Amerika'yla yürümüştür. Mesela, Bakû-Ceyhan hattını da Amerika'ya borçludur. 1999'da burada yapılan toplantıda, imza töreninde bütün bölge devletlerinin yanı sıra, bir de Clinton'un bulunmasının başka bir anlamı yoktur, Clinton, Rusya'ya karşı "Bakû-Ceyhan'a ben kefilim" demiştir. Bugün Rusya'yla ilişkileri farklı, ona kısaca değineceğim.

İkincisi, Türkiye o dönemden itibaren yayılmacı bir politika benimsemiştir. Bu politika'nın bir bölümü pan-Türkist bir politikadır. Türki devletler üzerinde bir ağabey gibi hâkimiyet elde etme çabasıdır ve bazı hükümetlere darbe yapmaya girişmek kadar ileri gitmesidir. Bunları açık açık söylemek, eleştirmek zorundayız, çünkü bu politika Türkiye'yi çok kötü bir yere doğru götürmektedir. Öbür boyutu da yeni bir Osmanlıcılıktır, hem Balkanlarda, hem Ortadoğu'da, Osmanlı'nın eskiden kalıntısı olan halkların ve Gündüz Aktan'ın bulunduğu halkların kışkırtılması yoluyla yeni olanaklar elde etme politikasıdır. Bu politikalar Türkiye'ye hayır getirmez, ama bütün savaşlara bu yüzden Türkiye destek vermiştir.

Sungur Savran

**Amaç,
Ortadoğu
ve
Orta Asya
petrollerinin
genel
kontrolünün
bir parçası
olarak
Irak'ı
yeniden
ele
geçirmektir**

Bunun üçüncü boyutu da, Türkiye'nin esas olarak bu bölgede Avrupa Birliği'yle bütün ilişkilerine rağmen, ABD ve İsrail'le bir üçlü kurmuş olmasıdır. Bu politikanın, bu üçgenin de göz önüne alınması söz konusu olduğu zaman, Türkiye'nin neden Körfez Savaşı'nda ve sonrasında Irak'a karşı Amerika'ya destek verdiği, neden Yugoslavya savaşlarında Batı koalisyonunu desteklediği, neden Kosova'ya havaalanı açtığı, uçak gönderdiği ve hatta kara birliklerini hazır ettiğini açıkladığı, neden Afganistan'a savaş bittikten sonra da olsa ISAF komutasını üstlenerek asker gönderdiği anlaşılmaktadır.

Bir başka sorun var, o da Kürt meselesidir. Türkiye'nin Kürt korkusu böyle devam ettiği sürece, Baskın Oran'ın söylediği gibi kendi Kürt sorununu kendisi çözüp, Kürtlerin varlığını tanımadıkça, bu bölgedeki gelişmeler Türkiye için bu statüko açısından bir sorun gibi görünmektedir. Bakın, insanlık, hele bu bölgedeki insanlık, hele Türkiye'deki insanlar çok ciddi bir tehlike altında yaşıyor. "Buna karşı ne yapacağız?" sorusu önemlidir. Burada çok tahlil yapılıyor, Birleşmiş Milletler öne sürülüyor. Birleşmiş Milletler'in bir işe yaramadığı, Genel Kurul'da Filistin lehine her sene karar çıkarttıktan sonra, pratikteki kararları alan Güvenlik Konseyi'nde Amerika'nın vetosu dolayısıyla hiçbir şey yapamadığı çok açıktır. Birleşmiş Milletler, bu bakımdan güvenilecek bir kuruluş değildir, bugünkü yapısıyla 5 üyenin özel haklara sahip olduğu bir kurumdur. Diğerlerinin bulunduğu yer çok açıktır, ikinci sınıflılar, paraya gibidirler. Irak'ın raporunun bile, kısaltılmış versiyonu daimi olmayan 10 üyeye veriliyor, 5 daimi üyeye ise tam versiyon veriliyor; aradaki farkı görün.

Avrupa Birliği'ne kimse güvenmesin. Bakın, Wolfowitz bizden sonra NATO'ya gitti dedi ki, "Avrupa ülkeleri destek versin" hemarı İtalya, İngiltere, İspanya, Belçika, Danimarka, Macaristan ve Polonya desteklerini açıkladı. İtalya "üslerimi ve hava koridorumu açacağım" dedi. En ilerisini söyleyeyim, Almanya'da seçim kazanmak için "savaşa karşıyım" diyen ve bugün "Amerika'ya tabii ki, koridoru açacağız, niye açmayalım?" diyen bir sosyal demokrat yönetim vardır.

Rusya ve Çin'e hiç güvenmeyin. Çeçenleri ve hatta kendi halkından rehinelere kimyasal silahlarla öldüren bir yönetime sahip olan Rusya, Amerika'nın peşindedir. Amerika'nın saldırılarına karşı, Amerika'yla ileride çok ciddi sorunları olacak olduğu halde, bugün çeşitli

nedenlerle Amerika'ya bağımlı durumda olan Çin bürokrasına hiçbir bir biçimde güvenilmemelidir.

Arap devletlerine bile güvenmeyin. Amerikan basını açıkça yazıyor, Arap devletleri işin çabuk bitirilmesini ve Arap kitlelerinin huzurunun kaçmamasını istemektedir. Türkiye'nin savaşa girmesi bunun için önemlidir, çünkü iş çabuk bitecektir. Arap devletlerine de güvenilmez.

Demek ki, iş, gerek Arap ülkelerinde, gerek Batıda, Londra'da, Floransa'da, Washington'da olduğu gibi, Türkiye'de de büyük kitlelere, kitle örgütlerine ve mücadeleye kalmaktadır. Türkiye, çok kötü bir aşamadan geçiyor. 1991'de ikinci cephe açılacak diye, bu ülkede genelkurmay başkanı istifa etti. Biz de ikinci cephenin açılmasına karşı mücadele ettik. Bugün Wolfowitz geldiği zaman, güney cephesinin dışında, bir de kuzey cephesinin açılacağından bahsediyor ve ertesi gün 25 milyar Dolar başlığı atılıyor. Daha da öteye gidiliyor, Türkiye basınında arka bahçe planından söz ediliyor, Amerika Kuzey Irak'a 60 bin asker gönderceği için, "biz 70 bin kişiyle gireriz" deniliyor. Türkiye, Amerika'yla birlikte boyuna Ortadoğu'da savaşa çekiliyor. Kürt devleti bir gerekçe değildir, Kürtler Türkiye'de açıkça söylüyorlar, demokrasi ve varlıklarının tanınmasını istiyorlar. Bu yapıldığı andan itibaren, hiçbir şekilde Türkiye'ye tehlike olmaz. Daha evvel söylendi, Türkiye'de Azeriler var, Azerbaycan Devleti'ne karşı çıkıyor muyuz? Dolayısıyla, yapılacak şey, Türkiye'nin kendi Kürt sorununu kendisi çözmesidir. Onun dışında Türkiye'nin Amerika'nın savaşından uzak durması gerekir. Bugün Irak'tır, yarın İran'dır ve Türkiye, Amerika'nın peşinden büyük bir bölgesel maceraya doğru sürüklenmektedir ve buna karşı çıkmamız lazım. Teşekkür ederim.

• **O, Başkanı** - Teşekkürler Sayın Savran. Şimdi soru-cevap kısmına geçiyoruz. Sorular yazılı olarak panelistlere ulaştırılacak. Sayın panelistler sorulan soruları, eksik kalan yorumlarını da kataraktan, 5'er dakika içinde toparlayacaklar. Buyurun Sayın Davutoğlu.

• **Ahmet Davutoğlu** - Teşekkür ederim. Ben, her şeyden önce Sayın Başkanın benim sunuşumdan sonra sorduğu soruyla başlamak istiyorum.

Benim düzenden kast ettiğim, Avrupa içi ya da Amerika'da NAFTA bünyesinde bir düzenleme değil. Zaten konuşmada hatırlarsanız, bunları güç temerküzleri olarak, yani deği-

Sungur Savran

**Bugün
İrak'tır,
yarın
İran'dır ve
Türkiye,
Amerika'nın
peşinden
büyük bir
bölgesel
maceraya
doğru
sürüklen-
mektedir
ve
buna karşı
çıkamamız
lazım**

şık aktörlerin kendi güç temerküzleri olarak yaptığı düzenlemeler olarak değerlendirdiğimi ifade ettim. "Düzen" denilince akla iki şey geliyor. Birisi, biraz idealist bir çerçeveden bakarsanız, bütün aktörlerin katıldığı yeni yapının oluşması. Bu anlamda bir düzen oluşmadı. Sayın Sungur Bey'in vurguladığı bütün hususlara katılıyorum, Birleşmiş Milletler bütün zaaflarına rağmen, nihayet aktörlerin kendi iradeleriyle katıldıkları, bütün o eşitsizliğe, oligarşik yapıya rağmen böyle bir platform niteliği taşıyordu. Böyle bir platform oluşmadı, idealist anlamda yeni bir yapıya dönüşmedi. Dönüşmüş olsaydı, mesela Birleşmiş Milletler'in yapısının değişmiş olması gerekir. Birleşmiş Milletler hâlâ İkinci Dünya Savaşı sonrası yapıyı yansıtıyor. Kazanan ülkeler daimi üye, kaybetmiş olmakla birlikte ekonomi politik güç bakımından ilk üçe giren Almanya ve Japonya sürecin içinde değil. Onu kompanse etmek için, Birleşmiş Milletler'i yeniden yapılandırarak yerine, G-8 gibi bir platform oluşturularak başka bir güç temerküzü oluşturuldu. Dikkat ederseniz, son olaylara kadar Birleşmiş Milletler gündeme gelmiyordu, bütün önemli konular G-8'de konuşulur hale gelmişti. Bunlar, tarafların kendi çıkarlarına uygun şekilde düzeni görme çabalarıdır. Bir başka boyutu, realist açıdan bakıldığında oyunun yeni kurallarının konulmamasıdır. Bu da, intra sistemik birçok çatışmayı beraberinde getirdi. Bugün bir koalisyon içinde görünen aktörler dahi, o koalisyona girerken aslında kısa dönemli çıkar ilişkileriyle giriyorlar ve mümkün olan en kısa sürede, eğer çıkarlarına aykırıysa o koalisyonun dışına çıkıyorlar. Bu anlamda bir düzen oluşmadı. AĞİK benzeri yapılar gündeme getirilebilir, ama o da ne reel güç bakımından böyle bir kural koyucu bir nitelik kazandı, ne de soğuk savaş sonrası yapıya uyum gösterdi. Uluslararası düzenin yeniden yapılanması problemi, bir şekilde gündemimizi belirliyor ve etkileyecektir.

İlk soru, Amerika, Irak'la ilgili bir düzenlemeyle bir ekonomik cennet oluşturmaya çalışıp, çalışmadığıyla ve buna bağlı olarak Avrupa'yla ABD'nin çıkarlarının çatıştığı noktalarla ilgili. Amerika'nın herhangi bir yere noktasal olarak, o bölge halklarının tümünü kapsayacak bir ekonomik cennet oluşumu için gireceğini düşünmüyorum. Amerika, daha ziyade, Singapur'un, Hong Kong'un Asya kıtasına iliştilen uluslararası ekonomi politik kapitalizm unsurlarına benzer bir şekilde, kendi uzantıları şeklinde bir yapıyı öngörür. Yine, Doğu As-

ya'dan misal vermek gerekirse, SEATO'yu Amerika kurdu muştur, desteklemiştir. Aynı SEATO üyeleri bir araya gelip Doğu Asya Ekonomik Formu'nu oluşturduğu zaman da, engelleyen Amerika olmuştur. NATO'nun, Avrupa Birliği'nin ekonomi politik yönünü tamamlayacak bir yapı haline dönüşmesi noktasında da, stratejik bir çıkar ortaklığı dışında, bir ekonomik cennet oluşturma gibi bir çaba yatmıyor. Belki, aslında bölgede en temel problem budur. Çok büyük ekonomik kaynaklar üzerindeki bir bölge, ama kendisi bu ekonomik kaynaklardan hemen hemen hiç istifade edemeyen bir halk, bir topluluklar halkası var.

Burada yalnız ABD'yle Avrupa'nın çıkar farklılıklarına dikkat etmek lazım. Son 10 yılın gösterdiği tablo şu; Amerika kimi şer ekseni olarak görüyorsa, Avrupa en azından o eksenle ilişkilerini sırf Amerika istedi diye kolay kesmiyor. Amerika'nın son 10-12 yıl içinde kötü ilişkiler geliştirdiği ülkelere baktığınızda, İran, Irak, Suriye, Libya'dır, ama bu ülkelerdeki en yoğun dış ekonomik yatırımlar ise, Fransa ve Almanya tarafından yürütülür. Amerika'nın bunları tehdit olarak ilan ettiği dönemde İran'da, Irak'ta, Suriye'de çok yoğun Fransız ve Alman ekonomik çıkar alanları vardır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri, burada Türkiye'nin çıkarı nedir? Bu farklılaşma, Türkiye açısından bir manevra alanı açmaktadır. Türkiye-Avrupa Birliği ilişkileri sadece iç siyasal düzenlemeler açısından değerlendirilemez, uluslararası ilişkiler açısından da Amerika, Avrupa, Rusya, Çin gibi değişik aktörlerin içinde olduğu bir arenada, ortak dış politika yapım alanı olarak da göz önüne alınması gerekir. Bu noktada da, Türkiye'nin Irak'taki ambargonun delinmesinde Fransa ve Rusya'yla yaptığı işbirliği dikkat çekicidir.

Bir başka soru, "bölgesel müdahaleler düşünüldüğünde, Türkiye-İsrail ilişkilerini nereye koyabiliriz?" Gerçekten Türkiye-İsrail ilişkileri belli bir dönemde yoğunlaştı, ama dikkat ederseniz, son yıllarda intifadan sonra belli bir denge sağlanmaya çalışıldı. Eğer, Türkiye Avrupa Birliği'yle ilişkilerini koparmış ve Amerika-İsrail eksenine tümüyle itibatlı hale gelmiş olsaydı, belki tablo farklı olabilirdi. Ama Türkiye ölçeğinde bir ülkenin, küresel çıkarlarını tek bir merkeze, bölgesel çıkarlarını tek ülkeye endekslemesi mümkün değildir. Kısa dönemli ittifaklar, ortak çıkar alanları olabilir, ama diğer ülkeler aleyhine kalıcı küresel ya da bölgesel ittifaklara, Türkiye ölçeğindeki ülkelerin girmesi bundan sonra daha güç olacaktır.

Ahmet Davutoğlu

**Türkiye
ölçeğinde
bir ülkenin,
küresel
çıkarlarını
tek bir
merkeze,
bölgesel
çıkarlarını
tek ülkeye
endekslemesi
mümkün
değildir**

Yeni görevim konusunda kişisel bir soru var. "3 Kasım sonrasında değişiklikler neler olabilir?" gibi, bunu tabii hep beraber değerlendireceğiz, ama Başbakanlık Baş Danışmanlığına atanmamla ilgili bir soru. Türkiye'de bilim adamlarıyla, siyaset yapımcılar arasındaki ilişkinin etik temelleri çok sağlıklı oturmamıştır; ya bilim adamları sağlıklı katkılar sağlamamıştır ya da siyasetçiler, bilim adamlarıyla bu anlamda bir platform geliştirememiştir. Bu çerçevede, bilim adamlarının teori, pratik uyumu noktasında mümkün olduğunca katkı sağlaması gerekliliğini düşünürüm. Bu noktada da, hangi dönem olursa olsun, bu katkıyı bu toplum adına vermek gerektiğini düşünüyorum. Önümüzdeki dönemlerde de, bu gelişmeleri birlikte göreceğiz. Türkiye'de siyasal değişimle, uluslararası konum değişikliği arasındaki paralellüğün nasıl seyredeceği meselesinin, sadece siyasi bir mesele olarak değil, aslında bütün toplumun tartışması gereken daha kapsamlı bir problem olarak görülmesi gerekir. Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ederim. Le Monde Diplomatique'in son sayılarından birinde, Amerika'nın bir an önce Irak'a müdahale etmek istemesinin altında, Irak petrolleri üzerinde Fransa ve Rusya'nın yaptığı ikili anlaşmaların işlerliğe geçirilmemesinin yattığı belirtiliyordu. Sayın Davutoğlu'nun belirttiği gibi, arada farklılıklar var, farklılıklar bazen o kadar büyük ki, yani Fransa'yla Amerika veyahut Avrupa'yla Amerika arasında birbirlerine karşı bir bölgenin paylaşımı konusunda, onun avantajını bertaraf etmek için bir an evvel Irak'a saldırmasını gerektirecek kadar, Fransa'nın nüfuz etmesini bertaraf etme, yavaşlatma vesaire, bu kadar acele etmesinin arkasında yatan sebeplerden biridir. Hatta, Le Monde Diplomatique sıralamış, zaman içinde Fransa'nın, Rusya'nın, Çin'in Irak üzerindeki iktisadi ve siyasi nüfuzunun, hatta askerî nüfuzunun artma eğilimi olasılığının bulunmasından dolayı, ABD bir an önce müdahale etmek istiyor diye. Buyurun Sayın Oran söz sizin.

• **Baskın Oran** - Efendim, benimki basit, sadece tek soru var.

"ABD için 11 Eylül'ün gökten zembille indiğini söylediniz. Bu da göz önünde bulundurulduğunda '11 Eylül saldırısı aslında ABD tarafından düzenlenmiş ve tamamen kurgu bir olaydır' diyebilir miyiz?" Bir şey diyemeyiz, Pentagon'a çarpan uçağın olmadığına ilişkin bir sürü yazı yazıldı, hatta kitap bile yazıldı. Ama ben şahsen komplü teorilerine pek yat-

kın birisi değilim. Bir devletin her işine yarayan, mutlaka o devlet tarafından düzenlenmiş diye bir şey olamaz. Yalnız, ben, şu an için, yani Amerika'nın klasik emperyalizme geri döndüğü şu günlerde, bir fırsat vermesi açısından gökten zembille indiğini söyledim. Sovyetler Birliği'nin, komünizmin bir heyula olarak ortadan kaybolmasından sonra, ikinci bir heyulayı bulmak açısından gökten zembille indiğini söyledim, ama bu Amerika için hiç iyi olmayacak. Bırakın Vletnam, şudur, budur, onları hiç karıştırmıyorum, hegemoni devlet açısından da, teknik bakımdan da iyi olmayacak, çünkü Amerika öyle büyük bir çaba ve kaynak harcayacak ki, kendisini tüketecek. Bu biçimde devam etmesine imkân yok. Niye Irak'a saldırdı? Çünkü, Afganistan Savaşı fazla erken bitti. Afganistan'da dağı, taşı ufaladılar, hiç kimseyi de bulamadılar, son derece başarısız gitti. O başarısızlığı kapatmak için; bir de, Afganistan Savaşı çabuk bittliği için Irak'a saldırdılar. Bu devam edecek bir şey değil, bütün dünyanın tepkisini çekecek ve aynı zamanda kendi ekonomisini düzeltiyim derken, enerjisini buralarda harcayacak. Onun için, diyalektik olarak bu gökten inmiş zembil kafasına inecek, ben öyle düşünüyorum.

• **O. Başkanı** - Bush, Amerika içinde olağanüstü bir şeyler yaratmak zorunda veyahut Bush'u iktidara getiren yeni yönetim bir şeyler yaratmak zorundadır. Hatırlamaya çalışalım, Bush'u biraz da ite kaka iktidara getiren yönetim, yani Clinton döneminin, soğuk savaş sonrasında Amerika'nın üstlenmesi gereken tek boyutlu dünya düzeninde gerekli gücü gösterememesinden şikâyet eden çevreler, daha radikal, daha müdahaleci bir Amerikan yönetimi istiyordu, Clinton döneminden uzaklaşmak isteniyordu.

Evet, Sayın Mahalli buyurun.

• **Hüsnü Mahalli** - Burada bir soru var. İşte bu olup bitenlerle ilgili olarak, dinin ne kadar etkili bir faktör olduğu soruluyor. Tabii, bu çok ince ve derin bir konudur. Ana başlıklarıyla şunu söyleyebiliriz. Birinci bölümde de söylediğim gibi, Amerika'nın Irak'a yönelik planında ortada Şii devletinin kurulması ve İran Şiiliğiyle Arap Şiiliğinin arasındaki bir çekişme olası, çünkü Doğu Suudi Arabistan'ın nüfus olarak tümü Arap Şii'dir ve aynı zamanda saydığım Katar, Birleşik Arap Emirlikleri, Bahreyn gibi ülkelerde nüfusun büyük bölümü Şii'dir. Dolayısıyla, orada oluşacak Şii devleti, Amerikalıların "nefret ettiği" ve terör yuvası olarak görmeye başladığı, ki kendisi desteklemiştir,

Erol Manisalı

Bush,
Amerika
içinde
olağanüstü
bir şeyler
yaratmak
zorunda
veyahut
Bush'u
iktidara
getiren
yeni
yönetim
bir şeyler
yaratmak
zorundadır

Vahabilik hareketinin de yok edilmesi amaçlanmaktadır. Suudi Arabistan'daki Vahabiliğin, ki bütün Ortadoğu'da, hatta Türkiye ve Orta Asya'da Çeçenistan dahil olmak üzere bütün İslami grupların arkasında Vahabiler vardır. Vahabilerin arkasında da, Aramko Petrol Firması'nın petrodolarlarının olduğunu herkes biliyor. Dolayısıyla, bu ikili arasında, yani Amerikalılarla Vahabilik arasında aşk, balayı bitmiştir, çünkü şimdi Amerika'nın yeni ideologlarına göre Vahabilik bu terörü desteklemektedir. İdeolojik olarak söylemek lazım, çünkü bu derin bir konudur.

Daha geniş bir çerçevede baktığımızda, Batının genel yaklaşımında İslam'a yönelik "farklı bir bakış açısı" olduğunu itiraf etmek zorundayız. Özellikle 11 Eylül sonrasında, her ne kadar bazıları bunun sürçülisan olduğunu söyleseler de, George Bush'un "bundan sonraki savaşımız Hıristiyan Haçlı Seferidir" şeklindeki yaklaşımı bunun kanıtıdır.

Belki biraz daha geriye dönerek, Yugoslavya'nın parçalanmasına baktığımızda, Slovenya ayrıldığında hiç kimsenin haberi bile olmamıştır, çünkü arkasında Almanlar vardı. Hırvatistan ayrıldığında yine kimse sesini çıkarmamıştır. Ama Bosna ayrılmaya kalkıştığında kıyamet kopmuştur, çünkü oradaki nüfus Müslüman'dır. Belki çok iddialı bir laf olacak, ama Batı kültürü, İslam'dan, Müslümanlardan, Osmanlılardan, belki Türklerden de, 630 yıl önceki Kosova Savaşı'nın intikamını almak istiyordu, dolayısıyla bütün Batı 300-400 bin insanın ölümüne seyirci kaldı. Nitekim, ondan sonra Kosova ayrılmaya kalkıştığında, yine kimse sesini çıkarmadı. Tam tersine, NATO ve bunun üyesi olarak Türkiye Kosova'ya gitti korudu. Batının genel kültürü içinde, bu çok derin bir tartışmayı beraberinde getirir.

Bir şey daha söylemek gerekir. Arapça'da bir atasözü vardır, "ben ve kardeşim, amca oğluna karşı, ben ve amca oğlu düşmana karşı." Batının kültüründe bu da vardır. Batının İsrail'le "Yahudilerle" birlikte -din olarak söylüyorum- Müslümanlara karşı yine böyle bir yaklaşımı var. Hatırlarsanız, bundan 4-5 ay önce, Filistin olayları yaşandığında, işte Cenin katliamı falan yaşandığında, Beytülahim'deki Kıyamet Kilisesi işgal edildi. Kıyamet Kilisesi, biliyorsunuz Meryem'in doğduğu kilisedir. Bombalandı, ateşe verildi, Batı sesini çıkarmadı, yani "Hıristiyanlar" sesini çıkarmadı. Oysa, herhangi bir Türk, Arap, Müslüman bugün Taksim'de herhangi bir kiliseye bir taş atsa kıyamet kopardı.

Son bir örnek vereyim. Kıbrıs olayına geldiğimizde, Mayıs ayında Kofi Annan Kıbrıs'a geldi, hem Sayın Denktaş'a, hem de Klerides'e baskı yaparak, daha sonra açıklanan bildiğimiz plan çerçevesinde "Kıbrıs'ı çözümlü" dedi. Oysa, Kofi Annan Kıbrıs'tan Doğu Timor'a gidiyordu. Doğu Timor, küçük bir adanın yarısıdır ve Endonezya'ya bağlıdır, Hıristiyan olduğu için orayı bağımsız bir devlet ilan etmek için gidiyordu. Öyle terör vesaire hiçbir şey yoktu, ama Hıristiyan olduğu için Doğu Timor'a o avantaj sağlandı, bağımsız ilan edildi ve ABD'nin eski Başkanı Clinton dahil olmak üzere dünyanın bütün liderleri oraya gitti, merasimler yapıldı. 600 bin nüfuslu olan bu Doğu Timor'un 100 küsur milyon civarındaki Endonezya nüfusuna oranını da göz önünde bulundurmanız gerekiyor, çünkü Kuzey Kıbrıs'ı ve Güney Kıbrıs'ı bu anlamda değerlendirdiğimizde benzer bir oran çıkıyor. Dolayısıyla, Batının böyle genel kültürü var. Amerika'nın Irak'a ve bölgeye yönelik planlarında bu var.

İkinci bir soru, "Kuzey Irak'la ilgili Amerika'nın planı var mıdır?" Tabii, vardır, çünkü benim gazeteci olarak zaman zaman hem Barzani, hem de Talabani'yle kişisel sohbetlerim oluyor. Bu ikisinin hiçbir şekilde bölgede Kürt devleti istemediğini, geçmişte İngilizlerin, Amerikalıların Kürtlere yönelik bütün planlarının başlarına çok belalar getirdiğini, tarihten ders aldıklarını ve dolayısıyla, hiçbir şekilde Kürt devleti istemediklerini söylüyorlar, ki ben de buna inanıyorum. Fakat, Amerikalılar tarafından müthiş bir baskı var. Amerikalıların "biz bölgede Kürt devleti istemiyoruz" açıklamalarına rağmen, adını ne koyarsak koyalım, önce federasyon, sonra konfederasyon, daha sonra bağımsızlığa giden bir süreci ciddi bir şekilde düşündüklerini herkes biliyor. Kerkük meselesi, yani Kuzey Irak'ta şu anda Kürtlerin denetiminde olan Kürt bölgesine Barzani'nin çıkıp "Kerkük'ü de alalım" şeklindeki yaklaşımı, aslında bir Amerikan düşüncesidir ve ilk defa Washington'da yapılan bir toplantıda gündeme gelmiştir. Amerikalılar Barzani'yi kışkırtmıştır, "Kerkük'ü de sizin bölgeye verelim, petrolünüz olur, zengin olursunuz, dolayısıyla daha güçlü bir Kürt devleti olursunuz" şeklinde ajitasyon yapmışlardır.

Son bir soru, "El Cezire'nin kuruluşunda Amerikalıların rolü olduğuna göre, nasıl oldu da El Cezire Amerikan karşıtı bir tavır gösteriyor?" Ben, Amerika'nın El Cezire'nin kuruluşundaki rolünün hangi süreç içinde olduğuna

Hüsnü Mahalli

Amerikalıların
"biz
bölgede
Kürt
devleti
istemiyoruz"
açıklamalarına
rağmen,
adını
ne koyarsak
koyalım,
önce
federasyon,
sonra
konfederasyon,
daha
sonra
bağımsızlığa
giden
bir süreci
ciddi
bir şekilde
düşündüklerini
herkes
biliyor

ilişkin detaylara girmek istemiyorum. Fakat, El Cezire'nin bugünkü politikasının ille de Amerikan yanlısı ya da Amerikan karşıtı olması çok da önemli değildir. Önemli olan bence, kafaları karıştırmaktır. Bölgede de zaten yeterince kafalar karışık, dolayısıyla Usame Bin Ladin'in kasetlerinin zaman zaman çıkması ya da Afganistan'daki süreçleri, Molla Ömer ve benzeri olayları yayına verip, onların propagandasını yapmak bile, zaman zaman toplumları motive etmek, yani aslında teröre etmektedir. Çünkü böyle toplumlar Amerika'nın işine daha fazla gelir diye düşünüyorum.

Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Teşekkürler. Yani "bir düşün yaratma, hem Amerikan halkına, hem dünya halkına teröristi yaratan Amerika" demiş oluyorsunuz.

Sayın Savran buyurun.

• **Sungur Savran** - Bana sorulmuş iki soru var. Bunlardan birincisi, "Azerbaycan ve Azeriler, Irak ve Kürtlerle aynı kefeye konulabilir mi? Azerilerin PKK'sı yoktu." Uzun uzun bir PKK tartışmasına girecek değilim, ben sadece şunu belirttim; Kürtler, bugün Türkiye'de demokratik bir çerçeve içinde birlikte yaşamak istediklerini her türlü araçlarla ilan ediyorlar. Dolayısıyla, burada Türkiye'nin uluslararası alanda bir Kürt sorunu olmaması için yapılacak şey açıktır. Kürtlerin, Türkiye içinde gayet meşru olan dillerini kullanmak, konuşmak, kültürlerini geliştirmek, varlıklarının tanınması ve eğitimde çeşitli haklar, isimlerinin kullanılabilmesi, çocuklarına verilebilmesi gibi şeylerin, bu tehlikeli anda son derece önemli olduğu söyledim, PKK neyin ürünüdür? Bunu düşünmeden PKK'dan bahsetmek, bence buranın konusu da değil, zamanı da uygun değil. Dolayısıyla, bu konunun ayrıntısına girmeyeceğim, başka bir açıdan ele alacağım.

Ben, orada hiçbir şekilde polemığe girmeden Hüsnü Mahalli'den farklı hissediyorum, farklı düşünüyorum. Belli ki, salonda ve masadaki başka bazı arkadaşlarımızdan da farklı düşünüyorum. Ben, Amerika'nın Kuzey Irak'ta bir Kürt devletini, Türkiye'ye rağmen kurmasının söz konusu dahi olmadığı kanısındayım. Türkiye'de millî gururumuzu okşadığı için midir ya da başka nedenlerle midir; bilmiyorum ama Türkiye'nin İsrail'le birlikte, Amerika'nın NATO'da ve Ortadoğu'da en önemli müttefiklerinden biri olduğunu biraz unutuyoruz gibi geliyor. Milliyetçiliğimiz bunu görmezlikten gelmek istiyor galiba. Baskın Oran'ın kullandığı hiçbir

eleştiri veya destek olmadan, bir objektif gerçeklik olarak söylüyorum- terimi hatırlayın, "peki, Türkiye Amerika'nın adamı mı?" "Bir bakıma öyle" dedi, sonra bir başka şey söyledi. Objektif olarak görünümüne baksanız, bütün bu bölgede Amerika'nın ne girişimi varsa, Türkiye beraber onu uyguluyor. Türkiye gibi 70 milyonluk nüfusuyla, 1 milyona yakın askerıyla, 30 yıllık 150 milyar Dolar'lık askeri modernizasyon projesiyle bir müttefiki bırakıp, karada sıkışmış, geleceği belirsiz, bütün bölge ülkelerinin tepkisini çekecek bir Kürt devletine Amerika'nın oynaması mantıklı geliyor mu? Burada tavşana kaç, taziye tut oynanıyor, Amerika, Saddam Kuveyt'i işgal ettiği zaman, işgalden sadece 1 hafta önce şöyle bir şey yaptı: Amerika'nın April Glaspie diye bir büyükelçisi vardı. O sıra Saddam diyor ki, "ben İran savaşına çok para harcadım, -Kuveyt ona bir sürü kredi vermişti- Araplar için çarıştım. Dolayısıyla, bu borçların affedilmesi lazım" falan diye, Kuveyt'le çekişiyor. Aksi takdirde Kuveyt'in petrolerine el koymayı düşünüyor, ekonomik olarak zor durumda. Saddam, Büyükelçiye diyor ki, "Kuveyt konusunda iddialarımız var" April Glaspie "biz, Araplar arasındaki konulara karışmayız" diyor. Bu ne demektir? Sizce Amerikan Devleti ne demek istiyor? Kuveyt'i işgal eder etmez Amerikan Devleti karşı çıkıyor. April Glaspie'ye soruyorlar "niye o görüşmede öyle söylediniz?" diye, "Kuveyt'in tamamını alacağını nereden bilebilirdim" diyor. Amerika'nın uzakları sayısızdır. Burada tavşan kaç, taziye tut oyunu oynanıyor, Türkiye'yi savaşın içine çekmenin yöntemidir diye düşünüyorum.

Bir başka soru "ABD'nin, Avrasya'ya ilişkin enerji hâkimiyet planının bozulabilmesi ve insanlığın bir tehlikeden kurtulması için, Türkiye'nin karşı koyuşu ne işe yarar?" Bence, çok işe yarar. Bakın, biraz önce söylemeye çalıştım, Arap ülkeleri kendi gibilerinden korkuyorlar. Hüsnü Mahalli bize çok daha iyi anlatabilir. İsrail, ikinci intifadaya karşı tekrar işgale girişince, bütün Arap dünyası ayağa kalktı. Yaşı yetip, benliğini tazeleyenler hatırlayacaktır ki, 1991 Körfez Savaşı'nda Araplar yüzbünlerle, hatta bazı ülkelerde milyonlarla yürüdüler. Dolayısıyla, Arap ülkeleri kendi kitlelerinden ve radikal İslam'dan son derece korkuyorlar, çünkü radikal İslam'la Amerikan yanlılığı karşı karşıya geliyor. Dolayısıyla, işin çabuk ve sivil ölümü az bir biçimde bitirilmesini istiyorlar. Bunları ben uydurmuyorum, New York Times'dan aktarıyorum, New York Times da üst

Sungur Savran

Amerika'nın
Kuzey
Irak'ta
bir
Kürt
devletini,
Türkiye'ye
rağmen
kurmasının
söz konusu
dahi
olmadığı
kanısındayım

düzyer Amerikalı yetkililerden aktarıyor. Eğer, iş çabuk bitecekse, hem güneyden, hem kuzeyden bir cephe açılmalı, çünkü kuzeydeki cephe 36. boylama kadar askersizleştirilmiş durumda, daha doğrusu Amerikan yanlısı bazı silahlı güçler var, ama Irak'ın askeri gücü yok. Oradan da Bağdat'a 110 kilometre, güneyden ise Bağdat'a 650 kilometredir. Kara savaşının gerekli olacağı bir durumda, bu ikisinin ne kadar farklı olduğu ortadadır. Sadece askeri olarak değil, politik olarak Amerika'nın Arap dünyasına karşı bu müdahaleyi kabul ettirebilmesi için, bir kuzey cephesinin açılması son derece önemlidir. O yüzden Türkiye "hayır" derse, o zaman Amerika'nın bu aşamada önüne çok ciddi bir engel çıkar. Ayrıca Amerika'nın, genel olarak Orta Asya'ya yönelik planları içinde, Türkiye'ye yaslanmak vardır. Türkiye buna karşı çıkarak, Amerika'nın bu bölgedeki planlarına karşı çıkmış olur. Ama bunu yapabilmek için, elbette emperyalizme karşı, Türkiye içinde de emekçilerin hakları üzerine mücadele eden bir iktidar gerekir. Bugünkü iktidardan veya başka bazı iktidarlardan bunu beklemenin gerçekçi olmadığını ben de biliyorum, ama bunun mücadelesini vermek gerektiğinin altını çizmek istiyorum; hepsi bu kadar.

- O. Başkan - Teşekkürler Sayın Savran. Sabahtan beri epey şey konuştuk. Değerli konuşmacılara teşekkür ediyorum. Söylenen şeylerde net köşe taşı olan şeyler vardı. Akılda rahat kalan, bir de kafamızı karıştıran şeyler vardı. Kafamızı karıştıran; farklı şeylerin ya da zıt şeylerin söylenmesi değil, bazen de zaman yetersizliği dolayısıyla eksik söylenmedi.

Galiba, akvaryumun içini iyi görebilmemiz için, soğuk savaş sonrasında yeni düzeninde ABD'nin ve Avrupa'nın üstlendikleri rol nedir, kendilerine biçtikleri dünya nedir, Amerika maksimizasyonu nasıl yapıyor, Avrupa maksimizasyonu nasıl yapıyor, dünyanın paylaşımındaki maksimizasyon modelleri nelerdir? Bunları iyi incelememiz, anlamamız gerekiyor. Amerika'nın Irak meselesi, Irak müdahalesi, Ortadoğu politikası esasında bir petrol meselesidir. Petrole sahip olmak, kontrol etmek, yönlendirmek, diğerlerini batırmak vesaire, neticede bir petrol meselesidir. Ona sahip olduğu, yönlendirdiği zaman, Japonya'yı da, Avrupa'yı da vesaire, onları da etkiler, potansiyel bir güçtür. Ancak aynı zamanda, ABD'nin yeni dünya politikasıdır.

Kuzey Irak'taki oluşum meselesinde, herkes "kuzeyde bir devlet" diyor, galiba istenen

bir kukla devlettir değil mi? "Devlet" denildiği zaman, dört başı mamur, uluslararası alanda bütün devlet unsurlarına sahip bir devlet değil Amerika ve İngiltere'nin istediği; "petrol bölgesinde İranlılar, Araplar, Türkler var, bir de kendime bağlı Kürt devleti kurayım ve bu bölgedeki egemenliğimi yaygınlaştırayım", onlar tarafından beklenen budur. Kendileri her şeylerini, sigarasını, parasını, polisini, televizyonunu vesaire, yapıyor, çoğu Amerika'da yapıyor geliyor, yani altyapısı dahi Amerika'da hazırlanan, insanları Amerika'da eğitilen bir model, bir yapı söz konusudur. Bunu da göz önünde tutmamız gerekiyor. O bir araç; devlet kurmak için devlet kurulmuyor, bölgeye egemen olmak için, yani Batı kapitalizminin veyahut Amerika'nın bölgedeki stratejik çıkarlarını korumak için yeni bir araç olarak kuruluyor. Aynı 1953'te Musaddık'ı devirip, kendi adamlarını Rıza Pehlevi'yi bir kukla olarak getirmeleri gibi. Başkaları buna bir insanlık olayı olarak da bakabilir, Amerika'nın bakış açısı ve politikası için bir araçtır, aynen tarikatları, marjinal, radikal grupları Türkiye'de, bölgede kullandığı gibi.

Soğuk savaş sonrasında bir dayatma vardır, uluslararası hukuk yoktur. Birleşmiş Milletler diye bir şey yoktur. Birleşmiş Milletler göstermelik, büyüklerin muhtardan iyi hal kâğıdı alır gibi kullanacakları bir mazeret haline dönüştürülmüştür. Kararı, "Birleşmiş Milletler'den geçirdim, onun için Irak'ı vururum" şeklinde kullanılacak bir bahane aracı haline getirilmiştir. Noterden bir belge, vesika alınacak bir araç halindedir, çünkü güç odakları dışarı kaydırılmışlardır; G-7'lere, G-8'lere, NATO'ya. Avrupa Birliği de kendi ordusunu kurmaktadır, bu paylaşım kavgasında "ben de" diye başlamıştır.

Amerika'nın Irak politikasıyla, Avrupa Birliği'nin Kıbrıs politikası arasında çok yakın bir paralellik vardır. Amerika, Ortadoğu ve bölgede güçlü olmak için müdahale edip dağıtmak, bölmek istemektedir. Avrupa Birliği de Kıbrıs'ta uluslararası hukuka aykırı olarak, her ne pahasına olursa olsun egemen olmak ve yarı Avrupa ordusunu İngiliz üslerinin yanına yerleştirebilmek için, Kıbrıs sorununu 1992'den itibaren yaratmış ve çıkartmıştır. O zaman Birleşmiş Milletler Sekreteri Perez De Cuellar bile "eyvah şimdi yandık, zaten sorun karmaşıktı, Avrupa Birliği de işe karıştırsa bu iş tamamen çözümsüz olur" demişti 1991'de. Avrupa Birliği'nin Kıbrıs politikası bir çözüm meselesi değildir, Kıbrıs adasına tümüyle sahip olma ve

Erol Manisalı

**Amerika'nın
Irak
politikasıyla,
Avrupa
Birliği'nin
Kıbrıs
politikası
arasında
çok
yakın
bir paralellik
vardır**

Avrupa ordusunu yarın bu stratejik bölgeye, Doğu Akdeniz'e, yani Ortadoğu'ya egemen olan bir bölgeye yerleştirme meselesidir. İki savaş vardır. Birincisi, Batı kapitalizminin, yani Avrupa ve ABD'nin geri kalan dünyayla mücadelesi, paylaşım meselesi vardır. İkincisi, aynı zamanda onların bu paylaşım kavgası içinde, kendi aralarındaki mücadele vardır. "Kıta Avrupa'sıyla ABD arasında" dersek, daha doğru olur, İngiltere'yi ayırmak gerekir. Irak meselesi, Kıbrıs meselesi, Timor meselesi, bu paylaşım kavgasının unsurlarıdır, yoksa Kıbrıs'ın çözüm meselesi kesinlikle değildir. Irak'a müdahale, Irak'a demokrasi getirme meselesi olmadığı gibi, Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'a müda-

halesi çözüm değil, daha büyük bir çözümsüzlük yaratmaya başlamıştır. Bu haftalardan itibaren olay ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla, meseleleri net görmemiz gerekiyor. Olay, Batı kapitalizminin bir paylaşım kavgasıdır ve Irak da, Kıbrıs da, Ortadoğu meseleleri de bunun bir parçasıdır. Bunun yerel unsurları, dinamikleri vardır, Türkiye de bunun içindedir; ama uluslararası dinamikleri de, kimin ne yapmak istediğini, kimin neyi elde etmek istediğini de iyi görmemiz gerekir.

Oturumu bitiriyorum. Bütün konuklara ve haftayı düzenleyen IFMC yöneticilerine, çalışanlarına, katılımcılara teşekkür ediyorum.

Erol Manisalı

Irak'a müdahale, Irak'a demokrasi getirme meselesi olmadığı gibi, Avrupa Birliği'nin Kıbrıs'a müdahalesi çözüm değil, daha büyük bir çözümsüzlük yaratmaya başlamıştır

İktisat OKUNUR!

dergisi AYLIK DERGİ

ESKİ SAYILARI DA OKUNUR

EDİNEBİLECEĞİNİZ SAYILAR

SAYI	KONULAR
353-354	SOLUN YENİ EKONOMİ POLİTİKALARI
362	KÜRESELLEŞME, ULUS DEVLET VE KİMLİK
366-367	KAPİTALİZM VE AZ GELİŞMİŞLİK
368	TÜRKİYE'DE SERMAYE, DEVLET, SİYASET
369	SENDİKALAR VE KÜRESELLEŞME
370-371	İŞGÜCÜ, ESNEKLİK VE SERMAYE
373	GELİŞME, İTAAAT, DEĞİŞİM
374	SEÇİM SİSTEMLERİ, TEMSİL KRİZİ VE TÜRKİYE
375	ULUSLARARASI SİSTEMDEKİ DEĞİŞMELER VE TÜRKİYE
376	ÜNİVERSİTELER, BİLİM VE İKTİSAT EĞİTİMİ
377	KADINLAR VE ÇALIŞMA HAYATI
378	FINANS, RANT VE KÜRESEL İLİŞKİLER AĞINDA TÜRKİYE
379	ENFLASYON, EŞİTSİZLİKLER VE ENGELLER
380	TÜRKİYE'NİN DİNAMİKLERİ
381	KÜRESELLEŞEN SERMAYENİN ANAYASASI: MAİ
382	GENÇ İKTİSATÇILARIN MESLEK REHBERİ, GLOBALLEŞME, DEVLET
383	75. YILINDA CUMHURİYET
384	KRİZ
385	KONSOLİDE BÜTÇE
387	SERMAYE PİYASALARI VE BANKALAR
388	TÜRKİYE'DE SİYASETİN BOYUTLARI
390-391	YÜZYIL BİTERKEN GELECEĞE BAKIŞ
392-393	SOSYAL DEMOKRASİ
394	DEVLET-İ ALİYYE'NİN MİRASI
395	ULAŞTIRMA EKONOMİSİ
396	SEÇİMLER - İKTİSAT YAZILARI
397-398	BÜTÇE VE MALİYE POLİTİKALARI
399	TÜRKİYE - AB - AVRASYA
400	BORSANIN GELİŞİMİ
401-402	DEĞİŞEN DÜNYA'DA TÜRKİYE'NİN YERİ
403	DEVLET VE KAPİTALİZM I
404	DEVLET VE KAPİTALİZM II
405	EKONOMİDE İSTİKRAR ARAYIŞLARI
406	DÜNYA EKONOMİSİNDE YENİ OLUŞUMLAR
407	BÜTÇE
408	AVRUPA BİRLİĞİ - GÖMRÜK BİRLİĞİ VE TÜRKİYE
409	BİRLİĞİN AVRUPA'SI VE TÜRKİYE
412	YOL AYRIMINDAKİ TÜRK TARIMI
413-414	İKTİSAT - İSTİKRAR - TÜRKİYE
415	NASIL BİR İKTİSAT EĞİTİMİ?
416	DÜNYA EKONOMİSİ NASIL YÖNETİLİYOR?
417	FINANS SEKTÖRÜ VE BANKACILIK
418-419	GELİR DAĞILIMI, YOKSULLUK, POPÜLİZM
420	KRİZİN GÖLGESİNDE TÜRKİYE BÜTÇESİ
429	YOL AYRIMINDA TÜRKİYE, YOL AYRIMINDA DÜNYA
430	EV EKSENLİ ÇALIŞMA
431	SEÇİMLERİN SİYASİ ANATOMİSİ

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim / İSTANBUL
Tel.: 0.212 250 50 34 Faks: 0.212 255 17 73 E-posta: bilgi@ifmc.org.tr

*M.Ö. 2000, Catalhöyük,
Erken dönem çiftçileri için koç,
önemli bir figürdü.*

peçya

Yatırım bizim için hiçbir zaman yalnızca
bir finans terimi olmadı.

 KOÇBANK

www.kocbank.com.tr | 444 0 555

TRAKYA BİRLİK

GENEL MÜDÜRLÜK:

. MURAT MAH. ZÜBEYDE HANIM CAD. NO:2 22030 EDİRNE

TEL:0 284 214 55 22 FAX:0 284 225 30 60-61 @: trakyabirlik@trakyabirlik.com.tr

web:www.trakyabirlik.com.tr

ENTEĞRE TESİSLER YENİCE BELDESİ / TEKİRDAĞ

TEL:0 282 624 73 77 (4 Hat) FAX:0 282 624 73 76

KARACABEY YAĞ FABRİKASI KARACABEY / BURSA

TEL:0 224 676 27 60 (3 Hat) FAX:0 224 676 18 60

ab yolunda türk toplumu

Prof. Dr. Sevim Görgün'e Armağan

1. gün
19 aralık 2002, öğleden sonra

sunuş : Nur Vergin (İ.Ü. SBF)
oturum başkanı : Prof. Dr. Türkan Öncel (İ.Ü. İktisat Fakültesi)
panelistler : Prof. Dr. Eser Karakaş (Bahçeşehir Üniversitesi)
Prof. Dr. Hasan Kirmanoğlu (Bilgi Üniversitesi)
Doç. Dr. Nuray Mert (Siyaset Bilimci)
Gaye Yılmaz (DİSK, Birleşik Metal-İş Sendikası Uls.İş.Uzm.)

• **O. Başkanı** - İFMC'nin toplantısına hepimiz hoş geldiniz.

Benim öncelikle söylemek istediğim bir şey var. Sayın Prof. Dr. Sevim Görgün Hanımefendi'ye armağan edilen oturuma, başkanlık etmekten çok büyük bir onur duyuyorum. İlk asistanlığa başladığım yıllarda, Hocam benimle aynı odayı paylaştı. Çok büyük bir özveriyle yaptığı uygulamalarda her bakımdan kendisinden faydalandım. Hatta doçentlik tezimle ilgili olarak da, "Kamu İktisadi Teşebbüsleri" ki, 1976 yılı gibi epey geçmiş yıllardır bu konuyu bana öneren hocamdı ve şunu dedi: "Türkan bu konuyu işle, bu güncelliğini çok devam ettirecek bir konudur." Kendilerinin sözünü dinledim. Kendilerine ayrıca çok teşekkür ederim. Buradan saygılarımı ve sevgilerimi iletmek isterim.

Bugünkü oturumumuzun konusu "Avrupa Birliği Yolunda Türk Toplumunu" olarak belirlendi. Ancak, bu oturumun sunuş kısmı için Sayın Prof. Dr. Nur Vergin'i davet etmek istiyorum. Buyurun.

• **Nur Vergin** - Teşekkür ederim Sayın Başkan.

"Avrupa Yolunda Türk Toplumunu" başlıklı bu oturumda sözlerime başlamadan önce, İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'ne beni bu etkinliklerine davet ettikleri için, en kalbi teşekkürlerimi sunmak istiyorum.

Ben, İktisat Fakültesi mezunu değilim geçi, ama akademik kariyerime bu fakültede başladım ve 9 yıl boyunca ders verdim. Mezunlar arasında benim de öğrencim olmuş olanlar var. Bunların pek çoğunu, inanırım çok parlak, çok bilinçli ve ülkenin sorunlarına karşı sorumluluk duyan gençler olarak anımsıyorum.

Buraya çağrılmamda mutlu eden ve açığı heyecanlandıran bir ikinci neden de, söz almam istenen bu oturumun Prof. Sevim Görgün'e armağan edilmiş olmasıdır. Bunu kendi açımdan çok mutlu bir rastlantı olarak değerlendiriyorum. Fakülte'ye doktor asistan olarak girdiğimde, Sevim Hoca o zaman bile koskoca bir profesördü, ama kendinden daha gençlere ve benim gibi kıdemsizlere karşı çok yakın du-

Nur Vergin
Fakülte'ye doktor asistan olarak girdiğimde, Sevim Hoca o zaman bile koskoca bir profesördü, ama kendinden daha gençlere ve benim gibi kıdemsizlere karşı çok yakın du-

ran bir insandı. En önemlisi gerçek bir akademik kimliği olan, çok saygın bir hocaydı. O, beni toyluk dönemlerimden tanır. Ben ve benim gibiler ise, onu Fakülte'nin simge hocalarından biri olarak biliyoruz, öyle tanırız. Biz bugün burada bulunanlar biliyoruz ki, Sevim Hoca bu sözünü ettiği hocalık kimliğini korumaya devam ediyor, mesleğinin bir sembolü olmaya devam ediyor. Darısı hepimizin başına.

Evet, konumuz "Avrupa Birliği Yolunda Türk Toplumunu." İzin verirseniz, bu konuda düşündüklerimi sizinle paylaşmaya çalışacağım.

Belki de, sonda söylemem gerekeni, hemen başta söylemek istiyorum, gizlememe, saklamama gerek yok. Ben, Türkiye'nin Avrupa'da olması gerektiğine inanırdım. Bu konuda çok istisnai bir örnek teşkil etmediğimi de biliyorum. Zira, yapılagelen kamuoyu araştırmalarında, nüfusumuzu temsil eden deneklerin yüzde 74'ü Türkiye'nin AB'ye katılmasından yana beyanda bulunuyorlar.

Türkiye'nin Avrupa'da olmasını gerektiren nedenlere değinmeden önce, ülkemizin Avrupa'ya sürdürdüğü ilişkinin ikircikli bir ilişki olduğunu düşündüğümü de söylemek istiyorum. Bir çeşit 'ne onunla, ne onsuzluk' ilişkisi, rasyonellikle duygusallığın sarmalandığı, iç içe olduğu bir ilişkidir. Aynı durum Avrupa'nın da Türkiye'yle ilişkisinde göze çarpmıyor. Avrupa da, Türkiye konusunda bir cendere içindedir, Türkiye'yi bağrına basamıyor. Bu konuda, çok ciddi nesnel ve çoğu zaman da pek nesnel olmayan, hatta tümüyle sübjektif olan nedenleri var. Ama diğer yandan, Türkiye'yi gözden çıkarmaya da bir türlü gönül razı olmuyor. Daha doğrusu, Türkiye'yi bir kalemde silip atmaya akıl kârı bulmuyor. Karşılıklı ilişkilerimizde Avrupalılar da, bizim gibi ikircikli bir durumdadır, ikileme karşı karşıyalar.

Biz Türkler, ikircikli durumlarını her tespit edişimizde, onlara Türkiye'yi Avrupa'yla entegre etme konusundaki tutumlarını samimi-yetsiz bulduğumuzu söylüyoruz. Ama onlar da bizim birlikteliği sağlamak için, uyum yasalarını bir çırpıda çıkarmada gösterdiğimiz performans, resmi çırpınılarımızla ve resmi zevatin ağırlığı Avrupa turlarına rağmen, bizi gayri samimi buluyorlar. Bunun içindir ki, uygulamayı görmek istediklerini, bu uyum yasalarının nasıl hayata geçirildiğini görmek istediklerini belirtiyorlar. Karşılıklı ilişkilerimiz söz konusu olduğunda, aslında AB'yle Türkiye arasında ilişkilerin niteliği açısından birbirimizden farkımız yoktur.

Bir de, Türkiye'yi Avrupa'dan püskürtmek, kovalamak isteyenler var. Bunlar, bilinçaltı hâlâ Haçlı Seferleri'yle yüklü olan Avrupa'nın bağnaz kesimleri, kültür şovenizmi yapanlar, Avrupa'ya bir Hıristiyanlık gettosu haline çevirmek isteyenler, yani benim "Avrupa'nın gayri Avrupalıları" olarak tanımladığım kesimleridir. Bunlar, son Kopenhag toplantısında Türkiye'ye tarih için 2 yıl sonrasına randevu verilmesine ön ayak olan sadece Fransa'da ve Almanya'da bulunan kesimler değil. Bunları çeşitli Avrupa ülkelerinde, hatta benim bildiğim hepsinde bulmak mümkündür ve sanıldığından da daha fazla sayıda olduklarını söyleyebilirim.

Avrupa Birliği ülkelerinin halkları, Avrupa'ya Avrupalılığını inşa etmesinde, Avrupa kimliğinin oluşmasında önemli bir etken olan Osmanlı'nın doğrudan mirasçısı olan Türkiye'yi içine sindirmekte zorlanıyor. O kadar zorlanıyorlar ki, belirli periyotlarla Avrupa'da kamuoyu araştırmaları yapan bir kuruluş ve dergi olan Eurobarometre'nin tüm araştırmalarında, genişleme konusunda halkların en çok direndikleri ve olumsuz kanaat belirttikleri ülke Türkiye oluyor. Avrupa kamuoyu, örneğin Malta'ya çok yüksek oranlarda "evet" diyor. Türkiye'ye ise, çok yüksek oranlarda; Fransa'da yüzde 45'e varan oranlarda "hayır" diyor. Pe ki, bunlar önemli mi?.. Evet, önemli, çünkü Avrupa Birliği siyasi sistemi demokratik bir sistem ve bu sistem her geçen gün demokrasinin daha ileri bir aşamasına geçmeyi hedefleyen bir sistemdir. Demokrasi biliyoruz, sürekli gelişen, daha fazla demokrasinin gerekliliğini özünde taşıyan ucu açık bir sistemdir. Dün demokrasi olarak kabul edilen kurumlar ve uygulamalar, bugün yetersiz sayılıyorlar. Bugün tatmin edici olarak düşünülenler ise, hiç şüpheleniz olmasın ileride demokrasi açısından yetersiz olarak nitelendirilecekler.

Demokrasiyi şiar edinmiş olan AB ülkeleri hükümetlerinin, Türkiye'yi dışlamamakta sahlıp oldukları her türlü reel politik, yani devlet mantığı, her birinin ulusal çıkarı uyarınca geliştirilen mülahazalara rağmen, kendi kamuoylarında Türkiye'ye karşı varolan bu olumsuzluğu da tümüyle göz ardı etmeleri mümkün değildir. Reel politik, Avrupalıların Türkiye'ye "evet" demelerini emrediyor. Tarih ve duyguları ise, "hayır" diyor... Türkiye açısından durum demokraside düğümleniyor.

Avrupa halklarının, Türkiye'yi genişleme programına almasına, hem yüzde 98'e varan

Nur Vergin

**Karşılıklı
İlişkilerimizde
Avrupalılar da,
bizim
gibi
ikircikli
bir
durumdadır,
ikileme
karşı
karşıyalar.**

oranlarda karşı çıkarken gösterdikleri başta gelen iki neden, Türkiye'nin demokratik olması ve insan haklarına riayet etmemesidir. Yani Türk siyasal kurumlarının, yasaların, AB sistemiyle uyumsuz oluşudur. Biz Türkiye olarak, bunun bilincindeyiz, çünkü zaten AB rakamları ve her bir tekil hükümet de bize bunu bağıra bağıra söylüyor. Son zamanlarda ev ödevimizi de büyük bir süratle yapmaya çalışıyoruz. Hükümetlerin bu konuda gösterdiği irade takdire şayan bir iradedir. İdam cezası çok şükür kalktı, insan hakları açısından iyileştirici yasal önlemler alınmaya başladı. Peki bu yeterli mi? Bizde yükselen sesler, bunların da yetersiz olacağı, AB'nin her daim yeni şeyler isteyeceği, Türkiye'yi AB'ye dahil etmemek için yeni yeni bahaneler arayacağı yönündedir.

Avrupa'da Türkiye'ye ilişkin söylem sanırım iki düzeyde ele alınmalıdır. Birincisi, AB makamlarının ve hükümetlerin resmi söylemi, "demokratikleş, dersini öğren de gel." Diğeri ise, "derin" Avrupa'nın dile getirdiği söylem, "kültürümüz farklı, başka bir medeniyet dairesinin unsurusunuz, biz 70 milyon Anadolu köylüsünü aramızda görmek istemiyoruz, Türkiye'de 5-10 milyona yakın elit seçkinler grubu Avrupa standartlarına uygun bir yaşam biçimi, düşünce tarzı ve zihniyetine uygun olabilirler, ama bu elitler yetmez, geri kalanları nasıl içimize sindireceğiz?" diyorlar. Bunlar çok samimi sohbetlerde konuşuluyor, resmi belgelere yansımıyor. "Bu tür elitler başka ülkelerde de, Fas'ta, Rusya'da var, elitlerine bakıp bu ülkeleri de genişleme programına almak mı gerekiyor?" diyorlar, öyle düşünüyorlar.

Resmi söylem, yani hükümetlerin ve AB makamlarının söylemi bir retorik ise, bu itirazlar Avrupa kamuoyunun derinliklerinden yansıyan bir duygunun, bir düşünceyi ifadesidir. Aslında demokrasi, sadece içerdiği yasalar düzeyinde ele alındığında, biliyoruz ki, demokrasi bir "epifenomeneden ibarettir, başka bir şey değil. Belki de asıl önemli olan, demokratik sistemin bir halkın davranış normlarında kök salmış olmasıdır. "Davranış normları" dediğimizde de, tabii kültürü kastediyoruz. Oysa, biz çoğu zaman sanıyoruz ki, yasal düzenlemeler yeterlidir. Ama lütfen, kendi kendimize soralım, gerçekten de yeterli midir?.. Örneğin, ülkemizde onca yıldır evliliklerin tek eşli olacağına dair bir yasa vardır. Peki, bu yasa, acaba bizim toplumumuzda riayet edilen bir yasa mıdır? Özellikle son zamanlarda bu çok karınlık ve ağalık sistemleri üzerinden namütenahi diziler sergilenmektedir. İşin tuhafı, bu

çok karınlıkla ilgili diziler, çok özendirici, çok lazım gelen şeylermiş gibi sunuluyor. Bir zamanlar "Dallas" dizisindeki "Ceyan" gibi kötü bir kişi olarak anlatılmıyor, bugün Türkiye'de herkes Seymen Ağa olmak istiyor, yani hoş, yakışıklı, zengin, genç, hem ağa, hem ortalıkta birden fazla karı var. Demek ki, bu yasalar yetersiz. Montesquieu'nün diyebileceği gibi "bu yasaların ruhunun halk tarafından, toplum tarafından fazla benimsenmiş olması, toplumun bu yasaların ruhunu kendine mal etmiş olması gerekiyor."

Gelelim, örneğin laik sistemimize. Elhamdülillah, Türkiye'de bir hukuksal ve politik rejim olarak laiklik vardır. Dolayısıyla, devlet kurumlarımız laiktir. Peki, acaba Türk Toplumunu sekülerleşmiş midir? Abuk, ama çok çarpıcı olduğunu düşündüğüm bir örnek daha vereceğim. Biliyorsunuz, Türkiye'de bir Trafik Yasası var ve bunu biz Türkler icat etmedik. Uluslararası standartlara uygun, hemen hemen madde madde aynı olan bir yasa Türkiye'de uygulamadadır. Bir de Türkiye'deki trafiğin gerçekliği var. Bu gerçeklik yasaya o kadar uygunsuz bir gerçeklik ki, Sayın Claudia Roth geçenlerde şöyle bir gözlemlerde bulundular: "Türkiye'nin ne kadar Avrupalı olduğunu ya da olmadığını anlamak için, trafiğine bakmak yeterlidir." Demek ki, bizim bu kanunların ruhu konusunda biraz geride kaldığımızı söyleyebiliriz.

Geleceği nesnellik bazında tahmin ve tasavvur edememek, bu nedenle de gerekeni yapmaktan kaçınmak, bir takım tehlikelere karşı önlem almayı engelliyor. Örneğin, deprem, "abuk sabuk araba sürersem bir direğe çarparım" tehlikesine karşı önlem almayı fuzulî bulmak, hatta delikanlılığa yakıştıramamak,

Nur Vergin

Asıl önemli olan, demokratik sistemin bir halkın davranış normlarında kök salmış olmasıdır

"bir şey olmaz abiciğim" felsefesi... Diğer yanda, AB bir medeniyet projesi, bir toplum projesidir. Merak ediyorum, içimizden kaç, gerçekten de bu medeniyet projesiyle hemfikir ve kendisine mal etmiş durumdadır? Hatta, kaçta kaç bu medeniyet projesinin ne biçim bir proje olduğundan haberdar, proje hakkında bilgi sahibi? Örneğin, kamuoyu ve sosyolojik araştırmalarda bizim halkımıza "niçin AB" diye sorulduğunda, cevaplar genellikle şu şekilde ifadeleştiriliyor: "Burada işsizlik var, girelim AB'ye de hepimiz orada iş buluruz, kamımız doyar." Bu halk düzeyinde böyle... Ya elitler, fevkalâde Avrupalı bizim gibi insanlar düzeyinde ise örneğin TÜSİAD işadamları düzeyinde, iş yapmak, sanayileşmek açısından ekonomik fayda güenler çoğunluktadır. Demek ki, Avrupa'yı hâlâ pragmatik bir açıdan değerlendiriyoruz. Ortak pazar düzeyinde kala kaldık, oysa kültürel olarak benimsemek icap ediyor.

Son olarak, başlangıçta dedim ki, "AB'ye katılmamızı isteyenlerden biriyim." Bu istek sadece kültürel ve şahsi tercihimin yansıması değil, hemen onu söylemek istiyorum, yoksa zaten bu tercihten söz etmezdim. Reel politik gereği de, bunun şart olduğunu düşünüyorum. Türkiye'nin bu konuda "A planı", "B planı" hatta isterseniz alfabenin tüm harflerini sayan planlar dahi olsa, bunlardan söz etmenin aslında bir züğürt tesellisinden öteye gitmediğini düşünüyorum. Türkiye'nin seçeceğini İma ettiği başka alternatiflerin, Türkiye'nin tarihsel tercihlerine ters düştüğünü düşünüyorum. Belki, tarihsel tercihlerine ters düştüğü içindir ki, geleceğini İhya etmekten uzak olduğunu düşünüyorum. Küreselleşme çağının fiili bir uzantısı olan bölge olgusunu... Türkiye, bu "B planı", "Y,Z" bilmem ne planlarıyla yalnızlaşacak ve hızla Ortadoğu'laşacaktır. Oysa biliyoruz ki, Türkiye'nin sadece Cumhuriyetimiz'den beri değil, Osmanlı'dan beri ve daha sonra Tanzimat'ta çok daha büyük bir ivme kazanarak, açılımı, bilinçaltında olan arzu her zaman gayrı Ortadoğu'laşmak ve Batılı'laşmak, Avrupalı olmaktır. O zaman bizim de, reel politik gereği AB'ye girmemiz lazım. Bunun için demokratikleşme yasalarının yanı sıra, zihniyet devrimimizi yapmamızın, demokrasinin normlarını içselleştirmemizin gerekli olduğunu düşünüyorum. Demokrasi, gerek kamusal ve siyasal alanda, gerek bireysel yaşamda sere serpe, gelişigüzel, istediği gibi, keyfine göre yaşama rejimi değildir. Benim çok sevdiğim ve yanılmıyorsam 20. ve hâlâ

hayatta olduğu için 21. yüzyılın da en büyük siyaset filozofu Jurgen Habermans'ın dediği gibi, "demokrasi, aslında geleneklerin yıkılışıdır, sürdürülmesi değil, aşılmasıdır; geleneklerin çizdiği bir çerçevenin dışında bir özgürlük alanının belirlenmesidir. Bir özgürlük alanı ki, kurallarla dolu, kuralsızlığın hüküm sürdüğü, başıboş, gelişigüzel ve olsa olsa kaosa meydan verecek bir serbestlik ortamı değildir." Bu uyarlamayı yapmanın, Türkler için çok zor, sancılı, devasa bir çaba gerektirdiğini, toplumsal fırtınalara zemin hazırlayan bir çaba olduğunu, bireysel düzeyde de, fert bazında da, kalbimizin ve ruhumuzun derinliklerini altüst edecek bir gayretten söz ettiğimi biliyorum, ama Türk Toplumunu fedakârlığı gösterebilecek mi? Bu soruyu soruyorum ve bu fedakârlığı göstereceğini ve üstesinden de geleceğini umuyorum.

Teşekkür ederim.

• O. Başkanı - Sayın Vergin'e çok teşekkür ediyorum. Özellikle demokrasi konusunda, Batının değerlerini Türk insanının bir anlamda nasıl algıladığı konusunda, bunu nasıl yaşadığı konusunda verdiği bilgiler için teşekkür ediyorum.

Efendim, izin verirsiniz, ilk sözü Sayın Prof. Dr. Hasan Kirmanoğlu'na vermek istiyorum. Buyurun efendim.

• Hasan Kirmanoğlu - Merhabalar. Bu konuşma çerçevesinde daha önce hazırladığım bir çalışmadan sizleri haberdar etmek istiyorum. Belki hatırlarsınız, TÜSES'in Nisan 2002'de yapmış olduğu Türkiye genelinde 26 ili kapsayan bir çalışma vardı. Sağ olsunlar, lütfettiler, Burhan Şenatalar, Nejat Erder ve Sezgin Tüzün'den bu anket verilerini almak suretiyle bir çalışma yaptım.

Bu çalışma notunun amacı, Türkiye'de bireylerin Avrupa Birliği (AB) üyeliğinden yana (ya da karşı) olmalarını belirleyen faktörleri anket verileri çerçevesinde incelemektir. İncelemede kullanılan veriler, Türkiye Sosyal Ekonomik ve Siyasal Araştırmalar Vakfı'nın (TÜSES) Nisan 2002 tarihinde yaptırmış olduğu anket çalışmasına dayanmaktadır. 26 ili kapsayan bu çalışma, tesadüfi örnekleme dayalı olarak belirlenmiş 1808 denek ile yüz yüze gerçekleştirilen görüşmelerden elde edilen bilgilerden oluşmaktadır. Esas olarak seçmen davranışlarını belirlemeye yönelik bu çalışmada deneklere sorulan sorulardan bir tanesi de Türkiye'nin AB'ye üyeliğini destekleyip desteklemediklerine ilişkindir.

Nur Vergin

Avrupa'yı
hâlâ
pragmatik
bir açıdan
değerlendiriyoruz.
Ortak
pazar
düzeyinde
kala
kaldık,
oysa
kültürel
olarak
benimsemek
icap
ediyor

Bilindiği üzere ülkemizde son dönemlerde yapılan anketlerin çoğunda bu soruya olumlu cevap veren deneklerin oranı yüzde 70'ler mertebesindeydi. Adı geçen çalışmada da bu oran yaklaşık yüzde 68'dir. Ancak bilebildiğimiz kadarıyla, Avrupa Birliği'ne üyeliğimizi tasvip eden ve çoğunluğu oluşturan bu vatandaşlarımızın ayırt edici özelliklerinin neler olduğuna ilişkin bir araştırma mevcut değildir. Bu nedenle, bu çalışma notu bu konudaki bir ilk inceleme olmak özelliğine sahiptir.

AB yanlılığının belirlenmesinde on sekiz faktör kullanılmıştır. Ele alınan on sekiz faktörün Türkiye'nin AB'ye üyeliğini isteme/tasvip etme ihtimali üzerindeki etkisi aşağıdaki iki tabloda özetlenmiştir.

Tablo 1 yakından incelendiğinde kanaatimizce ortaya çıkan en çarpıcı sonuç yapılacak ilk seçimlerde AKP'ye oy vereceklerini söyle-

yenlerin CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla Türkiye'nin AB üyeliğini daha az destekliyor olmalarıdır. Bu sonuç şu açıdan çarpıcıdır. AB üyeliğinin Türkiye'nin demokratikleşmesinde önemli katkısı olacağını savunan yazarların önemli bir bölümü aynı zamanda CHP'yi, AB'ye ve demokratikleşmeye karşı olduğunu düşündükleri "merkezin" siyasi temsilcisi olarak görmekteydiler. Oysa bizim elde ettiğimiz sonuca göre, merkez partisinin potansiyel seçmenleri, yine aynı yazarlarca daha fazla demokrasi talep eden "çevre" partisi konumundaki AKP'nin potansiyel seçmenlerine kıyasla daha fazla AB taraftardır.

Ayrıca, Fazilet Partisi'nin kapatılmasını onaylamak ya da onaylamamak AB üyeliğini tasvip etmek konusunda bir kırılma noktası oluşturmamaktadır.

Hasan Kirmanoğlu

**Tablo
incelendiğinde
kanaatimizce
ortaya
çıkan
en çarpıcı
sonuç
yapılacak
ilk seçimlerde
AKP'ye
oy vereceklerini
söyleyenlerin
CHP'ye
oy vereceklerini
söyleyenlere
kıyasla
Türkiye'nin
AB üyeliğini
daha az
destekliyor
olmalarıdır**

Tablo 1

Deneklerin (Türkiye'nin 26 ilinden 1145 kişi) özellikleri	Türkiye'nin AB'ye üyeliğini isteme ihtimali
1- Kent sakinlerinin (Kırsal alan sakinlerine kıyasla)	Fark yok
2- Büyük kent sakinlerinin (Kırsal alan sakinlerine kıyasla)	Fark yok
3- Yaşı daha ileri olanların	Fark yok
4- Kadınların (Erkeklerle kıyasla)	Daha fazla
5- Ortaokul mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
6- Lise mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
7- Üniversite mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
8- Dini inancı daha fazla olanların	Fark yok
9- AKP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
10- ANAP'a oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
11- DSP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
12- DYP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
13- HADEP'e oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha fazla
14- MHP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
15- SP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
16- Hiçbir partiye oy vermeyeceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
17- Fazilet Partisinin kapatılmasını onaylayanların	Fark yok
18- Ocaların idam edilmesini isteyenlerin	Daha az

Tablo 2'

Deneklerin (Türkiye'nin 26 ilinden 1145 kişi) özellikleri	Türkiye'nin AB'ye üyeliğini isteme ihtimali
1- Kent sakinlerinin (Kırsal alan sakinlerine kıyasla)	Fark yok
2- Büyük kent sakinlerinin (Kırsal alan sakinlerine kıyasla)	Fark yok
3- Yaşı daha ileri olanların	Fark yok
4- Kadınların (Erkeklerle kıyasla)	Daha fazla
5- Ortaokul mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
6- Lise mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
7- Üniversite mezunlarının (İlkokul mezunları ve daha az tahsili olanlara kıyasla)	Fark yok
8- Bir "yönetim biçimi" olarak şeriat düzenini isteyenlerin	Daha az
9- AKP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
10- ANAP'a oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
11- DSP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
12- DYP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Fark yok
13- HADEP'e oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha fazla
14- MHP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
15- SP'ye oy vereceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
16- Hiçbir partiye oy vermeyeceğini söyleyenlerin (CHP'ye oy vereceklerini söyleyenlere kıyasla)	Daha az
17- Fazilet Partisinin kapatılmasını onaylayanların	Fark yok
18- Ocaların idam edilmesini isteyenlerin	Daha az

* Bazı sorulara cevap vermeyen deneklerin mevcudiyeti nedeniyle istatistikî incelemeye tabi tutulan denek sayısı 1145'dir.

Diğer taraftan, potansiyel HADEP seçmenleri potansiyel CHP seçmenlerine kıyasla ve kadınlar erkeklerle göre daha fazla AB yanlıdır.

Buna karşılık, MHP ve SP'ye oy vereceklerini söyleyenlerle mevcut siyasi partileri, hiçbirine oy vermeme suretiyle protesto edeceklerini söyleyenler potansiyel CHP seçmenlerine kıyasla daha az AB yanlıdır. Ayrıca, Abdullah Öcalan'ın idam edilmesini isteyenler de daha az AB taraftardır.

Ele alınan diğer faktörlerin, bu arada dini inanç düzeyinin, AB üyeliğini isteme/tasvip etme konusunda kırılma noktası oluşturmadığı anlaşılmaktadır.

Tablo 2 Tablo 1'e göre sadece bir faktör açısından farklılık göstermektedir. Burada dini inanç düzeyi yerine bir yönetim biçimi olarak şeriat düzenini istemek (ya da istememek) faktörü analize dahil edilmiştir. Tablo 2 incelendiğinde, şeriat düzeninden yana olanların AB üyeliğini isteme ihtimallerinin istemeyenlere kıyasla daha az olduğu anlaşılmaktadır. Şeriat düzeninden yana olanların toplam denek sayısı içindeki nispeti yaklaşık yüzde 12'dir.

Teşekkürler.

• **O. Başkan** - Sayın Kirmanoğlu'na çok teşekkür ediyorum. Özellikle bize analitik olarak verdikleri bu çalışmalarda, Türk toplumunun başlangıçta sosyolojik yapısıyla, siyasal tercihleri arasındaki bağlantıları ortaya çıkarmak bakımından, son derece anlamlı çalışmaları olduğunu görüyorum. Kendilerine bu bakımdan teşekkür ederim.

İkinci konuşmacı olarak Sayın Eser Karakaş'a söz vermek istiyorum.

• **Eser Karakaş** - Hocam, çok teşekkür ediyorum. Gerçekten Sayın Prof. Dr. Sevim Görgün'e armağan olarak yapılan, Sayın Prof. Dr. Türkan Öncel'in başkanlığında bir panelde bulunmak benim için çok büyük bir mutluluktur, çünkü hepimiz aynı kürsüden yetiştik. Bugün farklı bir yerdeyim, ama kalbim her zaman İktisat Fakültesi Maliye Bölümü'ndedir.

Ben, aslında burada farklı bir konuşma düşünüyordum, ama benim elime 1 saat önce geçen bu faksta, şu anda Türk toplumunun Avrupa'yla simgeleşen değerlere nasıl baktığı, "kültürel, tarihsel, siyasal olarak Türkiye'de insanın yönündeki Avrupa fenomeni nedir?" gibi bir başlık var. Avrupa'ya addedilen değerler, demokrasi, insan hakları, çok kültürlülük konusunda Türkiyeli insanın algısı gibi...

Bu konularda, sizlerle sohbet, Sayın Nur Vergin'in biraz önceki sunuşundaki bir saptamayla başlayıp, yine Sayın Vergin'in başka bir saptamasıyla sonuçlandırmak istiyorum. Sayın Vergin, Avrupa'dan bahsederken, çok haklı olarak demokratik sürecin Avrupa'da çok hızla ilerlediği, ama en azından bugün AB'ye üye 15 ülkenin kamuoyu yoklamalarında, Türkiye'ye olan bakış açısının pek de sıcak olmadığı ve dolayısıyla ilerleyen yıllarda, Türkiye'nin tam üyeliği yolundaki en önemli engel bu olduğunu söyledi. Ben de katılıyorum, bu ciddi bir tehlikedir. Avrupalılar, her şeye rağmen demokratik bir bütünleşme hareketi oluşturuyorlar. Ama aynı konuya tersten bakıldığı zaman, Türkiye'de çok ilginç bir soru ortaya çıkıyor. Meseleye tamamen tersten bakarsak, biraz önce Sayın Vergin vurguladı, galiba aynı şeyi Hasan da vurguladı, Türkiye'de yüzde 75 dolayında AB'den yana olma eğilimi var. Benzer kamuoyu yoklamaları geçmişte çok yapılmadı, '60, '70, '80'de çok fazla yapılmadı. Bildiğim kadarıyla, Ankara Anlaşması'ndan sonraki her siyasal iktidarın parlamentoya sunduğu programda, Avrupa Birliği üyeliği konusunda gerekli adımlar atılacağı konusu özenle vurgulandı. Belki, bu bir devlet politikasıydı, ama her siyasal parti bunu özenle vurguladı. Buradan şöyle bir sonuç da çıkarabilirim: Demek ki, toplumda AB yönünde sürekli bir eğilim vardı. Türk toplumunun belli bir bölümü AB'ye karşı değildi. Bu olgu, aklıma ister istemez şu soruyu getiriyor ve bence, 2002'de yaşadıklarımız, bundan sonra yaşayacaklarımızı iyi algılamak için, şu soruya iyi cevap vermek gerektiğini düşünüyorum: 1970 Katma Protokol. Bakın, 1970'i düşünün, Sayın Demirel'in başbakanlık dönemi, hızlı büyüyen bir Türkiye ekonomisi, yıllık büyüme galiba yüzde 4,5-5 arasında, yani mıyorsam yıllık enflasyon oranı da yüzde 5 civarında, OPEC krizi patlamamış, AB başta Almanya olmak üzere Türkiye'den emek gücü ithal ediyor; böyle bir Türkiye var. Türkiye'de gayet de canlı bir demokratik ortam var. Daha Kopenhag siyasal kriterleri yayınlanmamış, yani daha 22 sene var. Aynı 1970'te İspanya'da dünyanın gördüğü en kanlı diktatörlerden Franko, Portekiz'de Salazar iktidarda ve ne zaman gidecekleri belli değil. Yunanistan'da Albaylar Cuntası var. Geçtiğimiz Kopenhag Zirvesi'nde tam üyelikleri kesinleşmiş 10 ülkeden 8'i sosyalist rejimle yönetiliyorlar. Türkiye, biraz önce söylediğim Ankara Anlaşması'nı, yani nihai hedef olarak AB'yi hedeflemiş, Ankara Anlaşması'nı imza-

Hasan Kirmanoğlu

Dini
inanç
düzeyinin,
AB üyeliğini
isteme/tasvip
etme
konusunda
kırılma
noktası
oluşturmadığı
anlaşılmaktadır

yalayı 7 sene olmuş, uygulama 3 sene sonra başlamakla birlikte Katma Protokolü yürürlüğe sokmuştur. Böyle bir dengeden, Türkiye 32 sene sonra şöyle bir dengeye geliyor: 2004'te belki müzakere tarihi alacağız ve ondan sonra da ne olacağı belli değil, ama Albaylar Cuntası'nın Yunanistan'ı 21 senedir üye, Salazar ve Franko'un Portekiz ve İspanya'sı 16 yıldır AB tam üyesi ve biraz önce söylediğim sosyalist ülkelerden 8'i de 2004 Nisanı'nda tam üye oluyorlar. Ortada çok net gözükken, Türkiye aleyhine -tabii aleyhine derken Türkiye'nin gerçekten hedefiyse AB üyeliği- net bir gerileme var, çok bariz bir nispi gerileme var. Bu bariz nispi gerilemenin nedenleri konusunda, doğru teşhis koymadan, galiba bugünü anlamak çok zordur. Dolayısıyla, bu bariz nispi gerileme, bir şekilde Türk kamuoyunun AB yönünde irade beyanına rağmen oluşmuş bir şeydir. Bu gerileme sürecinde, tabii bu bir varsayım. Bu kantifiye edilemez bir şey, ama sorumluluğun ağırlıklı bir biçimde Türkiye'de olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla, Türkiye'nin bu gerilemesinde AB'yi suçlamanın, sadece içimizi rahatlatmaktan başka bir yere varmadığını düşünüyorum. Ama nispi gerilemenin nedenlerini, niye böyle bir şey olduğunu çok iyi saptamadan, 2002'de ne olduğunu anlamak da çok zor, daha da önemlisi 2002-2004 arasında neler yapmamız gerektiği konusunda da bir mutabakata varmamız çok güç gibi gözüküyor.

İkinci konu, Sayın Vergin çok yerinde bir teşhisle "farklı bir kültürel matris var" dedi. Biz meselelere farklı bakıyoruz, galiba AB daha farklı bakıyor. Mesela, uygulama meselesinde, 2002 Kopenhag Zirvesi'nde ve daha öncesinde, "siz 3 Ağustos'ta bir dizi karar çıkardınız, ama bunun uygulamasına bakalım" denildiği zaman, Türkiye'den tepki sesleri yükseldi. Fakat, 1993 Haziran'ında Kopenhag Zirvesi'nden çıkan -o da bir Kopenhag Zirvesiydi- ünlü Kopenhag Kriterleri'nin Siyasal Kriterler bölümündeki 3 satırlık bölümü çok iyi okudunuz zaman, aslında bunun yazdığını görüyorsunuz ve bu Türkiye'ye hitaben yazılmış bir şey değil, '93'te Türkiye'nin adaylığı falan da yoktu. Bakın ne diyor: "Demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan hakları ve azinliklere saygı gösterilmesini, korunmasını garanti eden kurumların istikrarının gerçekleştirilmesi." Burada yazıyor. Bir kurumu ihdas etmeniz, Kopenhag Siyasal Kriterlerini yerine getirmiş olduğunuz anlamına gelmiyor, "Bu uygulamanın zaman içinde test edilmesi, istikrarının gerçek-

leştirilmesi" diyor, burada açık açık yazıyor. Avrupalılara ilişkisi olanlar çok iyi bilirler ki, özellikle bu tür metinlerde her kelimeyi çok özenle seçerler. Bunların hiçbirisi rasgele yazılmış kelimeler değildir. "İstikrarı gerçekleştirilmesi" diyor. Diyelim ki, bir şey oldu ve Türkiye 3 aydır kendî yurttaşlarına işkence etmekten vazgeçti, ama bu, bunun istikrarının gerçekleştirildiği anlamına gelecek midir? Ben en azından bir Türkiye Cumhuriyeti yurttaşı olarak, bu konuda çok net bir şey söylemekte zorlanıyorum. Bu açıdan metinlerin iyi okunması, o da kültürün bir parçasıdır. Mesela, bu "Kopenhag siyasal kriterleri" denilen, 2,5 satırlık metin sonrası Türkiye'ye Helsinki Zirvesi'ndeki adaylığımızın bir kez daha tescilli sonrasında, Katılım Ortaklığı Belgesi yayınlandı. Katılım Ortaklığı Belgesi, bildiğiniz gibi kısa, orta vadeli öncelikler, siyasal, ekonomik ölçütler gibi bölümleri var. Katılım Ortaklığı Belgesi şu anlama geliyor: Bu genel Kopenhag Kriterlerinin, ülke özelinde daha esprisiz hale getirilmiş olmasıdır. Bu sadece Türkiye için üretilmiştir, Macaristan, Polonya, Bulgaristan için başka türlü üretildi.

Yine, Sayın Vergin'e katılmamak mümkün değil, yani bu metinleri de çok iyi okuduğumuz konusunda benim de endişem var. Metinleri nasıl okuduğumuz konusunda bir örnek vermek istiyorum. Mesela, AB üyeliği konusunda, âdeta çok kapsal bir kavram olarak ifade edilen, ifade özgürlüğü konusu var. Nitekim, Katılım Ortaklığı Belgesi'nin kısa vadeli öncelikler bölümünde de şöyle bir ibare var: "Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'nin 10. maddesi doğrultusunda ifade özgürlüğü hakkı için, yasal ve anayasal güvenceleri güçlendirmek" diyor. Bir anlamda ifade özgürlüğünü daha da güçlendirin anlamına geliyor. "İfade özgürlüğü" denildiği zaman, herkese soyut gelen bir kavram, "ifade özgürlüğü ne demek?" diye düşününbiliyorsunuz. Herkes ifade özgürlüğünden yanadır, değil mi? Türkiye'de bugün sorsak, kamuoyu yoklaması yapsak, "kim ifade özgürlüğüne karşı" diye sorsak, benim kişisel görüşüm herhalde yüzde 1-2'den fazla bir şey çıkmaz. Ama acaba Avrupa ifade özgürlüğünden ne anlıyor? Bizim anladığımızı mı anlıyor, "ifade özgürlüğü" derken, aynı şeyi mi kastediyoruz? Orada biraz sorun çıkıyor.

Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ndeki ifade özgürlüğüne ilişkin 10. madde de çok kısa yazılmış bir madde zaten. Fakat, Avrupalılar bu maddenin için mahkeme kararlarıyla doldurmuşlar, yani Avrupa İnsan Hakları Mah-

Eser Karakaş

Avrupa ifade özgürlüğünden ne anlıyor? Bizim anladığımızı mı anlıyor, "ifade özgürlüğü" derken, aynı şeyi mi kastediyoruz? Orada biraz sorun çıkıyor

kemesi'nin (AİHM) kararlarıyla, ifade özgürlüğünden ne anladıkları konusunda, bir anlamda içlihatla oluşturmuşlar. Bu içlihatla 3 temel karar varmış. "Varmış" diyorum, çünkü benim alanım değil, bilenlere sorarak öğrendim ben de. Bu kararlara baktığımız zaman, şimdi bu salonda bile, haddim değil böyle bir şey, ama "ifade özgürlüğüne karşı birisi var mı?" desem, mutlaka vardır, çok doğal bir şeydir, ama sayısının çok az çıkacağını düşünüyorum. Ama bana anlatılan 3 kararı içeriğiyle versem, o oranın artacağını düşünüyorum. Dedğim gibi, biz bu maddeleri ciddi bir şekilde okumadık. "Katılım Ortaklığı Belgesi'nde, Türkiye'den beklenen ifade özgürlüğü ne demek?" diye çok fazla merak etmedik. AİHM'nin 3 kararı varmış. Bunlardan biri, Heen the Side Kararı'yımış. Bu karar, Danimarkalı bir kitap üreticisinin ilkökul çocuklarına yönelik pornografi kitabı yayınlamış ve bu kitabı İngiltere'ye sokmak istemiş olması ve İngiliz Hükümeti'nde bu kitabın İngiltere'ye girişini yasaklamış olmasıyla ilgili. Bunun üzerine Danimarkalı yayıncı, "ifade özgürlüğüm engelleniyor" diye AİHM'ne başvurmuş. Burada Mahkeme, İngiliz Hükümeti'ni haklı bulmuş ve gerekçede pornografi kitabının çocuklara yönelik olmasıymış. Bu kararın altına da çok önemli bir çekince düşmüş. İngiliz Hükümeti'ne demiş ki, "Bir toplumun bütün temel değerlerini sarsıcı, insanları şoke edici, bütün manevi değerleri sorgulayıcı her türlü düşüncenin açıkça ifade edilmesi kavramın özüdür" demiş. Toplumsal değerlerimizin, bu kadar açıkça challenge edilmesine biz toplum olarak var mıyız? Yani, "temel değerlerimizin, şoke edici, açıkça ifadesi" diyor, ama diyor "bu pornografik yayın, çocuklara yönelik olduğu için İngiltere'ye girişini yasaklıyorum" Heen the Side Kararını okumanızı öneririm.

İkinci karar, "Piermon Kararı" diye bir kararımış. Piermon, Alman kökenli bir Avrupa parlamenterinin ismidir. Paris'te bir gösteri yapılıyor. Bu gösteri, "Downtown" diye adlandırılan, hukuken sömürgesi olmayan, deniz aşırı bir eyaletinin, yanılmıyorsa Yeni Kaledonya'nın Fransa'dan bağımsızlaşması yönünde bir yürüyüş. Yeni Kaledonyalılar "bağımsız olalım, toprakların bir bölümünü ayıralım" diyorlar. Orada polis bu Alman milletvekilini görüyor ve alıp sınır dışı ediyor. Alman milletvekilli AİHM'ne başvuruyor. Bu sefer Mahkeme Alman milletvekilini haklı görüyor. Diyor ki, "teröre çağrı yapmadan, herhangi bir terör referansı olmadan, terörü yüceltmeden her türlü

düşüncenin ifadesi kutsaldır. Buna, bir ülkenin bir bölümünü ana topraktan ayırma yönündeki bir gösteri yürüyüşü dahildir." İşte Türkiye bunları okumadı.

Üçüncüsü, bizim daha iyi bildiğimiz bir karar, Mehdi Zana kararımış. Diyarbakır eski Belediye Başkanı, bir gazeteciye demeç veriyor, gazeteci "PKK çocukları, kadınları, yaşlıları öldürüyor" diyor. Mehdi Zana da, "bu süreçte kan ve gözyaşı normaldir" diyor. Bunun üzerine Mehdi Zana'yı içeriye atıyorlar. Mehdi Zana AİHM'ne başvuruyor ve Mahkeme Türkiye'yi haklı görüyor. Haklı görmesindeki temel gerekçe, biraz önceki Piermon Kararını destekleyen bir şey, "kanı hiçbir süreç mazur gösteremez, hiçbir şekilde kan akmasını haklı bulamazsınız" diyor.

Avrupa, düşünceyi ifade özgürlüğünün genel çerçevesini böyle çizmiş. Biz, bunları Türkiye'de gündeme getirdik mi, tartıştık mı?.. Hiçbirini yapmadık. Dolayısıyla, biraz önce Sayın Vergin'in söylediği konuları son derece haklı buluyorum, farklı bir formattan bakılıyor. Sohbeti yine Sayın Vergin'in katılmadığım bir tespitiyle biteceğim. O da, Türkiye'de bir kesimin AB üyeliğine çok pragmatik açıdan baktığını, halbuki Avrupa'nın bir değerler bütünü olduğunu söyledi. Tabii ki, AB bir değerler bütünü, ama toplumunun çeşitli kesimlerinin AB entegrasyon sürecine pragmatik bakmasını son derece sağlıklı ve yararlı buluyorum. Bir işçinin, köylünün, esnafın AB yanlısı olurken, pragmatik nedenler gütmeyeceğini pek anlamıyorum. Bunun için de size bir iki örnek vereceğim. Her yerde aynı söylüyorum, izleyen varsa, belki bıktırdım, beni bağışlasınlar, ama bir kez daha burada söyleyeceğim. Her yerde ünlü BM Kalkınma Programı'nın 2002 istatistiklerini veriyorum.

Bir de "Türk Toplumunu nasıl bakıyor?" derken, ben de Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak Türk toplumunun bir parçasıyım. Mesele neden AB'yi çok istiyorum? Benim gerekçem, daha pragmatik gerekçelerdir. Buraya gelirken, arabanın radyosunda rahmetli Necip Hablemoğlu'nun menfur suikastıyla ilgili evini ziyaret eden Yekta Güngör Özden'in sözlerini dinledim. Sayın Özden, cinayetin arkasında AB yanlılarının olduğunu söyledi. Dolayısıyla, bir miktar çekine çekine söylüyorum. Anayasa Mahkemesi'nin başkanlığı gibi çok yüce bir kurumun başkanlığına gelmiş bir kişi, cinayetin arkasında AB yanlılarını, yani bizleri gördü. Bu dehşet verici bir şey!..

Eser Karakas

AB
bir değerler
bütünü,
ama
toplumunun
çeşitli
kesimlerinin
AB
entegrasyon
sürecine
pragmatik
bakmasını
son
derece
sağlıklı
ve
yararlı
buluyorum

Neden pragmatik olarak yanlıyım? Bugün Türkiye'de doğan bir çocuk 69 sene yaşıyor. Fransa'ya, Almanya'ya saymıyorum, bugün Yunanistan'da doğan bir çocuğun yaşam beklentisi 78 senedir. 9 sene fark var, AB üyesi oluktan sonra 9 sene fazla yaşıyorsunuz; fena bir şey değil. Bugün Yunanistan'da doğan bir bebeğin 40 yaşını görmeme ihtimali yüzde 3'tür. Bizde ise, yüzde 10'dur. Aradaki 7 puan ciddi bir orandır. 0-5 yaş arasındaki çocukların, normal kilolarının altında olma oranı Yunanistan'da istatistik olarak sıfır, mutlakta vardır, ama istatistik olarak sıfıra gelmiş. Bizde ise, yüzde 8'dir. Normal olması gereken boyunun altında olma oranı Yunanistan, yine istatistik olarak sıfır, Türkiye'de yüzde 16'dır. Her 100 çoğumuzdan 16'sı normal boyunun altında, yüzde 8'i normal kilosunun altındadır. Boyda durumumuzun daha kötü olması protein eksikliğinden, kiloda durumumuz nispeten biraz daha iyi olması çocukların çok buğday yemesinden herhalde, başka bir açıklaması yok. Herhalde çocuklara sorsanız, hepsi AB yanlısı olurlar. 0-5 arası çocuk ölümlerinde, Yunanistan'da her 1000 çocuktan 5 yaşına gelene kadar 6'sı vefat ediyor, bizde ise 40'ı vefat ediyor. AB yanlısı olmak, çocuklar için çok pragmatik bir gerektir. 2000 yılı itibarıyla, Yunanistan'da kişi başına sağlık harcaması 965 Dolar, Türkiye'de 163 Dolar. Bu da yine AB üyesi olmak için, hepimiz için pragmatik bir gerektir; fena bir şey değil. Eğitim harcamalarının millî gelire oranı, nüfus piramitleri çok farklı olmakla birlikte, yani Türkiye'de Yunanistan nüfusundan fazla öğrenci var, orada Gayri Safi Yurtiçi Hâsiladaki oranı yüzde 3,5'e çıkmış, biz de yüzde 2,1'dir ve hâlâ düşüyor. Mesela, salonda Allah'tan çok sayıda kadın var. Türkiye'de çalışan her 100 kadından 70'i tarımda, 12'si sanayide, 18'i hizmet sektöründe çalışıyor. Yunanistan'da ise, her 100 kadından 10'u tarımda, 22'si sanayide, 68'i hizmet sektöründe çalışıyor. Hani böyle bir laf var ya, "Türk kadını erkeğinin yanında, erkeğinin yanında iş dünyasına girmiştir" diye, ama anlaşılabilir tarlada girmiş... Günde 3 Dolar'ın altında gelir elde edenler, Türkiye'de nüfusun yüzde 20,4'üdür. Yunanistan'da istatistik olarak sıfırdır.

AB yanlısı olmalarının pragmatik gerekçelere bağlanmaması gerektiğini çok fazla anlamıyorum. Tabii, AB bir değerler bütünüdür, ama size rakamsal olarak vermeye çalıştığım değerler de çok önemlidir.

Çok teşekkür ederim, sağ olun.

• **O. Başkan** - Sayın Karakaş'a, verdikleri bilgilerden dolayı teşekkür ediyorum.

Elbette ki, bu konuya bakıldığında, özellikle siyasal kriterler üzerinde durulduğu ağırlıkla görülmekle beraber, bunların sosyal, ekonomik kriterlere doğru kaydığını da görmekteyim. Burada şöyle bir şey var; Biz, Kopenhag Kriterlerine ne kadar uyum sağlayabiliyoruz? AB hepimizin bildiği gibi, geçmişteki uzun yılların sonucunda, çok sancılı bir biçimde bu dönemi geçirecek, Kopenhag Kriterlerine ulaşip demokrasiyi ancak böyle özümleyebilmiştir. Türkiye baktığımızda, Kopenhag Kriterlerine uygun bir biçimde uyarlanmamızı yaparken, yanılmıyorsam aşağı yukarı 1963 Ankara Anlaşmasını yaptığımızda, AB'ye üye olacağımız söylüyoruz ve bunu yaparken bütün kriterleri yerine getireceğimizi söylememize rağmen, yaklaşık 39-40 yıl geçti. Ne zaman yasal düzenlemelere kalktık? Aşağı yukarı 1 yıl önce. Dolayısıyla, bizi bir şeyler pres edip sıkıştırmadıkça, toplumsal olarak baktığımızda, biz kendimiz önlemleri almıyoruz. Belki, bu da bizim toplumsal bir özelliğimiz, ama bunun karşılığında toplum olarak AB'ye girmeyi istiyorum. Özellikle 12 Aralık öncesine baktığımızda, toplumun büyük bir kesimi konsensüs halinde "AB'ye girelim" diyor, bunun için herkes büyük gayretler gösteriyor. Ancak, bunun yanında yaklaşık son 1 yıldır yaptığımız öзде plansız, programsız yaptığımız işlemlerin sonucudur gibi geliyor bana. Şayet, '60'lı yıllarda biz bunu aşama aşama gerçekleştirmiş olsaydık, zannediyorum ki, biraz önce Sayın Karakaş'ın verdiği tablodaki gibi, çoktan demokrasinin bütün kurallarını yerine getirecek koşulları yerine getirir, Kopenhag Kriterlerine uygun bir toplum olurduk. Bu da yetmeyecektir, gerçi 12 Aralık geride kaldı. Bugün Kopenhag Kriterlerini yerine getirmiş olsaydık bile, önümüze hemen Maastricht Kriterlerini koyacaklardı. Orada da, hepimizin bildiği gibi, Maastricht Kriterlerine geçtiğimiz zaman, ekonomik kriterler olarak hemen hemen her şeyiyle Avrupa'nın kriterlerinin altındayız. Kendileri de bilirler, ne kamu açıkları, ne de bütçe açıklarıyla, millî gelir arasındaki bağlantı, ne devlet borçları, enflasyon oranı, büyüme oranı, hiçbir Maastricht Kriterlerine uymuyor. Bu durumda, biz demokrasi-deki ilerlemeyi yapsak, arkasından Maastricht geliyor. Aslında bir toplumun AB standartlarına ulaşabilmesi için, bunun 3 temel ayağı olduğuna inanıyorum. Birincisi, demokratikleşme, Kopenhag Kriterleri. İkincisi, ekonomik kriterler, Maastricht Kriterleri. Üçüncüsü, çok önemli bir

Türkan Öncel

Bizi
bir şeyler
pres edip
sıkıştırmadıkça,
toplumsal
olarak
baktığımızda,
biz
kendimiz
önlemleri
almıyoruz

kriter vardır ki, bu da sosyal kriterlerin oluşmasıdır. Bu sosyal kriterler de, özü itibarıyla sosyal güvenlikle ilgili olaylardır. Toplumun bireylerinin sosyal politika olarak geleceğinin sağlanması sorunudur. Bunun da standartları var ve topluma baktığımız zaman, onda da hemen hemen çok geri olduğumuzu görüyoruz. Bu üç ayak, bizim tarafımızdan toparlanmadıkça, AB'ye girmek için, gayretlerimiz daima bazı engellerle karşılaşacaktır.

Dış politikalarını bırakıyorum, o apayrı bir konudur. O da karşımıza başka bir türlü çıkıyor. Diyelim ki, bugün önümüze konulan kriterlerde, işte sabahki konuşmanın ilgi alanına giriyordu, ama Kıbrıs'ı çözseniz, Ege sorunu var. 2004 tarihi Batı açısından fevkalâde kritik, çok akıllıca belirlenmiş bir tarihtir. 2004'e geldiğinizde, neler olmayacak ki, sırayla baktığınızda, bir defa Yunanistan Ege sorununu ya çözeriz, ya çözmeziz; çözmezsek Lahey Adalet Divanı'na gitmeyi imzalamışız, sorun orada çözülebilir. Kıbrıs, zaten 28 Şubat'a kadar çözümlenmesi gerekiyor. Arkasından, hemen yüz yüze olduğumuz bir Irak sorunu var. Türkiye bunun ortasında, yani sadece demokratik Kopenhag Kriterleri, arkasından Maastricht Kriterleri, arkasından sosyal kriterleri kendi içimizde toparlamamız gerekir. Biz bunu yapacak olursak, büyük ölçüde sorunumuz kalmayacak diye düşünüyorum.

Konuşmayı Doç. Dr. Nuray Mert Hanımefendiye bırakmak istiyorum.

• **Nuray Mert** - Teşekkür ediyorum. AB üzerine tartışmaları izlemeye çalışıyorum ve çeşitli toplantılarda bulundum. Ama tartışmayı kışkırtmak için değil, samimiyetle söylüyorum, daha henüz işin içinden çıkabilmiş değilim. Kimin ne için AB'yi istediğini veya AB'yi nasıl tanımladığını, neye çare olarak gördüğünü, kimi kime şikâyet ettiğini, neden dolayı şikâyet ettiğini halen anlamış değilim. Buradaki konuşmalar çerçevesinde, tabii büyük ölçüde katılacağım şeyler var. İtiraz edilmesi mümkün olmayan şeyler var. Mesela, Avrupa'daki yaşam standartlarının, hayat kalitesinin, demokratik işleyişin standartlarının yüksek olmasına dair verilen örneklerle söylenecek hiçbir şey yoktur. Bunun bizim AB projemizle nasıl ilişkilendirileceği konusunda, gerçekten bir kafa karışıklığım var herhalde. Eser Bey'e burada tekrar sorarız, daha net bir bağlantı yapmak isteriz.

Prof. Nur Vergin, yaygın AB algısının, aslında AB'nin temsil ettiği değerleri değil, işte bir tür refah arayışının sonucu olduğunu, böy-

le bir yaygın kabul varsa, bundan bahsettili. Kirmanoğlu da, buna benzer bir şeyi rakamsal ifadelerle dile getirdi. Öyle bir şeyden şikâyet ettiğimiz zaman, ortaya şöyle bir şey çıkıyor: AB projesi çerçevesi, aslında değerler sistemi ve biz AB'yi bunun için istiyoruz. Fakat, halkımız zaten bunları anlayacak durumda da değil, o yüzden onun anlayacağı ancak iş kapısı olmasıdır. O yüzden de, aslında burada problem var. Avrupalılar da bu konuda kuşkuluy-salar haklılar.

Ondan sonra Eser Karakaş, o konuya orada bırakmamak üzere açıklık getirerek, kendi pozisyonunu açıklamak açısından pragmatik bakmayı ben haksız bulmuyorum dedi. Ama orada şöyle bir sonuç çıkıyor: Pragmatik olarak bakmaya karşı olmamak bir şeyi kurtarıyor, o zaman işe kitleleri de dahil etmiş oluyorsunuz. Toplumumuz sırf iş, aş için istiyor olsun. Demek ki, onayladığı bir projeden bahsediyoruz ve onu savunuyoruz. Ama orada şöyle bir şey var: Aslında Nur Vergin ve Kirmanoğlu'nun işaret etmeye çalıştığı sorun hiç de yok değil, çünkü "pragmatik talepler" dediğimiz zaman, pragmatik talepler aynı zamanda demokratik talepler, daha iyi bir yaşam standardı istemek amaçlanacak bir şey değil. Fakat, bunu herhangi bir sürece bağlamadan, herhangi bir çerçeve içerisine yerleştirmeden, bir birliğe dahil olmak suretiyle istemek veya bunu özlemek oldukça ham hayal olan bir şeydir. Bunu bir gerekçe olarak göstermeyi de, ben yine AB genel çerçevesiyle, bu bahsedilen şeyler arasında, özelemler, talepler, bunu halk istiyor olabilir, elitler istiyor olabilir, onlar arasında bir kopukluk olarak görüyorum. Pazarlıklar nedir; artık işin teferruatını bilmiyorum, AB bizi alır almaz falan, ama şu anda genişlemeye dahil edilmesi söz konusu olan ülkeler için bile çok sıkı pazarlıklar yapılırken, yani mevzu oradan gelecek paraysa, AB üzerine söylenenler çok fazla sığlaştırmış olacaktır. Kaldı ki, o para gelecek mi, gelmeyecek mi? Yunanistan'ın, Portekiz'in kalkındırılması başka bir şey, Türkiye gibi koskocaman bir ülkenin kalkındırılması başka bir şeydir. Ben, işi oralara da getirmek istemiyorum, yani ekonomiyi ne alanım, ne de bu konuyu gerçekten "onlar para verir mi, biz alır mıyız" gibi bu derece sığ bir şekilde düşünmek istiyorum.

Onun dışında, benim algım odur ki, AB tartışmasının, Türkiye'nin siyasal tartışması gündemine girmesi ve asil eksen işgal etmesi biraz garip bir şeydir. Bu bizim çok önemli, hayati bir şey, fakat şu doğal bir şey değil: Bütün

Nuray Mert

Kimin
ne için
AB'yi
istediğini
veya
AB'yi
nasıl
tanımladığını,
neye
çare
olarak
gördüğünü,
kimi kime
şikâyet
ettiğini,
neden
dolayı
şikâyet
ettiğini
halen
anlamış
değilim

meselerimizi bu çerçeve içerisinde tartışmamız ve demokrasiye, ekonomiye, topluma, siyasete ilişkin bütün sorunların birtakım kriterler çerçevesinde tartışılmasını, doğal bir şey olarak görmüyorum. Tartışmanın terimlerini de fazlasıyla yadırgıyorum. Zaten, tartışmanın terimleri içerisinde bir problem var. Bazı söylemlerde bu terimler, bir medeniyet projesi çerçevesinde karşımıza çıkıyor, hatta fazlasıyla çıkıyor. AB aslında bir değerler çerçevesi ve biz bu değerleri benimsiyoruz; orada bir problem yok. Demokrasi de, bir siyasal değer veya kavram, bunun Batı kökenli olması, Avrupa merkezli olması, o süreç içerisinde gerçekleşmiş olması, bu tür değerlerin evrensel bir iddiası varsa bir problem olmamalı. Benim problem olarak gördüğüm, bizim birtakım evrensel iddialı değerleri benimsememiz veya gerçekleştirmemiz, toplumsal, siyasal işleyiş içerisinde geçirmemiz için, AB gibi bir çerçeveye başvurulması ve bunun sadece ve sadece bu çerçeve içerisinde tartışılıyor hale gelmesidir. Bu bana epeyce romantik bir proje olarak gözüküyor. AB'yi siyasal, toplumsal süreçlerin dışında, tamamiyle bir değerler bütünü, yani orada iktidar ilişkileri, toplumsal ilişkiler, siyasal ilişkiler yok ve o çerçevenin tamamı medeniyet perisi ve bu medeniyet perisi bize sihirli dokunuşuyla dokunacak veya bir kurtarıcı üst çerçeve... Bu, çok alışık olmadığımız bir şey değil.

Aslında, Batı dışındaki toplumlarda, daha ziyade çalışma alanım olduğu için Türkiye'deki yansımalarını biliyorum. Biliyoruz ki, bizim Batılılaşma sürecimize paralel olarak, başka Batı dışı toplumlarda da, Batının 19. yüzyıldaki inanılmaz, diğer toplumlara fark atan refah seviyesinin yükselmesi, teknolojisinin ilerlemesi, toplumsal, siyasal dönüşümler, bunların hayat kalitesini yükseltmesi ister istemez romantik bir çerçeve oluşturuyor. Bu toplumlar, ne zaman kendilerinden ümidi kaybetseler veya belki başından itibaren -mesela, biz de Batılılaşma sürecinde başından itibaren böyledir- bunu bir romantik çerçeve içerisinde görmeye başlıyorlar. Sonuç olarak, bu dönüyor dolaşiyor, tekrar bir medeniyet projesi olarak karşınıza çıkıyor.

"Şimdi olmaması gerekir" dedim, çünkü bu aslında şeye benziyor. Ben, basit anlamında "Tanzimatçılık" demek istemezdim, ama AB söylemi Türkiye'de birtakım başka açılımların ötesinde ana eksen itibarıyla bir Tanzimat, Meşrutiyet tartışmaları eksenine geri geldi. Aslında baştan neredeyse "muasır medeniyet projesi diyecekler" diyordum. Gerçekten de,

geçtiğimiz aylarda bir AB hareketi için yayınlanan bir deklarasyonda da, muasır medeniyet lafı da telaffuz edilmiş oldu.

Batı dışında kalan toplumlarda, özellikle 19. yüzyıldan itibaren Batının inanılmaz sıçrayışı karşısındaki duygu dolayısıyla böyle bir şey oldu. Özellikle elitler nezdinde böyle bir şey oldu. Bizdeki karşılığı, Batılılaşma sürecindeki Tanzimat'tan başlayan, o Batının sihirli dokunuşu hayaldir. O dönem içerisinde bunu anlamak, belki biraz daha mümkün idi, çünkü o dönemin aydınlarından, "Batıda neler oluyor, bitiyor? Kapitalizm nasıl bir şeydir, nasıl gelişir, ne yapar? Burjuva demokrasisi nereden neşet etmiştir, nereye dayanır, neyi üretir, neyi tüketir?" gibi konuları kavramasını, bunun karşısında aslında Osmanlı'da olmayan dönüşümün bu olduğunu, bunları analiz etmesini belki bekleyemezdik. Nitekim, o hızlı asimetric durumun hızlı kavranması, Osmanlı'da, daha sonra Türkiye'de belki diğer Batı dışı toplumlarda bu tür romantik savruluşlara sebebiyet vermişti. Ama artık aradan geçen bu kadar zaman içerisinde, Avrupa'nın hâlâ bütün bu tarihsel seyrinin dışında dayandığı sistem, ürettiği kurumlar, siyasal süreçler, tarihsel seyr ve bu kurumları tarafından beslenen değerler olmaksızın, bunlar sanki yokmuş gibi ve sanki bu devralınabilir, birkaç kriterin yerine getirilmesiyle tepeden uygulanabilmiş gibi algılanmasını yadırgıyorum.

Tepeden inmeciliği, üstüne basarak söylüyorum, çünkü Türkiye'de aydınlar uzun süre Kemalist projeyi bir toplum mühendisliği olarak yadırgadılar ve eleştirdiler. Kemalist projede, o ayrıca bir devrim idi, o koşullar içerisinde algılamak lazım. İkincisi, hiç olmazsa birtakım evrensel değerler adına, yani Batıda üretilmiş, ama evrenselliği olan değerler adına şu toplumu dönüştürme projesi, hiç kuşkusuz toplum mühendisliği projesiydi. Bu kadar eleştirisi yapıldıktan sonra ve özellikle '80'lerden sonra bu eleştiriler haklı olarak çok gündeme geldi. Aslında demokratikleşme açısından çok faydalı olabilirdi. Bu eleştiriler yoğunlaştı ve başka çok benzer, daha doğrusu Kemalist projeden daha da öte bir toplum mühendisliğine, hatta "siyasal mühendislik" diyebileceğimiz bir yere savruldu ve bunu da anlamakta fevkalâde zorlanıyorum.

Türkiye'de AB projesini ve AB'çiliği eleştirmek özellikle iki çevreden beklenen bir şeydir. Genellikle eleştiri ve sorgulama veya kuşku iki tür yerden kaynaklanıyor. Biri, işte uluslararası bir "supranasyonal" çerçevedir. Dolayısıyla,

Nuray Mert

Benim problem olarak gördüğüm, bizim birtakım evrensel iddialı değerleri benimsememiz veya gerçekleştirmemiz, toplumsal, siyasal işleyiş içerisinde geçirmemiz için, AB gibi bir çerçeveye başvurulmasıdır

ulus-devletin katı egemenlik iddialarında direnmesi yönünde bir eleştiri, muhalefet veya sorgulama söz konusudur. Artık ne kadar sorgulamaysa, onda da tereddütlü olmamız lazım, ama orada bir çözümsüz bakış var. Ne zaman olumsuz baksanız, aslında buraya doğru itiliyor. Oysa ki, tam da bunun tersinden, bunu da gündeme getiren demokratik bir perspektiften, supranasyonal bir siyasi çerçeveye kuşkuyla veya en azından sorgulayarak bakmak mümkün. Zaten ulus-devlet tartışmaları ve eleştirileri, "demokratikleşme açısından, demokratik bir siyasal süreç, mümkün mertebe siyasal katılımı öngörür" perspektifinden yapılıyordu. Yine, '80'lerden sonra sivil toplum ve yerel perspektif, yerellik tartışmaları çok ön plana çıkmıştı. Bunu demokratikleşme açısından ya da demokratik perspektif açısından, eğer siyasal katılımı devreye sokarak düşünerssek, son derece doğal, anlaşılır ve müspet bir tartışmadır. Bütün bunları yaptıktan sonra, yani ulus-devleti bu açıdan eleştirmekle işe başladıktan sonra, uluslararası bir çerçeveyi hiç bu bakımdan sorgulamadan ve bunu hiç tartışma konusu yapmadan bir demokratikleşme paketi olarak sunup, ondan sonra bu çerçeveye her kuşkuyla bakarı ulus-devletçilikle suçlamak haksız bir durumdur. Türkiye'de AB konusunda asıl eleştiriler veya asıl kuşkular veya asıl sorgulamalar, ulus-devletin egemenlik direnci noktasından geldiği için, belki de doğal olarak AB taraftarlığı ona cevap olarak gelişmiş bir şeydir.

Türkiye'de ikinci muhalefet, AB veya en azından kuşku, kültürel farklılık üzerine yoğunlaşmış bir tartışmaydı. Onun da tabii, kendi handikapları var. O yönden gelen tartışmada, işte "bu bir Hıristiyan kulübüdür, farklı bir kültürdür ve bizim değerlerimize uymaz" Bençe, o değerler aslında demokratik tartışma açısından önemli, ama bu kuşkucu bakışın asıl kuşkusu işte Hıristiyan kulübü olması, Batı olması ve herhangi bir Batı menşeli şeyin, kavramın evrenselliğine kuşkuyla bakmak anlayışından kaynaklanıyor. Dolayısıyla, o tür bir eleştiri, gerçekten de çok içe kapalı, çok kültürcü, çok özgünlükçü, "biz bize benzeriz"likçi bir yaklaşımdır. Ben, bu kültürel meselelerin de demokratik tartışmalar içerisinde dikkate alınması gerektiğini düşünüyorum. Vakti fazla işgal etmemek için, onu soru bölümüne bırakırız.

Ama onun dışında da, kültürel tartışma aslında demokratik tartışma içerisinde önemli bir yer işgal etmelidir. Bu haliyle değil, yani bu

coğrafyada veya şu coğrafyada üretilmemiş hiçbir değer, insanlık için geçerliliği olan evrensel değerler olduğunu reddeden görüşlerin, aslında kendi içerisinde sorunlu olduğunu düşünüyorum. Onun dışında bir kültür tartışması demokratik açıdan yapılabilir, bu çok devre dışı bırakılacak bir şey değil, çünkü gerçekten de AB'yi belirleyen çerçeve içerisinde kültürler çok önemlidir.

Diğer taraftan, buradakileri tenzih ederim ya da bazı AB yanlılarını tenzih ederim, ama yaygın şekliyle AB taraftarlığı veya bu misyonun taraftarlığı aslında kültürel bir kimlik arayışına denk düşüyor. Siyasal ve toplumsal süreçlerden o kadar uzak bir AB çerçevesi çiziliyor ki ve o kadar bir tılsım araniyor ki, sanki o bizim sorunlarımıza bakarken kuşku duyduğumuz, "acaba bizim kültürümüzde mi bir problem var, niye demokrasi, refah filan üretilmiyor?" Batı karşısında 19. yüzyıldan itibaren fark ettiğimiz yenilginin sonucu olarak "acaba, bizim kültürümüzde mi bir problem var?" kuşkusu ki, bu biraz "oryantalist bakış" dediğimiz şeye denk düşer. Onlar bize öyle bakmışlardır. Batılılar, Batı dışındaki toplumlara "yahu galiba bunların kültüründe bir şey, o yüzden engel oluyor" diye bakmışlardır. Bu Batı dışındaki toplumlarda içselleştirilmiştir, kimisi bunu "içselleştirilmiş oryantalizm" diyor. "Evet, galiba bu kuşku doğru, galiba kültürümüzde bir problem var" diye bir kuşkuya düşmek, sorunu oralarda görmek, yani sorunu bir sistem sorunu, bir tarihsel seyir ve süreçler sorunu, iktidar ürünleri sorunu değil de, bir kültürel sorun olarak görmek arayışına ya da böyle bir zihin yapısına denk düşüyor. Çok itiraf edilmese de, o bağlantılar net kurulmadığı için ima ettiği şey, sanki bizim kurtuluşumuz kültürel kimliğimizden sıyrılmaktan ve daha üst bir kültürel kimliğe sığınmaktan geçiyor.

Lafı çok uzatmayayım isterseniz. Onun dışında, AB süreci çerçevesinde kendi çalışma alanım, özellikle duyarlı olduğum laiklik alanında birtakım sorunların olduğunu düşünüyorum. Aslında her alanda var, işte ekonomik alanda... "Ekonomik alanda" derken, herhalde Gaye Hanım bahsedecek, o benim işim değil. Benim çok dikkatimi çeken şeylerden biri, AB sürecinde tartışmanın bazı alanları kapsamadan yapılmasıdır. Batının haklı olarak imrendiğimiz yüksek hayat kalitesi, sadece refahla ilgili değil aynı zamanda sosyal, ekonomik bir konu.

Diğer taraftan, üstün bir demokratik standart söz konusu olduğunda, bizim mevzu bahis etmemiz gereken en önemli şeylerden biri,

Nuray Mert

Kültür tartışması demokratik açıdan yapılabilir, bu çok devre dışı bırakılacak bir şey değil, çünkü gerçekten de AB'yi belirleyen çerçeve içerisinde kültürler çok önemlidir

bizim demokrasimizin en ciddi sorunlarından biri olan, katı laiklik anlayışını bir türlü demokratikleştirememizdir. Bunun da AB süreci içerisinde ne tür bir yere oturtulabileceği hiç tartışma konusu değildir. Bunu belki en çok tartışma konusu yapabilecek olan temsil ettiği kitle itibarıyla AKP çevresiydi. Fakat, onlar son derece pragmatik iktidar hevesine düşmüş siyaset yapma durumunda oldukları için, yani hali hazırdaki performansları çerçevesinde söylüyorum, Gördüğüm kadarıyla, onların böyle bir şeyi temsil etmek gibi bir gayretleri yok.

Oysa, 11 Eylül sonrasında Avrupa laiklik sorunuyla, Müslümanlar vesilesiyle tekrar karşılaşmak durumunda. Çünkü dinsel özgürlükler sorunu Avrupa için birkaç yüzyıl öncesinde kalmış bir sorundur. Ancak, bunun canlı bir sorun haline gelmesi, işte biraz Müslüman azınlıklarla olmuştur. Tabii, doruğa ulaşması da 11 Eylül'le oldu. Bana sorarsanız, Avrupa demokrasisi bu sınavı iyi veremedi. Biz, Avrupa'nın yüksek demokratik standartlarından bahsediyoruz. Yüksek Avrupa standartlarında din özgürlükleri son derece kısıtlanıyor. Sivil özgürlükler din bahane edilerek son derece kısıtlanıyor. Hal böyleyken, biz hem Türkiye'deki 28 Şubat'tan bahsediyoruz, ondan sonra 28 Şubatçı yaklaşımlar benimseyen bir daha büyük genel çerçevede, bunları da hiç tartışma konusu etmeden yine ona bir tilsim gözüyle bakıyoruz. En tuhafı, bu tür hassasiyetleri olması gerekenlerin, herkesten evvel ve herkesten çok AB'ci olmalarıdır. O yüzden, bunları bağdaştırıyorum ve sorunlu olarak görüyorum.

Sorun olarak gördüğüm birkaç şey daha var, ama vakti ihlal etmeyeyim. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Çok teşekkür ederiz. Şimdi sözü Gaye Yılmaz'a veriyorum.

• **Gaye Yılmaz** - Teşekkür ederim Hocam.

Merhaba değerli konuklar; sayıyorum, Sayın Nuray Mert ve ben Türkiye'deki bazı istatistikleri allak bullak etmeye, altüst etmeye aday görünüyoruz. Sayın Kırmancıoğlu yaptığı konuşmasında bir de tablo yansıttı, Türkiye'deki kadınlar erkeklere oranla daha fazla emekçiymiş, ama biz iki aday olarak bu istatistiği altüst etmeye hazırız.

Ben, öncelikle belleklerimiz zorlayıp, nasıl bir dünyada, nasıl bir toplumda yaşadığımızı hatırlatmakla başlamak istiyorum, çünkü konuşmamı da ona göre kurgulayacağım.

"Öncelikle biz kimiz? Biz, Türkiye olarak AB'ye girmek istiyoruz veya istemiyoruz" Bura-

daki biz kimdir?.. Oradaki AB kimdir?.. Unutmayalım ki, her ikisi de bugünkü Türkiye de, Avrupa da kapitalist toplumdur. Şunu kastediyorum: Her ikisi de sınıflı bir toplum yapısıdır. Dolayısıyla, bu iki toplumdaki çıkarlar sürekli olarak çatışma halindedir. O zaman "biz istiyoruz, Türkiye için iyi, Türkiye'nin lehine, AB'nin aleyhine" derken, acaba kimleri kastediyoruz?.. Bu sınıflı toplumların hangi katmanlarını kastediyoruz?.. Ben burada bir tarafım ve işçi sınıfı perspektifinden olaya bakmaya çalışıyorum. Aktaracaklarım da buna bağlı olarak deneyimler ve gözlemlerdir. Yorum katmamaya çalışacağım, buna ihtiyaç olduğumu da düşünmüyorum. Burada aktaracağım çeşitli Avrupa'nın farklı resimlerine, siz istediğiniz yorumu ekleyebilirsiniz. Bu araştırma sonuçları ve bilgilerini aktardıktan sonra benimkinden çok farklı olacağına inanmıyorum.

Türkiye'de AB en fazla demokrasi başlığı altında tartışılıyor. "Orada var, burada yok" şeklinde bir tartışma yürüyüp gidiyor. Bana göre ve herkese göre, demokrasinin kurumları var. Onu demokrasi yapan kurumlar, işte "eşitlik", "özgürlük", "kardeşlik". Bunların her birini tek tek incelediğimizde ve AB'ye bakarak bunu yaptığımızda, "ne kadar var, ne kadar yok?" bunu görebiliyoruz. Tartışmayı, "Türkiye'de mi daha çok, orada mı daha çok?" şeklinde yapmanın doğru olduğunu düşünmüyorum. Böyle bir tartışmayı olsa olsa "AB'de, demokrasi hangi dönemde daha tanımına yakındı, bugün ne durumda?" diye yapmak daha doğrudur. Yoksa, Nepal'a bakıp Türkiye'yi ele alırsanız, Türkiye'yi çok demokratik bir ülke olarak tanımlayabilirsiniz. Bangladeş'i düşünün, yine Türkiye çok demokratik kalabilir. Ama içinde yaşıyorsunuz, demokratik olduğunu söyleyebiliyor musunuz?.. Dolayısıyla, farklı toplum yapıları, farklı sınıfsal oluşumları yüzünden ülkeleri de kendi içinde değerlendirmek gerekir.

AB'de çok yoğun Konvansiyon tartışması var. Sendikalar, sivil toplum kuruluşları buna kilittenmiş durumdadır. Konvansiyona, eski Fransa Devlet Başkanı Valery Giscard d'Estaing başkanlık ediyor. Bu konvansiyonun 105 üyesi var ve bir tanesi bile seçimle belirlenmiş değil, hepsi atanmış üyelerdir. Bu 105 insan bir araya gelmiş, bugün 300 milyon, yarın öbür gün 400 milyon olacak AB nüfusunun geleceğine karar vermeye çalışıyor. Bunlar, onların belirlediği insanlar değildir. Bu 105 kişinin arasında federasyon, konfederasyon tartışmaları yürütülüyor, toplumdaki kopuk bir tar-

Gaye Yılmaz

Türkiye de, Avrupa da kapitalist toplumdur. Şunu kastediyorum: Her ikisi de sınıflı bir toplum yapısıdır. Dolayısıyla, bu iki toplumdaki çıkarlar sürekli olarak çatışma halindedir

tırma süreci. AB toplumu bunu ciddi bir şekilde tartışıyor. Biz, bunu ne kadar biliyoruz? Toplum, Birliği sorguluyor. Birlik, şu anda üniversiteler, akademisyenler düzeyinde sorgulanıyor. Özellikle konvansiyon oluşumu için "bu nasıl demokrasi?" deniliyor. Bunu ben demiyorum, İrlanda'da bir üniversitenin yaptığı bir araştırma var, bunun Türkçe çevirisi bizim web sitemizde de yayınlanmıştır. Araştırmaya bakabilirsiniz, tam çevirdir ve resmen bir demokrasi sorgulamasıdır.

AB'de eşitlik tartışmaları var. Eşitliğin olmazsa olmaz bir insan hakkı olduğuna sizler de inanıyorsunuz, ben de inanıyorum. AB'de eşitlik var mı veya bizim hayal ettiğimiz eşitlik bu mu?.. Olaya bu şekilde yaklaşmamız gerekiyor. Ben, en azından AB içindeki herkes için eşitlik olmalı diye bakıyorum. Bununla ilgili iki veri aktarmak istiyorum. Eksik olmaması ve oranları tam söyleyebilmek için okuyacağım.

Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'nun 2000'de yayınladığı Sendikal Hak İhlalleri Raporu'ndan bir bölüm okuyacağım.

"İtalya'da kadınlar, aynı işi yapan erkeklerden yüzde 20 daha az ücret alıyor. AB'de kişi başına millî gelirin en yüksek olduğu ülke konumunda olan Lüksembourg, AB içinde kadın-erkek eşitsizliğinin en fazla olduğu 4 ülkeden biri ve ILO'nun ayrımcılıkla ilgili 111 nolu Sözleşmesi'ni ülke yasalarına geçirmeyen tek AB ülkesidir. İspanya'da kadınlar, aynı işi yapan erkeklerden yüzde 27 daha düşük ücret alıyorlar. Hollanda'daki kadın-erkek ücret dengesizliğinin oranı yüzde 24'tür. Belçika'da çalışan her 3 kadından biri cinsel tacize maruz bırakılıyor. Yunanistan, cinsel tacizin en yaygın olduğu ülkelerden biri ve kadınların olayı dava konusu yapması bile bir şekilde engelleniyor.

Aralarında Fransa, İtalya, Yunanistan, Portekiz, İngiltere ve İspanya'nın da bulunduğu pek çok AB ülkesinde, hâlâ çocuk işçi kullanılıyor. Örneğin, Portekiz'de 16 yaşın altındaki 40 binden fazla çocuk, metalürji, kimya, tekstil ve benzeri oldukça tehlikeli sayılabilecek işlerde istihdam ediliyor. Bu çocuklar günde yaklaşık 10 ila 14 saat çalıştırılıyorlar.

İngiltere'de 13-15 yaş arası çocukların yüzde 40'ı kayıt dışı ve illegal işlerde, çoğunlukla part-time uygulamayla istihdam ediliyor.

İngiltere'nin kuzeydoğusunda yapılan bir diğer araştırmaya göre, bu bölgedeki çalışan çocukların yüzde 25'i 13 yaşın altında ve bun-

lar arasında yüzde 44'ü de çeşitli iş kazalarından ötürü ciddi biçimde yaralanmış bulunuyor.

Fransa, Almanya, Avusturya, İspanya ve İngiltere, ILO normlarıyla yasaklanmış olmasına rağmen, mahkûmları özel sektörde ve rızalarını almaksızın çalışmaya zorluyor. İngiltere'de sosyal güvenceden mahrum, ücretsiz olarak bu işlerde çalışmayı kabul etmeyen mahkûmlar, al şanslarını da kaybediyorlar.

Yine, AB ülkelerinden Belçika, Almanya ve İngiltere, bu alandaki tüm ILO sözleşmelerini yasalarına geçirdikleri halde, işçilerin sendikalaşmasını engellemek için yapılan her türlü işveren girişimine göz yumuluyor. Bunlardan Belçika'da, işverenler grevleri sonlandırabilmek için özel mahkemeleri kullanabiliyor ve sendikal faaliyeti bitirmek için işten çıkarma tehdidine başvurabiliyor.

Almanya'da öğretmenlik, posta dağıtıcılığı ve telefon hizmetleri gibi kamu görevlerinde greve gitme yasağı uygulanıyor." Bu 2000 yılının ICFTU raporudur.

2002 yılında yayınlanan 2001 raporundan da kısa bir bölüm okuyacağım.

"Portekiz'de turizm, tekstil ve inşaat sektörlerinde istihdam edilen pek çok çocuk günde 10 ila 14 saat çalıştırılıyor. Çocukların bazıları işe sabah saat 7'de başlayıp gece 11'e kadar çalışmak zorundadır. Ayrıca bu çocuklardan bazılarının işverenleri tarafından kullanıldığına ve çoğunun ciddi düzeyde fiziksel ve psikolojik zarar gördüğüne ilişkin çeşitli raporlar bulunuyor.

İngiltere'de son 10 yılda yapılan birçok araştırma, 13-15 yaş arasında ve çalışmakta olan çocukların, yüzde 40'ının kayıt dışı part-time olarak istihdam edildiğini ortaya koyuyor. İngiltere'nin kuzeydoğusunda "Lopey Unit" isimli birim tarafından yapılan bir başka araştırmaya göre, çalışan çocukların yüzde 44'ü işbaşında kaza geçirmiş ve çalışanların dörtte biri 13 yaşın altındadır. Yine, İngiltere'de evsiz çocuklar arasında fuhuş olgusu son derece yaygındır.

Pek çok Avrupalı, köle işçiliği Kuzey Kore'deki 'gulag'lar gibi yalnızca diktatör yönetimlerin işbaşında olduğu ülkelerde görülebilecek bir sorun olarak tanımlıyor olsa da, köle işçilik sorunu bugün Avrupa'nın kapısına dayanmış bulunuyor.

Almanya'da bazı hapisanelerde mahkûmlar, özel sektör tarafından rızaları alın-

Gaye Yılmaz

**Aralarında
Fransa,
İtalya,
Yunanistan,
Portekiz,
İngiltere
ve
İspanya'nın da
bulunduğu
pek çok
AB ülkesinde,
hâlâ
çocuk
işçi
kullanılıyor**

maksızın, sosyal güvenceden yoksun ve piyasa ücretlerinin sadece yüzde 5'i karşılığında çalıştırılıyor.

Yunanistan'da kısa süre önce hükümet tarafından, grevdeki denizcileri işlerine zorla geri döndürmek için Olağanüstü Hal Yasasına başvuruldu. Bu yasaya dayanarak işe geri dönmeyi reddedenlere hapis cezası ya da para cezası uygulama tehdidi kullanılıyor.

Tüm bunların ötesinde ve bütün AB ülkeleri için geçerli olan en kötü uygulama ise, kadınlar ve kız çocukların fahişelik yapmaya zorlanması olgusudur."

ICFTU raporunun yazarı Colin Halker, "her ne kadar bütün AB ülkeleri 8 ILO sözleşmesini de ülke yasalarını geçirmiş olsa da, nitelikli bir hukuk sistemine sahip olan Avrupa ile, kadınlara ayrımcılık yapılan, çocuk emeğinin sömürüldüğü, mahkûmların zorla çalıştırıldığı, ücret eşitsizliklerinin, sosyal eşitsizliklerin yaşandığı Avrupa arasında çok ciddi farklılıklar olduğunu" belirtiyor.

Bizim girmek istediğimiz, -biz kimsek hangi AB?.. Brüksel'den mi bahsediyoruz, Nice'teki güzel villalar, yalılardan mı bahsediyoruz, hangi AB'den bahsediyoruz?.. Bunu anlamak zorundayız.

AB, liberal sosyal bir sentezdir. "Liberal ve sosyal" kelimeleri yan yana gelmeleri bile mümkün olmayan iki kelimedir. Liberalizm, bu sistem içinde sermayeye alabildiğine özgürlük, şirketlerin rekabetçi olması, rekabetçi olması için bütün sosyal düzenlemelerden vazgeçilmesi ve ancak bu şekilde kârlılığını yükseltmesi demektir. Bütün dünyada uygulamalarda bu böyledir ve bu sosyal olamaz. İşverenler sosyal olamaz ve bugün gelinen süreçte işverenler artık devletlerin de sosyal olmalarına izin vermiyor. Bu sadece Türkiye'nin yaşadığı bir olgu değil, yalnızca gelişmekte olan dünyada yaşanan bir şey de değil, bu birbirine artık AB'nin içinde yaşanan bir durumdur.

Öyle bir sosyalik düşünün ki, eğitim, sağlık, ulaşım, elektrik, su, her şey özelleşecek ve hâlâ AB sosyal statüsünü koruyacak... Birişi şunu diyebilir: "Onların güçlü bir sosyal devleti var, bunların hepsi özelleşir, ama devlet finanse eder." Peki, Maastricht Kriterleri ne olacak?.. Devlet bütçelerine sınırlama getiren, bütçe açıklarının GSMH'nin yüzde 3 ve sonra 1,5'ünü geçemeyeceğini vurgulayan Maastricht Kriterleri ne olacak?.. Dolayısıyla, bu, kabul etmek zorunda olduğumuz bir gerçekliktir.

İster beğenelim, ister beğenmeyelim, bu Avrupa'nın bir diğer yüzüdür.

Sevgili Hocam, yaptığınız çalışmaya büyük saygım var, sizin inancınız farklı, benimki farklı... Oradan güldüğünüzü duydum, muhtemelen liberalizm konusundaki tanımına inanmadınız. Şimdi geçen hafta Portekiz'de yapılan bir grevle ilgili bir mektuptan, Portekiz'de neden greve gidildiğine dair satırlar okuyacağım. "Genel greve giden konfederasyon CGTP, Hükümetin bir yasa tasarısının geri çekilmesi için mücadele ediyor. Tasarı da neler var?.. Birincisi, fiyatlar düzeylerinde genel bir yükseliş öngörülüyor. İkincisi, ücretlerin satın alma gücünde ciddi bir gerileme getirecek bir tasarıdır. Üçüncüsü, kamusal ve evrensel bir değer olan sosyal güvenlik sistemiyle, kamusal sağlık ve eğitim politikalarının zayıflatılarak yok edilmesini amaçlayan yeni çalışma yasası tasarısı; sebep budur."

Benzeri, 1 yıldır İtalya'da yaşanıyor. İtalya'da, aynı gerekçelerle belki 1 yıl içinde toplam 10 günü aşan genel grev yapıldı. Onlar ona "18 numaralı Yasa" diyorlar. 18 numaralı Yasa, bir yandan iş güvencesini sağlayan, bir yandan işçi sınıfına farklı sosyal hakları da garanti eden geçmişten gelen bir yasadır. Şu anda Berlusconi Hükümeti bu yasayı değiştirmek istiyor. Sendikalar sürekli olarak 1 günlük veya 2 günlük genel greve gidiyorlar.

Aynı şekilde İspanya'da, Sevilla Zirvesi sırasında çok ciddi eylemler ve genel grev yapıldı. Saldırının altı aynı, hedefler aynı, yani eğitim, sağlık, sosyal güvenlik, iş güvencesinin kaldırılması ve esnekliktir.

Peki, bütün bunlar nereden geliyor? Tek tek AB devletleri bir masa başına toplanıp oturduklar da, "işçileri şöyle saldıralım" diye bir şey yok tabii ki. Kapitalizm işçi düşmanı değil.. Kapitalizm kârını yükseltmeye çalışıyor. Bunu yükseltebileceği tek alan da işgücü, işçi sınıfının bizzat kendisidir ve bunun farkındadır. Bir masa etrafından oturuyorlar, ama bu şekilde değil. AB zirveleri diye duyuyoruz, 6 ayda bir AB zirveleri yapılıyor ve 2-3 yıldır ciddi protestolarla karşılanıyor. Bu zirvelerden Lizbon Zirvesi'nde, AB kendisine şöyle bir misyon biçti: "AB, 2010 yılına kadar dünyanın en rekabetçi bloğu olacaktır. Bunun için de üye devletler üzerlerine düşeni yapmak zorunda." böyle bir olay çıktı. Zirvede karar alındıktan sonra, tek tek devletlerin bu kararları mutlaka kendi yasalarıyla uyumlu hale getirmesi lazım. İtalya'da, İspanya'da, Portekiz'de...

Gaye Yılmaz

**AB,
liberal
sosyal
bir sentezdir.
"Liberal
ve
sosyal"
kelimeleri
yan yana
gelmeleri
bile
mümkün
olmayan
iki kelimedir**

kiz'de başlayan, ama çok yakında bütün Avrupa'yı saracak olan bu dalga da liberalizasyonun ta kendisi ve küreselleşme veya kapitalizmin kâr oranlarının sıkışması dolayısıyla yaşanan bir olgudur.

Bir ay önce bir yurtdışı seyahatinden dönerken uçakta bir gazete okuyorum, The Guardian'daki haber aynen şöyle: İngiltere Eğitim Bakanı, basına bir açıklama yapıyor ve önümüzdeki yıldan itibaren çocukları üniversitede okuyan orta sınıf ailelerin 3 yıllık bir eğitim süreci için 10 bin paundu gözden çıkarmak zorunda olduklarını bildiriyor. Basından sorular geliyor, "yahu, bu çok adaletsiz, şu anda yılda sadece bin paundluk bir katkısı var." Bizdeki gibi katkı payı, harç payı gibi...

Bakan şöyle cevaplıyor: "İşçilerden; tip eğitimi yapan, doktor olacak gençleri finanse etmelerini bekleyemeyiz, çok büyük bir adaletsizlik." Böyle bir cevap duyunca şunu zannedebilirsiniz: "Tamam, işçilerin vergileri öğrencilere aktarılmayacak, demek ki işçilere kullanılacak" Hayır, işçilere dönük hiçbir sosyal politika da yok. Bu tam kapitalizm işte. Bunu başka hangi tanımlamayla açıklayabiliriz? Buna gü-lüp geçmek, "hayır, Avrupa'da bu haklar mümkün değil geri alınamaz." Aslında bu haklar mücadelelerle kazanıldı, bizdeki kadar kolay geri alınamayacağını ben de biliyorum. O yüzden orada genel grevler yaşanırken, burada sendikalar asla kabul edemeyecekleri, tabanlarının hazmedemediği sözleşmelerin altına imza atıyor, o farkı ben de biliyorum. Mücadele edilecek, ama üretici güçler arasındaki bugünkü güç dengeleri, acaba bu mücadelenin hangi tarafının kazanacağına işaret ediyor? Bana göre, işçi sınıfının toplumsal olarak ve üretimdeki gücü, henüz o düzeye ulaşmış değil ve Avrupa'da en azından bu yakın dönemde bu haklar birer birer geri alınacak, azaltacaktır.

Bir iddia daha var. "AB öyle sosyal, o kadar muhteşem bir sistem ki." Böyleydi, ama bu Birlikten kaynaklanmıyor. Sayın Nuray Mert, çok net bir şekilde belirtti. Bunlar, tek tek üye devletlerin çalışanlarının, halklarının geçmişte mücadelelerle kazandığı şeylerdi. Bu sosyal kazanımları Birliğin garanti etmediğinin, getirmediklerini gösteren çok fazla istatistik var. Birliğin kazanılmış hakları geriletmekte olduğunu ortaya koyan belgeler de var.

Şu anda AB'de sosyal anlamda tüm devletlerde eşit olarak uygulanan bir sosyal hüküm, sosyal protokol vardır ve bu protokol işçi

sağlığı, iş güvenliğiyle ilgilidir. Bu protokol çıktığından beri, AB'de ciddi olarak kayıt dışı yükselmeye başlamıştır, çünkü bu işçi sağlığı, iş güvenliği protokolünün cezai yaptırımları vardır. Büyük ihtimalle önümüzdeki süreçte, bu tip yasalar kaldırılmak zorundadır. Unutmayalım ki, AB dünya kapitalist sisteminden bağımsız bir blok falan değildir. Birebir Dünya Ticaret Örgütü'nün 144 üyesinden biri de, AB'nin 15 üye devletidir. Nice Zirvesi'nde alınan karar gereği, artık AB'yi uluslararası ticaret ve ekonomi anlaşmalarında teslim edecek organ Avrupa Komisyonu olacaktır. Avrupa Komisyonu, AB içerisindeki en liberal, sosyal haklar düşmanı yapının ta kendisidir. Bakın, Avrupa Parlamentosu değildir, Avrupa Komisyonudur. Nice Zirvesinde, uluslararası anlaşmalarda AB'ye temsil etmesi için Avrupa Komisyonuna yetki verilmiştir. Aynı Zirvede, Parlamentosun yetkileri daraltılmıştır. Hatırlayacaksınız, aynı Zirvede nitelikli oyçukluğu diye bir sistem getirilmiştir. Bu, genişleme süreci de öngörülerek getirilmiş bir sistemdir.

"Avrupa Birliği kendi sistemini koruyamıyor, nasıl ihraç edecek?" kısmına gelince, bu kadar net söyleyebilmemiz için bunda bir iyi niyeti görmemiz, işte bu, işte şu diye örneklerini gösterebilmemiz lazım. Fakat, sadece ihraç etmek istediği, iyi niyetin olduğu söyleniyor. Ben de, bununla ilgili bir araştırma yaptım. Eğer, AB'nin gerçekten böyle bir iyi niyeti söz konusuysa, içinde AB'nin de olduğu çeşitli bölgesel bloklar ve bu bloklar arasında anlaşmalar var. "Bu anlaşmalardaki sosyal hükümler neler?" diye bir araştırma yaptım. İlk karşılaştığım, 2001 yılında Cotonou Anlaşması olarak imzalanmış, aslında Lome Konvansiyonu'nun 2001'de değişmiş şeklidir. Lome eski bir anlaşmadır. AB devletlerinin yanı sıra toplamı 77 olan Afrika, Karayip ve Pasifik ülkelerinin bir araya gelip imzaladıkları bir serbest ticaret anlaşmasıdır. Anlaşmanın 3 temel hükümü var. Şöyle diyor:

"Bu işbirliği, özel yatırımın lehinde bir ortamı oluşturmayı ve rekabetçi bir özel sektörün gelişmesini hedef alan, ulusal veya bölgesel düzeydeki tüm gerekli ekonomik ve kurumsal reformları ve politikaları destekleyecektir."

"İşbirliğinin bu alandaki stratejik yaklaşımı, özel sektörün gelişmesini amaçlayan siyasi ve hukuki reformların yanı sıra, ticaret rejimini öz-gürleştiren, emek piyasalarıyla finansal piyasaları liberalize eden, makro ekonomik ve

Gaye Yılmaz

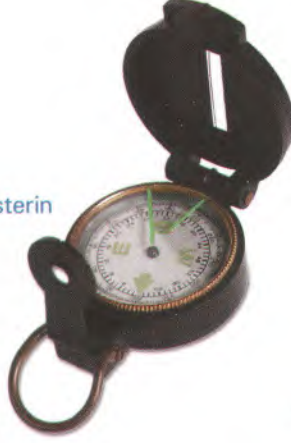
Sosyal kazanımları Birliğin garanti etmediğinin, getirmediklerini gösteren çok fazla istatistik var. Birliğin kazanılmış hakları geriletmekte olduğunu ortaya koyan belgeler de var

Zirveye ulaşmak istiyorsanız,

sağlam ve güçlü ilerleyin

yön gösterin

güven sağlayın

öncü olun

çözümçü olun

vizyon sahibi olun

sorumluluk alın

Biz tam 42 yıldır, uyguladığımız bu ilkeler ve disiplinli çalışma anlayışımız sayesinde hep zirvede kaldık.

AYGAZ

"Hayatın Değerini Bilir"

Akbank'tan şirketlere özel yepyeni bir yaklaşım

Kendinizi sadece işinize verin.

İçinde bulunduğumuz ticari ortam güven duygunuzu yok edip gelecek kaygınızı artırıyorsa... Bu ortamın yaşattığı zorluklar kendinizi işinize vermenizi engelliyorsa...

Artık Akbank "Şirketim" var!

Arzuladığınız güven ortamını oluşturmak, ihtiyacınız olan hizmetleri sunmak, size özel çözümler yaratmak, yenilikleriyle iş yaşamınıza farklı vizyonlar getirmek ve aklınızda başka hiçbir sorun olmadan gönül rahatlığıyla çalışmanızı sağlamak için artık Akbank "Şirketim" var.

Akbank "Şirketim"

- "Şirketim" Krediler
- "Şirketim" Nakit Yönetimi
- "Şirketim" Birikim Değerlendirme
- "Şirketim" Dış Ticaret İşlemleri
- "Şirketim" İnternet ve Teknoloji Hizmetleri
- "Şirketim" Sigorta Hizmetleri
- "Şirketim" Eğitim ve Danışmanlık Hizmetleri

sektörel reformları desteklemek olacaktır. Co-tonou Anlaşması, ekonomik kalkınmanın temel olarak Afrika, Karayip, Pasifik ülkelerinde özel yatırımları koruma ve geliştirmenin gerekliliğini bir kez daha vurgular."

"Dünya Ticaret Örgütü nezdinde yapılmış olan taahhütler, bu ticari işbirliğinin arka planını oluşturur. Amaç, AB, Afrika, Karayip, Pasifik ticari işbirliğinin, Dünya Ticaret Örgütü anlaşmaları ve hukukuna uygun olmasıdır."

Burada AB'nin rolü açıktır. Acaba, Dünya Ticaret Örgütü'nün nasıl bir yapı olduğu, Dünya Ticaret Örgütü'nde demokrasinin nasıl işlediği yeterince biliniyor mu?... İsterseniz, iki cümleyle özetlemek istiyorum.

Dünya Ticaret Örgütü, 144 üyesi olan bir yapıdır. Türkiye de bu üyelere biridir. Toplantılar genellikle 30-35 ülke arasında yapılabiliyor, çünkü katılım maliyetleri inanılmaz yüksektir. Dünya Ticaret Örgütü toplantılarına 1-2 kişi katılmıyorsunuz. Eğer, ABD gibi güçlü bir devletseniz, arkanızda 500 uzmanla katılıyorsunuz, çünkü çok farklı konular ele alınıyor. Tabii ki, AB de güçlü uzman desteğiyle katılıyor. Ama katılmayan 100'ü aşkın ülke var ve bunlar yoksulluktan ötürü katılmıyorlar. Dünya Ticaret Örgütü, üye ülkelerin tamamının toplantılara katılmamasına rağmen, kararlar alıyor ve katılmayan ülkeleri de bu kararlara uymaya zorlayabiliyor. Kararlar, konsensüs yöntemiyle alınıyor. Bu salon da oturuyoruz, hepimiz de DTÖ üyesi 144 kişiyiz. Hepimiz "tamam" demedikçe, bir müzakere, bir tartışma, anlaşmaya dönüşmüyor. Ama herhangi bir itiraz olduğunda, ülkelerin birebir IMF ve Dünya Bankası'na olan borçları şantaj aracı olarak kullanılıyor. Bunu, Hindistanlı bir büyükelçiden öğrendik. Bu olay 1970'li yılların sonunda olmuş. Hindistan "ulusal çıkarlarım" diye ortaya çıktığında, hemen bir kahve molası alınmış. Kahve molasına çıkıldığında "Dünya Bankası'na şu kadar, IMF'ye bu kadar borcunuz var, bunların bir anda muaccel hale gelmesini istersiniz?" diye sormuşlar. Muaccel hale gelmesinin ne demek olduğunu biliyorsunuz. IMF ve Dünya Bankası birleşmiş bütün alacaklarını "hemen geri öde" deme hakkına sahip, çünkü çoğunun vadesi geçmiş ve ödenememiş, göz yumuluyor. Büyükelçi "böyle bir durumda da Hindistan'ın krize gireceğini bildiğim için, hiç kabul edemeyeceğim bir Tokyo Raundu'na 'evet' demek zorunda kaldım" diye anlattı.

Evat, şimdilik bu kadar. Sorularda tabii ki netleşir.

• **O. Başkan** - Sayın Yılmaz'a çok teşekkür ediyorum. Özellikle değişik bir bakış açısından konuya eğilmiş oldukları için.

Uygun görüyorsanız hemen sorulara geçelim. 5-6 soru alabiliriz ve daha sonra programı kapatmış oluruz. Önce bütün soruları alalım. Soru sormak isteyen var mı?

• **Turgut Öner** - Sorum ortak, isteyen konuşmacı yanıtlayabilir. Şu andaki toplantıya kadar, yıllardır izlediğim bütün toplantılarda hep AB'nin pembe yüzü tanınıyordu. İlk defa Gaye Yılmaz Hanım sayesinde, gri yüzü görünmeye başladı. Halkın gerçek AB'yi tanıması için neler gerekir?

• **Şükrü Uluer** - Benim sorum Eser Hocama. Mahkeme kararlarından örnek verdiniz. Yalnız, oradaki mahkeme kararları bu insanlar arasında, AB ülkelerinde de oluşan birtakım problemler ve problemlerin mahkemeye yansması ve onun ötesinde çözümler ve bu çözümlerin belki de onların yasalarında yer alması, yasalaştırılmasıyla ortaya çıkmış şeyler. Bu ifade özgürlüğü konusunda kendi düşünceniz miydi, yoksa onların düşüncesi miydi? Onlar içinde bile çözümlenmemiş birtakım problemlerin sonuçlarının bize dayatılması bizim açımızdan ne kadar insaflidir?

Bir de, Sayın Nüray Hanıma soracağım. Birtakım konularda "kafam karışık" diyorsunuz. Direkt olarak AB'ye karşı mısınız, değil misiniz? Net bir şey söylemediniz.

• **Soru** - Ben Gaye Hanıma bir soru sorduktım. Türkiye'deki sendikalaşma genel kadrosu itibarıyla, normlara uygun mu? Tepe yönetimi itibarıyla bu normları uyguluyor mu? Ondan sonra bunu Avrupa'yla karşılaştıralım.

İkincisi, farz edelim ki, AB'ye girdik, az önce karşılaştırdığımız ülkelerin normlarına biz de girdiğimiz takdirde, sizce biz de bu normlar gibi davranmayacağız mı?

• **Ayça Akça** - Sorum tüm panelistlere olacak. Anladığım kadarıyla, AB'nin iki yönü var. Hocam, "katılım", diğer tarafta "sıkıntılarımız var" şeklinde yaklaştı. Basında da aynı şekilde bir sıkıntı olduğunu görüyoruz, yani okuduğumuz kadarıyla basında da aynı şey var. Kimisi olumlu, kimisi olumsuz yaklaşıyor. Bizim, bunun dışında başka bir alternatifimiz var mı? Zaten hep sorulan soru bu...

Demir Hocam da belirtti, biz bunu 40 senede yapamadık, yumurta kapiya dayandı, iş-

Gaye Yılmaz

Dünya
Ticaret
Örgütünde
herkes
"tamam"
demedikçe,
bir müzakere,
bir tartışma,
anlaşmaya
dönüşmüyor.
Ama
herhangi
bir itiraz
olduğunda,
ülkelerin
birebir
IMF ve
Dünya
Bankası'na
olan
borçları
şantaj
aracı
olarak
kullanılıyor

te bir sene içinde bir anda paket programlar çıkmaya başladı, yani birincisi kabul edildi, ikincisi yola çıktı falan gibi. Benim gözlemim, AB, demokratikleşme sürecinde Türkiye'yi zorlayan bir yapıdır. Eğer, bu da olmasaydı, biz çok daha farklı yerlerde olacaktık diye düşünüyorum. Sizin de bu konuda görüşlerinizi almak istiyorum.

• **Yakup Bozkurt** - Sorum Sayın Karakaş'a olacak. AB tartışmasında bilim adamları arasında bir birlik yok. Ancak, AB ile "Üçüncü Dünya Savaşı" arasındaki ilişki hiç tartışılmıyor. Geçmiş tarihi kültürlere, gerek Avrupa ülkelerinin, gerek Türklerin tarihi gelişimleri içerisinde baktığımız zaman, son 50 senedir bir dünya savaşı yok, ama ondan önceki 50 sene içerisinde iki dünya savaşı gördük. Ondan önceki 50 sene içinde de Bismarck'ın milliyetçilik akımı ve Fransız İhtilal'indeki ulus-devletçilikle gelişti. Demek ki, bugün AB, küreselleşme, özelleştirme, bir dünya savaşını önlemeye dönük bir çaba mıdır? Eğer, böyle ise, o zaman bugün Türkiye ayrıntıya niye giriyor? Demokrasiymiş, insan haklarıymiş, dinmiş, kültürmüş, ekonomiyimiş, bunlar zaten AB'nin kriterleridir. Zaten hükümetlerin de kendi programları içerisinde olan kriterlerdir. Bunlar artık uluslararası örgüt olan AB kriterlerine geçti.

İkinci sorum, Sayın Nuray Mert Hanımefendiyeye olacak. Demokrasi tartıştık, İktisatçılar Haftası'nda olduğumuza göre, benim sorum şu: Demokrasiyle para arasındaki fark nedir? Üniversite mezununun demokrasiye bakışıyla, köydeki tarlasında eğitimsiz insanın demokrasiye bakışı farklıdır. Ama paraya bakışı ikisinin de aynı, onu bir değer olarak kabul ediyor. Bunun arasındaki fark nedir?

• **Soru** - AB'nin iki yüzünden bahsettik. Birincisi, pembe yüzü sürekli olarak öne sürüldü. İkincisi, ben AB'nin şu ana kadar belki hiç görmediğim bir yüzünü gördüm. Peki, neden bu kara yüzü hep örtbas edildi, yani niye bize açık açık gösterilmedi? Bu merakımı giderebilir misiniz?

• **O. Başkan** - Başka soru yok. O zaman Eser Karakaş Beyden başlayalım, buyurunuz.

• **Eser Karakaş** - Teşekkür ediyorum. Panel dışında ön adıyla hitap ettiğim arkadaşlara, panelde "sayın" diye hitap etmek bana hep zor gelmiştir. "Nuray ve Gaye" diyeceğim, beni başışasınlar, herhalde daha doğal oluyor.

Sorulara geçmeden önce, Nuray'ın ve Gaye'nin söylediklerine ilişkin bir iki yorum yapmak istiyorum.

Nuray "mevzu para mı?" dedi, yani yardımlarla ilgili bir şey. AB'ye, gelecek yardımlar açısından yaklaşmak kadar yanlış bir şey olmaz. Çok saçma sapan bir şey, zaten çok da fazla para gelmeyecek. AB'nin bütçesi 100 milyar dolardır. 25 üyeye çıkıyor, bizden önce 27 olacak, biz de girersek, inşallah 28'inci olacağız. Ortada dağıtılacak çok fazla bir para yoktur. Dolayısıyla, meseleye kesinlikle para gelecek diye bakmıyoruz. Zaten "İspanya, İrlanda, Portekiz çok hızlı büyüdüler, çünkü çok iyi yardım aldılar" savı da tamamen saçma bir savdır. Bütün bunun altında yatan, daha etkin bir sistemin parçası olmaktır. Rekabet hukukuyla, demokratik standartlarıyla, hukuk sistemiyle, şununla, bununla, daha etkin işleyen bir sistemin parçası olduğunuz zaman, ancak siyasal, ekonomik istikrar geliyor. Yoksa, para açısından yaklaşmak, bana her zaman saçma gelmiştir. Tekrar ediyorum, bütçe 100 milyar dolardır. Diyelim ki, Türkiye'ye yılda 5 milyar dolar para verecekler. Saddam dese ki, "yahu, gel sana 7 milyar dolar vereceğim." Daha serinkanlı bakanlar, meseleye gelecek yardımlar açısından bakmamalıdır. O açıdan bakan da var, yok değil, ama çok anlamlı bulmuyorum. Hiç para gelmeseyse de, ne ortak tarım politikalarından, ne yapısal fonlardan, ne de Avrupa Yatırım Bankası'ndan 1 kuruş para gelmeseyse dahi, Türkiye'nin çıkarı bu sistemin bir parçası olmaktan geçer; birinci saptama budur.

"Muasır medeniyet" tafını biz kullandık. Galiba, bunu Sivil Toplum Avrupa Hareketi 2002'ye atfen söyledim. Bunu kasten kullandık, çünkü yine Nuray'ın söylediği, yani neden "çağdaş uygarlık" demedik de, "muasır medeniyet" dedik? Yine, Nuray'ın bizzat kendisinin söylediği, "egemenlikçiler ve kültürel farklılıkçılar" diye ikiye ayırdı. AB'ye karşı bakan egemenlikçilerin bir bölümünün, özellikle silahlı bürokrasinin bir bölümünün şiarıdır. Hepiniz bilirsiniz, muasır medeniyet aşma projesi, bu egemenlikçi kesimin bir projesi, en azından söylemidir. Biz, muasır medeniyet aşma proje diye kasıtlı olarak bu tabiri kullanarak, gerçekten kendi içinde bakıldığında, ancak ve ancak AB üyeliğiyle olabileceğini, bunun dışındaki hem ısrarla egemenlikçiliği koruyayım, hem üstüne bir de muasır medeniyet söylemlerin aptalca söylemler olduğunu belirttik. "Aptalca" sözü ağızımdan kaçmadı, bu kelimedede ısrar ediyorum. Onların tabiriydi, mahsus kullandık, çünkü kendi projeleriyle, muasır medeniyetin asla yan yana gelemeyeceğine inanıyoruz.

Eser Karakaş

Rekabet hukukuyla, demokratik standartlarıyla, hukuk sistemiyle, şununla, bununla, daha etkin işleyen bir sistemin parçası olduğunuz zaman, ancak siyasal, ekonomik istikrar geliyor

Nuray "bütün bu meseleleri AB çerçevesinde tartışmak doğal mı?" dedi. Bana çok doğal geliyor. Belki Nuray'dan daha pragmatik bakıyorum, çok doğal geliyor. Eğer, AB meseleleriyle birazcık daha yakından ilgiliyorsanız, yani AB'nin metinleri elinizin altındaysa, kurucu anlaşmalardan, AİHM'nin kararlarına kadar... Bütün bu şeyleri bir araya getirdiğiniz zaman, Maastricht Anlaşmasına baktığınız zaman, bugün aranızdan herhangi birine, "ya-hu, Türkiye'nin 20 tane temel sorunu önem sırasına göre yazın" desenez. Hepsinin çözümü, bu mevzuat içinde vardır. Bunu çok açık, çok net bir şekilde söylüyorum. Laiklik sorununun da çözümü, bu mevzuat içinde var. Türkiye'de bir Rum vatandaşımız önümüzdeki dönemlerde "Ben, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın finansmanına katılmak istemiyorum" diye, AİHM dava açacak. Mesela, ancak bu anlamda Diyanet Başkanlığı garabetli çözülecek; çok açık söylüyorum. Bana Türkiye'nin 20-25 sorunun sayın, işte işsizlik, düşük büyüme, enflasyon, insan hakları standartları, aklınıza gelen ne varsa sayın. Ben, size bütün bunların aşağı yukarı çözümünün AB'nin üretmiş olduğu bir parçasının size çözüm olduğunu göstereceğim.

Gaye'nin konuşmasında, bir anda çok sevindim, "iyi ki, Paris'te, Berlin'de falan doğmamışız da, Anadolu'da doğmuşuz, ne mutluymuşuz" diye. Öyle bir manzara sunuyor ki... Herkes AB'nin hiçbir uygulamasının ya da standardının, süttan çıkmış ak kaşık olmadığını biliyor. Avrupa'da da çocuk sulstimali, kadına cinsel taciz var, yani aklınıza gelebilecek bütün sorunlar orada da var. Allah için elinizi vicdanınıza koyun söyleyin, gelir eşitsizliğiyle ilgili kat sayılar ortadır. Gaye, bir Norveçli olsaydı ve Norveçli bir sendikacı açısından bakarsaydı, Avrupa'ya bu söylem olurdu. "Ben, AB'yi istemiyorum, benim standartlarım daha iyi" olabilirdi, Norveçli Gaye'yi anlardım, ama Türkiyeli sendikacı Gaye'yi anlamakta çok zorluk çekiyorum. Kadın tacizi, kadın koşulları, eşitsizlikler, yani bütün toplumsal eşitsizlikleri Türkiye'den kalkarak Avrupa'ya eleştirmek, Gaye bağışlasın bana inanılmayacak bir şey gibi geliyor. Bütün bu eleştiriler Norveç'ten yapılabilir, hiçbir itirazım yok. İsviçre'den yapılabilir. Bunu Türkiyeli bir sendikacının yapmasını ve kadın tacizi konusunda, kadın koşulları konusunda Türkiyeli bir kadının yapması bana doğru gelmiyor. Tekrar ediyorum, Avrupa'nın hiçbir kurumu, hiçbir yapılanması süttan çıkmış ak kaşık değil, ama bütün standartlarında bizden ilerideler.

Sonuç olarak, bu bir entegrasyon süreciyse, zaman içinde de olsa bir birleşik kaplar kuralı işleyecektir. Bu zamanla şöyle, böyle olacaktır.

Benim de sürekli vurguladığım bir şey var. "Hangi Türkiye?" bunu ben de çok sorarım. "Biz" derken kimi kastediyoruz? Gerçekten Türkiye homojen bir Türkiye değildir, çıkarları, kökenleri farklı bir şeydir.

Gaye, mesela Hindistan Büyükelçisinden bahsederken, Hindistan'ın ulusal çıkarından bahsetti. Aynı bağlamda Hindistan'ın ulusal çıkarı ne demektir? Hangi Hintlinin çıkarıdır bu?.. "Ulusal çıkar" diye bir tabir kullandınız. Saptamanıza aynen katılıyorum, "biz" diye bir şey yoktur. Ben Eser Karakaş olarak istiyorum, ama Türkiye adına konuşmak haddim değil. Biz savunuyoruz. "Biz" derken, benim gibi düşünen arkadaşları kastediyorum.

Sorulara gelince, Şükrü Bey, "ifade özgürlüğünün dayatılması" dedi. Terminolojiyi de anlamıyorum, ne demek ifade özgürlüğünün dayatılması? Mesele şu: Bir anlaşma var, anlaşma bir paragraf bir şey yazıyor, "ifade özgürlüğü" diyor. İfade özgürlüğü ne demek?.. Size göre başka, bana göre başka, herkese göre başkadır. Hukukçular, bunun için mahkeme içtihatlarıyla, mahkeme kararlarıyla doluruyorlar. Mahkeme kararı da böyle olmuş. Bu konuda bir daha mahkemelik olunursa, Avrupalı diyecek ki, "bak, şurada karar var, bu karar uygulanır." İfade özgürlüğünün ne anlama geldiğini bu söylediğim 3 karar, yani Heen the Side, Piermon ve Zana kararları belirledi. Mesela, siz de bu dayatılma terminolojisinin dayatıldığını farkındasınız herhalde değil mi?.. Dayatılma terminoloji çok hoş, yani bize refah, özgürlük dayatılıyor gibi...

• **Şükrü Uluer** - İçinde olsak, o karar bizimle karşılıklı olarak konuşulup olsa neyse, ama biz tamamen dışarıdayız, üçüncü şahıssız.

• **Eser Karakaş** - "Acquis Communautaire" diye bir şey var, girdiğimizde anda bugüne kadarki bütün Avrupa metodunu kabul ediyoruz ve aynen de bundan yanayım. Kulübün bütün kurallarını kabul ederek girersiniz, içine girdikten sonra da yetkili organlarında, konuşur, komisyonda tartışırsınız. Ama önce Kulüple tartışamazsınız. Kendi içinizde tartışırsınız, karar verirsiniz dersiniz ki, "ben, bu Kulübü beğenmedim, girmiyorum." Bunun aksi bir şey olmaz, dünyanın hiçbir yerinde böyle bir şey yoktur.

Eser Karakaş

**AB
Türkiye'nin
20 tane
temel
sorunu
önem
sirasına
göre
yazın"
desenez.
Hepsinin
çözümü,
bu mevzuat
içinde
vardır**

Yakup Bey'in sorusu, yani AB, "Üçüncü Dünya Savaşı" Türkiye... Uluslararası ilişkiler teorisinde bir kural var. Tabii, bu kural gelecekte işler mi; bilmiyorum. Tarihte, bugüne kadar demokratik iki ülke hiç savaşmamış. Savaşlar mutlaka iki antidemokratik ülke ya da bir demokratik ülkeyle, başka bir antidemokratik ülke arasında çıkmıştır. Adına "burjuva demokrasisi" diyebilirsiniz, başka "demokrasi" deyin, ne dersiniz deyin, ama dünyada iki demokratik ülke bugüne kadar savaşmamışlardır. İleride savaşılır mı; bilmiyorum.

• **O. Başkan** - Gaye Hanımefendiye cevap hakkı doğdu, söz vermek istiyorum.

• **Gaye Yılmaz** - Cevap hakkı olarak düşünmüyorum, ama Hocam Eser Karakaş bir sorunun cevabını vermiş oldu. "Peki, bu kara yüzü neden gösterilmedi?" diye bir arkadaşımız sormuştu; ben sonuncu sorudan başlıyorum. Aslında ben burada bir yorum yapmadım. Hiç olmamış bir şeyleri de bilgi gibi aktarmadım. Web sitesi adresi verdim ve sitesinin adresini verdiğim kurum, Uluslararası Çalışma Örgütü ve Uluslararası Sendikalar Konfederasyonu'dur. Bu tepki yerine, o siteye girip, bu söylenenlerin doğruluğu test edilir ve ondan sonra böyle bir tepkiyi hak ediyorsa, tepki verilebilir. Peki, ne yapmalıyız? Böyle bir manzara sunmak yerine, bu bilgiler elime geçtiğinde örtbas mı etmeyelim, kimseyle paylaşmalı mıyım? Bu bilgileri paylaşmam vatana ihanet anlamına mı geliyor? Ben, tam da Turgut Bey gibi düşünüyorum. Bütün demokratik güçlerin görevi, "AB'ye hayır" denilmesini sağlamak için değil, bu ülkenin nereye girdiğini anlamak için, bu bilgileri bilmek zorundadır. Bunu gizlemek kadar büyük bir ihanet de düşünemiyorum. Bu sadece girmeyi önlemek için falan değil, ben bu ülkenin bir yurttaşım, bu ülkede yaşıyorum ve benim gıyabımda birileri girmeye veya girmemeye karar veriyor. Ben de, nereye girildiğinin farkında değilim. Doğrusu, hakçası bu mu?..

Avrupa Hareketi 2002 Grubu çıkıyor... Kabul ediyorum, güçlü bir grup, çok şık broşürleri var, benim de elime geçti. Otobüs duraklarında çok büyük panolarını gördüm. Sadece AB'nin şık yüzünü, pembe yüzünü gösterecek gruplar olmalı, onun dışında farklı yüzünü de gösterecek hiçbir grup olmamalı mı? Yanlış olan bu mu?

Çok sert bir tepki gösterdiğiniz için bunları söyledim Hocam.

Bunların yaygınlaşması noktasında uyararak zorundayım. Böyle bir söylemin ciddi bir

tehdit barındırdığını da söylemeliyim. Milliyetçi eğilimleri besleme eğilimleri vardır. Maalesef, böyle bir söylem, eğer net olarak kapitalizm karşıtlığını koymazsanız, eğer burası ve orası, her iki tarafta da olanın kapitalist sistemden kaynaklandığını, içinde veya dışında nerede olursanız olun kapitalizm sürdüğü sürece bu sorunların bitmeyeceğini vurgulamadan AB'yi teşhir ederseniz, özellikle Türkiye gibi bir ülkede milliyetçi bir çizgiye düşerek, hiç olmaması gereken bir süreci de başlatma riskiniz vardır. Belki, o boyuta dikkat ederek bir şeylerin teşhirine devam edilmeli diye düşünüyorum.

Bir arkadaşım, "Türkiye'deki sendikalaşma normlara uygun mu?" diye sordu. Hiçbir ülkede sendikalaşma, üretim ilişkileri veya üretim güçlerinin gelişiminden bağımsız, söylediğiniz anlamda normlara uygun olamaz.

Ancak tam olarak neyi kastettiğinizi anlamış değilim. Parasal güç mü, örgütlülük gücü mü, bir sınıf perspektifi mi?.. Güçten ve normdan neyi kastettiğinizi bilmiyorum.

• **Soru** - Yönetim kadrolu olarak...

• **Gaye Yılmaz** - Yönetim kadrosu olarak sordunuz. Avrupa'da çok fazla toplantıya katıldım ve çok fazla sendikayla ilişkim var. Yönetim kadrosu olarak, Türkiye'dekinden çok farklı olduklarını söyleyebilecek konumda değilim. Yönetim kadrosu açısından, gelişmiş bir blokta sendikalarla, bizimki gibi bir ülkedeki sendikalar arasında büyük bir farklılık yok. Sendikalar da kendi içinde ayrılıyor. Mesela, Avrupa'da sendikalizme, sosyal diyalog anlayışı egemendir. Benim buradan baktığımda, olumladığım, memnun olduğum, "ah keşke burada da olsa" diyebildiğim bir anlayışı değil, çünkü bu anlayış sayesinde Avrupa İşçi Sınıfı son 20 yıldır, pek çok kazanılmış haktan uzlaşma içinde vazgeçmek durumunda kaldı. Şimdilerde sosyal diyalog, sendika yönetimlerinin söylemi olarak devam etmekle birlikte, tabanda ciddi bir kalkışma var ve bu yüzden bazı sendikalar tabandan gelen baskılara tahammül edemedikleri için grevleri yapmak durumunda kalıyorlar.

Eğer örgütlülük gücünü kastediyorsanız, önce Türkiye'de üretimin gelişmesi lazım, ancak onunla örgütlülük gelişecektir. Buna bağlı olarak işçinin de kendi iç örgütlenmesi gelişecektir diye düşünüyorum.

"Başka bir alternatif var mı?" sorusu vardı. Konuşmamda bunu söylediğimi düşünüyö-

Gaye Yılmaz

Bütün demokratik güçlerin görevi, "AB'ye hayır" denilmesini sağlamak için değil, bu ülkenin nereye girdiğini anlamak için, bu bilgileri bilmek zorundadır

rum. Zaten Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu olarak, 4 yıldır topluma her zaman üçüncü bir alternatifin olduğunu anlatma çabası içindeyiz. Postfordizm'i eleştirdiğimizde, "siz fordistsiniz" diyorlar. "Avrupa Birliği böyledir" dediğimizde, "siz, ulusalcısınız, Keynesicisiniz" diyorlar, söylemediklerini bırakmıyorlar. Hayır, her zaman üçüncü bir seçeneğimiz vardır, ama bu kapitalist sistem içinde bir seçenek değildir.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ediyorum Sayın Gaye Yılmaz. Buyurun Sayın Mert.

• **Nuray Mert** - Teşekkür ederim. Bir şey çok yadırgadığımı söylemek isterim. O da, arkadaşlar affetsinler, ama hepimiz en azından üniversite öğrencisi veya mezunusunuz, "AB'nin bize neden karanlık yüzü gösterilmedi veya bizi neden hep iyi tarafları anlatıldı?" şikâyetini, doğrusu yadırgıyorum. Basının yaygın bir şekilde, AB yanlısı bir hava olduğu bir vaka veya bir grubun biraz daha fazla imkânı olması söz konusu olabilir. Üniversite öğrencisi birinin, üstelik yıllardır ülke gündemini işgal eden bir konuda "biri gelip neden bunu bana anlatmadı?" diye şikâyet etmesi, şahsi söylemiyorum, bu genel bir şeydir, çünkü ben de üniversitede ders veriyorum, orada şahit olduğum bir şeydir. AB konusu etrafındaki tartışmaları anlatmaya çalışıyorum ama kamu yönetimi öğrencileri, çok da sevdiği öğrencilerim son derece ilgisizler. Bu, bizim genel toplumsal zaaflarımızdan biridir. Dedğim gibi, çok olumsuz bir şekilde algılamayın. Toplum olarak, ben öğrencilerde gördüğüm ve birazcık şikâyet etmeye hakkım olduğunu düşündüğüm bir şey var. Üniversite öğrencisi birinin veya biraz eğitilmiş birinin, birazcık da; belki AB tartışmasının zaten bu hale gelmesinin nedeni biraz da budur. İnsanların, kendilerine ne söylenirse, televizyonda daha fazla neyi görüyorlarsa, ona kapılıp gitmeleri, "acaba şurası da var mı?" diye bir soru üretmemeleri, bu konuda birazcık tembellek yapmaları... Katılır mısın, katılmaz mısınız; bilemem. Dedğim gibi, bu çok alışkın olduğumuz bir şey, illa birileri bizi uyarın, birisi de şunu söylesin, yani böyle bir hakem müessesesi yok. 3 muhalifini, 3 yanlısını alalım, bunları karşılaştıralım, hangisi baskın çıkarsa... Biraz da herkesin kendine kalmış bir şeydir. Benim de genel şikâyetlerimin bir parçasıdır. Türkiye'de AB konusunun yeterince tartışılmadığını düşünüyorum, bu yüzden şikâyetimi affedin. En büyük şikâyetim, Türkiye'de insanların kendi buldukları yerden, mesela diyor ki, "ben kendi bulduğum yerden, AB'yi savunurum, beğenirim ve bu yönde de telkinde bulunurum." Herkesin, kendi bulunduğu yerden ve hayata bakışı açısından, bu hayati konulara daha fazla tartışmasını bekliyorum.

Bir arkadaşımız, "kafanız karışık" dedi. Galiba kendimi yanlış ifade ettim, benim kafam karışık değil. İfade etmeye çalıştığım şey şuydu: AB savunusunu anlamakta zorlanıyorum ve o konuda zihnimde bir kaşıklık var. "AB savunusunu yapanlar, ne adına yapıyorlar, ne bekliyorlar, nasıl bir toplum perspektifinden bize bunu söylüyorlar? Onu anlamakta zorlanıyorum" dedim. Zaten tartıştıkça netleşiyor.

Eser'in bana söylediği şeylere örnek veriyim: "Ben, muasır medeniyet çerçevesinde düşünülmesini yadırgıyorum" demiştim. Tam da benim kastettiğim şeyi söyledi, "Biz, özellikle 'muasır medeniyet' dedik, çünkü Türkiye'de egemenlikçiler, devletçiler, zaten hep muasır medeniyete sığınıyorlar. Biz de onlara şunu hatırlatarak bu terimi ihya ettik: Muasır medeniyet, sizin savunduğunuz şekillerde olmaz, bu şekilde olur" diye. Buna hiçbir itirazım yok. Söylemek istediğim, bu tür bir AB yanlılığının, aslında daha önce eleştirdiği o muasır medeniyetçi projenin tamamıyla aynısının tekrarı olmasıdır. Zaten bu bir toplum mühendisliği projesi, hatta siyaset mühendisliği projesidir. "Bir gelişme, ilerleme ve refah çerçevesi vardır, biz elitler bunu tanırız, biliriz, anlarız, getirir toplumumuza monte ederiz" böyle birtakım sihirli formüller vardır. Evet, bir nesil önceki muasır medeniyetçilerin de dünyaya bakışı böyledir. Benim, bu konuda hiçbir itirazım yok, zaten ona işaret etmeye çalıştım. Bu benim yadırgadığım bir siyasal bakıştır, yani topluma siyaset mühendisliği bakışıdır. Aslında bunu siyasal süreçleri hiç dikkate almadığı için apolitik de bulurum. Belki, biraz da ondan bahsetmem lazımdır.

AB projesine Gaye Hanım değindi, belki adını koymak lazım. AB projesi kendi içerisinde AB, Türkiye'den öte, aynı zamanda ona nasıl baktığını, sizin siyasal perspektifinizin ne olduğuyla alakalı bir şeydir. Nasıl bir toplum istiyorsunuz?.. Evet, daha zengin, şunun, bunun daha ötesinde, nasıl bir toplum istediğiniz, yani daha zengin, daha müreffeh bir toplum, temiz kaldırımlar, filmlerde gördüğümüz dünya gibi, basit düzeyde herkes böyle bir şey ister. Siyasal bakış, bundan ibaret değildir. Onu istiyorsunuz, öyle bir şey olmuyor.

Nuray Mert

**AB
konusu
etrafındaki
tartışmaları
anlatmaya
çalışıyorum
ama
kamu
yönetimi
öğrencileri,
çok da
sevdiğim
öğrencilerim
son
derece
ilgisizler**

Ona ulaşmanın yolları nedir?.. Aslında bizim dünyaya bakışımız bundan mı ibaret olmalı?.. Benim dünyaya bakışım, dünyanın içinde bulunduğu durumun, çok da ideal bir durum olduğunu onaylayan bir siyasal bakış değil, yani dünyadaki refahın coğrafya olarak küçücük bir yerde topladığı ve bunun nasıl, hangi tarihin seyri içerisinde nasıl orada topladığı da ayrı bir tartışma konusudur. Eskiden biz gençken, emperyalizm tartışmaları yapılırdı, şimdi demode sayılıyor. O çerçevede yapmasak bile, bunu biraz göz önünde bulundurmamız lazım. Tarihi bir tarafa bırakalım, tablo ortada, yani şu gördüğümüz dünya, benim özlediğim ve benim anlayabileceğim, onun içerisinde şurada veya burada yer alma konusunda gönül rahatlığıyla karar verebileceğim bir dünya değil. Avrupa'da her şeyin standartları yüksek, ama neyin pahasına?.. Biz, o standart yüksek dünyanın içerisine girdiğimizde, kurtarmış mı oluyoruz?.. Benim, böyle bir siyasal perspektifim yok. "İnsanları bir tarafa bırakalım, ne yaparlarsa yapsınlar" bunu bu şekilde dile getirenler de var, Eser'i tenzih ederim. AKP Genel Başkanı Tayyip Erdoğan bir televizyon konuşmasında, "biz zengin kulübüne girmek istiyoruz" dedi, bu yaygın görünen bir şey. "Dünya artık ikili bir yapıya doğru gidiyor, bir tarafta zengin bir dünya, bir tarafta aç, yoksul kıtalar olacak, aman treni kaçırmayalım" ben bunu insanlık açısından doğru bulmuyorum. Çünkü siyasal perspektiflerin bir insanlık perspektifi olması gerektiğine inanıyorum. Yani, siyasete, topluma, dünyaya 'paçasını kurtaran kaptan' perspektifinden bakmıyorum. Dolayısıyla, bu bakış açısından da AB'ye dahil olmayı olumlayabilecek bir perspektife sahip değilim.

İkincisi, AB'nin aslında nasıl bir sistemin temsilcisi olduğu açısından da sorgulama hakkına sahibiz. Ben, az demokratik bir toplumuz, Norveçli değiliz diye, yani Gøye Hanım'ın işaret ettiği gibi oradaki kendi standartları içindeki birtakım problemlere değinmekten uzak duralmalyız, bu şeyler bizim harcamız değil diye bakmıyorum. Bu açıdan bakmadığımız zaman, AB en azından bizden iyi bir durumda, bir de ayrıci etkin bir sistem, yine dediği gibi siyasete nereden baktığınıza bağlı ve ben, dünyaya ve topluma eşitlikçi bir perspektiften bakıyorum. O açıdan baktığım zaman da, AB projesinin eşitlikçi bir dünya ve eşitlikçi bir Türkiye perspektifine halihazırdaki konumda çok katkısı olabilecek bir çerçevede görmüyorum. Serbest piyasa ekonomisini her

yerde tesis ederseniz dünyadaki bütün sorunlar kalkar perspektifinden bakarsanız, o da olumludur, yani ona bir diyeceğim yok, ama benim böyle bir perspektiften bakmama imkân ve ihtimal yok. O yüzden bu bir bilgi meselesi de değil, yani biz 5 bilgi çıkaralım, orada da birtakım ihlaller oluyor filan meselesi değil, bu dünyaya nasıl baktığınızla alakalı bir şeydir. Türkiye'nin ve dünyanın sorunu, bütün bu toplumsal, siyasal meselelere siyasal perspektif, siyasal tartışmalar yokmuş gibi bakılmaya başlanmasıdır. Aslında çok önemli siyasi konular konuşuluyor. AB olur, Türkiye olur ve dünya çapında olur, bunlara farklı açılardan bakabilirsiniz. Farklı bir açıdan baktığınızda, göreceğiniz tablo, ona vereceğiniz hüküm başkadır. Diğer bir başka açıdan baktığınızda, başkadır. Bunda hiç şaşırılacak bir taraf görmüyorum, Eser'le anlayamayız. Eser, dünyaya serbest piyasa mekanizması, zaten demokrasi onun doğal bir sonucudur diye bakıyor. Bu bir görüştür, buna itiraz edecek bir taraf bulamıyorum. Ama bu görüş benim dünyaya bakış kıstaslarıma, değer dünyama uymuyor. Ben, dünyaya, insanlara, hayata, toplumlara bakarken, o değerler silsilesinden -tabii, bunu da açıp "nedir bunlar?" diye tartışabiliriz- bakmıyorum. Aslında bizim yapmamız gereken, bu işi biraz siyasileştirmek. Siyasileştirmek o kadar kötü bir anlam kazandı ki, hiçbir konuda "siyasileştirelim" diyemiyorsunuz. Sanki, "siyasileştirelim" deyince, kavga çıkaralım, çelme takalım gibi bir anlam çıkıyor. Halbuki, siyasileştirmek, bir şeyi çeşitli perspektiflerden değerlendirmek olmalıdır. AB konusunda da, başka konularda da Türkiye'de siyasal tartışma son 20 yıldır yok. Bu da zaten liberalizmin kendi söylemidir. Liberaller, dünyaya aslında siyasi perspektiften bakmayı da, çok içlerine sindirmezler ve onlardan için dünyada siyasi tartışma bitmiştir, etkin olmak, etkili olmak, refahın yükselmesi gibi filan değerler vardır, bunlar tartışılmaz. Bence, tartışılır, yani refahın yükselmesi çok önemli bir şeydir, hele Türkiye'nin bu açıdan "refah sorun değil" demek riskli bir şey biliyorum, ama refahın, diğer şeylerden, insani değerlerden bağımsız olarak sadece kendi kendine artması, bana sorarsanız çok matah bir şey değildir ve bunları sonuna kadar tartışabiliriz.

Parayla demokrasi arasındaki soruya cevap veremeyeceğim, çünkü tam anlayamadım, Zannediyorum, bana başka bir soru yoktu.

Nuray Mert

Şu
gördüğümüz
dünya,
benim
özlediğim
ve
benim
anlayabileceğim,
onun
içerisinde
şurada
veya
burada
yer alma
konusunda
gönül
rahatlığıyla
karar
verebileceğim
bir dünya
değil

• **O. Başkan** - Efendim, Sayın Mert'e çok teşekkür ediyorum. Eser Hocamıza 1 dakikalık bir süre, konuşmasını yapsın. Ama önce bir soru var...

• **Soru** - Türkiye'de bugüne kadar demokrasi mücadelesi veren güçler içerisinde Eser Karakaş'ı, Avrupa 2000 Hareketi dışında hiç görmedim. 28 Şubatta neredeydi, ne söylüyordu? Bunu öğrenmek istiyorum. Askeri Şura kararlarının yargıya tabi tutulması konusunda bugüne kadar neler yaptır?

O. Başkan - Şu anda sorduğunuz soru, bugünkü toplantının kapsamını biraz aşıyor. Ben, sadece Eser Hocamızdan daha önceki soruda eksik kalan konuşmayla ilgili kısmı tamamlaması rica ediyorum.

• **Eser Karakaş** - Bugün az mı uyudum, nedir? Bir sorun var herhalde, bir sürü soruyu anlamıyorum, aptallığıma verin. Bir kısmına ne diyeceğimi bilemiyorum. Bu son soruyla ilgili iki şey söyleyeyim.

Bu son soru, aslında Nuray'la olan tartışmada bir ipucu veriyor. Şöyle: Militarizm konusu açılrsa, Nuray herhalde bu konuda söyleyeceği çok şey var. Ama bu tartışmada meseleye şöyle bakıyoruz: Militarizmi tartışmanın şu aşamada Kopenhag Zirvesine giderken çok da fazla anlamını görmüyorum. 4 şey söylüyoruz, Millî Güvenlik Kurulu'nun bir danışman statüsüne getirilmesi, Yüksek Askerî Şura kararlarının yargı denetimine tabi tutulması, çift başlı yargıdan vazgeçilmesi ve devlet protokolünün değişmesidir. Bu anlamda da pragmatik bakıyoruz, çünkü militarizm tartışmaları çok yararlı tartışmalar bunu asla küçümsemiyorum, ama Türkiye 40 yıl kaybetti. Biz, diyoruz ki, meselelere kurumsal bakalım, Türkiye'de sivil-asker ilişkisinde bir sorun varsa... Şu 4 kurumsal yapı, bunu çok açık yazdık. Ben de, bir sürü yerde "bu 4 kurumu çözelim" diyorum. Buna karşı dediler ki, "siz, asker düşmanısınız." Eğer, normal bir insan bir terör örgütü üyesi değilse, kendi ordusuna düşman olması gibi aptalca bir şey olamaz. Ama kurumsal (tirazları olabilir, meseleyi bu bazda almamız, yoksa öbür türlü tartışma sürer de gider. Kurumsal olarak önce şu 4 noktayı çözelim. Biz, kendi ordumuzu, yurttaşların ödediği vergiler karşılığında yine Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarına bir kamu hizmetli, bir dış güvenlik hizmeti üreten bir kamu hizmet birimi olarak tanımlıyoruz. Başkaları, başka türlü tanımlıyor. O da Maliye Bakanlığı gibi, başka bir kamu birimi gibi, bir kamu hizmeti birimidir. Bütün

kamu hizmet birimlerine ne kadar saygımız varsa, ona da o kadar var, ama bu 4 noktada sorun var. Bunu çözmezsek, AB projesi olmayacak.

Ayrıca, Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı'nın raporu '75'ten beri yayınlanıyor. Biraz önce Nuray söylediği gibi sadece refah kriterleriyle ilgili değil, kadınların toplumdaki yerinden, bebek doğumlarının bir ebe tarafından yaptırılıp, yaptırılmadığına kadar insan yaşamının kalitesini belirleyen son derece objektif bir kriterdir. 300 kriter alınmış, bu kriterlerin bir şekilde ağırlıklı ortalaması alınarak, 175 ülke sıralamaya konulmuş, yani "bu 175 ülkedeki insanların mutluluğu nedir?" diye. Türkiye, 85 inci, en kötü durumdaki AB üyesi ülke Portekiz, 28'inci çıkıyor. 15 AB üyesi ilk 28'e giriyorlar. Üstelik bu 2002 raporudur. 1975'ten günümüze doğru baktığımız zaman da, şunu görüyorum, gözlemliyorum: Türkiye sürekli geri gidiyor, aşağıya doğru iniyor, AB'ye bir şekilde giren ülkeler de yukarı doğru çıkıyorlar, insanları daha mutlu yaşıyorlar.

Nuray'ın çok daha üst düzeyde getirdiği bir eleştiri var. "Buraya girmek benim eşitlikçi duygularımı zedeliyor" diyor. İtiraf edeyim, benimkini zedelemiyor.

• **O. Başkan** - Teşekkür ederim. Sayın Yılmaz'ın, zannediyorum söylemek istediği bir iki fikir var.

• **Gaye Yılmaz** - Aslında istatistikler ve rakamlar bile, nasıl baktığınızla ilişkilidir. Birleşmiş Milletler 2002 raporundan aynı verilerle hareket ediyorum, ama ben kendim ek bir hesap daha yaptım. "Ülkelerin, 20 yıllık periyotta insani gelişmelerinin değişim hızı, değişim yüzdesi ne olmuş?" diye bir hesaplama yaptım. 5 ülkenin değişim yüzdeselerini belirteceğim. Almanya'da 20 yılda iyileşme düzeyinde değişim yüzde 7,5'dur. İngiltere'de aynı dönemde yüzde 9,4'tür. ABD'de yüzde 6'dır. Arjantin'de yüzde 5,6'dır. Türkiye'de yüzde 20,2'dir. "Son 20 yılda insani gelişim açısından nereden nereye gelmiş?" diye baktığınız zaman, en büyük gelişme Türkiye'dedir. Herhalde ben kaçırdım, Türkiye bu 20 yıllık süreçte bir ara AB'ye girdi ve çıktı, o arada bu insani gelişim endeksi yükseldi. Bu arada söylemediğim tek ülke kaldı, o da Rusya'dır. Rusya, biliyorsunuz '89'da kapitalizme geçti. İnsani gelişim endeksi '89'dan sonraki dönemde eksiye düşüyor ve geriliyor, yani yüzde -3,5'tur.

Eser Karakaş

Türkiye
sürekli
geri
gidiyor,
aşağıya
doğru
iniyor,
AB'ye
bir şekilde
giren
ülkeler de
yukarı
doğru
çıkıyorlar,
insanları
daha
mutlu
yaşıyorlar

• **O. Başkan** - Efendim, çok teşekkür ediyorum. Bugünkü bu ikinci toplantı, anladığım kadarıyla amacına büyük ölçüde ulaştı, çünkü çok farklı görüşleri burada tartışabildik. Toplantının adı "AB Yolunda Türk Toplumunu"ydü. Dolayısıyla, Türk Toplumunun AB'ye geçiş sürecinde farklı görüşleri içer-

diğini bu toplantıda görmüş olduk. Ben, bu yönüyle çok başarılı görüyorum.

Sayın Karakaş, Sayın Yılmaz, Sayın Mert'e ve burada bulunmayıp, erken gitmek durumunda bulunan diğer konuşmacılara çok teşekkür ederim.

"İktisat'ın dama taşları II"

ÇIKTI!

İktisat'ın Dama Taşları'nda yolculuğumuza 2000 yılında başladık. Her zaman öğrenecek daha fazla şey vardır diyor, yola devam ediyoruz.

"İktisat'ın Dama Taşları I" ve "İktisat'ın Dama Taşları II" kitabını İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nden ya da kitapçılardan edinmek mümkün.

IFMC

İKTİSAT FAKÜLTESİ MEZUNLARI CEMİYETİ

Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. No: 27/6 80090 Taksim / İSTANBUL

Tel.: 0.212 250 50 34 - 235 61 55 • Faks: 0.212 255 17 73

E-posta: dergi@ifmc.org.tr • web sitesi: www.ifmc.org.tr

prof. dr. kenan bulutoğlu

İstanbul Üniversitesi İktisat, Hukuk, İşletme Fakülteleri'nde ve Boğaziçi Üniversitesi'nde profesör olarak ders verdi. 1977'de Samsun milletvekili oldu ve 1978-79 Ecevit Hükümeti'nde İşletmeler Bakanı olarak görev aldı.

Dünya Bankası, IMF, Avrupa İmar ve Kalkınma Bankası, UNDP, USAID, KPM-Peat Marwick projelerinde uzman, danışman ve yönetici olarak, 30'dan fazla ülkede görev aldı.

Kenan Bulutoğlu - Yenil Öncel

Başlıca yapıtları şunlardır: Vergi Politikası (İstanbul, 1962), 100 Soruda Yabancı Sermaye (İstanbul, 1970), Türk Vergi Sistemi (altıncı basım, üç cilt, İstanbul, 1981), Bunalım ve Kamu Harcamaları (Erciş Kurtuluş ile birlikte, 1981), Kamu Ekonomisine Giriş, (1995, altıncı yayım, 1997), Para ve İnsan (İstanbul, 1984), Dünya Kazan Ben Kepçe 1: Zamana ve Mekana Yolculuklar (2001), Dünya Kazan Ben Kepçe 2: Para Krizleri (Yöresel ve Küresel) (İstanbul, 2002).

"Dünya Kazan Ben Kepçe 3: Para Avcıları (Borsalar Kitabı)" başlıklı kitabı yakında yayımlanacaktır.

türkiye'de siyasi temsil ve siyaset

Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu'na Armağan

2. gün

20 aralık 2002, sabah

- sunuş** : Prof. Dr. Korkut Boratav (A.Ü. SBF)
oturum başkanı : Prof. Dr. Faruk Sönmezoğlu (İ.Ü. SBF)
panelistler : Prof. Dr. Necat Erder (ODTÜ)
 Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu (Sabancı Üniversitesi)
 Prof. Dr. Kemali Saybaşılı (YTÜ)
 Prof. Dr. Zafer Üskül (Anayasa Hukuku öğretim üyesi)

Zafer Üskül - Kemali Saybaşılı - Faruk Sönmezoğlu - Necat Erder - Ersin Kalaycıoğlu

• **Hüseyin Iğın** (İFMC) - 27. İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz.

Oturum günümüzü Sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu'na armağan ediyoruz. Bu nedenle Sevgili Hocamıza plaket vermek üzere Sayın Prof. Dr. Yenal Öncel Hocamızı ve Sayın Kenan Bulutoğlu'nu kürsüye davet ediyorum.

• **Kenan Bulutoğlu**- Bugün bu güzel armağanı alırken 20 yıl öncesi aklıma geldi. Beni Eskişehir'e çağırılmışlar ve maliye ilmine yaptığım katkıdan ötürü bir plaket vermişlerdi. Aradan 20 yıl geçti, Ankara'da Türkiye Ekonomi Kurumu bana tekrar iktisada katkımdan ötürü plaket verdi. Bugün de, aradan çok geçmeden, bu çok önem verdiğim plaketi bana başışladılar.

Ben 20 senede bir, bu çeşit bir plaket almaya biraz alıştım ve 21 sene sonra yeni bir plaket almayı umuyorum. Bu iyimserliğime ilaveten birkaç söz söylemem lazım. Ben buraya konuları veya o konulardaki düşüncelerimi anlatmak için çağırılmadım. Fakat bazı kaygılarımı ve soruları buraya gelip bize açıklamalar

yapacak olan arkadaşlarıma sormak ve sunmak istiyorum. Bunlar 3 tane; birincisi, seçimlerin ekonomideki önemi. Bu konu kamu ekonomisini ilgilendirir. Bildiğiniz gibi iki ekonomi var; birisi piyasa ekonomisi, öteki de devletin yaptığı işler, kamu ekonomisi.

Kamu ekonomisinin patronu devlet. Kamu ekonomisi tekelcidir. Bir tek devlet vardır, bir tek belediye vardır. Bunların yaptığı hizmetlerin seçimi seçim süreci içinde belirlenir. Halk, oylamayla bu tercihlerini belirtir. Onun için oylama sistemi kamu ekonomisinin belkemiğidir. Bu konu aslında siyaset konusu veya toplumsal uzlaşma konusudur. 18. yüzyıldan itibaren matematikçiler tarafından incelenmeye başlanmıştır. Bunların arasında Condorse görüşleriyle çığır açmış bir kişi olarak anılır. Burada, oylamada oybirliğine nasıl ulaşılır, oyçokluğu nasıl kaliteli tercihleri daha iyi yansıtır? soruları tartışılmıştır.

Son olarak Euro, MIT Üniversitesi'nden, bu konuyu 1952'de ortaya atarak Nobel Ödülü aldı. "Euro Çözümüzlüğü" denilen, bir toplumun tercihlerinde en iyi düzene ulaşmanın

Kenan Bulutoğlu

Kamu ekonomisi tekelcidir. Bir tek devlet vardır, bir tek belediye vardır. Bunların yaptığı hizmetlerin seçimi seçim süreci içinde belirlenir

oylama yoluyla imkânsızlığını belirten bu teori, bugüne kadar hâlâ geçerliliğini korur. Bu yeni-
den ele alış, bu konuyu tekrar büyük bir ilgi
merkezi haline getirdi ve konuya iktisatçılar
da, siyasal bilimciler de kendi katkılarını yaptılar.
İktisatçılar daha az varsayım ile daha çok
sonuca ulaşmaya çalışıyor. Sosyologlar ve si-
yasal bilimciler, tam aksine, daha çok kurum-
sal olmak üzere çok sayıda etkeni dikkate alı-
yorlar.

Biz yeni bir seçim yaşadık: 3 Kasım. Bu
seçimden önce benim bir seçim tecrübem ol-
du. 1977'de CHP olarak yüzde 42 oy aldık, en
büyük grubu oluşturduk. Meclise girdik. Ecevit
4 veya 5 milletvekili eksikliğiyle bir hükümet kur-
du. O günkü şartlar altında bir azınlık hükü-
meti olabileceğine dair ufak bir ihtimal vardı.
Demirel kızdı, köpürdü, azınlık hükümeti Çan-
kaya'ya gitti. Ecevit Çankaya'dan onayı aldı
ve Demirel bunu son derece ateşli bir eleştiri
yağmuruna tuttu. Tabii sonunda oylamada bu
hükümet güvenoyu alamadı. Şimdi 3 Ka-
sım'da bir hükümet yüzde 34'le çok büyük bir
çoğunluk aldığı gibi Anayasa'yı da değiştirebili-
yor. Burada bir sakatlık var.

İşin köküne gidersek bu paradoks, bu tez-
zat, bu saçmalık gene seçim teorisindeki bazı
varsayımlardan kaynaklanıyor. Çünkü seçim-
deki usullerden bir tanesi, en fazla oy alanlara
"devam" demek, en az oy alanları da tasfiye
etmek. Bizim seçim sistemimizde tasfiye esa-
sı, ulusal limit, baraj olarak konulmuş. Bununla
Türkiye'de hiç beklenmedik bir şey birleşti. Bu-
na eklenen ikinci faktör siyasal partilerin baş-
kanlarının üyeler ve parti yönetimi üzerinde
mutlak diktası. Böyle bir ortamda itiraz eden
ve sonunda yenik düşen, ya tekrar ilbar ka-
zanmak için genel başkana yürekten bağlılığını
ispatlamaya çalışacak, ya da ayrılacak. Bu
ikinci yol çok fazla gerçekleşti ve Türkiye'de
büyük partiler bölünerek çoğaldı. Bu bölünme-
ler sonunda gördüğümüz manzara ortaya çık-
tı. Bu şartlar altında devam ederse teorik ola-
rak hiçbir partinin bir tek milletvekili çıkarama-
yacağı bir seçim yapılabilir; bu benim birinci
paradoksum. Bizim çok değerli siyasal bilgiler
uzmanı arkadaşlarıma ben bunu yolluyorum.

İkinci konu, Avrupa Birliği'ne Türkiye'nin
alınmaması. Bu, Türkiye'de basın tarafından,
ki şu anda Türkiye'de basın, tekelci, holding
basını durumundadır ve onların her şeyi bilen
köşe yazarları tarafından çok tuhaf bir şekilde,
"Türkiye'nin kurtuluşu buraya girmektedir" di-
ye sunulmaya başlandı ve bu hava bugüne
kadar devam etti.

Ben farklı düşünüyorum. AB'nin Türkiye'yi
üye olarak almaktan kazancı, Türkiye'nin ka-
zancından çok daha fazla olacaktır. Sebep
şu: Bütün Avrupa devletlerinde çalışma yaşın-
dan çıkanların sayısı, çalışma yaşına girenle-
rinkinden daha az. Almanya'nın yılda 70 bin
adama ihtiyacı var; bunları nereden bulacak?
Letonya, Litvanya, Estonya, oralardan mı? O
ülke insanların kafasında, "önce bir Avrupa
Birliği'ne girelim, ondan sonra da Amerika'nın
yolunu bir punduna getirip buluruz, Ameri-
ka'ya göçeriz" düşüncesi var. Bütün Doğu ül-
kelerinde bu var. Doğu Bloğu'nun kaymağı
neydi? Çok yüksek kapasiteli entelektüel pozitif
bilimlerin elemanları, insan gücünün olma-
sıydı; bunlar şimdi Amerika'ya gittiler, Avrupa
ne kazanacak? Bu konu için bilmiyorum be-
nim yalnızlığımı paylaşan olur mu?

Üçüncü konu ise, Ortadoğu; bunu gene
bizim gazetelerin her şeyi bilen köşe yazarları,
Huntington'un "Medeniyetler Çatışması" diye
büyük laflarla ortaya attığı şeyin bir parçası
olarak görüyorlar. Ama olay, 11 Eylül Amerika
baskınıyla alevlendi ve Amerika bu işe girer-
ken, kafasındaki fikir petroldür: "Müslüman
dünyanın yerleştiği toprakların altındaki petro-
lü nasıl güvence altına alırım?" düşüncesidir.
Bunu yaparken de El Kaide'yi filan temizleye-
cek, ülkesindeki Müslümanlar'ın arasından
gürük elmalan seçecek. Bu tavır da tabii baskı
yaratıyor ve İslam alemiyle Hıristiyan âlemi
arasında gerginlik doğuyor. Amerika'nın eline
bir fırsat geçmiş. Türkiye hükümeti, hem Müs-
lüman Demokrat bir hükümeti yanına alarak
bir başka Müslüman ülkeyi çökertip, onun pet-
rol sorununun yarattığı belirsizliği ortadan kal-
dırabilir. Böyle bir ortam içinde Türkiye'nin
elinde büyük kozlar var. Bunu bugünkü hükü-
met ne dereceye kadar değerlendirir, o da be-
nim için bir soru işareti. Fakat şunu biliyorum,
demin dediğimiz yüzde 34 oyun yüzde 10'u
aşmayan bir kısmı ancak şeriatçı bir anayasa
değişikliği ister. Yüzde 30'u, "bunlarda iş yok,
denenmeyi deneyelim" diyenler. Bilmiyo-
rum, bu benim kafamdan geçen; ama anket-
lerle doğrulanabilir veya yanlış olduğu anlaşılabilir.
Ben zaten gecikmiş olan toplantıda da-
ha fazla vaktinizi almak istemiyorum.

Bana hemen bir veya iki soru sormak iste-
yen var mı? Eğer yoksa, yani benim konuş-
mam bile öngörülüş değil, o zaman sözü ar-
kadaşlarıma bırakıyorum, hepinize teşekkür
ediyorum.

• **Yenal Öncel** - Sevgili Hocam, bu tür ko-
nuşmalardan hoşlanmadığı için benden önce

Kenan Bulutoğlu

AB'nin
Türkiye'yi
üye
olarak
almaktan
kazancı,
Türkiye'nin
kazancından
çok
daha
fazla
olacaktır

davrandı. Ben buraya çıktım. Hocadan sonra benim tekrar kürsüye çıkmam doğru olmaz. Fakat ben Hocamın hem asistanı, hem öğrencisi oldum. Kendisi daha sonra doktora hocam, hatta doktora babam olarak hocam oldu. Ben 1977'den sonra Hocamın yüz yüze eğitimini almamış, bu şansı yakalayamamış arkadaşlarımla, Hocamın eserleriyle bu eğitimlerine devam ettiğini biliyorum. Hatta Hocamın "Bunalım ve Çıkış" kitabında bir önsöz vardı, orada şunu söyler: "İktisadi, iktisat bilmeyene de anlatmak gerekir. Çünkü iktisat kuramlarıyla sağduyu arasında bir paralellik vardır. Belki de iktisadi hiç bilmeyenlere anlatmak daha kolaydır." Kendisi, bu değerli eserleri oraya kadar ulaştırmıştır. Dolayısıyla da ben mezunlar adına, kendi adıma Hocama her zaman şükranlarımı sunuyorum ve kendilerine uzun, sağlıklı, başarılı bir ömür diliyorum.

• **O. Başkan** - Teşekkürler. Değerli misafirler, panel oturumunu açıyorum. Panel oturumumuzun konusu; "Türkiye'de Siyasi Temsil ve Siyaset." Bu konu esas itibarıyla bildiğiniz gibi toplumsal hayatın, toplum kesimiyle onu yöneten, yönlendirenler arasındaki bağı kurmak açısından hayati önem taşıyan bir konu. Bu yönüyle sadece siyasetçiyi değil, siyasetle doğrudan ilgilenmeyen insanları da ilgilendiren bir konu.

Ondan önce bu konuya ilişkin olarak bir sunuş konuşması çerçevesinde Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav Hocamız görüşlerini bizimle paylaşacak. Değerli Hocamızı sunuş konuşmasını yapmak üzere kürsüye davet ediyorum. Buyurunuz.

• **Korkut Boratav** - Değerli konuklar, Sayın Başkan; efendim, ben 3 Kasım seçimleri sonrasında "Siyasi Temsil ve Siyaset" konulu panele, üstelik açılış konuşmasını yapmak üzere çok değer verdiğim bu camianın niye davet ettiğini tam anlayabilmiş değilim. Zira, ben kamuoyu araştırmaları yürütmedim. Seçim sonuçlarının sosyolojik, bölgesel, ideolojik boyutları, yansımaları üzerine araştırma yapmadım, siyaset bilimcisi değilim. Bu konunun değerli uzmanları Sayın Başkan'ın yönetimi altında biraz sonra katkılarını yapacaklar. Katkılarının bir kısmını izledim. Bir kısmını da burada sözlü sunuşları sırasında izleyip, aydınlanacağım. Bu durumda düşünüyorum, taşınıyorum, benim işlevim şu olsa gerek: Bir vatan-
daş olarak katkı yapacağım. 3 Kasım'dan önce ve sonra, bir uzman olarak değil, birey olarak fakültemizin koridorlarında, sokakta, otobüslerde, yolculuklar sırasında insanların na-

sıl bir çözümlere aradıklarını algıladım, kendi değerlendirmelerim de var. Yani hemen şunu söyleyeyim: Bu oturanlar arasında uzman olanlar dışındaki herkesin benim kadar bu konuda konuşmaya hakkı olduğunu düşünüyorum. O yüzden bu mahiyetkâr tespitle başlayayım müsaade ederseniz. Yani beni sıkıştırmayacağınızı umuyorum. Zaten orada oturacağım, Asıl sıkıştıracağınız paneldeki heyet olsun.

Benim işimi kolaylaştıran bir vakia var. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti davet mektubunu bana yollarken ve muhtemelen diğer panelistlere yollarken, birkaç soru sormuş. Yani "şunların tartışılmasını tercih ediyoruz" demiş. Ben bu soruları sizlere sunacağım ve onlar hakkındaki düşüncelerimi söyleyeceğim. Beş soru var; ben iki soruyu birleştirdim, üçe indirdim. Bunları tartışmayı, daha doğrusu düşüncelerimi söylemeyi öneriyorum.

Bize yönelttikleri birinci soru şu: 3 Kasım seçimlerinde ve sonrasında siyasi partiler hangi toplumsal sınıfların ya da kesimlerin temsilciliğine soyundular? Ben öyle düşünüyorum ki, bu soruyu tartışmak için 3 Kasım Türkiye'sinin nesnel konumunu, ekonomik ve sosyal konumunu tespit etmemiz; hepimizin bildiği bir tespiti tekrar hatırlatmamız gerekir. Aslında 1998'den sonra Türkiye çok çalkantılı bir ekonomik çizgi izlemiştir. 1999'da milli gelir yüzde 6.1 düşmüş, 2000'de bunu telafi etmiş, 2001'de savaş dışı yılların Cumhuriyet Türkiye'sinin en derin iktisadi gerilemesini yaşamış; yüzde 9.4.

Dolayısıyla, seçim ayına geldiğimizde 2002'de bazı verilere göre yeniden canlanan ekonomik göstergelere rağmen adam başına milli gelir, 1998'in yüzde 13 altında. Üstelik bu, her kısım ve katmana eşit oranda yansıyan bir gerileme değil. 2001 yılı bir de Türkiye'nin yurtdışına kaynak aktardığı bir yıldır. Kriz 1994 krizi gibi değildir. Uzun ve derin olacağı anlaşılmıştır. Çok ağır bir işsizlik üreterek Türkiye'ye darbe vurmuştur. İşsizliğin bir boyutu daha önce bu tür konjonktürel çalkantılarda yakayı sıyıran beyaz yakallılara, eğitilmiş işgücüne ve potansiyel beyaz yakallılara, yani yeni mezunlara yansımıştır. Burada öğrenci olan arkadaşlarım, gençler kendi istihdam geleceklerinin nasıl karardığını herhalde hepimizden iyi algılıyorlar; tablo budur.

Bu durumda, bu koşullar altında seçime gidildiğinde, Türkiye'de insanlar kriz koşullarını nasıl algılıyorlardı? Benim değerlendirmem şudur ki; Türkiye toplumu âdetâ bir fay hattıyla

Kenan Bulutoğlu

**İktisadi,
iktisat
bilmeyene de
anlatmak
gerekir.
Çünkü
iktisat
kuramlarıyla
sağduyu
arasında
bir paralellik
vardır.
Belki de
iktisadi
hiç
bilmeyenlere
anlatmak
daha
kolaydır**

ikiye yarılmış gibiydi. Bu fay hattını belirleyen ölçüt ise -iktisatçı saplantılarının yanı sıra, solcu olarak biraz kendi saplantılarımız var belki de- önce IMF politikalarına, sonraki 1,5 yıl içinde de Kemal Derviş'in kişiliğinde simgelenen bir yönelişe bağlı olan bir ayrıştırmaydı. Toplumun bir bölümü ekonomik kriz, işsizlik, kapanan işyerleri, çiftçinin, köylünün fiyat ilişkileri, mekanizmaları nedeniyle karşılaştığı güçlüklerin ve bütün bu bunalım yansımalarının sonuçlarını iktidara elbette fatura ediyor, ama iktidara fatura ederken şu tespiti de yapıyor: İktidarın politikaları kendi politikaları değildir, dıştan empoze edilen, önerilen ithal edilen birtakım telkin ve âdeta baskılara teslim olmaktadır. Bunu önce IMF, daha sonra IMF ile beraber Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı'nı uygulamaya koyan, ekonomiden sorumlu finans kuruluşlarının birinden ithal edilmiş olan devlet bakanının kişiliğinde simgelenmiş olarak görüyorlardı; bu birinci grup.

İkinci grup ise, daha kalabalık olan birinci grubun, yani krizin acısını ve bunalımını bizzat kendi hayatlarında yaşayan ve uzun dönemli ince ekonomik ve sosyal analiz yapma araçlarından yoksun olan bu grubun algılamalarının tam tersi bir algılama yapıyorlardı ve kabaca diyorlardı ki; "1980 sonrasında liberalleşmesi eksik kalmıştır. Siyasetçiler bu işi becerememişlerdir. Mesela, enflasyonu bir türlü önleyememişlerdir. Çapaçul yönetimin bütün bu eksik kalan liberalleşme deneyimlerinin sonuna kadar götürülmesi lazımdır ve bunu götürmeyi siyasi iktidarlar kendileri beceremiyorlarsa, dıştan gelen destek ve yol göstermeyle yapmaları gerekir ve bu nedenle 1999-2000 yılında Türkiye'yi yöneten IMF'in programlarını ve daha sonra kriz yönetimini üstlenen sözünü ettiğim ekonomiden sorumlu devlet bakanının reçetelerini kayıtsız şartsız benimsemek gerekir. Tabii ek olarak da her derde deva olarak görülen Avrupa Birliği seçeneğini de sonuna kadar her türlü esnekliği göstererek takip etmek gerekir."

Bu birinci grup, emekçi, çalışan, yoksul ve krizin günlük hayatlarına yansımalarını acı bir şekilde hisseden insanlardan oluşuyor. Bunun sınıfsal şablonunu yapabiliriz.

İkinci gruba ise, istiyorsanız biraz popüler olmuş bir terimle "tuzu kuru beyaz Türkler" diyebiliriz. Ama buna biraz sınıfsal içerik de ekleyelim, "büyük sermaye" diyelim. İstiyorsanız, "Türkiye'nin burjuvazisi" diyelim. Elbette, "büyük medyanın kayıtsız şartsız desteklediği bir seçenек" diyelim. Bu grup Kasım'a giderken

çözüm yolunu şöyle gördü: İktidar aşınmıştır, dolayısıyla bu sözünü ettiğimiz politika yönelişinin sürdürülmesini güvence altına almak lazımdır. Böyle bir algılama ile kritik isim olarak demin sözünü ettiğim ekonomiden sorumlu devlet bakanını gördüler. "Onun iktidar bloğundan koparak, katkı yapacağı bir siyasi çözümlü Türkiye'ye kabul ettirmek gerekir" dediler. Açıkça söyleyeyim: Bu iki çizgi, bu iki alternatif çizgi Kasım seçimlerinde yanıştı.

Birincisinin - yine çok geniş bir ifadeyle geniş halk yığınlarının, halk sınıflarının- tepkisi ve örtülü muhalefeti bilinçli, sistematik bir program oluşturursa tam muhalefettir. Sadece tepkiden oluşan bir tavır, belki muhalefet olma hakkını kazanmaz; ama örtülü bir muhalefettir, tepkidir, ona halk tepkisi diyelim. İkincisine ise, son 4 yıldır Türkiye'yi yürüten düzenin süregelmesini, düzen ve mekanizmaların kurumsallaşmasını, tam anlamıyla yerleşmesini isteyen, savunan katmanların çizgisi diyelim. İktidar partilerinin ve geç kalmış çabalarına rağmen geçmiş sabıkasından ötürü Doğru Yol Partisi'nin, halk muhalefeti sahiplenme ve onun sırtından yeniden iktidara yürüme şansı yoktu. Yani halk tepkisi ve muhalefeti kendine yöneleceği bir mecra arıyordu. Potansiyel olarak CHP bu işlevi üstlenebilirdi.

CHP son tercihini yapmadan önce, kriz patlak verdiği tarihten itibaren benim izlediğim kadarıyla sorumlu muhalefet sloganını attı. Yani krizin ezdiği kitlelerin tepkisinin üzerine inşa edilen bir muhalefet ve daha sonra seçim programı izleme seçeneğini bilinçli olarak reddetti. Seçim kararı alınmadan önceki CHP'nin izlediği çizgiyi izlersek, bu algılamayı yapacağız. Daha sonra daha stratejik bir tercih yaptı. Demin sözünü ettiğim ekonomiden sorumlu devlet bakanını kendi kadrolarına transfer etti ve seçim programında, seçim platformlarında o şahsiyetin imajını kullandı. Buna karşılık sözünü ettiğim iktidar partileri bloğu, CHP ve dediğim gibi eski sabıkalı nedeniyle Doğru Yol Partisi, bu seçim atmosferinin bir kanadını oluşturdu. Diğer kanadını ise, AKP, Genç Parti, hatta bir anlamda Saadet Partisi, küçük sosyalist veya sosyalist olmayan partilerin hemen hemen tümü, elbette DEHAP, halk tepki ve muhalefeti, tabii bölgesel renkleri de taşıyarak, açık seçik veya örtülü sözcülüğünü üstlendiler. Büyük ihtimalle tabana yönelik programlarında açık; dış dünyaya, sermaye çevrelerine yansıtacak imajlarda daha örtülü. Bu bloğa, yani bu sözünü ettiğim partiler bloğuna katılan oyların üstüne, oy kullanmayan-

Korkut Boratav

**Sadece
tepkiden
oluşan
bir tavır,
belki
muhalefet
olma
hakkını
kazanmaz;
ama
örtülü
bir
muhalefettir,
tepkidir**

ların rekor sayısını ve geçersiz oyları da ekleyin. Türkiye halkının büyük çoğunluğunun eğilimi ortaya çıktı, seçimlere yansdı.

Ayrıca ben biraz sonra panele oturacak arkadaşlarımla uzmanlığı karşısında mahviyet göstermeme rağmen, yine sade vatandaş olarak gözlemimi söyleyeyim. Ankara'yı hemen hemen hepiniz bilirsiniz. Ankara'nın coğrafyasında güney tarafı yüksektir, yani yukarı güneydir, -haritanın tersine- aşağısı da kuzeydir. Güneye, yani Çankaya ve Gaziosmanpaşa sirtlarına Ankara'nın zengin, varlıklı, en seçkinleri değil, onlar artık şehir dışına kaçtılar, fakat normal, Ankara'nın yerleşik, zengin ve varlıklı üst orta sınıfları yerleşmiştir. Fakat yokuştan aşağı inerseniz yavaş yavaş sınıf şablonu değişir. Önce orta sınıflara gidersiniz, Cebeçi'ye kadar gidersiniz. Biraz daha aşağıya yani Abidinpaşa'ya, Mamak'a, Kayaş'a, arkasından Tuzluçayır'a indikçe sınıfsal şablon gecekondü semtlerine göre alt katmanlara yansır.

Ben o gece, seçim akşamı yokuştan üstünden başlayarak aşağıya doğru indim. CHP'nin oyları yüzde 60'la başladı, büyük farkla. AKP'nin oyları da beşinci parti olarak başladı. Aşağıya indikçe oylar eşitlenmeye başladı. En dibeye inince tam tersine döndü. Ben bunu seçim akşamı, meraklı bir sade vatandaş olarak tespit ediyorum. Bunu da demin söylediğim halk muhalefeti kimin temsil ettiğini bir algılama yansıması olarak size aktarmış olayım.

Bize yazılan ikinci soru; klasik anlamda sol, sağ ve merkez nasıl bir değişime uğradı? Elbette bu soruyu tartışırken "sol ve sağ nasıl ayracağız?" sorusunu sormak gerekir. Bu konuda söyleyeceklerim varsa bile bu platform ve bu panel tam anlamıyla yeri değil. Ayrıca büyük güçlükler de var. Örneğin, "21. yüzyılın Türkiye'sinde sol nasıl tanımlanır?" desek, şu heyetin içinde kendini solcu olarak gören arkadaşlara bir sorsak "kimler solcu, gelin bir kenara ayıralım" desek, ondan sonra şu soruyu sorsak; "ne tür solsun sen? Demokrat, küreselleşme ve liberal misin? Yoksa bağımsızlıkçı, anti-emperyalist ve milliyetçi misin?" Buradaki son terimleri, küreselleşme ve milliyetçi terimlerini, taraflar pejoratif anlayacaklar, yani iki kamp. Ama onun dışında jeton düşecek.

Bu saflaşmanın sol-sağ ayrımında Türkiye'yi karmaşıklaştırdığını, nedeninin de şu olduğunu söyleyeyim; o ayrım çizgisinin belirgin öğeleri geleneksel olarak sol ve sağ ayrıştıran öğeler değildir de ondan. Demokrasi tavrı

Korkut Boratav

solu aşan bir şeydir, solun çok dışında bir şeydir. Sol buna katılır veya katılmaz. Solun bazı türleri bambaşka tavırlar alır veya almaz. Keza, bağımsızlık tavrı da solun tapusu altında değildir.

Ben bunun yerine, bu karmaşık ayrımı yapmadan Batı Avrupa geleneği içinde solu diğer akımlardan, yani genellikle de sağdan ayıran bir ölçüt önerebileceğimizi düşünüyorum. Onu da şöyle formüle etmeyi öneriyorum, diyorum ki; sol, siyasi ve toplumsal seçeneklerin önemli bir bölümünün, bir iktisat terimini kullanırsak, sıfır toplamlı oyunlardan oluştuğunu, yani çıkar çatışmalarından oluştuğunu algılar ve tavrı oluşturur. Pozitif toplamlı oyunlar, yani herkesin kazançlı olduğu oyunlar, solu sağdan ayıran bir şey değildir, orada sol-sağ ayrımı yapmanın anlamı yoktur. Mühim olan, çıkar çatışmalarının gündemde olduğu pozitif seçenekler gündeme geldiğinde ortaya çıkar. İşte o seçenekler ortaya çıktığında, solun bazı kanatları en azından aşağı yukarı toplumsal seçeneklerinin büyük bir bölümünün bu tür özellikler taşıdığını algılar. Bu çatışmalar söz konusu olduğunda sol kendisini emekten yana, sermayeye karşı veya yoksullardan yana, varlıklılara karşı tavırlarla belirler.

Tabii bu durumda eğer bu ölçütü kullanırsak Türkiye'de kendine, sol, sosyal demokrat, demokratik sol diyen akımların bizatihi "ben solcuyum" demesine bakmamak lazım. Uygulanan programın, politikaların, çizginin, sözünü ettiğimiz ölçüte göre sol mu, sağ mı olduğunu ölçüp biçmek lazım. Ben öyle algılıyorum ki, burada değerli arkadaşım Kenan Bulutoğlu'nun da katkı yaptığı bir dönemde, CHP 1970'li yıllarda bir dönem bu Avrupalı anlamda

Sol, siyasi ve toplumsal seçeneklerin önemli bir bölümünün, bir iktisat terimini kullanırsak, sıfır toplamlı oyunlardan oluştuğunu, yani çıkar çatışmalarından oluştuğunu algılar ve tavrı oluşturur

sol tercihi açık ve seçik yapmıştı. Yani "toprak işleyenin, su kullananın" sloganını biliyorsanız, o sembolik bir slogandır; bu sloganın arkasında toprağı işlemeyenlerin de toprağın ürünlerinden veya toprağı çalıştıran emeğin ürünlerinden yararlanabildiği bir konumda bulunduğu teşhisi var. Yani toprağı işleyenle işlemeyen arasındaki çatışmayı gündeme getiren bir tavır temsil ediyor. "Su kullananın" konusu o zamana ait ayrı bir konudur. Bu sembolik çıkışla kendini tanımladı ve 1970'li yılların sonuna kadar da bunu izlemeye çalıştı. Krizin bu doğrultuda yönetilmesi çabaları oldu, başarılı veya başarısız, ona girmiyorum. Yani başarısız olduğu aşağı yukarı kesin de, kim sorumlu meselesine girmiyorum.

Fakat sonraki yıllarda şöyle ilginç bir tespit yapıyoruz; kendisine demokratik sol veya sosyal demokrat diyen -bazen de CHP gibi, isminde demokratik sol ve sosyal demokrat ifadesi olmayan- ama çizgi olarak bu yaftaları benimsediklerini slogan olarak bildiğimiz- bu partilerin temel işlevlerinden biri dikkatimizi çekti mi bilmiyorum. Bu partiler büyük kriz dönemlerinde iktidara ortak olmaktadır. Büyük krizlerin biraz önce söylediğim halk katmanlarına, kalabalık halk sınıflarına acı reçeteler içirilmesini gündeme getirdiğini biliyoruz. Bunlar gündeme gelince sözünü ettiğim partilerin muhalefette olması istenilmemiştir. Çünkü onların muhalefette olmasının bu acı reçeteyi içirilmesini zorlaştırdığı düşünülmüştür. Bir tekke olmuştu bu.

1980 sonrasında acı reçeteyi, yani 24 Ocak kararlarının içerdiği programı halk sınıflarına içirme girişimi iktidarda CHP veya sol bir parti olmadığı için hüsrarla sonuçlanacağı aşağı yukarı belli olmuş, o işleri askeri rejim üstlenmiştir. Sonraki dönemlerde 1994 krizinde ve keza 2000'in sonunda patlak veren krizde sol partilerin işlevi halka demin söylediğim acı reçeteyi kabul ettirmek olmuştur. Bu koşullarda 2001'e dönelim. Bu acı reçeteyi içiren DSP, halk katmanları nazarında iktidara layık görülmemiştir. İleride ne olur bilemiyoruz, aşağı yukarı oy dökümü bakımından tamamen tasfiye olmuştur. CHP de demin söylediğim bilinçli bir tavırla sol çizgiyi, yani emekten yana halk muhalefetine üstlenme çizgisini dışlamıştır. O zaman şunu tartışalım: Ama buna iktidara yüzde 34 oyla gelen partiyi de katıyoruz. Aşağı yukarı halk muhalefeti ve tepkisini temsil ederek seçim kampanyasına giren tüm partileri, Doğru Yol hariç, katılmayanları, geçersiz oy verenleri katıyoruz. Bunu arkadaşlarımın

kabul etmeme ihtimalini kuvvetle kabul ediyorum; ama böyle bir tespit yapıyorum.

Üçüncü sorumuz; Türkiye bir temsil krizi yaşıyor mu? Son yıllarda örgütlenme, katılım kültürünün aldığı yara siyaseti nasıl etkiledi? Ben üç açılı bir temsil krizi yaşadığımızı söyleyeceğim. Bunlardan birincisi herkesin bildiği, biraz önce Kenan Bulutoğlu arkadaşımın da vurguladığı temsil krizidir. Bugün yüzde 10'luk seçim barajı nedeniyle, açıkçası, bu basit seçim kuralının birkaç boyutlu çok ağır bir sonucu olmuştur. Bunun en çarpıcı sonucu; oy verenlerin yüzde 46'sı parlamentoda temsil edilmiyor. Seçmenlerin de yüzde 60'ı parlamentoda temsil edilmiyor. Böyle bir durumda hukukçu ve siyaset bilimcilerinden peşinen özür dileyerek, anayasa değişikliği başta olmak üzere köklü yapısal değişimlere yönelme seçeneği çok ciddi meşruiyet sorunları getirir diye düşünüyorum. Bu çok ciddi meşruiyet sorununu aşmanın tek yolu olsa olsa Anayasamızı imkân verdiği ölçüde iktidar partisinin kritik noktalarda açık ve seçik, serbest ve tartışmalı halk oylamalarına, referandumlara gitmesidir diye düşünüyorum.

Temsil sorununun ikinci boyutu; demin halk muhalefeti dediğim, köylü, kentli, emekçi, küçük işletmeciler, küçük ve orta boy esnaf, sanatkâr insanlar grubunun çıkar ve özlendiklerini kimin temsil edeceği sorunudur. Acaba AKP seçimde kendisine yüklenen bu mesuliyetin altından kalkabilecek mi? Bir kitle partisi özelliği kazanarak halk sınıflarının, yani sosyolojik solun özlem ve talepleriyle ekonomiye egemen olan sınıf ve katmanların, yani yerel ve uluslararası sermayenin programını ne kadar ve nasıl uzlaştırabilecek? Böyle bir niyeti var mı veya CHP geleneksel veya sosyolojik solun çizgisinden uzak kalmaya devam edecek mi? Yoksa yeniden bundan 20 yıl önce, daha doğrusu 20 değil, 25 yıl öncesinin kitle tabanına tekrar dönüğe ciddi bir şekilde teşebbüs ederek bu doğrultuda muvafak olacak mı?

Değerli izleyiciler, temsil sorununun üçüncü boyutu ise, özellikle 1998'i izleyen yıllarda Türkiye'de ekonominin yönetimine damgasını vuran, egemen olan dış reçetelerden oluşan bir çizginin iktidar partilerince de kabul edilmiş olmasıdır ki, bu çizginin ana sloganı da ekonominin siyasetin dışına çekilmesi sloganıdır. Ciddi olarak düşünmemiz lazım. Ekonomiyi siyasetin dışına çekmek, yani ekonomik alanda kaynak tahsis ve bölüşüm sorunlarını büyük ölçüde, hatta zaman zaman tamamen piyasaya bırakmak demokrasiyle ne kadar bağda-

Korkut Boratav

Kendisine
sosyal
demokrat
diyene partiler
büyük kriz
dönemlerinde
iktidara ortak
olmaktalar,
Büyük krizlerin
biraz önce
söylediğim
halk
katmanlarına,
kalabalık
halk
sınıflarına
acı reçeteler
içirilmesini
gündeme
getirdiğini
biliyoruz.
Bunlar
gündeme
gelince
sözünü
ettiğim
partilerin
muhalefette
olması
istenilmemiştir

şır? Böyle bir program, halk sınıflarının günlük yaşamını belirleyen bölüşüm süreçlerini, siyasi iktidarın müdahale alanı dışına bırakacak ve halk sınıflarının 1946'dan beri çok partili parlamenter rejimden, yani temsili demokrasi-den edindiği tüm olanak ve nimetleri "gidin başınızın çaresine bakın, piyasada halledin" sloganıyla mı değiştirme niyetini ima ediyor? Böyle bir şey köklü biçimde yerleşirse acaba temsili demokrasinin kitle tabanını da aşındırmış olmayacak mıyız?

Popülizm adeta bir küfür haline geldi. Bizim gençliğimizde, bazı çevreler sevmediği insanlara "pis komünist" derdi. Şimdi ise "pis popülist" deniliyor. Popülizm öyle bir küfür ve aşağılayıcı bir imaj haline gelmiştir ki, popülizmin Türkiye tipi bir temsili demokrasiyle ne kadar iç içe yaşamış olduğunu algılamamız lazım. Batı tipi bir demokrasiyle popülizm aşılmalıdır. Popülizmin arka plandaki sloganı, almadan vermektir. Yani Allah'a mahsustur. İmkânsız yapma özlemini ifade eder. Fakat aslında alır, çaktırmadan alır. Ama vermekte ısrar eder, kime? Halk sınıflarına, yeni slogan ise "vermekten vazgeç"tir. Kim ne alacaksa piyasadan alsın. Yeni sloganın ekstrem boyutunu söylüyorum; bu geçiş şüphesiz adım adım olacak, özelemler o doğrultuda.

İşte bu nedenle temsili demokrasinin bir krizinin de gündemde olduğunu düşünüyorum. Temsili demokrasinin krizi aşılabılır mı? "İki türlü aşılabılır" diyorlar. Birincisi, bir küresel demokrasiyle; keşke aşılabılse. Yani insanlar, dünya halkları kendi kaderlerinin hâkimi olsalar. Yani dünya halkları bir dünya parlamentosuyla Irak'ın kaderini belirleyebilse; ama böyle oluyor mu? Olmuyor, günümüz tam aksini gösteriyor. Dünya siyaseti giderek yoğunlaşmakta, konsantre olmakta ve Washington'da odaklaşmaktadır, onu geçelim. İkincisi; temsili demokrasi bir de katılımcı demokrasi, yani bir anlamda doğrudan demokrasiyle aşılabılır. Ama bununla ilgili beklentilerin, sivil toplum örgütlerine büyük işlev veren beklentilerin, ilginç bir şekilde demokratik kitle örgütlerini içermediğini görüyoruz. Yani "sendikalar, meslek grupları ve örgütleri yerine sivil toplum örgütleri inisiyatif alsın" derken, sendikalarından vakıflara intikal eden bir katılımcılık mı kastediliyor? Bunun da temsili demokrasinin krizini açacağına düşünmüyorum. Bu soruları değerli panelist arkadaşlarıma havale edeyim; ama onların kendi gündemleri ve değerli bulgu, bilgi ve katkıları var.

Hepinizi saygıyla selamlarım efendim.

• **O. Başkan** - Değerli hocamıza katkılarından dolayı teşekkür ederiz.

Başta da belirttiğimiz gibi Türkiye'de siyasi temsil ve siyaset, aslında hem toplumsal kesimlerin hem yönetim kesimlerinin sorunu. Bizde belki de en sık rastlanan bir durum bu konunun, genellikle seçim öncelerinde ve de hemen sonralarında siyasi parti liderlerinin seçim öncesi çabalarında, seçime ilişkin faaliyetlerinde veya seçim sonrasında seçimleri değerlendirirken gündeme getirdikleri, onun ardından gündemden yavaş yavaş düştüğünü gördüğümüz bir konu olması. Oysa hakikaten toplumsal katmanlarla, onları yönlendiren kesim arasındaki ilişki açısından son derece önemli olan bu konu, muhtemelen bu türden uzmanlarıyla ele alınan toplantılarda bu demin söylediğim bağlamın dışında daha serinkanlı olarak değerlendirilme ihtiyacı gösteren bir konu; burada da ortaya konulacak görüşlerin, fikirlerin buna yardımcı olacağını düşünüyorum.

Hemen ilk sözü Prof. Dr. Necat Erder'e vermek isterim, buyurunuz efendim.

• **Necat Erder** - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben açıklamamı dört bölümde özelle-yeceğim. Birincisi, 3 Kasım seçimleri nasıl bir ortamda yapıldı, belirleyici etkenler nelerdir? İkincisi, 3 Kasım'la ne oldu? Üçüncüsü, 3 Kasım seçim sonuçları nasıl değerlendirilir? Sonuncusu da, bundan sonra ne olur?

3 Kasım seçimlerinin nasıl bir ortamda yaşandığını anlatabilmek için TÜSES Vakfı'nın son 10 yıldır Türkiye'de yaptığı ulusal ölçekli 5 büyük araştırma bulgusuna dayanacağım. TÜSES Vakfı, seçmen eğilimlerini uzun dönemli olarak belirlemek için araştırmalar yapıyor. Bunun sonuncusunu 2002 Nisanı'nda yaptı, kitabı da yakında çıktı. Bu araştırma bulgularında Türkiye'yi 1994'ten bugüne getiren önemli noktalara işaret etmek istiyorum. Birincisi, bu dönem içinde ekonomik sorunların giderek artan önemi. 1994'te yaptığımız araştırmada tutarlılık için hep aynı soruları aynı kitleye sorduk. Soru şuydu: "Türkiye'nin en önemli sorunu nedir?" Gayet açık bir soru, çok da iyi yanıt aldı. 1994'te terör ve güvenlik birinci planda gelen yanıtı. Seçmenlerin yüzde 45'i terör ve güvenliği en önemli sorun olarak görüyorlardı. 2002'de ise yüzde 1,5'u terör ve güvenliği sorun olarak görüyor. Yani bu, Türkiye'nin gündeminden çıkmış. Hayat pahalılığı ve işsizlik gibi iki türlü yanıt var; bunlar 1994'te yine önemliydi. Seçmenlerin yüzde

Korkut Boratay

Popülizm
adeta
bir
küfür
haline
geldi.
Bizim
gençliğimizde,
bazı
çevreler
sevmediği
insanlara
"pis komünist"
derdi.
Şimdi ise
"pis
popülist"
deniliyor

Her zaman,
her yerde
yanınızdayız!

Hızlı, güvenli, kolay internet bankacılığının adresi
www.oyakbank.com.tr ile dilediğiniz zaman bilgisayarınızdayız.

444 0 600 ile **7 gün 24 saat** telefonunuzdayız.

Yaygın ATM ağımız ve **230'u aşkın şubemiz** ile
Türkiye'nin her yerinde, çok yakınınızdayız.

OYAK BANK'ın gelişen ürün ve
hizmetlerine siz nasıl ulaşmak isterdiniz?

444 0 600
www.oyakbank.com.tr

Hayatınızda her şey çok güzel. Mutlu bir aileniz var. İşleriniz de iyi. Her şey yolunda görünüyor. Amacınızda bir şöyle kendinizle başbaşa kalmak istiyorsunuz. Tam size göre bir önerimiz var: Yeni Fiat Albea tem kendinize, hem ailenize bir şans tanıyın. Hayatınızı sıkıştırmadan yaşayabileceğiniz Yeni Fiat Albea'yla tanışıp deneme sürüşü yapmak için, hemen bir Tofaş bayisine gelin. • Sınıfının en yüksek bacak mesafesi • Sınıfının en uzun bacak mesafesi • Sınıfının en geniş omuz mesafesi • Sınıfının en geniş bagaj hacmi (515 lt) • Yükseklik ve bel ayarlı sürücü koltuğu • Çift parça katlanabilir arka koltuklar • Radyo-teyp ve 6 hoparlör • Sürücü ve yolcu havalandırması • Klima (opsiyon) • ABS+EBD (opsiyon) • Radyo frekanslı uzaktan kumandalı merkezi kilit • Polen filtresi • Ön far yüksekliği ayarlı • Follow me home • 2.nesil immobilizer • 1.2, 1.2 16V, 1.2 16V Speedgear (otomatik), 1.6 16V motor seçenekle

www.fiat.com.tr

2

YILLIK ÜCRETSİZ
SÜPER GARAN
sınırsız kilometre

çığı
merkezi
444 22 55

Yeni Fiat Albea
Hayatınızın kaçamağı.

TOFAŞ'IN TÜM TEMSİL NOKTALARINDA
SEVGİSİNİ
TEST EDİN

FIAT

37'si tarafından hayat pahalılığı, yüzde 10'u tarafından işsizlik önemli bir sorun olarak görünüyor, yani toplamda yüzde 47 ile terör ve güvenliğe eşitti.

2002'de tablo değişiyor. Seçmenlerin yüzde 53.2'si hayat pahalılığını, yüzde 24'ü de işsizliği en önemli sorun olarak görüyor. Bu yüzde 10'dan yüzde 24'e çıkış çok önemli. Yani sonunda seçmenlerin yüzde 80'ine yakını hayat pahalılığı ve işsizliği en önemli sorun olarak gördüklerini söylüyorlar; bu belirleyici faktördür. Türkiye, bu seçimlere ekonomik bunalımın yarattığı toplumsal travma içinde girmiştir ve seçim sonuçlarını değerlendirirken bu travmayı hesaba katmazsak, büyük yanığı içine gireriz.

Genellikle Korkut'un söylediği gibi seçimler sırasında iki kesimin bir gündemi vardı. İstanbul, Ankara seçkinleri ve medyayı oluşturan bir elitin gündemi, bir de Anadolu'da Milliyet Gazetesi'nin ve CNN'nin gittiği yerlerde başka bir gündem vardı. İkincisinde ekonomik sorun ve işsizlikten başka hiçbir konuyu dile getirmiyorlardı; bu açıkça belliydi.

İkinci büyük değişme seçmenlerin siyasi partilere güveni. "Türkiye'nin en önemli sorununu hangi parti çözer?" diye sorulduğu zaman "hiçbir parti çözemez" diyenlerin oranı 1996'da yüzde 32.1, çok yüksek, 1998'de yüzde 40.1, daha yüksek, 2002'de yüzde 46.7. Seçmenlerin yarısına yakını sorunları hiçbir partinin çözemeyeceğini söylüyor. Bizim tablolarda her zaman en büyük parti, hiçbir partinin çözemeyeceğini düşünenlerin partisi. Birçok parti seçmenlerinin yarısından fazlası - buna CHP, DSP gibi partilerin yandaşları da dahil- kendi partilerine güvenmiyorlar. Yani kendi partilerine güven oranı da az.

Üçüncü gözlem; seçimlere katılma oranlarındaki azalma. 1980'lerde Türkiye'de seçimlere katılma oranları çok yüksekti. Yani Avrupa ve ABD'yle karşılaştırılmayacak şekilde yüksek. Ancak bu katılma oranlarında önemli dalgalanmalar var. Bu dalgalanmalar şunu gösteriyor: Seçime katılmayan veya geçersiz oy kullanan seçmen, aslında siyasi bir tavır sergiliyor. İlgisizlik nedeniyle sandık başına gitmiyor. Yani İngiltere'de, Fransa'da, ABD'de özellikle olan bu ilgisizlik, "sonuç beni hiç ilgilendirmiyor" deme tavrıdır.

Türkiye'de ise bu, siyasi bir tavır. Buna iki örnek vereyim: Birincisi; 1987-1989 dönemindeki değişme. 1987'de ANAP'ı tek başına iktidara getiren ANAP'lı seçmenler, 1989'da sandık başına gitmediler. Kayıtlı seçmen bazında

ANAP'ın 1987'de yüzde 33 olan oyu, kayıtlı seçmen bazında 1989'da yüzde 17.2'ye indi; yarıya yakın bir oran. Buna karşılık SHP küçük bir artış yaptı. 1987'de yüzde 22.5, 1989'da yüzde 22.6 oy aldı, yüzde 0.1 oranında artış oldu. Sonuçta yerel yönetimlerde SHP büyük patlama gösterdi. SHP'nin yerel yönetimlerde patlama yapmasına sebep olan, ANAP'ı cezalandırmak için seçime gitmeyen ANAP'lı seçmenlerdir. Yoksa SHP'nin oy tabanında büyük bir değişiklik olmamıştır.

Aynı şeyi 1994-1995 döneminde de yaşadık. Burada merkez sağla merkez solun gerilemesi, sonuçları belirledi. 1987'de merkez sağın oyları yüzde 50.4 idi. 1995'te yüzde 32.1'e indi. Merkez solun oyları 1994'te yüzde 30 iken, 1995'te yüzde 20'ye indi. Yani merkez sağ ve merkez solun toplam oyları yüzde 80'den yüzde 50'ye indi. Buna karşı Refah Partisi 1994'te kayıtlı seçmenler bazında aldığı yüzde 17.3 oranındaki oylarını, 1995'te yüzde 17.6'ya çıkarttı. Bu sonuç Refah Partisi'ni iktidara getirecek sonuç oldu. Burada sonucu belirleyen, Refah Partisi seçmenleri değil, seçime bilinçli olarak katılmama kararı veren, katılmayan seçmenlerdir.

3 Kasım'da ne oldu? İkinci konu bu. 3 Kasım'a ekonomik bunalım, damgasını vurdu. Seçmen önce bunalımın nedeni olarak gördüğü partileri cezalandırdı. Bu bütün kamuoyu yoklamalarında belliydi. Bizim Nisan araştırmamızda ayrıntılı olarak inceleme var. Sonuçta DSP'nin, MHP'nin, ANAP'ın toplam oyları yüzde 50'lerden yüzde 15'lere indi.

Daha başka bir gösterge de -bu aynı derecede önemli- bizim siyasal kutuplaşma endeksi diye kullandığımız değerdir. Kesinlikle oy verilmeyecek partileri inceliyoruz. Yani "hangi partiye oy vereceksiniz, ikinci parti olarak hangisine oy vereceksiniz, kesinlikle oy vermeyeceğiniz parti hangisidir?" diye soruyoruz. Burada 1995'ten önce kesinlikle oy vermeme kıstası, ideolojik bir bağlamda sol-sağ olarak ortaya çıkıyordu. 1996'da laiklik ve dincilik bağlamında çıktı. Refah Partisi kesinlikle oy verilmeyecek partilerin birincisiydi. 2002 anketinde kesinlikle oy verilmeyecek partilerin birincisi DSP, ikincisi MHP'yd, üçüncüsü ANAP'tı; bunu biz şöyle yorumladık; ekonomik bunalım ideolojik topografyayı altüst etmiştir. Yani 2002 seçimlerini ideolojik tercihler değil, ekonomik bunalımın yarattığı travma belirlemiştir.

Bunun yanı sıra seçimler, 1980'lerin en düşük katılımlı seçimleri oldu. Seçmenlerin

Necati Erder

**Türkiye,
bu seçimlere
ekonomik
bunalımın
yarattığı
toplumsal
travma
içinde
girmiştir ve
seçim
sonuçlarını
değerlendirirken
bu travmayı
hesaba
katmazsak,
büyük
yanığı
içine
gireriz**

yüzde 76.2'si geçerli oy kullandı, yüzde 23.2'si sandığa gitmedi. Daha ilginç bir şey; Nisan 2002'de bize verilen yanıtlarda deneklerin yüzde 34.7'si "oy kullanmayacağım" veya "kararsızım" demişti. 3 Kasım 2002'de bunların yüzde 10.9'u oy verdi, yüzde 23.8'i oy vermedi.

Nisan 2002'de seçmenlerin yüzde 23.9'u "hiçbir parti yandaşı değilim" diyordu. Burada bu kadar büyük bir çakışma olamaz; ama tesadüf olabilir. Yani oy vermeyen, sandığa gitmeyen yüzde 23.8'le "hiçbir partinin yandaşı değilim" diyen yüzde 23.9 arasında büyük bir yakınlık var. Yani sonunda seçime gitmeyenler yine bir tercih yapmışlardır. "Ben bu partilerin hiçbirini beğenmiyorum" demişlerdir.

Sonuç; seçim sisteminin de büyük katkısıyla kayıtlı seçmenler bazında yüzde 40.9'u temsil eden iki parti, biri 26.1 ile AKP, diğeri yüzde 14.8 ile CHP iktidara geldiler, Parlamento'ya girdiler. Yani Parlamento toplumun yüzde 40.9'unu temsil ediyor. Belki katılmayanların tamamını oyunu protesto oyu olarak değerlendirmek şu şekilde olabilir; burada mesela kayıtlı seçmenlerin gerçek seçmenlerden daha fazla olduğuna ilişkin bulgular var. Fakat sonunda, kesin olarak bu Parlamento Türkiye toplumunun yüzde 50'sinden azını temsil etmektedir. Yani Parlamento dışında olan temsilci, yüzde 45'lerde değil, yüzde 50'lerin üstünde aranmalıdır.

Bu sonuçları nasıl değerlendiririz? Bu bir devrim değildir. Birikim Dergisi'nin son sayısında, başka birçok yerde bu seçimleri Menderes döneminin devrimine, Özal döneminin devrimine benzetiyorlar. Bu seçim bir devrim değildir. Çünkü halkın yüzde 60'ının temsil edilmediği sonuçlar veren bir seçim devrim olamaz. Bu seçim devrimden başka bir şey; bir depremdir. Bu depremi seçim sisteminin özelliklerinden kaynaklanan niteliklere bağlamak gerekir. Kenan Bulutoğlu'nun söylediği düşünce çerçevesinde aslında bizim siyasi sınıfımız "en sakıncalı seçim sistemi nasıl yaratılır?" diye düşünmüştür. Yani onlar da böyle bir teorik arayış içindeiler. En sakıncalı seçim sistemi nasıl diye araştırmışlar ve bunu arayıp bulmuşlar. Kenan'ın söylediği tehlike doğrudur. Çok farklı, Meclis'e hiç kimsenin giremediği bir durum da olabilirdi ve çok fazla da uzak bir ihtimal değil bu.

İkincisi, millî irade Parlamento dışındadır ve bu da devrim değildir, depremdir. Seçimlerle ilgili derin, toplumsal dönüşüm analizleri yapmak çok yararlı olabilir. Çünkü bu ortamda yapılan seçimler, seçmen rasyonelmiş, bir-

çok şeyi düşünerek karar alıyormuş gibi algılanamaz. Bir şeye canhıraş bir şekilde büyük bir çare arama çabasıdır bu. Büyük bir kısmı seçime gitmiyor, bir kısmı da ikna edilmek istiyor ve sonunda karar alıyor. Yani bu kararları çok rasyonel kararlar diye değerlendirmek yanlış olur. Bunun göstergesi Genç Parti, 4 Haziran'da devreye giriyor. Bizim araştırmamızda yoktu. Sonunda yüzde 5.6 düzeyinde bir oyla, kayıtlı seçmenler bazında geçerli oyların yüzde 7'sini aldı. İktidara da gelebilirdi. Temmuz ayında, Tarhan Erdem'in araştırmalarını referans alarak söylüyorum, Genç Parti'nin yüzde 12 oyu vardı. O zaman Kenan'ın söylediği gibi bir toplumsal kaza olabilirdi. Çünkü Genç Parti gibi bir partinin, bu seçimlere girmesi zaten yanlış olan bir partinin, hukuken mümkün olmaması gereken bir partinin böyle bir sonuç alması seçmen tercihlerinin ne kadar irrasyonel olduğunu göstermek bakımından iyi bir gösterge.

Bundan sonra ne olur? AKP iktidarının hukuki meşruiyeti tartışılmaz. Yani burada bir hukuki meşruiyet sorunu yoktur. Ancak düşük temsil oranının getirdiği siyasi sınırları hem AKP'nin hem toplumun çok iyi bilmesi gerekir. Parlamento çoğunluğunu kullanırken "millî iradenin tecellisi" söylemi çok yanlış olur, gerçeği yansıtmaz. AKP bu seçim sonuçlarını bir seçmen koalisyonu oluşturarak elde etmiştir. 1999 seçimlerindeki Fazilet Partisi seçmenlerinin AKP içinde temsili yüzde 30'dur, üçte biridir. Kenan'ın söylediği doğrudur. Yani sadece Fazilet Partisi yüzde 10 olsa, yüzde 34'ün üçte biri yüzde 10. MHP yüzde 20'dir. Yüzde 10 ANAP'lıdır, yüzde 10 DYP ve DSP'lidir. Yani sonuçta AKP toplum kesimleri bakımından farklı grupları temsil eden bir koalisyon oluşturmuştur.

Daha ilginç olan, AKP'lilerin yüzde 8.8'i şeriat yanlısı olduklarını söylemektedirler. Yüzde 43.5'i ise şeriat karşıtıdır. Yani AKP'nin dinsel kimlik söylemini vurgulaması AKP dışında bir koalisyonu değil, AKP içindeki koalisyonu da etkiler. AKP ne yapacak? "Önce IMF destekli ekonomik programı uygulayacağız" dediler. Yani Kemal Derviş'in yerine Ali Babacan geldi. Aynı işi belki de aynı derecede, en azından siyasi bakımdan daha güçlü olarak yapmaya aday oldu. Bu programın değerlendirilmesine girmeyeceğim. Toplum, beklentileri bazında nasıl daha önceki koalisyonu cezalandırırsa, AKP de bu programdan bir sonuç elde edemezse, toplum buna çok tepki gösterir ve bu, AKP'nin büyük açmazıdır. İkincisi, seçmenle-

Necat Erdar

**Bu seçim
bir devrim
değildir.
Çünkü
halkın
yüzde
60'ının
temsili
edilmediği
sonuçlar
veren
bir seçim
devrim
olamaz.
Bu seçim
devrimden
başka
bir şey;
bir
depremdir**

rin, AKP tabanını oluşturan "Anadolu sermayesi" denilen şeyden beklentileri, bu programda yeterince karşılanamaz. Şimdiden gördük. Ali Babacan'la Ali Coşkun arasındaki kavga, Anadolu sermayesiyle IMF Programı arasındaki çelişkiyi kaynaklanıyor. Üçüncüsü, bu program uygulanırsa, bu reformlar sürdürülürse "clientalist" politika uygulama olanakları çok güçtür. AKP için söyleyeceğim bu kadar.

AB'ye girme konusu; ona kısaca değinmem. AKP, AB'ye girişi, AB'nin sağladığı demokratik ortamın kendisi için bir güvence olduğu gerekçesiyle isteyebilir ve bu gayet makul bir şeydir. Ancak bu güvence Erbakan tipi dinci dayatmaların da sona ermesi demektir.

CHP'yi de söyleyeyim. CHP'nin geleneğinde iki eğilim vardır. Birisi, bir devlet kurma misyonuyla ilgili eğilim. Diğerisi ise, 1960'larda Turan Güneş'in başlattığı ortamın solu akımı, ideolojik çerçevesini oluşturuyor. Ortamın solu akımı, CHP'nin seçkinler partisi olmaktan çıkıp, kitleye ulaşan Demokrat Parti türü bir kitle partisi olmasıydı. CHP sürekli bu ikilem içinde kalmıştır ve CHP'nin sol kimliğini vurgulaması bu ortamın solu, sonradan demokratik sol, sosyal demokrat kimliğiyle bağlantılıdır. Fakat CHP'nin içinde sürekli, bir kurucu misyona dönüş vardır. CHP istese de istemese de, kurucu misyonu nedeniyle bu seçim sonuçlarını almıştır. CHP'ye CHP'liler ve CHP dışında AKP'yi tehdit olarak gören odaklar oy vermiştir. CHP oyu içinde sol oy yoktur. CHP zaten sol bir parti değildir.

Korkut'a bir yanıtla sonuçlandırırım: Sol demek kapitalizme eşitlik bağlamında eleştirel bakmak demektir. Demokratik sol bunu kapitalizm içinde düzeltilmelerle yapmaya çalışırken sosyalist sol veya komünist sol, kapitalizm yerine alternatif bir sistemde çözümü arar. Fakat sol demekle sol olunmaz. Solun ikinci koşulu emekçi kitleler içinde örgütlenmektir. CHP, emekçi kitleler içinde hiç örgütlenmemiştir. Sol, tabanıyla bütünleşip hareket eder. Fakat sol denilen tabandan oy almak - İdris Küçükömer'in ve bugün CHP'yi solcu diye düşünenlerin yanlışlığı buydu- bir partiyi sol yapmaz. Solu belirleyen, o parti yönetiminin, parti ideolojisinin kapitalizme bakışıdır. Yoksa faşist Nazi partiler de emekçi kitlelerden büyük oy almıştır. Bu bakımdan CHP'ye sol derssek biraz solu sulandırma, en azından tanımına bulanıklık getirme yanlışlığına düşeriz. Sonuçta CHP seçimlere Kemal Derviş'le ve bunalımın nedeni olan ekonomik programı daha iyi yöneteceği iddiasıyla girmiştir. CHP seçim-

lere girerken Kemal Derviş'i alarak, ekonomik programı eleştirme fırsatını elinden kaçırmıştır. Kemal Derviş'in büyük merkezlere getirdiği bir katkı varsa bile, Kemal Derviş bu programın sahibi olarak, müellifi olarak, Anadolu çevrelerinde olumsuz not almıştır. Kamuoyu yoklamaları da gösteriyor. Bir miktar artı, bir miktar eksi, sonunda Kemal Derviş'in CHP'ye katkısı sıfır olmuştur. Ayrıca Kemal Derviş'i bağrına basmakla toplumu da buna ikna etmemekle, yani "ben daha iyi yönetim, uluslararası sermayeyle ilişkilerimi AKP'den daha iyi kururum" inandırıcılığı olmayınca sol bir partinin kazanması gereken bir seçimden CHP kazanan olarak çıkmamıştır.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Sayın Erder'e çok teşekkür ediyoruz. Hemen devam edebilmek için Prof. Dr. Ersin Kalaycıoğlu'nun sunuşunu dinlemeye başlıyoruz.

• **Ersin Kalaycıoğlu** - Çok teşekkür ederim.

Ben de Sayın Erder gibi senelerdir benzer bir alan taraması yöntemi kullanmaktayım. Bu, Türkçe'ye Fransızca'dan "anket" diye geçirilmiştir. Biz bunu biraz daha farklı şekilde yapmak istiyoruz. Bir-iki hususu özellikle dik-kalinize sunmak istiyorum. Anketler konusunda pek büyük bir kafa karışıklığı ortaya çıktı. Bunu yapan şirket sayısı çoğaldı. Yöntemi ne kadar düzgün uyguladıkları da pek belli değil. Fakat en düzgün uygulayanlar, aramızdaki akademisyenler de dahil, zaman zaman bir yöntem, bilim hatası yapıyorlar. Biz bu yöntemi kullandığımız zaman, seçmenin o andaki eğilimini saptıyoruz. Bu eğilim, davranışın iyi bir göstergesi değildir. Onun için biz bunu Mayıs'ta yaptık. O zaman "Genç Parti bu gözüküyordu" demek Genç Parti'nin belli bir oy potansiyeli olduğunun ötesinde başka bir şey göstermez. O tarihte seçim yapılsaydı bu oyu alacağını da göstermez.

Ufak bir örnek vereyim. Ayrıntısına soru sorarsanız girerim. Bu konuda çok çalışma var. Ölçtüğünüz eğilimlerin veya tutumların neden davranışın iyi bir göstergesi olmadığına dair yüzlerce kitap var, bir sürü makale var; onlara girmeyeyim, sadece bir örnek vereyim. Bolu Valisi gözü görmediği için damgayı yanlış yere bastı. Niyet olarak o size başka bir şey söyledi. Sorduğunuz zaman "CHP" dedi, AKP'ye oy verdi. Aynı şeyi Nurettin Sözen de yaptı, daha fazla örnek vermeme gerek yok. Tutum başka, davranış başka. Davranışı etki-

Necat Erder

**Ali Babacan'la
Ali Coşkun
arasındaki
kavga,
Anadolu
sermayesiyle
IMF Programı
arasındaki
çelişkiyi
kaynaklanıyor**

leyen çok etken var, tutum bunlardan bir tanesi. Onun için ben eğilimi ölçtüğüm kanısındayım. Hiçbir tahminde de bulunmuyorum. Çünkü bu iyi bir tahmin aracı değildir. Nedenini sorarsanız anlatırım, bir sürü nedeni var. Ama bunların içerisinde tartışılanları var, tartışılmayanları var; bu çalışmalarını bir eğilim araştırması olarak alın. Daha fazla bir şey atfederse-niz hep beraber yanılırız.

Bu çalışmalarda ortaya 1990'dan itibaren şöyle bir manzara çıktığını gördüm. 1990'da Üstün Ergüder ve Yılmaz Esmer'le beraber dünya değerlerinin bir parçası olarak Türkiye'de değerler araştırmasını yaptık. Michigan Üniversitesi ile ortak bir çalışma oldu ve araştırma bulguları o tarihteki en üste kadar tırmanan bulgulardı. Seçmene sol-sağ tanımı vermedik. Zaten ne olduğunu kimse bilmiyor, burada görüyorsunuz, bir sürü tanım var. Seçmene dedik ki, "sen solu, sağı kendin nasıl tanımlıyorsan, tanımla. Bunun tanımlanmasını mantıklı buluyorsan kendini nereye koyuyorsun, 10 puan üzerinden kendine bir puan ver. Bir verisen aşırı soldasın, 10 verisen aşırı sağdasın". Yüzde 20 "aşırı sağım" dedi. Yüzde 39.8 "tam 5 puandayım" dedi. Yüzde 5'i biraz geçen oran, "aşırı soldayım" dedi. Ortaya böyle bir manzara çıktı. Bunu 1970'lerde Üstün Ergüder'le Selçuk Özgediz Hürriyet tarafından finanse edilen bir araştırmada yapmışlardı. Yine aynı oranda seçmen ortada gözükmekteydi.

1996'da biz bu araştırmayı Yılmaz Esmer'le beraber tekrarla-dık. Aynı soruyu sorduk. Burada bu ikinci dağılım ortaya çıktı. Gördüğünüz gibi ortada yüzde 39'dan yüzde 27 civarına inen bir seçmen kitlesi var, orta eriyor ve bugüne kadar hiçbirimizin saptamış olduğu oranda, yüzde 20 "aşırı sağdayım" yanıtı aldık. Eğer bir deprem olduysa, bu 1995'te oldu. Şu anda yaşamakta olduğumuz artış şoklar. Aynı terminolojiyi kullanacak olursak, şu anda zemin oturuyor. Dolayısıyla, bir kritik seçim geçirdiysek bu 1995 seçimiydi, bu seçim değil. Başka nedenler dolayısıyla 1999'da bir sapma oldu. 1999'da elimde böyle araştırma yok. Ama 6 yıl sonra 2002'de var.

Grafik olarak gösterdim, bir de rakamsal olarak bunu sizin dikkatlerinize sunayım, belki bu, neler olduğunu daha iyi anlatır. 1990'da aşırı sol 7.9, 1996'da 10, 2002'de 7.8 olmak üzere gayet istikrarlı, fazla değişmiyor. Orta sol 16.8'den 7.3'e iniyor. Türkiye'de orta sol diye bir şey bugün pek yok. Orta sağ oldukça istikrarlı, orta büyük ölçüde yok oluyor. Aşırı sağ

ise patlıyor. Bir sürü soru soruyoruz. Aşırı sağda bulunan bazı değerler, tutumlar var. Onlarda da ciddi yükselmeler var. Türkiye'de buna paralel olarak yabancı düşmanlığı, etnik milliyetçilik, başkalarına hoşgörüsüzlük, dindarlık ve benzeri eğilimlerde büyük sıçrayış var; dolayısıyla bu bulguların mantıklı olduğunu düşünmekteyim. Bu manzaranın içerisine siyasal partileri oturtacak olursanız ortaya ne çıkıyor?

İki tane soru var; Birincisi, altta bütün partilerin seçmenlerine diyoruz ki; "partileri şu 10'luk skala üzerinde soldan sağa diz." Şöyle diyor: En aşırı sağda AKP, en aşırı solda DEHAP, onun hemen sağında CHP. Bu manzara doğrusa şu anda fevkalade kutuplaşmış bir parlamento görüntüsü var. "Ben bir partiyi tutuyorum" diyenlere "partileri yerleştir" dediğiniz zaman şu manzara ortaya çıkıyor. AKP gördüğünüz gibi en aşırı uçta değil; bu sefer MHP, BBP, SHP, DYP, onun sağında. Dolayısıyla, bu manzaraya baktığınız zaman, AKP'nin pozisyonu orta sağla aşırı sağ arasındaki sınırdaki fevkalade stratejik bir noktada bulunmaktadır. İki taraftan da oy alabilecek potansiyele sahiptir ve her iki taraftan da oy alma yeteneğini göstermiştir.

Sayın Ender'in analizine burada ben de katılıyorum. AKP'nin oyları içerisinde geçmiş seçimlerde FP'ye oy vermiş olanların oranı yüksek gibi gözüküyor. MHP bu konuda FP'den sonra geliyor. Ama ANAP, DSP ve DYP'nin de almış olduğu oyların en az üçte birini kendine çektiğini zannedirim; elimizde buna yakın göstergeler var. Dolayısıyla, böyle bir karmaşık parti sağın temsilcisi konumunda ortaya çıkıyor.

Sayın Boratav seçimlerin analizini yaptı. Biz de seçimde yapılan tartışmaları sorduk. Bunlara göre seçmenin siyasal partileri sıralamalarını istedik. "Milletvekilliği dokunulmazlıklarını sınırlamak" diye sorduk. CHP "kaldıralım" diyor. Ben hâlâ ne yapmaya çalıştıklarını anlamıyorum. Ben açıkça fikrimi söyleyeyim. Dokunulmazlığı kaldırırsanız demokrasi Türkiye'de çalışmaz. Neden çalışmayacağını sorarsanız daha sonra anlatırım. Ama bu konuda benden daha yetkin Anayasa hukukçusu Zafer Üskül arkadaşımız var, ona sorarsanız daha da iyi anlatır.

Sınırlama fikrinden başladık, ahlaki değerler, türban, ekonomideki canlanma vb. bütün konuları sorduk. Bu çalışma 10-25 Ekim tarihleri arasında yapıldı, tam seçim öncesinde. Buradan, AKP'nin tek başına bütün bu konu-

Ersin Kalaycıoğlu

**Türkiye'de
orta sol diye
bir şey
bugün
pek yok.
Orta sağ
oldukça
istikrarlı,
orta büyük
ölçüde
yok oluyor.
Aşırı
sağ ise
patlıyor**

ları çözebilecek parti olarak görüldüğü manzarası ortaya çıktı. Yani seçmen kafasında bir partiyi seçmiş, bütün meseleleri bu parti çözer diye düşünüyor. Bunlar birbiriyle ilintili durumda. İstatistik bilimleriniz için söyleyeyim, bunların arasında istatistiksel bağımsızlık yok. Ama AKP'nin en çok çözebileceği vurgulanan konu türban sorunu, sonra ahlaki değerler. Ama bu arada bazı partilerin örneğin Anavatan Partisi'nin Avrupa Birliği'ne üyelikte 8,2'yle üçüncü sıraya yükseldiğini bu sıralamada görüyorsunuz. Yine CHP içinde en yüksek oran yüzde 13 ile dokunulmazlıkların sınırlanması, seçmen de hangi partinin ne konumda bulunduğunu saptamış durumda.

Seçmen AKP'ye niye oy verdi? Çeşitli değişkenler itibariyle bu bir değiştirilmiş regresyon analizidir, "logistik regression" diye bilinir. Çünkü kategorik regresyon kullanılabilmemiz için değişkenlerin sürekli olması gerekiyor, biz kategorik değişken kullanıyoruz. Bazı kamuoyu yoklamacıları "gençler oy verdi" diyor. Bizim bulgularımıza göre, burada pek gençler oy vermiş benzemiyor. Gecekonuda oturanlar, dini muhafazakârlık indeksi yüksek olanlar, onların ikisi de pozitifdir.

Sağ-sol indeksinde sağda ve aşırı sağda olanlar, Türkiye'nin sorunlarını çözebilecek parti olduğunu düşünener negatif çıkıyor. AB üyeliğini desteklemeyenlerin aldığı oy budur. Buradaki bütün bu değişkenlerle AKP'nin oyunu yüzde 72 olarak açıklayabiliyoruz. Ama soldaki bir sürü değişken; cinsiyet, Avrupa dilini konuşma, Arapça, Kürtçe vb. bunların hiçbirinin açıklayıcı rolü yok. Dolayısıyla, burada esas itibariyle AKP'nin lümpen oy aldığı gözüküyor. Olabildiğince dindar bir kimlik taşıdığı gözüküyor ve dindar olanlar tarafından AKP sünni değerler taşıyan radikal bir parti olarak değerlendiriliyor. Ayrıca AKP, AB karşıtı bir seçmen kitlesine sahip. Niye Avrupa Birliği'ne girmek isteyen bir parti rolü oynamaya çalışıyor? Onu ayrıca sorgulamak lazım. Avrupa Birliği'ne girme konusunda zaman içerisinde zorlanırsa fikir değiştirir mi? Bence değiştirir, değiştirmemesi için hiçbir neden yok. Özellikle seçim dönemine yaklaşırsa kolaylıkla değiştirebileceğini de görmemiz mümkün.

CHP'ye niye oy vermişler? Eskiden CHP'ye gelen, Kürtçe konuşan seçmen oyu bu sefer ortada yok. Türkçe konuşanlar oy veriyor. Dini muhafazakârlık indeksi negatif olanlar, yani laik olanlar oy veriyor. Kullanacağı oyun seçim sonucunu belirlemede biraz

önemli olacağını düşünenler, sağ-sol indeksinde solda olanlar, Türkiye'nin sorunlarını çözebilecek parti olduğunu düşünener ve AB üyeliğini destekleyenler oy veriyor. Dolayısıyla, böyle bir görüntü ortaya çıkıyor.

Deminki o karmaşık manzarayı açıklamaya kalkacak olursak; yani "birçok siyasal partiden oluşan o sol-sağ yelpazesindeki bir sürü partinin bulunduğu ortamda bu partileri seçmen hangi kriterlere göre ayırıyor?" diye bakacak olursak, bu ayırtırmayı da elimizdeki verilere göre, alı temel fonksiyonun oluşturduğunu görürüz. Bu belirleyici fonksiyonlardan birincisi anadil. Ama bütün bunlardan daha da önemlisi, kuşkusuz ki dindarlık. Sünni dindar değerleri daha fazla benimsemiş olanlar belli tür partilere oy veriyorlar. Benimsememiş olanlar yani laikler, Aleviler vb. diğer tür partilere oy veriyorlar. Birinci belirleyici değişken bu. Ben bunu 1991 seçimleri için de, 1999 seçimleri için de aynı şekilde buldum, yayınladım. Bir Comparative Political Studies'de, öbürü New Perspectives on Turkey'de yayınlandı. İki aynı değer hiç değişmiyor. Birinci derecede belirleyici olan dindarlık, dindarlık hakkında ne düşündüğümüz. İkinci derecede belirleyici etnik değerler. Ondan sonra yaş gibi, cinsiyet gibi birtakım etkenler var. Siyasal etkinlik duygusu da oldukça önemli bir ağırlık taşıyor. "Benim atacağım oyun çok ciddi etkisi vardır" diye düşünener arasında ayırım yapmak da gerekli. Kent-kır gibi farklar çok önemli değil. Eğitim hemen hemen bütün fonksiyonlarla bağlantılı. Dolayısıyla, buradaki kritik değişken, resmi eğitim olarak gözüküyor. Yabancı düşmanlığı çok önemli bir değer değil. Ekonomik durumdan tatmin de çok önemli bir değer değil. Ama alttaki ekonomik değerlerin hiçbirli ve sosyoekonomik statü vb. gibi olgular açıklayıcı olarak yukarıda saymış olduklarımızın yanında yer almıyor. Bunu sistemlik olarak 1990'dan beri böyle bulmaktayım. Ne zaman bu araştırmaları yapsak, aynı manzarayla karşıyoruz. Dolayısıyla, oy verme nedenleri itibariyle bir değişme söz konusu değil.

Ortaya çıkmış olan sonuç yine bize yedil partili bir sistem gelmiştir. Ama bu sistem bu sefer iki parti Meclis içinde ve beş parti Meclis dışında olarak ortaya çıkmıştır. Çünkü burada, bir miktar etkili olmuş olan ekonomik durumdan tatminsizlik gibi yeni değişkenler vardır. Eskiden bu kadar da etkide bulunmuyordu. Ama bu sefer bir başka şey daha yapmaya çalıştık. Hükümete duyulan öfkeyi ölçmeye

Ersin Kalaycıoğlu

AKP'nin lümpen oy aldığı gözüküyor. Olabildiğince dindar bir kimlik taşıdığı gözüküyor ve dindar olanlar tarafından AKP sünni değerler taşıyan radikal bir parti olarak değerlendiriliyor

çalıştık. Bu öfkenin çok önemli bir rol oynamadığı, siyasi partileri ayrıştırırken gözüküyor. Aynı zamanda diğer partilere oy verme konusunda da böyle bir etkinin olmadığını görmüş bulunuyoruz.

Ortaya çıkan manzara, gerek Sayın Erder'in, gerek Sayın Boratav'ın, gerek Sayın Bulutoğlu'nun belirtmiş olduğu gibi, Türkiye'de bir temsil sorununun olduğunu gösteriyor. Ben buna kriz diyemeyeceğim. Çünkü kriz olabilmesi için biraz etrafta vaveylâ olması lazım; ama bir sorun potansiyeli var. Biz bugünküne benzer bir manzarayı -aynısını değil- 1987'de de gördük. O zaman Anavatan Partisi yüzde 35 oyla yüzde 64 Meclis sandalyesi aldı; ne oldu? Dışarıdan gelen bir siyasal parti ve başkanı Süleyman Demirel -işmini de vermekte sakınca yok- her konuşmada bu alınan sonucu yerden yere vurarak âdeta Meclisi çalışmaz hale getirdi.

292 sandalyeyle Anavatan Partisi'nin egemen olduğu 1987 Meclisi fazla çalışabilen bir Meclis olmamıştı; neden? Karşısında müthiş bir muhalefet buldu ve Türkiye o zaman bir temsil krizi yaşadı. Bugün bunun esamesi okunmuyor; neden? Yani manzaranın aynı olması, bunun bir kriz haline dönüşeceğini işaret etmiyor. Bu krizi ortaya çıkartabilecek, Süleyman Demirel'in yaptığını yapabilecek bir siyasal lider ve bir parti yok. Yani diğerleri kalibresiz demek istemiyorum. Örneğin, Deniz Baykal bu işi beceremez anlamında söylemek istemiyorum.

O zaman Demirel'in sunmuş olduğu argüman neydi? "Biz iktidara geleceğiz, iki ayda seçim sistemini demokratik hale getireceğiz. Bu sistem yanlıştır, bozuktur, rezildir, bir işe yaramaz; bunlar haksız yere bu kadar sandalye elde ettiler. Böyle memleket yönetilemez, biz geleceğiz, düzeltereğiz." Düzeltti mi; hayır. Sonra gelenler, CHP koalisyonları dahil, herhangi bir girişimde bulundu mu? Hayır.

AKP'nin söyleyeceği gayet basittir; "Bu sistemi ben yapmadım. Sizlerin hepinizin eline bu fırsat geçti, değiştirmediniz. Şimdi ben bu sistemle iktidara geldim diye mızıyorsunuz" diyecektir ve bütün argüman çöpe gidecektir. İster beğenin, ister beğenmeyin, Cem Uzan ve Genç Parti Meclis dışındaki en etkili muhalefettir. Bugün çıksın televizyona, ağızına geleni söylesin. Süleyman Demirel'in yaptığının aynısını yapar ve Türkiye'yi bir temsil krizine götürebilir, potansiyel orada, yapabilecek tek kişi de o. Onun dışında bu potansiyeli kullanacak

başka kimse oy itibarıyla da, görüntü itibarıyla da, olanak itibarıyla da yok. Çünkü diğerlerinin hepsi bu imkân ellerine geldiği zaman kaçırılmışlardır. Onun için "sistemi değiştirin, seçim sistemini düzeltin" argümanında bulunabilecek durumda veya konumda değillerdir. Bu nedenle ben, Türkiye'de bir temsil krizinin çıkacağını düşünmüyorum.

Rezil bir seçim sistemimiz var, evet; bu sorunlar ortaya çıkabilir. Bunları şahsen ben senelerce tartıştım, gündeme getirdim, yayın da yaptım. Murat Sertel'le bu sistemin kötülüklerini göstererek, bir seçim sistemi de önerdik. Bir başka iktisatçı arkadaşımız Seyfettin Gürsel'in bu konuda çalışması var. Şu anda da böyle bir çalışma içindeyim; ama sonuç itibarıyla bu sistemin bir sürü felaketi içerdiğini biliyoruz, düzeltilmesi gerektiğini biliyoruz. Düzeltme yöntemleri üzerinde biraz kafa yorduk; çeşitli yeni formüller üzerinde çalıştık, bazı arkadaşlarımla bunları gösterdik, benim de katılmış olduğum çalışmalardı; ama siyasal kadrolar iktidara geldikleri zaman çıkarlarına gelmediği için bu yola gitmediler ve dolayısıyla seçim sisteminde bir değişiklik söz konusu olmadı. Bundan sonra da kolay kolay olacağını zannetmiyorum. Ama bu seçim sisteminde varılmış olan nokta 1987'yle eşdeğerdir ve Cumhuriyet tarihinin en orantısız seçim sonuçlarından ikincisidir. Birincisi 1987'dir, ikincisi de budur. Yüzde 38 oyla, yüzde 80'den fazla sandalye alabilmek mümkündür. 1'e 2'den daha da kötüye gidebilir. Geçmişimizde Demokrat Parti'nin tek başına sandalyelerin yüzde 90'ını aldığı dönemler vardı; ama yüzde 50'den fazla oy aldığı için 1'e 2'den kötü olmuyordu orantısızlık. Şimdi o orantısızlığı da yakalayabilme becerisini gösterebilecek durumdayız. Onun için böyle bir potansiyel tehlikeyle devam edeceğiz.

Benim yine şahsi kanaatim bu iktidarın da seçim sistemini değiştirmeyeceğidir. Çünkü bir neden yok; kendileri iktidardalar, bununla geldiler ve bu iktidarla, bu seçim sistemiyle gideceklerini düşünüyorum. Çok teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler Sevgili Ersin Kalaycıoğlu. Hemen diğer konuşmacıyı Prof. Dr. Kemali Saybaşılı Hocamıza sözü veriyoruz, süratle devam ediyoruz. Buyurunuz.

• **Kemali Saybaşılı** - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Değerli konuklar, ben esas itibarıyla temsil sorunu üzerinde duracağım. Çün-

Ersin Kalaycıoğlu

**Kanaatim
bu iktidarın da
seçim
sistemini
değiştirmeye-
ceğidir.
Çünkü
bir neden
yok;
kendileri
iktidardalar,
bununla
geldiler
ve
bu iktidarla,
bu seçim
sistemiyle
gideceklerini
düşünüyorum**

kü Türkiye'de uzun yıllardan beri süregelen bir temsil sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu temsil sorununun da siyaseti doğal rekabet ortamından çıkardığını düşünüyorum. Dolayısıyla, klasik Batı demokrasilerinde görmeye alışık olduğumuz seçmen değerleriyle ya da benzer türde eğilimlerle karşılaşmıyoruz. Partilerin de seçmenle ilişkileri genel olarak sorunlu oluyor.

Aslında demokrasimiz yeni sayılır. Biraz gerilere gidecek olursak, temsil kavramıyla 19. yüzyılın son çeyreğinde tanıştık. Ondan önce temsil kavramı yerine danışma işlevi ya da danışma görevi söz konusuydu. Cumhuriyet'in kurulmasından sonra temsil doğrultusunda önemli adımlar atılmış olmasına karşın, tek parti yönetimi bağlamında temsil biraz sınırlı kaldı. Demokratik anlamda temsil kavramıyla ve uygulamasıyla çok partili yaşamla birlikte tanıştık; ama bu tanışma da bazı sorunları içerdi.

Olaya çok partili yaşamdan itibaren kısaca bakacak olursak; 1950-1960 dönemi arasında çok partili yaşamda milletvekili seçimlerinde uygulanan çoğunluk sistemi temsilde haktanırlık ya da adalet ilkesine karşı ya da uygun değil düşüncesiyle nispi temsil sistemi ön plana çıktı; bunun haklı gerekçesi de vardı. 1950 seçimlerine baktığımız zaman Demokrat Parti yüzde 52.7 oranında oyla Meclisteki sandalyelerin yüzde 85'ini almıştı. CHP ise, yüzde 39 oranındaki oyla bu sandalyelerin yüzde 14'ünü ancak alabilmişti. Bu sorunlarla 1950-1960 arasındaki seçimlerde sürekli karşılaşıldığı için temsilde haktanırlığa aykırı bir durum olduğu düşüncesi de yaygınlaştı. Bu nedenle, 1960 müdahalesinden sonra yapılan yeni düzenlemeler arasında nispi temsile dayanan seçim sistemi de bulunuyordu.

Öte yandan söz konusu gelişme, siyasal temsil açısından demokratik bir düzenlemeye yol açmış olsa bile, yine aynı bağlamda özünde iki çelişki de içeriyordu. İlk seçim iradesini temsil eden bir siyasal iktidar, toplumsal ve siyasal desteği olsa bile, seçmen iradesi dışındaki bir güç aracılığıyla iktidardan indirilmişti. İkinci olarak da siyasal sistem yeniden düzenlenirken, iktidardan indirilmiş bulunan Demokrat Parti üyeleri ve yandaşları dışlanmış, bir başka deyişle kurucu mecliste temsil edilmemişlerdi. Bu açık bir şekilde bir temsil sorunu yaratmıştır. Aynı temsil sorununun -bir boyutuyla da katılım sorunu- 12 Eylül askeri hareketinden sonra da daha ciddi bir şekilde ortaya çıktığını görüyoruz.

Yine bir askeri müdahale sonucunda seçmen iradesinin göz ardı edilmesinin yanında siyasal sistem yeniden yapılandırılırken, bu kez bir de 1980 öncesinin siyasal partilerinin görevlerinin, üyelerinin ve yandaşlarının dışlandığını görüyoruz. Böylelikle temsil sorununun kapsamı genişlemiş, siyasal katılım da aşırı ölçüde sınırlandırılmış oluyordu. 1960'lı, özellikle 1970'li yıllar sırasında da nispi temsil sisteminin eleştirilmeye başlandığı görüldü. Eleştiri okları, bu kez siyasal istikrarsızlık gerekçesiyle, nispi temsil sistemine yöneltiyordu. İşte bu çerçevede 12 Eylül askeri hareketinden sonraki dönemde siyasal sistem yeniden yapılandırılırken, yönetimde istikrar ilkesine önem verildi ve iki partili bir siyasal sistem öngörüldü. Siyaset yasakları da bağlantılı bir şekilde kullanılarak, bu iki partili sistem yerleştirilmek istenildi ve bu arada yüzde 10 ülke barajı getirildi ve yüzde 10 ülke barajıyla birlikte de temsilde haktanırlık ilkesi büyük ölçüde göz ardı edilmiş oldu. Ancak bu konuda herhangi bir değişiklik 3 Kasım seçimleri öncesinde de yapılmadı, hepimiz biliyoruz.

Anımsayacak olursak; 1983 Milletvekili Genel Seçimlerinden sonra Mecliste üç parti temsil edilmişti. Günümüze gelinceye kadar bu durum hiç değişmedi. Tersine Mecliste temsil edilme yetkisini elde eden parti sayısında artış gerçekleşti. Böylelikle 1991, 1995 ve 1999 seçimlerinde 5 parti Mecliste temsil edilme hakkı kazandı.

Öte yandan gerek ülke barajının çok yüksek olması, gerek partilerin seçim ittifakı yapmalarının yasaklanmış bulunması, seçimler sırasında partiler arasında geçici bütünleşmelerin yaşanmasını özendirmiş ve bu çerçevede SHP, HEP'İ; Refah Partisi MHP'yi ve ANAP ise, Büyük Birlik Partisi'ni Meclise taşımıştır. Geçici bütünleşmeler ise, seçimlerden sonra bir şekilde sona ermiş ve böylelikle Mecliste temsil edilen parti sayısı da ayrıca artmıştır.

Böylelikle siyasal istikrarın zorlama yöntemlerle ve yasaklarla sağlanamayacağı da ortaya çıkmış oluyor. Siyasal istikrarın bir türü sağlanamamasının nedenleri arasında 1980 öncesi dönemde etkili konumda olan siyasatçilerin seçilme haklarının 12 Eylül yönetimi tarafından engellenmiş olmasını da saymak gerekir. Ayrıca bazı partiler, yine anımsanacağı gibi 1983 Seçimlerine veto edildikleri için katılamamışlardı. Siyasal yasaklar da yine katılımı sınırlandıran bir olguydu.

1987'de referandumlarla siyasal yasaklar kaldırıldı. Yeni iktidarın partilerin seçimlere ka-

Kemali Saybaşı

Türkiye'de uzun yıllardan beri süregelen bir temsil sorunu olduğunu düşünüyorum. Bu temsil sorununun da siyaseti doğal rekabet ortamından çıkardığını düşünüyorum.

tilmasını engelleme olanağı yoktu ve dolayısıyla, 1987 seçimlerinden sonra siyasal rekabet doğal kaynağından tüümüyle çıktı. Çünkü gerek merkez sağda, gerek merkez solda aynı tabanın desteğini arayan partiler iktidara dönük muhalefet yapmak yerine, hem kendi aralarında rekabet etmeye ve hem doğal müttefikleri yerine rakipleriyle işbirliği yapmaya başlamışlardır. Bu konuyla bağlantılı olarak, 12 Eylül sonrasında kapatılmış olan CHP'nin 1992'de yeniden açılması demokratik açıdan olumlu bir noktadır. Ancak merkez soldaki rekabeti şiddetlendiren bir etkisi de olmuştur.

Son dönem siyasal tartışmalarda ise, çok belirgin bir biçimde haklı olarak dikkat çekilen bir nokta da yüzde 10 ülke barajının yarattığı temsil sorunudur. Birçok siyasal parti barajın altında kalıyor ve bunların aldıkları oy oranlarına göre seçmen iradesinin belli bir bölümü de Meclis dışında kalıyor. En açık bir şekilde bu sorunun ortaya çıkması da 3 Kasım seçimlerinden sonra gerçekleşti. Rakamları herkes biliyor, üzerinde durmayayım. Ancak ortaya iki boyutlu bir hak tanımazlık çıkıyor. Bir yandan seçmenin yarıya yakın bir bölümünün desteklediği çok sayıda siyasal parti Meclis dışında kalıyor. Öte yandan da seçmenin görece sınırlı desteğini alan iki parti Mecliste aldıkları desteğin çok üzerindeki bir sandalye sayısı ile temsil ediliyorlar.

Olayı somutlaştırmak için bir örnek verilebilir. Ülke barajının uygulanmaması durumunda Mecliste AKP'den 217, CHP'den 125, DYP'den 60, MHP'den 48, Genç Parti'den 30, DEHAP'tan 30, ANAP'tan 20, SP'den 6 ve 9 bağımsız milletvekili olacaktı. Öte yandan bağımsız milletvekili adaylarının ülke barajı sorunu bulunmaması da kişiler lehine; ancak kurumlar aleyhine etki gösteren bir başka haksız düzenleme örneğidir diye düşünüyorum. Bağımsız adaylara bir ayrıcalık sağlanıyor. Türkiye'de milletvekili dokunulmazlığı, kürsü dokunulmazlığını aşan bir çerçeve içinde ele alındığı ve geniş kapsamlı tutulduğu için de aslında demokratik temsil kavramıyla bağdaşmıyor.

Bununla birlikte günümüzdeki temsil sorununu salt yasal düzenlemelerle aşabileceğimizi de düşünmüyorum. Çünkü 12 Eylül sonrasında oluşan Parlamentoda gerekli yasal düzenlemeleri yapmaya yetkili çoğunluklar oluşmuştur. Ancak temsil sorunu bağlamında demokratik adımları atma iradesi bir türlü ortaya çıkmamıştır. Tam tersine ülke barajı yetme-

miş, 1987 genel seçimlerinden önce, 1986 yılında yapılan yasal bir düzenlemeyle seçim çevresi barajı getirilmiştir. Dolayısıyla, bir seçim çevresinde kaç adayın, kaç milletvekilinin çıkacağına bağlı olarak, yüzde 10'un üzerinde bir de seçim çevresi barajı sorunu çıkmıştır. Bu sorun 1995 yılında yapılan Anayasa değişikliklerinden sonra başvuru üzerine Anayasa Mahkemesi tarafından giderilerek ancak aşılmıştır, Parlamento iradesiyle aşılmamıştır.

Buna karşılık siyasal partilerin sık sık gündeme getirmesine rağmen, barajı yüzde 5'e ya da yüzde 3'e çekme olanağı da bir türlü gerçekleşmedi. Benim görebildiğim kadarıyla her parti barajın kendisi açısından nasıl bir etki yaratacağına bakıp, bu konudaki tutumunu ona göre belirlemiştir. Dolayısıyla, Türkiye'de demokrasi kültürünün sınırlılığı ciddi bir temsil sorununa yol açıyor diye düşünüyorum.

Bu çerçevede temsil sorunuyla bağlantılı olarak, önseçim kurumu üzerinde de kısaca durmakta yarar var. Partilerin bu konuda istekli olmadıklarına dönük çeşitli belirtiler var. Bunlardan biri yine 1986 yılında yapılan bir yasal düzenlemeyle bağlantılı. Siyasal Partiler Kanunu partilere önseçim zorunluluğu getiriyordu. 1986 yılında bu zorunluluk kaldırıldı. Ayrıca dönemin siyasal iktidarı bu değişiklikle de yetinmedi. 10 Eylül 1987'de önseçimi bu kez yasaklayan bir yasal düzenleme yaptı ve bu yasal düzenleme de yine Anayasa Mahkemesi'nden döndü.

Sonuç itibarıyla Türkiye'de ciddi bir temsil sorunu vardır. Bu temsil sorununun çeşitli boyutları arasında demokrasi geleneğimizin sınırlı olması, askeri müdahaleler ve askeri müdahaleler sonrası yapılan düzenlemeler bulunuyor. Ama bunun da dışında kültürel bir boyut var. Türkiye'de demokrasi her anlamda içselleştirilememiştir. Dolayısıyla, bir iktidar kendi yetkisine dayanarak demokratik olmayan uygulamaları gündeme getirebilmektedir. Bu da siyasetin kendi sınırları içinde doğal rekabet ortamı bağlamında sürmesini büyük ölçüde engellemekte ve sonuç itibarıyla sorunların çözümünü zorlaştırmakta, sorunları karmaşıklaştırmakta, sorunların çözümlenmesini de karmaşıklaştırmaktadır. Ben sözümü burada bitireyim.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Çok teşekkürler Sayın Saybaşı. Hemen son konuşmayı da Sayın Zafer Üskül'den alıp ondan sonra devam edelim. Buyurunuz.

Kemali Saybaşı

Türkiye'de demokrasi her anlamda içselleştirilememiştir. Dolayısıyla, bir iktidar kendi yetkisine dayanarak demokratik olmayan uygulamaları gündeme getirebilmektedir

• **Zafer Üskül** - Teşekkür ederim Sayın Başkan. Burada sorunlardan ve arayışlardan bahsediliyor. Biz siyasi temsil ve siyasetli konuşuyoruz. Gerçekten sorunlar var ve bitmeyeceğe benziyor. Temsille ilgili sorunların en yenisi dün akşam ortaya çıktı. Anayasa'nın üç maddesini değiştiren yasanın Cumhurbaşkanı tarafından bir kez daha görüşülmek üzere Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne geri gönderilmesi, temsil sorununun üstüne temsille ilgili bir sorun daha ekledi. Ama oraya gelmeden önce biraz geriye dönelim.

Temsilden söz ederken aslında soruna iki açıdan bakılabilir. Birincisi, temsili demokrasinin kendi sorunu; çünkü temsili demokrasi sorunlarını aşma noktasında aşağı yukarı bütün ülkelerde tıkanmış gibi gözüküyor, aşmaya çalışıyor ve arayış içinde. Bizim temsili demokrasimiz de aynı sıkıntıları yaşıyor. Ama bizim ülkemizde buna ek olarak başka çok somut ve derin sorunlar var. Nedir demokrasi? Halkın kendi kendisini yönetimi.

Halk kendi kendisini yönetemiyor, nüfus çok kalabalık, ülke büyük. Temsilci seçeceksiniz. Temsilci seçmek deyince, siyasi parti devreye giriyor. Siyasi parti bir örgüt, üyeleri var, kademe kademe yöneticileri var. Tepede de en üst düzey yöneticileri var. Bu örgüt içinde, yöneticiler kendi varlıklarını korumanın önlemlerini alıyorlar. Bunu sağlamanın yolu herhangi bir yerde, herhangi bir zamanda iktidara gelindiğinde devletin olanaklarını partililer yararına kullandırmaktır. Bunu yaparak ancak kendinizi yeniden üretebiliyorsunuz. Artık burada halktan kopuk, halkın sorunlarının çözümünü arayan siyasi partiler değil; partililerinin sorunlarının çözümünü arayan siyasi partilerle karşı karşıya kalıyoruz. Bu, bütün dünyada karşılaşılan ciddi bir sorun; bunu aşmak lazım. Buna eklenen başka sorunlar da var.

Gerek siyasi partiler açısından gerek seçmen açısından seçimin yapıldığı ortam son derece önemlidir. İnsanlar özgürce siyasi parti kurabiliyor mu? Yani bireyler açısından siyasi partilerde örgütlenme konusunda özgürlükler evrensel standartlarda yaratılmış mı, tanınmış mı, güvence altına alınmış mı? Bizde hayır. Recep Tayyip Erdoğan siyasi parti kurmıyor, bu bir örnek. Bugün aynı şekilde Türkiye'de 25 bin dolayında erişkin kişinin siyasi parti kurma özgürlüğünün, siyasi partilere üye olma özgürlüğünün olmadığı söyleniyor.

Siyasal parti kurulabilirdi zaman, onun da kurumsal bazı güvencelerden yararlanması

gerekliyor. Bu güvenceler yeteri kadar sağlanmış mıdır? Yani siyasi partiler düşüncelerin ifadesi nedeniyle kapatılabilmekte midir, kapatılmamakta mıdır, buna bakmak lazım. Bu konuda da bizim hukukumuzun yeterli güvenceleri sağlamadığı, son dönemdeki Anayasa değişiklikleriyle ne kadar sağlamaya çalışırsa çalışsın, hem anayasal düzeyde hem yasal düzeyde henüz ciddi adımların atılmadığı ortada.

Siyasal partiler açısından hemen bundan sonra gelen bir sorun; siyasi partiler programlarını seçim dönemlerinde veya her zaman halka anlatacaklar. Madem ki oy isteyecekler, o halde kendilerini anlatmaları gerekir. Bireylerin sahip olduğu düşünceyi ifade özgürlüğünden siyasi partiler kurum olarak hangi ölçüde yararlanabiliyor? Onlar için bunu propaganda özgürlüğü olarak nitelersek, propaganda özgürlüğünün sınırları evrensel ölçülerde belirlenmiş ve koruma altına alınmış mıdır? Hayır, bunu da söyleyemeyiz. Türkiye'de bir sendikaların şubesinin toplantısında ya da genel kurulunda Kürtçe aşk şarkıları çalındığı için insanlar soruşturmaya tabi tutulabiliyorsa, bölücülükten de haklarında dava açılabilirse, gözaltına alınabiliyorsa, işlerinden atılabilirlerse siyasi partiler için bu alanın çok daha dar olduğu gerçeği ortaya çıkar ve bu alanda da yapılacak çok fazla iş olduğu açık ortada.

Partiler görüşlerini açıklayacaklar. Seçmenin de bütün bunları öğrenme hakkı var. Seçmenin partiler arasında herhangi bir ayırım yapabilmesi için onların ne söylediklerini, programlarında ne olduğunu, iktidara gelirse ne yapacaklarını bilme hakları var. Bilgi edinme hakkını seçmen hangi ölçüde kullanabiliyor? Bizim Anayasamızda "herkes bilgi edinme hakkına sahiptir" diye bir hüküm şu anda yoktur. Özellikle devletle ilgili bilgiler, devlet sırları kavramı içinde inanılmaz bir biçimde korunmakta, hatta kişinin aleyhine açılmış davalarda kendisinin korunmasına yarayacak bilgilerin bile mahkemelere verilmeyen bir hukuksal düzen içinde yaşadığımız ortada.

Siyasal parti kuruyorsun. Parti kurma özgürlüğün sınırlı, partiye girme özgürlüğün sınırlı, partinin güvenceleri sınırlı, seçmen olarak bilgi edinme hakkın sınırlı, parti olarak propaganda yapma özgürlüğün sınırlı. Sonra biz seçim yapıyoruz, ondan sonra rakamları incelemeye, değerlendirmeye çalışıyoruz. "Acaba o niye ona oy verdi, bu buna niye oy verdi?"

Zafer Üskül

Siyasal parti kuruyorsun. Parti kurma özgürlüğün sınırlı, partiye girme özgürlüğün sınırlı, partinin güvenceleri sınırlı, seçmen olarak bilgi edinme hakkın sınırlı

Bunlara ek olarak hızla geçmem gereken temsille ilgili başka bazı sorunlar da var. Seçim coğrafyası diye bir şey var. Bizde İstanbul, Ankara, İzmir dışında iller seçim çevresi sayılıyor; onlara nüfusa göre milletvekili sayısı tahsis ediliyor. Ama önce her ilin, nüfusu ne olursa olsun, bir milletvekili çıkarma hakkı var. Türkiye'de kırsal kesim kentsel kesime göre aşırı temsil ediliyor. Burada bir temsil sorunu yok mu? Bazı yerlerde ortalama 15 bin oyla, bazı seçim çevrelerinde 150 bin oyla milletvekili seçiliyor. Partiler ve adaylar propaganda yapıyor, paralar harcıyor. Bu "seçim ekonomisi" nasıl oluyor, seçim ekonomisinin rolü nedir, işi nedir? O işleri ben çok iyi bilmem ama benim öğrenmek istediğim bir şey var. Bu adaylar ve partiler ne kadar para harcıyorlar ve bu parayı nereden buluyorlar ve neden buna bir tavan getirilmiyor? Çünkü bu yarışın sonu yok. Bu tavan getirilmediği için artık milletvekilliği satın alınıyor; bu herkesin bildiği bir şey, gizlisi saklısı yok. "Birinci sırada seçilebilecek yerde bir partiden aday olabilmek için 500 milyar lirayı bastırıyorsanız aday olabiliyorsunuz" deniliyor. O zaman neden bir tavan yok? Bunun denetimi neden yok? Siyasal partilerin gelirleri neden ciddi bir biçimde araştırılmıyor, denetlenmiyor? Adayların harcamaları neden denetlenmiyor? Bunun temsille bir bağlantısı olduğu da öyle sanıyorum ki çok açık.

Devlet siyasi partilere yardım yapıyor. Devlet, siyasi partilere niye yardım yapar? Siyasal partiler namerde muhtaç olmasın diye. Yani sermayeye temsil olmasın, paralı kişilere teslim olmasın diye. Ölçüt nedir? Ölçüt, ya yüzde 7'den fazla oy almak ya da 3 tane milletvekilline sahip olmak. Peki başka ölçüt var mı? Yok. Partilere devletin, kamunun bir yardım yapmasında yarar var mı? Var, ama bunun acaba biraz daha düzenlenmesi gerekmez mi? Düşünün, bir siyasi parti yüzde 7'nin üstünde oy aldı. Aşağı yukarı her yıl 2 trilyon lira civarında devlet yardımı alacak. Yani insanın holdingi olsa, bu parayı bu kriz döneminde kazanamaz. Bunu bir kişi, yanındaki 3-5 kişiyle birlikte harcayacak, ne güzel! Yani herhangi bir çaba içine girmesi gerekmiyor. Mecliste olma zorunluluğu yok. Yüzde 8, 9, 10 oy al, 50-60 kişiyle Meclise de girersin, ne güzel! Bari hiç olmazsa, bunu üyelerinden aldığı oyla orantılı bir biçimde düzenle. Mesela üyenden ne kadar aidat alıyorsan "o kadar da sana yardım" vb. bir şey de. Hayır, yok; bunu kabul etmek mümkün değil. Bu da siyasi partileri ve temsili yozlaştıran bir durum diye düşünüyorum.

Bizim konumuzda bugün siyaset de var. Aslında Türkiye'de artık siyaset yapılmıyor, medyada siyaset oyunu oynanıyor. Medya, siyasal partilerin propagandalarını yapmaları sırasında, seçim dönemlerinde büyük rol oynuyor ve temsilin sağlıklı olup olmamasını çok büyük ölçüde etkiliyor. Bunun ayrıca dikkate alınması, değerlendirilmesi gerektiğini düşünüyorum. Bütün bu sorunlar var ama bunları yasalarla tam olarak düzeltmek galiba mümkün değil. Ama yasalar olmadan da olmuyor. Biz yasa yaptığımız zaman da çözemiyoruz. Başka ülkeler belki yasalarla sorunları çözmeye çalıştıklarında başarı elde edebiliyorlar; ama biz yasa yapıp uygulamıyoruz.

Yüksek Seçim Kurulu karar alıyor. Medya nasıl kullanılacak? Cezalar veriyor, kapatma cezası vesaire. Genç Parti'den bahsedildi, adam tedbirini almış, 4 tane televizyon kanalı, 8 tane radyosu var. Biri kapatılıyor, öbürüne ağırlık veriyor. O kapatılıyor, ötekisine; yani önlem böyle mi alınır? Hangi seçim yasağı ciddi bir biçimde bu ülkede uygulanmıştır?

Hepinizin belki bildiği, en çok duyduğumuz şey şu olabilir; hava karardıktan sonra açık havada propaganda yapmak yasaktır. Bir yıl, aday hakkında ve parti hakkında hava karardıktan sonra konuşmasını sürdürdü diye dava açılır, hiç kimse de şimdye kadar mahkûm olmuş değildir. Yani yasaları çıkartıyoruz; ama bunları uygulama yeteneğimiz de yok. Avrupalılar da "uygulayın da bir görelim" dediği zaman birçok kişi çok kızıyor. Adamlar haklılar, niye görmek istemesinler ki... Biz işkenceyle ilgili bir yığın düzenleme yapıyoruz. İşkence zaten yasak ama arkasından bir yandan yasayı uygulamıyorsun, bir yandan uygulamamanın doğurduğu sonuçlarla yargı organında boğuşmaya kalktığın zaman bir yargıç, üç defa üst üste işkence yapmış, işkenceden mahkûm olmuş adam için her üç defasında da "bu bir daha yapmaz" deyip cezasını erteliyor. Böyle bir düzende tabii ki yasalarla bu sorunların ortadan kaldırılması mümkün değildir.

Bu durumda global demokrasi mi kuracağız, katılımcı demokrasi mi? Galiba ikisini birlikte yapmak için uğraşmak lazım. Bunlar hayali olabilir, olmayacak şeyler gibi görülebilir. Ama yüzyıl önce de hayaldti. Birileri "dünyanın bütün emekçileri birleşiniz" demişti. Şimdi de hayal olarak görülebilir. Sermayenin bu kadar globalleştiği, akışkan hale geldiği, hızla dolaştığı bir dünyada emekçi güçlerin globalleşmeye karşı çıkmasını anlamakta son derece zor-

Zafer Üskül

Türkiye'de
kırsal kesim
kentsel
kesime
göre
aşırı
temsili
ediliyor.
Burada
bir temsil
sorunu
yok mu?
Bazı
yerlerde
ortalama
15 bin oyla,
bazı
seçim
çevrelerinde
150 bin
oyla
milletvekilli
seçiliyor

luk çekiyorum. Çünkü globalleşen sermayeyle ancak global ölçülerde birleşmiş bir emekçi kesimin mücadele edebileceği kanaatine sahibim; bunun olması gerektiğini düşünüyorum. Çok uzak bir hayal olabilir. Ama biz yarın göreceğimiz şeyler için uğraşmıyoruz zaten. Hayaller uzak da olsa o hayallerin gerçekleşmesi için eğer küçük katkılarımızı sağlayabileceksek, bu bize mutluluk vermeli.

İkincisi, katılımcı demokrasi anlayışını mutlak surette uygulamaya geçirmemiz gerekiyor. Hele hele Türkiye'nin bugün içinde bulunduğu koşullarda eğer seçmenin bir hesaplamaya göre yüzde 60'ı temsil edilmiyorsa, sivil toplumun, demokratik kitle örgütlerinin ya da adına ne dersiniz deyin, bunları birbirinden ayırmıyorum- kendi çıkarlarını korumak üzere her an siyasetin içinde olmaları gerekiyor. Madem ki siyasi partiler yeterli kadar siyaset yapmıyorlar, o halde siyasetin mutlak surette toplumsallaşmasının sağlanması gerekiyor.

Siyasetin toplumsallaşmasının yolu ise, sivil toplumu örgütlerinin siyasetin içine girmelerinden geçiyor. Burada sendikalar diyor muyuz, demiyor muyuz? Meslek örgütleri demiyoruz da sivil toplum mu diyoruz? Yani sendikalar "biz de varız" niye demiyorlar ki, onların da bir engel mi var? Meslek odaları aslında büyük ölçüde bir uğraş içindeler, onlar da "biz de varız" diyebilirler. Sivil toplum içinde de toplumun değişik katmanları ve sınıfları varsa, onların çok farklı örgütlerinin olacağını kabul etmek gerekiyor.

O halde emekçilerin de kendi sivil toplum örgütlerini yaratmaları ve kendi çıkarlarını o örgütler aracılığıyla siyasi iktidara ve muhalefete anlatmaları ve bunların karşılanması için gerekli kararların alınmasını sağlamaya çalışmaları gerekiyor. Tabii eğer bu akılcı bir biçimde düzenlenebilirse, merkezi yönetimin yetkileri yerel yönetimlere büyük ölçüde aktarılabilirse, orada sivil toplum doğrudan doğruya kamu hizmeti üretebilir hale gelebilirse, birçok alanda biz bu kadar büyük bir nüfusun içinde bile doğrudan demokrasiyi sistemin içine olabileceği kadar yerleştirebiliriz ve temsil krizini büyük ölçüde ancak bu şekilde aşabiliriz diye düşünüyorum.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler Sayın Üskül.

Bütün değerli konuşmacılara tekrar teşekkür edeceğim. Burada yapılan konuşmalar çerçevesinde ilk turda hocalarımız zaman sınırlaması çerçevesinde tabii ki söylemek im-

kânını bulamadıkları birçok konuyu bıraktılar. Sizin sorularınızla kendilerine bir konuşma imkânı daha tanıyacağız. Ama bu zemini oluşturabilmek açısından, hazır kendilerini burada bulmuşken onlardan daha fazla yararlanabilmemiz için söyleyeceklerinizi daha ziyade soru olarak belirtirseniz, kendilerine de zaman sınırı içerisinde daha önce söyleyemediklerini aktarma imkânı vermiş oluruz. Buyurunuz.

• **Turgut Arı** - Sayın Erder konuşmasında "halk kendi partilerine güvenmiyor" dedi. Bu doğru, peki bu ortamı yaratmak için nasıl bir düzenleme gerekir? Demokrasi halkın temsili olduğuna göre, halkın vekillerine güvenmesi gerekir. Oysa bu konuda bir güven bunalımı söz konusu. Bunu ortaya çıkarıp bunun üzerine gitmek lazım. Özellikle sivil toplum kuruluşları vasıtasıyla da bunu sürdürmekte yarar var. Sayın hocalarımız açıkladılar. Geçmiş yıllarda bu zaman zaman dile geliyor ama sürdürülüyordu. İktidara gelen her parti ya gelmeden önce, ya geldiği zaman konuya eğileceğini söylüyor taa ki seçim sonuçlanana kadar. Sonra halk da bunu unutuyor. Oysa bunu sürdürmekte yarar var, bu konuda ne yapmak lazım?

İkinci sorum Sayın Kalaycıoğlu'na; temsil sisteminin bozuk olduğunu gayet güzel diğer hocalarımız gibi anlattılar. Bu bozukluğun da kilometre taşları vardır. Atatürk'ün bir sözü var, "Ben hedefe nasıl ulaşacağımı düşünmem. Hedefle aramdaki engellerin ne olduğunu ve bu engelleri nasıl kaldıracığımı düşünürüm. Engelleri kaldırdığım zaman zaten hedef yolu açılmış oluyor." Bu yoldaki engelleri nasıl kaldırırız?

• **Hikmet Yılmaz** - Birinci sorum Sayın Erder'e. Sandığa gitmeyen seçmen sayısı Türkiye nüfus sayım çalışmaları dikkate alınırsa nasıl değerlendirilir? Bu seçime katılmama oranı bu çerçevede ne derece doğru?

İkinci sorum; Sayın Kalaycıoğlu'na. Alan taramasına dayanmadığımızı ifade ettiler. Daha doğrusu alan taramasından hareketle tahmin yapamayacaklarını söylemişlerdi. O zaman başka nelere göre tahmin yapılabilir? Neden alan taramasına dayanmadıklarını, ona göre tahmin yapamadıklarını ifade ediyorlar?

• **Tayfun Gürer** - Ben Zafer Üskül'e sormak istiyorum. Özellikle bütün konuşmacılar temsiliyet sorunundan, siyasi partilerin yeterince temsil edilmemesinden ve güven sorunundan bahsettiler. Ama burada bir mütakabiliyet söz konusu değil mi? Yani halk ne kadar gü-

Zafer Üskül

Globalleşen sermayeyle ancak global ölçülerde birleşmiş bir emekçi kesimin mücadele edebileceği kanaatine sahibim; bunun olması gerektiğini düşünüyorum. Çok uzak bir hayal olabilir

venilir? Burada da böyle bir sorun yok mu? Çünkü ben siyasi partilerin bir anlamda toplumun aynası olduğuna da inanıyorum. Benden önceki neslin ne kadar güvenilir olduğunu sormak istiyorum ve buradaki sorunu aşmanın yöntemi tavanı değiştirmek mi, yoksa tabanı için bir şeyler yapmak mı olduğu konusunda bir cevap bekliyorum.

• **O. Başkanı** – Teşekkür ediyorum. Şu anda başka soru gözüküyor. O zaman biz cevaplandırmalara geçelim. İsterseniz panelde kullandığımız sırayı takip edelim.

• **Necat Erder** - Turgut Bey'in sorusu düzenlemeyle çözülecek bir konu değil; bu sosyolojik bir evrim. Ben bunu, son soru soran arkadaşımızın sorusuyla birleştireyim. Son zamanlarda Fransızlar'ın deyimiyle 'siyaset eliti' veyahut da 'siyaset sınıfı' üzerinde düşünmeye başladım. Çünkü hepimizi düşündüren bir şey var. Birileri bir şey yapamıyor. Bu sonuca, Amerika'yı izlerken, bir anlamda da son zamanlarda oğlum orada olduğu için gidiyorum. Yani ABD bu kadar cahil, dünyayı tanımıyor. Orada dikkatimi çekti, bazı odaklar var. New York Times, Washington Post, Los Angeles, başka odaklar var, Harvard, Massachusetts, California, bir de daha sağcı şeylerin bulunduğu düşünce odakları. Bir de sivil toplum kuruluşları falan var, düşünce kuruluşları. Bunların çok etkin olduğunu gördüm. Bunlar farklı şekillerde etkililer.

Bush yeni bir ekip seçti, yeni bir iktisat ekibi; şimdi o ekibi değerlendiriyor. O ekibin değerlendirmesi çok kaliteli bir değerlendirme oluyor. Sıradan bir değerlendirme değil. Farklı düşünce odaklarını didik didik ediyorlar; bir kısmı bir açıdan, bir kısmı diğer açıdan. Böylece Amerikan demokrasisinin işleyişinde böyle bir denetleme veyahut da yönlendirme görevi olan ve hukuken hiçbir yetkisi olmayan bir ekip bu ve çok etkili oluyorlar. Türkiye'de sonunda siyaseti değiştirecek ve siyaset sınıfının en azından kalite kontrolünü yapacak böyle bir ekip yok. Sonunda bir kere konu siyaset sınıfının beceriksizliğidir, akılsızlığıdır.

Erken seçim kararı verildi. O sırada MHP'li Yahniçi ve DYP'li bir sürü kişinin bulunduğu bir toplantıda bulunuyordum. Elimde de Nisan araştırmasının sonuçları vardı. Dedim ki; "hangi akılla bu kararı aldınız; bu bana bir Rus ruleti gibi geliyor." Hakikaten Rus ruletiydi. Bu ne akılsızlıktır ki, çünkü bu bir marjda olan değerlendirme değil, çok aşağılarda yüzde 2, yüzde 3, en fazla yüzde 5 MHP oranı gözüküyordu, yüzde 10'u aşması imkânsızdı.

İkincisi; bu kesin böyle bir şey ve burada arkadaşımızın söylediği şey şu: Ben sivil toplum örgütlerine sendikaları da katıyorum. Fakat o örgütlerin içinde de yönetim anlayışının değişmesi ve bunların Türkiye'de siyaseti yönlendirme gücünün, etkisinin artırılması var; onların katkısıyla ancak öyle olur. Yani bu sistemin kendi dinamikleriyle içinden olur. Yoksa böyle gideriz. Çözülür mü?

• **Soru** - Bir hususu ben ilave edebilir miyim? Anayasadaki o toplumu, halk oyunu etkileyen, ABD'deki halk oyunu etkileyen kurumlar vardır. Türkiye tek ülkedir ki, orada köşe yazarları her konuda bu kadar etkili bir fonksiyonu hayat boyunca üstlenmiştir. Bunun ne zaman biteceğini bilmiyorum. Bunun azalması bir ilerleme belirtisi olacak Türkiye'de.

• **Necat Erder** - Yani sonuçta kesin bir şey yok. Sonuçta böyle bir dinamiği yaratacak kimselerin ellerindeki bütün imkânları -sendika içindeyse sendikayı, odalardaysa odaları, sivil toplum örgütlerindeyse sivil toplum örgütlerini kullanarak, Türkiye yönetimini iyileştirecek bir çaba göstermeleri lazım. Tabii öte yandan da bu, siyasetin içine atılmakla, siyaseti doğrudan etkilemekle olur. Yanıtımdan kendim de memnun değilim. Çünkü bunlar kafamda düşündüğüm şeyler ve bana birkaç kere benzer sorular yöneltildi, benzer şeyler söyledim. Bu diyalogu sürdürürebiliriz ve bu konuyu en azından bir düşünce konusu olarak öneriyorum.

Seçmen sayısı toplam 41,5 milyon iken, sandığa gitmeyen yüzde 23,8, yani 10 milyon küsur seçmen var. Yalnız bu sandığa gitmeyen seçmen önemli bir seçmen. Biz TÜSES araştırmalarını yapıyoruz. Bundan sonra sandığa gitmeyen seçmeni kesinlikle özel olarak inceleyeceğiz; bunlar kimler? Çünkü büyük bir kısmı kesin siyasi tavır alıyor ama, kim bunlar? Yani onları partiler kadar nitelikleri, eğilimleri bakımından değerlendirmek kararındayız. Çünkü inceleme bakımından, partiler kadar önemli bir kesim, heterojen bir kesim; ama sonunda ortak tarafları sisteme karşı veyahut da sisteme eleştirel davranmış olmaları; bu, neden kaynaklanıyor. Bunu incelemek Türkiye'yi anlama bakımından çok önemli bir konudur diye düşünüyorum.

• **O. Başkanı** - Teşekkür ederim. Buyurunuz Sayın Kalaycıoğlu.

• **Ersin Kalaycıoğlu** - Teşekkürler. Ben de özellikle bana yöneltilen sorulara yoğunlaşmak istiyorum ve genel olarak bir-iki noktayı belirteceğim. Temsil sisteminin bozukluğunun düzeltilmesi mümkün. Fakat bunun ciddi birta-

Necat Erder

Sivil toplum örgütlerine sendikaları da katıyorum. Fakat o örgütlerin içinde de yönetim anlayışının değişmesi ve bunların Türkiye'de siyaseti yönlendirme gücünün, etkisinin artırılması var; onların katkısıyla ancak öyle olur.

kim sorunları var. Bu işin karmaşıklığı üzerinde durmadık. Hepimiz farklı noktalarına ufak ufak değindik.

Birincisi, sandalye dağılımlarında temsil bozukluğu üreten kır-kent farklılığı var, Zafer Üskül değindi. Bu aslında demokrasinin temel ilkelerinden olan tek kişinin tek oy vermesidir ve eşitlik ilkesine kökten aykırıdır. Anayasa Mahkemesi öyle görmüyor. Oraya gidince herhalde başka türlü görünüyor, onun için. Ama demokraside her kişinin oyunun eşit olması ve temel eşitlik ilkesinin hayata geçirilmesi açısından baktığınızda akıllara seza bir durum; bu başka ülkelerde yapılıyor. Yalnız o ülkelerin anayasaları federaldir. Federal anayasalarda bölgesel farklılıkları bir başka üst Meclis yapısı içinde -ki ona "yes Senato" derler, Almanya'da ise "bundesrat" diyorlar- değerlendirmek için nüfustan bağımsız olarak coğrafi temsil esasına göre her eyaleti eşit temsil etme ilkesinden hareket ederek, bunu hayata geçiren bir formül uygulanır. ABD'de her eyalet, büyüklüğüne bakılmaksızın iki senatörle temsil olunur. İngiltere'de aynı

işlevi gören bir kurum yok ama orada bir üst kurul, geçmişin bir artığı olarak aristokrasiyi temsil edecek şekilde hâlâ mevcudiyetini koruyor. Biz bu iki farklı yöntemden birini hayata geçirebiliriz. Nitekim, 1961 Anayasası'yla geçirdik. Sonra senatonun işleri karıştırdığına, işleyişi yavaşlatıp bozduğuna karar verdik ve onu kaldırdık. Kaldırdık ama bu arada bazı bakımlardan "kırsal kesimin ağırlığı fazla olursa komünizme karşı Türkiye'yi daha iyi koruruz" diye düşünenler 1982 sistemini yaparken "daha konservatiftir, daha muhafazakâr değerlere sahiptir; dolayısıyla, daha inançlıdır, ateist filan olmazlar" diye düşünerek, bunların sayısını artırmak için böyle tuhaf bir uygulamayı getirdiler. Bu iki ilke birbirinden farklıdır ve bunun Anayasa Mahkemesi tarafından bozulması gerekir. Ama ne bu konuda en ufak bir çaba gösterildi, ne de herhangi bir şekilde bu, seçmen tarafından desteklenmektedir.

Çünkü küçük illerin işine geliyor bu. Bazı çok küçük illeri ortadan kaldırmamız lazım. Örneğin Kilis niye il? Bunun hiç mantığı filan yok. Bunları siyasi, iktisadi veya idari bir temele dayanarak yapmamız lazım ama bunların hiçbirine göre yapılmamış olduğu için böyle tuhaf bir görüntü ortaya çıkıyor. Bu iller fazladan temsil edilmekte. Bu birinci soru; bunu gidermek kolay. Nüfusa göre dağıtırsınız. 550 sandalye var, 41,5 milyon seçmen sayısına bölüyorsunuz; 85 bin kişiye bir sandalye düşer. Kilis'te 85 bin seçmen yoksa siz de "aynı zamanda Gaziantep'le beraber ele alıyoruz" diyeceksiniz. Yapacak bir şey yok, seçmen neredeyse orada. Bu eşitliği temin edebilmek mümkün. İstanbul'a 7-8 fazla sandalye vermeniz lazım. Çözüm bu, mesela bu temsildir. Onun dışındaki temsil sorunlarında yüzde 10 barajının tutulmasındaki temel mantık Kürt milliyetçilerinin Meclise girmelerini engellemek. Aslında bunu engellemek imkânsız; çünkü bağımsız sandalye artıyor. Bir dahaki seçimde muhtemelen Mecliste 30 civarı bağımsız milletvekili göreceğiz.

Bu aynı zamanda Meclisin kolay yönetilebilmesi için de tehlikedir; onu da söyleyeyim. Parlamenter meclislerin yönetilmesinde parti disiplini gerekir. Parti disiplini çökerse, Meclis kahvehaneye döner. Yönetim filan olmaz, çok tartışılırsınız, karar alamazsınız. Onun için burada temel problem; bağımsız olarak seçime girersiniz, seçilirsiniz ama DEHAP veya HA-DEP kimliğiyle seçilirsiniz. Meclise 26 kişinin bu şekilde girebileceğini Bozlak seçimden önce söylemişti; ama bu yolu tercih etmediler, sorun yok. Etselerdi yüzde 10 barajı anlamsız hale gelecekti. Zaten yüzde 10 barajı tamamen anlamsız hale gelmiştir, koyulma nedeninin çok dışına taşmıştır ve koyulma mantığı -o günkü partiler, MHP, MSP filan esas alınmıştır- yok olmuş, işlevi tamamen bozulmuştur.

Bu barajı daha düşük bir düzeye getirirsiniz veya kaldırılırsınız. O zaman parti grubu oluşturamayacak olan bir partinin temsil edil-

Ersin Kalaycıoğlu

Temsil sorunlarında yüzde 10 barajının tutulmasındaki temel mantık Kürt milliyetçilerinin Meclise girmelerini engellemek. Aslında bunu engellemek imkânsız; çünkü bağımsız sandalye artıyor

memesi gibi mantıklı bir sonuç ortaya çıkar. 20 sandalye oranı 550'de yüzde 3,48 gibi bir orandır. "Bizim oranımız budur" dersiniz; bu mantıklı bir oran olur. Bu şekilde daha mantıklı çözümlere ulaşılabılır. Yani ortada bir sürü çözüm var. Ancak burada amaç, bağcı dövmeğin üzüm yemek değil, onun için bu yönde gidilmiyor. Yani böyle bir sorunumuz var.

"Alan tasarımı tahmin yapılamaz; bunun nedenleri nedir?" diye sordunuz. Tahmin yapabilmemiz için belli bir gün, belli bir saatte yapılan davranışı önceden tahmin etmeniz lazımdır. Davranışın tek nedeni insanların niyetleri, tutumları ve inançlarıysa mesele yok, tahmin edersiniz; bunları doğru saptayabilirsiniz. Bunları doğru saptamada sorunlarımız var. Bu sadece Türkiye'de değil, Fransa'da da var. Mesela, Lionel Jospin'in başkanlık seçiminde ilk turda ikinci geleceğini tahmin ettiler, olmadı, üçüncü geldi; neden? Çünkü hata payı yüksek. Neden yüksek? Çünkü Fransız seçmeni Le Pen'e oy verebileceğini söyleyemiyor, kamuya ilan edemiyor. Soru sormaya gittiğiniz zaman karşılığında kamuya ilan edilecek bir değer alıyorsunuz. Çünkü "Ben bu adama oy vereceğim" diyemiyor, utanıyor. Aynı olay İngiliz seçimlerinde de yaşandı. Seçimde oy verilmiş, sandıktan çıkan adamlara "exit pool" yaptılar.

Margaret Thatcher'ın kazandığı ikinci ve üçüncü seçimde ise sonuçları "İşçi Partisi kazandı" diye ilan ettiler. Ertesi gün sonuçlar ortaya çıktı, Thatcher kazandı; neden? İngiliz seçmeni Thatcher'e oy verdiğini söyleyemiyor, yalan söylüyor. İngiltere'de yalan söylemek çok zordur. Bir de tabii bizde yalan söylemek kolaydır. Yani bizim Falih Rıfkı Atay'ın Zeytin Dağı'nın önsözüne bakın; "Şark medeniyetinde yalan söylemek ayıp değildir. Bir yalan uğruna bütün Arabistan'ı mahvettik" diyor. Biz yalan söyleriz. Yalan hatadır.

Bunun ötesinde ciddi problemlerimiz var. Örneklem seçmekte ciddi problemimiz var. Devlet İstatistik Enstitüsü'nün elindeki veriler düzgün değil. Ben 1985'te Devlet İstatistik Enstitüsü'ne örneklem çekmeye gittim, tesadüfen çektiğimiz yer Yeşilyurt çıktı. Bana "İstanbul'da, Devlet İstatistik Enstitüsü'nde Yeşilyurt diye bir yer yok, siz yanlış biliyorsunuz" dediler. Onu attık, başka bir şey çektik. Böyle verilerle siz düzgün örneklem seçemezsiniz. Düzgün seçerseniz örneklemde hata payı 2-3 oluyor. Böyle seçerseniz 5-10 oluyor, neyi tutturacaksınız? Yani elimizdeki araç Osmanlı güllesi gibi bir şey. Bununla Cruise füzesinin

yaptığını yapamazsınız, böyle bir tahminde bulunmamız gerekiyor. Saliyorsunuz, tutarsa tutuyor. Böyle bir problemle karşı karşıyayız. Ama bu teknikten kaynaklanan bir problem. Yani bizim kötü niyetimizden filan değil.

Çok ciddi hata payları vardır; bunlar birikerek, sizi tahmini zorlaştıran bir noktaya getiriyor. Onun için dünyada bu tahmini bu araçla yapmak fevkaladé zor; bunun yerine geçebilecek başka güvenilir bir araç da, zannederim yok. Onun için burada yapılan şey tahmin değil, seçmenin o andaki eğilimlerinin ve bu eğilimlerin hangi kaynaklardan türediğinin saptanması. Biraz daha teknik olalım; bunları belirlediğini saptamak; ondan başka bir dönemiz yok. Çok teşekkürler.

• **Necat Erder** - Bir hususu ekleyeyim. Doğru, zaten biz mesela eğilim tespit ediyoruz, tahmin yapmıyoruz. Fakat Nisan'da saptadığımız eğilimi seçim sonuçlarıyla karşılaştırıyoruz. Şimdi gelecek Nisan'da yeni bir eğilim tespiti yapacağız. Nisan'daki değerlendirmemiz seçim sonuçları bağlamında neleri ortaya çıkarır? Yani araştırmaların hem devamlı olması, hem aynı yöntemle yapılması kamuoyu yoklaması tahminlerini onlara bırakmak; o tamamen başka bir meslek. Fakat eğilim araştırması için araştırmaların tekrar seçim sonuçlarının bir sinama olarak görülmesi, ondan sonra değerlendirmek de daha başka.

• **O. Başkanı** - Teşekkürler. Buyurun Sayın Saybaşı.

• **Kemall Saybaşı** - Teşekkür ederim Başkan. Bana soru sorulmadı; ama ben "halk ne kadar güvenilir?" sorusuyla ilgili kısa bir değerlendirme yapmak istiyorum. Bir kere günümüzde demokrasi esas ilbariyle temsili bir siyasal sistem. Katılımcı yönü var, özendirilmesi de gerekir; ama özünde temsili bir sistem. Dolayısıyla, sorumluluk sahibi arayacak bunu, halkın temsilcilerinde aramamız gerekir diye düşünüyorum. Zaten halka güvenilmeyen bir ortamda da demokrasi olanaklı olmaz.

Daha somut düzeyde ben Türkiye deneyimimden hareketle bir-iki değerlendirme yapmak istiyorum. Bence, Türkiye'de seçmen çok partili yaşamın başlangıcından itibaren en azından sağlıklı kararlar vermiştir. Tek parti yönetiminden sonra iktidarı değiştirmiş, değiştirdiği iktidar karşılaştığı sorunları çözme konusunda sıkıntıya düştüğü ölçüde, başarısız olduğu ölçüde demokrasiyle bağdaşmayan yönelimler gösterdiği ölçüde de Demokrat Parti'nin desteği azalmıştır. Aynı şekilde 1960

Ersin Kalaycıoğlu

**Bizde
yalan
söylemek
kolaydır.**

**Yani
bizim**

**Falih Rıfkı
Atay'ın
Zeytin**

**Dağı'nın
önsözüne**

**bakın;
"Şark**

**medeniyetinde
yalan**

**söylemek
ayıp**

**değildir.
Bir yalan**

**uğruna
bütün**

**Arabistan'ı
mahvettik"**

diyor

müdahalesinden önce CHP'nin halk arasında çok ciddi bir desteği vardı. Hürriyet Partisi'yle birlikte yüzde 50'nin üzerinde olduğu düşünülebilir; ama 1960 müdahalesinden sonra CHP askerî müdahaleyle, bir ölçüde kendi isteği ve kendi iradesi dışında bile olsa, özdeşleştiği için oy oranı düşmüştür.

1971'de Adalet Partisi askerî müdahaleyle özdeşleşmemiş bile olsa tepki koymadığı için, ondan sonraki seçimlerde Adalet Partisi'nin oyları düşmüş, askerî müdahaleye tepki koymuş olan CHP'nin oyları artmıştır. 1982 Anayasası'yla ilgili bir eleştiri var. Bence o eleştiri koşullar göz önüne alındığı zaman geçersiz. Çünkü 1982 Anayasası referanduma giderken zamanın devlet başkanı "hayır oyu çıkarsa, bizim yönetlimizden memnun olduğunuzu anlarsınız" demişti.

İkincisi, Anayasayı tanıma görevi devlet başkanına verilmişti ve bu çerçevede devlet başkanının yapacağı konuşmalara karşı da herhangi bir eleştiri getirilmesi yasaklanmıştı. Çok özel koşullarda yapılan bir oylamaydı ve bence son derece sağlıklı bir karardır. Sonuç itibarıyla askerî yönetimin devam etmemesi doğrultusunda alınmış bir karardır.

Seçmen benim görebildiğim kadarıyla sorunların çözümüne katkıda bulunacak iktidarlar arıyor. Sorunları çözemeyen iktidarları değiştiriyor. Yani koalisyondaki partilerin hiçbirinin Meclise girememesi bence önemli; bu tek örnek de değil.

Bir de Ersin Bey sunuşunda söz etti. AKP'yi, sıraladıkları tüm sorunları çözecek bir parti gibi görüyorlar, onun için destekliyorlar. Bu bir başka şekilde de desteklenebilir. Gelişiminin bozuk olduğu, işsizliğin son derece ciddi boyutlara vardığı bir ortamda sosyal demokrat olduğunu iddia eden bir parti liberal politikaları savunuyordu. Dolayısıyla, soldaki seçmenin CHP'yi güçlü bir şekilde desteklememesi de anlaşılabilir diye düşünüyorum. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler Sayın Saybaşı. Buyurun Sayın Üskül, sizinle bitirelim.

• **Zafer Üskül** - Sorunuzda biraz "demokrasi o kadar da iyi bir şey değil" düşüncesi yaşıyor. Yani halk da hakikaten suçlu. Tepeden inerek biz onların iyiliğini isteyerek düzeltelim. Halkın sorumluluğu yok mu? Var, şimdi ben size sorsam "en son alışveriş yaptığınızda fiş aldınız mı?" Aldınız, hayret, burada çoğu kişi

almamıştır. Mutlaka evimizde İmar Mevzuatına aykırı bir düzenlememiz vardır. Eskiden vergi vermek için beyanname veriyorduk, hep düşük gösteriyorduk. Yani "kurallar hep başkası için olsun, benim için olmasın, gerektiğinde de benim için bozulabilsin", toplum istediği bu. Ama bunun için de partililik yapıyor; partili değil, partililik yapıyor. "İnsanlar partiye neden giriyor, üye oluyorlar? Yarın oradan çocuğuma bir iş bulur muyum, kendime bir şey bulur muyum, orada bir sorunumu çözer miyim?" diye. Adamın başka çaresi yok ki. Okuma fırsatı vermemişsin, iş olanağı yaratmamışsin, hiçbir şey yok. Açlık sınırında yaşıyor, ondan sonra partici diye onu suçluyorsun.

Bunlar sorun mu? Bunlar sorun yumağı oluşturuyor. Bütün bunlar siyasi partileri aslında bizim seçkinlerin özlediği düzenlemeleri yapmaktan alıkoyuyor, bir türlü demokratikleşemiyoruz. Devlet Güvenlik Mahkemelerindeki askerî yargıç ancak Avrupa bastırdığı zaman oradan ayrılıyor, yerine sivil yargıç geliyor. İç dinamikler yetmiyor; onun için belki Avrupa Birliği'ne girmek lazım.

Yumurta mı tavuktan çıkıyor, tavuk mu yumurtadan; yani bu sorunlar var, halkın da sorumluluğu var, onun temsilcisi halkın tabii ki aynası. Ama temsilci seçilip geldiğine göre, herhalde onun haktan farklı olarak birtakım yapacağı, yapmayı vaat ettiği doğru düzgün şeyler olması lazım. Aslında halkın sorunları çözülse, belki bu tür eleştirdiğimiz davranışları ortadan kalkabilecek. Bu sorunlar iç içe ve bu işler yavaş yavaş düzelecek; bu bir kültür meselesi, gelişme meselesi. Az gelişmiş ülkelerde demokrasi bu kadar oluyor. Demokrasi kültürünün gelişmediği toplumlarda ne yazık ki kurumlar da bu düzeyde oluşabiliyor. Bunların üzerine çok konuşabiliriz ama galiba dışarıda da yığılma başladı. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkürler. Efendim, Sayın Üskül'ün de belirttiği gibi içinde bulunulan durum gereği toplantıyı birazdan bitireceğiz. Herhangi bir endişeniz olmasın, konuyla ilgili bir toparlama yapacak değilim. Sonuç olarak değerli Hocamız Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu'na armağan olarak düzenlenmiş bu sabah oturumunu değerli sunuş konuşmacılarıyla değerli panelistleriyle tamamlamış bulunuyoruz. Hepsine huzurunuzda teşekkür eder ve bu oturumu burada kapatırım.

Dinlediğiniz için teşekkürler.

Kemal Saybaşı

Seçmen benim görebildiğim kadarıyla sorunların çözümüne katkıda bulunacak iktidarlar arıyor. Sorunları çözemeyen iktidarları değiştiriyor

türkiye ekonomisinde alternatif çözümler

Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu'na Armağan

2. gün

20 aralık 2002, öğleden sonra

açılış : Abdullah Gül (Başbakan)
oturma başkanı : Prof. Dr. Gülten Kazgan (Bilgi Üniversitesi)
panelistler : Prof. Dr. Taner Berksoy (Bilgi Üniversitesi)
 Yrd. Doç. Dr. Mustafa Özel (Beykent Üniversitesi)
 Doç. Dr. Cem Somel (ODTÜ)

Mustafa Özel - Cem Somel - Gülten Kazgan - Taner Berksoy

• **Hüseyin Ilgın** (İFMC Üyesi) - Sayın Başbakanım, Sayın Valim, Sayın Dekanım ve değerli İktisat Fakültesi mezunu konuklarımız; İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti tarafından düzenlenen 27. İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz.

Haftamızın ikinci gününü sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Kenan Bulutoğlu'na armağan etmiştik. Günümüzün ikinci panelinde "Türkiye Ekonomisinde Alternatif Çözümler" başlığı altında genel bir panel ve tartışma yapılacaktır. Ancak panelimize geçmeden önce Sayın Başbakanımızı, bizlere hitap etmek üzere kürsüye davet ediyorum.

• **Abdullah Gül** - Değerli misafirler, değerli arkadaşlarım ve tahmin ediyorum burada hocalarım da vardır; hepinizi saygıyla selamlıyorum ve bugün burada bulunmaktan büyük bir mutluluk duyuyorum. Burada sadece Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti'nin Başbakanı olarak değil, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi mezunu, lisans ve lisansüstü derecelerini İktisat Fakültesi'nden almış bir kişi olarak da sizlerle beraber olmaktan gerçekten büyük bir mutluluk duyuyorum.

Ayrıca Vakfı da tebrik ediyorum. Bu toplantılar son yıllarda gerçekten çok daha fazla önem kazanmaya başladı ve yankılar da çok olmaya başladı. Daha sonra buradaki çalışmaların hepsi kitap haline getiriliyor, dağıtılıyor, onlardan da hepimiz yeterince faydalanmaya gayret ediyoruz. Süreklilik çok önemli, bu sürekliliği devam ettirdikleri için arkadaşlarımı tekrar kutluyorum.

İktisat Fakültesi mezunları bir araya gelince muhakkak ki, konu esas kendi mevzuları olan ekonomi olacaktır; bu da Türkiye'nin konusudur. İçinde bulunduğumuz şartlar Türkiye'nin önceliği olarak ekonomiyi ön plana çıkartmaktadır. Bizim Hükümetimizin de önceliği budur. Aslında Türkiye'de önemli bir dönemi hep beraber yaşıyoruz. Eminim ki, Türk siyasi tarihini yazanlar ileride bu dönemi daha iyi değerlendireceklerdir. Bununla 3 Kasım seçimlerinden sonraki dönemi kastediyorum.

Daha önce siyasi istikrarsızlık, siyasi belirsizlikler, koalisyon hükümetlerinin yapısından gelen belirsizlikleri içinde taşıyan hükümetler muhakkak ellerinden gelen gayreti sarf ettiler. Ama ne yazık ki, köklü sorunlar çözülemedi.

Abdullah Gül

İçinde bulunduğumuz şartlar Türkiye'nin önceliği olarak ekonomiyi ön plana çıkartmaktadır

Hatta öyle oldu ki, sorunlar üzerine yeni sorunlar eklendi. Türk halkı da bütün bunları değerlendirdi ve Türk siyasi hayatında yeni bir dönem başladı. Tek partili iktidar ve iki partili parlamento; fiilen bu gerçekleşmiş oldu. Şimdi bunun Türkiye için bir şans olduğuna inanıyorum. Yapılması gereken köklü değişikliklerin yapılması, köklü reformların yapılması, köklü dönüşümlerin gerçekleştirilmesi için, Türkiye için bunun bir şans olduğuna inanıyorum. Biz parti olarak da, Hükümet olarak da bu bilinç içerisindeyiz.

Sizlerle daha açık konuşmam gerekirse, seçimlerden önce seçimi kazanacağımızı öngördük ve bu çerçeve içerisinde de hazırlıklarımızı yapmaya başladık ve iktidar gömleğinin hararetini o zaman hissetmeye başladık. Çünkü Türkiye'nin sorunları gerçekten kronikleşmiş sorunlardı. Türk halkının beklentileri haklı olarak çok büyük ve çok yüksekti ve yine ne acıdır ki, bir tespiti hepimiz eminim ki kabul edeceğiz; Türkiye ve Türk halkı olması gereken yerlerden çok uzaklarda kaldı. Dolayısıyla, bütün bu arayı kapatmak, halkın beklentilerini yerine getirmek, iktidar olacak partiden ve Hükümetten bekleniyordu. Biz de iktidar olunca önümüzde dosyaları ve dosyaların içinde de gerçekleri bulacağımızı biliyorduk. İşte bu bilinç içerisinde seçim öncesi hazırlıklarımızı yaptık.

Seçim beyannamemizi hazırlarken, bir nevi hükümet programı şeklinde yaptık. İnanılmaz vaatler, klasik politikanın öngördüğü hayallerle hareket etmedik. Mümkün olduğu kadar gerçekçi olduk. Türkiye'de güveni inşa etmenin en önemli mesele olduğunun farkındaydık ve programımızı hazırladıktan sonra, beyannamemizi hazırladıktan sonra, bunu da parti olarak içselleştirmemizin gerekliliğine inandık. Çünkü genellikle akli eren kişiler bu programları hazırlar, iki-üç kişi, onları partilere sunarlar, onlar da partilerin dokümanı haline gelir. Ama partinin liderliği ve partinin önemli insanları bunu eğer tam kavramadılarsa, uygulamaya tamamen farklı olur. Biz bunun bilinci içerisinde yaptığımız çalışmalarda da arkadaşlarımızla birlikte hep beraber oturduk, saatlerce üstünde tartıştık, konuştuk. Hükümet olduktan sonra ne yapacağımızı bilerek Hükümet olduk. Halk da bize bu kararlılığı verdi; çünkü büyük bir çoğunluk destek verdi. Bu çoğunluğu arkamıza alarak, ne yapacağımızı bilen bir iktidarın Türkiye'de başarılı olacağına inanıyoruz. Bunun ilk belirtileri de ortaya çıktı.

Hükümet kurulmadan önce, özellikle dış piyasalarda ve iç piyasalarda öngörülebilirlik

çerçevesi içerisinde yapılabilecek şeyler izah edildi ve bir güven oluştu. Şimdi belki son günlerde bazı tereddütler ortaya çıkmış olabilir. Ama önemli olan şey yazılı belgelerimizdir. Burada açıklıkla tekrarlamak istiyorum; Parti olarak, Hükümet olarak milletin karşısına çıkarken yayınladığımız yazılı belgeler, TBMM'de okuduğumuz hükümet programıdır.

Burada vurguladığımız şey şudur: Biz gerçekçi olacağız. Biz kısa vadeli kazançlar peşinde değil, uzun vadeli kazançlar peşinde olacağız. Kısa vadeli kazançlar, uzun vadede ne Türkiye'ye ne de halka mutluluk getirmiyor; hep beraber bunu gördük. Bir de Türkiye'de yılların getirdiği yapısal bozukluklar var; bunları da çözmek böyle bir iktidara nasip olacaktır ve bunda da kararlıyız. Bunların ne olacağını kısaca söylemek istersem; muhakkak ki, bu enflasyonla devam edemeyiz. Enflasyonu yüksek olan ülkeleri yan yana getirip yazdığımızda, bunları mukayese ettiğimizde, Türkiye'ye benzeyen ülkelere bakınca eminim ki herkes biraz üzülmemektedir, hatta utanmaktadır. Dolayısıyla, kesinlikle enflasyonu düşüreceğiz; bunda ısrarlı bir şekilde devam edeceğiz.

Diğer taraftan hepimizin elini, kolunu bağlayan kamu kesiminin borçları vardır. Tabii ki borç olacaktır. Tabii ki borç almaya da devam edilecektir. Ama eğer bunlar kabul edilebilir seviyede değilse, makul seviyede değilse o zaman bunların nasıl elimizi, kolumuzu bağladığını da görürüz. Hatta o noktaya ulaşırsanız, ulusal çıkarlarınızı bile korumakta zorlanırsınız. Dolayısıyla, burada da çok kararlı olacağız ve kamunun borç yükünü makul bir seviyeye indirmek için gayret edeceğiz. Bunlar yapılırken şüphesiz ki, Türkiye gibi nüfusu büyük olan bir ülkede, aktif vatandaşları çok olan, genç nüfusu büyük olan bir ülkede istihdam meselesini ve büyümeyi kesinlikle göz ardı etmemiz mümkün değildir.

Dolayısıyla, bunların beraber gitmesinin, bize bütün derslerde okutulan teoriler çerçevesi içerisinde düşündüğümüzde, nasıl bir dengeyi ve beceriyi gerektirdiğini hepimiz takdir edeceksiniz. Biz bunun üçünü bir yapmak için elimizden gelen her şeyi yapacağız. Ama bunlar içinde Türkiye'de köklü bir reformun gerekliliğine inanıyoruz. Çünkü kaynakların Türkiye'de inanılmaz şekilde harcandığını biliyoruz. Kaynakların harcanması sadece yolsuzluklar, hırsızlıklar şeklinde olmuyor. Etkin olmayan, verimli olmayan ama yasal gözükten, yasal olan harcamalar da doğrusu bir noktada

Abdullah Gül

**Kısa
vadeli
kazançlar,
uzun vadede
ne Türkiye'ye
ne de halka
mutluluk
getirmiyor**

yolsuzluk gibi kabul edilebilir ve bu yapıyla da Türkiye kesinlikle devam edemez.

Biz hep sürdürülebilir ekonomiden bahsediyoruz; ama bir taraftan da sürdürülebilir bir kamu yönetimi şeklinin olması gerekir. Dolayısıyla, kamu denetiminde de köklü reformlar yapacağız; bunların hazırlıklarını yapıyoruz. Bunlardan ilki, Ocak ayı içerisinde veya Ocak ayının sonuna doğru TBMM'ye sevk etmeyi düşündüğümüz Yerel Yönetimler Yasası olacaktır. Birçok yetkiyi, otoriteyi merkezi hükümetin yerel yönetimlere vermesi gerekiyor; bunda hiç kıskanç olmayacağız. Otoritemizi göstermek için elimizde daha çok yetki toplamının bir netice olmadığını biliyoruz; o bakımdan yetki devrini yapacağız. Yetki devri yapılırken de muhakkak ki, yerel yönetimlere gerekli kaynakları da oluşturacak, onlara kaynak verecek düzenlemeler de gelecektir.

Şüphesiz ki, bizim yapmamız gereken başka bir şey harcama reformu; bununla ilgili de çalışmalarımız kısa, orta ve uzun vadeli olarak devam ediyor. Çünkü öyle bir ülkede yaşıyoruz ki, asgari ücretten vergi almak zorundayız ne yazık ki. Böyle bir ülkede, bir taraftan da sorumsuz harcamaların yapılmasına kesinlikle müsaade edemeyiz. Bunu daha rahat ve kolay yapmak için ve cesaretlilik için önce biz kendimizden başladık. Aslında bunlar semboliktir. Yani milletvekili lojmanları falan, bunlar çok semboliktir. Ama bazen sembolik hareketler sizin niyetinizi ve kararlılığınızı ortaya koyduğu için önem arz etmektedir.

Dolayısıyla, kamu yönetimindeki harcama reformunu çok dikkatli bir şekilde takip edeceğiz. Nasıl bazı ülkelerde bir Dolar'ın, bir Mark'ın, bir Euro'nun, verginin peşine sanki ülkelerinin bir metrekarelik topraklarını korur gibi hassasiyet göstererek düşüyorlarsa, biz de kamunun parasını harcamada aynı hassasiyeti göstereceğiz. Bu, sadece iyi niyetli ve iyi insanlarla olmuyor. İyi insanlarla belli bir süre olabilir. İyi insanlarla belli bir kurumda olabilir. Ama her şeyin düzgün olması için kuralların ve prensiplerin muhakkak ki, önce kesin ve açık bir şekilde ortaya konulması gerekiyor. O bakımdan önümüzdeki günlerde kamu harcamalarında da köklü bir reforma gidiyoruz; bunların bir kısmını aslında başlattık bile.

Bizim bir farklılığımız şu: Biz mümkün olduğu kadar realist olmaya çalışıyoruz ve ben şahsen de buna inanıyorum. Reel politığa da, realist olmaya da inanıyorum. Yoksa mahcup olursunuz. Mahcup olunca da güvenilirliğiniz

Abdullah Gül

tamamen gider. Zaten Türkiye'nin ve Türk siyasetinin en büyük sorunu da budur. Bunu muhakkak çözmek için bizim şunu yapmamız gerekiyordu; yapabileceğimiz şeyleri söyledik ve yapabileceğimiz şeyleri ne kadar bir süre içinde yapacağımızı da takvime bağladık. Belki de Türk siyasetinde ilk defa bir parti, bir hükümet "ben şunları, şunları bir ay içinde, üç ay içinde, bir sene içerisinde başaracağım" dedi ve açıkça "bizim de başarımızı, performansımızı bu şekilde ölçebilirsiniz" diye halka seslendi. Bu aslında bir cesaret işidir belki; ama kendimize güvendiğimiz için bunları söylemekten de çekinmedik.

Türkiye'nin sorunları tabii ki çok büyük; ama bu sorunları çözmek için bizler varız. Sorunların başında da bu söylediğim meseleler geliyor. Bunları halletmeden iyi niyetlerle Türk ekonomisini düzlüğe çıkartmak, Türkiye'deki mevcut potansiyeli, büyük potansiyeli harekete geçirmek mümkün değil. Türkiye'de yatırımların devam edebilmesi için, iş imkânlarının çoğalabilmesi için şuna da inanıyoruz ki, bunlar özel teşebbüs, özel sektör vasıtasıyla olacaktır.

Hepimiz zaman zaman çeşitli görüşlerde olabiliriz. Ama hepimiz görüşlerimizi ve düşüncelerimizi gözden geçirme, bunları kritik etme hakkına sahibiz. Bunlar yapıldıktan sonra Türkiye'de değişik teoriler, değişik akımlar içerisinde bulunan bilim adamları da, siyasetçiler de hepsi yeni yeni değerlendirmeler yaparak, şu noktaya gelinmiştir: Özel sektör yeni yatırımlara devam edecektir. Devletin şu anda elindeki birçok yatırımlardan veya imkânlardan kurtulmaya çalıştığı bir dönemde, bunlara yenilerini ilave etmesi mümkün olmaz tabii.

Abdullah Gül

Birçok yetkiyi, otoriteyi merkezi hükümetin yerel yönetimlere vermesi gerekiyor; bunda hiç kıskanç olmayacağız

Onun için eğer büyüme gerçekleştirilecekse muhakkak ki, bunun dinamolarından en önemlisi özel sektör olacaktır. O zaman bize düşen, özel sektörün önünü açmak olacaktır.

Bugün birçok lüzumsuz meselelerden, bürokratik engellerden dolayı özel sektörün yeterince devreye giremediğini görüyoruz. Yabancı sermayenin Türkiye'ye yeterince gelmediğini görüyoruz. Tüm bunlara ortamı hazırlamak, Türkiye'de iklimi hazırlamak da Hükümetin görevi olacaktır. Önce kendi özel sektörümüzü, yani Türk müteşebbislerinin, tabii ki aynı zamanda yabancı sermayenin önünü açmak gerekir. Ne yazık ki, son yıllarda sadece sermaye hareketi şeklinde yabancı sermaye gelmektedir. Bunların da Türkiye için yeri geldiğinde nasıl tehlike olduğunu, yeri geldiğinde Türk ekonomisinde nasıl büyük dalgalandırmalara sebep olduğunu biliyoruz. O bakımdan direk yabancı sermayenin gelmesi için de şartların hazırlanması gerekiyor. Bu konuda Hükümetimiz çok ciddi adımlar ve hazırlıklar yapıyor. Bunların bir kısmı dışarı yansımada ama çok kararlıyız. Çünkü yine enflasyonda söylediğim rakamı burada da söylemek istiyorum. Türkiye'ye gelen yabancı sermayeyle başka ülkelere giden yabancı sermayeyi mukayese ettiğimizde, yine Türkiye'nin potansiyeline, konumuna hiç yakışmayacak rakamları görünce gerçekten çok üzülüyoruz. Ama yabancı sermaye de bir ülkeye kendiliğinden gelmez. Eğer o ülke yabancı sermaye için cazip değilse, eğer çok açık seçik hukuki statü yoksa, herhangi bir problem söz konusu olduğunda, bunun hiç başı ağrımadan objektif bir şekilde çözülebileceğine inanmıyorsa, o zaman tabii ki bir yabancı sermayesini getirip başka bir ülkeye yatırmasını da bekleyemeyiz.

O zaman hepimize düşen şey nedir? Türkiye'yi bütün bu açılardan müsait bir ülke, cazip bir ülke haline getirmek olacaktır; bunları yapmak zorundayız. Çünkü kalkınma, gelir artışı bu şekilde olacaktır. Bizler görevimiz ve işimiz icabı halkın içerisinde çok daha fazla dolaşan ve değişik kesimlerde dolaşan insanlarız. Doğrusu öyle manzaralarla karşı karşıya kalırız ki, insan gerçekten çok zor duruma düşer ve sıkılır. Bazen "nasılsınız?" diye elini sıkıştırdığınız insanı 70 yaşında sanırsınız ama yaşını sorsanız benden daha genç olduğunu anlarsınız. Bu şartlar altında vatandaşlarımızın büyük bir kısmı hayatlarını devam ettirmek durumunda. Türkiye nüfusunun yüzde 15'i açlık sınırının altında. İşçi emeklilerinin aldıkları en düşük maaşın 257 milyon lira civarında ol-

duğunu düşünürseniz, Türkiye'de halkımızın büyük bir kesiminin ne kadar zor şartlar altında olduğunu görürsünüz. Bütün bunları iyileştirmek için de sadece iyi niyetli olmak yetmiyor veyahut da bir araya gelip sadece dertleşmek yetmiyor. Doğru olan şeyleri yapmak gerekiyor. Doğru olan şeyleri kararlı bir şekilde yapmak gerekiyor. Bunların ne olduğu da artık ortada. Bunları da yeni yeni tartışmaya hiç ihtiyacı yok kanaatindeyim.

O bakımdan sözümün başına dönmek istiyorum. Türkiye'de yeni bir dönem gerçekten başlamıştır. Bizim herhangi bir mazeret sermaye de hakkımız yoktur. TBMM'de büyük bir çoğunluğumuz vardır, tek başına bir iktidar vardır, Hükümet vardır. Dolayısıyla, doğru bildiği şeyleri kararlı bir şekilde yapması gereklidir; bunları da yapacağız. Bunun ileride çok takdir edileceğinden eminim.

Ama muhakkak ki, devraldığımız manzara, devraldığımız ülkenin şartları gerçekten çok sıkıntılıdır. Bunları ortaya koymayı hiçbir zaman doğru bulmuyoruz. Çünkü "yeni bir dönem başladı" dediğimize göre eskiyle değil, artık gelecekle uğraşmamız gerekir. Eskiyle uğraşmak, eskinin alışkanlıklarıydı. Onlara harcayacak hiç vaktimiz yok. O açıdan geleceğin daha iyi olacağına inanıyorum, daha parlak olacağına inanıyorum. Bunu tek başımıza da yapmayacağız.

Mecliste Hükümet programımızı okurken de söyledim. Evet, TBMM'de büyük bir çoğunluğumuz var; bu açıkçası bir siyasi partiye gurur verir, güç verir, şeref verir. Ama bir ülkenin ve özellikle Türkiye gibi bir ülkenin sadece meclis çoğunluğuyla da idare edilemeyeceğini biliyorum. O açıdan meclis içi muhalefet, meclis dışı muhalefet, sadece siyasi partiler değil, sivil toplum örgütleri, iş alemi, üniversiteler, herkesle el ele Türkiye'yi bu bulunduğu durumdan hak ettiği duruma getirme inancındayız. Bu yolda eminim ki, herkes üstüne düşen görevi yapacaktır. Hükümetimize, bizlere destek verecektir; bu desteği en başta sizlerden istiyorum, İktisat Fakültesi mezunlarından, İktisat Fakültelilerden istiyorum; buna da herhalde hakkımız var diyorum.

Hepinize saygılar sunuyor, başarılar diliyorum, sağ olun.

• **Hüseyin Ilgın** - Sayın Başbakanımıza yaptığı konuşma için teşekkür ederiz.

Panelimize geçmek üzere, Oturum Başkanımız Sayın Prof. Dr. Gülten Kazgan Hocamı davet ediyorum.

Abdullah Gül

**Türkiye gibi
bir ülkenin
sadece
meclis
çoğunluğuyla da
idare
edilemeyeceğini
biliyorum**

• **O. Başkan** - Bütün dinleyicilere hoş geldiniz diyorum. Öğleden sonra oturumu umarım ki, Başbakanımızın başlattığı düzeyde, onun üstünde ve yol gösterici olabilir. Şimdi ben müsaade ederseniz buraya katılacakları çağıracağım.

Oturumumuzun konusu bildiğiniz gibi "Türkiye Ekonomisinde Alternatif İktisat Politikaları." Tabii bu bağlamda Türkiye'nin bir açmazı var. Alternatif iktisat politikalarını düşünüyoruz. Bu işleri bilenler, akli erenler bize ipuçları veriyor ama iş uygulamaya gelince galiba kendimizi bir hayli sınırlı bir alan içinde buluyoruz. Yani geliştirilen kuramsal modeller ne kadar mükemmel olursa olsun, bunun uygulama alanı pek olamıyor. O itibarla arkadaşlarımız konuşmalarında sizlere bu modeller bağlamında mutlaka çok fevkalade ipuçları verecekler. Ama bunların ne kadarı politikaya dönüşebilir. Tabii onu da kendileri herhalde bize bildirirler.

İlk konuşmacımız bu oturumda zannediyorum Taner Berksoy. Buyurun.

• **Taner Berksoy** - Efendim, hepinize hoş geldiniz diyorum.

Bugün bize verilen görev "Türkiye Ekonomisinde Alternatif Çözümler" konusunu tartışmak. Bu âdeta önyargısı olan bir konu ve "Türkiye ekonomisinde alternatif çözüm vardır" anlamına da gelebilir. Toplumsal ve ekonomik istikrarını, siyasi istikrarını oluşturmuş, sürdürülebilir bir dozda büyüyen, genç nüfusunu istihdam eden bir ülke olsak, büyük bir ihtimalle alternatif çözüm tartışması yapmazdık. Böyle olmadığımız için alternatif çözüm diye bir şey peşindeyiz. Bu şu anlama da gelir: "Bu kadar istikrarsız, bu kadar sorunlu bir ülkede gerçekten alternatif anlamında seçenekler var." Şimdi hangi vadede, hangi sorunumuza baktığımızı bağlı olarak gayet tabii alternatifleri konuşmamız mümkün.

Biliyorsunuz ki biz 1980'li yıllarla birlikte geleneksel yönümüzü değiştirdik. Yani tarihsel olarak benimsediğimiz seçeneği, isterse biz çözümü deyin, değiştirdik. Bu, tabii, yepyeni bir şey. Çok bilmediğimiz, alışık olmadığımız bir şey. Ekonomiyi ve toplumu dışa açmaya karar verdik. Ondan sonra da bu seçeneğin gereklerini yerine getirmedik.

Ben hatırlıyorum, 1980'lerin ortasında, hatta belki sonuna doğru yine İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin bu haftasında yaptığımız konuşmalarda şunu konuşurduk: "Ekonomiyi dışa açtık ama gereğini yapabiliyor mu-

yuz, gereği uygulanıyor mu?" Maalesef bugün yine aynı şeyi konuşmak zorundayız. Niyet olarak dışa açıyoruz. Bakın, kovaladığımız şeylere dikkat edin.

Mesela, siz de herhalde en az benim kadar sıkılmışsınızdır. Son bir ayı belki ömrünüzde bir kere, iki kere, üç kere ağzınıza, dilinize gelen Kopenhag Şehri'nde geçirdik. Neyi kovalıyoruz? Bir birliğin üyesi olmayı kovalıyoruz. Nedir karşımızdaki şey? Siyasal uyumdur, daha ekonomik uyumu da konuşmadık. Yani 2004 Aralığı'nda bize "tamam, siz bu siyasal uyum koşullarını yerine getirdiniz" denir ise, önümüze konulacak olan yeni şey, ihtiyaç listesi değil, Maastricht Kriterleri dediğimiz ekonominin uyum kriterleri olacak.

Ya şöyle bir tavır geliştireceğiz -ki bunu sanıyorum Avrupa ile ilişkilerimizde başından beri yapıyoruz: Şizofrenik davranacağız. Bir taraftan Avrupa diye bir ülkenin enerjisinin tamamını tüketecek şekilde bu işin peşine düşeceğiz. Öteki taraftan da gereklerini yerine getireceğiz. Bu tabii müthiş bir kaynak israfıdır ve maalesef biz bunu yapıyoruz. Bakın, bugün olduğumuz yerde ve iktisadi koşullar ile, Maastricht Kriterleri arasındaki mesafeyi ben size kısaca söyleyeyim. Maastricht Kriterleri dediğimiz iktisadi uyumun beş tane temel kriteri var. Bir tanesi tabii Avrupa'yla meşhur müktesebat uyumudur. Yani ekonomik olarak da bir müktesebat uyumu yapacağız. Bunun iki ana parçası var, bir sürü ayrıntısı var. Ama bir tanesi yasal düzenlemeleri Avrupa müktesebatına göre, yani ekonomiye bağlı yasal düzenlemeleri Avrupa müktesebatına göre yeniden düzenlemektir.

İkincisi, Gümrük Birliği'dir. Biliyorsunuz biz Gümrük Birliği'ni 1996 yılında tamamladık. Yani müktesebatla ilgili olayın bir kısmını bitirdik. Yasal düzenlemeyle ilgili şeylerin de çoğunu yapmadık. Ne zaman yapmaya başladık? IMF'den dayak yemeye başladığımız zaman yapmaya başladık. Yani şimdi bizim yapmamız gereken şeyi bize o yaptırıyor. Ondan sonra "Maastricht Kriterleri" dediğimiz kriterler geliyor. Örneğin, enflasyon oranınız, hangi tarihte bakıyorsanız, o tarihte enflasyon olarak en düşük ülke değil, en istikrarlı olan üç ülkenin ortalamasının 1,5 puan üstü kadar olabilecek. Şu anda en düşük 3 ülke, yanlış hatırlamıyorsam, İngiltere, Fransa ve Finlandiya; bunların yıllık enflasyon ortalaması 1.23. 1,5 puan daha koyarsanız 2.7 civarında bir enflasyon oranı olması lazım. Biz enflasyon oranının yıl sonunda 30 civarına geleceği için zil takıp

Taner Berksoy

2004
Aralığı'nda
bize
"tamam,
siz bu
siyasal
uyum
koşullarını
yerine
getirdiniz"
denir ise,
önümüze
konulacak
olan
yeni şey,
ihtiyaç
listesi
değil,
Maastricht
Kriterleri
dediğimiz
ekonominin
uyum
kriterleri
olacak

oynar durumdayız. Seçenek veya alternatif çözüm bu; bunu çözmediğiniz zaman bir ülkenin enerjisinin tamamını yoğunlaştırarak, üstüne gittiğiniz bir sorunu çözmeniz mümkün değil.

İkinci kriter; bütçe açığı veya kamu kesimi borçlanma gereği dediğimiz şey, GSMH'nin yüzde 3'ü olacak. Bizimki biliyorsunuz, en mükül olduğu senelerde yüzde 7-8, fırlayıp gittiği senelerde yüzde 11-12-13 olarak hareket ediyor ve hâlâ öyle. Faiz oranınız yine en istikrarlı olan 3 ülkenin 2 puan üstünde olacak. Yine İngiltere, Fransa ve Finlandiya'da şu anda en "stable" (istikrarlı) faiz oranı var; ortalaması yüzde 5.07, iki puan üstü yüzde 7 olacak. Oysa dün yüzde 54 civarındaydı faiz oranı. Yani alternatif çözüm konuştuğumuz bir yerde, böyle bir mesafe alacaksınız.

Döviz kurumuzla ilgili bir kriter var. Son iki yıl içinde AB üyesi ülkelerin herhangi birinin parasına göre kabul edilebilir olması için döviz kurunun devalüe olmamış olması lazım. Tabii şu anda Avrupa Birliği üyelerinin tamamı Euro kullandığı için, Euro'ya göre devalüe olmaması lazım. Bizde biliyorsunuz, özellikle son 2-3 gündür saat başı devalüe oluyor. Kamu borcunun da GSMH'nin yüzde 60'ı veya altında olması lazım. Bu sene bizde yüzde 81, beklenti 81, son iki aydır bütçede bir kaçak olmaya başladı. Büyük bir ihtimalle hem bütçe, hem faiz oranının yüksekliği nedeniyle birazcık daha üstünde olacak; şimdi durumumuz bu. Bakın, yeni 10 üye ülke açısından Maastricht Kriterleri'ni size söyleyeyim. Örneğin, bu yeni üyeler içinde en düşük enflasyona sahip ülkeler Letonya, Kıbrıs ve Litvanya'nın ortalaması 1,9. Faiz oranı yüzde 6,5-7 civarında.

İktisat politikası seçimi, hiç kuşkusuz olmasın, büyük ölçüde ideolojiktir. İdeolojik olması akıldan uzak olması anlamına gelmez. Alanı ideolojik olarak belirlersiniz ve o alan içindeki hareketinizin mutlaka bir akıl boyutunun olması lazım. Bu anlattıklarım şu anda seçmiş olduğunuz alternatifler, insanlar bunu seçmiş vaziyette ve inanılmaz bir eforla da âdeta üstüne gidiyoruz. Seçtiğimiz alternatif de, bizimle gerçeğin arasındaki mesafeyi de sayılar gösteriyor ve 2004'te "hadî biz tam üyeliği konuşalım" dediğimiz zaman, önümüze konulacak dosya bu ve bunları ne kadar sene içinde aşağıya indirebilirsek veya uyum haline getirebilirsek, eğer öyle bir irade ortaya çıkarsa tam üye olacağız. Bunun alternatifi var mı? Var, yani en azından teorik olarak var. "Biz bu işle hiç uğraşmıyoruz arkadaş, biz bildiğimiz

gibi yaşarız" dersiniz, olur; bu da bir çözümdür. Biz çok uzun süredir bildiğimiz gibi yaşama seçeneği üzerinde yol alıyoruz. Son 10 senedir de o bildiğimiz seçeneğin üzerinde acayip yaşıyoruz. İkinci seçeneği götüremediğimiz gayet açık. Başbakan söyledi. Yüzde 15'i açlık sınırında olan bir nüfus var. Emeklinin maaşı 250 milyon lira. Bununla bu dünyada varolmamız mümkün değil; bunu mutlaka düzelteceksiniz. Dolayısıyla, "biz bildiğimiz gibi yaşarız, har vurup, harman savunuruz" dediğiniz zaman benim görebildiğim şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor. Mesela, dünyanın 49'uncu ve 61'inci zenginleri bizden çıkıyor, sıralamayı yanlış hatırlamıyorsam galiba böyle. Ama nüfusun yüzde 15'i de açlık sınırının altında yaşamak zorunda kalıyor; böyle bir seçenek de var. Bu seçeneği devam ettirebilirsiniz. Üçüncü seçenek de dışarıya kapanma.

Biz, paçamız sıkıştığı zaman -tabiri mazur görün- jeopolitik ve jeostratejik konumumuzdan umutlanırsınız. Yani onu kendi lehimize kullanmak isteriz. Münasebetli olduklarımızın da o boyutu gözden kaçırmalarına itina gösteririz. Yani iş çok sıkıştırsa, Türkiye'nin jeostratejik konumundan bahsedersiniz, jeopolitik konumu bize yardım eder, bize destek çıkar diye düşünürüz. Bu doğrudur da, hakikaten Türkiye bugünün dünyasında da çok stratejik bir yerde konumlanmış vaziyette. Tersini de şu anlamda hiç düşünmeyiz: Bu jeopolitik ve jeostratejik konumun getirdiği zorunluluklar da var. Böyle bir konumda olan bir ülke kendi içine kapalı olamaz, kendi içine kapalı bırakılmaz.

Dolayısıyla, özellikle bu küreselleşme fırtınasının estiği, her tarafı darmadağın ettiği günümüz dünyasında "biz bütünüyle içimize kapanalım, kendi yağımızla kavrulalım, ne yapabilirsek kendi içimizde yapalım" gibi bir seçeneği bize bırakacakları kanaatinde değilim; niye? O çok beğendiğimiz, çok sevdiğimiz, gerçeğinde kendi lehimize kullandığımız jeostratejik konumumuz nedeniyle bu böyledir. O zaman gerçek seçeneğimizin ne olduğu ortaya çıkıyor.

Bir, dışa açık olacağız. Bu bizim tercihimiz olmayabilir, maddi koşullar böyle zorladığı için dışa açık olacağız. İki, dışa açık olmanın koşullarını mutlaka yerine getireceğiz. Yani kendi evimizin içini -ekonomi anlamında söylüyorum- mutlaka ve her an temiz tutacağız. Yani dengelerimizi kuracağız. Ekonomiyi istikrarlı bir şekilde götüreceğiz. Dışa açık olmanın bir ekonomiye getirdiği en büyük yükümlülük bu. Nereden biliyoruz? Geçtiğimiz 10 senenin ma-

Taner Berksoy

İktisat politikası seçimi, hiç kuşkusuz olmasın, büyük ölçüde ideolojiktir

cerasından. Yani siz hem her tarafı dışa açacaksınız, hem de evin içinde istediğiniz gibi at oynatacağınız; başınıza bu gelir. Yani bugünkü konuma gelirsiniz. Dolayısıyla, Türkiye'nin iktisat politikaları anlamında gerçekçi, içinde akıl olan seçeneği bu zorunlulukları, bu koşulları dikkatli değerlendirmektir. Dışa açık olacağız. Mutlaka ekonominin makro dengesini muhafaza ederek, ekonomiyi yürüteceğiz. Burada, dikkat ederseniz 1980 öncesi seçeneğe dönme ihtimalimizin olmadığını söylüyorum. 1980'den sonraki o ne olduğu anlaşılmayan liberalizm veya piyasalaşma dediğimiz o tür bir yaşama veya o tür bir ekonomi yönetimine de artık bir marjımızın kalmadığını, bir imkânımızın kalmadığını söylüyorum. Özellikle bu son dönem dünyayla bütünleşme ihtirasları açısından bakarsanız -Avrupa Birliği'ni kastediyorum- kriterlerimiz bellidir, gideceğimiz yol da bellidir. Bu yoldan cayma imkânımız var mı? Hayır; bu konumdaki bir ülkenin bundan sadece kendi kararıyla cayma ihtimali başımıza bugünkünden daha büyük dertler açar diye düşünüyorum. Benim söyleyeceklerim bunlar. Daha sonra tartışırken belki ayrıntısını da konuşuruz.

Ama dikkat ederseniz kısaca şunu söylüyorum. Geri dönün bakın, ileriyeye dönük iktisat politikası alternatiflerine, alternatif çözümlerinin ne olacağını, ne olamayacağını gayet açıklıkla görürsünüz. Bizim tabii görmemiz, söylememiz çok önemli değil; bunu epeyce bir süredir görüp söyleyenler var. Bunun uygun kulaklara da gitmesi lazım; o da yetmez, o uygun kulakların belli iradeleri oluşturabilmeleri lazım. O açıdan isterdim ki, Sayın Başbakan da burada otursun, "alternatif çözümler nedir?" konusunu dinlesin, kendi kafasından onlar da bir türlü bir çözüm oluştururlardı diye düşünüyorum. Çünkü şu anda özellikle son birkaç haftadır çok da net bir alternatif çözümlerin kafalarında olmadığı izlenimini ediniyordunuz. Çok dikkatli konuşuyordunuz. En azından ben öyle bir izlenim edinmeye başladım. Hepinize teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Efendim, Sayın Taner Berksoy'a kendi adıma, sizler adına teşekkür ediyorum. Sağduyuyu, bilgiyi, akli sellimi, hepsini birlikte konuşturdu. Bizde modelleri, politikaları soyut olarak geliştirmek bir olay, bunları fiilen uygulamak da ayrı bir olay. Dolayısıyla, siyasetin önemi de burada ayrıca vurgulanmış oluyor.

İkinci konuşmacımız Sayın Mustafa Özel, buyurun.

• **Mustafa Özel** - Teşekkür ediyorum. Hepinize merhaba efendim.

Türkiye ekonomisine alternatif çözümler aradığımız bir toplantıyı bir siyaset adamı açtı ve önce yarım saat kendisini dinledik. O zaman düşünüyorum; acaba bize öğretilen o iktisat kategorileri, ayrımları yanlış mı? Çünkü ben 25 yıl önce İktisat Fakültesi'nde okurken iktisadı ikiye ayırıyorduk; mikro iktisat ve makro iktisat. Mikro iktisadî -toprağı bol olsun- Demir Demirgil, makro iktisadî sonradan başbakan olan Tansu Çiller anlatmıştı. Ama şimdi anlıyorum ki, ayırım yanlıştır. Doğru ayırım şudur: Mikro iktisat, makro siyaset. Yani makro iktisat diye bir şey yok, makro siyaset var.

İnsanoğlu galiba üç kısım; buna benim bazı dostlarım "üç ü teoremi" adını takmışlar: üreticiler, üleştiriciler ve ütopycılar. Ütopycı kelimesini kesinlikle bu Sovyet rejiminin çökmesinden sonra yaygınlaşan küçümseyici anlamda kullanmıyorum. Tam aksine Sayın Başbakanın tarif ettiği, o elini sıkarken içiniz sızlayan insanların giderek arttığı bir dünyada kalbi olan ütopycaları düşünmenin, özlemenin, gerçekleştirilmeye çalışmanın tam zamanıdır.

Tabii çözüm kelimesi biraz ağır, iddialı bir kelime, daha mütevazı olup öneriler diyelim. Ben önerilerin böyle bir toplantıda -çok da kısa konuşacağımız için- üç zaman perspektifine, kısa vadeli çözümler önerileri, orta vadeli çözümler önerileri ve uzun vadeli çözümler önerileri şeklinde üç kısma ayrılacağını düşünüyorum.

Kısa vadeli çözümler ancak bir hükümeti kurtarabilecek çözümler olabilir; yani bir hükümetin daha başarılı olması için, belki bir sonraki seçimi rahat kazanabilmesi için olabilecek çözümlerdir. Bunlar da üç-beş yıl arası bir zamanı kapsar. Orta vadeli çözümler bir ülkeyi, bir toplum-devlet sistemini daha verimli, daha etkin hale getirebilecek çözümler olmalıdır. Uzun vadeli çözümler ise, asla sadece kendimizi ve ülkemizi değil, bütün insanlığı hedefleyen bütün insanlığın müreffeh olması sağlanamaz belki ama daha insanca yaşayabileceği- ütopik diye adlandırılan farklı alternatif sistemler düşünmeyi içerir.

Sayın Başbakan, Türkiye'den söz etti. Türkiye'de yüzde 15 nüfusun açlık sınırının altında yaşadığını söyledi. Türkiye bu bakımdan dünyanın görece en iyi ülkelerinden biridir. Bizim şu anda nominal gelirimiz kişi başına 2.000 - 2.500 Dolar'dır. Gerçek satın alma gücüyle ölçüldüğünde, zannediyorum 5.000 Dolar'a kadar çıkıyor. Dünya nüfusunun yüzde

Mustafa Özel

Kısa vadeli çözümler ancak bir hükümeti kurtarabilecek çözümler olabilir; yani bir hükümetin daha başarılı olması için, belki bir sonraki seçimi rahat kazanabilmesi için olabilecek çözümlerdir

80'i bu seviyenin de altında yaşamaktadır. Şu anda dünyada 200 dolar milyarderinin yıllık geliri, 3 milyar insanın gelirinden daha fazladır. Dolayısıyla, böyle bir dünyanın, böyle bir tarihsel sistemin sürdürülebilmesi mümkün değildir. Sürdürülmesini arzu etmek insanca değildir.

Kısa vadede ne önerilebilir? Tabii birçok şey söylenilebilir. Hocam da işaret etti. Bunların hepsine girmemiz mümkün değil. Ben kısa vade, orta vade ve uzun vadeyle ilgili sadece birer hususa odaklanacağım. Kısa vadede ne yapılabilir, ne yapılmalı? En çok ne gündeme getirilmeli? Kısa vadede temel mesele, devletin bu yüksek reel faizle borçlanma kısılcısından kurtarılması gerekliliğidir. Hocam da biraz önce başka bir vesileyle işaret etti. İktisat politikalarının ideolojik olduğunu, ama bunun akılsızlık olmadığını söyledi. Bu eğer toplumun bütününün özellikle de gerçek anlamda üretici kesimlerin aklını içermiyorsa, bence makro planda akılsızlık sayılabilecek bir şeydir. Çünkü son 10 yılda, 1992-2002 arası dönemde muhtelif hesaplar yapılıyor. Yüzde 15-50 arası yüksek reel faizlerle, bir

hesaba göre 60 milyar Dolar, bir başka hesaba göre ise 120 milyar Dolar'lık ilave bir faizin devlet tarafından ödendiği ortaya koyuluyor. Hangi rakam doğru olursa olsun önemli değil. Yüksekçe bir meblağın devletten, üretmeyen, küresel pazara açılmaya direnen kısır bir sermaye sınıfına transfer edildiği açıktır. Hocam doğru söylüyor. 1980 yılında tarihi bir adım atıldı. Türkiye ekonomisinin dışa açılmasına karar verildi. Fakat buna en çok direnenler büyük sanayi şirketleri oldu. İstanbul Sanayi Odası'nın her yıl yayınladığı 500 büyük şirket anketi vardır. Şimdi sanırım 1.000 şirkete çıkarıldı. 1980-1981 yıllarını alın. Büyük şirketlerin dışa açılma oranı ortalama olarak yüzde 1'dir. İlk 50 şirketi alırsanız yüzde yarım'dır. Beklenirdi ki, 10 yıllık o yüksek ihracat teşvikleriyle bu şirketler dışa açılınsınlar. Mesela, 1990 yılına geldiğimizde bu oran yüzde 25, yüzde 30, yüzde 45 olsun. Hayır, 1990'a ge-

lindiğinde bu oran ancak yüzde 2,5'a, 3'e çikabildi. Bunun anlamı şudur: Teknolojisiz bir sanayileşmeye kendilerini de alıstırmış olan büyük sanayi şirketleri küresel pazara açılmaya direndiler. Küresel pazara açılmıyorsanız, yani mallarınızı sadece kendi insanlarınıza değil, dünya insanlarına sunmuyorsanız, iç talebinizin durumu çok önemlidir ama içerde de yüksek enflasyon varsa -enflasyon, geliri enflasyon kadar artmayan insanlar bakımından hırsızlıktır, onların cebinden her yıl belli bir miktarda gelirin çalınması demektir- iç talebiniz de düşer. IMF gibi uluslararası sistemin tahsilat kurumları da aslında bunu amaçlamaktadırlar.

Dolayısıyla, reel geliri düşen bir toplum, küresel sisteme açılmayan büyük bir burjuvazi, büyük bir sanayi sermayesi nasıl ayakta kalabilir? Yani müşterilerinizin geliri düşüyor, siz de küresel pazara açılmıyorsunuz. Ya ke-

penkleri kapatacaksınız, ya bir manivela geliştirecek, bir mekanizma oluşturacaksınız. Oluşturulan mekanizma iç borçlanma yoluyla bu kısır sermaye sınıfını, zümresini

ideolojik gerekçelerle kurtarmaya çalışmaktadır.

Şimdi yeni yeni uyanmaya başladılar. Özellikle 2001 krizinden sonra büyük sanayi şirketlerine, beyaz eşya üreticilerine bakıyorsunuz, 2000 yılına kadar 30-40 milyon Dolar'ı, 50 milyon Dolar'ı bulmayan ihracatları bir anda 600-700 milyon Dolar'a çıkmaya başladı. Demek ki, arzu edildiği zaman, sıkışıldığı zaman yapılabilir. Biraz tatlı kârlardan vazgeçildiği zaman yapılabilir ama bu yapılmadı ve Türkiye büyük bir krizin önüne geldi. Seçim sonrası dönemde biraz piyasaların rahatladığını, sanki bu faiz yükünün azalmaya yüz tuttuğunu görüyoruz. Bunun aldatıcı olduğunu düşünüyorum. Çözüm, büyük şirketlerden başlayarak, şirketlere teşvik ve destek sistemi esasına oturtulmalıdır. Mutlaka makro siyaset bu şirketleri teknoloji geliştirmeye ve küresel pazara açılmaya zorlamalıdır.

Alpay Biber - Abdullah Gül

Mustafa Özel

**Yüksekçe
bir meblağın
devletten,
üretmeyen,
küresel
pazara
açılmaya
direnen
kısır bir
sermaye
sınıfına
transfer
edildiği
açıktır**

Orta vadeli çözümlere gelince, burada da bir tek şeyi söyleyeceğim. Kendi bölgesinin sürükleyici gücü olmayan hiçbir ülkenin, hiçbir toplum-devlet sisteminin bugüne kadar küresel sistem içerisinde hatırı sayılır bir yere geldiğine şahit olmamışızdır.

İki örnek vereceğim: 19. yüzyılda Almanya, yine 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında Japonya, bugün ise Çin. Bugün Almanya dediğiniz zaman hemen gözünüzün önüne bir ülke geliyor. Halbuki 1870'lere kadar Almanya 250'nin üzerinde küçük beylikten, prenslikten oluşan dağınık bir topluluktur. 1834'ten 1871'e kadar bir gümrük birliği oluşturuldu, bu gümrük birliğinin üzerine 1871'de Bismarck, Alman Devleti'ni kurdu. Yani kendi bölgesi içerisinde etkili bir hale geldi. Geniş bir pazar oluşturdu ve Alman işadamları o geniş pazar içerisinde ölçek ekonomilerine uygun işletmeler kurabilme gücüne sahip oldular. 1870'lerde, 1880'lerde aynı şeyin Doğu Asya ekonomisi içerisinde Japonya tarafından gerçekleştirildiğini görüyoruz. Japonya'nın Doğu Asya pazarlarını ele geçirirken kullandığı üç önemli mal var, söylesem çoğunuz güleceksiniz ama, Japon sermaye birikiminin önemli ölçüde bu mala dayandığı bugün ciddi iktisat tarihçileri tarafından tespit edilmiş bulunuyor. Bunlar üç İngiliz malının kötü taklitleridir. Kibrit, sabun ve şemsiye, dikkat edin son 15-20 yılda aynı yöntemi Çin kullanıyor. Şu andan 20 yıl öncesine gidelim. Çin'in ihracatı aşağı yukarı bizim ihracatımızın biraz üzerindeydi. 2001 yılında Çin'in ihracatı 250 milyar Dolar'dı ve bu 250 milyar Dolar'ın zannedirim yarıya yakını incik-boncuk sayacağımız şeylerdi. Önemli olan sizin belli avantajlarınızı kullanarak böyle bir performans gösterebilmenizdir. Hocamın işaret ettiği o dış açılma döneminde, 1980 yılında Türkiye'nin kendi bölgesinde önemli, sürükleyici bir ekonomik güç haline gelme imkânı doğmuştu.

O yılları hatırlayın, Süper Müsteşar Ekrem Pakdemirli'nin başkanlığında uçak dolusu işadamları bir hafta Kahire'de, öbür hafta Bağdat'ta, ertesi hafta Tahran'da, Bükreş'te, ben o yıllarda Dış Ticaret Derneği'nin araştırma müdürüydüm, bu seferlerin çoğuna katılmışım. İhracatçıların, sanayicilerin o anki heyecanını hatırlıyorum. Bir anda Türkiye kendi bölgesinde çok önemli imalat yapan, ihracat yapan bir güç haline geldi. 2 milyar Dolarlık ihracatımız 5-6 yılda 12-13 milyar Dolar'a çıktı. Bakın, 1978 yılında, yani İran devriminden bir yıl önce İran Şahı - ideolojik açıdan bakarsak Seküler,

Batı yanlısı veya Amerikan müttefiki, Türkiye de Seküler, Batı yanlısı, Amerikan müttefiki-Türkiye'den 1978 yılında sadece 12 milyon Dolarlık mal almıştır. Türkiye'nin 1981 yılında İran'a ihracatı 1 milyar 150 milyon Dolar'dır arkadaşlar. 12 milyon Dolar'dan 1 milyar Dolar'ın üzerine çıkmışızdır. Irak pazarına satışlarımız 800 milyon Dolar'a yükseldi. Libya pazarına satışlarımız 450-500 milyon Dolar'a yükseldi.

Bütün bu pazarlar 1980'lerin ikinci yarısında Türkiye'ye kapatıldı. Yani son 10-15 yılda Ortadoğu'da yapılan operasyon İran'a karşı, Irak'a karşı, Libya'ya karşı değildir. Büyük ölçüde bölgenin sürükleyici gücü olma ihtimali yükselen ve Sovyet sisteminin çökmesiyle beraber bu potansiyeli kuzeye ve batıya, yani Doğu Avrupa'ya doğru taşıyacak olan büyük bir oyuncunun dünya piyasasına girmesini önlemeye yöneliktir. Bunu anlamamız lazım. Dolayısıyla, bu bölgesel avantajımızı kullanamaz hale geldiğimiz, İran pazarının 1 milyar Dolar'dan 200 milyon Dolar'a indiği, Irak pazarının sıfırlandığı, Libya pazarlarının sıfırlandığı noktadan itibaren Türkiye ihracatta yerinde saymaya başladı. Dolayısıyla, bir şekilde tekrar bu bölge pazarlarının sanayicimize, ihracatçımıza açılması lazım. Bunu Türkiye'nin AB'yle ilişkilerine bir alternatif olarak söylemiyorum ama bu atılımı gerçekleştiremezsek, AB'nin Portekiz'e yaptığını Türkiye'ye de yapması gerektliğini söyleyerek, vakit kaybederiz. Portekiz'e yapılan Türkiye'ye yapılamaz.

Çin meselesini açmışken orta vadeyle ilgili bir tek şey daha söyleyeyim. Biraz önce yabancı sermaye konusu da konuşuldu. Çin'e bugün yılda ortalama 60 milyar Dolarlık, Hong Kong'u da artık Çin'in parçası sayarsak 20 milyar Dolar da oraya, 80 milyar Dolarlık doğrudan yabancı sermaye girmektedir arkadaşlar. Bu 80 milyar Dolarlık sermayenin de beşte dördü Çinli sermayesidir. Kapitalist, ama Çinli sermayesidir. Singapur'da yaşayan Çinliler, Filipin'de, Malezya'da, Endonezya'da, Amerika'da v.b.

"Çin diasporası" diyoruz, 57 milyon Çinli vardır ve bu insanlar -sistem kapitalizme karşıymış gibi bir görüntü içerisinde de olsa- 20 yıldır, "sosyal piyasa sosyalizmi" gibi isimler takılan bir oluşum içindedir. Çin büyük bir dönüşüm içerisinde ve bu dışarıdaki Çinli, sermayesini; Çin'in yeniden ayağa kalkması için, tekrar orta krallık haline gelebilmesi için, hatta becerenlerse bir "sino-centrique" dünya sisteminin oluşturulabilmesi için Çin'de değerlendiriyor.

Mustafa Özel

Kendi bölgesinin sürükleyici gücü olmayan hiçbir ülkenin, hiçbir toplum-devlet sisteminin bugüne kadar küresel sistem içerisinde hatırı sayılır bir yere geldiğine şahit olmamışızdır

Oysa bizim son 10 yılda, mesela Avrupa'da, orada çalışan işçilerin katkılarıyla oluşmaya başlayan sermayenin başına neler geldiğini, devletin o işin başından itibaren bunu özendirerek, ama kontrol ettirerek, yani sahtekârların, üçkâğıtçıların devreye girmesini engelleyerek, ülke ekonomisi için sürükleyici bir faktör haline getirmesi gerekirken, yine ideolojik sebeplerle bunun ne kadar hırpalandığını, ne kadar yararsız bir hale getirildiğini gördük. Bunun da önüne geçilmesi lazım. Yani hem bölge pazarına açılmamız lazım, hem Türkiye dışındaki Türklerin Türkiye ekonomisine katkılarını özendirmemiz lazım.

Uzun vadeye gelince; uzun vadede tabii işimiz esas itibarıyla makul ütopyalar geliştirmek. Demin kapitalizm hakkında birkaç söz söyledik. Kapitalizmi piyasa sistemi diye sunmak kadar yanlış bir şey olamaz. Kapitalizm kesintisiz sermaye birikimi arayışıdır. Sermaye birikimi de kesinlikle tekelle mümkündür. Yani her kapitalist esas itibarıyla tekele meyler. Ama bireysel yeteneklerle elde edilen tekelci konumlar sürdürülebilir değildir. Yani daha akıllı, daha pazarlamacı, hatta daha numaracı bir insan olduğunuz için belli pazarlarda tekelci konuma gelebilirsiniz. Ama toplumsal bir hayat yaşıyoruz; sizden daha uyanık, daha ıcaıçı, daha pazarlamacı başka insanlar geleceklerdir ve sizin o konumunuz aşınacaktır. Dolayısıyla, bireysel olarak tekelci konum elde edebilirsiniz; ama sürdüremezsiniz.

Peki kapitalizm nasıl ortaya çıkıyor? Büyük Fransız tarihçisi Braudel'in tanımını kullanırsak; başka büyük bir gücün tekelcilerin arkasına geçmesiyle, onları arkalamasıyla, sermayenin bir anlamda suç ortağı olmasıyla ortaya çıkıyor. Bu başka güç devletler arkadaşlar. Makro siyasetin devreye girmesi, devletin tekelci birikimlerin arkasına geçmesi, kendi varlığını onlarla bütünleştirmesi, sermaye ile arasında bir izdivaç oluşturmasıyla tekelcilik, dolayısıyla kapitalizm kalıcı hale gelir.

İnsanlığın uzun vadeli sağlığı, sıhhati ile ilgili belki ikinci turda tartışırız; çünkü zaman daralıyor. Soru-cevap faslında biraz daha açarız. Kısaca şu kadarını söyleyeyim: Kuracağımız ütopyalar esas itibarıyla kazanmaya, serbestiyeye; fakat siyasi gücün, bu kazananlardan bazılarının arkasına geçmemeyi, yine siyasi yollarla garanti altına almasına bağlıdır. Öyle bir sosyo-politik sistem arayışı içinde olacağız ki, devlet gerçek anlamda o liberal teoride geçtiği şekliyle gerçek anlamda tarafsız olsun ve bunu mutlaka manevi bir temele indir-

gememiz lazım. Bununla ne kastettiğimi de bir sözle açıklayayım. Modern dünya -200 yıldır sembolik bir tarih olan Fransız Devrimi'ni verelim- 1789'dan bu yana üç ideal gerçekleştirme peşinde. Bunları Fransız Devrimi'nin sloganları olarak söylesek; özgürlük, hürriyet, eşitlik ve kardeşliktir. Ama gerçek hayata bakın, 200 yıldır liberal etiketiyle ortaya çıkanlar sadece hürriyetten yanadır, sadece serbestliği öne çıkarmaktadır.

Toplumcu, sosyalist hüviyetle ortaya çıkan insanlar büyük ölçüde eşitliği öne çıkardılar. Ama sloganın üçüncü bir ayağı da vardı, o da kardeşlikti. Esas itibarıyla bu 200 yıllık tecrübeye baktığımızda liberaller insanlara şunu söylediler: Arkadaşlar kazanalım. Piyasa herkese hakkını dağıtır, herkese adilce iletirir. Sosyalistler ise "şimdi kazanmamız lazım, sonra paylaşırız. Kapitalist devletler bizim çok önümüze geçtiler. Önce kazanalım, onları yakalayalım. Sonra paylaşırız." dediler. Şimdi kuracağımız , geliştireceğimiz, üzerine kafa yoracağımız ütopyalar, paylaşımın kazancı işin başında ortaya konulan türde olmalıdır. Bunların nasıl olabileceğini izin verirseniz ikinci bölümde tartışalım. Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkanı** - Sayın Mustafa Özel'e de hem kendim, hem sizler adına çok teşekkür ediyorum. Sayın Somel buyurun.

• **Cem Somel** - Çok teşekkür ediyorum Hocam. Sayın misafirler, kıymetli hocalarım; hepimizi saygıyla selamlıyorum. Konumuz alışımaşık çözümler ve ben Türkiye'nin önünde birden fazla seçenek olduğu kanısındaayım. Türkiye ekonomisinin önünde birden fazla, bence iki evrim seçeneği var. Bu seçeneklerden her biri Türkiye'deki bir sosyal gruba, bir sınıflar kümesine tekabül ediyor, onun çıkarlarına, dünya görüşüne tekabül ediyor.

Seçeneklerden biri bugünkü politikaları sürdürme seçeneğidir. Bugünkü politikaların temelleri esas itibarıyla 1980'lerde atılmıştır. Yalnız şöyle bir parantez içinde bir kanaatimi arz etmek istiyorum. 1980'de Türkiye'nin benimsediği yani doğru, Türkiye'nin benimseydiği bir doğru değildir; bu bütün dünya sisteminde gerçekleşen bir olaydır. Ondan önceki uygulanan ithal ikameci sanayileşme bütün dünyada az gelişmiş ülkelerde uygulanan bir sistemdi. O, o zamanki iki kutuplu dünyanın bir ürünüydü. Az gelişmiş ülkelere bu telkin edilmekteydi, cevaz gösterilmekteydi, uygulanmaktaydı. Sonra bütün az gelişmiş ülkelerde neoliberal politikalara geçildiğini görüyoruz. Dolayısıyla, burada Türkiye'de herhangi bir

Mustafa Özel

Makro siyasetin devreye girmesi, devletin tekelci birikimlerin arkasına geçmesi, kendi varlığını onlarla bütünleştirmesi, sermaye ile arasında bir izdivaç oluşturmasıyla tekelcilik, dolayısıyla kapitalizm kalıcı hale gelir

merciin, herhangi bir sosyal sınıfın kendiliğinden bir karar vermesi söz konusu değildir. Dünya sistemi içerisinde bir yeni doğrultu söz konusudur ve bunu da belirleyen bizim gibi az gelişmiş ülkeler değil, kapitalist dünya sistemlerinin merkezleridir.

Kapitalist dünya sisteminin merkezleri bize birtakım politikalar öneriyorlar, biz bunları uyguluyoruz ve bunun bir de teorik dayanağı, kırlı var. Mikro iktisat ders kitaplarından bildiğimiz bir kavram; kaynakların etkin tahsisidir. Şimdi uygulanan politikaların en önemli teorik dayanağı kaynakların etkin tahsisini sağlamaktır. Kaynakların etkin tahsisini sağlayacak olan nedir? Kâr ve fayda güdüsüyle davranan bireylerin kendi kararlarıyla gerçekleştirecekleri kaynak tahsisidir. Dolayısıyla, bireylerin yatırım yapma, tüketim yapma, tasarruf yapma kararları, iş tutma, göçme kararları önündeki engeller kaldırılacak ve yeryüzünde kaynak tahsis etkinliği sağlanacaktır. İşte Türkiye'de şu anda uygulanan politikaların teorik dayanağı budur. Bütün dünyada kaynak tahsis etkinliği sağlanacak ve bütün dünya milletleri bundan az veya çok yararlanacak; her halükârda yapılacak en doğru politika seçeneğinin bu olduğu söyleniyor ve bu politika uygulandıkça, dünyada ve ülkemizde sosyal sorunlar biriktikçe yoksulluk, açlık, bölgeler arasında gelir dağılımı bozukluğu derinleştikçe bu sorunlar fark ediliyor, dile getiriliyor. Fakat "çözüm olarak uyguladığımız politikalar acaba yanlış mı, uyguladığımız politikalar bu sonuçların hakiki sebebi değil mi?" sorusu sorulmuyor. Aksine, "biz bu kaynak dağılımındaki etkinliği yeterince iyi başaramıyoruz, kabahat bizde, sistem doğru; fakat biz bir türlü başaramıyoruz" diye kendi kendimizi dövüyoruz, dövüyoruz.

Türkiye'de uygulanan politika, Türkiye ekonomisinin kaynak dağılımı etkinliği hangi neticeyi verecekse Türkiye ekonomisinin ona göre şekillenmesini kabul etmektedir. Bu bağlamda yine bir parantez içinde bir düşüncemi arz etmek istiyorum. Eğer Türkiye'nin sanayicileri yeni teknolojiler kullanarak, ihracat yaparak bir dinamizm göstermiyor iseler ben bunun sanayicileri ferden suçlayarak, ferden kabahatli bularak anlaşılabilirliği kanaatimde değilim. Çünkü her bir sanayiciye sorduğunuzda, her biri belirli bir iktisat politikası ortamında eylediğini iddia ederek, karşısında bir devlet olduğunu ve o devletin onun eylemlerini kısıtladığını ve yönlendirdiğini iddia ederek şikâyet edecekler.

Nilekim, devamlı olarak İstanbul sanayicileri Ankara'dan şikâyet etmiyorlar mı? Ama gel gör ki, Türkiye'de uygulanan politikaların sahibi onlardır; nasıl oluyor? Ferden haklılar; ama kolektif olarak, sınıf olarak haksızlar. Çünkü Türkiye'de uygulanan politikaları, kaynak dağılım etkinliğini sağlayacağı iddia edilen politikaları savunanlar onlardır. TÜSİAD, bu politikaları desteklemiyor mu? Türkiye Odalar Birliği bu politikayı desteklemiyor mu? O halde sanayiciler sınıf olarak bu politikaları destekliyorlar ve kolektif olarak bunun sorumluluğunu taşımaktadırlar. Onlar uygulanan politikaların sahibidir. Bu perspektiften baktığımızda Türkiye ekonomisinin genişlemesinin ve daralmasının, konjonktür devirlerinin, kısa vadeli sermaye hareketlerine tabi tutulması makbuldür ve sineye çekilir; buna göğüs gerilir; niçin? Sermaye hareketleri kısa vadeli olsun, uzun vadeli olsun her halükârda yeryüzünde kaynak dağılım etkinliğini sağlamak için gerekli değil mi? Gerekli elbette, buna müdahale edilir mi?

O halde Türkiye ekonomisinin konjonktür devirleri artık bundan sonra nedir? Dışarıdaki fon yöneticilerinin ve Türkiye'de spekülasyon yapabilen insanların Türk Lirası'ndan dövize, dövizden Türk Lirası'na geçme kararlarına kalmıştır. Bu perspektif sayesinde Türkiye 10 yılda 14 milyar Dolar toplam bir cari açığa muhtak 60 milyar Dolar borçlanmıştır. Yani bir yandan dışarıdan borçlanmakta; fakat bu borcun bir kısmı ithalata değil, önemli bir kısmı dışarıya sermaye transferine yahut da ülke içerisinde tasarruf amacıyla döviz tutulmasına yol açmaktadır. Ama kaynak dağılımı etkinliğine dokunmamak lazım. Bu perspektif Türkiye'nin dünya ticaret iş bölümünde vasıfsız emek yoğun ve standart teknolojilerle üretilen sanayi işkollarında ihtisaslaşmasını rasyonel kılmaktadır. Çünkü kaynak dağılımı yapan aktörler bunu uygun görmekteyiz. Türkiye'nin konfeksiyonda ihtisaslaşmasını uygun görmekteyiz. Dolayısıyla, Türkiye'de konfeksiyon işçilerinin ihracat yapılabilmesi için ücretlerinin bastırılması ve Türkiye konfeksiyon işçilerinin Meksikalı işçilerle, Bangladeşli işçilerle ücret kırma rekabetine koşulması, kaynak dağılım etkinliğinin kaçınılmaz bir gereği olarak ortaya çıkmaktadır.

Kamu borcunun faizi de piyasada belirleniyor. Dolayısıyla, bir şekilde kaynakların etkin dağıtımını yapan aktörler, Türkiye'de kamu borcunun üzerindeki reel faizi yüzde 20, 30, 40 seviyelerinde belirliyor. Kaynak dağıtım

Cem Somel

Dünya sistemi içerisinde bir yeni doğrultu söz konusudur ve bunu da belirleyen bizim gibi az gelişmiş ülkeler değil, kapitalist dünya sistemlerinin merkezleridir

etkinliği açısından buna nasıl itiraz edilebilir ki? Sebep olarak ne gösteriyorlar? Yabancı fon yöneticilerinin sübjektif risk algılamaları varmış, kamu borcunun faizini o kabartıyormuş. Yok efendim, bankalar serbest bırakılmış, bir bankalar oligopolnn Hazine karşısında, tüy bitmedik yetimin hakkını koruması gereken Hazine karşısında tefecilik yapmasına izin veriliyormuş; ne yapalım? Kaynak dağıtımını en iyi yapan piyasanın verdiği netice budur. Bu perspektif, hortumlanan bankalara sermaye sağlamakta ve dışarıya sermaye kaçırmaya destek olan dış borcu işçiye, köylüye, esnafa, küçük memura detmeyi reva görmektedir.

Bu perspektiften baktığımızda yine özel karar birimleri, sermaye sahipleri Türkiye'de öyle bir yatırım dağılımı gerçekleştiriyorlar ki, Türkiye'de fert başına geliri en yüksek ilin, proje ilinin, Türkiye'de fert başına geliri en düşük il olan Muş'a fert başına gelir oranı 11'e bir olmakta ki; bu da yine kaynak dağılım etkinliğine yönelmiş politikaların bir ürünüdür. Vasıflı, vasıfsız on binlerce insanın işsiz kalması, işçinin, memurun işsiz kalması, kaynakların en etkin dağılımını sağlayan bir sistemin ve politikaların neticesidir. Kentlerde işsiz oranı yüzde 15 olmuştur. Eğitimi işçiler arasında işsizlik oranı yüzde 30'a merdiven dayamıştır. Bütün bunlar kaynak dağılım etkinliğinin sonuçları, yan ürünleridir. Perspektif, bu kaynak dağıtım etkinliğini artırmaya yönelik politikaları destekleme perspektifi, Türkiye'nin fert başına milli hasılasının gelişmiş ülkelerinkine nispetle 30-40 yıldır yerinde saymasını da sineye çekmektedir.

Yani 1970'teki rakamdan itibaren aşağı yukarı 10 yılda bir yüzde 1'lik artış olduğuna göre, 72 yılda zannediyorum bir yüzde yüze yakınsama ümidi olabilir; ama onun da garantisi yok. Kaynak dağılımının etkinliği, kaynak tahsisinin etkinliğine yönelik politikalar bütün dünyada, ülkeler arasında gelir farklarının büyüdüğünü, dünya nüfusunun en fakir kesimleriyle en zengin kesimleri arasında ortalama gelir düzeyi farkının arttığını, keza ülkeler içerisinde, gelişmiş ülkelerde de, az gelişmiş ülkelerde de uygulanan bu politikalarla varlıklılar ile yoksullar arasındaki gelir uçurumunun arttığını görmezden gelmekte, önemsemekte yahut da yoksulluğu bir sorun olarak gördüğü zaman da palyatif çözümlerle üzerine gitmektedir.

Palyatif çözümlerle üzerine gitmekte; n bölüşümü sorgulamak yerine, yoksullara

doğrudan gelir yardımı gibi yöntemlerle sistemin işleyişini biraz daha uzun sürdürebilmek için gerekli geçici tedbirlerle yetinmektedir. Bu uygulamalar, sosyologların ulusüstü yahut da ulusötesi dedikleri bir sınıfın çıkarlarına teka-bl etmektedir ve o sınıfın stratejisidir. Bunun karşısında Türkiye'de uygulanan kaynak dağılım etkinliğine dayanan politikalarından mağdur olan büyük bir kitle var; bunlar işçilerdir: tarım işçileri, sanayi işçileri, hizmetlerde çalışan işçiler, sigortasız çalışanlar, kaçak çalışanlar, az topraklı köylüler, orta topraklı köylüler, küçük esnaf, zanaatkr, yüz binlerce memur; bunların menfaatleri, bu politikaların uygulanmasında değildir.

Emekçilerin perspektifinden dünya çapında, yeryüzünde, kaynak tahsis etkinliğinin hiçbir önemi yok; n emek seyyar değil. O ulusüstü veya ulusötesi sınıfın mensupları kolayca bir pasaport alabilir, uçak bileti alabilir, vize alabilir, başka bir ülkeye gidebilir, orada iş tutabilir, orada işe girebilir, orada iş kurabilir; ama işçi ve köylü bunu yapamaz, o burada akılıdır. Onun için kaynaklar Bulgaristan'da mı istihdam yaratmış, Türkiye'de mi istihdam yaratmış, Amerika'da mı yaratmış; onun böyle bir bakış açısı yoktur. Onun problemi Türkiye'de istihdamı yaratmaktır. Dolayısıyla, eleştiriler açısından dünyada kaynak tahsis etkinliğini artırmak diye bir yaklaşım yoktur, olmaz. Eğer yeryüzünde kaynak tahsis etkinliği Türkiye halkını, Türkiye'nin emekçilerini işsizliğe ve yoksulluğa mahkûm ediyorsa, öyle bir amaç, öyle bir teorik kavramın hiçbir değerı ve geçerliliği yoktur.

İktisatçı olarak biliyoruz ki, yatırımların da üretim faaliyetlerinin de onu yapan özel aktörlerin kr, fayda, maliyet hesaplarının ötesinde bir sürü dışsal etkileri vardır; bu dışsal etkiler üretim ve yatırım faaliyetlerinin özel krlılığıyla toplumsal getirilerini farklılaştırır; bu da ne demektir? Toplumun retim ve yatırım faaliyetlerine müdahale etmesi ve bunu kontrol etmesi gerekir.

Emekçiler açısından sermaye bir açıdan üretim aracıdır, başka bir açıdan sosyal ilişkidir, başka bir açıdan siyasi bir kudrettir. O retim araçlarına sahip olanlar ülkede aynı zamanda siyasi iktidar sahibidir. Bu sebeple sermayeyi, yani üretim araçlarının kullanımını ve iktisadi artığın kullanımının sosyal kontrolü gerekir. Sermaye daima sosyal bir kontrolden kaar. Ancak emekçilerin menfaati sermayenin sosyal kontrolünden yanadır. Nihayet şu- nu da unutmamak lazım ki, sermayeyi, o re-

Cem Samel

Sermaye
daima
sosyal
bir kontrolden
kaar.
Ancak
emekçilerin
menfaati
sermayenin
sosyal
kontrolünden
yanadır

tim araçlarını yaratan da sermayenin kendisi değildir, emektir. Bireysel tüketim, tasarruf ve yatırım kararlarının toplumsal açıdan optimal tasarruf ve yatırım sonuçları vermeyebileceğini de biz teorik olarak da biliyoruz, pratik olarak da biliyoruz.

Dolayısıyla, kalkınma özlemi, ihtiyacı içinde olan emekçi kitleler açısından devletin ülkedeki yatırımların seviyesini planlaması, tespit etmesi ve yönlendirmesi, tasarrufların seviyesini yine iktisat politikası araçlarıyla belirlemesi çok acil bir ihtiyaçtır ve gereklidir. Aynı zamanda yatırımların sektörler arasındaki dağılımına da devletin müdahalesi gerekmektedir; bu da emekçiler açısından ülkede kaynak dağıtımının tamamen veya hiç değilse esas itibarıyla dünya fiyatlarına, kâr oranlarına ve mukayeseli üstünlük ölçülerine tabi olmadan, ülkenin ve toplumun kendi önceliklerine göre yapılmasını gerektirir. Ayrıca ülkede üretimi toplumun nihai mal ve hizmet ihtiyaçlarına göre şekillendirmek gerekir. Otarşi ile kaynak tahsis etkinliğine tamamen tabi olmuş iki uç arasında makul bir ölçüde kendine yeterli bir ekonomi hedefi gütmek gerekir.

Emekçi perspektifli teknolojiye dışa bağımlılığın sona ermesini ister. İçsel büyüme teorisi, endojen büyüme teorisi bize teknoloji üretmeyle finansal kudret arasında birbirini besleyen bir ilişki olduğunu; dolayısıyla, finansal gücü olan büyük şirketlerin aynı zamanda teknolojik tekel kurduğunu ve bu kendi kendini besleyen birikimli sürece tabi olan ülkeler, teknoloji üretme sürecine giremeyen ülkelerin daima teknolojiye dışa bağımlı olacağını göstermektedir. Bunun için Türkiye gibi bir memleketin ne yapıp ne edip dışarıdan bilgi ithalatını artırması, mümkün olduğu kadar bunu maliyetsizce yapmaya çalışması, beyin göçünü önlemeye çalışması ve ülkede teknolojik atılım gerçekleştirmeye çalışması gerekir.

Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliği'nin rakamlarına göre yaz aylarının sonunda Türkiye'de işsiz olan mimar ve mühendis sayısı 55 bindi. Bu 55 bin mimar ve mühendis Türkiye'de büyük bir teknolojik atılım için kullanılabilir bir vasıflı insan gücü kaynağıdır ve atıl tutulmaktadır.

Kıscacası Türkiye nüfusunun büyük çoğunluğunu teşkil eden köylüler, işçiler, esnaf, zanaatkar, küçük memur açısından, gelişmiş ülkelerin sermayesiyle herhangi bir bağı olmayan, emeğinden başka kendini geçindirecek imkânı olmayan insanlar açısından şu politikaların uygulanması şarttır:

1. Sınır ötesi sermaye hareketlerinin kontrolü, bu yasaklama anlamına gelmemektedir; ama toplumun önceliklerine, ihtiyaçlarına göre kontrolünü, özellikle kısa vadeli sermaye hareketlerinin iltiz bir şekilde kontrolünü gerektirmektedir.
2. İthalatın kontrolü gerekmektedir. Türkiye'de hangi malın üretilip, hangi malın üretilmeyeceği dışarıda yapılan ihracat kararlarına bağlı olmamalıdır.
3. Türkiye'de kredi tahsisinin kontrolü gerekmektedir ki, Türkiye'de yatırımlar yüksek katma değerli sektörler yönlenendirilsin. Türkiye bu konfeksiyon, gıda, ayakkabı, ağaç ve ormana dayalı ürün çıkarmazından kurtulsun.

Bu arada teknolojik atılım yapılacaksa,

Türkiye'de resmi makamların bu fikir haklar anlaşmasını o kadar da canı gönülden uygulamaması gerekir. Daha kısa vadedeki sorunlar açısından Türkiye'nin bundan sonra dış kredi kullanmaktan vazgeçmesi ve bu vazgeçmenin verdiği manevi güçle mevcut dış borçlarının vadesini yaymak için alacaklıları pazarlığa zorlaması gerekir. İç borcu ise olağanüstü vergilerle, olağanüstü bir servet vergisiyle halletmesi gerekir.

Türkiye'de iç borcun nereye gittiğini halk sormaktadır. Hortumlama fiili dillerden düşmektedir. Bu borç Türkiye halkının hıyrına ve yararına kullanılmamıştır; niçin ödesin? Nihayet kamunun, halkın olması gereken Hazine'nin karşısında tefecilik yapan bankaları, devlet pekala bir sürü aletiyle ve aracıyla reel kamu iç borcunu makul reel faizlerde tutmaya ikna edebilir. Eğer "bu konuda ne yapılabilir?" diye soruyorsanız, onu isterseniz ikinci turda izah etmeye çalışayım. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Efendim, öğleden sonra oturumumuzun ilk bölümünü tamamladık. İkinci bölüm soru-cevap olacak. Sorularınızı mümkün olduğu kadar özet halinde sunmanızı, görüş bildiriyorsanız aynı şekilde en çok 2-3 dakikada bitirmenizi rica ediyorum, Çünkü tahmin ediyorum ki, çok sayıda soru olacak.

• **Soru** - Sorum Taner Berksoy'a olacak. Hocam, Türkiye'nin konumu gereği dışa açık kalması gerektiğini belirttiniz ve çözümün de bu kısıt altında aranması gerektiğini ve bu kısıt altında mümkün olabileceğini söylediniz. Ancak son dönemde finansal sermayenin yoğunluğunun artmasıyla birlikte krize giren ülkelere baktığımızda, çoğunlukla Krugman'ın birinci sınıf, hani "finansal kriz" dediği sorum-

Cem Samel

Daha kısa vadedeki sorunlar açısından Türkiye'nin bundan sonra dış kredi kullanmaktan vazgeçmesi ve bu vazgeçmenin verdiği manevi güçle mevcut dış borçlarının vadesini yaymak için alacaklıları pazarlığa zorlaması gerekir

şu politikalar sonucunda krize girdiğini görüyoruz. Ama birtakım ülkeler de var ki, evlerindeki görevleri çok iyi yerine getiriyorlar; fakat dış şoklardan etkilenip krize giriyorlar. Bu anlamda benim sormak istediğim, Türkiye, Merkez Bankası'nı Almanya'dan getirirse yahut da Alman Bundesbank gibi "kredible" bir merkez bankacısı olsa, İngiliz Hazine bakanı gibi konservatif bir Hazine bakanı olsa dahi ben sermaye hesabının açık olmasından dolayı, bu dış şoklardan korunamayacağından dolayı, ağzıyla kuş tutsa krizlere gebe bir yapıdan kurtulamayacağını düşünüyorum. Bu anlamda da bireysel bir çözümün küçük bir ihtimal olduğunu düşünüyorum. Gelmekte olan ülkelerin bir araya gelip, bu sermaye hareketliliğine karşı kolektif bir çaba içine girmesini düşünüyorum; bu konudaki görüşlerinizi merak ediyorum. Sağolun.

• **Taner Berksoy** - Şöyle cevap vereyim: Tabii bir de ev ödevini yapamayanlar var, değil mi? Bir de, tamamen ev ödevini yapmamış olanlarda ortaya çıkan krizin bulaşıcılık etkisiyle başka taraflara bulaşması gibi bir sonuç var; bu sorunun birinci kısmı. Bulaşıcılık etkisi bir sürü araştırmada tespit edilmiş bir süreçtir. Demin konuşmamda da söyledim. Bu tür bulaşıcılık olması ev ödevini yapmaman gerektiği anlamına gelmiyor. Bir kere ev ödevini yapacaksın, değil mi? Sorunu çıkaran kısa vadeli spekülasyon sermayesidir. Eğer sen ev ödevini yapmamışsan içeride spekülasyon bir ortam oluşur. Bu ortam gayet rahatlıkla oluşur.

Kısa vadeli sermaye, Türklerin boya güzel, Türkler yakışıklı çocuklar diye gelmez. Geldiği zaman mutlaka bir kazanç amacı vardır. Kısa vadeli sermaye, adı üstünde fevkalade sıcak hareket eden bir paranın hızla yer değiştirmesidir. Kazanç marjına bakıldığında zaman da içerideki makro ekonomik uygulamalarının sonucunda ortaya çıkan risk, artı faiz oranıdır. Faiz farkları, yani bu arbitraj kovalayan bir sermaye hareketidir. Dolayısıyla, sen ev ödevini yap. İçeride enflasyon oranını düşürürsen; faizini de mümkün olduğu kadar enflasyon oranı civarına getirip volatilitiyi de kontrol altına alırsan, sıcak para, kısa vadeli sermaye hareketi seninle çok fazla ilgilenmez.

Örnek istiyorsanız 2001 Krizi'nden sonra Türkiye'ye bakın. Şu anda sıcak para derdiniz var mı? Yok. Para giriş çıkışı hala olabilir; ama sorun var mı? Yani öyle müthiş bir yığılmayla gelip, ani dönüşlerde de kriz çıkarabilecek bir hali yok. Neden? Çünkü daha önceki

dönemlerde ciddi kur riski yoktu. Yani hepimiz parmak ucu hesabıyla kur hesapladık, uç aşağı beş yukarı da orada olurdu. Şu anda senin çok da ciddi bir kur riskin var. Onun için ev ödevi yapılacak; ev ödevi yapanlarda bulaşıcılık etkisi, öyle tepeden alıp yere vuran bir etki halinde ortaya çıkmıyor. Bunun çok fazla örneği yok. Kısacası, hafif sallanmayla o dönemi geçiriyorsunuz..

Sorunun ikinci parçasına gelince; ben de aynı kanaatteyim; yani buna tekil bir çözüm yok. Malezya'da denendi, çok net bir sonuç da çıkmadı; tekil bir çözümü yok. Yani "ben tek başıma bu kısa vadeli sermaye hareketlerini şu veya bu araçla, vergilemeyle veya başka bir şekilde engellerim" gibi bir ifade çözüm sağlamaz. Ama bunu birlikte gündeme taşımak mümkündür; bu da tartışılıyor. Bu "yeni finansal mimarı" adı altında kısa vadeli sermaye hareketlerinin nasıl dizginlenebileceği, nasıl kontrol altına alınabileceği tartışılıyor. O tür platformlara katkı yapmak gerekir, o tür platformlarda bulunmak gerekir. Çünkü kısa vadeli sermaye hareketlerinin zararlı olduğu görülmüş, değil mi? O zaman, o zararı engelleyecek yolları bulmak lazım. Bunu yapabilmek için de mantığın bu şekilde kurgulanması lazım. Yani mantığı o tarafta kurgularsanız, hep oraya bakarsınız, burada olan biteni görmezsiniz. İki durum ortaya çıkar. Birincisi, kısa vadeli sermaye sizi soyar. Türkiye'yi 10 senedir soyuyor; niye? Oraya bakıyorsunuz, burada soyuluyoruz. Buraya bakarsanız, buradaki ev ödevini yaparsınız, esas gerekli olanı yapmış olursunuz. İkincisi ise, istikrarsızlık sorunu ortaya çıkar. İstikrarsız bir ortamda yatırım ikliminiz kaybolur, sizin kendi ulusal sermayeniz tamamen finansal aracı haline gelir. Bunlardan kaçınmanın yolu ev ödevini yapmaktır, yapmayı da dövmektir. Kafanızı başka yerlere takarsanız, yapmayanları hep affedersiniz, 12 sene yaşarsınız; benim düşüncem bu. Ama sanıyorum önümüzdeki bir dönemde bu kısa vadeli sermaye hareketlerine uluslararası bir düzenleme gelecek. Yani yeni bir uluslararası finansal mimarı oluşacak gibi görünüyor. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Sayın Profesör Berksoy'a çok teşekkür ediyoruz. Sayın Mustafa Özel aynı bağlamda bir katkı yapmak istiyor.

• **Mustafa Özel** - Teşekkür ederim. Arkadaşımızın sorusunda şöyle bir yön vardı. Acaba bizim gibi ülkeler kolektif olarak bu probleme karşı çıkabilirler mi? Hocamın anlattıklarına katılıyorum; ama ev ödevi yapmak günde-

Taner Berksoy

**İçeride
enflasyon
oranını
düşürürsen;
faizini de
mümkün
olduğu
kadar
enflasyon
oranı
civarına
getirip
volatilitiyi de
kontrol
altına
alırsan,
sıcak para,
kısa vadeli
sermaye
hareketi
seninle
çok fazla
ilgilenmez**

me geldiği zaman demek ki birileri ödev veriyor, diğerleri de o ödevi yapacak. Acaba en azından bu ödevi yapacak olanları güçlendirici birtakım mekanizmalar geliştirilemez mi? Son 300 yıla bakın. Dünya sistemi içerisinde etkin olabilmiş bütün güçlerin isimleri 'United' kelimesiyle başlıyor. 17. yüzyılda sistemin sürükleyici gücü İngilizce olarak "United Provinces" dediğimiz bugünkü Hollanda'nın kuzeyindeki yedi eyalettir. Yani bu eyaletler tek başlarına Habsburg İmparatorluğu'na karşı, İspanyollar'a karşı direnmemişlerdir. Yedisini bir araya geldiği zaman 30 Yıl Savaşları'nı başarıyla tamamlayıp bugünkü ulus-devlet sisteminin kurulmasına da ön ayak olmuşlardır.

19. yüzyılda, 250'ye yakın küçük beyliğin, eyaletin Prusya'nın önderliğinde bir araya gelmesiyle, United, birleşik bir Almanya ortaya çıkmıştır; arkasından United State of America ortaya çıkmıştır. Yani Birleşik Amerikan Eyaletleri; bunların oluşturduğu devlet. Şu anda dünya sistemi içerisinde öne çıkmaya çalışan Avrupa'da yine bir United Europe, Birleşik bir Avrupa'dır.

Bakın 1997 krizinde Japonya hemen devreye girdi. Kendi sıkıntıları olmakla beraber dedi ki; "ben Malezya'ya, Tayland'a, Endonezya'ya 100 milyar Dolarlık katkıda bulunmak istiyorum. Bunu da Birleşmiş Milletler ve UNCTAD-Kalkınma ve Ticaret Örgütü aracılığıyla yapmak istiyorum." Bu örgütün başında veya üst düzeyinde de Yılmaz Akyüz Hocamız var. Türkiye'nin yüz akı profesörlerden bir tanesi. Japonya 100 milyar Dolarlık katkıyla gündeme geldiği halde 5 yıldır bu parayı sistemin merkezindekiler, o güçleri tahmin edersiniz, kullanımadılar. Çünkü böyle bir şey Japonya'nın, kısmen de Çin'in merkezinde yer alacağı bir Doğu Asya sistemi ortaya çıkarabilir ve bu da, bu dış şoklara karşı sistemin merkezindeki finansal manipülasyonlara karşı dirençli olan bir güç olabilir. Şu anda dünyada bir günlük reel ticaret, sınır ötesi mal ticareti 20 milyar Dolar'dır. Buna karşılık finansal işlem hacmi 2,5 trilyon Dolar'dır.

Finansal işlemler, reel işlemlerin 125-150 misline ulaşmıştır. Dolayısıyla, bunların etkilerinin bireysel olarak -arkadaşımız doğru söylüyor- bertaraf etmek mümkün değildir. Mutlaka kolektif hareket etmenin imkânlarını araştırmamız lazım. Kolektif hareket ederken de önce kendi bölgemizden başlamamız lazım, başka çaremiz yok. Yani şu anda gidip, Türkiye'yle Endonezya arasında bir birlik kuramayız. Ama kendi bölgemizde bunu oluşturabiliriz.

• **O. Başkan** - Teşekkürler, Prof. Berksoy da tekrar bir katkı yapacak, buyurun.

• **Taner Berksoy** - Mustafa Bey konuştuğundan sonra düzeltmek ihtiyacını hissettim. Birincisi, hepimiz biliyorsunuz; bu finansal krizler sadece gelişmekte olan ülkelere özgü değil. 1990'ların başında, Avrupa döviz kuru mekanizması işlerlikteyken, yani bant sistemi işlerlikteyken Avrupa'da doğdu. Dolayısıyla, biri trendden saparsa, bu fırtına devam ettiği müddetçe fırtına yokmuş gibi davranamazsınız.

İkincisi, ev ödevi dışarıdan verilmez. Ev ödevi içerideki toplumsal aklın emrettiği şeydir. Bir yerde kriz olmuşsa, bulaşıcılık etkisiyle başka ülke ekonomilerine de bulaşır. Kim bulaştığına, kimde tahribat yaptığına dikkat ettiniz mi? Banka sistemi çürük, inanılmaz kur riskleri yüklenmiş, inanılmaz vade riskleri yüklenmiş bir finans sistemi görürsünüz, neden böyle bir sistem yürütülür? Politika seçeneklerinizin ideolojik tarafı burada, böyle bir banka sisteminin niye götürürsünüz? Döviz kuru sabitlemişsiniz, kur riskini sınırlamışsınız ve makro ekonomik büyüklüklerinizi sabitlediğiniz döviz kuruyla tutarsız bir halde götürmeye çalışıyorsunuz; bunu niye yaparsınız? Esen fırtına sizi bu şekilde yakaladığı zaman tepeden alıp yere vuruyor. Örnek olarak 2001 Krizi'ne bakabilirsiniz. Demek istediğim şudur ki; "bu bizim dışımızda olan bir şeydir, biz tek başımıza bir şey yapamayız" gibi bir ifade kabul edilmez. Bal gibi yaparız, niye yapamayalım?

Tersine, "biz tek başına bir şey yapamayız" dediğiniz zaman bu ekonomiye zarar verenleri beraat ettirirsiniz; esas soygun budur. En büyük banka hortumuna bakın, bu kanaldan soyulanın onda biri bile değildir. Gerekli düzenlemeler, bazılarının çıkarları elden gitmesin diye yapılmıyor. Ciddi yanlışlar yapılıyor. Örneğin; kur sabitlendiğinde, içeride enflasyonun bir şekilde dengelenmesi gerekirken, gaza basıp gitmeye kalkılıyor ve uyarılar dikkate alınmıyor.

• **O. Başkan** - Efendim, Prof. Berksoy'a tekrar teşekkür ediyoruz. Ben de dün Ankara'da benzer konulu bir oturumdaydım. Orada bir bilgi edindim, size iletayım. Halen "Uluslararası Ekonomik Güvenlik Konseyi" başlığı altında bu tür işleri düzene sokmak ya da en azından yarattığı sıkıntıları hafifletmek bağlamında bir konsey kurma çabası varmış. Tabii bu çaba bizim gibi ülkelere değil, yeni zengin ülkelere geliyor. Ama ortaya çıkan durumun çok rahatsız edici olduğu ve sarsılan güvenlik dolayısıyla sistemin geleceğe dönük iş-

Taner Berksoy

Finansal krizler 1990'ların başında, Avrupa döviz kuru mekanizması işlerlikteyken, yani bant sistemi işlerlikteyken Avrupa'da doğdu

leyişinin tehdit altında olduğu fark edildiği için; herhalde zaman içinde uluslararası platformda bir koruyucu mekanizma ortaya çıkacak. Buyurun Sayın Somel.

• **Cem Somel** - Bu çok kritik bir konu olduğu için izin verirseniz ben de kendi aklımca eksik kaldığını hissettiğim bir şeyi ilave etmek istiyorum. Kısa vadeli sermaye hareketleri banka kredileri şeklinde olsun, portföy plasmanları şeklinde olsun, adı üstünde kısa vadeli. Çok kısa bir süre içerisinde çok miktarda kısa vadeli borçlanmış iseniz, çok miktarda kısa vadeli yabancı fon ülkeye girmiş ise, bunun herhangi bir anda çıkması mümkün. Bu kaynağı ne yapacaksınız? Memleketi döviz girdiğinde eğer tüketimde ya da yatırımda kullanıyorsanız, bunu kısa dönemde iade etmeniz mümkün değildir; o halde ne yapacaksınız? Rezervde tutacaksınız, Merkez Bankası bunu biriktirecektir. Peki Merkez Bankası bu kısa vadeli döviz biriktiriyor ise, bunun bana ne yararı var? Ben bunu alıp yatırıma dönüştürsem, zamanla yatırım projeleri ülkenin döviz kazanma yeteneğini, döviz kazanma kapasitesini artırır, ben bu borcu ödeyebilirim. Ama genel olarak o kadar kısa vadeli geliyor ki, o kapasiteyi genişletemeyecek süreler içerisinde çıkma potansiyeli taşıyor ve problem buradan kaynaklanıyor.

Elbette ki, eğer kur politikanız fazla katı ise, banka sisteminizin önemli zaafı varsa bu sorunu katmerli hale getiriyor. Ama böyle sorunlarınız olmasa dahi kısa vadeli sermaye hareketleri az gelişmiş ülkeyi ikileme karşı karşıya getirir. İthalatta mı kullanacaksınız, Merkez Bankası'nın rezervinde mi biriktireceksiniz? Genel olarak ithalatı teşvik ediyor, genel olarak ithalatta kullanılıyor çünkü, dışarı kaçmasının sebebi de ev ödevini yapmak veya yapmamakla alakalı oluyor. Çünkü mekanizma kısa vadeli sermaye hareketi başladığı zaman o ülkenin yerli parasına talep yükselediği için kur istikrara kavuşuyor. Kur istikrara kavuştukça, yabancılar kur riski olmadığı zehabına kapılıp, daha da fazla plasman yapıyorlar; bu böyle kendini besleyen bir süreç oluyor. Ama bir yandan da o memleketin parası değer kazandığı için cari işlemler dengesi bozuluyor. Bu cari işlemler dengesi bozulması; ama bir yandan da iktidarların hoşuna gidiyor, niye hoşuna gidiyor? Çünkü enflasyon varsa bir kere ithal mallarının fiyatları ucuzluyor, dolayısıyla enflasyonu bastırıcı bir etki yapıyor. Ekonomide bir canlanma oluyor. Harcamalar artıyor. İthal malları ucuzlanmış oluyor,

tüketim artıyor. Dolayısıyla, iktidarlar da bundan memnun oluyor. Ta ki, hangi güne kadar? Yabancı fon yöneticileri büyüyen cari işlemler açısından huylanmaya başlayınca ve bir devalüasyon korkusuna kapılıncaya kadar. Bu mekanizmanın içerisinde, yani sermayenin girmesi, yerli paranın değer kazanması, cari işlemler açığının büyümesi, ondan sonra sermayenin kaçması silsilesinde ev ödevi bir rol oynamıyor. Sadece dediğim gibi eğer ekonomide başka birtakım iktisat politikası zaafı varsa, sorun daha da büyüyor. Ama kısa vadeli sermaye hareketlerinin kriz yaratıcı etkilerini de az gelişmiş ülkelerin yanlış politikaları değil, herhangi bir ülkenin yanlış politikası değil, bu finansal mimarinin kendisi oluşturur. Teşekkür ederim.

• **Taner Berksoy** - Bu mantıkta başlangıç noktasında sıkıntı var. Kısa vadeli sermaye geldikten sonra bu söylenenlerin hepsi olur, Niye gelir bu sermaye? Gitmediği yer de var. Yani herkese birden gidiyorsa zaten sorun yok demektir. Seçerek bir yere gidiyorsa onun seçimini kışkırtan bir şey var demektir. Onun seçimini A ülkesine gitmeyip, B ülkesine gidiyor, "o B ülkesine gitmesini kışkırtan sonuçlar veya nedenler var" dediğimizde ülkeye özgü bir şeye nasıl bir sisteme bağlı vasıf vereceğiz? Yani bu sistemin karakteri böyledir; ama her nasılsa A ülkesinde tezahür etmiyor, B ülkesinde tezahür ediyor. Kısa vadeli sermaye B ülkesine gidiyor, gittiği zamanda bu sonuçların hepsi ortaya çıkıyor. Her şey açık değil mi? Ama ilk darbeyi alan ondan sonra ekonomisini ona göre yönlendiriyor. Eğer bunu sadece "bu sistemik bir şeydir, bizim yapabileceğimiz bir şey yoktur, hiçbir şey yapmayız, gelir, gider, tekrar gelir, tekrar gider. Her geldiğinde rahatlarız, her gittiğinde tepe taklak oluruz" gibi bir ifadeyle algılasak çok basite indirgemiş oluruz.

İkincisi, kısa vadeli sermaye geldiği zaman nereyi finanse ediyor? Güney Asya'ya bakın, bütünüyle reel yatırımı finanse etmiş. Yani oradaki sıkıntı çok kısa vadeli kaynakla, uzun vadeli yatırım finansmanı yapmaya kalkışmaktan kaynaklanmıştır.

• **O. Başkan** - Amerika'da da 1992'den bu yana aynı şey oluyor.

• **Taner Berksoy** - Tabii, tabii. Belki biz daha akıllı davranmışız veyahut da koşullarımız öyle gelmiş, o da yine ev ödevimizi yapmamamızla ilgili bir durum. Bizde hazinede, kamuda büyük açık var. Kısa vadeli sermaye girişi o açığın finansmanını kolaylaştırır, riske

Cem Somel

Kısa vadeli sermaye hareketlerinin kriz yaratıcı etkilerini de az gelişmiş ülkelerin yanlış politikaları değil, bu finansal mimarinin kendisi oluşturur

etmeden finanse edersiniz. Neticede öyle bir tablo ortaya çıkar ki, kamunun kâğıtları bankalara yığılır, kamu alıp kısa vadeli sermayeyi TL karşılığı kullanır, döviz de Merkez Bankası'ndadır. Bu da risk, bu iyi yönetim mi? Döndüğünüzde "yahu bu sistemiktir" dediğinizde, bizdeki büyük kamu açıklarının sistemik kökenini göstermeniz lazım. Yani biz çok iyi niyetliyiz, ekonomiyi çok iyi yönetiyoruz; ama biz de her ne nasılsa son 10 senerin kamu, PSPR ortalaması yüzde 8; bunun sistemik olduğunu göster; değilse içeride bir yanlış yapıyoruz demektir. Onun için buradan kaçış yok. Yani sistemli atın, içeride masum masum dolaşırsınız. Bakın, biz beraat ettiresek bile dikkat edin, seçmen beraat ettirmiyor.

Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Bu açıklama için çok teşekkürler.

Yalnız ben de bir ek yapmak istiyorum.

Yaşanılan krizler, varolan ekonomik dengesizlikleri giderek kötüleştiriyor. Yani başlangıçta, örneğin, 1991'de Türkiye'de bütçe açığı diyelim yüzde 3 ya da 4 idi. Yaşanılan her

kriz bütçe açığının büyümesine yol açacak etkileri getiriyor, faiz hadleri fırlıyor; dolayısıyla, bütçeye yük oluyor. Döviz fiyatı fırlıyor, o da bütçeye olduğu gibi yansıyor. Ekonomik kriz nedeniyle vergiler gidiyor, gelirler azalıyor. Bütün bunlar başlangıçta her şeyiniz düzgün olsa da krizin sonunda, daha önce varolan dengeyi bozmuş oluyor. Eğer bir ülke sık sık krize maruz kalırsa, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda olduğu gibi, bir yedinci, sekizinci yılın sonunda ekonomi fevkalade dengesiz ve zayıf bünyeli hale gelir. Yani olay tek tarihli, tek boyutlu bir durum değil. Her krizin getirdiği etkilerle dengeler giderek bozuluyor.

Bakınız, 1989'da Türkiye'nin dış borcu 49 milyar Dolar'dı. Bugün geldi 140 milyar Dolar'a. 1990'lı yıllarda yatırım yapılmadı, GAP'ı bile tamamlayamadık, öyle bir proje de yok, nereye gitti bu para? Bunun büyük kısmı yurtdışına transfer, sermaye kaçışı biçiminde di-

şarı çıktı; işte onun için olay tek boyutlu değil. Bir kere bünyede herhangi bir nedenle bir krize maruz kalındığında, o bünye giderek zayıflıyor. Onun için bunu statik değil, dinamik süreçler olarak düşünmek gerekiyor.

• **Soru** - Ankaralı Hocamız "bankalar hortumlandı" dedi. Bu hortumlayanların hapishaneye gitmesi bu memlekete bir yarar getirmez. Bunların hepsinin de büyük serveti var. Bu servet ya dışarıya kaçırıldı veya gayrimenkul olarak tutuldu. Niye dünkü devlet bir kanun çıkarmak suretiyle onların servetlerine el koymadı acaba? Bu konuda fikrinizi alabilir miyim?

• **O. Başkanı** - Efendim, o işin son safhası, işin ilk safhası şu: Bu kadar şaibeli kişilere nasıl banka kurmak için lisans verildi? Çünkü o aşamada devlet kontrolü var; artı bankalar faaliyete geçtikten sonra devamlı müfettiş kontrolü var, bunların raporları var ve Hazine'ye iletiliyor. O raporlar nereye gitti? Hiçbir

işleme konulmadı. Dolayısıyla, nihai aşamada neden el konulmadığı, daha başlangıçta neden lisans verildiği, yazılan müfettiş raporlarının neden işleme konulmadığı

sorusuyla ya da görüşüyle tamamlanmalı.

• **Taner Berksoy** - En azından benim açımdan, başladığımız noktaya döndük. Bir ülkede uygulanacak makro ekonomik politikaların arkasına baktığımız zaman ideolojik bir yapı görürsünüz. O ideolojik yapının belli tercihleri vardır. Sanıyorum, ben bir miktar da içinden gördüğüm için, sanmıyorum, biliyorum; sizin "bundan önceki hükümetler" dediğiniz dönemde, daha sonra arıza çıkaran bankaların her birinin arızası en ufak ayrıntısına kadar denetçiler tarafından tespit edilmişti, o işten sorumlu siyasetçinin önüne konulmuştu, hiçbirinden bir sonuç çıkmadı. Benim görüşüme göre "o tür bir ideolojik tercih vardı" anlamına gelir. Bu, panelin ilk turunda geldiğiniz son noktayı da açıklar.

Son noktada da dersek ki "devlet banka da kurdursun, bankaları da denetlesin, gere-

Gülten Kazgan

Bir ülke sık sık krize maruz kalırsa, Türkiye'nin 1990'lı yıllarda olduğu gibi, bir yedinci, sekizinci yılın sonunda ekonomi fevkalade dengesiz ve zayıf bünyeli hale gelir

kirse kendi de banka kursun"; burada devleti de biraz konuşmamız gerekir; ama devlet aygıtını, siyasi kadrolar kullanacaklar netice itibarıyla. Onları da oraya biz seçip diyoruz ki; "gidin siz devlet aygıtını kullanın." Devlet aygıtını kullanan siyasi kadroların tercihi banka sistemindeki bu tür arızaları gizlemek ise, devletin varlığı da bir işe yaramaz. Dolayısıyla, devletin müdahale etmesine de güvenemeyiz. İşte buyurun müdahale ediyor ve bu sonuç ortaya çıkıyor. Önceki iktidarlar niye yapamadılar? O dönemde oluşan siyasi tercih öyle oldu ve çok büyük bedel ödedik. Yani sadece hortumlanmayla kalsa mesele yok; onun dinamik etkilerini daha çok uzun sürede yaşayacağız sanırım.

• **Soru** - Genel olarak sormak istiyorum; çünkü geneli ilgilendiriyor olabilir. Ülkemizin borç yükü malum, bugün de çözüm arıyoruz. Birinci yol dışarıdan IMF vasıtasıyla krediler alıp ödemek. İkincisi, ülkedeki vergi yükünü biraz daha ağırlaştırmak; bu sorun bu şekilde çözülebilir mi? Birinci sorum bu.

İkincisi, bir de kayıt dışı ekonomiden bahsedilir. Bu kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına almadığımızda iş verimliliğini azaltır mıyız? Bu iş sektöründe şu anda oluşmuş, kalıplaşmış bir ekonomik döngü var. Bunu kayıt içine aldığımız takdirde bir sorun olur mu?

• **Mustafa Özel** - Borçları nasıl ödeyeceğimiz, son beş yılda borçların nasıl katlandığını anlamamızla mümkündür bence. Beş yıl önce de bir hükümetimiz vardı, yeni bir hükümetli ve hükümet denk bütçe uygulayacağını söylemişti ve gerekçeleri şuydu: Bir önceki hükümetin ortaya koyduğu 7,5 katrilyon gideri olan bütçede 3,5 katrilyon faiz gideri öngörülmüştü. Yeni Hükümet Refah-Yol ise, "biz önümüzdeki yıl 3,5 katrilyon değil, 1,8 katrilyon faiz ödemeyi hedefliyoruz" demişti ve giderleri 7,5 katrilyondan 6,2 katrilyona geri çekmişlerdi. Bunun topluma ilan edilmesinin hemen ardından gazetelerde çarşaf çarşaf ilanlar yayınlanmaya başlandı ve bir an önce bu hükümetten kurtulmaya çalışıldı. Altı ay sonra da hükümet düştü. Ama bunu takip eden beş yıl içerisinde iç borçlar 23 milyar Dolar'dan zannedirim 125 milyar Dolar'a çıktı. Yani beş yılda 125 milyar Dolar'a çıktı.

Dolayısıyla, eğer hortumculuk arayacaksak, böyle bir-iki bankacının çevresinde dolanmamız meseleyi çözmez. Hortumculuk sistemin tabiatına sinmiş durumda. Aslında bir tür kapı kulu sistemi yaşıyoruz. Yani kapı kulu devam ediyor, başka türlü devam ediyor.

Kategorik olarak söylersek, batıda devlet büyük ölçüde burjuvazinin devletidir. Türkiye'de ise, burjuvazi devletin burjuvazisidir ve bir türlü o kısır burjuvaziden kurtulamıyor, onun her dediğine katlanıyor. İç borçlar beş yılda 25 milyar Dolar'dan stok olarak 125 milyar Dolar'a çıkmışsa, bunu ekonominin kendi mantığı için çözümlenmek mümkün değildir. Bunu IMF katkısıyla halledebilir miyiz veya bu bir çare olabilir mi? Tabii IMF'e gelişigüzel karşı çıkmanın bir manası yok. 120 milyar Dolar dış borcunuz var. Hocam haklı, bu borçları almasaydınız. Almışsınız ve 120 milyar Dolar dış dünyaya borçlanmışsınız.

IMF bizim ölmemizi istemez. Bunun da çok basit bir sebebi var, ölümler borç ödeyemez. Yani çalışmanız lazım. Ama IMF yaşamamızı da amaçlayan bir kuruluş değil; bu onun amacı değil. IMF sadece nefes alacak kadar yaşamamızı ve borçlarımızı ödememizi kollamaya çalışır. Başlıca performans kriteri de dış borç ödeyebilir durumda olmaktır. Dolayısıyla, IMF'ye ne küfredelim, ne de onu bir kurtuluş, bir çözüm yolu olarak görelim.

Bu vergilerle olabilir mi? Zaten peşin vergi diye bir sürü başka yollarla alacağınızı alıyorsunuz. Üretimi canlandırarsanız ve vergi matrahını artırırsanız, vergi oranı düşük de olsa daha fazla vergi toplarsınız. Bunu İbn-i Haldun'dan günümüzün bütün iktisatçılarına kadar herkes biliyor. Yani eğer kazancı artırırsanız nereden toplayacaksınız?

Kendini kayıt altına almayan bir siyaset, hatta daha net söyleyeyim; kendini kayıt altına almayan bir devlet, ekonomiyi kayıt altına alma hakkına sahip değildir. Yani siz kendinizi kayıt altına alacaksınız ki, müteşebbisleri de kayıt altına alabilirsiniz. Siz, kimseye hesap vermezken, insanlara sen bütün kazancını göster deyip, üstelik de enflasyon muhasebesi yapmazsanız, hukuki problem doğar. Eğer siz devlet olarak, siyaset ve devlet adamları olarak sisteminizi şeffaflaştırırsanız, kayıt altına alırsanız, halkın bunu görme, gözetleme, denetleme hakkı olursa, o zaman siz de onları kayıt altına alırsınız. Aksi halde kayıt dışını, ben ekonominin kurtuluş subabı olarak görüyorum. Yani Allah'a şükür ki, yeterince kayıt altına alınmadık ve onun için ayaktaız.

• **O. Başkan** - Efendim, Prof. Berksoy da aynı bağlamda katkı yapmak istiyor, buyurun.

• **Taner Berksoy** - Bu borçlarla ilgili bir şey söylemek istiyorum, devlet borç ödemez. Yani "Bu 145 milyar Dolarlık borcu biz ne za-

Mustafa Özel

**Kendini
kayıt
altına
almayan
bir siyaset,
hatta
daha
net
söyleyeyim;
kendini
kayıt
altına
almayan
bir devlet,
ekonomiyi
kayıt
altına
alma
hakkına
sahip
değildir**

man, nasıl ödeyeceğiz?" diye kafanıza takmayın. Oradaki seçenek borcu ödemek değil, ödememektir. Devlet, borçlarını çevirir. Aslında akıllı bir işletme, iyi yönetilen bir işletme de borcunu ödemez, çevirir. Her çevirme döneminde eğer riskleriniz kontrol altında ise, riskinizi azaltıyorsanız, görece daha düşük faiz oranından borçlanırsınız; dolayısıyla, borçluluk düzeyiniz o şekilde düşer. Düzgün borçlanıyorsanız, uzun dönemli borçlanıyorsanız, uzun vadeli borçlanıp verimli yatırımlarda kullanıyorsanız, sizin gayri safi millî artış hızınız borç artış hızınızın önüne geçtiği zaman bizim ölçtüğümüz teknik anlamda borç yükünüz azalır. Onun için "yahu biz bu borçları nasıl ödeyeceğiz" diye bir sorunuz yok. "Biz bu borçları nasıl çevireceğiz?" diye sorunuz var. "Nasıl rol edeceğiz?" diye bir sorunuz var. Yani, içerdeki veya dışarıdaki finansörler bize borç vermeyi keserlerse, o zaman çok ciddi bir krizle karşı karşıya kalırız.

Onun dışında biz şimdi durup dururken 145 milyar Dolar'ı niye ödeyelim? Öyle değil mi? Diyelim ki, belli bir LIBOR arttı, şöyle bir faizle borçlanıyorsunuz: İşleriniz düzgün gidiyor, faiz oranını aşağı doğru da çekiyorsunuz, eğer borçlanmadan yaptığınız yatırımın getirisi, faiz oranınızın üstündeyse normal içerdeki finans mekanizmasını kullanıyor gibi, kendi dışınızdaki tasarrufları kullanıyorsunuz; orada bir sorun yok. Sıkıntı; onu çeviremeyecek hale gelmektir, sürdürülemez boyuta getirmektir. Bugün teknik olarak baktığımızda, borçların sürdürülebilmesi üç tane teknik değişikliğe bağlı; reel faiz oranınıza, büyüme oranınıza, faiz dışı fazlanıza bağlı. "Ben bunlarla hiç ilgilenmem, bunlar nasıl olursa olsun" dersanız, sürdürülemez borçlarınızı daha ilk vade geldiğinde çeviremezsiniz; çeviremediğiniz zaman da başınız ciddi ölçüde belada demektir.

Bu kayıt dışıyla ilgili bir şey söyleyeceğim. Ben yeni gördüm. Dani Rodrik geçen hafta buradaydı. Biliyorsunuz, Sanayi Odası'nın bir toplantısı vardı. Onun şöyle ilginç bir fikri var, diyor ki: "Yahu bu kayıt dışı işine kafanızı çok fazla takmayın, kayıt dışında kaçan ve ekonominin büyüğe bir parçasını, işleyişini ilgilendiren birimler varsa, bunları mutlaka kayıt altına alın." Niye? Çünkü orada gelir yaratma potansiyeli; dolayısıyla vergi yaratma potansiyeli büyüktür, bunu mutlaka kayıt altına alın; ama mahalledeki bakkal, köşedeki küçük esnaf gibi kayıt dışı çalışanlarla çok fazla uğraşmayın. Onu kayıt dışından çıkaracağım diye yapacağınız harcama, oradan elde edeceğiniz yarar-

dan daha fazla olur. Dolayısıyla, bu iş alayhınıza olur gibi bir durum söz konusudur.

Ben de katılıyorum. Kayıt dışı ekonomi, ekonomideki dolaşım sistemini etkilemeye başladığı andan itibaren sakıncalı olur. Etik olarak da, teknik olarak da sakıncalı olur; ama onu abartıp elinize sopayı alıp ortaya çıkarsanız, ki biz bu gibi durumlarda biliyorsunuz ortaya elimize sopayı alıp çıkıyoruz, sistemde daha büyük bir kilitleme de yaratabilirsiniz diye düşünüyorum.

• **Mustafa Özel-** Ben Hocama teorik olarak katılıyorum. Yani önemli olan bir ülkenin, bir devletin borçlarının çevrilmesidir; fakat beş yıl önceye gidelim. O günkü kurlarla yaklaşık 220 milyar Dolarlık servet üreten bir ekonomi, 25 milyar Dolarlık bir iç borcu çevirmek zorundaydı. Şimdi dolar kuru yükselince yaklaşık 160 milyar Dolarlık bir ekonomi 125 milyar Dolarlık bir iç borcu çevirecek; bunun güçlüğünü anlamak lazım.

• **Cem Somel** - İzin verirseniz borç üzerine ben de düşüncemi açıklamak istiyorum. Dış borçla ilgili ne yapıp ne yapamayacağımıza karar vermeden önce, şuna karar vermek lazım: Türkiye'nin sürekli, dışarıdan bir kaynak aktarımına ihtiyacı var mı? Yani başka milletlerin üretilen de, tüketmediği malların Türkiye'ye sürekli akması gerekmekte midir? Ben bu konuda değilim. Çünkü Türkiye'nin millî hasılasından tasarrufa ayırdığı pay aşağı yukarı yüzde 20 civarında dalgalanmaktadır. Oysa Türkiye'de çok büyük bir tasarruf potansiyeli olduğunu, tasarrufu artırma potansiyeli olduğunu, Türkiye'de millî hasıladan tasarrufa ayrılan payın yüzde 30'a, 35'e, 40'a doğru zorlanabileceği kanısındayım.

Ayvalık'tan Samandağ'a kadar kıyılara bakın, oralarda neler görüyorsunuz? Oradaki kullanılmayan çimento, tuğla, demir-çelik ve cam yığınına bakın. İstanbul'un caddelerinde bu sabah kar yağıyordu, gelirken gördüm. Yollar tıkanıyor, büyük bir araç stoku var ve ihâl ettiğimiz petrolü de tıkanmış trafikte yakıyoruz.

Türkiye'de çok büyük bir tasarruf potansiyeli vardır; makul bir iktidar, halkın çoğunluğunu temsil eden bir iktidar bu 20'yi yüzde 25'e, 30'a, 35'e çıkarır ve dışarıdan kredi almaya, dışardan sermaye kullanmaya gerek kalmaz. Türkiye, bugünkünden de daha yüksek bir yatırımı gerçekleştirir. Eğer bunu yapabilirse, o zaman dış ülkelerdeki yabancı alacaklarımızla ilişkimiz değişir. O zaman ilişkimiz şu olur:

Cem Somel

**Türkiye'nin
millî
hasılasından
tasarrufa
ayırdığı
pay
aşağı
yukarı
yüzde 20
civarında
dalgalanmaktadır.**

"Arkadaş, bundan sonra ben senden borçlanmayacağım. Gel, bunun vadesini tekrar bir görüşelim" dediğiniz zaman tıpiş tıpiş gelir. Çünkü mecbur; çünkü adamın bize karşı tek yaptırımını, "bundan sonra sana borç vermem, verirsem de çok yüksek faiz isterim" tehdididir. Ama siz zaten "arkadaş, bundan sonra ilke meselesi yapıyorum, şu durumu tasfiye edinceye kadar dışardan kredi falan kullanmayacağım" dediğiniz zaman ne yapacaktır? O zaman tıpiş tıpiş gelecektir. Sizinle oturup müzakere edecektir.

Aslında halk açısından bunlar hiç ödenmeye belki daha iyi. Ama dışarıdakilerin de birtakım bize karşı yaptırımları olabilir; onun için bu konuyu müzakere etmek gerekebilir. Aslında bu borçlarda rücu edilecek birtakım yerler vardır. Türkiye'nin bazı yurttaşları, bazı yerleşikleri dışarıda mal varlığına sahiptir. Türkiye, bir yandan borçlanırken, diğer yandan dışarıya sermaye çıkışıyla karşılaşmıştır. Bunun hesapları ortadadır. Türkiye'nin 5-6 yıl önce dışarıda mal varlığı olan bir Başbakanı vardı. Bundan utanılmıyor, gizlenmiyor, dışarıdaki mal varlığı ortalıkta sergileniyordu. Tabii bu yine kaynakların etkin tahsisi çerçevesinde gayet makul görülmektedir. Dolayısıyla, eğer rücu etmek mümkünse, bu paranın bir kısmı, bu dövizin bir kısmı yurtdışına gitmiştir. Mesela, Nijerya gibi bir ülkede, bir diktatörü devirdikten sonra seçimle gelen demokratik hükümet eski diktatör General Sami Abaşa'nın İsviçre'deki mal varlığına el koyabilmiştir, hukuki birtakım süreçleri işletebilmiştir; ama tabii bu her zaman mümkün olamamaktadır. Bir şekilde İsviçre'deki mahkemelerde, oradaki paranın illegal olduğunu ispatlamanız gerekiyor. Onun için biraz karışık bir iştir.

İç borca gelince; halk açısından bu iç borç da fahiş reel faizle kabarmış bir rakamdır. İkincisi, bir kısmı Güneydoğu'daki askeri harcamalarda, hortumlanmış bankaların sermayesini yerine koymakta kullanılmıştır, vs. Dolayısıyla bu, ne halka hastane olmuştur, ne yol olmuştur, ne susuz köylere su olmuştur. Dolayısıyla, bunun ideali inkârdır ve hiç ödenmesidir. Ne var ki, bunu yapmak da büyük bir kısmı için mümkün değil; çünkü bunu tutan özel bankalardır ve bankalar da kullandıkları mevduatın bir kısmını bu borcu döndürmekte kullanmaktadırlar. Dolayısıyla, bankalara karşı inkâr siyaseti bankalar sistemini çökertir. Dolayısıyla, bu noktada eliniz kolunuz bağlıdır.

O zaman yapacağınız şey, bankaları çöktürmeyecek şekilde bu borcun yükünü azalt-

maya çalışmaktır. Yine bir önceki hükümet onu yaptı. Vadesini uzatmaya çalıştı. Ondan sonra saçma sapan bir iş daha yaptı. Tabii bir de onu dövize endeksliye çevirdi.

• **O. Başkan** - O dövize çevirtmek geri zekâlılık.

• **Cem Somel** - Benim haddim değil söylemek. Ama dövize endeksliye çevirdi.

Her devletin, her merkez bankasının o ülkenin özel bankaları üzerinde o özel bankaların kârlarını etkileyebilecek çok kuvvetli yaptırım aletleri vardır. Bu yaptırımlar; karşılık oranlarıdır, vergilerdir, murakabe mekanizmasıdır. Bütün bunlarla bir ülkenin merkez bankası, hazinesi veya BDDK'sı, her neyse, bankaların faaliyetini, kârını etkileyebilir. Dolayısıyla, kendini fakir bir milletin topladığı vergilerin emanetçisi olarak gören bir devlet, bir hazine, bir merkez bankası bankaların tefecilik yapmalarına izin vermez. Bankalara, elindeki bütün imkânları kullanarak, parayı eğer düşük reel faiz karşılığında tutmaz iseler o zaman onların canını yakacağını bildirir.

İstanbul'da siz tutun, BDDK murakipları mıdır, hesap uzmanları mıdır, hepsini toplayın, İstanbul'daki bir büyük bankanın iki-üç merkezi şubesine denetim için salın, üç gün denetleyin, bakın ne oluyor? Üç gün iki-üç şubesini felç edin. Bakın, hepsi nasıl hizaya gelir. Bu da benim icadım bir fikir değil, bunu Almanya'da uyguluyorlar. Dolayısıyla, bankaları hizaya getirmenin yolu vardır. Yeter ki, Hazine'deki görevliler kendilerini halkın temsilcisi olarak görsünler, o banka hissedarlarının yakınları olarak algılamasınlar.

• **O. Başkan** - Efendim, kambersiz düğün olmuyor, Ben de bir şey söyleyeceğim.

İşi tam panele çevirdik. İşadamlarının kendileri tahmin ediyor ki, halen Türkiye'nin dışarıda en az 100 milyar Dolar'ı vardır. Bu hisselerle yatırım, oraların devlet tahvillerine yatırım, gayrimenkullere yatırım v.b. Alt taban 100 milyar da, üst taban 400 milyar Dolar'a kadar çıkıyor. Dolayısıyla, Türkiye'den çok büyük boyutta bir sermaye çıkışı olduğu kesindir. Bu da bize gösteriyor ki, Türkiye'nin muazzam bir ekonomik tasarruf gücü var; ama bu ne yazık ki, içeride kullanılmıyor. Çeşitli nedenlerle dış piyasalarda plasman yapılıyor ya da sabit yatırıma dönüştürülüyor. Bu itibarla tasarruf gücümüz küçük değil, ama bize yarar vermiyor. Söylemek istediğim birincisi bu.

İkincisi de, Sayın Berksoy dedi ki; "bu borcu niye ödeyelim?" Çeviririz, doğru, fakat ülke

Cem Somel

**Kendini
fakir
bir milletin
topladığı
verginlerin
emanetçisi
olarak
gören
bir devlet,
bir hazine,
bir merkez
bankası
bankaların
tefecilik
yapmalarına
izin
vermez**

tarihlerinde öyle kesitler olur ki, orada o borcu size ödetirler. Bunun en iyi örneğini Osmanlı borçlarını ödemek yoluyla biz kendimiz yaşadık. 1932'yle 1952 yılları arasında Türkiye yemedi, içmedi, tasarruf etti, bütçe fazlası verdi, dış ticaret fazlası verdi ve o borçları ödedi. Dolayısıyla, o kadar rahat olamayız, olmuyoruz. Çünkü belirli tarih kesitlerini size hemen ödetirler, hiç şakası yoktur. Eğer ödeyemezseniz de, o durumda kredi yasalarında çok sıkı kayıtlara tabi tutulursunuz.

• **Soru** - Aslında Cem Hocam, biraz önce size konuşmanızda da soracaktım; çünkü dikkat ettim, en sona doğru bu borçlarla ilgili "dış borç almamalıyım, iç borcu da çok yüksek vergilerle kısıtlayalım ya da sınırlayalım" dediniz. Biraz önce de aynı şekilde olaya değindiniz; ama bu kadar basit mi? Taner Hocam da söylüyor, biz bir Nijerya değiliz. Dün de burada Eser Hocam vardı, o da söyledi. Bizim önümüzdeki yıl için toplayacağımız vergiler, ödeyeceğimiz borçların faizlerini bile karşılamıyor. Yani "biz çok yüksek bir tasarruf potansiyeline tabii ki sahibiz" diyorsunuz; ama artık Taner Hocamın da söylediği gibi böyle bir borç döngüsü içinde "borçları tamamen kapatıp hiç borç almamalıyım" demek ne kadar mantıklı olur? Bunu uzun vadede mi, kısa vadede mi söylediğinizi, o an için tam olarak kestiremedim. Ama zaten kısa vadede böyle bir şansımız yok. Uzun vadede de bunu yakalayabilir miyiz?

• **Cem Somel** - Söylediklerimin dışında yine ne sorduğunuzu anlayamadım. Döviz cinsinden olan dış borç var. Nijerya örneği, dışarıya tasarruf kaçırmış olan, servet kaçırmış olan birilerinin takibiyle ilgili bir örnekti, başka bir şeyle ilgili bir örnek değildi. Bence mesele, siyasi irade meselesidir. Siyasi irade olan yerde hedefler gerçekleştirilir. Ben bugünkü iktidarın yahut da bunun yerine geçebilecek bir iktidarın yahut da son 10, 20, 30 senede gerçekleşen iktidarların hiçbirinin bunu yapacak nitelikte olduğu kanısında değilim. Çünkü bu, ülkede gerçekten köklü bir siyasi dönüşüm gerektirir.

Eğer ülkede gerçekten demokrasi gerçekleşir, bütün kurumlarda çalışanlar, sendikalar da, derneklerde örgütlenir ve çalıştıkları kurumları alttan denetlerken, merkezi hükümet de üstten denetlerse o zaman o ülkede yasalar da, her türlü mevzuat da uygulanır. Tasarruf oranını milli hasılanın yüzde 30'una çıkarmayı hedeflerseniz, onu da yaparsınız. Eğer siyasi irade varsa, bunları gerçekleştirmek

mümkündür. Eğer siyasi iradeyi görmüyorsanız, o zaman elbette ki gerçekleştirmek mümkün değildir. Bence bizde eksik olan, idari yetenek de değildir, idari organizasyon da değildir; siyasi iradedir.

• **Taner Berksoy** - Ben öyle yüzde 30-40'lara çıkacak bir tasarruf açıklaması göremiyorum. Onu yaparsınız, bugünkü tüketim düzeyinde de ciddi bir düşme yaratırsınız; o zaman ne üreteceğinize bağlı, o ürettiğinizi ne yapacağınıza bağlı. Benim ta 1980'li yılların başında yazdığım bir yazı var. Eğer ürettiğiniz, bütününü makine değilse, yani hemen tüketilecek bir şey değilse veya ürettiğinizi ihraç etmiyorsanız, sizin tasarruf kapasiteniz üretim yapınızdan kontrol edilir. Bizim gibi, özellikle tüketim mali üretiliyorsanız; artı pazarlarda da rekabet gücünüz ona göre veya ekonominiz dışa kapalıysa, siz tasarruf oranınızı olduğu yerden bir santim oynatamazsınız. Oynattığınız anda içerideki üretiminize talep yaratamazsınız. Onun için bu işleri birazcık derin düşünmek lazım. "Öyle yapalım, böyle yapalım" gibi sözleri dinlemek çok hoş da, iktisadi akıl biraz yapılabirliklerinin de test edilmesi gerektiğini söylüyor. Bunu da hiç istemedim; ama sanıyorum söylemek zorundaydım. Belli de olmaz. Yani 30 sene sonra, 40 sene sonra belki böyle bir şey olur.

"Bugün yanıyoruz. Bugün bizim yanmamız başkalarının işidir. Bizi dışarıdan yaktılar" deniliyor, bunu da dinlemek hoş; ama yanıyoruz. Kimseye laf atmak istemiyorum; ama bu işin böyle bir çerçevesi var.

• **Mustafa Özel** - 1976 yılında Koreliler renkli televizyon üretiyorlardı; ama içeride renkli televizyon kullanıyorlardı. Tasarruf haddini yükseltebilmek için içeride ürettiğinizi dışarıya satabilirsiniz; bunun için gerekli tedbirleri almazsanız, devlet olarak, siyasi sistem olarak bu maliyeti toplumla beraber ödemezseniz, zaten bir noktaya gelemezsiniz.

Çin'den de bir örnek vereyim; büyük bir sanayi şirketinin yöneticisi olarak katıldığım bir forumda, 1994'te 200 milyon Dolar'a yakın Çin'e yatırım yapmış, Amerika'da yaşayan önemli bir işadamına sordum. Dedim ki; "Çin'e bu kadar yatırım yapıyorsunuz. Bunu niçin yapıyorsunuz? Komünist bir sistem var, ya bu yatırımlarınız boşa giderse" dedim. Şöyle cevapladı: "Hayır, dünyanın bütün kapitalist Çinlileri, sosyalist Çin yönetimiyle masayla oturular ve şu şartı ileri sürdüler: En az 30-35 yıl komünist sistemi devam ettirecekseniz, kapitalist mülkiyeti tanımak şartıyla, biz Çin'e gele-

Cem Somel

**Bizde
eksik
olan,
idari
yetenek de
değildir,
idari
organizasyon da
değildir;
siyasi
iradedir**

ceğiz ve yatırım yapacağız". Ben de karşılık olarak: "Peki madem kapitalistsiniz, kapitalizmin de liberal bir sistemle daha uyumlu olduğu bize öğretilmiş" dedim. "Hayır, o 30 yıldan sonra lazım. Çünkü komünist bir sistem Çin'de önce istikrarı, sonra da ucuz işgücünü teminat altına alır. Dolayısıyla, bizim 30-35 yıl buna ihtiyacımız var" dedi. Yani her ülkenin iktisadi, siyasi elitleri mutlaka ortak bir hesap üzerinde birleşmek ve bu hesaba halkı dahil etmek zorundadırlar. Biz böyle bir yoldan geçiyoruz. Biz kurtaracak olan ne birtakım finansal manipülasyonlardır, ne kısa vadeli birtakım giriş-çıkışları bazen güçleştirmek, ne de onlara bazen kolaylık vermektir. Bizim içeride üreten ve bunu kendi bölgesinden başlayarak, çok seri bir şekilde satabilen bir ekonomi haline gelmemiz lazım; bunu yapabiliriz. 1980'li yıllar bunu gösterdi. Derste şöyle bir örnek vermiştim: "İran'la bir süre önce 20 milyar Dolarlık bir doğalgaz anlaşması gündeme geldi. Bunun karşılığında, biraz da latife yollu, İran'a nohut satarız, gazımızı alırsız ve içeride enerji problemimizi önemli ölçüde hallederiz ama siyasi olarak bunun önünü açamadık" demiştim. Çocuklardan biri de dedi ki; "o zaman alternatif olarak nohudumuzu kendimiz yiyip, gazımızı kendimiz üretiyoruz." Nohut yiyip gaz üretmediğimiz zaman bu problemleri aşabiliriz.

• **Cem Somel** - Taner Berksoy Hocam'ın son söylediklerine tamamen katılıyorum, söylediği doğrudur. Eğer memlekette yaratılan tasarruf, yatırım malı cinsinden değilse, o zaman o tasarrufu yatırımda kullanamazsınız. Onu, yatırım malına dönüştürmenin yolu dış ticarettir. Dolayısıyla, biz maalesef şimdiye kadar uygulanan politikalar sonucunda affedersiniz don, gömlek üreten bir ülkeyiz; bunu ihraç edip, yatırım malı ithal etmek durumundayız. Dolayısıyla, dış ticaret ve tasarruflarımızı yatırım malına dönüştürmek durumundayız. Bu engeli aşmak için 30-40 yıl geçmesi gerektiği kanısında değilim. Eğer bu memlekette 55 bin -Türk Mühendis ve Mimar Odaları Birliğinin rakamı- mimar ve mühendis boş geziyorsa, Türkiye'de çalışır görünen mühendislerin çoğu da ticaret yapıyorsa, o zaman Türkiye'de yatırım malı üretmenin, makine teçhizat üretmenin imkânları, potansiyeli, bunu üretecek insan gücü var demektir, insan gücü de en önemli unsurdur.

Biraz kemerleri sıkıp, gereksiz tüketimi kısıp, demiri, çimento, çeliği ve benzeri kimyevi maddeleri bu adamların emrine vereceğiz. Ülke içerisinde dış rekabetin baskısını

azaltacak bir ithalat rejimi uygulayacağız; o zaman çok daha kısa bir sürede, 30-40 yıla kalmadan, gerekli siyasi iradeyle Türkiye kendi gereksinim duyduğu yatırım mallarının birçoğunu üretmeye başlayabilir, hem de coşkuyla.

• **Turgut Arı** - İki soru soracağım, sorular ortak. Ekonomi eğitimi yapmış bir insan olarak, bu yaşa, başa gelmiş bir insan olarak algılayamadığım bir şey var. Yakın tarihlerde bazı malların Türkiye'deki üretimi dışarda daha ucuz diye sınırlandırıldı, yasaklandı. Geçmiş yıllarda da bir uçak fabrikasının Türkiye'de kapatılması gibi bir olay var. Bu gibi bir olayın o ülkenin üretimini, dolayısıyla kaynak dolaşımını, katma değerlerini ne yönde etkileyeceğini sormak isterim.

İkincisi, Sayın Somel 55 bin mühendis, mimardan söz etti. Bunlardan nasıl yararlanılabileceğinden son konuşmasında bir parça bahsetti; ama sanıyorum o yeterli değildir. 55 bin mimar, mühendis işletmelerdeki katkı değeri kayıpları ve Türkiye'de kriz dolayısıyla 1,5 milyon eğitilmiş insanın işsiz kalması, ülkenin vergilendirmesinde zincirleme bir olumsuz etki yaratmış oluyor. Bu kadar vergi ve moral kaybı varken bu ülke gelirlerini nasıl artırabilir?

• **Cem Somel** - Sorunun sonu "ne olacak bu memleketin hali?" noktasına geldi neredeyse. Ben şimdi size hazır bir iktisadi programla gelmiş değilim. Sadece parça parça sorunların nasıl çözülebileceği konusunda fikir vermeye çalıştım. Buradan nasıl çıkılacağı sorusuna ise bütün anlattıklarım bir cevap sayılabilir. Onun için nasıl bir cevap vereceğimi doğrusu bilemiyorum beyefendi.

• **Mustafa Özel** - Birinci sorunuz olan uçak fabrikası ile ilgili bir konuya değinmek isterim. Bir ay kadar önce Boğaziçi Üniversitesi'nde Bilsay Kuruç Hocamız bir konuşma yapmıştı ve orada, her ülkenin bir tür Slikon Vadisi'ne ihtiyacı olduğunu, sürükleyici bir teknoloji üssü olmayan ülkelerin geri kalmaya mahkum olduğunu söylemişti. Bizim Slikon Vadimiz de makine kimya endüstrisiydi; ama geliştirilmedi. Aynı mantık burada da geçerli, milli gelir hesapları bakımından veya ekonomik büyüme bakımından bin dolarlık bir makine üretmenize bin dolarlık makarna üretmeniz eşdeğerdir, ikisi de hesaplara bin dolar diye girer; ama makarnayı yersiniz, biter; o makine üretime devam eder.

Türkiye'de ekonomik büyüme oldu, kimse bunu inkâr edemez; ama ekonomik gelişme olmadı. Türkiye'nin en büyük sanayi şirketleri

Mustafa Özel

Bin dolarlık bir makine üretmenizle bin dolarlık makarna üretmeniz eşdeğerdir, ikisi de hesaplara bin dolar diye girer; ama makarnayı yersiniz, biter; o makine üretime devam eder

lisansla üretim yapıyorlar, kendileri teknoloji geliştirmiyorlar. Dış macununun bile lisansla üretildiği bir ülkede yaşıyoruz; dolayısıyla buradaki toplum-devlet sisteminin işin başından itibaren sağlam bir akılla kurulmadığı ortadadır. Bu büyük problemi aşmamız lazım.

Cem Bey "55 bin mimar, mühendis boş geziyor" dedi. Belki 500 bin iktisatçı boş geziyor. Şu anda iktisatçılarla konuşuyoruz.

Alkışlamayın, belki endişelenin, oturun şimdiden "boş gezmeyenler arasında nasıl olabiliriz?" diye düşünmeye bakın. Şunu düşünün: Türkiye, 800 bin km²'ye yakın, 70 milyon nüfusu var; ama Japonya'nın 380 bin km² yüzölçümü var, 120 milyon insan yaşıyor ve yılda 5 trilyon dolarlık servet üretiyorlar. Benim doktora tezim Japon kapitalizmiyle ilgiliydi. Orada bu şekilde yazmadım; ama özel bence şu: Zekâ bakımından, beceriklilik bakımından, fiziki güç bakımından, belki de yakışıklılık bakımından bir Türk beş Japon'a bedeldir. Bunu inanarak söylüyorum; ama iş yapmaya gelince, yani örgütsel akla gelince 5 Japon 50 Türk ediyor. Bunun üzerinde düşünelim. Niçin 5 Japon 50 Türk ediyor?

• **Soru** - Ben İktisat Fakültesi İngilizce İktisat Bölümünde okuyorum, üçüncü sınıftayım. Bu sorumu çok daha önce hazırlamıştım ve hocamın söylediği boş gezen iktisatçılar olgusuyla da çok örtüşeceğini düşünüyorum. Biz bugün burada toplandık ve hep beraber alternatif iktisat politikalarını konuşuyoruz. Belki iktisat teorilerinden bahsediyoruz ve bunları gelecekte inceleyecek, araştırarak, yeni teoriler ve yeni politikalar üretecek insanların da iktisat fakültelerinden ya da iktisat bölümlerinden yetişmesi beklenir, buralarda kendilerini geliştirmeleri beklenir; fakat kendi okulumda gözlemlediğim kadarıyla -diğer okullarımızda da benzer olduğunu düşünüyorum- öğrenci arkadaşlarımız bilimsel anlamda iktisatla ilgili olan, akademik anlamda iktisadi ilgilendiren etkinliklere, panellere çok fazla katılma eğiliminde değiller. Tabii burada bulunan öğrenciler bir kaygıyla buraya gelmişlerdir; ama gördüğümüz gibi toplantıların en başındaki katılan sayısı ile şu anda kalanların sayısı arasında büyük fark var. Bunu belirttikten sonra diyorum ki; öğrenciler daha çok kısa vadede kendi bireysel çıkarılarını okşayan, örneğin; bir takım promosyon faaliyetleri düzenleyen etkinliklere yoğun olarak katılıyorlar. Türkiye'nin iktisadi sorunlarını çözmede önemli görevleri üstlenecek olan insanların bu eğilimde olmalarını, bu profille sahip olmalarını nasıl engelleyebiliriz? Önce-

likle bunları konuştuktan sonra teorileri, politikaları tartışmak daha anlamlı olmaz mı? Bu konudaki fikirlerinizi merak ediyorum.

• **O. Başkanı** - Türk halkının genelde, yalnız iktisat öğrencilerinin değil, köylülükten kentliliğe geçişteki davranış biçimleri ekonomik gelişmeyi destekleyecek nitelikte olmadı. Davranışlar biraz köylü zihniyetinin etkisinde kaldı, kentli olmadı ve gelişmeyi desteklemeyecek davranışlarla birlikte de davranış sapmaları ortaya çıktı. Örneğin; 55 bin mühendis işsiz; bu 55 bin mühendisin 10 tanesi bir araya gelip, varlıklarını koyup bir iş yürütemiyor. Neden yürütemiyor? Çünkü kolektif çalışma terbiyesi yok. O itibarla, bunun tabii aşılması gerekiyor; çünkü ortaya çıkan bu davranış değişimleri, süreçle ilgilidir. Bugün böyle, yarın başka olacak; ama varolduğu kadarıyla bunlar gelişmeye çok aykırı.

Bakınız, Yılmaz Esmir Boğaziçi'nde profesör, bu sosyal konularda araştırmalar yapıyor. Bir araştırması bana çok anlamlı geldi; o da şu: Türk insanlarında birbirlerine hiç güven yok. Devlet, vatandaşa güvenmiyor; vatandaşa devlete güvenmiyor, insanlar birbirine güvenmiyor. İşte o mühendisler de bir araya gelemiyor. Böyle bir toplumla ekonomik gelişmenin tabanını oluşturacak birimleri oluşturmak çok zor; onun için davranışların değişmesi gerekir. Davranışların değişmesi, eğitim sisteminin değişimi gibi kültürel değişimlerle sağlanabilir, onlar da 3-5 yılda olacak işler değil, çok uzun vadeli işlerdir; ama olması gerekir.

• **Soru** - Sayın Mustafa Özel'e bir sorum olacak. Türkiye, kendi bölgesindeki pazarları yeniden kazanabilmek ve güçlü olabilmek için ne yapmalıdır?

• **Mustafa Özel** - Tabii bu ekonomik olduğu kadar siyasi bir meseledir. 1980'lerde ister kendi irademizle, ister Cem Bey'in işaret ettiği gibi sistemin dayatmasıyla olsun Türkiye dışa açıldı ve bunun ilk evresini, ilk 7-8 yılını, çok iyi kullandı. Belki İran-İrak Savaşının da imkânlarını kullanmış olduk ve muazzam bir açılım oldu. Eğer biz bu açılımı kuzeydeki sistem, Sovyet sistemi çöktüğü zaman kuzeye ve Doğu Avrupa'nın çözülüşüyle Doğu Avrupa'ya doğru kaydırmayı becerebilseydik, senkronize edebilseydik, Türkiye şu anda zannediyorum 60-70 milyar Dolarlık ihracat potansiyeli olan bir ülkeye dönüşebilirdi.

Don, gömlek üretip satmak o kadar kötü bir şey değil. Şu anda Hacca, Umreye gidip gelenlerin hepsi "Mekke'den, Medine'den tak-

Gülten Kazganı

Devlet,
vatandaşa
güvenmiyor;
vatandaşa
devlete
güvenmiyor,
insanlar
birbirine
güvenmiyor.
Böyle bir
toplumla
ekonomik
gelişmenin
tabanını
oluşturacak
birimleri
oluşturmak
çok zor

ke getiriyoruz, tespih getiriyoruz" diye Çin malları getiriyorlar ve Çin yılda bunlardan 70-80 milyar Dolar para kazanıyor. Bu elde ettiğiniz imkânlarla o ağır sanayi dediğiniz veya ince sanayi dediğiniz ileri teknoloji sanayileri de oluşturabilirsiniz, hepsi bir anda olmuyor, yek diğerini destekliyor.

Şu anda Hollanda, yılda 20 milyar Dolar'a yakın sadece çiçek ihracatı yapıyor; dolayısıyla ben Türkiye'nin bölge pazarına açılma potansiyelinin olduğunu, işadamlarının buna müsait olduğunu, Türkiye'nin kültürünün buna müsait olduğunu düşünüyorum.

Şu anda konfeksiyon sanayileri biraz bizim gibi ülkelere kaydırılıyor. Bizden sonra da Romanya, Bulgaristan, hatta Afrika ülkeleri konfeksiyona girdiler; ama kumaş sektörüne giremezler, tekstile giremezler; çünkü tekstil, 50 yıllık, 60 yıllık, 100 yıllık bir üretim kültürü gerektirir. Onlar kendilerine gelinceye kadar Türkiye bu alanda mesafe kat edebilir.

Bizim problemimiz, tekstildeki avantajımızı diğer alanlara kaydıramamamız. Bunun için siyasi irade lazım. Dün burada tartışıldı, ben ayrıntısına girmiyorum. Şu anda siz "şunu alırım, bunu alırım, 4 milyar Dolar alırım veya 30 milyar Dolar alırım" diye bölgenin dışındaki güçlerin yedeğinde emperyalist bir ülke tarzıyla Irak'a, Ortadoğu'ya girerseniz, bu bölgelere

ekonomik olarak açılma, oradaki uzun vadeli ekonomik avantajlarınızı sürdürme imkânını yitirirsiniz. Herkes sizi müstevli, düşman, yabancı gibi algılamaya, görmeye başlar ve sırt çevirir. Türkiye, tarihiyle bence bir şeyi ispatlamıştır; bu bölgenin insanları etkili bir toplum, devlet sistemi kurmaya alışkındırlar, yatkındırlar.

Kemal Tahir'den bir alıntı yapacak olursam; Türklerin üstün bir devlet kurma yetenekleri vardır. Bu tarihin kazandırdığı bir alışkanlıktır. Çin'den İngiltere'ye kadar devlet kurmayı başarmış toplulukların sayısı bir elin parmaklarını geçmez. Devlet kurabilmek demek, bir nehir gibi aktığınızı düşünelim, birçok küçük derenin, çayın sizin ırmağınıza -biz nasıl bugün Avrupa ırmağına katılmaya çalışıyorsak- katılmayı kazançlı, kârlı görmesi demektir. Kendi bölgesinde yabancı çıkarlar adına hareket eden bir Türkiye bu imkânları geri tepmiş ve ebediyen kaybetmiş olur; dolayısıyla, siyasi irade doğru tecelli ederse, bölgenin jeokültürüyle uyumlu hareket edersek uzun vadede bu işleri başarabiliriz.

• **O. Başkanı** - Efendim, hepinize dinlediğiniz için teşekkürler. Soruları sürdürmediğim için özür diliyorum. Fakat arkadaşlarımız da yoruldu, o itibarla hepinize iyi akşamlar.

Mustafa Özel

Bizim problemimiz, tekstildeki avantajımızı diğer alanlara kaydıramamamız. Bunun için siyasi irade lazım

İKTİSAT'IN DAMA TAŞLARI

Ekoller – İz Bırakanlar – Kavramlar

İktisat'ın dama taşlarında yürüyerek bugüne geliyoruz.

Tarih	Konu	Konuşmacı
29 Mart 2003	Psikanalitik Açıdan Homo Economicus	Rıza Türa
12 Nisan 2003	İktisat ve Teknoloji	Prof. Dr. İshaya Üşür (<i>Gazi Üni. İİBF</i>)
19 Nisan 2003	İktisat ve Dış Politika	Prof. Dr. Abdülkadir Mercül (<i>İ.Ü. İkt. Fak.</i>)
26 Nisan 2003	İktisat ve Matematik	Doç. Dr. Kaya Ardiç (<i>İ.Ü. İkt. Fak.</i>)
3 Mayıs 2003	İktisat ve Tarih	Prof. Dr. Yavuz Cezar (<i>YTÜ İİBF</i>)
10 Mayıs 2003	İktisat ve Felsefe	Prof. Dr. Dinç Alada (<i>İ.Ü. SBF</i>)
17 Mayıs 2003	İktisat ve Sosyoloji	Prof. Dr. Fuat Ercan (<i>MÜ İİBF</i>)

Bütün oturumlar İ.Ü. İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti Genel Merkezi'nde, saat 14.00'de yapılmaktadır.

Adres: Cumhuriyet Cad. Ceylan Apt. 27/6 Taksim-İstanbul • Tel: 0212 250 50 34 - 235 61 55
E-mail: bilgi@ifmc.org.tr

prof. dr. cumhur ferman

Yükseköğrenimini A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi'nde yapan *Cumhur Ferman*, bu fakültenin Maliye ve İktisat Bölümü'nden 1948 yılı yaz döneminde mezun olmuştur. Maliye Bakanlığı'nda kısa süre stajyerliği müteakip A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi İşletme ve Muhasebe Kürsüsü asistanlığına atanan *Cumhur Ferman*, bu kürsüde 1951 yılında Doktor, 1953 yılında Doçent, 1959 yılında da Profesör olmuştur.

Prof. Dr. Cumhuri Ferman, 1974 yılında, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Kürsüsü öğretim üyeliğine atanmıştır. 1983 yılında İ.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi öğretim üyeliğine atanmış; 18 Haziran 1993 emeklilik tarihine kadar bu görevde kalmıştır.

Prof. Dr. Cumhuri Ferman, 1964-65'te A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı; 1965-1969 yılları arasında iki dönem Ankara Üniversitesi Rektörlüğü görevlerinde bulunmuş; ayrıca 1985-1993 yılları arasında üç dönem İstanbul Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dekanlığı görevini yürütmüştür.

Prof. Dr. Cumhuri Ferman'ın işletme ve muhasebe konularında yazılmış bilimsel yayınları mevcuttur.

1973-74 ders yılından bu yana *Deniz Harp Okulu*'nda öğretim üyeliği yapmaktadır. *Halen Fevziye Mektepleri Vakfı Işık Üniversitesi Mütavelli Heyeti Başkanlığı* görevini ifa etmektedir.

türkiye'de krizli yılların toplumsal sonuçları

Prof. Dr. Cumhuri Ferman'a Armağan

3. gün
21 aralık 2002

açılış	: Deniz Baykal
sunuş	: Prof. Dr. Mübeccel Kıray
oturum başkanı	: Dr. Cengiz Arın (YTÜ)
tebliğler	: Prof. Dr. Gençay Gürsoy (İstanbul Tabib Odası Başkanı) Doç. Dr. Tarık H. Şengül (ODTÜ)
panelistler	: Doç. Dr. Fulya Atacan (YTÜ) Şükran Soner (Gazeteci-Yazar) Umur Talu (Gazeteci-Yazar) Prof. Dr. İşıya Üşür (Gazi Üniversitesi)

Fulya Atacan - İşıya Üşür - Gençay Gürsoy - Cengiz Arın - Tarık H. Şengül - Şükran Soner - Umur Talu

• Hüseyin İlgin (İFMC Üyesi) - Cumhuriyet Halk Partisi Başkanım Sayın Deniz Baykal, değerli milletvekillerim, Sayın Dekanım, değerli İktisatçılar ve saygıdeğer konuklarımız; İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği 27. İktisatçılar Haftası'na hoş geldiniz.

Haftamızın üçüncü gününü Sevgili Hocamız Sayın Prof. Dr. Cumhuri Ferman'a armağan ediyoruz. Bu nedenle Sevgili Hocamız Cumhuri Ferman'ı ve kendisine ödülünü vermek üzere yine değerli Hocamız Sayın Prof. Dr. İsmet Mucuk'u kürsüye davet ediyorum.

• İsmet Mucuk - Efendim, Prof. Dr. Cumhuri Ferman Hocamız hakkında birkaç kelime söylemek benim için büyük bir şereftir. Hocamız, ben yurtdışında doktora eğitimimi tamamlayıp döndükten sonra, 1974 yılında İktisat Fakültesi'nde İşletme Kürsüsü Başkanı idi ve Siyasal'ı bırakmadan önce birkaç yıldır Ankara, İstanbul iki tarafı idare ediyordu.

Hocamız, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin gelmiş geçmiş en yüksek, en başarılı öğrencisi olma özelliğine sahiptir. 1859 yılında kurulduğunu öğrendiğim Siyasal Bilgiler Fakültesi'nin, mezun oluncaya kadar muhtemelen daha sonra da en başarılı öğrencisi olmuştur. Sonra 1949-51 arasında İktisat Fakültesi'nde doktorasını tamamlamış, o yönüyle fakültemizin mensubu olmuş. Sonra Ankara'dan İşletme Kürsüsüne gelmiş.

Ben, yanında doktor asistanı olarak, daha sonra doçenti olarak çalışmaktan büyük gurur duyduğum hocamızın, çalışma disiplini, ciddiyetini her zaman büyük keyifle, zevkle izlemişimdir. Bizlere, yanında çalışan, yetiştirdiği kimselere de aynı şeyleri aşılamıştır. İnanılmaz derecede çalışkan ve işletme alanında ilk hocalarından olup, işletme öğretiminin öncülerinden biridir. İşletmecilikle ilgili ilk Türkçe yayın yapan hocalarımızdan biridir. O yüzden, bu birkaç hususu belirtmekten zevk duyuyorum.

İsmet Mucuk

Cumhuri Ferman
inanılmaz
derecede
çalışkan ve
işletme
alanında
ilk hocalardan
olup,
işletme
öğretiminin
öncülerinden
birdir

Pek çok hocamızın hocası olan hocaların hocasına, ömür boyu sağlık, sıhhat ve uzun ömür diliyorum.

• **Cumhur Ferman** - Sayın Baykal, değerli konuklar; 27. İktisat Haftası'nın bir gününü bana bağışlayan İFMC'nin Sayın Başkanına, Yönetim Kurulu üyelerine bu zarif davranışları nedeniyle şükranlarımı sunmak istiyorum.

Sayın Mucuk'un belirttiği gibi, İktisat Fakültesi'yle birlikteliğim 1949 yılında doktora öğrencisi olarak başladı ve 1983 yılında aşağı yukarı 15 yılı bulan mutlu dönem olarak hayatımı süsledi. O günleri büyük bir mutlulukla anıyorum. O günlerde beraber olduğum hocalarımın, meslektaşlarımdan bir kısmı rahmete kavuştu, huzurlarında saygıyla eğiliyorum. Hayatta olanlara da ömür ve başarılar diliyorum.

Huzurunuzu fazla işgal etmeyeceğim. Bana bugün bu mutluluğu yaşatan, Sayın Başkan, Yönetim Kuruluna, bugünü süsleyen değerli konuşmacılara, panelistlere, oturum başkanlarına; özellikle teşekkürlerimi sunmak istiyorum, sağ olun, varolun.

• **Hüseyin İlgın** - Değerli konuklar, "Türkiye'de Krizli Yılların Toplumsal Sonuçları" başlıklı üçüncü oturum günümüzün, açılışını yapmak üzere CHP Genel Başkanı Sayın Deniz Baykal'ı davet ediyorum.

• **Deniz Baykal** - Değerli hocalarım, değerli öğretim üyeleri, sevgili öğrenciler; hepimizi içten sevgilerle, saygılarla selamlıyorum.

Konumuza geçmeden önce, izin verirseniz bu buluşmanın beni özellikle mutlu ettiğini ifade etmeliyim. Çok uzun bir süredir karşılaşma fırsatını bulamadığım değerli Hocamız Cumhuriyet Ferman'ın anısına bugünün adanmış olduğu öğrenmek, beni özellikle mutlu etti. Sayın Cumhuriyet Ferman'ı, Siyasal Bilgiler Fakültesi'ndeki asistanlık dönemlerimde çok yakından izleme fırsatını bulmuştum. Aynı alanda çalışmıyorduk, ama Hocamızın Türkiye'de muhasebe ve işletme eğitimine bilimsel bir nitelik kazandırma, Türkiye'de muhasebe, işletme kavramının yerleştirilmesine, yönetim biliminin çağdaş bir anlam kazanmasına katkı veren çalışmalar içinde olduğunu dikkatle izliyordum; Türkiye'nin ekonomik ve sosyal gelişmesinin, gelişmesinin kritik bir aşamasında sorumluluk üstlenecek insanların yetiştirilmesinde nasıl katkılar yaptığını çok iyi biliyorum. Hocamızı, bu vesileyle ben de saygıyla selamlıyorum, kendisine mutluluklar, esenlikler diliyorum. Gerçekten yerinde oldu, çok duygulan-

dım, birden Siyasal Bilgiler Fakültesi günlerine gittiğimi hissettim.

Aynı şekilde gene benim Ankara yaşamımın, üniversite yıllarımdan başlayan, sonra asistanlık dönemlerinde gelişen ve dünyayı anlamaya, öğrenmeye çalıştığım günlerde bana ufuk açan çok değerli bir ismi daha burada görüyorum ve ondan da çok büyük mutluluk duyuyorum. Sayın Mübeccel Kiray, Türkiye'de toplumbilim anlayışının çağdaş ölçülerle gelişmesine, dünyadaki sosyoloji yaklaşımlarının Türkiye'ye yansıtılmasına ve Türk toplumunun kendi kendini anlamasına yönelik çalışmalara nasıl öncülük yaptığını, bizim yetişmemize nasıl katkılar verdiğini çok iyi biliyorum. Sevgili Hocamızı ve İbrahim Bey'i anmadan geçemiyorum, çünkü çok özel buluşmalarımız oluyordu, bana ufuk açan çok değerli katkılar veriyorlardı. Sayın Kiray'ı da bu vesileyle saygıyla selamlıyorum.

Değerli arkadaşlarım, bugün krizin toplumsal sonuçları etrafında bir çalışma yapılacaktır. Bunun açılışına bazı gözlemlerimi ifade ederek, ben de katkıda bulunmak istiyorum. Türkiye'nin çok derin bir krizden geçtiği açık, çok yoğun, çok derin bir kriz yaşadık. Bu krize Türkiye'yi, siyasal ve ekonomik yanlışlıkların getirdiği bellidir. Bunların ayrıntıları üzerinde durmamıza gerek yok. Ekonomik ve siyasal yanlışlıklar ülkeyi büyük bir krizin içine sürükledi. Bu krizi uzun bir süre yaşadık. Bu kriz, ekonomik ve siyasal yanlışlıklarla başlasa da, başka sonuçlar da doğuruyor, doğurduğu sonuçların başında ekonomik sonuçların, yeni siyasal sonuçların, ahlaki sonuçların, moral sonuçlarının ötesinde sosyal sorunlar da derin bir şekilde ortaya çıkıyor, Türkiye'de de çıktı. Bunlara ışık tutulması, bunların anlaşılması, aydınlatılması büyük önem taşıyor.

Gerçekten de krize bakınca gördüğümüz, öncelikle krizin enflasyon biçiminde yansıdığıdır. Enflasyon, hem krizin nedeni, hem sonucu, hem de ana karakteri haline gelmiştir. Kriz, bir ekonomi politikası yöntemi haline dönüşmüştür. Enflasyon, Türkiye'yi çok uzun bir süre belirleyen temel unsur haline gelmiştir. Bu kadar uzun süre, bu kadar derin enflasyonu yaşamış ülke var mı; bilmiyorum. Türkiye, 20 yılın üzerinde bir süre, yüzde 50'nin üzerinde, zaman zaman 3 rakama çıkan bir enflasyon oranını, ekonomisiyle, sosyal yapısıyla, moral yapısıyla, siyasal yapısıyla taşıdı, ama ondan da etkilendi. Çok ciddi çarpıklıklar, kaçınılmaz bir biçimde ekonomik yapısına, sosyal yapısına, etik yapısına yansıdı. Böyle sü-

Deniz Baykal

**Enflasyon,
hem
krizin
nedeni,
hem sonucu,
hem de
ana karakteri
haline
gelmiştir**

rekli, kronik, ekonomiyi, toplumu bezdiren bir tablo olarak enflasyon ortaya çıkınca, bunun çok ciddi yansımaları da oluyor.

Sanıyorum, Türkiye'de bir kuşak enflasyonsuz dönemi yaşamadı. "Enflasyonsuz yaşam nedir? Paranın değerinin sabit kalması nedir? Aynı maaşı yıllarca almaya devam etmek nedir? Bir malın, ekmeğin, gazetenin fiyatının yıllarca değişmemesi nedir?" bunları Türkiye'de bir kuşak yaşamadı. Bu tabii, sadece tüketici açısından değil, ekonomik yöneticiler, planlayıcılar açısından da böyle oldu. "Bir işletmeyi fiyatların sabit kaldığı bir ortamda yönetmek nedir? Enflasyonsuz ortamda muhasebe nedir? İşletme nedir? Kar nedir?" bunu bilemeyen, bunu denememiş ekonomik yöneticiler, karar alıcılar ortaya çıkamadı.

Değerli arkadaşlarım, tabii kronik enflasyonun bir sonucu, büyümenin sürdürülebilir olmaktan çıkmasıdır. Büyüme, istikrarlı, kararlı, sürdürülebilir bir büyüme niteliğini, kronik enflasyonun bir sonucu olarak kaybetmeye başlıyor. Periyodik olarak da küçülme dönemleri ortaya çıkmaya başlıyor. Belli bir büyüme döneminden sonra, bir büyük ekonomik gerileme yaşanıyor. Sonradan tekrar hafif hafif gider gibi olurken, gene küçülme çıkıyor ve periyotlar arasındaki faz daralmaya başlıyor. Önce 10 yıllık periyotlar söz konusuysen, o daralıyor işte 2 ileri 1 geri oluyoruz, hatta 1 ileri 2 geri gider hale geliyoruz. Bu büyümeye çok ciddi bir şekilde yansıyor. Bunun büyümeye yansımaları, krizin büyümede kararsızlık, istikrarsızlık ve sık sık küçülmenin ortaya çıkması, toplum yapısını çok derinden etkiliyor. Bu, toplumun kalkınma ve refah iddiasını kaybetmeye başlaması demek oluyor ve bunun sonucu olarak da, sosyal sorunlar kaçınılmaz bir şekilde kendisini gösteriyor.

Bu sosyal sorunların başında işsizlik kendini gösteriyor. Enflasyonun ve kalkınmanın sürdürülemez hale gelmesinin doğal sonucu, işsizliğin yaygınlaşmaya başlamasıdır; çeşitli biçimlerdeki işsizliğin yaygınlaşmaya başlamasıdır. Açık, gizli, kayda geçmiş olan, kayda geçmemiş olan işsizliğin, çeşitli işsizlik biçimlerinde ortaya çıkması ve toplumu etkilemeye başlamasıdır.

Değerli arkadaşlarım, enflasyon, büyümenin tıkanmaya başlaması, tam tersine küçülmenin ortaya çıkması, işsizliğin yaygınlaşmaya başlaması, devlet harcamaları, muhasebe sistemi bundan etkilenmeye başlıyor; artık kamu ihtiyacını, kamu harcamalarını sağlıklı

 Deniz Baykal

kaynaklardan karşılama şansı hızla kaybolmaya başlıyor; kamu gelirleri azalıyor, kamu harcamaları sürdürülemez hale geliyor, açıklar ortaya çıkıyor; bu açıklar, borçlanmayla karşılanması kaçınılmaz hale dönüşüyor; borçlanma, faiz demek oluyor; faiz, gelir dağılımını çarpıklaştıran, ekonomiyi çıkmaza sokan bir sonucu da beraberinde getiriyor.

Bunların her birine bakacak olursak, şunları görüyoruz: Krizin sonucu devlet kaynaklarının daralması, harcama potansiyelinin daralması, devletin sosyal harcamalarının kısılması sonucunu doğuruyor ve devlet, hizmet veremeyen bir devlet haline geliyor. Eğitim harcamaları, sağlık harcamaları, sosyal güvenlik harcamaları daralıyor, desteklenmesi zorunlu olan tarım alanına yönelik destekler kısıyor, daralıyor ve bunların hepsinin çok derin sonuçları ortaya çıkıyor.

Eğitim harcamalarının daralması, toplumdaki çarpıklığın daha da derinleşmesi ve kökleşmesi, çok geniş toplum kesimlerinin eğitim şansını yitirmesi sonucunu ortaya koyuyor. Burslar azalıyor, yurt olanakları azalıyor, eğitim paralı hale gelmeye başlıyor, aileler çocuklarını okutamaz hale gelmeye başlıyor ve bu toplumu çok derinden sarsıyor, yaralıyor. Sağlık açısından aynı tablo ortaya çıkıyor. Sosyal güvenlik yetersiz hale gelmeye başlıyor. Sosyal güvenlik ödemeleri, Bağ-Kur, SSK, Emekli Sandığı ödemeleri anlamsız, gü-lünç hale düşüyor.

Bütün bunların altında ne yatıyor? Devletin harcama potansiyelinin daralması, devletin harcama yapamaz hale düşmesi, temel harcama kalemlerini kısmak zorunda kalması, o kısılan harcamaların da Türkiye'de toplumsal

Deniz Baykal

Krizin sonucu devlet kaynaklarının daralması, harcama potansiyelinin daralması, devletin sosyal harcamalarının kısılması sonucunu doğuruyor ve devlet, hizmet veremeyen bir devlet haline geliyor

yapıyı derinden etkilemeye başlaması sonucu ortaya çıkıyor.

Kamu yatırımları azalıyor, "devlet, yatırım yapmasın" denilmeye başlanıyor. Kamu yatırımlarının azalması, istihdamın azalması, hizmetin azalması sonucunu beraberinde getiriyor. Eğer, devletin yatırım yapmasına dayalı bir yapı içindeyseniz ve kriz dolayısıyla yatırım yapamaz hale geldiyse, devletin boşluğunu dolduracak başka yapılar, düzenler ortaya kendiliğinden kolayca çıkamıyor. Bir boşluk ortaya çıkıyor, bu boşluğun kurbanı olarak da toplum ne yapacağını bilemez hale geliyor. Daha önceki yapıya göre oluşmuş düzenler var. Tarım destekleri, eğitim düzenleri, sosyal güvenlik anlayışı var, onu işletemiyorsunuz. Devletin bu kadar etkin olmadığı yeni bir sosyal yapıda çözümler gene var, gene bulunabilir, ama onları ortaya koyamamışsınız, onları kurumsallaştıramamışsınız, işler hale getirememişsiniz ve bir boşluk sizi de etkisi altına almaya başlamış oluyor.

Gelir dağılımı çok tehlikeli biçimde çarpıklaşmaya başlıyor. Fakat, kriz belli noktalarda, tam tersi sonuç da ortaya çıkarabiliyor, çünkü gelir dağılımını tepesinde yer alan kesimler de krizden çok ciddi şekilde etkileniyorlar ve toplum genel olarak bütün kesimleriyle çok ağır kayıpların içine giriyor. Kriz, herkesi vuruyor, tepeyi de vuruyor, tabanı da, tavanı da vuruyor. Bu gelir dağılımının adaletli hale gelmesi sonucunu da doğurmuyor. Bambaşka bir manzara ortaya çıkıyor.

Bütün bunlar tabii, toplumda moral değerlerin sarsılmasına yol açıyor. Yolsuzluk için çok elverişli ortamlar şekilleniyor. Krizin doğal sonucu enflasyonun, büyümenin azalmasının, sosyal sorunların ortaya çıkmasının, işsizliğin yaygınlaşmasının kaçınılmaz sonucu, yolsuzluğun sistematik hale gelmeye, bir meşruiyet kazanmaya, yaygınlaşmaya ve toplumu etkisi altına almaya başlamasıdır. Yolsuzluk ekonomisi gelişmeye başlıyor. Olay sadece, hukuki tarifler içindeki bir yolsuzluk olmaktan çıkıyor, bir genel, ahlaki, moral çöküntü, insanın kendisine saygısını kaybetmeye başlaması, insanın sorunlarını, sıkıntılarını aşmak için en kötü değerlerden de vazgeçmeye hazır bir noktaya sürüklenmesi sonucunu ortaya çıkartıyor. Toplum, bir tarafta çılgınca yaşayan ve bu krizi, bu bunalımı farklı bir yaşam biçiminde aşmaya çalışan kesimlerle, öte yandan sağdan, soldan yiyecek araştıran, pazar yerlerinden geçimini sağlamaya çalışan insanların bir ara-

da yaşadığı, patlamaya hazır çelişkili bir tablo ortaya koyuyor.

Değerli arkadaşlarım, bu sosyal tablonun içine Türkiye girmiştir. Türkiye, uzun yaşanan bir kriz sonucunda, maalesef bugün çok ağır sosyal sorunlarla karşı karşıyadır. Dünya Bankası'nın yaptırdığı, Sayın Sencer Ayata'nın düzenlediği çok değerli yeni bir araştırma var. O, bizi çok uyarıcı bir tabloyla karşı karşıya bırakıyor. Ana hatlarıyla ilgili birkaç gözlemi sizinle paylaşayım.

Hiç kuşku yok, Türkiye başka ülkelerle mukayesede hızlı bir gerileme içinde, bu açıca gözüküyor. Sayın Ayata, bu raporunda 2 kategori yoksulluğa dikkat çekiyor. Birinci grup yoksulluk, bir derin yoksulluk kesimidir. Bu toplum nüfusun yüzde 5 ila 10'nu kapsıyor. "Bu derin yoksullar, sadece yardımla yaşıyorlar, kendi gelirleri yok, başkasından aldığı destekle, yardımla geçimini idame ettirmek zorunda olan, hiçbir kazancı, geliri olmayan bir kesim yüzde 5 ila 10 haline geldi" diyor Sayın Ayata. Bu ailelerin hiçbir geliri yok, yardıma bağımlı aileler. Bunlar kahveye de gidemiyorlar, çünkü kahveye gitmek, az da olsa bir harcama yapmak anlamına geliyor. Camlye bile gidemiyorlar. Toplumdan kopmuş, içlerine kapanmış haldeler.

İkinci grup yoksullar, toplam nüfusun yüzde 10 ila 30'u arasında yer alıyor. Bu ikinci grup yoksulların en büyük özelliği, düşük, ama düzenli bir gelirlerinin olmasıdır, yani asgari ücret düzeyinde bir gelire sahip olduklarını görüyoruz.

Beslenme bakımından, birinci grup yoksullarla ilgili çıkan tablo şudur. Bu ailelerin evine sebze girmiyor, nadir olarak tavuk giriyor. Süt bunlar için lükstür, kırmızı et kesinlikle söz konusu değildir. Makarna, bulgur ve haşlanmış patatesi ekmeğe yeme alışkanlığı vardır. Pazarlara gidemiyorlar ve pazara yakın olan aileler pazardan yiyecek topluyorlar. İkinci yoksul grupta, süt tüketimi gene yok. Kırmızı et yok, ama tavuk ve kanat tüketimi var.

Tüm yoksul ailelerin bakkallara borcu var, yani derin yoksulların da, diğerlerinin de sürekli borçlanma içinde olduklarını görüyoruz. Bayat ekmeğe yarı yarıya ucuz olduğu için, bayat ekmeğe tüketimi buralarda daha fazladır.

Giyecek bakımından birinci grup yoksullar, yani derin yoksullar giyecek harcaması kesinlikle yapmıyorlar. Akraba yardımları, muhtarların buldukları giyeceklerle ihtiyaçlarını karşılıyorlar.

Deniz Baykal

Devletin yatırım yapmasına dayalı bir yapı içindeyseniz ve kriz dolayısıyla yatırım yapamaz hale geldiyse, devletin boşluğunu dolduracak başka yapılar, düzenler ortaya kendiliğinden kolayca çıkamıyor

Konut bakımından, birinci grup yoksulların kira sorunları yok, kira vermiyorlar. Oturdıkları yerlerin tuvaletleri dışarıdadır. Oturma, banyo ve yemek, aynı mekânda gerçekleştiriliyor. Kışlar olağanüstü zor geçiyor. Kışlar, bu kesim için çok ağır bir tablo oluşturuyor. Konut açısından kırsal yoksul, kent yoksuluna göre daha uygun bir noktada gözüküyor.

İkinci grup yoksulların, yani düzenli asgari ücretlilerin en büyük sorunları kiradır. Onlar, mülk sahibi değiller, kirada kalmak durumundalar. Asgari ücretten para ayırıp kira ödemek, gerçekten olağanüstü güç bir durumdur.

Bu kesimde yer alanların televizyonları ve çamaşır makineleri var, ama genellikle bozuk ve çalışmıyor. Bozuk duruyorlar, tamiri çok pahalı oluyor ve tamir ettirmek imkânı bulamıyorlar.

Eğitim bakımından tablo şu, birinci grup yoksullarda, çocuk sayısı çok fazla ve ayrıca her evde en az 1 çocuk ciddi hastadır. Yer yer 9 çocuktan az olmayan aileler söz konusudur. Çocuğun üstü başı olmadığı için okula gidemiyor. Genellikle ayakkabı problemi buralarda kendisini gösteriyor. Derin yoksul ailelerdeki çocukların önemli bir kısmının, ayakkabısı olmadığı için okula gidemediği bu araştırma saptıyor. Bu ailelerden üniversiteye giden tek çocuk bile yoktur. Türkiye'nin yüzde 5 ila 10 arasındaki bu kesim, sadece çok ağır koşullarda yaşamını sürdürmekte kalmıyor, geleceğe yönelik bir umut kapısını da aralayamıyor. Bu yoksul ailelerde, kentte inemedikleri için suçluluk oranı düşüktür. Kentle bütünleşemiyorlar, kendi içlerine kapanık yaşadıkları için suçluluk oranı düşük olarak gözüküyor. İkinci grup yoksul aileler, çocuklarını okutmak istiyorlar. Bu gruptaki çocukların suç oranı yüksek gözüküyor.

Sağlık bakımından, kadın hastalıkları çok yaygın, yeşil karta çok sık başvuruyorlar. Birinci grup yoksulların politikayla hiçbir ilgileri yok. Devlet, sağlık açısından 40-50 bin aileye ulaşıyor. Sayı olağanüstü fazla, yani yüzde 10 olsa, Türkiye'de nüfus bakımından bakılırsa, bu 6 milyon demektir. 40-50 bin aile 5 kişiden hesaplırsa 250 bin çıkıyor, yani 1 milyona bile ulaşılmıyor. Çok büyük, çok yetersiz bir tablo var.

Yoksul ailelerde, aile içi gerilim, geçimsizlik olağanüstü yüksek ve aile içi şiddet çok yaygın durumdadır.

Türkiye'deki tablo budur. Bu tablo gerçekten taşınması olağanüstü ağır.

Bir değerlendirmeyi daha yansıtayım. Bu 2001'deki krizden sonra, Türkiye'deki yoksulluk yakın tarihimizde hiç görülmemiş boyut ve niteliklere ulaşmıştır. Toplam gelir, o yıl neredeyse yüzde 10 oranında düşmüş, işsizlik yüzde 12'ye, eksik istihdamla birlikte yüzde 18'e kadar çıkmıştır. Beslenme yetersizliği yüzünden sağlık sorunları çocuklarda ilk kez yeni boyutlar kazanmıştır. Demin söylediğim Dünya Bankası araştırmasında da gösterdiği gibi, çocuklarını okullardan alan ailelerin sayısında patlama olmuştur. Eğitim, artık vazgeçilmez bir konu haline dönüşmeye başlamıştır. Krizin etkilerinin, yoksullar ve yoksulluğa yakın bulunanlar üzerinde çok belirgin bir şekilde yansıdığı görülmektedir. Ayrıca, krizin Türkiye'nin gelişme potansiyelini de zaafa uğrattığı, geleceğe yönelik iddiasını da sıkıntıya soktuğu görülmektedir.

Değerli arkadaşlarım, tablo budur. Bu tablodan yola çıkıyoruz. Türkiye'de yaşanan enflasyon, yaşandığı sürede bu ağır manzarayı ortaya sanki hiç doğurmayacakmış gibi düşündü, yüründü, birike birike gelinen tablo bu oldu. Enflasyon, Türkiye'deki ekonomik rasyonelleri bozdu, ekonomik karar alma sürecini tahrip etti, sosyal yapıyı bozdu, üretim potansiyelini zaafa uğrattı ve işsizliği yaygınlaştırdı, gelir kaybına yol açtı, sosyal sorunların üremesine elverişli bir ortamı böylece şekillendirdi.

Türkiye'nin bunu aşması gerekiyor. Bu son seçimler, bu açıdan Türkiye'ye bir yeni şans vermiştir, çünkü artık krizin taşınmaz bir noktaya geldiği görünmüştür. 2000 yılında ortaya çıkan ve 2001 Şubatı'nda derinleşen kriz sonrasında çok kararlı yeni ekonomi politikasını uygulamaya sokma zorunluluğu ortaya çıkmıştır ve Türkiye, 2001 yılından bu yana bu programı uygulamaktadır. 2002 yılında, yeni bir seçimle yeni bir siyasi bir tablo çıkmış, siyasi dağınıklık aşılmıştır, Parlamentoda 2 parti vardır. Partilerden biri tek başına, rahat bir çoğunlukla uyumlu bir hükümet kuracak şekilde iktidardır. Bir parti de muhalefet olarak görev yapmaktadır. Bu, Türkiye'nin sorunlarını çözme konusunda karar alma sürecini etkin hale dönüştüren, bir yeni siyasi tabloyu ortaya koymaktadır ve değerlendirilmesi gereken bir fırsattır.

Bu yeni dönemin olumlu noktalarına dikkatli çekeyim. Bir, 2001 yılındaki krizden itibaren izlenen politikanın Türkiye'de enflasyonu kontrol altına alma doğrultusunda önemli ilerlemeleri ve gelişmeleri ortaya koymuş olmasıdır. İzlenen program, makro ekonomik dengeli, mali istikrarsızlığı ortadan kaldırmayı gü-

Deniz Baykal

2001'deki krizden sonra, Türkiye'deki yoksulluk yakın tarihimizde hiç görülmemiş boyut ve niteliklere ulaşmıştır

vence altına alacak etkin bir program olarak işletilmiştir. Elbette, o programın çok ağır siyasi sonuçları, sosyal sonuçları ortaya çıkmıştır. 2 milyon insan, o program uygulaması nedeniyle işsiz kalmıştır, tekrar sosyal sorunlar ortaya çıkmıştır. Bu, son seçimlere bir büyük siyasal tepki olarak yansımıştır, ama uygulanmıştır. O uygulamanın sonucunda bugün geldiğimiz noktada, Türkiye tekrar büyüme sürecini yakalamaya başlamıştır. İhracat artışı kendisini göstermeye başlamıştır. Türkiye'de, enflasyonun kararlı bir biçimde düşmekte olduğu ortaya çıkmıştır, geleceğe yönelik olarak enflasyon beklentileri kırılmıştır. Krizin kontrol altına alınması doğrultusunda önemli ilerlemelerin gerçekleştirildiğini ortaya koymaktadır. Bunun siyasal bedeli, sosyal bedeli ödenmiştir ve bu sonuç ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu noktada yeni bir siyasi tablo, istikrarlı bir Hükümet, istikrarlı bir Parlamento şekillenmiştir. Bu avantajlı bir başlangıçtır, yani ateşin içinden kestaneler çekilmiş ve soğumaya başlamıştır. Yapılması gereken iş bellidir, kararlı bir biçimde Türkiye'deki mali istikrarı güvence altına alacak programı başarı noktasına kadar uygulamaya devam etmek, programın uygulanmasında bir zafiyet içine girmemek, yarı yolda bu programı sıkıntıya sokacak tercihlere kendimizi kaptırmamak, sabırla kararlılıkla enflasyonu etkisizleştirecek, makro ekonomik dengeyi sağlayacak, mali istikrarı güvence altına alacak bir program uygulamasının bundan sonraki daha kolay aşamalarını kararlıkla sürdürmektir. Öte yandan enflasyonla mücadele konusunda bir tereddüt, bir zaaf içine girmeden Türkiye'yi ekonomik büyümeye taşıyacak açılımları gerçekleştirmek ve bu büyümenin sürdürülebilir bir büyüme olarak şekillenmesine özen göstermek ve buna bağlı olarak da Türkiye'deki sosyal sorunların çözümünü için gerekli programları yürürlüğe koymak, eğitim, sağlık, sosyal güvenlik gibi konulara özel bir ilgiyle eğilmek gerekir; yapılması gereken budur. Bunun yapılması için uygun bir ortam vardır. Devralınan tablo, bu açıdan memnuniyet vericidir, yeni dönemin avantajıdır. Ayrıca bir avantaj da, Parlamentodaki muhalefet partisi olarak bizim iyi niyetli, yapıcı, krizlerin çözümüne katkı vermeye hazır, dayanışmayı önemseyen bir siyaset anlayışını sürdürme kararlılığını ortaya koymuş olmamızdır; bu da yeni dönemin en büyük şansımızdır.

Bunun için gerekli olduğunu biz çok iyi biliyoruz ve bunu kararlılıkla sürdürmek durumundayız. Alışılmış eski, kısır siyaset dönemi-

ni kapatma kararlılığı içindeyiz. Türkiye'de sonuç alıcı, ülke olarak sonuç alıcı, sorunların çözülmesini güvence altına alacak bir siyaset anlayışını başarıya ulaştırmak istiyoruz ve bu konuda ciddi, kararlı bir yaklaşımı sürdürüyoruz ve bu çok önemli bir avantajdır.

Ayrıca uluslararası konjonktür, Türkiye'nin önem kazandığını, değerinin her çevre tarafından görülmeye başlandığı bir yeni ortama taşımıştır. 11 Eylül sonrası konjonktür, Türkiye'yi bir Müslüman toplum, laik, demokratik bir devlet olarak dünya çapında ilgi çekici bir konuma taşımıştır. Hukuk devletini, hukukun üstünlüğünü önemseyen, teröre karşı çok kararlı bir tavır bütün tarihi boyunca sürdürmüş, terörle mücadeleyi tek başına yıllarca ve kararlılıkla sürdürmüş, başarıya ulaştırmış bir ülke olarak Türkiye bütün dünyanın ilgisini, dikkatini çekmektedir. Bu, Türkiye'nin çok önemli bir konuma geldiğini göstermektedir. AB'yle ilişkilerimizde, doğru değerlendirilmesi halinde olağanüstü potansiyeller vardır. Ortadoğu'daki gelişmeler ışığında Türkiye, belirleyici, kararlı rol oynamak durumundadır. Bütün bunlar Türkiye'nin, uluslararası anlamını, değerini yükselten gelişmelerdir. Türkiye, bütün bunları çok ciddi bir şekilde değerlendirmelidir diye düşünüyorum.

Hükümetin bu konulara yönelik yaklaşımıyla ilgili birkaç gözlemi de söylemeden bitirirsem, sanırım görevimi tam yapmamış olurum. Maalessiz, Hükümet, izleyeceği ekonomi politikasıyla ilgili olarak bir netleşme içine henüz girememiştir. Yaşanan bazı olaylar, Hükümetin zihninin bu konuda ciddi bir karışıklık içinde olduğunu göstermektedir. Netleşmenin ortaya çıktığı noktalarda, sakıncalı bazı yaklaşımları işaret etmektedir. Mesela, önemli bir nokta, bu mali milatla ilgili takınılan tavidir. Çok net oldukları anlaşılıyor ve bu konuda hızla karar aldılar, TBMM'de yeni bir uygulamayı başlattılar. Bildiğiniz gibi, mali milatla ilgili alınmış bir karar vardı, bir yasa vardı. O yasa yönelik olarak, Hükümet geldi ve bunu tümüyle kaldırdı. Bu öyle bir karar ki, sorumlu ve bilinçli iş çevrelerini dahi rahatsız etti. Mesela, bugün gazetelerde görüyorum, TOBB'un hâlâ, "acaba gönüllü mali milat uygulamasını sürdürülebilir miyiz?" diye bir önerisi var. Başında pek çok iş çevresi "yahu, mali milatı tümüyle kaldırmayın, bazı sorunlar var, bunları oturalım çözelim de, daha güven verici, sağlıklı bir başlangıç yapalım" diyorlar idi, ama ikidarı "hayır, hiçbirine gerek yok" diye tümüyle kaldırdı. Bence, bu ekonomiye, piyasaya yan-

Deniz Baykal

11 Eylül sonrası konjonktür, Türkiye'yi bir Müslüman toplum, laik, demokratik bir devlet olarak dünya çapında ilgi çekici bir konuma taşımıştır

İliş bir sinyal oldu. Nedir bu mesele? Hepimiz biliyoruz, Türkiye'de kamu harcamaları sağlıklı kaynaklardan finanse edilemiyor, kamu gelirleri yeterli değil ve bu açık çoğu kere borçlanmayla kapatılıyor. Bu da astarı yüzünden pahalı, zaman içinde bize ağır bir yük getiren bir uygulama olarak ortaya çıkıyor. Yapılması gereken şey, Türkiye'de sağlıklı kamu gelirlerini artırmaktır. Bu da ekonominin kayıt altına alınmasını gerektiriyor. Türk ekonomisi kayıt altında değil, Türk ekonomisinin yarısının kayıt altında olmadığını biliyoruz. Bunun haklı nedenleri olabileceğini de görüyoruz, yani primler, vergiler yüksektir, sosyal mevzuat yer yer girişimciyi çalışamaz hale getirmektedir. O nedenle bir esneme ihtiyacı vardır. Bu olmayınca, kayıt dışına çıkma kaçınılmaz hale gelmektedir. Ama temel amaç, onları çözerek ekonominin kayıt altına girmesini sağlamak olmalıdır. Ekonomi kayıt altına alınamayacaksa, işin temelini kaybetmiş oluruz.

Yeni Hükümetin çıkış noktası farklı, onlar diyorlar ki, "kayda falan gerek yok, siz el altındaki, yastık altındaki, kayıt dışındaki kaynaklarınızı getiriniz, piyasaya koyunuz, ben incelemeyeceğim, irdeleneceğim, sormayacağım, sizden bir talebim yok" dersem, bütün kaynaklar ortaya çıkar. Türkiye'de devreye girmemiş o kadar çok kaynak vardır ki, bütün bunlarla ekonomi kalkınır, gelişir, büyüme başlar, istihdam artar, vergi gelirleri de artar" diye düşünüyorlar. Değerli arkadaşlarım, ekonomi bir yaz boz tahtası değildir. Bütün bu düşünceler, yarsayımlar zamanında yer yer incelendi, irdelendi, tablo biliniyor. Türkiye'nin kayıt dışı ekonomiyi kayıt altına alması kaçınılmaz bir ihtiyaçtır ve bu temel ihtiyaçtan vazgeçemeyiz. Kırmadan, dökmeyen, ama giderek, her yıl daha çok ekonominin bir kesimini kayıt altına almaya başlamak zorundayız. Bunu yapamazsak, kayıt altına aldıklarımızın sırtına Türkiye'yi bindiririz. Onların sırtına bindirince de, onların zayıf omuzları, ne kadar eğitim, ne kadar sağlık, ne kadar sosyal güvenlik, ne kadar kamu hizmeti taşıyabilirlerse, bununla yetinmek zorunda kalırız ya da daha fazlasını borçlanmayla karşılamaya kalkarsınız. Borçlanmanın yükünü de, gene geniş toplum kesimlerine yığarsınız. O nedenle, Türkiye bu kayıtlı ekonomiye geçme hedefinde zaafa uğramamalıdır. Maalesef, bu Hükümetin "mali milada gerek yok" yaklaşımı, bu açıdan büyük sıkıntı doğurmuştur.

Mali milat, "bugüne kadar yapılan neyse yapıldı. Artık bundan sonra ne olur kayda ge-

çirin. Kayda geçirirseniz, size geçmişe yönelik bir hesap sormayacağım, bunun güvencesini vereceğim. Bir milat yapalım, bir beyaz sayfa açalım; elinizdekini, avcunuzdakini getirin, ortaya dökün, kayda sokun, ekonomiye kazandırın, geçmişini karıştırmayacağım, ama bundan sonra da lütfen hep beraber kayıtlı, muhasebesi oturmuş bir ekonomi içinde çalışalım" daveti idi. Bu davet dahi geri çekilmiştir. Çıkış olan yasa bu daveti tam bu şekilde yapmıyordu. O nedenle zaaf içindeydi, bazı değişikliklere ihtiyaç vardı. Biz de onu kabul ediyorduk, ama bu çözülebilecek bir konuydu ve bunu bu şekilde dönüştürme ihtiyacı vardı. Yeni Hükümet, maalesef bu konuda güven verici bir başlangıç yapmamıştır. Bu eski usul çalışmanın devam edeceği anlayışını ortaya koymuştur, bu bir.

İkincisi, genel doğrultuda kaygı verici başka bazı işaretler de ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, İhale Yasası'yla ilgili takınılan tavidir. Bildiğiniz gibi, Türkiye'de ekonomiyi de, siyaseti de dejeneren eden, çığırından çıkaran, yozlaştıran, kırılma ana konulardan biri, Türkiye'deki ihale düzeniydi. Bunun ne ekonomik rasyonelitesi vardı, ne de bir ahlaki rasyonelitesi vardı, karşılıklı aldatma düzeniydi, ne olduğunu herkes biliyordu. Devlet, ne en ucuz yapılabiliyordu, ne kalitesini güvence altına alabiliyordu, ne de en hızlı şekilde amacına ulaşabiliyordu. İhale ediyorsunuz, ne zaman biteceği belli değil, 10-15 yıl devam ediyor. Türkiye'de şu anda 15 bin proje bekliyor.

Mesela, en son bir olay yaşadık, seçim bildirgelerinde, hükümet programlarında, acil eylem planı iddialarında "bunu kaldıracağız" diye söylemişlerdi. Zaten Türkiye bunu kaldırmıştı. Sonra birden bire baktık ki, Bütçe Komisyonu'nda hayat standardı uygulaması başlatıldı. Sonra toplum "ne yapıyorsunuz? Bu ne ilişki, bize böyle söz vermemiştiniz" diye tepki gösterince "peki, vazgeçiyoruz" dediler ve vazgeçtiler. Ben anlamak istiyorum, koyan niye koydu, vazgeçen vazgeçerken niye vazgeçtiğinin farkında mı, vazgeçtiğinin nereden, nasıl karşılayacağı hesabını veriyor mu? Bunlar belirsiz. Niye koydular? Bakın, yapılan açıklamalar gösteriyor ki, yeni bütçe dönemi ne girerken, Türkiye'de çok ciddi bir makro ekonomik zaaf ortaya çıkmış, 2 katrilyonluk bir açıklıkla yola çıkılıyor. Faiz dışı oranının yüzde 6,5 olacağı ön görülmüştü. Ama son dönemin uygulamaları, yani ertelenen KİT zamları, çıkarılmayan kanunlar, yapılmayan düzenlemeler 2002 yılı için, faiz dışı fazlanın yüzde 5-5,5

Deniz Baykal

**Türkiye'nin
kayıt dışı
ekonomiyi
kayıt
altına
alması
kaçınılmaz
bir ihtiyaçtır
ve
bu temel
ihtiyaçtan
vazgeçemeyiz**

arasında olacağını göstermektedir. Oradan yüzde 1'in üzerinde bir açık vardır. Bu, işte söz konusu olan o 2 katrilyonluk açıktır.

Ne yapacaksınız, nasıl toparlayacaksınız? Yani "mazotü indireceğiz" dediniz, "çiftçi borçlarının faizlerini sileceğiz, ana parasını erteleyeceğiz" dediniz, "tarım fiyatlarını daha yüksek tutacağız, prim uygulamasına geçeceğiz" dediniz, "memur maaşlarını artıracacağız" dediniz, bunları yapacak mısınız, yapmayacak mısınız? Bunları yaparsanız, neyle yapacaksınız? Onun neye yol açacağını bize nasıl anlatacaksınız? Bu konuları düşündüklerini zannetmiyorum. Bu konuları, önlere geldikçe görmeye başlıyorlar ki, işte bu en tehlikelidir.

Böyle bir tabloyla karşı karşıyayız. Moralinizi bozmak istemiyorum, yeni muhalefet anlayışımız doğrultusunda sizleri karamsarlığa ve umutsuzluğa itmek istemiyorum, ama bu gerçeklerin pişmekte olduğunu da ifade etmek zorundayım, toplumumuzu, iktidarı bu konularda uyarmak istiyorum. Bir an önce derlenip toplanmalılar, ciddi bir ekonomi politikası ortaya koymalıdır, çünkü bu konudaki zafiyet, toplumun ödeyeceği bedelin artması sonucunu ortaya koyacaktır. Artık hepimiz yaşayarak gördük ki, toplumun dar gelirli kesimleri, sosyal anlayışa en fazla ihtiyaç duyan kesimleri en büyük bedeli ödüyorlar. Ekonomik yanlışların bedelini, halk, toplum ödüyor. O nedenle, bu konudaki yanlışlıkların daha ortaya çıkmasına fırsat vermeden, gerekli toplumsal uyarıyı, duyarlılığı geliştirmek hepimizin ortak sorumluluğudur diye düşünüyorum.

Ben, belki bir açılış çerçevesini biraz zorlayarak, düşüncelerimi sizlerle paylaşma ihtiyacı içinde zamanınızı aldım.

İFMC'nin başlattığı ve artık bugün 27'ncisini yapmakta olduğumuz bu toplantının, Türkiye'deki iktisat düşüncesinin toplumsallaşması açısından geleneksel ve etkin bir kurum haline dönüştüğünü mutlulukla görüyorum. Bunun içinde yer almış olmaktan sevinç duyuyorum. Hepinize başarılar diliyor, sevgiler, saygılar sunuyorum.

• **Hüseyin İlgın** - Sayın Deniz Baykal'a, yaptığı açıklamalar için teşekkür ediyoruz. Üçüncü oturum günümüzde, Sayın Prof. Dr. Mübeccel Kıray Hanımefendi bir sunuş yapacak. Buyurun Hocam.

• **Mübeccel Kıray** - Sayın Baykal'ı dinlerken, ben mi hocayım, o mu hoca biraz karıştı. Aslında benim söyleyeceğim araştırmanın

kendisi dahil, birçok meseleyi çok etkin şekilde ele aldı. Gene de bazı şeyler konulabilir. Mameh, bir muhalefet liderinin konuyu böyle enine boyuna tartışması, çok umutsuz olduğumuz bir devrede umut verici oldu; onu da söyleyeyim.

Bazı şeyler tekrar gibi olacak, ama ben hem daha kısa konuşacağım, hem bakalım nasıl bir çerçevenin içine oturtacağım. Unutmayın ki, ben 89'dan beri emekliyim, yani antrenman eksikliği olabilir. İsterseniz, biraz daha geniş alalım. Baykal'ın da dediği gibi, mesele, Türkiye'nin kabuklarını çatlatıp, durağan bir köylü toplumundan, nüfusunun daha çok şehirde yaşadığı bir döneme geçtiği, 20 senelik geçmişe dayanıyor. Bunun birçok anlamı var tabii. Şehirde yalnız nüfus birikmiyor, yaşam tarzı da, para kazanma tarzı da değişiyor. Oralara girmeyelim, o zaman çok uzar. 20 senedir bir belirsizlik içinde yaşıyor. Bunu hiç göz ardı etmemek lazım. İktisadi olarak bunun nasıl olduğunu, hepimiz benden çok daha iyi bilirsiniz. Ama sosyal bakımdan bu belirsizlik, iktisadın belirginliğinin yanında inanılmaz bir bulanıklık getiriyor ve insanlar, hangi çerçeve içinde, nerede duracaklarını çoktan kaybetmiş durumdadır. Tek işleyen mekanizma, "patronaj ilişkileri, himaye sistemi" dediğimiz bazı etkin kimselerin, etkin olmayan kimseleri çevresine toplayarak, bazı işlerini görmesine dayanıyor. Bu, en yukarıdan başlıyor, en aşağıya kadar iniyor. Köylülüğünü yitiren kişi, ki köylülüğün yitirilmesinin gerisinde de gene çok önemli bir çağdaşlaşma meselesi yatıyor. Bu başladıktan sonra, Türkiye'de ne olacağını hâlâ kimse çok açık söyleyemiyor. Biz, derslerimizde köylülüğün değişmesi ve şehirlerde yeni bir yaşam tarzının ve toplum yapısının oluştuğunu 40 sene evvel söylüyorduk. Sayın Demirel'in nutuklarına ancak 3 sene evvel girdi. Baykal hariç, o zaten sosyal bilimci, o başka yerde duruyor.

Burada ne oluyor? 20 senelik son çerçeveyi alırsanız. İşin özü, köylülüğün bitmesi, şehirleşmenin başlaması ve bu arada para kazanma, hayatını sürdürmek için bir kaynak bulma çabasının kaynağının değişmesi geliyor. Köylü, toprağını eker, biçer, üretir, onlarla yaşar, olmazsa komşusu yardım eder vesaire; bu kendi kendine yeten kapalı toplum modelidir. Şehre geldiğinizde bu değişiyor. Değiştiği zaman, en önemli mesele, ya son derece küçük girişimcilik ya da ücretlilik, şehirleşmenin temelinde, geçim kaynağı olarak bir yere bakıyorsanız, temelinde ücretleşme yatıyor ki, ya

Mübeccel Kıray

Mesele,
Türkiye'nin
kabuklarını
çatlatıp,
durağan
bir köylü
toplumundan,
nüfusunun
daha
çok
şehirde
yaşadığı
bir döneme
geçtiği,
20 senelik
geçmişe
dayanıyor

işçi ya da memur veyahut ona benzer bir şey olacaksınız.

20 yıllık krizin temel meselelerinden biri, köylülüğün bitmesi, göç de değildir. Ama bazıların "orta sınıflaşma" dediği mesele, yani bir örgütün içinde çalışarak, para kazanıp aile geçindirmek meselesi olduğu zaman, bir ortak tabakalaşma meselesi çıkıyor. Bu ortak tabakalaşma meselesi, kendi başına varolamayan insanlar demektir. Köylü kendi başına varolur. Ev halkı belirli bir üretimi yapar, onunla bir hasat mevsiminden öbür hasat mevsimini bulur ve bu böyle gider. Hasadı bozuk olursa, ölür. Bu da çok iyi bilinen bir şey, kitlesel kırsal alan ölümleri. Ama şehir böyle değildir. Şehre geldiğiniz zaman, ya işportacılık yaparsınız, şu meşhur "marjinal sektör" dediğimiz yer ki, o da küçük bir şey, devam etmez. Ayata'nın çalışmasında, alttaki geliri belirsiz olan grubun büyük bir kısmı budur. Şehirde oturanların büyük oranı, kırsal yöreden ne zaman gelmiş olursa olsun, temelde ücretlileşir, işçileşir, memurlaşır ve onun gibi işlerle gider. Başkalarının yaptığı işlere tabi olması gereken hadise olur.

Bu orta tabakalaşmada en büyük değişme 60'larda olduktan sonra, 1980'lere gelindiğinde, orta tabakalaşma öle gelir hale geçmişti. Türkiye'nin çok önemli bir kısmı ücretlileşmişti. Zaten modern toplumu bir örgütlenmeyle tarif ederiz, örgütlenemediği zaman bir yere gidemez. İş dünyasının ve geçim oluşturma yönünün en belirgin modelleşme süreci ücretlileşmedir; işçi, memur fark etmez. 1982'ler geldiğinde, bu önemli ölçüde oluşmaya başlamıştır. Hatırlarsanız, Özal'ın partisi bir orta direktan falan bahsediyordu. Onun "orta direk" dediği, aslında Türkiye'de çok kolay gözlemlenebilen yeni süreç, büyük çoğunluğun ücretlileşmesiydi.

2000'lere geldiğimiz zaman ortaya çıkan, bugün bize konu olan kriz, bu bakımdan çok anlamlıdır. Bu bakımdan anlamlı olan hadise, ücretlileşmiş olan grupların işlerini kaybetmesi ve fakirleşmesidir. Eğer, orta tabakalar çöküyor olmasaydı, bu kadar yankı bulmazdı, ortalağa çıkmazdı, hatta Ayata'nın, Ayşe Buğra'nın Dünya Bankası araştırmaları bile yapılmayabilirdi. Bildiğiniz gibi, evvela bu çöküş büyük iş çevrelerindeki çok yüksek ücret alan grupların işlerini kaybetmesiydi. Kendilerini neredeyse sermaye sahibi sayıyorlardı, ama değillerdi. Onlar uzmanlaşmış yeteneklere sahip olan ücretlileşmiş gruplardı. Çok çabuk üstlere gelmişlerdi, hakkıyla gelmişlerdi ve bu giderek altlara kadar indi. Baykal'ın bahsettiği Aya-

Mübeccel Kiray

ta'nın araştırmasında "ikinci grup fakirleşme" dedikleri, "küçük memur, işçi" dediğimiz, kahvede çıraklık yapan ücretli de dahil, en yüksek bilgisayar uzmanı veya murahhas üyeye kadar, sermayedar olmayan, ama ücret alan adama kadar herkes sarsıldı. Bu, modern bir ekonomik düzenin sarsıntısıdır, eski köylü ekonomisinin sarsıntısı değildir. Yapısal bakımdan aralarında çok önemli farklar vardır. Bu ortaya çıktığı zaman, bunun reaksiyonu da ona göre oldu. Bir defa, teknik bir terim olarak kullanıyorum, umma seviyeleri müthiş hasara uğradı. Umma seviyesi, hayat seviyesi standartları araştırmalarında sık kullanılan bir şeydir. Yalnız sizin kullanmış olduğunuz gelir ve yaşam tarzı ve standardı değil, umduğunuz, kendinizi ulaştırmak istediğiniz yerler de çok önemlidir. 1970'lerin sonunda Türkiye'de, kabaca "gecekondü" dediğimiz sahalarda yapılan araştırmalarda, hiç kimsenin umutsuz olmadığı görünüyordu. Herkes statükodan memnundu, kimsenin şikâyeti yoktu, çünkü onlar köyden yeni gelmişlerdi, kendilerini şehre entegre etmişlerdi ve şehirdeki yeni ücretleşme düzeni içinde umma seviyeleri yüksekti, ulaşılabilirdi. 1970'lerin sonuna doğru "yupilerin" umma seviyeleri de çok yüksekti, birçok bakımdan ulaşılabilir olmuştu.

Bu orta tabakaların işlerini, gelirlerini kaybetmeleri, hayat seviyelerinde hiç ummadıkları düşüşler yaşadıkları dönem, yani şehir ekonomisinde ve ücretlilerin hayatında 1998'den sonraki ve 2000'den sonraki büyük çalkantı, Türkiye'yi yepyeni bir realiteyle, bir gerçeklikle karşı karşıya getirdi. Şehir ekonomisi, köy ekonomisi gibi değildir. Ücretlileşme, bankalaşma, şirketleşme, devletin bununla enteg-

Mübeccel Kiray

Modern toplumu bir örgütlenmeyle tarif ederiz, örgütlenemediği zaman bir yere gidemez

rasyonu vesaire, kapalı köylü toplulukları değildir. Kapalı köylü toplumlarında 2 sene kuraklık olur, ürün alamazsınız, çok büyük sefalet olur ve geçer, yine aynı hayat devam eder. Şehirdeki büyük şirketlerin orta tabakalarından, kahvecinin çırağına kadar işler kaybedilmeye başlayınca, aynı düzen olmuyor. Başka şeyler oluyor ve bu sefer iş kaybetme, hayat standardının düşüşü, artı fakirlik çok önemli bir konu olarak ortaya çıktı. Birden çok ciddi araştırmalar, artı gazeteler, medya bunun üstüne düşmeye başladı.

Burada sizlere bir şey söylemek istiyorum. "Tarihten evvelki zamanlar" diyebilirsiniz, 1944-46 seneleri arasında ben Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi'ndeki ilk doktoramı yaparken, konu tüketim normlarıydı. "Tüketim normları" dediğiniz zaman ele alacağınız konu, analiz edip, sınıflandırmaya kalktığınız zaman ortaya çıkan manzara, düpedüz hem hayat standardı, hem de tabakalaşmadır. O zamanlar bu işler daha çok yeniydi ve "aman nedir?" diye bakılıyordu. Ben, onun ilkelerini yapanlardan biriyim. "Ankara'daki tüketim normları, kim neyi, ne kadar tüketiyor?" diye bir çalışmayı büyük bir örneklemeyle yaptım, çıktı ve burada en alt tabakaların, Ayata'nın araştırmasında çıktığı gibi, düzensiz gelir, açlık sınırı vesaire, ortalara geldiğiniz zaman kırdan desteklenen gelir, buradaki daha iyi komşuluk ilişkileri, yardımlaşma ilişkileriyle süren hikayeler ve tabii ki, tabakalaşmada hepsini alıyorsunuz, üst tarafa gelince de mesela orada 10 palto, 7 pabucu var gibi zırlıtlar çıktı. Ne olduğunu zannediyorsunuz? O zamanki Dekanımız Enver Ziya Bey, son derece rahatsız oldu "beni rahatsız ediyorlar Mübeccel, sen ne biçim şeyler yapıyorsun?" dedi, "ne biçim şeyler yapıyorum?" dedim. "Her şeyi birbirine karıştırıyorsun, fakirler, zenginler, böyle ne oluyoruz?" dedi, "Hoca, bu doktora tezi, oldu, geçti" dedim. Enver Ziya Bey sabırlı insandı, sustu ve bitirdim. Ben, Amerika'ya gittim. Eğer, Amerika'ya gitmekte olmasaydım, eminim daha çok başka şeyler de konuşulabilirdi veya başımıza gelebilirdi; bu bir.

Ankara'da hiç kimse bu araştırmayı hazmedemedi. Amerika'ya gitmiyorsa olsaydım, böyle bir tabakalaşmadan ve fakirlik sınırından bahsediyordum diye, benim başıma gelmeyen kalmayabilirdi. Peki, gitti geldik. Yıl 2002, ne görüyorsunuz? Benim o zamanki analizlerimin 20 katı daha ağır hakaretle dolu raporlar çıkıyor, "Türkiye'deki fakirlik sınırı, açlık sınırı nerededir?" diye. Artı, bunlar

Dünya Bankası araştırması da oluyor. Analizler çok daha karamsar, Türkiye çok daha büyümüş ve bu büyük çalkalanma, bu sefer üniversitelerin ve araştırma yapan kurumların bir numaralı konusu olmuş durumda. Milliyet Gazetesi'nde her gün 2 köşe yazarı, fakirlikten bahsediyor. O zamanlar soyadım Belik'li. Belik, o zaman bir doktora tezinde 22 sayfa yazdı diye, Dekan kıvrım kıvrım kıvrandı. Kim bilir, bazı çevreler adamcağıza ne diyorlardı?

Bunlar olurken, gelirin azalması, daha doğrusu işsizliğin orta sınıfları vurması, Türkiye'de iki çevreyi dibinden sarstı ve yeni olgular çıktı. Biri, dediğim gibi araştırmaların yapıldığı akademik çevrelerdir. Akademik çevre, artık tabakalaşmadan, gelir farklılığından, mesleklerin hangisinin nerede durduğundan, nerede durmadığından bahsetmenin tabu olduğu bir yer olmaktan çıktı. Biz yolu açtık, arkadan Dünya Bankası geldi. Ben, bundan son derece haz alıyorum. Sakın "iftihar ediyorum" falan gibi sözler gelmesin, 80'den sonra geriye baktığınız zaman, bunlara gülünüyor, başka hiçbir şey denilmiyor, ama o zamanlar çok hayati konulardı. İki konu hatırlıyorum. Sivas'ta bir anket tabakatı yapmak istedim. O zaman oradaki vali, "insanlar koyun değildir, sayamazsınız" diye, yazıyı geri çevirmişti. Biri de, bu Enver Ziya Bey'in nasıl rahatsız edildiğidir, ama tez yazıldı. Basılacak, basılmayacak, bir türlü basılamadı, o da başka bir meseledir. Rahmetle analım, Sefa Beray alay ederek "bir akademisyenin üç eseri vardır; bir doktora tezi, bir doçentlik tezi, bir profesörlük tezi, sonra başka bir şey yazılmaz, rahat ederler" demişti. Benim ne doktora tezim basıldı, ne de doçentlik tezim. Ama ondan sonra çok basıldı.

Aslında gerçekliği bilmenin hiç kimseye zararı yoktu. Bugün biliyoruz da, ölüyor muyuz? Hayır, "ne yapılabilir?" diye konuşuyoruz. O zaman da, bu olabilirdi.

İkinci şey, medyadır. Hem görsel medya, hem de basılı medya, bu meselenin üzerine hassasiyetle gitti. Orada her zaman yazılar yazılarak, münakaşası yapılarak geçildi. Fakat, temel bilgi eksik olduğu için, yani bu bahsettiğim ücretlilerin, yeni işsizliği ve açlığı meselesi ortaya çıkmadığı için, fakirliğin ne olduğu hep yüzeysel kaldı. Bir hayat seviyesi meselesi evet. Ama temelinde gelir azlığı olan, ama hangi gelir azlığı? Tarladan alınan mahsulün gelirinin azlığı değil, en üstte olsa, en altta olsa, emeğin ya da aklının karşılığı aldığı ücretin yok olması biricik sebeptir. Bunu iyi anlamadan, bence Türkiye'deki ekonomik kri-

Mübeccel Kiray

Akademik çevre, artık tabakalaşmadan, gelir farklılığından, mesleklerin hangisinin nerede durduğundan, nerede durmadığından bahsetmenin tabu olduğu bir yer olmaktan çıktı

zin üstesinden nasıl gelinileceği hiç düşünülemez ve hâlâ bu iş yarım yapıyor. Akademik çevrelerden sonra, medya da ele aldığına göre, burada da umut var demektir.

Bir noktayı daha belirteyim, ondan sonra son sözlerime geçeceğim, Deniz epeyce şey anlattı. Hem medyada, hem de akademik araştırmalarda, nihayet sefalet edebiyatının ne olduğu meselesi de böylece çözülmüş oldu. Eğer, verilere dayanarak konuşursanız, kimse sizi edebiyat ve boş laf söylemekle itham edemez. Eğer, verilere ve sistemli gözlemlere dayanan bir analizin yoksa, "millet fakir, açlıktan ölüyor, açlıktan kırılıyor" demek, sizi haklı olarak "hadi canım, sefalet edebiyatı yapma" konusuna getirir. Halbuki, bugün artık Türkiye'de hem medyada yazılanlar, hem akademik çevrelerde yapılan çalışmalar açıkça gösteriyor ki, sefalet edebiyatı değil, ama çok belirgin olarak bir bilgiye ihtiyacımız var. Dediğim gibi, meslek yapısı dahil, onların çökmesi, onların analizi dahil, bilgiye ihtiyacımız var. İhtiyacı yaptığımız zaman, açlıktan öseler bile, bunu söylemek sefalet edebiyatı yapmak değildir. O aşamayı geçtik, onun için çok memnunuz.

Bir başka tarafa gelmek istiyorum. Hem medyanın, hem akademik çevredeki araştırmalar, siyaseti sosyal yapıdan ayırmıyış gibi gösterirler, fakat değildir. Demin Baykal iyi bir analiz sundu, fakat şunu söyleyelim, bir tarafı çok eksikti. Köyün değişmesinin ve şehre gelindiğinde, şehre uyumun en önemli mekanizmalarından biri, bir himaye düzeninin kurulmasıdır. Türkiye'de onar yıllık arayla kırsal yöreden gelen, açlık çeken ve iş bulmak isteyenler, önceleri aile dayanışmasına dayandı, tıpkı köydeki gibi, hatta hemşehrilik bile bir dayanışmaydı. İkinci on sene hemşehrilik çok önemliydi. Eğer, hepimiz Sivaslı'yısanız, iş bulabilirdiniz vesaire. Dördüncü on sene geldiği zaman, burada siyasi partiler çok önemli rol oynadı. Hem içeriden, hem dışarıdan, siyasi parti insanları iş çözmek isteyenlere gidiyor veyahut işi olan insanlar çözmek için siyasilere giderek bir sarmal halinde işlerin çözümünü yapıyorlardı. Bunların hepsi son derece açık, hepimizin bildiği, yabancı dilde "patronaj" dediğimiz, Türkçe'de benim "himaye" kelimesini yerleştirmeye çalıştığım bir düzendi. Kimse de bunun önüne geçmek istemiyordu. En yukarıdakiler için "adamını bul" meselesi iyiydi. Alt taraflara gelindiği zaman, başka birisi, başka bir tarz içinde gene aynı şeyi söyler. Himaye düzenleri, siyasi partiler bu olanakları sonuna kadar tüketinceye dek devam etti. Türkiye'de

mevcut siyasi partiler, bu himaye, patronaj ilişkilerini sonuna kadar istismar ettikleri halde, Türkiye'nin genel yapısında, özellikle şehir ekonomisinde bir şey değiştiremedikleri için, her şey açıkta kaldı.

Dikkatinizi çekerim, o aşamada yeni bir örgütlenme ve yeni bir himaye çevresi ortaya çıktı. Bunlar, tarikatlardı. Tarikatlar, herkese makama vermeye başlayıp, iş bulmak, hatta oğlana gelin bulmak, ev bulmak gibi ihtiyaçlar listesini "bizim tarikatın insanları" diye tarif ederek, ruhsal rahatlama sağlayarak, muazzam bir patronaj, himaye sistemine girdiler. Herhangi bir tarikat cemaatındaysanız, o cemaat sizin her türlü ihtiyacınızı karşılayabilir; üniversiteye de gidebilirsiniz, özel eğitim de alabilirsiniz, buna benzer her şey olabilir. Bu yeni, bakın dikkat edin "yeni" kelimesini kullanıyorum, eskiden olmayan himaye düzeninin ilk tabanını oluşturdu. Tarikatlar, son derece eski örgütlerdir. Tarikatlar, bugünün moda terimiyle sivil toplum teşkilatıdır. Fakat, nasıl meslekler kendi zamanlarına aitse, nasıl köylülük belirli bir toplum düzeninin görüntüsüyse, tarikatlar da işte öyle Ortaçağın veya sanayi toplumu başlamadan evvelki düzenlerin sivil toplum örgütleridir.

Bu sivil toplum örgütünü, 1998 senesinde himaye sistemi olarak ortaya çıkardığımız zaman, bunlar Ortaçağın sivil toplum teşkilatı olmaktan çıkıyor. Yeni bir düzende, yeni tür bir toplum teşkilatı olarak ortaya çıkıyor ve büyük yardımlar yapıyor. Yardımlar, 12. yüzyılda da böyle yapıyordu, şimdi 20. yüzyıl sonuna geldik, aynı biçim bir himaye düzeni. Siyasal partiler, taraftarları arasında nasıl himaye düzeni kurmuşlarsa, hemşehrilik dernekleri ve hemşehriler nasıl bir düzen kurduklarsa, tarikatlar da öyle kuruyorlar. Adının tarikat olması, arkasında dinin olması, bunları modern toplum yapmaz. Ama bu himaye düzeni en eskiden beri varolan bir himaye düzenidir. Adam kalıp da Sivas'tan İstanbul'a gelyorsa ve kendisine yardım edecek birisini arıyorsa, yapacağı şey, çevresi Sivas'ta olan tarikatın buradaki ucunu bulmak ve ondan sonra yollar düzeliyor. Bu, bundan önceki seçime kadar sürdü. Ondaki sonraki aşamada yepyeni bir mesele ortaya çıktı. Açlığın adedi çoğaldı. Kalitesiyle hep aynıydı, adedi çoğaldı, çünkü 65 milyon olduk, 70'e doğru gidiyoruz. Bir evvelki seçimde oylar parçalandı, çok partili bir düzen ortaktaydı, herkes açıkta kaldı, kimse kimseye yardım edemedi. Son seçimde herkes tek partiye girdi. Onun da tarikatlarla son derece il-

Mübeccel Kiray

**Köyün
değişmesinin
ve
şehre
gelindiğinde,
şehre
uyumun
en önemli
mekanizma-
larından
biri,
bir himaye
düzeninin
kurulmasıdır**

günç ilişkileri var. Onlar, herkese yardım edecekler. Edebilecekler mi? Baykal'ın konuşmasında eksik kalan taraf bu oldu.

Tarikatların kendileri bugüne ait, içindeki personelin hepsi yeni, bütün tarikat şeyhleri yeni. "Yeni" dediğimiz, billyyorsunuz tarikat şeyhliği babadan oğla geçer. Babasından alma değil, kerameti kendinden menkul ilan etmiş haldedir. Atacan maalesef yetişemedi, burada olsaydı o da anlatırdı. Belki, öğleden sonra bahseder. O bunun araştırmasını yaptı da, onun için söylüyorum. Son 25 sene içerisinde şeyh olanlar, gene de 50-60 yaşındaki kimseler. Tarikatı birisine bırakması lazım. Kime bıraktığını zannediyorsunuz? Oğluna değil, çünkü oğulları baba otoritesine isyan edip, basıp gidiyorlar. O zaman kime gidiyor? Damada gidiyor. Bugün bütün şeyhler, bir evvelki şeyhin damatlarıdır, hiçbir oğlu değildir. Bunlar, size ne kadar yapay örgütlenmeler olduğunu gösterir. Bunların hepsi yeniden teşkilatlanarak, olgun bir parti olarak iktidara geldiler. Ama ne yapacaklarını bilemezler ki, tek bildikleri yol, Ortaçağ düzenine ait yardım etmedir. Örgütlenmiş, farklılaşmış yeni bir düzen içerisinde herkese olanak taşıyan ne modern bankacılığı bilirler, ne de modern üretimi. Siz, bakmayın sermaye büyük diye, onların nasıl toplandığını billyyorsunuz. "Allah rızası için yardım edin." Peki, millet parasını verdi, bildiğiniz gibi bunların kaydı da tutulmadı, hisse senedi verilmedi ve bir kargaşadır gidiyor. "Faiz vermeyiz, çünkü..." Peki, kâr payı ver. O da ya verilir, ya verilmez. Değil büyük teşkilatları kurup da bu globalleşme devrinde dünyaya entegre olmak, kendi çevrelerindeki insanları nereye koyacaklarını bilmiyorlar. Bir işçi sigortası meselesini nasıl çözeceklerini bilmiyorlar, bunun kanununu da çıkaramazlar.

Bugün iktidarda olan parti, Ortaçağ geleceğiyle bir şaşkınlık döneminde hiçbir analitik bilgiye dayanmadan, ücrete dayanan bir işletme nasıl olur bilmeden iktidarı ele aldılar. Gelirken ne düşündüler? "Biz, onların hepsinin himayecisi oluruz, herkese payını veririz." Peki, payı 65 milyon kişiden kime verecekler? İhale Yasasını ertelediler. Oraya gelenler kendi adamlarına yer bulsun. Himaye sistemi mubah, günah değil, yapılabilir. Evet, ama kime yapacaksınız? Kaç tane ihaleyi böyle çıkarabilirsiniz?

Ben, şimdi bütün dikkatimle bu Ortaçağ teşkilatlarının modern versiyonu olan sivil toplum teşkilatından partileşmeye gitmiş, ama hiçbir modern toplum özelliği olmayan hava

içerisinde, Parlatmentonun ne yapacağını doğrusu çok büyük merakla izliyorum. Türkiye bundan da yırtarsa, bundan da kendisine gerekli dersi çıkarır, sosyal meselelerinde de himaye sisteminin dışında bir düzene girerse, hakikaten büyük yol almış olacaktır. Belki, o zaman modern toplum oluruz.

Aile içi düzensizlik, boşanmaların artışı, suç oranlarının yükselmiş olmasına girmiyorum. Ortalıkta inanılmaz bir suç artışı var. Her ailede bir kişinin hasta olduğuna dair bilgiler... Sayın Erdoğan'ın eşi bile, gecekonduları ziyaret ettiğinde gördüğü hastaları ne yapacağını şaşırılmış. Şaşırır, çünkü kendisinin bir sosyal sigorta anlayışı olduğunu zannetmiyorum. Sosyal sigorta modern topluma ait bir şeydir.

Peki, modern toplum düzeninden haberdar olmayan bir yapının olduğu yerde, öbür detler nasıl çözülecek? Öğleden sonraki panelcilere bırakıyorum.

Çok teşekkür ediyorum.

• **Hüseyin Iğın** – Teşekkürler Sayın Mübeccel Kiray. Oturumu başlatmak üzere, oturma başkanımız Sayın Dr. Cengiz Arın'ı buraya davet ediyorum. Buyurun efendim.

• **O. Başkanı** - Teşekkürler. Çağdaş kent yaşamının ana özelliklerinden biri de, bu zaman baskısıdır. Sayın Prof. Dr. Mübeccel Kiray'ı daha ayrıntılı, daha uzun dinlemek, hiç kuşkusuz çok ilgi çekici, öğretici olurdu. Arkasından başka konuşmacılar var, değerli katkıları yapacaklar. Sizler, sabah iki yoğun konuşma dinlediniz, toplantımıza 2 bildiriyle devam edeceğiz. Bugünkü oturumun ikinci bölümünü açmadan önce, bana hafta dolayısıyla gönderilen 3 telgraf olduğunu iletildi. Bu telgraflar sunulacak, buyurun.

• **Hüseyin Iğın** - İktisatçılar Haftası'nın 27'ncisine, TBMM'deki çalışmaların nedeniyle katılamıyorum. Sizi ve bütün katılımcıları kutlar, başarılar dilerim. (Oğuz Oyan, İzmir Milletvekili, CHP Grup Başkanvekili)

Yoğun programım nedeniyle nazik davetinize katılamıyorum. 27. İktisatçılar Haftası dolayısıyla toplantılar dizisinin hazırlanmasında emeği geçenleri tebrik eder, şahsınızda, katılan tüm davetlilere sevgi ve saygılarımı sunarım. (Yüksek Mimar Kadir Topbaş, Beyoğlu Belediye Başkanı)

Sayın Alpaz Biber, "2003'e Giren Sorunlar ve Arayışlar" konulu toplantımızın iyi geçmesini diler, sevgi ve saygılarımı sunarım. (Prof. Dr. Kemal Alemdaroğlu, Rektör)

Mübeccel Kiray

Bugün bütün şeyhler, bir evvelki şeyhin damatlarıdır, hiçbir oğlu değildir, Buntar, size ne kadar yapay örgütlenmeler olduğunu gösterir

• **D. Başkanı** - "Türkiye'de Krizli Yılların Toplumsal Sonuçları" konulu günümüzün ikinci bölümünde bildirimlerini sunmak üzere, Prof. Dr. Gençay Gürsoy'u ve Doç. Dr. Tarık Şengül'ü buraya davet ediyorum.

İlk olarak sözü Prof. Dr. Gürsoy'a bırakıyorum, buyurun.

• **Gençay Gürsoy** - Sayın Başkan, değerli öğretim üyeleri, değerli iktisatçılar ve iktisatçı olmayanlar; bir tip mensubunu kriz toplantısında konuştuğu için yönetici arkadaşlara teşekkür ediyorum. Doğrusu bunu özel bir muamele olarak görmüyorum, çünkü "sağlık, sadece doktorlara bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir" diye bir söz vardır tıpta. Zannediyorum, kriz de, sadece iktisatçılara bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir. Dolayısıyla, benim buradaki mevcudiyetim, benim için normaldir.

Sabahki konuşmalar, özellikle Sevgili Hocamız Mübcecel Hanım'ın konuşmasının arkasından biraz kuru kaçacağı için şimdiden özür diliyorum. Zaman sınırı nedeniyle, metne sadık kalmak zorunda kaldığımı hatırlatmak istiyorum.

Krizin toplumsal etkileriyle ilgili, bilimsel çalışmaların hepinizin bildiği bazı güçlükleri var. Bir kere model oluşturmak çok kolay değil, bilimsel disiplinlerin o karşılıklı kıyaslayıcı yöntemlerini, uzun süreli gözlemlerini yapmak çok mümkün değil. Neden? Bir kere, Deniz Baykal geçmekte olduğunu söyledi, ama etkileri bütünü geçmiş değil, krizin içinde yaşıyoruz. Dolayısıyla, soğukkanlı değerlendirmek için üzerinden çok fazla zaman geçmiş değil.

İkincisi, bu etkilerin, yani diyelim ki, bu dönemde ne kadar senedin protesto gördüğünü ya da kredi kartlarının ne kadarının ödenmediğini, gelirin ne kadar düştüğünü, ne kadar işsiz olduğunu biliyoruz, ama bunların toplumsal davranış biçimlerimiz üzerinde, dayanışma duygumuz üzerinde ya da emeksiz, kolay gelir elde etme motivasyonları üzerindeki etkilerini araştırmak, öyle çok kolay, bir disiplinin tek başına üstesinden geleceği işler değildir. Bu yüzden az çalışma var. Yurtdışında da özel olarak fokuslanmış çok yeterli çalışmalar yok.

Benim konuşmam da, biraz yorum, biraz mevcut çalışmaların özetlenmesi temelinde dayanacak. Toplumsal olayların açıklanmasında, genellikle psikiyatlara, psikologlara başvurulur, adet haline gelmiştir. Yağmur çok devam etse, mutlaka bir psikiyatra sorulur, "acaba, bunların ruhsal durumumuza etkisi nedir?" diye. Kriz için de çok fazla sorulmuştur. Ben,

bu tip yorumların bir indirgemeciliğe düşme tehlikesini seziyorum. Mesela, geçenlerde televizyon yayınlarında şiddetli işleyen dizilerin üzerinde bir tartışma açılmıştı. Bir uzman, bunların çocuklarda şiddet motivasyonlarını arttırdığı yolunda bir bilgi sundu, böyle bir ifade normaldir. Ama "Türk toplumu, krizle çok fazla güç kaybettiği için, rahatlamak yolunu seçip, bu tip dizileri izliyor" deyince, işin ucu biraz kaçıyor. Buralara kadar gidersem sürçülisan etmiş olurum, buralara varmak istemiyorum.

Deniz Baykal, konuşmasında sözünü etti. Kriz durumlarında ilk başvurulacak tasarruf önlemleri bildiğiniz gibi, sosyal devletin görevleri içinde oluyor. Bu alanda bizde de asıl kriz ağırlığıyla yaşanmaya başlamadan önce, eğilim ve sağlık kurumlarında tasarruf önlemleri çok ciddi boyutlarda yaşanmaya başladı. Bu dışarıya ne kadar yansıdı; bilemem. Dediğim gibi, son krizle başlamış bir şey de değildir. Türkiye'nin uzun zamandır içinde bulunduğu krizin en çarpıcı etkileri bu iki alanda görüldü. "Deprem bile en fazla sağlık ve eğitim kurumlarını vurdu" dersem, mübalağa etmiş olmam. Neler kesildi? Üniversitelerden burslar, vesaire sınırlamaları yanında, araştırma fonları kesildi. Bunun etkilerini bugünden yarına göremeyiz, ama ileride herhalde çok ciddi sorunları doğuracağını şimdiden söyleyebiliriz. Sağlık alanında harcamalar kesildi. Oylesine kesildi ki, uzun zamandan beri tüketim malzemesi alamaz hale geldik. Deprem kriziyle birlikte mesela, tentürdiyoda, gazlı beze varıncaya kadar, devlet günlük tüketim malzemelerini üniversiteye ödeyemez hale geldi. Bir taraftan milyolarca yeşil kart sahibi doğdu. Bunlar hastanelerde, kuyruklarda bekleyerek olsa da, hani kol kırılır yen içinde kalır, iyi kötü bir hekimle yüz yüze geldiler, ama reçeteleri yazıldı, ilaç alamaz oldular.

Yeni Sağlık Bakanı, çok iyi niyetli bir söylemi başlattı, "bundan böyle hastanelerde rehin hasta tutulmayacak" dedi. Bunu ilk eylem olarak ilan etti. Ben size söyleyeyim, bunun herhangi bir karşılığı yok. Hastanede kullandığınız ilacın, ameliyat malzemesinin, tedavi malzemesinin karşılığını, herhangi bir sosyal güvencesi olmayan hasta -zaten rehin bırakılan bunlar- ödemiyoorsa, bunun karşılığını o kurumun ödemesi mümkün değildir. Milyarları bulan borçları yaptıktan sonra, bu hasta, "rehin" demeyin isterseniz, çünkü oradaki kurum yöneticileri de çaresiz. "Acaba, nereden buluyorlar da bu tedaviyi yapıyorlar?" sorusunun

Gençay Gürsoy

"Sağlık, sadece doktorlara bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir" diye bir söz vardır tıpta. Zannediyorum, kriz de, sadece iktisatçılara bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir

bile cevabı yok. Dolayısıyla, bunlar iyi niyetli, ama biraz romantik sözlerdir.

Bu alandaki, özellikle sosyal güvenlik alanındaki kurumsal sorunlar, tabii sonuç olarak çok geniş kesimde devlete karşı zaten sarsılmış olan güven duygusunu daha da sarstı. Ancak, asıl büyük sarsıntı, zannediyorum, işsizlik dalgasının yayılmasıyla başladı. Bilindiği gibi, düzenli iş sahibi olmak, sadece yaşam için gerekli olan maddi karşılığı elde etmeye yaramıyor. Aynı zamanda başkalarıyla düzenli bir ilişki içinde bulunmaya, deney paylaşmaya, aktivite içinde olmaya, ritim duygusunun sürmesine, gelişmesine, planlama, hedef edinme gibi temel motivasyonların oluşmasına, kimlik ve sosyal statü bilincinin yerleşmesine de yarıyor. Bu yüzden işini kaybetme, maddi yoksullaşmanın ötesinde, fiziksel ve ruhsal sağlığımızı, toplumsal davranış ve varoluş biçimlerimizi, gelecekle ilgili duygu ve düşüncelerimizi derinden etkiliyor. Kuşkusuz, bu etki her birey için ve her zaman geçerli olan, iyi ya da kötü bir etki değil. Örneğin, ritim duygusu çocuklar için rahatlatıcı ve güven verici bir etkiye sahiptir. Yetişkinlerin çoğu için de bu böyle, ama bazıları için bu sürüp giden ritim duygusu, çocukların aksine bir monotonluk, bir sınırlılık duygusu uyandırarak depresif etki de yapabiliyor. Bu aynı şey sosyal statü duygusu içinde geçerlidir.

Bütün bu unsurlar dikkate alınarak, yurtdışında da yapılmış çalışmalar gözlemleyerek şunları söyleyebiliriz. Bu çalışmalar, niteliğine, gelir düzeyine ve sosyal statüsüne bağlı olarak, işsiz kalmanın fiziksel ve ruhsal sağlığı olumsuz yönde etkilediğini ortaya koyuyor. Gençlerde daha belirgin olmak üzere işsizlik, garip bir şekilde ölüm oranını artırıyor. Bu bulguyu yüzde 20'ye kadar çıkaran çalışmalar var. Hastalık riskini artırıyor. Bütün bunlar sadece işsizliğin neden olduğu maddi kaynak yetersizliği ya da bir hastalığın tedavisi yüzünden doğan güçlükler değil, karmaşık bir mekanizmayla psiko-organik direnç kaybına bağlı, kriz dönemlerinde yaşandığı gibi özellikle ani işsizliklerde, ölüm oranında çarpıcı bir yükselme olduğu biliniyor.

İşsizliğin, gasp, hırsızlık, yağmalama, uyuşturucu ticareti, yasadışı fuhuş ve benzeri şiddete dayalı suç oranını artırdığı yolundaki varsayımların, her koşulda ve her kültürde geçerli olmadığını anlaşıyor. Bazı Latin Amerika ülkelerinde, kriz dönemlerinde bu suçların arttığını ve bu tür suç örgütlerinin yaygınlaştığını gösteren bulgular var. Aile bağlarının güçlü ol-

duğu kültürlerde ve kırsal kesimde, işsizlikle bu tür suçlar arasında her zaman doğrudan bir ilişki kurulamıyor. Bu tür suçların arttığı Türkiye'de de bu bir gözlem olarak söylenebilir, ama bilimsel yöntemlerle kanıtlanmış bir sebep-sonuç ilişkisi kurmak bugün için çok kolay değildir.

Çalışma Bakanlığı'na göre, sadece 2001 yılında 1,5 milyon kişi işinden ayrıldı. Bunun yaklaşık 40 bini devlet kesiminde, geri kalanı özel kesimdedir. Aynı yıl içinde toplum içindeki işsizlik oranı kesin olarak bilinmiyor. Kentlerde eğitilmiş her üç gençten birinin bu dönem işsiz kaldığı aşağı yukarı sabittir. Buna eksik istihdam rakamlarını da eklersek, oran daha da yükseliyor. Eldeki bütün göstergeler, 2001 yılında ortaya çıkan ve bugün bazı göstergelerin iyiyeye gitmesine karşın, henüz yön değiştirdiği kesinleşmeyen ekonomik krizin, hemen bütün sınıfları, katmanları ve bölgeleri içine alan ciddi boyutlarda bir yoksullaşmaya ulaştığı kesindir. Emegıyla geçinen geniş kitleler, 1-2 ay içinde sahip oldukları maddi değerlerin ve tüketim gücünün büyük bir bölümünü yitirdiler. Bu kolektif yoksullaşmayı, rakamlarla ifade eden çok çalışma var, bunları tekrarlamaya ihtiyaç görmüyorum.

Çalışan kitleler için, zaten 20 yıl içinde yapılmış halde sürüp giden yoksullaşmanın, birkaç ay içinde büyük bir sıçrama yaptığını, buna paralel olarak depresyon oranının yükseldiğini, insanların kendilerine ve geleceklerine karşı güvensizliklerinin daha da arttığını, gergin, hoşgörüsüz ve kavgacı hale geldiklerini, en azından gözlemlerimize dayanarak söyleyebiliriz.

Bütün sınıf ve tabakaları içine alan bir yoksullaşma, ekonomik kayıptan söz ediyorum, ama yüksek gelir gruplarının bundan çok ciddi şekilde etkilenmediklerine dair inandırıcı deliller var. Ultra lüks, ultra pahalı tüketim potansiyelinde çok fazla bir azalma olmadığı anlaşılıyor. Orta sınıfların ulaşamayacağı tüketim malzemeleri bakımından bir fark yok. Fakat, ilginç gözlemler var, biraz ironiye kaçıyor. Mesela, bu sınıfın, bu en üst tüketim düzeyine sahip olan sınıfın, ufak harcamalarda bir tasarrufa gittiğine dair bir gözlem var. Nedir bunlar? Evinde çalıştırdığı temizlikçi kadının parasını kısmak ya da artırmamak. İşte bahşişleri azaltmak. Burs oranında düşmeler var. Biliyorsunuz, yükseköğretimde varlıklı kesimden, onların sahip olduğu ticari ve sanayi kurumlarından burslar alınır. Bu burslar, kriz dönemlerinde ciddi düşüyor. Bunların toplam

Gençay Gürsav

İşini
kaybetme,
maddi
yoksullaşmanın
ötesinde,
fiziksel
ve
ruhsal
sağlığımızı,
toplumsal
davranış
ve
varoluş
biçimlerimizi,
gelecekle
ilgili
duygu ve
düşüncelerimizi
derinden
etkiliyor

miktarı, bu tüketim gücüne sahip olan insanların ve kurumların gücünü sarsacak boyutta şeyler değildir. Bir öğrenci için verdikleri burs ayda en fazla 40-50 milyondur.

Öte yandan orta ve üst gelir grupları, özellikle bankacılık ve diğer finans, medya, reklamcılık, bilişim kesimlerinde birçok insanın işinden olduğu ve tüketim alışkanlıkları bakımından göreceli, hatta mutlak yoksulluk düzeyine düştüğünü biliyoruz. Yine, aynı dönem içinde istatistik bilgilere dayanmasa da, hekimlik pratiği yapanlar, bu dönemde beyaz yakalı kesimde anksiyete bozukluğu, depresyon gibi bazı reaktif rahatsızlıkların, alkol ve uyuşturucu tüketiminin arttığını doğruluyor. Bu kesimde, kari-koca çalışıp, oldukça yeterli bir aile geliri elde ederken, işlerini kaybeden, çocuklarının okul taksitini, ev kirasını ödeyemez hale gelen, daha borcu bitmemiş arabasını yok fiyatına satan, küçük kentlere göçmek zorunda kalan, baba evine sığınan, gününbirlik küçük işlerle hayatını sürdürmeye çalışan aileler tanıyor ve biliyoruz. Bunların arasında yaptıkları işlerin kriz öncesi dönemde özellikle finans, reklam ve bilişim kesiminde anormal yüksek gelir getirdiğini, bazı ailelerin ve bireylerin bunun hep böyle süreceği inancıyla herhangi bir birikim yapmadan, anormal bir tüketim düzeyinde yaşadıklarını ve krizle birlikte tam anlamıyla dibe vurduklarını görüyoruz, biliyoruz.

Bu kesim, genellikle girişimci, bazı yetenekleri iyi gelişmiş, Batıya az çok açık, tanıyan, dil bilen gençlerden oluşuyor. Yine, bir spekülasyon olacak, ama bir çoğunun siyasi görüşü bakımından neoliberal görüşlere yakın olduğu da gözlemlere dayanılarak söylenebilir. Bu gençler, sahip oldukları yeteneklerle, her koşulda ve her ülkede iyi bir yaşam düzeyi tutturabileceklerine genellikle inanıyorlar ve bu düzeyi hakkettiklerini düşünüyorlardı ve gerçekten de hak ediyorlardı. Bu yüzden krizle birlikte en büyük şaşkınlık ve şoku onlar yaşadı. Sesî doğal olarak fazla çıkan bu kesimin ilk tepkisi, ülkeyi terk edeceklerini, ekonomi toparlansa bile Türkiye'nin bu büyük beyin göçünün bedelini pahalıya ödeyeceğini ilan etmek oldu. Yine, elimizde güvenilir istatistik verileri olmamakla birlikte, bu dönemde ülke dışına kaçışın tahmin edildiği kadar büyük sonuçlara ulaşmadığını, dolayısıyla ülkenin geleceğinin bu yüzden tehlikeye girmediğini söyleyebiliriz. Bu kesimin kriz döneminde yaşadıkları konusunda, ancak tek tek gözlemlere dayanan sonuçlardan söz edilebilir. Sanıyorum, mağdurlarca en sık dile getirilen yakınma,

mağdur olmayan arkadaşlarında ya da henüz mağdur olmayan arkadaşlarında ve yakınlarında gözledikleri vefasızlık, bencilik ve dayanışma duygusunun eksikliğidir. Kuşkusuz, bunlar arasında her biri kendi çapında travmatik öğeler taşıyan birçok trajedi yaşanmıştır, ama sonuçta bu yüzden ortaya çıkan toplumsal boyutta anlamla bir değer erozyonundan ya da norm kaymasından pek söz edemeyiz diye düşünüyorum.

Öte yandan, orta ve üst gelir gruplarının yaşadığı bu acı deneyimin, bugüne kadar özendikleri ve kısmen paylaştıkları yüksek tüketim düzeyinin bu ülkede bu koşullar içinde ilanihaye sürdürülmeyecek anormal fenomen olduğunu, eğer bu yaşananlar bu gerçeği ortak bilince taşıdıysa, hence bu büyük toplumsal kazanım sayılabilir.

Son on yılın siyasi söylemine çeşitli vesilelerle ve çeşitli deyimlerle giren, bol bol edebiyatı, sineması, parodisi yapılan varoş yoksulları konusunda ne biliyoruz? Sabahki konuşmalarda, Sayın Ayata'nın "en düşük gelir grubu" adı altında klasifiye ettiği bölümün yüzde 5-10 popülasyona karşılık geldiği ifade ediliyor. Bunun gerçek miktarını, hiçbir zaman kesin söylemek mümkün değildir. Büyük kentlerin belediye araçlarının ulaşabildiği sınırların bazen içinde, bazen ötesinde sürüp giden, elektriğini kaçak kullanıp bedelini bize ödeden, görmekten, sözünü etmekten pek hoşlanmadığımız ve içten içe patlamasından korktuğumuz öteki Türkiye konusunda fazla bir şey bildiğimizi zannetmiyorum. Günlük tüketim düzeyi 1-1,5 Dolar civarındadır. Bu kendi kazançları da değil, yine sabahki konuşmalarda sözü edilen yardımlarla sağlanan, bu düzeyi geçmeyen insanların sayısı düzenli olarak artıyor. Kriz döneminde kentten çevreye doğru sürülenlerle, yaklaşık 2 katına çıktığı ifade ediliyor.

Rakamların ötesinde bu yaşam alanıyla ilgili içeriden bilgi veren önemli kaynaklardan biri, sabah sözü edilen Ayata'nın çalışmasının yanında, "Yoksulluk Halleri" adlı inceleme, değerlendirme ve mülakatlardan oluşan kitaptır. "Yoksulluk Halleri" Necmi Erdoğan ve arkadaşlarının hazırladıkları 600 sayfalık bir kitap ve içinde o çevreden sağlanmış 160 özgün mülakat var. Kitabın içinde bazı yorumlar ve çıkarsamalar var. Ben, bugüne kadar yapılmış çalışmalar içinde, içeriden bilgi veren ve duygu veren, bundan daha kapsamlı bir çalışma şimdilik görmedim.

Gençay Gürsoy

Görmekten,
sözünü
etmekten
pek
hoşlanmadı-
ğımız
ve
içten içe
patlamasından
korktuğumuz
öteki
Türkiye
konusunda
fazla
bir şey
bildiğimizi
zannetmiyorum

Bu mülakatlari okumak lazim, çünkü bilgiye her zaman rakamlarla ulaşilamiyor. Bazı örnekler vermek isterim, ama vakit çok geçiyor. "Ayda 100-150 milyon bize yeter" diyorlar, beklemedikleri bu. Seyyar satıcılar vesaire, gece-kondulari 10 kez yıkılmış, 10 kez yeniden yapılmış olan var. Buna "gecekondu" demek bile zordur. Evde çok sayıda çocuk ve hasta var, ilaç sağlayamıyorlar. Bunun yanında, doğudan göçe zorlanıp büyük kente gelmiş, Türkçe'yi burada öğrenmiş olan insanlar var. İfadeler şu: "Günlük yaşamımız, belediyenin dağıttığı ekmek ve pazar yerlerinden toplanmış ezilmiş domatese ekmek banarak günü geçirme." Bu insanların ekonomik anlamda umut seviyesi, demin dediğim gibi 200 milyonu geçmiyor. Bunun üstündeki bir geliri olanlar zengin olarak sınıflandırılıyor. En ağır yükü çocuklar ve kadınlar taşıyor. Kadınlar, olmayanla idare etmek gibi bir yoksulluk simyasının pratiğini yapıyorlar. Bu pratik onlara, çoğumuza anlamsız gelen çok ufak ayrı ve nakdi yardımlarla, yani yiyecek torbalarıyla mucizeler yaratma yeteneğini kazandırmış.

Eğer, krizin bütün sınıf ve tabakaları kesen ortak toplumsal etkisinden söz edilebilirse, bu etkili krizden sorumlu tutulan kurumlara yönelik derin bir güven kaybı, öfke ve cezalandırma isteğiyle ifade edebiliriz. Krizden sorumlu tutulan kurumların belirlenmesi konusunda, doğal olarak en yakın ve en görünen hedef Hükümet olmuştu ve en çok isabeti o aldı. İster basiret bağlanması, ister ilahi adaletin tecellisi diyelim, Hükümetin kendi eliyle araya soktuğu erken seçim, bu öfkenin sokağa dökülmesine fırsat bırakmadı. Erken seçim olmasaydı ya da ekonomik kriz derinleşerek devam etseydi, öfke sokağa dökülür müydü? Elbette, bunu kesin olarak bilemiyoruz. Ama böyle görünüyor ki, bazı başka toplumlarda ekmek fiyatlarının biraz artmasının tetikleyebildiği isyan duygusu ve şiddet gösterileri ve patlamalar, bizim toplumda çok fazla olmuyor. Bir dizil fren mekanizması var ve toplumun dağılmasını engelleyen tutkallar belki biraz daha güçlü, ama bunların da zayıfladığına dair deliller giderek artıyor.

Seçim sonuçları, krizden sorumlu tutulan partilerin tespiti konusunda, az çok ortak bir toplumsal mutabakat olduğunu gösterdi. Ama durumu düzeltme konusunda bel bağlanan ve göreve çağrılan partilerin belirlenmesinde riivayet muhtelif. Kabaca, varlıklılar kendilerini, daha çok sosyal demokrat olarak tanımlayan, ama sisteme bütün unsurlarıyla sıkı sıkı-

ya bağlı bir partiye, yoksullar ise, hem dinsel kimliğe, hem sisteme sıkı sıkıya bağlı bir partiye yöneldiler; bu biraz garip tabii. Sistem karıştı radikal partilerse, her zaman olduğu gibi marjinal düzeyde kaldılar. Varlıklı sınıfların bu seçimindeki davranışında, bana göre kurallara aykırı bir taraf yok. CHP, krizden birinci derecede sorumlu olmaması ve sisteme sıkı sıkı bağlılığı yanında, geleneksel devlet ideolojisine sadakatiyle de istikrar ve düzen vaat ediyordu. Bence, asil tartışılmaya muhtaç olan, Ak Parti'nin en yüksek oranda oy aldığı kent yoksullarının, hangi ortak değerler doğrultusunda bu tercihte bulunduklarıdır. Yarı aç, yarı tok yaşamaya çalışan, sağlıksız, umutsuz, güçsüz, geleceksiz bu insanların ortak değerlerini tartışmak, insana biraz tuhaf geliyor. Eğer, ortak bir değerden söz edeceksek, şu an bu ortak değer, bu insanların çocuklarının ve kendilerinin karnını doyuracak bir şeylerdir. Bu şey, bir yiyecek torbası, yarını da idare edecek iki yiyecek torbası, daha iyisi olmayanla idare etme hünerini öğrenmiş kadınların eline teslim edilecek bir miktar paradır. Bu paranın işe yaradığını gösteren deliller var. Bu bize çok komik gelen, ayda 50-70-100 milyon lira, bu ailelerin kadınlar tarafından mucize yaratılarak hayatta kalmasını sağlayan bir miktar olduğu, Ayşe Buğra ve Çağlar Keyder'in çalışmalarlarıyla az çok kanıtlanmış durumdur.

Bu yardımları şöyle ya da böyle yöntemlerle becerenler, sabahki oturumda Mübeccel Hoca'nın belirttiği gibi, karşılığını da alıyorlar. Bu tür yardımları düzenleyen çok sayıda örgüt, yerel yönetim, holding ve özel ilişki ağları var. Bunların tamamı dinsel kesimle, tarikatlarla, gittikçe azalan bir oranda da milliyetçi kesimle bağlantılıdır. Yardımların, açlık sorununa az çok çözüm getirmekle birlikte, ondan kurtaracak bir mekanizmayı harekete geçirmedigi, hatta onu sürekli kılmaya yaradığı biliniyor. Ama ne olursu olsun, bu ilişkinin iki tarafın da işine yaradığı inkâr edilemez.

Öyle anlaşılıyor ki, sosyal patlama alarmlarının da inandırıcı bir göstergesi yok. Yakınma, öfke, isyan duygusu, hatta kıyamet ve deprem çağrıları, davetleri var, ama gerçek bir patlama tehlikesi yok. Neden acaba? Burada dinsel inançların, başlıca önleyici etken olduğu yolunda ileri sürülen görüşlerin yeterli bir açıklama olmadığını düşünüyorum. Koşullardan bağımsız olarak, İslam dininin, şiddet önleyici, yatıştırıcı, trankeilizan bir etkiye sahip olduğunu sanmıyorum. Yakın ve uzak tarihimiz-

Gençay Gürsoy

Sosyal patlama alarmlarının da inandırıcı bir göstergesi yok. Yakınma, öfke, isyan duygusu, hatta kıyamet ve deprem çağrıları, davetleri var, ama gerçek bir patlama tehlikesi yok. Neden acaba?

de bunun aksini telkin eden çok sayıda örnek var. "Yoksulluk Halleri" kitabındaki mülakatlarda bol bol kullanılan dinsel retorik, öfke ve isyan ifadelerini güçlendirmekten öteye bir anlam taşıdıklarını da sanmıyorum. Araştırmacılar, görüşülen kişilerin doğrudan dinsellik ile ilgili herhangi bir duyarlılığı ya da düşünceliği yansıttığına ilişkin güçlü kanıtlara rastlamadıklarını ifade ediyorlar. Evlerin büyük kısmında, bir dinsel yaşantının bulunduğu, örneğin namaz kılındığına dair bir işaret de görülüyor. Kuşkusuz, bu deliller yatıştırıcı ve tevekkül telkin eden bir dinsel etkinin bulunmadığını kanıtlamaya yetmiyor. Ama bana daha pragmatik, daha basit nedenler daha açıklayıcı geliyor. Varoş yoksulları, bireysel olsun, örgütlü olsun şiddet başvurularının, kırıp, dökmenin anlamlı hiçbir getirisi olmadığını çok iyi biliyorlar, öğrendiler. Çünkü, yoksulluk kültürü, mevcut olanaksızlıklara idare etme sanatını çok iyi öğreten bir kültürdür. Hayatta kalmayı sağlayan birkaç kırıntı olanağını da, elbette riske etmek istemeyeceklerdir. Koşullar, onları ister istemez siyaset, hemşehrlik, aile bağları ve benzeri bütün ilişkileri günü kurtarmanın aracı olarak kullanmaya zorluyor. Bu ilişki biçiminde dinsel çevrelerin ek avantajı, dil, söylem ve sembol ortaklığından gelen araçsal kolaylıklardır. Önemlidir tabii, yine de araçsal kolaylıklardır.

Vakti zorladığım için özür dileyip bitiriyorum. Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Gencay'a, bu ilginç bildirisi için teşekkür ederiz. Sayın Tarık Şengül'e söz veriyorum, buyurun.

• **Tarık H. Şengül** - Yoksulluk sorunu, gerek akademik, gerek siyaset yapıcı çevrelerin gündemine dikkate değer biçimde girmiş bulunuyor. Sosyal bilimlerin çeşitli alanları söz konusu sorunu farklı boyutlarıyla irdeliyor. Bu çerçevede, yoksulluk sürecini yaratan dinamikler, bu dinamiklerin, başta kadınlar ve çocuklar olmak üzere, hanehalkları üzerinde yarattığı etkiler ve bu etki karşısında hanelerin ne tür geçinme stratejileri geliştirdikleri ayrıntılı incelemelere konu oluyor.

Yoksulluk sorunun mekansal boyutları da söz konusu çalışmalarda giderek artan biçimde dikkate alınırken, kentsel yoksulluk çalışmaları bu tür bir yönelimin sonucu öne çıkmaktadır. Bu çerçevede, çoğu durumda gecekondu nüfusuyla özdeşleştirilen yoksulların gerek arsa ve konut piyasasındaki gerek enformel ve formal emek piyasasındaki davra-

nişleri ayrıntılı biçimde çalışılarak, söz konusu alanların gerek yoksullaşma süreçleri gerekse yoksullukla baş etme stratejileri içindeki yeri ve dönüşümü üzerine tespitler yapılmaktadır.

Söz konusu çalışmaların yoksulluk ve kentsel yoksulluk sorunlarına yönelik bilgi birikimimize önemli katkılarının olduğu tartışmasızdır. Bununla birlikte, söz konusu çalışmaların bütününe bakıldığında, yoksulluk sorunun mekansal boyutunun kavranışına ilişkin önemli sorunların bulunduğu görülmektedir. Mekansal yapılar ve bunların gerek yoksulluk gerek yoksullukla başa çıkma stratejilerindeki merkeziliğine giderek artan biçimde dikkat çekilmesine karşın, söz konusu duyarlılığın belli bir kuramsal ve yöntemsel çerçeveden ve olgunluktan yoksun olduğu gözlenmektedir.

Bu konuşmada temel amacımız yoksulluk sorunun genel olarak mekansallığının özel olarak da bir ölçek sorunu olarak nasıl çalışılabileceğine ilişkin kuramsal ve yöntemsel bir çerçeve sağlamaktır. Konuşmamın ilk bölümünde toplumsal ilişkilerin mekansal boyutu üzerine bir değerlendirme yer alıyor. Bu değerlendirmeyi yaparken toplumsal ilişkilerin mekansallığının en önemli boyutlarından birisi olan mekansal ölçekten ne anlaşılması gerektiği üzerinde duracağım. Daha sonraki bölümde farklı ölçeklerde yoksulluk sorunun yaşandığı ve bu çerçevede ölçeklerde ve ölçekler arasında ortaya çıkan değişimlere işaret edeceğim. Sonuç bölümü genel bir değerlendirme-den oluşuyor.

Yoksulluk sorunun mekansal boyutunun analizinde birbirine çelişkili iki yaklaşımın var olduğu söylenebilir. Birinci yaklaşım (görel mekan yaklaşımı), kent mekanında ortaya çıkan yoksulluk manzaralarını yoksulluğu yaratan toplumsal ilişkilerin bir yansıması olarak görmektedir. Toplumsal yapıdaki eşitsizlikler ve sömürü mekana yansımakta ve mekan aracılığıyla dışa vurmaktadır. Örneğin gecekondu sorunu ortaya çıkışı itibarıyla emek piyasasında dışlanan ya da görece dışlanan kesimlerin konut sorununa devletin duyarız kalmasının bir yansıması olarak algılanmaktadır. İkinci bir yaklaşım biçimi ise (mutlak mekan yaklaşımı), mekanın kendisine önemli bir belirleyicilik atfetmekte ve yoksulluğun bu mekanlar aracılığıyla üretildiğini varsaymaktadır. Örneğin çöktü alanları ya da varoşlar yoksulluğun ve yoksulluk kültürünün üretildiği mekanlar olarak görülmekte, bu tür mekanların ortadan kaldırılmasıyla yoksulluk ve benzeri sorunların da ortadan kaldırılacağı savlanmaktadır.

Tarık H. Şengül

Toplumsal yapıdaki eşitsizlikler ve sömürü mekana yansımakta ve mekan aracılığıyla dışa vurmaktadır

Kuşkusuz yoksulluk ve benzeri toplumsal olguları yaratan süreçleri mekanın kendisinden çıkartmaya çalışmak anlamsızdır. Bu tür süreçlerin toplumsal ilişkilerdeki eşitsizliklerden ve sömürüden kaynaklandığı açıktır. Kent mekanında ortaya çıkan bir dizi sorun, geceköndü, çöküntü ve sefalet alanları, altyapı eksiklikleri ve benzer sorunların mekansal öğeleri söz konusu toplumsal ilişki ve süreçlere yönelmeden anlaşılabilir. Bununla birlikte, bu tür öğeler bir kez ortaya çıktığında kendisini ortaya çıkaran toplumsal ilişkilere indirgemek de doğru değildir. Örneğin yoksulluğun belli alanlarda yoğunlaşması bu alanlarda yaşayanlar arasında yoksulluk kültürünün üretilmesinde önemli bir paya sahiptir. Ya da mekansal standartların düşük olduğu yaşam çevrelerinin belli hastalıkları ortaya çıkartmasa bile teşvik ettiği bilinen bir durumdur. Toplumsal ilişkilerle mekansal yapılar arasındaki ilişkiyi daha sağlıklı bir çerçeveye yerleştiren ilişkisel mekan anlayışına göre, mekansal yapılar belli toplumsal ilişkilerin sonucu ortaya çıkmakla birlikte, bir kez ortaya çıktıklarında toplumsal ilişkiler üzerinde belli etkiler yaratırlar. Bu etkinin kendisi toplumsal ilişkilerden çıkartılamaz. Mekansal yapıların yarattığı farklılık etkileşimde bulunduğu toplumsal ilişkilerden koparılmadan, ancak bu ilişkilere de indirgenmeden analiz edilmek zorundadır.

Toplumsal ilişkilerin mekansallığının belki de kendisinin en çarpıcı olarak gösterdiği boyut coğrafi ölçek boyutudur. Değişim toplumsal yaşamın kaçınılmaz bir özelliğidir. Bu nedenle toplumsal yaşamı ve ilişkileri bir süreç ve akışkanlık olarak algılamak gereklidir. Ancak sürekli akışkanlıkların içinde belli sınırlar çizilmesi ve düzenlemelerin yapılması toplumsal yaşamın yeniden üretimi açısından zorunludur. Mekansal ölçek bu akışkanlıklara belli bir düzenlilik kazandırma ve sınır çizme çabalarının sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. En basit anlamıyla ölçek belli bir birimi diğer ölçeklerden ayıran sınır anlamına gelmektedir. Bu sınır çerçevesinde mekansal bir birim diğer birimlerden farklılaşmış belli bir özerklik kazanmaktadır. Ancak verili bir ölçeği kendi sınırları içinde anlamaya çalışmak, belli bir ölçeğin diğer ölçeklerle sürekli etkileşimi ve bu çerçevede yeniden belirlenmesi nedeniyle, yanıltıcı olacaktır. Bu nedenle, herhangi bir ölçek ancak kendi üzerindeki ve altındaki ölçeklerle etkileşimi içinde değerlendirilmek zorundadır.

Diğer bir anlatımla, toplumsal ilişkilere belli bir sabitlik kazandırma çabaları her an mey-

dan okunan bir sürece işaret etmektedir. Her hangi bir anda belli bir mekanın oluşumu, şekillenmesi ve farklılaşması diğer ölçeklere referansla ve belli bir hiyerarşik yapılanma içinde gerçekleşmektedir. Ancak bu tür bir oluşum süreci durağanlığı olmayan bir nitelik taşımaktadır. Farklı ölçekler arasında her an bir mücadele ve yeniden belirleme/belirlenme ilişkisi mevcuttur. Ölçekler arasındaki hiyerarşide belli bir ölçeğe her an hem daha üst ölçeklerden hem de daha alttaki ölçeklerde konumlanan toplumsal ilişkiler ve güçler tarafından meydan okunmaktadır. Bu meydan okuma süreci özü itibarıyla bir iktidar mücadelesidir.

Özetlemek gerekirse, ölçeklerin üretimi çerçevesi teknolojik gelişmişlik düzeyince çizilen siyasal bir sürece işaret eder. Belli bir anda bir ölçek bir yandan o ölçek içinde davranan toplumsal güçler arasındaki iktidar mücadelesinin, diğer yandan da bu ölçeğin dışındaki ölçeklerde davranan toplumsal aktörlerle girişilen mücadele ve dayanışmaların bir sonucu olarak üretilmektedir. Bu nedenle her ölçeğin sınırları gerek kendi içinden gerekse de kendi dışından gelen etkiler ve mücadele sonucu yeniden çizilir. Bu yeniden belirlenme süreci toplumsal güçler arasındaki iktidar mücadelesindeki değişimlere de işaret etmektedir. Diğer bir anlatımla, belli bir ölçeğin uğradığı değişimden kazananlar ve kaybedenlerin olması kaçınılmazdır.

Ölçekler arası hiyerarşi içinde konumunun yeniden tanımlanması söz konusu olan ölçeklerin gerisinde bulunan toplumsal güçlerin bu yeniden tanımlama karşısında farklı stratejiler geliştirebilirler. Daha üst ölçeklerden gelen baskılar karşısında belli bir ölçeğin gerisindeki toplumsal güçler kendi ölçeklerinde kalarak savunmacı bir stratejiye yönelebilir. Burada üç farklı durumun ortaya çıkması mümkündür. Birincisi, nadiren de olsa, görece başarılı bir savunma sonucu ölçeğin hiyerarşi içindeki yerinin korunmasıdır. İkincisi, görece başarısız bir savunma sonucunda ölçekler arası hiyerarşide güç ve konum kaybıdır. Üçüncü olasılıksa, savunmanın tamamen çökmesi ve ölçeğin çözülmedir. İkinci ana stratejiyse diğer ölçeklerden gelen baskılar karşısında üst ve alt ölçeklere açılarak daha geniş bir ittifak içerisinde tehditleri göğüslemektir. Diğer ölçeklere açılma, içe kapanma stratejisiyle karşılaştırıldığında, daha farklı sonuçlar doğurabilir. Belli bir toplumsal güç kendi ölçeğini korumanın ötesinde, daha üst ölçeklerde geliştirdiği ittifaklar ve verdiği mücadelenin sonucu bu ölçeklerin aktörü hal-

Tarık H. Sengül

**Yoksulluğun
belli
alanlarda
yoğunlaşması
bu alanlarda
yaşayanlar
arasında
yoksulluk
kültürünün
üretilmesinde
önemli
bir paya
sahiptir**

ne gelip güçlenebilir. Bununla birlikte, bu tür ittifakların başansızlığı, içe kapanmacı strateji-
dekine benzer bir dizi olumsuz olasılığı da
gündeme getirebilir. Ölçek sorununa ilişkin bu
değerlendirmelerden sonra farklı ölçeklerin ta-
nımlanmasına geçebiliriz.

Toplumsal yaşamın örgütlenmesinde yedi
temel ölçekten söz edilebilir. Bunlar, küresel,
ulusal, bölgesel, kentsel, yerel topluluk, ev ve
insan bedeni ölçekleridir. Yukarıda da sözünü
ettiğimiz gibi her ölçeği diğerlerinden ayıran
belli toplumsal ilişkilerden söz edilebilir. Küre-
sel ölçeği tanımlayan başlıca toplumsal süreç
sermaye birikimi ve bu süreçte sermayenin
bitip tükenmez hareketliliğidir. Ulusal ölçek
ulus devletlerin iktidar yatağı olarak tanımla-
nırken, yerel ölçeği tanımlayan toplumsal iliş-
kilerin ne olduğu sorusu önemli bir tartışma
alanı oluşturmaktadır. Kimileri için bu ölçeği
tanımlayan temel ilişki emeğin yeniden üreti-
minin mekanı olmasıdır, kimileri için emek
pazarı bu sınırları çizen temel belirleyicidir.
Konut ölçeğini tanımlayan temel ilişki aile ve
hanehalkı ilişkileridir. En alt düzeyde ise insan
bedeni yer almaktadır. İzleyen bölümde kent
yoksulluğu sorununa mekan ve ölçek sorunu-
na odaklanarak tartışıp, yukarıda yaptığımız
soyut tartışmaya somutluk kazandırmaya çalış-
acağız.

Kent yoksulluğu sorununu ölçek sorunuyla
ilişkilendirirken, küresel, ulusal ve bölgesel öl-
çekleri belli boyutlarıyla dikkate almakla bera-
ber, daha alt ölçekler olan yerel topluluk, ev
ve insan bedeni ölçekleri üzerinde yoğunlaş-
acağız. Bu tür bir yeğlemenin nedeni söz konu-
su üst ölçeklerin önemsizliği değildir. Tam ter-
sine yoksulluğu yaratan süreçlerin önemli bir
bölümü bu üst ölçeklerden kaynaklanmakta-
dır. Bununla birlikte yoksulluk deneyimini ya-
şayan kesimlerin bu deneyimleri büyük ölçüde
burada yoğunlaşacağımız ölçeklerde gerçek-
leşmektedir. Çalışan sınıfların tepkileri ve yok-
sulluk sorunu karşısında, başta geçinme stra-
tejileri olmak üzere, ortaya koyduğu yanıtlar
daha çok bu alt ölçeklerle sınırlı kalmakta, na-
diren daha üst ölçeklere taşınabilmektedir.

Yukarıda da değindiğimiz gibi yerelin tanı-
mı oldukça sorunludur. Yerel ölçek genellikle
kent ölçeği olarak kullanılmaktadır. Bu tür bir
özdeşleştirme, yerel yönetimlerin yoksulluğa
yönelik stratejilerini ele alırken ya da hizmet
sağlama birimi olarak değerlendirildiğinde an-
lamlıdır. Ancak yerel halk açısından ele alındı-
ğında karşımıza daha karmaşık bir durum çık-
maktadır. Kent yoksullarının önemli bir kesimi

çin, yerel ölçek yer yer kent bütününü kapsa-
sa da, çoğu durumda yerel mahalle ya da da-
ha yakın çevreyle sınırlanmaktadır. Bu tür bir
ölçeğin sınırlarını çizen toplumsal ilişkilerin
muğlaklığı söz konusu ölçeğin sınırlarının çizil-
mesine yönelik bir belirsizliğe de neden ol-
maktadır. Bununla birlikte bu tür bir belirsizlik
söz konusu ölçeğin önemsizliği anlamına gel-
memektedir.

Yoksulluğa karşı oluşturulan stratejilerde
kent yoksulları yerel topluluk düzeyinde daya-
nışma ilişkileri geliştirmektedir. Kent yoksulla-
rının kendilerini dışardan gelen olumsuz etkilere
karşı korumada yerel topluluk ölçeğinin
önemli bir savunma ağı olarak işlev gördüğü
çeşitli çalışmalarda vurgulanan bir boyuttur.
Tarihsel olarak bakıldığında bu tür bir ölçeğin
her dönemde çeşitli değişimlere uğramakla
birlikte varlığını koruduğu görülmektedir. İkinci
Dünya Savaşı sonrası kentlere yönelen ve
hızla gecekondulaşan kesimlerin en önemli
sosyolojik özelliklerinden birisi kentte yerleşim
stratejilerinde etnik ve hemşehrlik temelli iliş-
kilerin belirleyiciliğidir. Gecekondu alanlarının
oluşum sürecinde yer seçim kararlarının hem-
şehrlik ve etnik türdeşlik temelinde belirlendiği
yeni gelenlerin kendileriyle aynı köy ya da
kasabadan gelenlerle aynı semtlere ve mahal-
lelere yerleştikleri görülmektedir. Bu tür bir
strateji yoksulların kentte tutunmasında kendil-
lerine benzeyenlerle dayanışmaya olanak ver-
diği için önemli rol oynamıştır. Kentlerin gece-
kondu alanlarının gelinen yere göre tanımlan-
ması, İskilipliler ya da Erzurumlular mahallesi
gibi, bir yandan kentte tutunma ve geçinme
stratejilerine önemli bir katkı yaparken, başka
bir düzeyde de söz konusu yoksulların dar bir
yerellik içinde sıkışmasına da neden olmuştur.
Çünkü kentin diğer gecekondu alanlarında ya-
şayanlarla çeşitli sorunlar açısından ortaklıkla-
rına rağmen, etnik ve hemşehrlik temelinde
tanımlanan her yerel topluluk kendi içinde ör-
gütlenerek üst ölçeklere, örneğin belediyelere,
sorunlarını taşımış, diğer yerel topluluklarla
çizdiği ölçeğin dışına çıkamadığı için hemen
hiç bir konuda ittifaklara girişmemiştir. Bu tür
bir ölçek sıkışması, gecekonduların niceliksel
gücünü niteliksel bir güce dönüştürmelerini de
önemli ölçüde sınırlamış, her yerel topluluk
kendi sorunların kendi topluluğu çerçevesinde
siyasallaştırarak çözmeye çalışmıştır.

Yoksullar açısından yerel ölçek oluşumu
dinamik bir süreç olarak zaman içinde önemli
dönüşümlere uğramıştır. Öncelikle, kentte bel-
li bir tarihte gelenlerin kentte kalış süreleri

Tarik H. Şengül

**Yoksulluğa
karşı
oluşturulan
stratejilerde
kent
yoksulları
yerel
topluluk
düzeyinde
dayanışma
ilişkileri
geliştirmektedir**

uzadıkça yerel topluluk ölçeğinin üzerinde ilişkilerin kurulduğu gözlenmektedir. Örneğin işyeri düzeyinde sendikalara üyelik ya da siyasal partiler içinde aktif hale gelme gibi stratejiler yerel topluluk düzeyinin üzerindeki ölçeklerde de düşünme ve davranmayı olanaklı hale getirmiştir. Bununla birlikte bu tür yerel üstü ölçeklerde örgütlenmelerin yerel topluluk ölçeğindeki örgütlenmeyi çözmediği, ancak önemli dönüşümlere uğrattığı söylenebilir. Yapılan çalışmalar yerel topluluk ölçeğinin dikkate değer dönüşümlere rağmen bir dizi özelliğini ve bu çerçevede de işlevselliğini koruyabildiğini göstermektedir. Bununla birlikte, yerel ölçeğin dikkate değer biçimde dönüştüğü durumlarda söz konusudur. Örneğin imar afları ve hazırlanan imar planları çerçevesinde, bir çok gecekondulu alanı apartmanlaşmış, bu tür bir dönüşüm, görece homojen yapıların yerine daha heterojen yerel topluluk yapılarının almasına almasına yol açmıştır. Bu tür durumlarda, etnik ve hemşehrillik temelli yerel topluluklar büyük ölçüde çözülmüştür.

Ancak kentlerin bütününe belli bir tarihsel perspektif içinde bakıldığında, daha önce kurulmuş alanlarda bu tür dönüşümler yaşanıp, yerel topluluk yapıları yıkılıp daha muğlak ve gevşek yerel topluluklara dönüşümün yolları açılırken, yeni gelişen gecekondulu alanlarında, daha önceki dönemlerde gecekondulaşan yerel topluluklara benzerlik gösteren yeni alanların ortaya çıktığı da gözlemlenmektedir. Kente sonraki dönemlerde gelenler de, bir çok durumda, etnik ve hemşehrillik temelli ilişkileri kullanarak kente yerleşip, bu temelde yerel topluluklar oluşturmaya devam etmişlerdir. Diğer bir anlatımla, bu tür bir yerel topluluk yapısı kentin belli alanlarında çözüme eğilimli gösterirken, bir başka alanında, belli dönüşümler göstermiş bir biçimde, yeniden ortaya çıkabilmektedir. Özetlemek gerekirse, etnik ve hemşehrillik temelli bir yerel topluluk ölçeği oluşturma stratejisi kent yoksullarını tanımlayan önemli bir öge olarak geçerliliğini sürdürmektedir.

Bu tür bir ölçek stratejisinin yoksulluk sorunuyla ilişkili süreçler açısından önemli sonuçları vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, görece içine kapanık bir ölçek stratejisinin mikro ölçekte önemli avantajları vardır. Kente gelindiğinde gecekondulu yapılacak arsa bulunması ve bu arsa üzerine gecekondulu inşa edilmesinde daha önceden var olan bir dizi ilişkinin kullanılması dikkate değer avantajlar sağlamaktadır. Gecekondulu yapım sürecinde hemşehrilerin ve

akrabaların sağladığı işgücü yanında, bu tür ilişki ağları işbulma konusunda da önemli destekler sağlamaktadır. Kentte yerleşik hale geldikten sonra da söz konusu ilişkiler dayanışma ağları olarak işlev görmektedir. Herşeyden önce bu tür bir dayanışma ağının içinde yer almak, aileler ve bireyler açısından önemli bir ontolojik güvenlik duygusunu doğurmaktadır. Bu tür bir topluluk içinde yer almak, yoksulluk ve yoksulluk tehditi karşısında bireylere belli bir güvenlik duygusu sağlamaktadır. Bununla birlikte bu tür bir görece kapalı ölçek stratejisinin önemli maliyetleri de vardır. Yukarıda da belirttiğimiz gibi, yerel toplulukların kendi içine kapanması söz konusu grupları bir araya getiren sınıf temelli bir siyasal biçiminin önünü de önemli ölçüde kapalmaktadır.

Bununla birlikte, bu durum söz konusu grupların taleplerini yerel üstü ölçeklere taşıyamadığı anlamına gelmez. 1950'li yıllardan başlayarak bu tür yerel topluluklar siyasal sisteme patronaj ilişkileri çerçevesinde eklemlemeyi başarmıştır. Yerel toplulukların içinden çıkan seçkinler aracılığı ile parti temelli siyasete eklemlenen bu kesimler yaşamlarını kolaylaştıracak kazanımları devletten elde etmişlerdir. Gecekondulu alından, altyapı sağlanmasına, kamu kuruluşlarında iş bulmadan, söz konusu kurumlarda sorun çözmeye kadar uzanan geniş bir alanda önemli kazanımlar elde eden yerel topluluklar için bu tür bir yerel üstüyle eklemleme stratejisi yoksullukla baş etme ve kente eklemleme açısından önemli bir kanal ve ağ oluşturmuştur. Kuşkusuz bu her yerel topluluk için aynı derecede geçerli bir temsiliyet biçimi değildir. Belli eşitsizlikler içinde de olsa, yakın zamanlara kadar kent yoksullarının dikkate değer bir bölümü bu tür bir ilişki biçimi içinde kendi yerel topluluk ölçekleri üzerindeki ölçeklere etkide bulunabilmişlerdir. Buna karşılık, ulusal ölçekte örgütlenmiş devletin yerel ölçek üzerindeki kontrolü bu tür bir ilişki sayesinde gerçekleşmiştir. Bu tür bir eklemlemede, devlet yerel toplulukları siyasal sisteme eklemlemeyi başarırken, bu eklemlemeler, yukarıda da değindiğimiz gibi, yerel toplulukların birbirinden görece yalıtılmışlığı çerçevesinde olmuştur.

Türkiye'nin son dönemde yaşadığı bir dizi krizin yukarıda sözünü ettiğimiz yerel ölçekteki ilişkiler üzerinde önemli etkileri vardır. Patronaj ilişkilerine dayalı üst ölçekle eklemleme ilişkilerinin başarısı büyük ölçüde bu tür bir ilişkinin sürdürülmesini sağlayacak kaynakların varlığına bağlıdır. Yaşanılan krizler devle-

Tarkan H. Şengül

Etnik
ve
hemşehrillik
temelli
bir yerel
topluluk
ölçeği
oluşturma
stratejisi
kent
yoksullarını
tanımlayan
önemli
bir öge
olarak
geçerliliğini
sürdürmektedir

tin bu ağırlara kaynak aktarımını giderek daha zor hale getirmiştir. Kaynak aktarımının tıkan-
dığı bir durumda bu tür bir ağı sisteminin anla-
mı da kalmamaktadır. Nitekim, son dönemde
iktidarı çeşitli biçimlerde ve dönemlerde payla-
şan siyasal partilerin içine düştüğü kriz bu tı-
kanmayla yakından ilintilidir.

Yerel topluluklar açısından bakıldığında-
sa, dolaylı ücret anlamına gelen bu kaynakla-
rın daralması ve bu çerçevede de patronaj
ilişkilerinin giderek tıkanması yerel toplulukla-
rın yerel üstü ölçeklerle kurduğu en etkin ilişki
biçiminin krizi anlamına gelmektedir. Bu du-
rumda iki tür stratejinin izlenebileceği görül-
yor. Birincisi yerel toplulukların görece içine
kapanmasıdır. Bazı yerel toplulukların bu yön-
de eğilimler gösterdikleri görülmektedir. İçer-
ge kapanma stratejisi de kendi içinde farklılıklar
göstermektedir. Bazı yerel topluluklar için bu
tür bir geri çekilme bir stratejiden çok, çaresiz-
liğin sonucudur. Bu tür yönelime giren yerel
toplulukların kendi içinde geliştirmiş olduğu
dayanışma ilişkilerinde de önemli çözümler-
in olduğu gözlenmektedir. Kaynakların daral-
dığı bir ortamda yerel topluluk içinde bir birine
destek olma kapasitesi giderek eridiğinden
yerel toplulukları ayakta tutan mekanizmaların
aşınması da kaçınılmaz hale gelmektedir.

Ancak bazı yerel topluluklar için bu daha
farklı ve siyasal içerikli bir yönelime işaret et-
mektedir. Belli kentlerde dini cemaatler biç-
minde içerge kapanma stratejisi bu tür bir yöneli-
min en çarpıcı örneklerinden birisidir. Devletin
sağlamakta zorlandığı kaynaklar farklı bir mo-
del içinde dini cemaatler tarafından sağlan-
makta ve yerel toplulukların desteği kazanıl-
maktadır. Aşevi açılmasından, elbise yardımına,
devlet eğitimine alternatif eğitimden, sağlık
hizmetlerine kadar bir dizi alanda söz konusu
alanlarda dini vakıf ve cemaatlerin bu alanlar-
da aktif hale geldiği bilinen bir durumdur.

Son dönemde ortaya çıkan krizlerin yerel
topluluklar açısından dikkat çektiği, ancak
üzerine gidilmeyen bir başka boyut ise daha
önceki dönemlerde yoksulluk sorunu dışında
kalan orta sınıfın dikkate değer bir bölümünün
yoksulluk tehdidiyle karşı karşıya kalmasıdır.
Söz konusu tehdit sadece geleneksel orta sı-
nıfa yönelik değildir. Kriz karşısında özel sek-
törde işten çıkartmalar ve düşen ücret düzey-
leri yeni orta sınıfı da yoksullaşma sürecine
sokmuştur. Kuşkusuz bu kesimlerin gecekon-
dulu kesimlere göre sahip olduğu kaynaklar
daha yüksek düzeyde görünmektedir. Bunun-
la birlikte bu kesimin yerel topluluk düzeyinde

örgütlenme geleneği daha sınırlıdır. Bu durum
yeni koşullara adapte olabilmek açısından da-
ha olumsuz koşullar yaratırken, yoksulluk so-
runu karşısında yerel topluluk ölçeğini aşan
arayışları bir ölçüde kolaylaştıracak bir durum
olarak değerlendirilebilir. Ancak bu tür bir ge-
lişmenin ortaya çıkıp çıkmayacağı bugünden
çıkarılamaz bir durumdur.

Genel kabul gören biçimiyle ev ölçeği ak-
rabalık ve evlilik bağlarıyla birbirleriyle ilişki-
lenen insanların dış dünyaya karşı kendilerine
görece korunaklı ve güven içinde hissettikleri
bir ortamdır. Bu çerçevede ev, dış dünyanın
tehditleri ve gözetiminden kaçılan, insanların
kendilerini görece rahat ve özgür hissettikleri
ve belli bir mahremiyetin sağlandığı bir me-
kansal ölçektir. Bir diğer boyutuyla ev insan
bedeninin (diğer bir anlatımla emek gücünün)
biyolojik ve kültürel yeniden üretiminde en as-
li mekansal ölçek olarak karşımıza çıkmak-
tadır.

Yerel topluluk ölçeğinde olduğu gibi, belki
çok daha yoğun bir biçimde, dış dünyaya kar-
şı bir dayanışmanın ev ölçeğinde gerçekleştiği
açıktır. Kaynakların, yer yer karşılıklık ilkesi
gözetilmeden, ev halkı tarafından paylaşıldığı
bir ilişki biçimi bu ölçeği diğerlerine göre daha
özgün bir konum kazandırmaktadır. Bununla
birlikte, yerel topluluk ölçeğindeki farklı
biçimler olsa da, ev ölçeği kendi iç ilişkileri
açısından iktidar ilişkilerinden yalıtılmış de-
ğildir. Eğer günümüz toplumlarını niteleyen en
önemli özelliklerden birisi ataerki ilişkilerse bu
ilişkinin üretilmesinde ev temel ölçek olarak
karşımıza çıkmaktadır.

Bu tür bir eşitsiz ilişki kendisini sadece ev
içindeki sosyal ilişkilerde değil, evin kendi için-
deki mekansal örgütlenmede ve kendi dışın-
daki ölçeklerle etkileşim sürecinde de göster-
mektedir. Bu nedenle ev bir dizi sosyo-me-
kansal eşitsizliğin diğer ölçeklerle etkileşim
içinde yaratıldığı ve yeniden üretildiği bir me-
kansal ölçek ve birimdir. Erkek hane reisi kar-
şısında kadının ya da çocukların ve özellikle
de kız çocuklarının ikincilliği ev içi mekânın
kullanımında ve ev dışı ölçeklerle etkileşimin-
de açık biçimde ortaya çıkmaktadır. Erkek ha-
ne reisine karşısında ev ölçeğini daha yoğun
kullanan kadın nadiren eve ilişkin alınan ka-
rarlarda etkili olabilmektedir. Diğer ölçeklerden
gelen baskılar ve gözetim karşısında belli bir
özgürleştirici ve koruyucu etkisi olduğu varsay-
ılan ev ölçeği bir çok durumda kadınlar ve
kız çocukları için ataerki aktörlerce gözetle-
nen bir 'hapisaneye' dönüşebilmektedir.

Tarik H. Şengül

**Günümüz
toplumlarını
niteleyen
en önemli
özelliklerden
birisi
ataerki
ilişkilerse
bu ilişkinin
üretilmesinde
ev temel
ölçek
olarak
karşımıza
çıkmaktadır**

Diğer ölçekler gibi, kendi iç dinamikleri ve diğer ölçeklerden gelen etkilerle ev ölçeği de sürekli bir değişim içindedir. Bu değişim hem niceliksel hem de niteliksel boyutta gerçekleşmektedir. Örneğin, geniş aile giderek yerini çekirdek aileye bırakırken, ataerkil ilişkiler de, ortadan kalkmasa da zayıflayabilmektedir. Bütün bu değişime karşın ev ölçeği yeniden üretim sürecinde en önemli mekansal birim olarak varlığını korumaktadır. Bu çerçevede bir çok araştırmacının da işaret ettiği gibi, ev yoksulluk karşısında geçinme stratejilerinin geliştirildiği temel mekansal ölçektir. Ev ölçeği ve bu ölçeğin yoksulluk sorunu ve geçinme stratejileri içindeki yeri ve söz konusu süreçte yaşadığı dönüşüme ilişkin olarak bir kez daha Türkiye deneyimine dönmek aydınlatıcı olacaktır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki hızlı göç ve kentleşme sürecinde öne çıkan en temel öğelerden birisi, bilindiği gibi, gecekondulaşmadır. Göç sürecinin en temel özelliklerinden birisi sürece katılmak zorunda kalanların ontolojik güvenlik duygusunun derin biçimde sarsılmasıdır. Kırsal bir yaşam biçiminden bilinmezlerle dolu kentsel yaşam biçimine geçiş sürecinin ne derece sancılı bir süreç olduğu açıktır. Kenete varışlarında 'başını sokacak bir yer' bulma sorunu birincil sorun olarak kendisini dayatırken, yukarıda da değindiğimiz gibi, yerel topluluk ölçeğindeki ilişkileri kullanarak ve yasal-kurumsal yapının kurallarını da 'göz ardı' ederek, kentlin yeni yoksulu aileleri bir odayla başlayan ev ölçeği oluşturma serüvenine başlamıştır.

Bu çerçevede, gecekondulaşma, söz konusu dönemde, kentte tutunma ve geçinme stratejilerinin en önemli öğelerinden birisidir. Bir oda ile başlayıp, zaman içinde, oda sayısı ve konut konforu artırılırken, yerel topluluk ölçeğindeki mücadelelerle, konutu tamamlayan fiziksel ve sosyal altyapı da iyileştirilebilmiştir. Yaşam mekanında gecekondulaşmayla simgelenen bir strateji izlenirken, hanehalklarının çalışma mekanına ilişkin örgütlenmesi de ev açısından önemli sonuçlar taşımaktadır. Genellikle erkek gelir getiren olarak ev dışı kamusal alana yönelirken, kadınların çocuk büyütme, ev içi işler gibi sorumlulukları yüklenerek ev içinde yani özel alanda kalmıştır.

Bu aşamada kullanım değeri etrafında kurgulanan ev giderek kendi dışındaki ölçeklerle ilişki içinde başka içeriklerde kazanmaya başlamıştır. Değişim değeri ile evini büyütüp kiraya vermeye başlayan ilişki, giderek arsa

ve yapısına tapu elde almaya ve uzun vadede de apartman alanlarına dönüşme düşlerine dönüşerek devam etmiştir. Bu çerçevede, arsasıyla birlikte bir yandan kent yoksulları için gecekondulu bir yaşam alanı olarak ön plana çıkarken aynı zamanda değişim değeri potansiyeli taşıyan bir taşınmaz olarak da geçinme stratejileri içindeki merkeziğini korumuştur.

1980'li yıllar gecekondulu alanlarının değişim değerlerinin ön plana çıktığı yerleşmeler olmuştur. İmar aflarıyla apartmanlaşmaya açılan bu alanlar, özellikle büyük kentlerde, kent içindeki konumuna paralel olarak dönüşüme uğramıştır. Bu dönüşümün gerçekleştiği alanlarda gecekondulu sahipleri apartmanlaşan alanlardan kendi paylarını almışlardır. Bir çok araştırmacıya göre, bu tür bir konut/arsa merkezli strateji yoksullukla başatma açısından önemli bir araç işlevi görmüştür. Bu tür bir stratejinin tüm kentlerde ve belli bir kentin tüm gecekondulu alanlarında aynı geçerlilik düzeyinde uygulandığı şüphelidir. Bununla birlikte, gecekondulu düzeyinde geliştirilen stratejilerin farklı ağırlıklarda da olsa, geçinme stratejilerinin önemli bir öğesi olduğu açıktır. Bununla birlikte son krizin de işaret ettiği bir boyut söz konusu stratejilerin giderek tıkanıdığıdır. Büyümenin büyük ölçüde durduğu ve krizin süreklilik kazandığı bir durumda, yukarıda da işaret ettiğimiz gibi, gecekondulu alanlarının apartmanlaşması süreci de önemli derecede yavaşlamış bulunmaktadır. Bu çerçevede geçinme stratejilerinde ortaya çıkan tıkanmada bu tür bir gerilemenin de önemli payı vardır.

Son krizin yoksullaşma sürecini keskinleştiği üzerinde sıkça durulan bir tespittir. Kuşkusuz bu tür bir gelişmenin en önemli sonuçları ev ölçeğinde yaşanmaktadır. Yoksullaşan haneler ev ölçeğini hem sosyal hem de mekansal anlamda yeniden üretme konusunda giderek daha fazla zorlanmaktadır. Konullarının kirasını ödeyemedikleri için sokağa ya da ailelerinin yanına itilen ailelere ilişkin haberlerin sayısı her gün biraz daha artmaktadır. Elektrik, su, doğalgaz ücretlerini karşılayamadıkları için bu hizmetlerden yararlanamayan hanelerin sayısının çarpıcı biçimde arttığı da bilinen bir durumdur. Bütün bu gerilemelere dayanmayan ailelerin çözülüşü DİE boşanma istatistiklerine yansıyan bir durumdur. Diğer bir anlatımla, son krizle birlikte, ev ölçeğinin yeniden üretilmesinde kent yoksulların giderek daha fazla zorlandığı, bir çok durumda ev ölçeğinin çözüme tehdidiyle karşı karşıya kaldığı görülmektedir.

Tanık H. Şengül

**Konutlarının
kirasını
ödeyemedikleri
için
sokağa
ya da
ailelerinin
yanına
itilen
ailelere
ilişkin
haberlerin
sayısı
her gün
biraz
daha
artmaktadır**

Ev ölçeğinin tehdit edildiği bir durumda ev içi iktidar ilişkilerinin, bir çok durumda, önemli değişmeye uğradığı gözlenmektedir. Bir çok hanede ev dışı çalışma yaşamına katılmayan kadın, çeşitli biçimlerde, çalışma yaşamına katılmaya yönelmektedir. İster eve iş alma biçiminde olsun ister ev dışı enformel/düzensiz işlerde olsun son yıllarda kadınların emek pazarına katılımında bir artışın olduğu açıktır. Kuramsal düzeyde bu tür bir dışı açılmanın ev içi ataerkil ilişkileri dönüştürücü etkisinin olduğu varsayılabilir. Ancak bu boyuta ilişkin çalışmaların sıkça işaret ettiği bir boyut ev dışında üstlenilen yükün ev içindeki yükü azaltmaması nedeniyle kadınların üzerindeki yükün arttığı yönündedir. Benzer biçimde çocuk emeğinin de aile ölçeğini savunmaya yönelik olarak ev dışı çalışma hayatına katıldığı sıkça gözlenen bir yönelimdir. Bu tür bir gelişmenin kısa erimde ev ölçeğinin yeniden üretilmesine katkısı olsa bile uzun vadede, yoksulluğun sürekli hale gelmesinin de habercisi olduğu açıktır.

İnsan bedeni, diğer ölçekler gibi, sosyal olarak inşa edilmiştir. Kişisel olarak tanımlanan alanın gerisinde kuşkusuz fiziksel bir varlık olarak bedenden söz edilebilir. Ancak bu tür bir alanın anlamlandırılış ve dış dünyadan farklılaştırılış süreci sosyal süreçler içinde gerçekleşmektedir. 'Erkeklik' ya da 'kadınlık' insan vücudu etrafında üretilmesi her toplumda farklı algılanmakta ve gerçekleşmektedir. Toplumsal cinsiyet ilişkilerinin farklı toplumlarda farklı özellikler göstermesinde erkek ve kadın vücudunun farklı biçimlerde yeniden üretilişinin önemli payı vardır.

İnsan bedeninin 'sağlıklı' yeniden üretim de kuşkusuz toplumdaki topluma değişen bazı değerler etrafında gerçekleşmektedir. Bir toplum için sağlıklı beslenme bir diğer toplum için sağlıklı olabilmektedir. Mutlak yoksulluk tanımlarının giderek yerini görece yoksulluk kavramına bırakmasında bu tür bir göreceliliğin rolü önemlidir.

Yoksulluk süreci ile insan bedeni arasındaki ilişki diğer ölçeklere göre çok daha çarpıcı düzeydedir. Çünkü yoksulluğun yarattığı yetersizliklerin nihai olarak kendisini gösterdiği yer insan bedenidir. Sağlıksız beslenme sonucu insan vücudunun kendisini üretmede yetersiz kalmakta, sonuç kendini vücudun hızlı deformasyonu, hastalıklar ve müdahale edilmezse ölümle, yani insan bedeninin yok oluşuyla, göstermektedir.

En alt sosyal ölçek olarak insan vücudunun yeniden üretimi diğer ölçeklerle olan ilişkiyle yakından ilgilidir. Bireyin ontolojik olarak kendisini güvende hissetebilmesinin en önemli girdilerinden birisi kendisini güvende hissedebileceği bir eve sahip olabilmesidir. Benzer biçimde, belli bir yerel topluluğa aitlik duygusu bireylerin ontolojik güvenlik duygusunu artıran niteliktedir. Bunların olmadığı bir durumda, örneğin evsizlik durumunda, bir ölçek olarak insan bedeninin yeniden üretimi de zorlaşmaktadır. Ev ver yerel topluluk düzeyinin çözüldüğü durumlarda, beden ölçeğinin de belli bir çözüme sürecine girmesi kaçınılmaz hale gelmektedir.

Bu tür bir çözüme farklı biçimlerde kendisini göstermektedir. Yoksullaşma sürecine ilişkin yapılan araştırmalarda, alkol ve madde bağımlılığı ile yoksullaşma arasında güçlü bir bağın bulunduğu görülmektedir. Benzer biçimde, 'bedenini satmaya' yönelen kadınların temel gerekçesinin de yoksulluk olduğu bilinen bir durumdur. Yukarıda işaret ettiğimiz durumlar, bireylerin bedenleri üzerinde kontrolü kaybetmeleri anlamına gelmektedir. Bu tür bir kontrol kaybının nihai olarak ölümle sonuçlanıyorsa bedenin bir ölçek olarak çözümlenmesi anlamına geldiği açıktır. Bu tür bir çözümlenin en çarpıcı örneği ise, yoksulluk, işsizlik ve benzeri nedenlerden kaynaklanan intiharlardır. Son yıllarda DİE tarafından yayınlanan verilere bakıldığında yukarıda insan bedeninin çözümlenme sürecine işaret eden sorunların hepsinde dramatik artışların olduğu gözlenmektedir.

Son yirmi yıl çalışan sınıflar açısından önemli kayıplar olduğu bir döneme işaret etmektedir. Söz konusu gerileme son krizle birlikte daha da açık hale gelmiştir. Çalışan sınıfların yoksullaşması son dönemde çarpıcı boyutlara ulaşmıştır. Bu konuşmada yoksulluk sorunun bir ölçek sorunu olarak alıp, farklı ölçeklerde çalışan sınıfların gerek yoksulluk deneyimini nasıl yaşadıklarını gerekse bu süreç karşısında kendilerini nasıl savunduklarını gözden geçirmeye çalıştık. Çalışan sınıfların diğer ölçeklere göre daha etkili oldukları yerel topluluk, ev ve insan bedeni ölçekleri üzerine yaptığımız değerlendirme söz konusu ölçekleri yeniden üretmekte bu kesimlerin giderek daha fazla zorlandıklarını göstermektedir.

Teşekkürler.

• **O. Başkan** - Sayın Şengül'e iki açıdan teşekkür etmek istiyorum. Bir, Ankara'dan özveriyle bu oturum için kalktı geldi. İkincisi ise,

Tarik H. Şengül

Yoksulluğun yarattığı yetersizliklerin nihai olarak kendisini gösterdiği yer insan bedenidir

üzerinde durmamız gereken özenli bir çerçeve sundu. Her iki açıdan da çok teşekkür ederim. Sayın konuşmacılara soracak sorularınız mutlaka vardır. Paneldeki katkıları da dinleyelim, sonra ortak bir konuşma, tartışma zamanı bulabiliriz.

Sonra bir soru yanıt bölümü açacağız. Bu oturumdan hemen önce konuşan, bildiri sunan Prof. Gürsoy ve Doç. Şengül de sorularınıza yanıt verecek.

Konuşmacılarımız burada, önce onları buraya davet ediyorum, buyurun lütfen.

Sayın konuşmacıların bize anlatacakları, ilke olarak verilen iki tebliğ etrafında olması beklenir, ama her konuşmacının bu krizin toplumsal etkileri, boyutları konusunda kendi programları da var. Konuşmalarının içeriği hakkında bilgi almak istedim. Aldığım bilgiye uygun olarak, biraz daha genel konulardan özel, özgün konulara gidilecek bir sıra izleme izin verirseniz, şöyle bir sıra öneriyorum: Prof. Dr. İşıya Üşür'e ilk sözü vereyim. Gerçi Şükran Hanım'ın konuşmasıyla, Fulya Hanım'ın konuşmaları bir ölçüde bağlantılı konuşmalar. Önce Şükran Hanım'a, sonra Fulya Hanım'a söz verelim. Sonra Umur Talu Bey'e söz verelim. Buyurun.

• **İşıya Üşür** - Hanımefendiler, beyefendiler; hepimiz hoş geldiniz. Havanın çok da elverişli olmadığı bir Cumartesi günü teşrifler buyurdunuz, umarım bu zahmetinize değecektir. Katılmasanız bile, üzerinde düşünebileceğiniz şeyler, ben kendi adıma söyleyebilirim. Biraz önce arkadaşlarla şaka yapıyorduk, müşteri velinimetimiz, eğer sizleri memnun edemezsek, en azından benim yetersizliğime ya da yeteneksizliğime verirsiniz, aksi iddiada da bulunmam.

Bu aşağı yukarı 22-23 dakikalık konuşmamda, ampirik temelli konuşma yapmayacağım, çok katı akademik konuşma da yapmayacağım, ama yarı akademik konuşma yapacağım. Bana göre, kendi içinde eklemeye çalıştığım bir teorik çerçeve sunacağım, kavramsal bir şey olacak. Arkasından, o kavramsal çerçevenin bende bıraktığı tarihsel genellemelere de giderek, o genellemelerin somut örneklerini, ampirik temellerini sunabilirim. Oradan da türettiğim bazı şeyleri, Türkiye'ye uygulamaya çalışacağım.

Bu kriz meselesi üzerinde, bir kere şunu kabul etmem lazım. Mesleki deformasyona tabiiyim, yani ben meslekten iktisatçıyım. Dola-

yısıyla, kendimi ne kadar sakınırsam sakınayım, dilim biraz iktisada giriyor. Fakat, beni anlayışla karşılırsanız, iktisatçı kimliğimle karşınızda değilim. Toplum bilimci değil, toplumsal bilimci kimliğimle karşınızda bulunmayı tercih ediyorum.

Bu konuşmanın çerçevesi hakkında bana göre gerekli malumatı sunduktan sonra, başlığa değinelim, oradan başlayalım. Örneğin, hepimizin elinde bulunan programda şöyle bir şemsiye başlık var: "Türkiye'de Krizli Yılların Toplumsal Sonuçları." Bu başlık büyük bir başlık ve Türkçesi itibarıyla da bir problem taşıdığına hiç zannetmiyorum. Fakat, eleştiri anlamında söylemiyorum, bu tür ifadelerde beni gerginliğe sevk eden, zihnimde bir gerilime yol açan bir şey var. Arkadaşlarım, bunu kastederek yapmamışlardır. Ben, şimdi ne demek istediğimi açıklayınca, umuyorum, hatta biraz temenni ediyorum ki, bana katılacaklardır. İki tane zıt yönden gelen tren düşünelim, tek kompartımanlı ve çok kötü. Bu başlık veya buna mümasil başlıkların telkin ettiği algılayış şu; buradan bir şey geliyor, buna "iktisadi kriz" diyoruz. Buradan da başka bir şey geliyor, buna da "toplumsal" diyoruz. Bunlar, bir şekilde çakışıyor, bu sefer ortaya o krizin topluma etkileri çıkıyor. Genellikle bu kriz tartışmalarında, farkında olunsun veya olunmasın kavramlaşma bu biçimdedir: Ben, peşinen böyle bir anlayışı ve algılayışı kabul edemem. İki zıt yönde harekette tren bir yerde çarpışıyor, oradan toplumsal bir şey çıkıyor değil. Olayın kendisi toplumsal bütünlüğün içindedir. Değerli Hocam karşımda oturuyor şimdi, tabii çizmeyi aşmamaya da çalışarak, mekaniklik değil, bu organize bir şeydir.

Dolayısıyla, buradan bir giriş yapıp, "kriz nedir?" onu konuşalım. Eleştiri anlamında, kimseye meydan okuma anlamında söylemiyorum. Fakat, bir şey var, bugün Türkiye'deki krize ilişkin tebliğler dinledik. Bunların bir kısmı iktisadi ağırlıklı, bir kısmı uluslararası ilişkiler ağırlıklıydı vesaire, ama bir kriz latifdir geliyor. Çok da iyi tanımlanmış bir biçimde "kriz" sözcüğünü, kavramını kullanmıyoruz. Biraz muğlak, biraz belirsiz, hatta artık biraz günlük şakaya da dönüştü, "krizde misin?" falan diyoruz. Ama ne anlamda söylüyoruz? "İktisadi kriz" derken ne anlıyoruz? İktisatçıları arasında böyle bir tartışma olduğunda da çok açık ve net olduğumuzu düşünmüyorum. Bir iktisat tarihçisi, benim duyduğum gerilim ve kaygıları duymuş olacak ki, bir yazıda şöyle diyor: "Yahu, bu kriz kavramını o kadar sıklıkla, geniş-

İşıya Üşür

Çok da iyi tanımlanmış bir biçimde "kriz" sözcüğünü, kavramını kullanmıyoruz. Biraz muğlak, biraz belirsiz, hatta artık biraz günlük şakaya da dönüştü

alandaki kullanıyoruz ki, bu kavram artık anlam-
lılığını yitirdi." Bende de, doğrusu isterseniz
öyle bir duygu hâkimdir. Çok sık, her alanda,
gevşek bir şekilde kullanıyoruz. Dolayısıyla,
anlamı ortadan kalkıyor.

Bu tür durumlarda izlenecek yollardan biri,
etimolojik kısa bir yürüyüştür. İzin verirseniz,
bu "kriz" sözcüğü hakkında çok kısa olarak
etimolojik bir şeyler söyleyeyim, oradan başka
şeyler türetmeye çalışacağım. Benim bilebildi-
ğim, takip edebildiğim kadarıyla, "kriz" sözcü-
ğünün kökeni Yunanca ve çok ilginç bir şey
"kritik" kelimesiyle aynı kökenden geliyor.
"Kriz" ve "kritik" aynı kökenden türeyen sözcü-
lerdir ve şu anlama geliyor: Ayırmak ya da
bölmek; birincil anlamı odur. Fakat, hukuki an-
lamda da kullanılıyor. Tukidides'in "Pelopo-
neslilerin Savaşı" adlı yapıtı var. Orada karar
verme, karar alma anlamlarında kullanılıyor.
Sanıyorum, Tukidides'in o kitabında 6 veya 8
kez kullanılıyor. Bu da önemli bir şey, karar
verme, karar alma anlamlarını taşıyor.

Yine, bu etimolojik alandan gidecek olur-
sak, İngiliz dilinin iyi bir sözlüğü var, tarihsel
boyutlarını falan da veriyor. Ben, bu tür sohb-
etlerde, konuşmalarda çok fazla kitap ismi
zikretmeye, hele gâvurcadan kitap ismi zikret-
mekten çok hoşlanmam, ama vermek duru-
mundayım, Oxford English Dictionary'e bak-
tım. Orada da, tarihsel krizler anlamında bu
sözcüğün ilk defa 17. yüzyılda kullanıldığını
ileri sürülüyor. Verdiği anlam da şu: "Bir şeyin
gelişmesindeki yaşamsal önemde olan kesit,
aşama, dönüm noktası" diyor. Bunu da, lütfen
aklimızda tutmaya çalışalım.

Fakat, bir nokta daha var. Hocam, yine
beni bağışlasın. Kelimenin ilk devşirtildiği nok-
ta, tabiatın türetilmemiş, tababatten türetil-
miş; bu da ilginç. Orada da herhalde şöyle bir
anlamda kullanılıyor: Bir hastalığın seyriinde,
hastanın yaşama gücünün, hastayı o tarafa
mı, bu tarafa mı götüreceğine karar verdiği
kritik andır. Başka anlamlar da var, ama fazla
uzatmak istemiyorum. Böyle bir varlıkla, yok-
luk arasında, bu tarafa ya düşeceksiniz ya da
normal ömür sürenizi doldurmaya çalışacaksınız.
Buradan hareketle şunu düşünebiliyorum:
Demek ki, kriz, ilk bakışta nesnel bir yönüyle
kendisini bize tanıtıyor. Fakat, aynı zamanda
öznel bir süreçte, yani hasta ateşinin çıktığını
hissedebiliyor, hatta bu hissediş hastalık aynı
olsa bile, hastadan hastaya farklılıklar göste-
rebiliyor. Demek ki, bunun bir de öznel yanı
var. Bu öznel yanına, Tarık arkadaşımız ve
birkaç çalışma, farklı boyutta değinmeye ça-

lıştılar. Bu da son dönem çalışmalarının özel-
liklerinden biridir.

Fakat, bir şey daha var. Böyle bir malumu
ilan anlamında olmasın, ama kendimi vurgula-
maktan alamam. "İktisadi kriz" dediğinizde, ki
şu 3 günlük oturumda kastedilen odur zanne-
diyorum. Demek ki, bir de iktisadi olmayan
krizler var. O zaman kendimize şu soruyu sor-
mamız lazım: İktisadi krizler ne zaman ortaya
çıkıyor? Kavramlaştırılıyor, en azından kav-
ramlaştırılmasa bile algılanıyor. Benim takip
edebildiğim kadarıyla, iktisadi kriz, devreli dal-
galanmalardan farklı olarak, 1830'lardan sonra
ortaya çıktı, yani kabaca 19. yüzyılın ikinci ya-
rısında çıktı. Malumu ilan olsa da, vurgulama-
mızda yarar var. Demek ki, toplum iktisadiyatı
belirli bir noktaya geldikten sonra krizler söz
konusu olabiliyor. Örneğin, ondan öncekileri
kriz diye nitelendirmemek lazım. Bunların eski
Osmanlıca deyimleri var. Kriz, karşılığına
"buhran" diyorlar, ama bu iktisadiyatın belirli
bir evresine tekabül ettiği sürece "buhran"ı kul-
lanıyor. Ondaki önce "kaht" bir şeye işaret edi-
yor, "kesat" bir başka duruma işaret ediyor,
ama bunlar kriz değil. Demek ki, söz konusu
olan esas itibarıyla, içinden geçmekte oldu-
ğumuz ya da yaşamakta olduğumuz iktisadiyat
kapitalizm ise, bu kriz kapitalizmin krizidir ya
da kapitalizmin ilk krizidir; bunu herkes bilir.
Bilir de, fakat bu tür tartışmalarda, böyle kriz
tartışmalarında toplumsal olsun, siyasal olsun,
âdeta gökten zembille inmiş gibi bir şey var,
kriz dolaşıyor ortalarda. Bunu bir nitelendir-
meyle kullandığınızda, toplumsal olur, siyasal
olur, vesaire olur, fakat "nereden geldi, neye
oturuyor" konusu her zaman açık oluyor. Bu
açıklığın neyin üzerine oturduğunu, neyin için-
den konuştuğumuzu ve içinden konuştuğumuz
şeyi aşip, aşmayacağımızı belirlemek amacı-
yla bu vurguyu yapmak ihtiyacını duyuyorum.

Burada bir soru daha var. "Genel olarak
kriz, bir dönüm noktasını, bir karar verme anı-
nı, bir evreyi yansıttığına göre, burada krizin
vaktini tespit ve teşhis etmek mümkün müdür,
doğru mudur?" sorusu haklı ve doğru bir soru-
dur. Bir de, bununla bağlantılı önemli olan
başka bir şey daha, bunun süresi ne kadar-
dır? Krizin, bir süresi var mıdır?

Bunları da dikkatinize sunduktan sonra,
şöyle bir şey yapalım: Kriz, eğer zaman kısa
anındaki hızlanmış, tempolu bir gelişmeyi ifa-
de ediyorsa, yani bir dönüm noktasını ifade
ediyorsa, belli ki, burada şimdilerde çok moda
olmayan devrimci bir dönüşümü anlatır. De-
mek ki, krizin böyle bir şeyi var. Bunun nasıl

İşaya Üşür

**İçinden
geçmekte
olduğumuz
ya da
yaşamakta
olduğumuz
iktisadiyat
kapitalizm
ise,
bu kriz
kapitalizmin
krizidir
ya da
kapitalizmin
ilk
krizidir**

bir matris içinde gerçekleştiği, tanımlanacağı tartışmasına girmeyeceğim. Ama tarihsel krizlere baktığımız zaman, böyle bir özelliği var. Kriz öncesinde ve sonrasında tempo hızlanıyor, kendisinin dışında ve ötesinde başka bir şey oluyor; buna "devrim süreci" diyelim. Dolayısıyla, bu böyle yüzyılların getirdiği bir birikimin sonucu olarak ortaya çıkıyor.

Bir başka şeyi de kavramlaştırabiliriz. Bir de, evrimci bir süreçten bahsedebiliriz. Bu takdirde iki şey ortaya çıkabilir. Sistemin kendisi, üzerinde oturduğu kaideyi değiştirmeksizin, işleyiş mekanizmalarını temelden ve radikal bir biçimde değiştirmeksizin, bazı değişimler ortaya çıkar. Eğer, böyle bir durum varsa, sistemin kendi işleyiş mantığında oturduğu tabanda bir değişme çıkmıyorsa, demek ki farklılaşmış, ama yine aynı sistemin içindeyiz. Örneklemek son derece kolaydır. Örneğin, 18. yüzyılın kapitalizmiyle bugünkü kapitalizme varıncaya kadar bir sürü evrelerden geçer ve bunların hepsi de kapitalizmdir. Demek ki, kendi kendisini farklılaştırabiliyor.

Bunu böyle koyunca arkasından kriz öncesi durumlarla, kriz sonrası durumları konuşmak lazım. Benim de esas tartışmayı açmak istediğim nokta bu. İşte kriz öncesinde şu değişkenleri yapıyorduk, krizden sonra aynı değişkenler ne oldu? Yine kimseye atıfta bulunmak için söylemiyorum, bu kaba ampirizm bana çok da anlamlı gelmiyor. Onun yerine belki başka bir şey koymak lazım. Daha niteliksel, tarihsel eylemleri belirten gözlemleri koymak lazım. Bu, nicel tekniklerin nitel hale dönüştürülmesinden başka bir şey değildir.

Geçiş dönemi krizlerinden bahsetmemiz doğru ve mümkün olur. Bana göre, bugün ya da bir süredir krizden bahsederken, bir geçiş dönemi krizinden söz ediyoruz. Peki, bu geçiş dönemi krizlerini nasıl nitelendirebiliriz? Bir iki temel noktaya değineyim. Geçiş süreçlerinde, toplumsal, iktisadi bireyler, gruplar, sınıflar arasında kaymalar, yeniden dağılımlar meydana gelir. Bunun anlamı, sınıf ilişkisi ve çelişki-

lerinin, iç veya dış failerin dava niteliklerinin, fakat esas itibarıyla da ilişkisel düzeylerinin değişmesidir. Bana göre, kriz tartışmalarında çok gündeme gelmeyen, ele alınmayan makrolardan biri de budur.

Peki, bu geçiş süreçleri nasıl biter? Eğer, bu sözünü ettiğim failerden biri veya birkaçı karar haline gelmişse, krizlerin sona erdiği söylenebilir, ta ki bir dönemki krize kadar. Yine, krizlerin, Türkiye'ye ilişkin söyleyeceklerimde kullanacağım çok temel bir özelliği var. Genellikle iktisatçılar olarak, bu söyleyeceğim terminoloji içinde olmasa bile, kastedilen şey şudur: Krizlerde, üretme yöntem ve tekniklerinde değişimler ortaya çıkar. Fakat, gözden kaçırılan bir şey şudur; belki, burada değişimler ortaya çıkar, ama bunlarla birlikte bu üretme yöntem ve tekniklerini etkileyen ve ondan etkilenebilen sınıfların, grupların, bireylerin dünyaya bakışları, kendilerini algılayışları, ide-

olojileri de etkilenir. Ben, bunu önemsiyorum, Türkiye bağlamında da bu perspektiften bakmaya çalışacağım.

Fakat, tartışmalar da benim dikkatimi çeken bir şey daha var. 1789 sonrasında çok ilginç bir şekilde kriz tartışmalarının yapıldığını biliyoruz. Fakat, oradaki tartışma eksenini biraz farklıdır. Cumhuriyetin yurttaşlarının, sadece eşit vatandaşlar olarak değil, öyle bir iktisadiyat oluşturalım ya da nasıl bir iktisadiyat ortaya çıksın ki, cumhuriyetin yurttaşları sadece iktisadi olarak eşit bireyler değil, toplumsal olarak da eşit bireyler haline gelsinler. Bu ve buna benzer şekilde formüle edilecek sorular, çok revaçta olan sorular değil, mekaniklik amacın bir sonucu da budur. Birtakım sentetik göstergelerden hareketle, "enflasyon böyle mi oldu, şöyle mi oldu?" diye bir sürü göstergeler yapabiliriz, ama bu temel olduğunu düşündüğüm konuyu çok da fazla o perspektifte, farklı bir evrenden bakma aşamasını, ben doğrusu yapılan bu kriz tartışmalarında, ilgili literatürde büyük eksiklik olarak görüyorum. Büyük çalışma yapmışsak, bir istatistik

İsaya Üşür

Geçiş süreçlerinde, toplumsal, iktisadi bireyler, gruplar, sınıflar arasında kaymalar, yeniden dağılımlar meydana gelir

anlamında söylemiyorum, ama izlenim anlamında söylüyorum. 1998'de hepimizin tanık olduğu şey, bir iki şey çıkıyorsa, bu tür soru ve sorunsallara işaret eden çalışmalar varsa ne aladır.

Türkiye'ye ilişkin bir şeyler söyleyeyim. Mekanik açıdan baktığınızda, Türkiye'deki veya herhangi bir başka ülkede krizin önemli bir tahlilini çıkarmak kolaydır. Dönüşümde sapmalar ortaya çıkar, etikete sapmalar, değişimler ortaya çıkar, işsizlik olur, suç oranlarında artışlar olur, iflaslar meydana gelir, psikolojik ve psikosomatik hastalıklarda artışlar görülür vesaire, daha bir sürü şey sayabiliriz, ama zannediyorum bunlar yeterlidir. Bunların her birini aldığımızda, önemli ölçüde bir gerçeklik payı da taşıyabilirler. Fakat, bütün mesele bunları teker teker ele alıp, nicelleştirip, "burada bu olmuştu, bu sayı şuradan şuraya çıkmıştır, şu yükseklikten şuraya inmiştir" demek epay şeydir, ama her şey de demek değildir. "Bölüşüm, eşitlik, demokrasi eksenslerinin ara kesitini alıp, buradan ne çıkıyor, Türkiye'yi bu açıdan nasıl değerlendirebiliriz, değerlendirebilir miyiz?" sorusunu ben değerlendirdiğimde, kendî gözlemlerime, yapılan araştırmalarına, sabah hocanın bahsettiği o çalışmalardan Erdoğan'ın editörlüğünü yaptığı "Yoksulluk Halleri" diye bir çalışma ve başka şeyler üzerine biraz genellemeler yapmayı da peşin peşin göze alarak, ama her birinin ampirik, tarihsel örnekliklerini de sağlam kurmaya çalışarak baktığınız zaman şunu görüyorsunuz: Özellikle Türkiye'de yaşanan kriz döneminde, bu söylediklerimi saklı tutmak kaydıyla, birkaç zamandır tartışmaların yoksulluk ve yoksulluk üzerine odaklaştığı görülüyor. Yoksulluk, belirli bir evrede tüketim düzeyinin bir anda aşağıya düşmesi, yani biyolojik varlığını sürdürme tehlikesini getiriyor. Ama sadece bu değil, yoksulluk, bir yerden sonra ve bugünlerde Türkiye'de de, dünyanın öteki ülkelerinde de bir dışlanmışlığı, bir ötelenmişliği de beraberinde getiriyor. Bu dışlanmışlık, ötelenmişlik, sadece varsıl olanların yoksul olanları dışlaması değil, öyle bir boyut var, fakat onunla sınırlı değildir. Benim gözleyebildiğim, okuyabildiğim, anlayabildiğim kadarıyla dışlanma, yoksulların kendilerini dışlamasıdır. O deyim kullanmak doğru olabilir, yani kendilerini evden dışlıyorlar.

Bununla bağlantılı olarak bir başka ilginç şey daha karşımıza çıkıyor. Öteki oluşturulurken, ilginç bir biçimde öteki hep kötü oluyor. Örneğin, etik değerlerden yoksun oluyor. Fa-

kat, kendileri hep iyi oluyor, "o kötüdür, o şunu yapar, vallahi ağabey biz iyiyiz, bizde hiçbir şey olmaz, sapaşğlam insanlarız" Bu basit bir şey değildir. Burada bir ölç alma var, kendisini yücelterek ondan ölç alıyor, yani "senin paran var, sen şu koşullarda yaşıyorsun, ama bende de ahlak, dürüstlük, yiğitlik var. Dolayısıyla, ben senden üstünüm"

Yine, bununla bağlantılı olarak bir optik bozukluğu ortaya çıkıyor. Mesela, kendi gelecek konusunun hemen yanındaki bir apartman dairesinde biri oturduğu zaman, husumetini ona yöneltiyor. Muhtemelen, o apartmanda oturan da çok varsıl falan değil, ama husumet ona yöneliyor. Benzetmeler şuna dönüşüyor: "Ben de beşinci katta otursam" optik bozukluğuyla, apartman dönüştürsün, ama ben bir eşitlikçi toplum tahayyül ve tasavvuru kesinlikle görmedim. Daha da ilginç bir gözlemimi aktarmama izin veriniz. Bunu dinsel terminolojiyle ifade ettiklerinde, karşımıza ilginç bir "Allah" kavramı çıkıyor. Yoksulluklarını Allah'la, Tanrıyla açıklamaya çalışan kesimlerde şöyle bir şey var: "Allah, onu öyle yaratmış, bizi de böyle yaratmış." Tercüme ederseniz; Allah da, biraz eşitsizlikçi bir Allah, yani eşit yaratmamış. Dolayısıyla, o eşitsizlikçi bir şey olduğuna göre, bizim de bunu kabullenmemiz lazım; zannediyorum, esprili bir şekilde bunu böyle tercüme edebiliriz.

Yine, bu tür algılayışlarda mesela demokrasiden hiç söz edilmiyor, "Demokrasi" sözcüğü neredeyse geçmiyor, seçimler söz konusu oluyor. Seçimlere de ilginç bir biçimde araçsallık yükleniyor. "Biz, şu partiye gidersek, oradan şunu alırız, benim onun görüşlerine inanıp, inanmama zorunluluğum yok." Hatta "Ağabey ne yapalım? Oraya gittik, ekmek parası, oraya da gitmesek ayakkabısız kişi geçiremeyecektik, öğle yemeği yiyemeyecektik." Bu, dışlanmışlık meseleleriyle birleşince demokrasi ve gelecek açısından, gerginlik yaratıyor. Bakın, bütün bu söylediğim şeyler birleştiğinde, yöneten-yönetilen ilişkisi anlamında, demokrasi referansınızı bizzat beşerinin kendisine değil, beşerinin üstünde ve ötesinde güçlere veriyorsanız, seçim de yapsanız buradan demokrasi çıkmaz.

Biraz sert bir genelleme yaptığımı peşinen kabul ediyorum, ama bunu da göze almak durumundayım. Toplumun en ince dokularına kadar, kılcal damarlarına kadar, egemen olmaya başlayan süreç bu süreçtir. Yüzde 34'lük oyun bir anlamı var ise, buradadır. Top-

İşaya Üşür

**Yoksulluk,
bir yerden
sonra
ve
bugünlerde
Türkiye'de de,
dünyanın
öteki
ülkelerinde de
bir dışlanmışlığı,
bir ötelenmişliği de
beraberinde
getiriyor**

lumsal egemenlik böyle kurulur, arkasından siyasi egemenlik aranır. Siyasi egemenlik aranılmıyorsa izlenimi bırakılıyorsa, eğer benim buraya kadar atlaya, zıplaya verdiğim analiz biraz doyurucu geliyorsa, bunun arkasından siyasi egemenlik istesenez de, istemesenez de gelir. Dolayısıyla, yapılacak şey toplumsal egemenlik alanlarını bir şekilde daraltmaktır.

O konuda da uzun şeyler söyleyecektim, fakat vaktimi fazla fazla kullandım. Efendim, sabrınız için çok teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Sayın İşaya Üşür'e teşekkür ederiz. Sorun çok boyutlu ve derin olunca, dar zamanlara sığdırmak oldukça zor oluyor. Sayın Şükran Soner'i dinleyeceğiz, buyurun.

• **Şükran Soner** - Teşekkür ederim. Ben, önce Mübaccel Hoca'ya teşekkür ederek söze girmek istiyorum. Hoca, vurgulamasında her ne kadar kendisinin tabu sayılan araştırma türlerinin, bugün artık Dünya Bankası tarafından bile yaptırılır olduğunun altını çizdiyse de, bu araştırma sonuçları için gerçekten sosyal ve bilimsel senteze gelince, işlerin boyutu farklı oluyor. Hoca, orada farkını bir kez daha ortaya koydu. Benim, bugüne kadar hiçbir yerde dinleyemediğim netlikte, bugünkü iktidarın analizini yaptı. Hocanın cümlesi şöyle idi: İktidardaki partinin, Ortaçağın bu yardımlaşma kavramlarını odak yapmış güçle iktidar olduğunu ve bilgiye dayanmayan, tarikatlara dayanan bu iktidarın bireyler olarak yeni olduğunu, ama bir çağdaş toplumu nasıl yönetebileceği konusunu sordu ve orada da bu yardımlaşma, himaye dar bir tarikat çerçevesinde olası olan bir gerçeğin, ülke çerçevesinde bütün bireylerle uzatabileceğiniz bir yardım eli olamayacağına göre altından nasıl kalkacaklarını merakla beklediğini söyledi.

Hocamızın bu vurgulaması çok önemliydi ve ben buradan soruyu sorarak yola çıkmak istiyorum. Bilgi çağında, teknolojik devrim çağında, özellikle küreselleşme anlatırken bunu vurguluyorlar- nasıl böyle bir toplumsal eğilim, hem de krizlerin arkasından yenilik adına, kurtuluş adına gündeme geliyor? Odağı da himaye, yardımlaşma, yani 18. yüzyılın kapalı toplum yardımlaşma sistemi nasıl geçerli oluyor? Bu soruyu sorarken, bize özgü olarak da sormamız çok yanlıştır. Dünyaya özgü olarak sormamız gerekiyor. Dünyada en zengin kuzey ülkelerini de alın, onların kendi çapında, yoksul güneyde patlamış boyutlarda bunun nasıl yaşandığının birkaç örneğini anımsayalım. Örneğin,

benim doğduğum eski Yugoslavya, çok kültürlü toplum uygulamasının dünyadaki en gelişmiş örneğinden sonra, Slav kökenli Ortodoks Sırlar, -ki komünizm ideolojisinden, eğitiminden geçmişler- kendileriyle aynı ırktan olan Müslüman Slavları Bosna'da nasıl yok etmeye çalıştılar, yaşadık. Kosova'da Arnavutlarla Sırlar ırk ayrımına göre birbirlerini kestiler. Uygur Batı, zengin kuzey, çok kültürlü bütün içinde bir Yugoslavya'yı Avrupa Birliği içine alırsa, çok kültürlü kavramının Avrupa Birliği'nde gelişmiş kültürlerin çıkar ittifakını zedeleyeceği kaygısı altında parçalayarak, kendi kültürüne yakın olan Hırvatistan ve Slovenya'yı önce almayı seçti. Orada zengin kültürlerin çıkar ittifakında bir yabancı düşmanlığı var. Sokaktaki bir İngiliz'e gidin, önce sömürge ülkelerinden gelen yabancılardan yakınıdır.

Çok tipik bir başka örnek, Sovyetler Birliği'nin parçalanması sonrasında ekonomik krize giren Rusya'da mafya ilişkileri, yeni kapitalizm oluşumunda çok belirleyici olmuştur. Arnavutluk doğasına bakın, dağlık bir bölgedir, kaçakçılığa çok uygundur, Sicilya'ya çok benzer bir yapısı vardır. Arnavutluk mafyası ekonomiye hâkim olmuştur. Şunu demek istiyorum: Bizim ülkemizde ve dünyada, az gelişmiş ülkelerde çok daha boyutlu olmak üzere, bilimsel teknoloji devriminin tersine, bir himaye sisteminin araçları gündeme gelmiş, hortlanmış, çağdışı ilişkiler söz konusu olmuştur. Bunun, ülke ve dünya ölçeğinde çok ciddi nedenleri olması gerekir ve bunu sorgulamamız gerekiyor.

Ben, yine hocalarımızın analizinden geliyorum. En eğitimlisinden, en eğitimsizine kadar ücretiyle geçinen orta sınıf içinde geniş yelpazedeki kitlelerin, kendilerini var edebilme, geçinebilme, ayakta kalabilmeyle ilgili örgütlülüğünün nasıl geliştiğine kabaca bakmak gerekiyor. Kapitalizme de bakmak gerekiyor, çünkü bugünkü süreç tamamen kapitalizm kalıpları içindedir, ama biraz öncesine inmek gerekiyor. Fransız Devrimi sonrası kapitalist süreçte, sanayi toplumlarındaki güvenlik arayışlarında Marksizmin gelişmesiyle birlikte, kapitalizm içinde de sosyal çözümler gelişmiştir. Partilerin ideolojileri vardır. Siyasi partiler. Bunlar, orta sınıfların çıkarlarını da kucaklayan en üst örgütlenme ve en belirleyici kurumlardır. Bunlar, Marksizmin uygulandığı ülkelerde içeriği tartışılır, ama "sosyalizm modeli" adı altında kapitalist ülkelerde de "sosyal demokrasi, sosyal devlet kavramları" adı altında pek çok güvenlik kurumları oluşturmuşlardır. İşçi

Şükran Soner

Az gelişmiş
ülkelerde
çok daha
boyutlu
olmak
üzere,
bilimsel
teknoloji
devriminin
tersine,
bir himaye
sisteminin
araçları
gündeme
gelmiş,
hortlanmış,
çağdışı
ilişkiler
söz konusu
olmuştur

sınıfının refleksi, grev ve sendikaları yaratmıştır. Arkasından da evrensel ölçekte sendikal ve grev haklarıyla donanmış bir sendikacılık hareketi oluşmuştur. Çok güçlü, etkili olarak meslek örgütlenmeleri, demokratik kitle örgütleri vardır. Ama Doğu Bloğu tehdidi ortadan kalktıktan sonra, serbest piyasa ekonomisinin sadece sermayenin evrensel örgütlenmesi, ama emek çıkarları adına evrensel örgütlenmenin bu yarışta kalması sonucunda, ücretli kitleler her ülkede kendine göre örgütlülüğe büyük bir kayba uğramışlar, yoksulluğa ve yoksunluğa düşmüşlerdir. Ne anlamda? Hem kimlik anlamında, hem çıkarlarını koruma, maddi fiile çıkarma durumları anlamında düşmüşlerdir.

Ben, şöyle bir örnek de vermek istiyorum. Türkiye'de bir uluslararası sendikal toplantı vardı. İki Almanya'nın birleşmesiyle ilgili bir haber geldi. Hepsi de Batı sendikacılık hareketinin liderleriydi. İçeriye gittim ve esprili olarak onlara "gözünüz aydın iki Almanya birleşiyor" dedim, bütün sendika liderleri hep birden "eyvah" diye bir refleks verdiler. "Ne oluyor? Bunu çok istemiyor muydunuz?" dedim, "İstiyorduk, ama çok hızlı oluyor. Biz örgütlülük ve ideolojik olarak, bu hızlı gelişime hazırlık yapamadık." Hazırlık yapamadık, en zengin ülkelerde, örneğin İngiltere'de 8 milyon sendikalıdan, Thatcher iktidarından bugüne 4 milyona sendikaliye düşüşü söz konusudur. Kural dışı, kayıt dışı ekonomide çalışanların, çok düşük ücretle kadın, çocuk emeği sömürsüyle çalışanların, İngiltere de bile 2,5 katında bir patlama gibi sonuçlar getirdi.

Bizdeki rakamlarla nereye geldiğimizi anlatmak için söyleyeyim. Bizim iki miladımız var; hem küresel saldırı, hem 12 Eylül. Zaten o onun uzantısıydı, ama bizdeki sonuçları hızlandırma bakımından, yani bir yoksul güneyletilmesi ve ideolojik anlamda da emekten, toplumdansa örgütlülüğün püskürtülmesi, küresel modelde Türkiye'ye biçilen rolün daha iyi dayatılmasında 12 Eylül bir milattı. 12 Eylül'e girerken, Türkiye'de kayıtlı ekonomide çalışan 3 milyon sigortalı işçi vardı. Bu bir kamu desteğiyle, siyasi erk adına ideolojik bir seçimdi. Tabii, bu bir sosyal devlet anlamına da geliyordu. Üç milyonun bir buçuk milyonu sendikaliydi, ki dünyadaki en yüksek oranlardan biriydi. Bugün 5 milyon sigortalı işçimiz var. Sendikalı işçi sayısı 700 bin civarındadır, Kamuda kalmış 500 bin atarsanız, anlı şanlı özel sektörümüzün tümünde 200 bin sendikalı işçi var; örgütlülük bu.

Düşünün, ücretlinin kurumsal olarak boylesine boşlukta kaldığını... Bir de en büyük boşluk ideolojik boşluk, siyasi partilerin kimliği kalmamış. Tamam, demokrasi oyunu devam ediyor, biraz önce Hocam demokrasiyle ilgili tehdidi vurguladı. İdeoloji olmayan partiler, işte eskiden kapitalizmin, Marksizmin tehdidi karşısında Marksizmden esinlenerek, sosyal devlet çerçevesinde uyguladığı bir sosyal demokrasi vardı. Yelpezesi çok değişiyordu, ama sosyal devlet kurumları, sosyal güvenlik sistemleri, sigortalar, ücretli izinler falan çok ciddiye. Bugün Uluslararası Çalışma Örgütü, kendi sözleşmelerini, yani en asgari ölçülerinin milat olduğuna karar verdi. En aşağıdaki ler, kuralsız, düzen dışına atılmışlar için ne gibi önlemler alacağı konusunda, işte bir yandan dünya ölçeğindeki vahşi kadın, çocuk sömürsüne karşı nasıl önlem alırız? Diğer yandan da, yine sermayenin bu serbest piyasa, yani sınırsız gelişebilme ve sosyal bedelden vazgeçmesinin şeyi olarak, esnek çalışma, çalışma karşılığı ücret gibi kavramları yerleştirmeye çalışıyor. Yıllık izin, hastalık hali, sigortası yok. "Bilgi, teknoloji çağında üretim" derken, insanın en verimli saatlerini kullanıp, insanın üretmediği saatler için toplumsal bedel ödememek, serbest piyasa kuralları falan gibi bir akış var. Bu akışın ana ekseninde görmemiz gereken bir şey var. Şu hızlı gelişimde, bilimsel, teknolojik devrimin kuralsız olarak, para sistemleri ve giderek emperyalizmin kuralları içinde işletilmesinin sonuçları var.

Küreselleştik, sermaye küresel ve çıkarlarına küresel olarak bakıyor, küresel olarak işliyor, üstelik öyle bir dolaşım var ki, bunu biz demiyoruz, dünyanın en büyük bankerı Soros diyor. Bizim bir günde dolaşan paramızın 10 binde birini veya ikisini vergilendirmeye kalksak, dünyada eğitimsiz, aç ve hastalıklı insan olmayacak, Dünyanın her yerinde insanlar bundan ölüyor ve sistemin ürettiğini şu an sadece bu. "Sermayenin sosyalleşmesi" diyoruz. Bu kavram, aslında sosyal demokrasiden çok farklı bir kavramdır. Dünya Bankası uzmanlarının kullandığı terminolojiyle kullanayım. Sosyal kapital, Soros'un acıdığı kadarıyla fonlar yaratarak, kendi büyük kazançlarından sadaka usulü yardım yapmasıdır. Bu sadaka usulü yardım, zaten ilkel toplumlarda vardı ve insanlar çaresiz kaldığında bunu kullandılar. Her ülkenin, her toplumun, insanların yaşadığı ortamın koşullarına göre, eski yüzyılların çağdışı kurumlarına sığınarak reflekslerini verdiler.

Şükran Soner

**Bugün
5 milyon
sigortalı
işçimiz
var.
Sendikalı
işçi
sayısı
700 bin
civarındadır.
Kamuda
kalmış
500 bin
atarsanız,
anlı şanlı
özel
sektörümüzün
tümünde
200 bin
sendikalı
işçi var;
örgütlülük bu**

Çağdaş reflekslerde, henüz insanla ilgili örgüt-
lülük yok.

Bir şeyin altını çizmek istiyorum. Bugünkü dünyada insandanı yana olan tek örgüt Birleşmiş Milletler'dir, başka yok. O da ne kadar bağımsız görüyorsunuz, hep birlikte izliyoruz. Küreselleşen dünyada bütün evrensel örgütler sermayenin, para ve finans kuruluşlarının örgütleridir. O zaman bunun bilimsel, teknolojik çağın doğal gelişimine aykırı vahşi bir emperyalizm süreci olduğunu görmemiz gerekiyor; bütün sonuçları yaşıyoruz.

En çarpıcı sonuçlardan biri, demokrasinin en çok geliştiği AB içinde, AB'nin gücündeki birleşme potansiyelinin doğrudan doğruya ortak paraya geçişteki hızlı yol alışını, büyüme yol alışını var, ama buna karşılık AB'nin evrensel değerleri neydi? İnsan hakları, sosyal devlet, sosyal kurumlar, sosyal paylaşımları; bunların hepsinde sapma var. Bu bilimsel toplantılarda en yetkililerine soruyorsunuz, "Kopenhag Kriterlerinin hani sosyal boyutu, hani emek, sendikalar hakları boyutu, hani o standartları vardı?", "Efendim, sosyal haklarda ortak değerlere ulaşmak zor oluyor, standartlarda tartışma çıkıyor. Onları, onun için şimdilik gündem dışı bıraktık." Kopenhag Kriterlerinin, bizdeki mektuplardaki boyutuna bakıyoruz, tamam, insan hakları doğru, ama hangi eksende insan hakları var? Sadece mülkiyetin kutsal olduğu insan hakkı kavramından yola çıkılıyor. İnsan hakkı kavramında, bugün dünya felsefe birliğinin, bu çağa uygun, en gelişmiş yorumlarıyla, bugün insan hakları olarak düzene dayatılan çerçevede arasında uçurum var. Bizde dayatılan çerçevede mülkiyet kutsal, piyasa ekonomisi kutsal, ama insan için ekonomi diye bir kavram yok. İnsanın en doğal hakları, sağlık, eğitim hakkını, yaşama hakkıyla özdeş olan boyutları, yani bu ülkede insanlar ilaç alamadıkları için ölüyorlarsa, asla hafife almıyorum, ama yaşama hakkının işkence boyutunu aşsak ne yazar. Tabii ki, işkenceyi şiddetle reddediyorum. İşkenceden ölenlerin veya mağdur olanların yüzlerce, binlerce katı çocuk tedavi olamadığı için gelişmiyor, boyu, kafatası, zekası geri kalıyor.

Yine, bir başka araştırma vardı. Kitlesel işsizliğe iş yaratmadaki veriler, yani bir de iş yaratmanın maliyeti var. Bir insana iş yaratmanın maliyeti o kadar yüksek ki, milyonlarca işsizimize iş yaratmayı ekonomik biçimde asla karşılayamadığımız için, sosyal bilimciler "el insaf, bu aşağıdaki yüzde 20'nin ölmemesi için, sadece yaşabilmesi için, sadaka kavramı

içinde değil, bir hak kavramı içinde kamu sorumluluğu olsun ve devlet bunlara belli bir rakamda yardım etsin" deme noktasına gidiyoruz. Burada gerçekten bir çarpıklık var.

Doğrudan doğruya spesifik krizle ilgili bir başka çarpıklık, Hocamız biraz önce vurguladı, krizler aynı zamanda bir devrimdir. Aynen şöyle tanımladınız: "Krizlerde üretme, yönetme ve tekniklerde değişiklikler olur", "Bizde ve dünyada yaşanan krizlerde bu değişiklikler nasıl oluyor?" diye bakalım. Sistem, doğrudan doğruya dini, imanı olmayan paranın kurtallarına göre çözüm ürettiğinde, bu değişiklikler devrimci insandan yana çözüm üretmiyor, her krizden sonra paylaşımındaki haksızlık ve kaynak aktarımı, hem yoksul güneyden zengin kuzeye doğru, hem ülkeler içindeki kitlelerin çoğunluğunun yoksullaşması adına azınlığın ayakta kalması, yani IMF reçetesi bankacılık sistemini kurtarmak üzere bize geliyor. Tamam, paranın karşılığını alma kuralını içinde bakalım, onun içinde bile bir mantığı yok. Borcun borçla ödenmesi mantığı içinde ekonomik veri nedir? Ben ekonomist değilim, ama üretim artışıyla, ihracatla açığı kapatmaktır, temel felsefe budur. Pekî, bize dayatılan reçetede "siz tüketin, üretmekten vazgeçin, bütün fabrikalarınızı kapatın, Amerika'nın iktidârını Türkiye'de pazarlayalım" konusunun, bu ekonomik veriyle ilişkisi, krizden çıkış reçetesiyle bağlantısı nedir? O zaman demek ki, krizlerde bir başka çarpık kaynak aktarımı var. Sadece yoksul güneyden, zengin kuzeye mi? Hayır, değil, zengin kuzeye alternatif güç oluşturan kaynaklardan da öyledir.

Japonya, hep mucize diye sunuldu. Asya Kaplanlarında kriz oldu, nasıl olduğuyla ilgili bir şaibe var. Onun sonuncundan bir veriyi geçenlerde duydum ve ürperdim, bu boyutu olduğunu bilmiyordum. Japonya'nın kendi insan ilişkileri ve sosyal yapısında toplum, krizden korunmak üzere tüketimi indirip, en çok kapandığında, aile ilişkilerinde de kadınlar hem bir önceki kuşağın yaşlılarına bakıyorlar, hem çocuklarına bakıyorlar, hem de çalışıyorlar. Tabii, çalıştıkları için belli bir kültürleri var, tükenmişler ve bir çocuk doğuruyorlarmış. Japonya'da, yıllardır nüfus artışı bir aileye bir çocuğa dönüşmüş. Buna rağmen mülkiyetçi bir işsizlik var. Olayın geçişine bakın, 1986'da Amerika'da büyük bir yerli malı kampanyası var. Japon rekabeti karşısında, ABD'deki sanayi ve tekeller krize girince, kapılar kapatıldı, Asya Kaplanları krizi girdi ve

Sükran Soner

Bize dayatılan çerçevede mülkiyet kutsal, piyasa ekonomisi kutsal, ama insan için ekonomi diye bir kavram yok

zengin kuzeye doğru bir kaynak aktarımı oldu, yani zengin kuzeyin bir başka merkezi bile tahrip edildi.

Sonuç olarak, şu anda sadece paranın çıkarlarının, kurallarının geçerli olduğu bir küreselleşme ve bilimsel, teknolojik devrim, yani evrensel ölçekte vahşi bir emperyalizmin ilkel boyutlarını yaşıyoruz. İnsanlık, ideolojik anlamda, ülkelerde ve dünya ölçeğinde alternatif görüşleri üretiyor, ama yeterli savunma aracını ve örgütünü sağlayamadı. Özellikle sosyal bilimciler açısından önemli olan boyut, ücretle yaşayan ve göç etmiş veya kendi ülkesinde olsun, kitlelerin güvenilirliğiyle ilgili, onlara yanıt vermesi gereken gerçek örgütlenmeler sağlanamadı. Siyasi partilerin ideolojileri yok. Bugün artık gerçek demokrasi yok. Eğer Sosyalist Enternasyonal'de, eşitlikten sadece kadın-erkek eşitliği olarak söz edilmişse, orada hiçbir kavram kalmamışsa ve seçim kampanyasında Schröder'le Kohl partileri ikisi bir arada karşımıza çıkıp "aramızda hiçbir fark yok" diye açıkladılar. Ama "Kohl'ün eskiyen yüzüne yeni yüz arıyoruz" diye seçimler yapıyorsa, o zaman siyasi partiler kitlelerin, toplumun, ücretliyle geçinen yüzde 90 çoğunluğunu örgütlülük olarak sorunlarına yanıt vermiyorlar.

Kalmış tek ilişki, sermayenin lütfedip sosyal kapital ilişkisidir. Sermayenin verdiği burs fonuyla sanat, üniversitede bilimsel araştırma, yok sermayenin finanse ettigi ve yönlendirdiği yöne doğru giden bilimsel araştırma var.

En yaşamsal alanlardan ilaç örneği vardır. Türkiye'de 80 öncesi iyi kötü, çarpık ciddi üretim firmaları vardı. Bütün uluslararası firmalar Türkiye'de üretim yapıyordu. Bugün onların yerine seramik yapıyor, çünkü tekelin çıkana, ilacı merkezden üretip, yüzde 75'e kadar varan oranda Türkiye'ye hazır ilaç olarak pazarlamak çok daha kârlı geliyor. Ondan sonra Türkiye'deki sosyal güvenlik sisteminin batması olanaksızdır. Bugün insanlar ilaç alamadıkları için tedavi göremiyorlar; böyle bir süreci yaşıyoruz.

Bu süreçte krizler ne yazık ki, devrimci bir ilişkiyi getirmiyor, çünkü krizin çözüm reçeteleri insandan yana değil, doğrudan doğruya sermayenin krizine çözüm üretmeden yanadır. Sadece bankacılık sistemine çözüm arayan bir kriz çıkış ünitesi, bu ülkenin krizden çıkışının ünitesi olamaz. Ben, sosyal demokrat bir parti başkanı olarak Sayın Baykal'da kınıyorum, öyle bir reçeteyi krizden çıkış ünitesi olarak pazarlama lüksleri yok. Bu krizden çıkış

reçetesi değil, biz insandan yana krizden çıkış reçetesi istiyoruz.

Ak Parti'nin, Allah-sadaka-yardım-vakıf-tarikat ilişkisi içinde buna çözüm getirme şansı hiç yok. O da zaten baştan lade olmuş durumdadır. Üstelik kendini kabul ettirme adına, onun sisteme teslim olma eksenleri, bu ülkenin insanların aleyhine çok daha zikzaklı, yamuk, çarpık, tehlikeli oluyor. Irak savaşından, Kıbrıs konusuna, Avrupa Birliği üyeliğindeki davranış biçimlerine, reflekslerine bakın, pot üstüne pot kınıyorlar ve bu daha da tehlikeli bir yapılanmadır.

İnsanlık, ne dünyada, ne de ülkemizde sadakayla değil, gerçek insan haklarının evrensel değerleriyle çözüm üretecektir. İnsan haklarının gerçek evrensel değerlerinde, serbest piyasa ekonomisi kutsal değildir. İnsan hakkı, gerçekten yaşama hakları ve temel özgürlükleriyle sınırlıdır. Serbest piyasa ekonomisi kutsal değildir. Tam tersine insandan yana, paranın insanı ezen bütün sistemdeki çarklarına karşı bir fren üretilmesi gerekmektedir. Elbette, beyin yıkamada kullanılan siyasi partiler, sendikalar, demokratik kitle örgütlerinin çağımıza göre yeniden örgütlenmeleri gerekiyor, ama onların terk edilmemesi gerekiyor. Ülkeler, sivil toplum örgütlerinin mucizesiyle kurtulamaz, gerçek ideolojik partilerin olduğu ve ideolojik partilerin toplumun çıkarlarından yana açık ideolojilerle seçim savaşımı verdikleri gerçek demokrasinin geçerli olduğu ortamlarda kurtulur; insanlık yeniden örgütlenecektir.

Teşekkür ediyorum, saygılar sunuyorum.

• **O. Başkan** - Sayın Şükran Soner'e çok teşekkür ediyorum. Sözü Sayın Fulya Atacan'a veriyorum. Ben, "iki konuşma bağlantılı olacak" dedim, ama optik farklılık çok belirgin biçimde olacak. Buyurun.

• **Fulya Atacan** - Umanım, üçüncüsündeki optik farklılık daha da fazla olmaz. Ben, bu genel kriz meselelerinin ötesinde daha sınırlı bir konudan bahsedeceğim. Daha çok durmadan referans verileri, ama nasıl işlediğine, ne olduğuna pek karar veremediğimiz tarikat meselesi hakkında biraz konuşacağım. Tarikatların toplumsal yaşamda, nasıl yeniden üretildiği, hangi mekanizmaların üzerinde temellendiği meselesi üzerinde duracağım ve bunun o gruplara üye olan insanlara getirdikleri, onların bu örgütlenmeleri bir yaşam stratejisi olarak benimsemelerinin arkasındaki temel dinamikleri tartışmaya çalışacağım.

Şükran Soner

İnsanlık,
ne dünyada,
ne de
ülkemizde
sadakayla
değil,
gerçek
insan
haklarının
evrensel
değerleriyle
çözüm
üretecektir

İlk önce söylemeliyim ki, benim konuşacağım grup, hiç de burada konuşulan toplumun yüzde 5 ya da 10 olduğu söylenen, biyolojik olarak hayatta kalabilmesi için ciddi güçlüklerle karşılaşan "kentsel yoksullar" ya da "under class" denilen, böyle tanımlanan bir grup değildir; bu grupların içinde tarikatlar yok. Bu grupların çok küçük bir kısmı için, belki kırdan kentte göç ederken, kır kökenli tarikat bağlantılarını buraya taşıyanlar olabilir, ama bunların da sayısal olarak çok büyük olduğunu zannetmiyorum. Yaşam stratejisi içinde tutunmaya çalışan gruplardan bahsederken, asla bu kent yoksullarından bahsetmiyorum. Bir anlamda, ne çok ciddi anlamda bir dindarlık var, ne de dinsel grupların bu kent yoksullarına bir el uzatması var. Tamam, Ramazan ayında orada gidip erzak dağıtmak ya da çok sınırlı bir şekilde para vermek var ki, çok farklı yerlerde son derece tesadüfi bir şekildedir.

Bu grubun, kentsel yoksulların seçim sürecinde çok etkili olduklarını zannetmiyorum. Bu kent yoksullarının ne kadarının seçmen listelerinde adları olduğuna dair çok ciddi şüphem var. Onun için onlar ne kadar oy kullandılar; bilemiyorum. Ama çok daha önemli bir şey var. Bugün sabah Mübaccel Kıray referans verdi, daha çok alt-orta ve üst-orta gelir grubundaki insanların yaşam strateji olarak kullandığı networklerden, ağlardan biri, tarikat ağlarıdır. Süreç içinde 1960'larda bu insanların bir bölümü kırdan kentte göç ederken, kentte uyum sağlayacak mekanizmalara sahip değillerdi, yani ne eğitimleri, ne iş deneyimleri, ne meslek yapıları burada derhal kent yaşamı içinde kendilerine yer edinebilecek bir düzeyde değildi. Bunlar, gelirken her şeylerini bırakıp gelmediler, kendi değerleriyle, oradaki bağlantılarıyla birlikte geldiler ve kentte yaşama tutunma stratejileri geliştirdiler. Bu stratejiler de genellikle klientalist ağlar biçiminde oldu.

Yine, sabah Mübaccel Kıray bahsetti, işte hemşehrilik bağlarından, siyasal partilerin geliştirdikleri siyasal patronaja kadar farklı mekanizmalardı. Bu mekanizmalardan biri de, 70'lerin sonu ve 80'lerde ağırlık kazanan tarikatlardı. Burada göç eden birinci nesil, genellikle küçük esnaf ya da tam işçi değil, nitelsiz işçi olarak çalışıyordu. Bu grubun göç etmedeki temel nedenleri, köydeki yoksulluk ve eğitimsizlikti. Kendi çocuklarını okutabilmek son derece önemliydi. Burada tarikat, mevcut kent yapısı içinde iş bulmaktan konut bulmaya, bireysel krizlerinde, yani çocuklarını evlendirecekleri zaman para bulamadıklarında ya da iş-

ten atıldıkları -biliyoruz işsizlik parası diye bir şey- zamanki sorunlarda güvenebilecekleri temel mekanizma tarikat ağıydı.

İkinci nesle baktığımız zaman, bu çocuklar genellikle tarikat ağları içinde doğdular. Dolayısıyla, tarikat onların yaşamlarının doğal bir parçasıydı. Eğitimlerde görece olarak daha üst sınıflara atlayabilme mobilite kanalları, olasılıkları vardı ve burada tarikat çok kilit bir rol oynadı. Bir bölümü için iki bağlantı önemliydi. Birisi, sermaye birikiminde önemliydi. Din kardeşliği adına ya da aynı gruba mensup olmak adına toplanan paralar belirli ticari girişimlerin başlatılmasında sermaye olarak önemliydi. Bu "network"ü kullanarak belirli gruplar ya da kişiler bu anlamda bir sermaye birikimi sağladı. Ürettikleri malları kendi grupları içinde satarak, bunları ya da ucuz emekle, "biz, işçiye alınırın teri kurumadan gerekli parayı veriyoruz. Dolayısıyla, bir sosyal sigortalar sistemine ihtiyaç yok, asıl güvenlik bizim sistemimiz içindedir" diyerek, farklı şeyleri kullanarak kendileri için bir sermaye birikimi sağladılar.

İkinci önemli bağlantı noktası siyasal partilerdi. Türkiye gibi kıt kaynakların bölüşümünde devletin merkezi rol oynadığı toplumlarda siyasal parti bağlantısı, bu tür klientalist grupların dışlayıcı siyasete katılma stratejisiydi. Dolayısıyla, diğerlerini dışlayarak, kendiniz için o bölüşümden bir pay alabilme şansınız olabiliyordu. O nedenle siyasal partilerle bağlantı son derece önemliydi. Bunu tüm sağ partiler kullandı, yani Süleyman Demirel de kullandı, ANAP da, DYP de kullandı.

Ama 1980'den sonra varolan durum öncesiyle aynı değildir. Önemli farklılık, askeri darbeye resmi ideoloji olarak gelen Türk-İslam sentezi ve anti-komünizm çerçevesinde gelen bu dinsel grupların siyasal meşruiyetlerini kazanma süreciydi. O güne kadar herkes biliyordu ki, Süleyman Demirel'in belirli nürcu gruplarla bağlantısı vardı, nürcu gruplara gazetelerde röportajlar veriyordu ya da hakkındaki yazılar yazılıyordu, ama Süleyman Demirel kamu önünde, televizyonda nürcuların liderleriyle bir arada görünmüyordu. Dikkat ederseniz, 80'lerin ortasından 28 Şubat 1997'ye kadar tüm siyasal liderler, buna Ecevit de dahil olmak üzere, bu tür dinsel grupların liderleriyle kamu önünde, televizyonlarda, gazetelerde göründü ve bu gruplar Cumhuriyet tarihinde olmadığı kadar siyasal meşruiyet kazandılar.

Fulya Atacan

80'lerin ortasından
28 Şubat 1997'ye kadar tüm siyasal liderler, dinsel grupların liderleriyle kamu önünde, televizyonlarda, gazetelerde göründü ve bu gruplar Cumhuriyet tarihinde olmadığı kadar siyasal meşruiyet kazandılar

Bu durum belirli gruplar için ya da bu tarihat ağı içinde belirli insanlar için önem kazanırken, bu insanlar da tarikatın elitini oluşturmaya başladı. Dolayısıyla, aynı tarikat yapısı içinde, bu gelir düzeyi daha yüksek olan, yukarı doğru mobilite şansı daha fazla olan, eğitim, sermaye kanalıyla yükselen grup üyeleriyle, daha aşağı gelir grubunu ait olan esnaf gibi ekonomik sarsıntılardan çok kolay etkilenen güvencesiz işlerde çalışan grup üyeleri arasında süreç içinde bir farklılık oluşmaya başladı. Tarikatın elitini oluşturan bu küçük grup, tarikata her zaman maddi olarak destek sağladı, ama bu destek daha çok bahsedilen sadaka tarzıydı. Eğer, bu gruba üyeyseniz, sizin diğer kardeşlerinize yardım etmeniz bir görevdir. Eğer, sizin böyle bir paranız varsa, yardım etme olanağınız varsa, bunu yapmalısınız. Bunu hem farklı dini grup liderleri onayladı, aracılık etti, hem de tarikat liderleri böyle

geçtiğini söyledi. Yine de sadaka niteliğinde olan bu yardım, bu farklılığın gittikçe açılmasına engel olmadı. Aynı grubun üyesi bile olsanız, o grupta kumaş ticareti

yapan ve artık kumaş üretmeye başlamış Ahmet Bey'le, devletin müstahkem kadrosundan emekli olmuş, çocukları okuyan Mehmet Bey arasındaki farklılık grup içinde de her zaman bilindi, görüldü ve bu farklılık gittikçe açıldı. İttifak sistemleri gelişmeye başladı. Burada da siyasal bağlantı kilit rol oynadı.

Bu gruplar için krizden bahsedeceksek, herhalde asıl kriz 28 Şubat 1997'dir. 28 Şubat kararları, yani REFAHYOL iktidarı ve 28 Şubat kararlarıyla, askeri müdahaleyle ortaya çıkan şuydu: Bundan sonra dinsel grupların kontrol ettikleri kaynaklar sınırlandırılacak, kısıtlanacak, hiçbir şekilde siyasette sahip olduklarını bir kez daha elde edemeyecekler. Bunun bıçak gibi kesildiğini hepimiz biliyoruz. Ondan sonra kaç tane siyasi parti liderinin, Fethullah Gülen'le fotoğraf karesi içine girmek istediği şüphelidir. Son derece güçlü bir figür olarak ortaya çıkan Fethullah Gülen, diğer pek çoğu gibi

28 Şubat'tan sonra Amerika'ya gitti. İçeride kalan pek çok insan da, mümkün olduğu kadar bu bağlantıların gerisine çekilmeye çalıştı.

"28 Şubat'ın etkisi neydi?" diye bakarsanız, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle toplumda varolan farklılıkları giderici bir öğe olarak dinin kullanılmasına artık son vermeye karar verdiler; resmi ideoloji olarak Türk-İslam sentezi terk edildi. Bunun, dini gruplar açısından genelde, tarikatlar açısından özeldir çok ciddi sonuçları oldu. Bunlar nelerdi? Genel olarak baktığımızda, her şeyden önce 8 yıllık eğitim çıktı, dolayısıyla imam hatip liselerinin ortaokulları kapandı, bu bir kaynak olarak görülüyordu; imam hatip mezunlarının üniversitelere girmesi birtakım değişikliklerle zorlaştırıldı, sadece belli bir alanda eğitim yapmalarına olanak tanındı; türban meselesi gündeme geldi, bunlar sembolik olarak önemliydi. Çok önemli başka şeyler oldu. Neydi? Şirketlere yönelik birtakım

yaptırımlar oldu, 28 Şubat sürecinde bazı şirketlerin isimleri ortaya çıktı. Bunların, "İslami sermaye, yeşil sermaye" olarak tanımlanması, özellikle devlet ihalelerinden dış-

lanması için çaba gösterilmesi gerektiği yönünde ciddi telkinler oldu, bu ciddi bir kriz yarattı. Bununla da kalmadı, 28 Şubat kararları çerçevesinde irtica ile mücadelede mevcut hükümetlerin çok da ciddi olmadığını düşünerek Genelkurmay Başkanlığı, Başbakanlık Müsteşarının başkanlığında bakanlar ve Genelkurmayın temsilcilerinin bulunacağı sivil çalışma gruplarının oluşturulmasını istedi. Sonra bu sivil çalışma grubu değişerek, Başbakanlık Uygulamayı Takip ve Koordinasyon Kurulu haline geldi. Bu kurul, mevcut sistem içinde alınan bu kararların günlük yaşamda nasıl uygulandığı, nereye kadar uygulandığı, devlet mekanizması içinde bürokratları denetleyen, farklı bilgilerin birliği ve ciddi bir denetim getiren kurul olarak görüldü. İçinde Adalet Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, MİT Müsteşarlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü ve Genelkurmaydan bir askeri yetkili olmak üzere, Baş-

Fulya Atacan

"28 Şubat'ın etkisi neydi?" diye bakarsanız, 12 Eylül 1980 askeri darbesiyle toplumda varolan farklılıkları giderici bir öğe olarak dinin kullanılmasına artık son vermeye karar verdiler; resmi ideoloji olarak Türk-İslam sentezi terk edildi

bakanlık Müsteşarının başkanlığında çalışma-ya başladı. Bu gruplar açısından en büyük darbe, asıl kriz 28 Şubat'tı, çünkü çok ciddi olarak kaynaklarında bir daralmaya yol açtı.

Bu gruplar açısından Şubat biraz talihsiz bir aydır. Ekonomik olarak zaten kısıtlanmış kaynakların üstüne, bu 2001 ekonomik kriz de bindiği zaman, kaynaklar ciddi olarak daraldı. Tarikatın elilleri, kendilerini kendi içindekilere yardım etmekle yükümlü görüyordu, ama onlar da diğerleri gibi yoksullaştı. Bu yoksullaşma, yüzde 5-10'unun yoksulluğundan farklıydı. Daha önce üyelere destek olmak üzere 100 lira veriyorsa, şimdi 50 lira verebiliyordu. Eskiden o 100 lira 10 kişi arasında bölüşüyorsa, şimdi bu 50 liranın 100 kişi arasında bölünmesi gerekiyordu. Dolayısıyla, bu anlamda çok ciddi bir kaynak daralması oldu. Bakışımız zaman, tarikatlar ya da dini örgütlenmeler, bu yapı içinde kendilerini yenileyebilirler mi? Bu kaynakların daralmasıyla, mevcut ilişkiler sistemini taşıyabilecekleri alanın çok geniş olduğunu zannetmiyorum. Eğer, kendilerini yenileyeceklerse, bu yeni fonda başka şeylere dayanarak olacaktır. Bu himaye sistemi, aynen diğer kurumlarda olduğu gibi, dinsel gruplar için de son derece problemlidir, çünkü bunun yapabilecek kaynaklar şu anda son derece sınırlıdır.

Sonuç olarak iki şeyin altını çizmek isterim. Biri, "ekonomik kriz" diye bahsedilen kriz, yani 2001'de yaşanan büyük ekonomik çöküntüden en çok etkilenen gruplardan biri orta sınıflardır. Bu orta sınıfların gücündeki azalma, birebir tarikat ağını koruyabilmek, devam ettirebilmekte önemli bir rol oynuyor. Bu kaynak sınırlandıkça, bu grupların kendilerini yeni sistem içinde devam ettirme şansları azalıyor.

İkinci önemli yan, siyasal bağlantı yani önemlidir. Pek çok kişi, AKP iktidarından böyle yardım alınabileceğini ya da en azından AKP'nin bu gruplar için devletin bölüşüm mekanizmalarını ya da kaynak bölüşümüne olanacağını kullanarak, bu gruplara yeni kaynak aktaracağını umut ediyor. En azından AKP'nin bugünkü yöneticilerinin tercihinin, bu gruplar üzerine olmaksızın, kendilerinin hem siyaset müktedirleri tarafından kabul edilmesi, hem büyük sermaye tarafından kabul edilmesi ve yeni bir merkez sağ olarak ilerleme hayali içinde olduklarını zannediyorum. Onun için bu grupların umutlarının çok yerinde umutlar olduğunu zannetmiyorum.

Teşekkürler.

• **O. Başkanı** - Sayın Atacan'a teşekkür ederim. Çok ilginç bir bildiri sundu. Bu bildiri bize gösterdi ki, kriz yok, krizler var. Farklı gruplar açısından da iç içe geçmiş farklı krizler var. Fulya'ya bir başka açıdan teşekkür ediyorum: Zamanımı çok etkin kullandı, kendisine verilen süreyi bütünüyle kullanmadan söyleyeceklerini bizi illett. Son konuşmacımız Sayın Umur Talu söz kendisinin, buyurun.

• **Umur Talu** - Teşekkür ederim.

Hepinizi saygıyla selamlıyorum. Ben, benim önümden konuştuğu için Fulya Hanım'a teşekkür ederim. Çünkü, söylediği şeyler, biz ne düşünürsek, ne hissederseniz, ne olmasın temenni edersek edelim, gerçeklerin veyahut olup bitmekte olanın bizim odaklandığımız arzuların dışında sürüp gittiği anda anlamımızı zorlaştırıyor. Fulya Hanım'ın söylediği, bizim arzularımız dışında veyahut görmek istediğimizin dışında reel bir dünya portresiydi.

O alanlarda o kadar uzman değilim, ama artık buna "gazeteci koku alma deneyimi" deyin, "topluma daha derinden bakma çabası" deyin, benim gördüğüm de buydu. Biz varolanları eski şablonlara göre açıklıyoruz. Açıklamaya çalıştığımızda da AKP'yle Refah farkını, Erbakan'la Tayyip Erdoğan farkını, yüzde 35 oyun niteliğini, bunun içinde çok az bir tarikat rüzgarı olduğunu kaçınıyoruz. Yüzde 35, yani aslında normalde hakikaten sol bir parti olabilseydi, alması gereken oyların çoğu oradaydı zaten. Dolayısıyla, o yüzde 35'in niteliğini kaçırmak bizim kendimizi ve toplumu anlamamızı da zorlaştırıyor. Şunu kastetmiyorum: Seçilenlerle, yüzde 35 oyu verenlerin aynı olduğunu iddia etmiyorum. Seçilenler bir şekilde seçildiler, ama yüzde 35'in arzularını anlamak benim için önemlidir. "4 Kasım'da o yüzde 35'in hükmü bitti, o günden itibaren başka bir şey başladı." diyeceksiniz. Buna da kısmen katılıyorum. Türkiye'de Avrupa'nın çok demokrasi geleneği olan birçok ülkesinde artık unutulmuş bir şey oldu, ciddi biçimde sandık yoluyla bir isyan oldu. Bunu küçümsememek lazım, bunu çok ciddiye almak lazım. 3 Kasım'da oldu, 4 Kasım sabahı tescil edildi. Türkiye'nin, buna rağmen paradigmanın değişip, değişmeyeceğiyle ilgili bir sorunu vardır.

Belki, benim kendi saplantılarımdan ötürü ben onu öyle anladım. Sanat olayıyla ilgili bir sergide bir fotoğraf vardı. Bir önceki dönem ve aslında iktidarla birlikte zihniyetinin de tasfiye edilmiş olması gereken bir şahsiyetin bir yanında Abdullah Gül, bir yanında Deniz Baykal

Fulya Atacan

2001'de yaşanan büyük ekonomik çöküntüden en çok etkilenen gruplardan biri orta sınıflardır. Bu orta sınıfların gücündeki azalma, birebir tarikat ağını koruyabilmek, devam ettirebilmekte önemli bir rol oynuyor

vardı. Bu, yeni dönemin de eskisinden farklı olmadığına dair simgesel bir fotoğraf olarak orada duruyordu. Ama ne Abdullah Gül'ün, ne de Deniz Baykal'ın böyle düşündüklerini veya hut üstünde kafa yorduklarını da sanmıyorum, ama verdikleri fotoğraf vardı. Trilyonlar gitmiş, onlar tasfiye edilmiş, halkın ret oyuyla tasfiye ettiklerine, en azından başka birileri konulmaya çalışılıyordu. Buna rağmen, toplumda bir şeylerin ciddi biçimde sarsıldığını inanıyorum. Şükran'ın dedikleri çok doğru, bu sarsılanların bizim düşündüğümüz biçimde değil, ama bir sürü hiyerarşi sarsıldı. Bu sonu çıkarırken, Fulya Hanım'ın verdiği verilere haksızlık mı ederim; bilmiyorum, ama buna tarikat hiyerarşileri de dahildir. Bu ülkede hiyerarşi adına ne varsa, bir kere deprem sırasında o psikolojyle sarsılmıştı, bir de bu 3 Kasım'da ve öncesinde sarsıldı.

O konuşma üstüne böyle bir güzergahta girmek zorunda kaldım. İsterseniz, daha önce kafamda olanlarla yürümeye çalışayım. Bu kriz, genelde "19 Şubat'ta bir şey oldu ve sonra Türkiye krize gömüldü" diye tanımlıyor. Birreylerin tek tek hayallerinde hissettiklerinin takvimi, belki 19 Şubat'tan itibaren olanlardır. Ben, belki de birçoklarınız gibi şöyle düşünüyorum: 19 Şubat'ta krize girmedi, 19 Şubat'ta krizde olduğunu fark etti. Biz nasıl büyüydüksek, öyle küçüldük, yani ortada değişen hiçbir şey yoktu. Hangi tabloyla şiştisek, aynı yoldan o şişkinliğimiz fazlasıyla gitti. Dolayısıyla, bindiğimiz asansörle çıktık, o sırada asansörün içinde düğmesine hâkim konumunda, havalandırmadan yararlanırsanız konumda olanların dışında, son anda asansörün en altını tutunup yükseldiğini zannedenler de, yani ekonomik olarak zenginleştiğini zannedenler, ufuklarının açık olduğunu düşünenler vardı. Aynı asansör bu sefer yere düştü. Tabii, o altta tutunmuş olanlar tam prese kaldı, içeridekiler de başlarını vurdular, yaralandılar.

Sayın Baykal'ın da, bence sol adına hiçbir parti liderine yakışmayacak bir şekilde, toplumu böyle bir ortak kader birliği içinde gösteren ruh ve siyaset psikoloji hali bundan kaynaklanıyor. Bağışlayın bu hiç bilimsel tabir değil, ama şunu demek ayıp: "Bütün toplum bundan etkilendi, tepedekiler de çok etkilendi." Bu genellemeler, ciddi bir biçimde bir sol parti adına çok ayıptır, çünkü böyle bir toplum yok. Evet, hepsi genel bir bütün gibi sarsıldı, ama bazıları boşuldu, bazıları ise yüzüyorlar. Dolayısıyla, bu ayrımı yapmayan bir sol siyaset, daha doğrusu sosyal demokrat siyaset, o zaman o

yüzde 35'i izlemek, onun peşinden işte bazen uzlaşma yolunu aramak, bazen de ancak İhale Kanunu üstünden eleştiri getirmek durumundadır.

Geçen gün baktım, bazı gazetelerin manşetinde Deniz Baykal'ın İhale Kanunu üzerine çıkışı var. Sendikalaşma, işsizlik konusunda, yani genel olarak böyle bir problemle ilgili konuşsaydı, orada olmayacaktı. O zaman hepimizin öğrenmesi gereken bir soru var: Niye manşet? Niye onu söylediğinde bazı grupların gazetelerinde manşet oluyor? Ben, İhale Kanunu'nun tamamını bilecek bir uzmanlığa da sahip değilim, ama tüm çağdaş görünümünün yanında bazı noktaları var ki, medya sahiplerine avantaj getiren, artık RTÜK gibi düzenlemelere de gerek bırakmayan unsurlar var. Dolayısıyla, onun üstünden AKP'ye muhalefet yapmak, dediğim o parçadan ötürü bana hiç sıcak gelmiyor.

Kriz, 19 Şubat'ta değil, öncesinde diye asansörden bahsettim. Burada tabii, toplum ciddi bir illüzyon içine girmişti. Burada IMF faktörü, sıcak para elbette var, ama toplum bir ölçüde kendi krizini kendisi de kazdı. Birçok açıdan bir siyasi olarak temsil edilmekten uzak olmaya alışkın bir toplum yapısı vardı. Siyasi talepleri olmayan, siyasi taleplerini yansıtmayan, bunu birtakım taşeronlar üstünden götüren ve yetinen böyle bir toplum yapısı vardı. Belki de, tarikat olayının akışı içinde, yani sıcak olduğu, etkin olduğu dönemlerde o taşeronlardan biri de odur.

Bunun içinde, benim birçok kuruma göre daha yakından bildiğim medya, ciddi iktisadi, finansal çıkarlarla toplumu körleştirme misyonunu fazlasıyla yerine getirdi. Fakat, "körleştirme misyonu" dediğimde, kendimi de şöyle bakan biri yerine koymak istemem: "Oturdular, kararlaştırdılar, toplumu körleştirdiler." Gerçi fiilen olanı buna çok yakındır. Bu arada Türkiye burjuvazisi, diğer burjuva odaklarına göre nispi olarak daha güçlenmiş ve diğer kanatları üzerinde tahakkümünü artırmış medyayla birlikte kendisi de körleşti. Krizi göremeyen, krizi fark edemeyen veyahut krizi gizleyen sadece medya değil, bizzat burjuvazinin kendisiydi, iş dünyasıydı. Bunlar, krize girdiğini görmediler ve göstermeye göstermeye kendileri de göstermez oldular. Geçen gün bir panelde "medya, insanları aptallaştırıyor" diye bahsedildiğinde, şunu söylemek durumunda kaldım: Evet, bunu yapıyor, ama kendisi de bir süre sonra aptallaşılıyor. Bizzat kendi çıkarlarını veyahut genele yayarsak, sınıf çıkarlarını dahi idrak ede-

Umur Talu

Krizi
göremeyen,
krizi
fark
edemeyen
veyahut
krizi
gizleyen
sadece
medya
değil,
bizzat
burjuvazinin
kendisiydi,
iş
dünyasıydı

mez, göremez hale geliyorlar. Her aptallaştırmanın bir aptallaşma momentli var. Biz o momentli de yaşadık, çünkü 19 Şubat öncesi manzara şuydu: İş dünyasının en önemli temsilcilerinin ağzından 10 yıl kadar sonrasını görebilen bir vizyonumuz vardı, yani ekonomimiz o kadar iyiydi. Bankalarına el konulmadan önce bazı medya patronlarına göre, bankaları çok çok iyiydi. Buna kendileri de inanıyor muydu; bilmiyorum, ama en azından yalan söylüyorlardı. Birçok açıdan bakarsanız, IMF programı iyi gidiyordu, Türkiye birçok açıdan pembe bir yoldaydı, arada eleştiri yapanlar kara lensliydi, kara gözlüklüydü. Peki, böyle bir gidişat içinde, bir gün Cumhurbaşkanı rivayete göre Anayasa kitapçığı fırlattı diye yüzen bir gemi batar mı, olabilir mi? Güvertede ikinci kaptan ve birinci kaptan birbirine girse, normal gitmekte, seyretmek olan bir gemide bir sorun çıkar mı? Hayır, gemi zaten batıyordu. Seçilen model oydu, içinde rahat edilen, rantıyla geçinilen, zenginleşiyor zannedilen ve bu zenginleşmenin bütün topluma yayıldığı farz edilen model buydu.

Bakın, bu toplum hangi kavramın içine sığıyordu? Sabahki oturumlarda da söylendi, bütçe tartışmalarında ne yapıyoruz? "Faiz dışı fazla" diye bir terimimiz var. Faiz dışı fazlamız ne kadar fazla olursa, o kadar mutlu olacağız. Kim bahsetmişti; bilmiyorum. Doğru, Baykal bahsetmişti, başka kim bahsedecek? 2 katrilyonluk bir sorun çıkmış oradan eleştiriyor. Yahı, 50 katrilyon faize gidiyor, sen 2 katrilyonluk bir sorunla bunu izah edemezsin, yani buradan da muhalefet yapamazsınız. Çok az silahı var, seçtiği açılardan cephaneliği çok dar. Bu ülke, faize çalışıyor. Daha doğrusu çalıştı, bugün artık o deniz de bitti. Bütün bu çalışkanlığıyla, -Türk ögün, güven, çalış- falz dışı fazlasını birkaç katrilyon daha fazla yapmaya ve kendini beğendirmeye çalışıyor. Bunu eleştirirken yine konulmayan bir şey var. Peki, kardeşim bunun insanları, aktörleri yok mu? Olay, sadece kötü yönetici, kötü hükümet, iyi hükümet, doğru bürokrat, yanlış bürokrat mı, bütün bunlardan mı ibarettir, bunun sınıfsal aktörleri yok mu? Sahnede seyrettğimiz oyunun sınıfsal aktörleri kim? Kendisi buraya gelip konuştuğu için özellikle onun üstünde duruyorum. Sayın Baykal'ın literatüründe böyle aktörler yok. Yoksullaşma var, bir de fazla fazla söyleyebildiği eleştiri "çalgınca eğlenenler" diye bir terim var. Ama Türkiye'nin ekonomik politikasını belirlemiş birtakım iş ve dış güçler, bunun yanı sıra onlarla uyum içinde, sonra da

uyumsuzluk içinde çalışmış birtakım siyasi figürler ve aynı figürlere aslında çok da kökten eleştiri getirilmeden, bu sefer kendinden nöbetli devralmış başka siyasi figürler, bütün bunlar yok. Aktörsüz bir tiyatrodan bahsediyor ve "kötü yönetiyorlar" diyor. Nerede kötü yönetiyorlar? İşte sayabildiği mallı milat, ihale Karunu, bir şey daha dedi, yani 3 bürokratik tercihten eleştiri getiriyor. Getirdiği eleştirinin doğruluğunu, yanlışlığını tartışmıyorum, ama krizden anladıkları budur; kötü yönetici ve kriz çıkıyor. Krizden anladıkları herhangi bir sınıfsal, kurumsal eleştiri yok.

Nitekim, 3 Kasım'a giderken, biraz önce Şükran altını çizdi, daha sonra da Fulya Hanım AKP'yle ilgili olarak söyledi, Kendilerini birtakım güçlerle meşrulaştırma, o güçlerin üstünden hayatiyetlerini sürdürme ve tekrar topluma beğendirme modeli aynen şimdi de sürüyor. AKP'nin bu konuda ciddi tereddütleri var. "Tereddüt" derken, mütereddüt bir hali var, gidiyor, geliyor. Ama bence, CHP'nin bu konuda hiçbir tereddütü yok. Seçim öncesi de, seçim sonrası da seçtiği medya üstünden -çok yanlış olduğunu bir önceki iktidar döneminden biliyoruz- bir kabul sağlamak, medya üstünden kabullendirmek, beğeniye devam ettirmek. Bunun için Türkiye'de yol, maalesef medyanın objektifi karşısında doğru düzgün bir şey yapmak değil, doğrudan doğruya bir önceki dönemde krizi saklamış, toplumu körleştirmiş ve bir aşamasında kendisi de körleşmiş medya hiyerarşisine biat etmektir. Dolayısıyla, AKP de buna yanaştığı sürece yanılacaktır. Biraz önce söylediğim gibi, 3 Kasım günü Türkiye'de aslında hiyerarşilerin yıkılması yönünde, bizim bireysel arzulağımıza uymasa bile bir halk hareketi oldu, 5 Kasım'dan itibaren ise paradigma değişikliği yaşanmadan eski hiyerarşiler kendilerini tahkim etme çabasına düştü.

Bunu özetlemek için, çok karikatür gibi gelecek, ama çok da gerçekçidir. Bakın, Türkiye'de son dönemde seçime kadar olan bitenin adını hepimiz bir şekilde koyduk. Ben de, gençliğimde çok yaygınken kullanmadığım bir terimi son birkaç senede çok kullandım. En karikatür gibi olanı, geçen gün Doğan Güreş'in "Türkiye'yi oligarşi yönetiyor" demesiydi. Tek tek siz ne düşünürsünüz; bilmem, ama bana çok doğru bir tespit gibi geliyor. Ben de iki senedir bu terimi kullanıyorum. Gençliğimde çok modaydı ve reddederdim, ama şimdi kullanıyorum. Doğan Güreş bunu nerede dedi? Kanal D Televizyonunda söyledi. Çok ikindi,

Umur Talu

3 Kasım günü Türkiye'de aslında hiyerarşilerin yıkılması yönünde, bizim bireysel arzulağımıza uymasa bile bir halk hareketi oldu, 5 Kasım'dan itibaren ise paradigma değişikliği yaşanmadan eski hiyerarşiler kendilerini tahkim etme çabasına düştü

sıkındı, yine de sonunda iyi söyleyebilirdi. Derken oraya ilişkin bir yerleri de kastettiğini biliyor, kastetmek de istiyor, ama ayıp bir de misafir gittiğiniz bir yer, kıvrandı kıvrandı söyleyiverdi. Doğan Güreş'i tanıtmama gerek yok. Bu ülkede, artık Doğan Güreş'e bile, "Türkiye'yi oligarşi yönetiyor" dedirtecek bir düzen kuruldu. "Şu anda bugün, bu Cumartesi bu var mı, bu yürüyor mu?" dersiniz, ciddi sıkıntıları var, Kendi ittifaklarında dağılmalar, bozulmalar, emmeye alıştığı kaynaklarda ciddi kuruma, dış hegemonya karşısında ciddi acizlik itirafları var. Evet, bugüne kadar, özellikle son birkaç senede böyle bir oligarşiyle geldik.

Belki de fazla abartarak, epay bir halk hareketi görmediğimiz için birtakım değerler atfederek, 3 Kasım'ı bu tür genel ve lokal oligarşilerin, insiyaki olarak, belki de çok bilinçli olmadan tasfiyesi olarak gördüm. Elbette, yüzde 35 oy veren herkes yan yana gelip de böyle bir karar vermedi, ama kimi onca sene biat ettiği hocasını yaktı, kimi medya desteğindeki bir iktidara karşı oy kullandı. Hiç bu kadar kökteni, derini olmamıştı. 1950'nin de bununla ilgisi yoktu. Şükran söyleyince açıklamak istedim. 1950'de olan hareket, Türkiye'nin illüzyonlar içinde zenginiyle, yoksuluyla ittifakına tekabül eden bir hareketti. 2002'de olan ise, zengin-yoksul ittifakının ötesinde bir şeydi. Türkiye'de bu hareket, 1950, ondan sonra Adalet Partisi, Özal, bu en çok 73-74 Ecevit olayına benziyor gibi, çünkü oligarşiyle ittifaklı olmayan bir halk hareketi ortaya çıktı. Seçim, sandık anlamında, onun dışında bir şey yoktur. Bence, krizin en ciddi toplumsal sonuçlarından biri, böyle bir şeyin ortaya çıkabileceğinin gözükmesiydi.

Bunu sadece dine, laiklik karşıtlığına, tarihatlara falan bağlarsak, hakikaten bir şeyi çok ıskalamış oluruz. Bu ülkede sandık yoluyla isyan edebilecek yüzde 35 insan var. Bunu yüzde 50'ye götürebilirsiniz. Bu, Türkiye'de birtakım politik hareketlerin, Baykal'ın falan anlamadığı ciddi bir potansiyeldir. Bence, bu krizin getirdiği en önemli toplumsal sonuçlardan biri budur. Öyle sırf iki torba yiyeceklerle bunu sağlayamazsınız, bu başka bir şeydir. Örgüt-süzlüklerine rağmen, Anadolu'nun her tarafında, İstanbul varoşlarında insanların duygu-daşlığı diye bir şey çıktı. Türkiye'nin her tarafından oy alabilen bir parti var ve o da AKP'dir. CHP de dahil, geri kalanın hepsi bölge partisidir. Bakın, Türkiye haritasına, Türkiye'nin her yerine nüfuz edebilmiş tek parti var, İktidar Partisi. Diğerleri tasfiye oldu zaten.

CHP'nin kendisi dahi bölge partisidir. Güneydoğu'da, Doğu Anadolu'nun bir kısmında CHP yoktu. CHP, Türkiye partisi değil, bunu bir türlü idrak edemiyorlar. CHP, Türkiye'nin belli kesimlerine hiç nüfus edememiş bir partidir. Daha çok alırdı, daha az alırdı, o yüzde 20, tamamen 35'in ve diğer 5'lerin, 10'ların karşısında büyük ölçüde sisteme yapışmaya çalışanların oylandır. Belki, yüzde 10'u isyan oyudur, yine tepki oyudur, ama diğer yarısı yapışmaya çalışanların oyudur ve bu o partinin potansiyelini görebilmesini de boğmuştur.

Burada "toplumsal sonuç" derken, onun siyasal olan kısmını ihmal etmeden, bu ülkede insanların sandığa giderek bir şeyleri değiştirmeye, hani "umma eşiği" denilen eşiği geçebildiklerini görmemiz lazım. Bu ülkeye ilişkin bütün umutsuzluklarımız, karamsarlıklarımızın yanında, Türkiye'de insanların, politik olarak benim arzuladığım gibi olmasa da, bana çok ters gelen biçimlerde de olsa, hiç olmazsa politik olarak bir şeyleri değiştirebileceklerine ilişkin güvenlerini kazanmalarını çok önemsiyorum. Bunun üstünden başka bir şeyler de olabilir diye düşünüyorum. Zaten öyle bir umut olmasa, söyleyecek fazla lafımız olmamalıdır.

Çok teşekkür ederim.

• **D. Başkanı** - Sayın Talu'ya da hepimiz adına ben teşekkür edeyim. Böylece panelimizin birinci tur konuşmaları bitti. Ara vermeden sorularla devam etmeyi öneriyorum. Ama bu arada Sayın Gürsoy ve Şengül'ü de buraya davet ediyorum. Onlara da yönelik sorular olabilir. Soruyu sormadan önce lütfen adınızı soyadınızı söyleyin. Bir de soruyu kime yönelttiğinizi net olarak söylerseniz, yanıtlaması daha kolay olur. Üçüncü bir nokta da, bugün zaman baskısından çok söz ettim. Kuşkusuz, sizlerin önemli katkılarınız olacak, ama bunları lütfen olabildiğince kısa tutarsanız, burada da yanıtlar verilecek ve günü de böylece bitirme olanağını bulacağız. Teşekkürler. Söz isteyenler işaret etsinler. Hanımefendiden başlayalım; buyurun.

• **Ümran Akyüz** - Fulya Atacan'a bir sorum olacaktı. Önce teşekkür ederiz. Tarikatlarla ilişkin Türkiye ölçeğinde çok güzel bir özet yaptı. Ama Türkiye ölçeğini aşan bir boyutu var mıydı? Dünya globalleşmesi içerisinde farklı stratejiler doğrultusunda bir biçim aldı mı, yoksa çok özgün, kendine mahsus bir şekilde mi gelişme gösterdi? Amerika'nın ya da dış mihrakların burada ne gibi rolü oldu ya da olmadı?

Umur Talu

"Toplumsal sonuç" derken, onun siyasal olan kısmını ihmal etmeden, bu ülkede insanların sandığa giderek bir şeyleri değiştirmeye, hani "umma eşiği" denilen eşiği geçebildiklerini görmemiz lazım

• **O. Başkan** - İsterseniz, soruların hepsini toparlayalım, ondan sonra konuşmacılar yanıt versinler.

• **Tülay Arın** - Umur Talu'ya bir sorum var. Daha sonra yapılan tartışmalarla ilgili çok kısa bir iki cümleyle görüşlerimi söylemek istiyorum. İşaya Üşür'ün kriz tanımlama girişimlerini çok olumlu buluyorum. Ama bence, özellikle toplumsal krizler açısından, en önemli kriz tanımını gündeme getirmemesini eksiklik olarak görüyorum.

Ben, oradan hareketle bir şey söyleyeceğim. O kriz tanımlaması da Gramsci'ye aittir. Yanılmıyorsam, Hapishane Delteleri'nde, "kriz, varolan çözümlerin artık işlemediği, ama yeni çözümlerin de henüz ortaya çıkmadığı bir durumdur" diyordu. Bu çok anlamlı bir kriz tanımlamasıdır, çünkü gerçekten Türkiye'de yaşadığımız tam da budur. Hep çözümlerden söz ettik, ama aynı zamanda o çözümlere, Şükran'ın söylediği gibi, en kaba, vahşi, liberal sermaye yanlısı birtakım çözümler dışında hiçbir çözüm getirilemediğini de söyledik. Krizler, aynı zamanda toplumsal mücadele anıdır ve insanlar hangi çözümlerin ağır basmasıyla ilgili mücadeleler yapar. Birtakım mücadelelerin alanları da çok ciddi biçimde kısıtlanmıştır. Ama kapitalizm öyle bir düzendir ki, gene Marx'ın ifadesiyle "kapitalizm, işleyiş dinamiklerini aynen kapitalistlerin sırtına da yükler". Elbette, krizleri aşmanın en önemli biçimi, kırmak, dökmek, paramparça etmek, toplumsal dinamikleri yok etmek, birtakım kapitalistleri elemek, birtakım işçileri işsiz bırakmak, insanları yoksullaştırmak ve yok etmektir.

Umur Talu'ya sorum şu: Bu yüzde 35'lik oy oranını şöyle değerlendiriyorum: Bu krizlere çözüm ararken, çözüm bulamayıp, "bunu denemedik bir de buna bakalım" gibi bir çaresizlik olduğunu düşünüyorum. Türkiye'de krizlere çözüm o kadar aciz ve kriz içinde bir durumdur ki, mesela deprem için bulunduğu çözüm, işte insanlara zorunlu deprem sigortası yüklemektir, ondan sonra işsizlikler için Fak-Fuk-Fon gibi bir çaresizlik anıtını getirmektir vesaire. Ben, AKP'ye verilen oyları da biraz böyle yorumluyorum. Ne bekletiler; ben bilmiyorum. AKP'nin de öyle çözüm yolları olduğunu bilmiyorum. Akil tutulması ve kaynak tutulmasına uğramış bir toplum, bütçesinin yüzde 60'ını faize ayırmış bir toplum, zaten kriz içindedir ve hiçbir şey yapamaz; AKP de yapamaz, başkasıda yapamaz. Dolayısıyla, bunu nasıl değerlendirirsin? Sayın Başkan, izin ve-

irse bir de yoksullukla ilgili bilgi vermek istiyorum.

1960'larda, 70'lerde toplumsal mücadeleler çok yüksekken, özellikle 68 hareketiyle beraber, toplumda anti-kapitalist, anti-militarist hareketler yükselirken, kapitalizmin yarattığı gelir dağılımı, kapitalizmin yarattığı yaşam tarzı, tüketim kalıpları falan çok eleştirilmiş ve orada vurgu hep toplumsal eşitsizlik üzerineydi. Tabii, orada görece iktisadi durum daha iyiydi, işsizlik oranı düşmüştü, ülkeler kalkınıyordu. Kırdan kente dağılırken, insanlar geliş sanayileşmeyle birlikte iş bulabileceklerini düşünüyorlardı ve bir kısım da oluyordu. O zaman vurgu, toplumsal adaletsizliği azaltmaktı. Ben, ODTÜ İktisat Kongresi'nin ilk yılında bir bildiri sunmuştum, orada biraz ayrıntılı incelemeye çalışmıştım. Ondan sonra özellikle bu neoliberal akım yükselirken, vurgu artık yoksulluğa karşı olmaya başladı, artık işsizliğe bile vurgu yapılmıyor. "İşsizliği önlemek toplumsal görev" falan deniliyordu. Yeni liberal piyasa ne kadar işsiz yaratırsa yaratsın, işte "çok yoksul olana da devlet biraz yardım eder, biraz toplum pompalanır, işte vakıflar, cemaatler, vergi indirimleriyle toplum yatıştırılır." Dolayısıyla, burada Dünya Bankası'nın yoksulluk projelerini desteklemesi hiç tesadüfi değil, tam tersine Dünya Bankası böyle bir yoksulluk projesini çıkardı. Dolayısıyla, Ayşe Buğra'ya, Sencer Ayata'ya, Çağlar Keyder'e, Dünya Bankası'nın para verip rapor yazdırması, tam da bu yeni liberalizmin en kötü yoksulluğunu önleme projesinin bir parçasıdır. Bizde de Fak-Fuk-Fon'u adam etmeyi öneriyor.

Çok özür dilerim, çok uzun konuştum. Teşekkür ediyorum.

• **Kerem Eray Yıldırım** - İktisat Fakültesi 3'üncü sınıf öğrencisiyim. Benim, değişik konuşmacılara 3 sorum var. Birincisi, Sayın Hocam İşaya Üşür, krizlerin bilisinden bahsederken, herhangi bir sınıfın kararlı hale gelmesiyle bittiğini söyledi. Ben, bunu biraz daha açıklamamızı istiyorum. Mesela, toplumda bir büyük burjuvazi kesimi var ki, krizlerden çok fazla etkilenmiyor, yani aynı zamanda kararlılığını koruyor. Bunu nasıl açıklıyorsunuz? Bunu merak ediyorum.

İkinci sorum; tarikatlar konusunu Sayın Hocam Fulya Atacan anlatmıştı. 28 Şubat'ın Türk-İslam sentezine son verdiğini söylediniz. Fakat, ben dar bilgilerime de dayanarak söyleyeyim. Mesela, 12 Eylül genel anlamda bir sol hareketi ya da sol düşünceyi tamamen

Tülay Arın

Akil
tutulması
ve
kaynak
tutulmasına
uğramış
bir toplum,
bütçesinin
yüzde
60'ını
faize
ayırmış
bir toplum,
zaten
kriz
içindedir
ve hiçbir
şey
yapamaz

darbelemiş ve sol hareket bir daha kendini toparlayamamışken, 28 Şubat'ta eğer radikal sağ darbelenmişse, bundan 3-4-5 yıl sonra çok daha güçlü bir biçimde iktidara geliyorlar. Bu nasıl bir son verir? Bunu anlayamadım. Son sorum da Sayın Umur Talu'ya olacak. Ak Parti'nin aldığı yüzde 35 oyun bir kısmını, CHP gerçek bir sol parti olsa, onun alabileceğini söylediniz. Ama bu seçimlere giren "gerçek sol" diyebileceğimiz çok sayıda parti vardı, neden onlar almadı da AKP aldı? Teşekkür ederim.

• **Turgut Arı** - Birinci sorum, Sayın Gürsoy'a olacak. Konuşmalarının başında "sağlık, sadece doktorlara bırakılmayacak ciddi bir iştir" dedi. Gerçekten çok ciddi ve herkesi hayat boyunca ilgilendiren bir cümlüdür. Bunun yan taraflarını da açıklayabilir misiniz? Değişik mesleklerden insanlar olarak katkımızın ne olması

ya da görevimizin ne olması gerektiğini bilmekte yarar vardır. İkinci sorum; Sayın Üşür, "genellikle geçmişteki krizleri yorumluyor, değerlendiriyoruz" diye

bir ifade kullandılar. Peki, bu bilgiler ve uygulama karşısında gelecekte krizlerle karşılaşacak mıyız ya da karşılaşmamak için ne yapmak lazım? Gelecek konusunda neler yapmamız gerekir? Bunun öğrenmek istiyorum. Üçüncü sorum, dün yanıtını alamadığım, ama kafamı uzun zamandır meşgul eden, hepimizi ilgilendiren bir sorudur. Yakın tarihte, seçimden önce Hükümetin aldığı bazı kararlarda, ülke üretilen bazı malların üretimine sınırlama getirildi ve yasaklandı. Bunların ne olduğunu hepimiz biliyoruz. Geçmiş yıllarda da Türkiye'de uçak imal ediyorduk, Beşiktaş'ta binası hâlâ durur. Orada da uçak imalatını dururduk. Bunun değişik birçok örneği var. Bu olayın ülke ekonomisine olumlu ve olumsuz yönlerini tartışmakta ve bilmekte yarar var. Bu konuda görüşlerinizi rica ediyorum. Teşekkür ederim.

• **Yahya Kemal** - Benim iki sorum olacak, biri Umur Bey'e. Yakın zaman kadar yaptığım

bir ödevde şunu gördüm: CHP 1930'lı yıllarda Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesi'ndeki 12 ilde resmi olarak örgütlenmemiş, yani kötü sonuç alma falan değil, örgüt yok. Bugün bu durumun farklı olduğunu düşünüyor musunuz? Siz, bölge partisi olduğunu söylediniz. Yine, bu soruya Umur Bey ve Fulya Hanım beraber cevap verebilirler. Türkiye'de siyasi partilerin, tüm dinsel yaklaşımları, tüm etnik yaklaşımları, tüm felsefi yaklaşımların tümünü görme gibi bir kaygısı olduğunu düşünüyor musunuz? Ben şuna inanıyorum: Belki, Deniz Baykal'ın stratejisi buydu. Eğer, Cumhuriyet Halk Partisi, hasbelkader yüzde 35'i kendisi alsaydı, iktidar olacağını onlar da biliyorlardı. Türkiye'de siyasi partilerin "belli kesimleri tespit edip, onlardan oy devşirip yüzde 10 barajıyla durumu idare ederim" gibi kanaatleri olduğunu düşünüyorum. Görüşlerinizi almak istiyorum. Teşekkür ederim.

• **Gül Şatoku** - Teşekkürler. Ben, iktisatçı değilim, konuşmaya da biraz çekiniyorum. Şehir plancısıyım, küçük bir katkıda bulunmak iste-

dim. O zaman çocuktum, ama 1974 petrol krizini hatırlıyorum. Ben, Hataylıyım. Bizim mahallemizde tezgahın altına şekeri, yağı saklayan bakkalımız vardı ve krizden sonra 4 katlı apartman dikti. Sanırım, krizin neresinde durduğunuz çok önemli, yani her ne kadar sorun toplumsal olsa da, kişileri, aileleri çok farklı etkilediği malum. Birkaç ay önce "Ekonomist"te resesyon hakkında bir yazı okudum. Anlamadım, ama orada küçük benzetme yapılmıştı hoşuma gitti. Diyordu ki, "işinizi kaybederseniz, ekonomide sıkıntı vardır. Komşunuz işini kaybederse, ekonomide depresyon vardır. İktisatçılar, finansla uğraşanlar işlerini kaybederlerse buna 'resesyon' denir" Bunu sizlerle paylaşmak istedim. Teşekkür ederim.

• **Nevin Özsürücü** - 1974 mezunuyum. Sorum Şükran Soner Hanımefendi'ye olacak. İnsanlık, yeniden nasıl örgütlenecek? Teşekkür ederim.

• **Serhat Aligil** - Benim iki sorum var; biri Fulya Atacan'a, biri Tarık Şengül'e. Fulya Hanım size sormak istediğim soru şu: Bu tarikat bağlantılarının AKP içindeki etkisinin çok az olduğunu söylediniz. Ben, belki onu tam anlamadım. Kent yoksulları içinde mi, yoksa Anadolu'ya doğru baktığımızda da benzer şeyler görüyor musunuz?

Tarık Şengül'e ise şunu sormak istiyorum: Kent yoksullarıyla, kır yoksullarının birlikte değerlendirilmesi gerektiğini söyledi. Ben de özellikle kır yoksullarının, yani tarımın son dönem yasalarla çözülme sürecine girmesinden itibaren, büyük bir baskı yaratacağını düşünüyorum. Siz onun devamında da, bu himaye sisteminin de etkisini yitirmesiyle, radikal unsurların daha rahat bir alan bulacağını ifade ettiniz. Bu noktada kır yoksullarının akışının hızlanmasıyla, bu toplumsal yapıda nasıl bir evrilme bekliyorsunuz? Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Teşekkür ediyorum. Sayın Gürsoy'a söz veriyorum.

• **Gençay Gürsoy** - Teşekkür ediyorum. Son soru, biraz benimkine benzer bir soru oldu. Ben de, Fulya'ya sormak istiyordum, çünkü tarikat meselesinde Umur Talu'nun anladığıyla benim anladığım biraz farklı oldu. Ben, Fulya Hanım'ın söylediğinden, tarikat etkisinin bu en dipteki yüzde 5-10'luk kesim için çok geçerli olmadığını, orta sınıflarda, küçük esnaf vesaire gibi kesimlerde basbayağı etkili olduğunu anladım. Ama bana Umur biraz farklı anlamış gibi geliyor. Bunu netleştirmek iyi olur.

• **O. Başkan** - Teşekkürler. Başka sorusu olan var mı acaba? İzin verirseniz, konuşma sırasıyla sorularınızın yanıtlarını rica edelim. İlk konuşan Gençay Gürsoy'du, ondan rica edelim.

• **Gençay Gürsoy** - Biraz yan soru idi, ama beni çok provoke eden ve uzun uzun konuşma fırsatı veren bir konu, ama merak etmeyin zamanınızı almayacağım. Sağlık, neden sadece hekimlere bırakılmayacak kadar ciddi bir iştir? Dediğim gibi çok uzun bir konu, ama en önemli vurgu yapılması gereken nokta galiba şu: Hiçbir dal yok ki, bilgi tekelliliği bu kadar yoğun olmasın. Tıpta gerçekten hastayla hekim arasındaki bilgi eşitsizliği böyle bir boyuttadır ki, özellik şu yaşadığımız günlerde, hani tıpla iyi kötü entelektüel düzeyi bakımından yakın ilişkide olan insanlarımız bile, bu konuya son derece yabancıdır. Bu neyi doğurur? Korkunç bir sömürü mekanizmasını

doğurabilir. Pazar ekonomisinin burada kesinlikle işlemeyeceğini ortaya koyar. Bir pazar ekonomisinde bir hizmet satın alırsanız, onu sunanla onu alan arasında az çok bir bilgi eşitliği vardı. Musluğunuzu tamir ettirecekse, o musluğun nasıl tamir edileceğini iyi kötü bilirsiniz, ama sağlıkta böyle değildir. Böyle olmayınca da, bu alan bize bırakılmamalıdır. İktisatçıların da, hatta siyasetin çok ortasında olan bir alandır. Eğitim gibi, burası piyasa ekonomisine terk edilemez.

Üçüncü alan da, daha teknik bir şey. "Sağlık işletmeciliği" diye bir alan var ve maalesef bu bizim sırtımıza yüklenmiştir. Türkiye gibi ülkelerde, biz aynı zamanda hastane de idare ederiz. Enerjimizin büyük bir bölümü gider, bu bizim işimiz değildir. Buna benzer daha çok şey konuşabiliriz. Özellikle tıbbın gelecekte alacağı veçhe bakımından endişe etmemiz gereken çok unsurlar var. Onun için tıp dışı alanlarda tartışmaya ihtiyaç gösteren tarafları olduğunu vurgulamak için söyledim.

Bana yönelen başka soru var mıydı; galiba yoktu. Bir de, Fulya'ya hatırlatacağım. "Bu en alt basamaktaki, gelir düzeyi en düşük olanlarda, seçimlere katılımın çok fazla olduğundan şüpheliyim" dediniz. Ben de emin değilim, henüz analizleri yapılmadı, ama bana oldukça yüksek katılım olduğunu söyleyenler de oldu. Hatta orada mobilize etme olanaklarının, bu din ilişkileri, yardım kurumları bakımından çok daha iyi işlediğini söyleyenler oldu; ben onların yalancısıyım.

• **O. Başkan** - Teşekkürler. Sayın Şengül, buyurun.

• **Tarık H. Şengül** - "Buradan nereye gide-
riz?" sorusuna yanıt verirken; 1980 öncesinin
himayecilik ilişkisi hep vurgulanıyor, ama
onun da üzerine oturduğu bir başka yapı daha
var, yani olabildiğince kapsayıcı bir popülizme
eklenerek geliyor. 1980 sonrası dönemde
himayecilik devam ediyor, ama Özal'la
başlayan başka türlü bir popülizmle, bir şem-
siye temsiliyet mekanizması olarak kullanılı-
yor. O da dışlayıcı, yani daha sınırlı bir kesimi
hedefleyen daha dışlayıcı bir popülizmdi. Da-
ha önceki dönemin himayecilik ilişkileri çok
karmaşık bir sistemin içinde sosyal adalet,
eşitlik gibi kavramların içinde şekillendiği için,
olabildiğince yapılabilen kapsayıcı bir özelliği
de vardı. 1980 sonrasında himayeciliği ise, se-
çici bir himayeciliktir. Dolayısıyla, belli bir de-
vamlılık olmasına rağmen, bir farklılaşma da
vardır.

Tarık H. Şengül

1980
sonrası
dönemde
himayecilik
devam ediyor,
ama
Özal'la
başlayan
başka türlü
bir popülizmle,
bir şemsiye
temsiliyet
mekanizması
olarak
kullanılıyor

Aslında 2001 krizi, geçtiğimiz 20 yılın belirsizliklerine de bir anlamda son vermiş görünüyor. Görece tek toplumlu projeden, iki toplumlu projeye geçmeye çalışan 1980 sonrası dönemin mimarları, ciddi dirençlerle karşılaşmışlar ve bu proje bir türlü gerçekleşmedi. Aslında 2001 kriziyle olan, bu proje için, yani iki uluslu bir proje için ve bunun uzantısı iki uluslu kentler için altyapı ve kaçınılmazlıklar ortaya çıktı. Burada en büyük sıkıntı, Türkiye'de 1960'ların sonunda başlayıp, 1970'lerin sonuna kadar gelen sınıf temelli bir siyaset oluşturma çabası vardı. Belki, bu çaba Türkiye'nin özgünlüğü içinde çok önemli bir çabaydı. 1980 darbesiyle birlikte, kendi zayıflıklarını da hesaba katarsak, bir anlamda geri plana itildi.

Şu anda iki olasılıkla karşı karşıyayız. Burada iki toplumlu, iki uluslu bir projede, iki uluslu kentlerin ortaya çıktığı bir ortamda iki olasılık var. Biri, buna çalışan sınıflar anlamı bir yanıt verecekler. Bu da, biraz önce söylediğim İttifak oluşursa ki, orta sınıfın da krizin içine çekilmesi nedeniyle İttifakın kapsamı genişledi. Ama sınıf temelli siyaset deneyiminin sınırlılığı, açıkçası böyle bir İttifakın oluşmasını en azından yakın gelecekte çok gerçekçi bir şey olarak öngörmeye koymuyor, bunun önünde çok ciddi bir sıkıntı var. İkincisi, eğer buna sınıfsal temelli bir projenin yanıtı gelemiyorsa, başka bir şey var. Gelir dağılımının bu kadar eşitsiz hale geldiği ve karar verme mekanizmalarının da giderek ülke dışına itildiği bir yerde, dışlananların sayısı giderek arttığında çok küçük bir azınlık ortada kaldığında, burada ister demokratik yolları tıkayarak, isterse de demokratik bir şemsiye altında daha baskıcı bir yönetim yapısının çıkması kaçınılmazdır. Benim, geleceğe yönelik daha karamsar bir bakışım var. Ortaya daha baskıcı bir siyasal yapı çıkabilir diye düşünüyorum. Çünkü, bir taraftan karar verme mekanizmaları ülke dışına itiliyor, bir taraftan çok sınırlı bir kesim refahtan pay alırken, kaybedenlerin hem niceliksel, hem de niteliksel bir büyümesinden söz ediyoruz. Böyle bir yapıyı nasıl yöneteceksiniz? Bu kadar yoksullaşmış insanın yaşadığı bir toplumda, bunun yeniden üretilmesi bu kadar kötü ekonomik gelir dağılımıyla nasıl bir arada götürülebilir? Şu anda IMF'nin Türkiye'yle ilişkisi aslında herhangi bir demokratik yapı içinde anlaşılabilir bir şey değildir. Bunun ülke içindeki mekanizmaları da bir şekilde gelişirse, ortaya çok karamsar, baskıcı rejimler çıkabilir diye düşünüyorum. Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Çok teşekkürler. Sayın İşaya Üşür, buyurun.

• **İşaya Üşür** - Efendim, teşekkür ederim. Bana, bir iki soru yöneltildi, o soruları cevaplamaya geçmeden önce, şanıma uygun bir panel olsun diye bazı konularda görüşlerimi belirtiyim. Bu yüzde 35 meselesi farklı biçimde yorumlanıyor. Bu yüzde 35'i farklı biçimde yorumlayanlar, biraz daha öbür tarafa yönelik açıklamalarını getirirken, herhalde şöyle zımnî bir varsayımda bulunuyorlar, aksi takdirde bütün mantık geçerliliği kaybeder: "Efendim, yorumlayışların birinde yüzde 35'in tümü, imanı geleneğin temsilcileridir, yoğunlukları değişebilir, ama odur." Benim görebildiğim kadarıyla, kimse böyle bir varsayımda bulunmuyor. Dolayısıyla, varsayımda bulunmayana böyle bir varsayımı atfetmek doğru değildir. Herkes farkında, yani o yüzde 35'in tümü, "dinsel" diyelim, ne derseniz diyelim, onun her bir bireyi bakımından yoğunluklar değişmekle birlikte, temsilcilerinden oluşmuyor. Elbette, farklı kesimlerin bir bileşkesi yani çalışan kesimlerden de var. Bu mantığı sürdürürsek, şöyle bir şey söyleyebiliriz: **Bayağı bir parti**, maddi temell bakımından **işçiler de**, yoksul köylüler de var, muhtemelen çoğunu da onlar teşkil ediyor. Ne güzel biraz da şöyle bir şey yapsalar: Onu da söylüyorlar **zaten**. Eşitlik de sağlayacağını söylerseniz, bunlar merkezde değil, merkez solda yer alsınlar. Dolayısıyla, onu iyi analiz etmek lazım; bu bir.

İkincisi, buradaki konuşmamda bir şeyi vurguluyorum, bunu çok ciddiye alıyorum. Bunun tarihsel birkaç örneğini verebilirim, ama ne söylemek istediğimi bir kez daha açıkça söyleyeyim. İnsanların birbirleriyle, bireyin toplumla, bireyin veya topluluğun devletle, topluluğun ve tek tek bireylerin kendi üstünde ve ötesinde olan bir güçle ilişkilerini nasıl algılıyorsanız, o bir egemen hale gelmişse; siz, size sunulan şeyleri, getirilen alternatifleri de çok büyük olasılıkla o şekilde anlıyorsunuzdur. Dolayısıyla, dünyayı algılayışlardan biri gidiyor, yerine bir başkası yavaş yavaş geçiyor ise ve bu da toplumda yaygınlık kazanıyorsa, cumhuriyet ve cumhuriyetçilerin çok önemli ciddi mesai harcayarak bu konu üzerinde tekrar düşüncelerinde yarar vardır. Tam tersi bir örneği vereyim, "17. Yüzyıl bilimsel devrimi" dediğimiz bir hikâye vardır. Orada da farklı evren, dünya anlayışın, belki Rönesans'la birlikte yavaş yavaş gelerek bugünkü dünya anlayışımızı, dünyaya bakışımızı, zihinsel evrenimizi oluşturdu. Daha yakın zamanlardan 79 İran'ını

Tank H. Şengül

IMF'nin
Türkiye'yle
İlişkisi
aslında
herhangi
bir demokratik
yapı
içinde
anlaşılabilir
bir şey
değildir.

verebilirim. Dolayısıyla, bunları oradan birkaç adım atarak ve o adımlarda neyi varsaydığımızı çok net koymadan, işte bu yüzde 35'lik kesim meselesi çok sık yapılıyor. Kimseye cevap olsun diye söyleyemiyorum. Ama bu yüzde 35'lik lafa gelince, bu toplumda gördüğüm, televizyonlarda tartışıldığı biçimiyle beni biraz huzursuz ediyordu. Özellikle bu algılayış formlarındaki değişimleri, dönüşümleri önemli bulduğumu bir kez daha söyleyeyim.

Yine, bir arkadaşımız dedi ki, "İnsanlar kriz meselesine teorik yaklaşıyor. Oysa bizim sorunlarımız var". Tabii, bu çok insanı bir istektir. Fakat, teoriden korku niye? Burada konuştuğumuz bir şeye yaklaşım, neye yaklaşıyorsam "teori" dediğimiz odur. Burada formel modeller, matematiksel modeller falan söylemiyor. Teorik yaklaşım olmadığı sürece endişe duyulur ki, pratik kişisel sorunlarımıza cevaplar da bulunmaz. Anlık bulunur gibi olur, uzun dönemde cevaplar da getirmez. Bu, beni endişeye sevk ediyor. Orada başlayınca, bu sefer ortaya bu tür algılayışlar çıkıyor. "Efendim, teoriyle ne işimiz var?" Yarın, öbür gün başka bir şey olur, kimseyi zan altında bırakmak için değil, bu bir yaklaşım meselesidir, yaygın egemen haline gelince gidiyor.

Sorulara gelecek olursak, Sevgili Tülay her zamanki nezaketi ve nezareti içinde dedi ki, "toplumsal kriz tanımını da getirseydi iyi olurdu" Doğru, ben o terimi kullanmadım, ama zannediyorum, kullanmadan da o anlamı verdim. Sanıyorum, benim o söylediklerim içinde Gramsci'den bir nokta var. Ben, bu konuşmayı hazırlarken, kafamda onun da, başkalarının da yaklaşımları vardı. Dikkat ederseniz, ben tek tek kriz tanımlarını da vermedim. "Tarihsel geçişi göz önünde tutarak kavramsal olarak, teorik olarak neler çıkarabiliriz?" şeklinde yaklaştım, çünkü benim için sorun oydu. Ama belki, bir konuşma olur veya bunu yazılı hale getirirsem, "toplumsal krizler, siyasi krizler, iktisadi krizler" falan deyip oradan da bir şey yapabiliriz ve belki de daha iyi olur.

Yanlış not almadıysam, Kerem arkadaşımız benim bir tespitimden hareketle bir soru sordu. O tespit de şuydu, belki arada gitmiş olabilir: "Geçiş süreçlerinde şöyle şeyler olur: Sınıf, katman ilişkileri bozulur, yeniden kurulum çabası içine girilir. Her tarihsel kriz anında bunu tespit etmek son derece kolaydır" dedim. Türkiye, uzun süreden beri, böyle bir krizin semptomlarını yaşıyor. Bu nerede yeniden kurulacak? Eğer, bu kararlı hale gelirse,

yani yeni ilişkiler, görece kararlı hale gelince, bu demektir ki kriz o anda bitmiştir, ama bu başka krizlerin ortaya çıkmayacağı anlamına gelmez. Biraz daha açık oldu mu; bilmiyorum.

Sonra bir beyefendi, "gelecekteki krizlerin hakkında ne söylenebilir?" diye sordu. Çok genel bir şey söyleyebiliriz. Bu yapı ve ilişkiler sürdüğü sürece, bu krizlerin önü alınmaz. Bu ne zaman çıkar? Bu yaşadığımız 2001 krizini değil, ama muhtemelen yaz aylarına doğru, basit iktisadi kriz anlamında söyleyemiyorum, toplumsal krize dönüşebilecek kriz Mart'tan sonra beklenebilir, ama falcılık da yapmak istemem. Dolayısıyla, bu ilişkiler sürdüğü sürece bir kriz patlak verme potansiyeli çok küçüktür, onun dışında bir şey söyleyemiyorum. Benim kişisel tahminim, Mart'tan itibaren yeni kriz noktaları patlak verir, çünkü gidiş öyle, bu yapı bunu kaldırmaz. Teşekkür ediyorum.

• **O. Başkan** - Teşekkür ediyorum. Sayın Şükran Soner, buyurun.

• **Şükran Soner** - Ben, dayanamayacağım o yüzde 35'den girmek istiyorum. Bizim mesleğimiz açısından orada bir nokta var. Medyatik pazarlama, bazı sonuçlarda 180 derece ters teper, ama pazarlamanın ve imaj yaratmanın beklentilerle çakışmasının etkinliğini atlamayalım. Belki de, çağımızda seçimlerde de, pek çok kararda da, toplumsal reflekslerde de en etkin olay aslında bu imajlar olayıdır. O imajlarda da, buna daha sonra katıldım, orada müdahale etmişim "50 gibi" diye. Doğru, "Ecevit'in gelişi" gibi daha doğru bir benzetmedir. Mavi gömleklili umudumuz Ecevit'le, Kasımpaşalı Tayyip aynı türden seçmene, yani tepkiyle oy verecek ve bir öncesinden rahatsız olan seçmene yakındır. Bu en azından duygusal yakınlıktır. Belki, sorunu çözeceğini mantık olarak beklemiyor, ama milli piyangodaki gibi "ya çıkarsa" gibi oy kullanılıyor. Buradaki ürkütücü olan boyut, bu imajların çok değişken olması ve bu oyların da asla bilinçli olmaması, tam bir refleks oyu halinde olmasıdır. Onun içindeki hangi oyun bilinçli olduğu bilmiyoruz. "Umudumuz Ecevit"teki bilinçli oy, bilinçli olmasa da bir sol arayıştı, sosyal paylaşım arayışıydı. Bugünkü bilinçli oy ise, 28 Şubat'ın rövansı arayışıydı; AKP açısından söylüyorum. Ben, orada tarihatlar olayının, 28 Şubat'ta güç kaybetmesiyle noktalandığı kanısında değilim. Herhalde çalışmalarına zaten devam edeceklerdir. Dünya ve Türkiye konjonktüründe eğer çakışmalar

İşaya Üşür

Muhtemelen yaz aylarına doğru, basit iktisadi kriz anlamında söyleyemiyorum, toplumsal krize dönüşebilecek kriz Mart'tan sonra beklenebilir

devam ederse, çok daha fazla büyüyebilir veya bitebilir; iki olasılık var.

"Bizde neden ırk tutmadı da, din tuttu?" konusuna bakalım. Bir önceki seçimde ırk tutmuştu, MHP beklenmeyen bir sürpriz yapmıştı, ama arkası gelmedi. Bence, çok pratik bir nedeni var. Dış kaynaklı dövizle destek bu himaye sisteminde ki, en belirleyici para akışı oradan geliyor. 1980'li yıllarda Avrupa'daki Türklere gelen Marklarla olayı ölçersek, millî görüşten gelen para çok büyüktü, ülkücülerden gelen para çok küçüktü. Ülkücülerin, Doğu Bloku'nun parçalanması sonrası Türklere de bir ufkü olamadı. Ülkücüler, paylaşımındaki ülkücü tabanın, yoksul tabanın beklentisine cevap veremediler. Hele iktidarda, işte o deprem evlerinden falan pay ayırsalar da olmadı, orada tükeniyor. Öbür akış devam etti. 28 Şubat'ta en büyük musluk kesilme olayı, öbür akışın 12 Eylül sonrası süreçte uzun süre devletle iç içe kullanılıyor olmasıydı. Örneğin, imam hatip okullarına bakın, orada eğitim harcaması devlet karşılıyor, ama millî görüş öğrencileri bir eve alıyor, orada besliyor, giydireniyor, bir giydirmeye parasıyla, yemek parasıyla devletin kesesinden militan, kitle yetiştiriyordu; bu boyutta o kesildi. Bundan sonra iktidar beklentisinde, şimdi o akışı açmak arayışıyla büyük sermayenin beklentisi arasında bir savaşım var. Hani hükümet habire yalpalıyor ya, o yalpalanma, nereye dayanacağını bilememekle ilgilidir. Büyük sermayeye ve ABD'ye karşı çıkarsa yok olacak, ama dayandığı tabana da sırtını dönerse yine yok olacak ve o iklimde zikzak çizerek gitmeye çalışıyor. Türkiye açısından tehlike, bu zikzakta bize vereceği zarar, bilinçsiz ve daha çok refleksiyle davranıyor olabileceğidir.

"İnsanlar, yeniden nasıl örgütlenecek?" sorusu, saatlerce sürececek bir panel konusudur. Ben, ona uzun bir şekilde girmek istemiyorum, ama iki ayağının olduğunu söylemek istiyorum. Bilimsel, teknolojik devrim çağında, kitlelerin gerek ülkemizde, gerek dünyada en temel insan haklarından dışlanan, horlanan, yoksulluk ve yoksunluğa atılan kitlelerin çok büyük olması ve dünya ölçeğinde de atılan ülkeler çok büyük olması, yani Afrika'yı terk ettik, algılayamadığımız kadar kısa bir zaman dilimi içinde ve algılayamadığımız kadar boyutludur. Dünya Gıda Teşkilatı, Birleşmiş Milletler, ILO gibi örgütler, sadece bu rakamlar için işe yarıyor zaten, yoksa düzeni değiştirme anlamında işe yaramıyor. Veriler ortaya çıkıyor, "çok kısa sürede nasıl katlanmış?" diye

dehşete düşüyoruz. Miladi 1980 olarak kabul ettiğimiz zaman, bugüne gelışteki rakamlar çok anormal katlanıyor, yamuk, doğaya aykırı bir gelişme söz konusudur. Doğaya aykırı bir gelişme sonunda kapitalizmin ya da emperyalizmin krizlerini çok hızlandırıyor. O yüzden de, oradan bir çözüm arayışı var. Şeffaflaşma, sosyal kapital, Clinton "üçüncü yolu" tarif ederken "bilgisayar satacak ve kullanacak insan yaratmamız lazım" dedi. Bunun için insanlık çözüm üretmek zorundadır.

Dünyayı yok ediyoruz, o boyutu var. Ama ikinci bir boyutu, 4 yıl önce falan hiç unutmuyorum. Burada Fransa Cumhurbaşkanı'nın danışmanı, teoride çok ünlü bir adam, dünya savaşlar konjonktürünün analizini yapan kitapları var. Burada bilimsel bir gerçeklik olarak dedi ki, "Artık zengin kuzeyde savaşlar yok. Körfez Savaşını zengin kuzey savaşı sayamayız, çünkü Amerika oradan yukarıdan bombaladı. Savaşlar, artık yoksul güneyde yoksulluğu paylaşmamak üzere ırklar ve dinler arasında yaşanıyor" Bunu çok net, değişmez bir kural olarak sundu ve "ama insanlık açısından da zengin kuzeyin yoksul güneye bu kadar seyirci kalması, uçurumun bu kadar büyümesi ahlaki değil" dedi. Bir boyutunu atladi ve onun çok çabuk sonuçları çıktı. Zengin kuzeyin, zenginliğini duvarlarla korumak zorunda kalmış olmasıdır. Duvarları ne kadar yükseltirseniz yükseltin, duvarlarla kendinizi koruyamaz noktaya gelirsiniz. İstanbul'daki Boğazın villalarından daha pahalı güvenli apart daireler gibi. Bu kavram, Amerika'nın anormal kuş uçuramaz bir güvenlik sistemiyle ayakta kalmaya çalışmasıdır. Ne oldu? 11 Eylül'de kuralı düzen, kuralı savaş getirdi. Dünyanın yeni düşmanı, canavarı terördür. Teröre karşı önlem adı altında Amerika'nın dünya ölçeğindeki savaşlarının biçimine bakıyoruz, perde arkasında bütün ekonomi, para kaynaklarını korumayla ilgili askeri güç kullanımıdır. Ne demokrasi, ne insan hakları söz konusudur, yani her şey yıkıldı, kimse kimseyi aldatmasın.

Çok tipik bir örnek vereceğim. Bundan 2 yıl önce, Kosova'da bayram günüydü, Kosova'dan kaçmaya çalışan insanlar bayramda çukurda kaldı. Bayram günü olduğunu çok iyi biliyorum, çünkü akrabalarımın yeğeni falan bendeydi, kimseden haber alamıyorduk. Evlerini terk etmiş yüz binler yağmur çukurunda kaldılar. Bu, o kadar fanatik bir sahneydi ki, Makedonya ve Arnavutluk'ta, Kosova'dan kaçanlara ayrılmış kamplarda yaşayanlar birkaç yüz bin idi. Ama her nedense, son yüz bine

Şükran Soner

Hükümet
büyük
sermayeye
ve
ABD'ye
karşı
çıkarsa
yok
olacak,
ama
dayandığı
tabana da
sırtını
dönerse
yine
yok
olacak
ve
o iklimde
zikzak
çizerek
gitmeye
çalışıyor

yer bulamadılar. "Yer yok" diye Makedonya sınırını kapadılar, onlar orada günlerce çukurda kaldılar. Bu görüntü sayesinde, -savaşlar imaj savaşıdır- Amerika, Kosova'yı bombalama hakkını elde etti, bombaladı, müdahale etti ve bugün, doğduğum kent Priştina'nın dörtte birini kapsayan bir alanda en büyük üslerinden birini yaptı. Kosova'dan çıkması söz konusu değil artık, orası bir üs, Arnavutlar için de bir ülke değil. Herhalde Sırbistan'ın Kosova'daki emeklî profesörün maaşını ödemesini bekleyemezsiniz. Yaşanan pratik ne biliyor musunuz? Amerika, istediği kadar bağışta bulunuyor. Bağış yapıyorsa, okullarda eğitim var. Yüzde 65'i üniversiteleşmiş bir toplum, şimdi böyle yaşıyor. Kuzey Irak'ta neler olacak?

Olayın iki kolu var. Dünya ölçeğinde bu çirkin düzeni o kadar çoğunluğun aleyhine geliştirdi ki, demokrasi, insan haklarıyla falan yürütülmesi mümkün değil, vahşi bir silahlı güçle korunmaya çalışıyor. İnsanlığın çoğunluğu da, insanlık dışı bir yaşam biçimine sürüklenmiş durumdadır. Bu hızlı ve örgütsüz amip üreme insanlığı ya uyandıracak ya da insanlık kendini, çevresiyle, her şeyiyle yok edecek. İlaç firmalarının AIDS ilacına dağıtmamasına daha ne kadar izin verilebilir? Patent hakkını daha ne kadar elinizde tutacaksınız? Çalacaksınız veyahut ilaç firmasının sahiplerini vuracaksınız, bunun sonunda başka bir şey yok. Bu nedenle, ben bu sürecin bilimsel, teknolojik devrim ve insanlığın bilgi birikiminin kendini böyle çoğunluk için, insanın insan olma niteliklerinin yok edildiği, ilkel hayvandan daha kötü koşullarda yaşamaya itildiği böyle bir hayatı, yani bilmem kaç yıl öncesinin değerleriyle, mafyasıyla, tarikatıyla, diniyle, ırkıyla birbirini kesip biçtiği bir düzeni sürdürülmesine olanak olmadığına inanmadığım için, karşı reflexin de çok hızlı ve dünya ölçeğinde çok olumlu olacağına inanıyorum; bu bir geçiş sürecidir. Teşekkür ederim.

• **O. Başkan** - Biz de teşekkür ederiz. Sayın Fulya Atacan'a söz veriyorum.

• **Fulya Atacan** - İlk soru, Ümran Hanım'ın sorduğu dış bağlantıyla ilgili soruydu. Biliyoruz ki, yekpare "A tarikatı" veya "B tarikatı" diye bir örgütlenme yok, yani tek Nakşibendi ya da tek Rıfai tarikatı yok. Pek çok farklı grup genel olarak, bu gelenekten geldiğini iddia ediyor, ama böyle söyledığımız zaman pek çok farklı gruba referans veriyoruz. Bunların bir bölümü son derece yerel, yani atıyorum Ağrı'nın bilmem ne köyünde olan bir Nakşibendi grup, bunun uluslararası bağlantı-

sı değil, Ağrı'nın merkeziyle bile ciddi bir bağlantısı yok. Bazısı daha ulusal düzeydedir. O da göç kanalıyla büyük kentlere gelenler aracılığıyla ulusal çapta örgütlenmiş ortaya çıkmış. Aynı göç uluslararası olduğu zaman, işte Türklerin göç ettiği Batı Avrupa ülkelerinde ya da Avustralya, Amerika gibi ülkelerde bu tarikat götürülebilir mi? Mesela, Almanya'da yeni dinsel hareketler ya da modern örgütlenmeleri bir kenara bırakırsak, yani milli görüş hiçbir şekilde tarikat değil ya da Fethullah Gülen'in Nurcu hareketi bazı grupları tarikat formatına yakın olsa bile farklı, modern örgütlenmeleridir. Bu örgütlenmeler var ya da Türk-İslam sentezini savunan MHP kaynaklı İslamcı, Türkçü gruplar var, ama tarikatlar çok azdır. Etkileri az, ciddi bir örgütlenmesi de yok. Biri hariç, o da benim bilebildiğim kadarıyla 1970'lerin ortasından 80'lere kadar Almanya'daki tek dini örgütlenme olan Süleymanlılar ya da kendi deyimleriyle "Süleymanlılar"dır. O grup daha sonraki dinsel hareketlerin etkinlik kazanmasına, Diyanet İşleri Başkanlığının orada İslam'ı, Türk işçileri arasında örgütlemesine kadar en etkin gruptur. "Dış bağlantısı" derken, biri böyle bir bağlantıdır. Avustralya'ya sizin müritleriniz göç ediyorsa, siz de şeyh olarak oraya gidiyorsanız, böyle bir bağlantı oluşuyor. Onun dışında daha üst ölçekte farklı ülkelerin, Almanya, Amerika'nın böyle bir desteği var mı? Bunu bilmiyorum, ancak gazeteler yazarsa biliyorum. Ancak, şunu biliyorum: Soğuk savaş dönemi, aynı zamanda dinsel grupların komünizme karşı kullanılabileceğinin düşünüldüğü bir dönemdi ve din komünizme karşı en etkin silah olarak görülüyor. Ben, o dönemin gazetelerine bakmıştım. 79'da Almanya'da yaşayan Süleymanlıların katkıda bulunduğu, 2 sayfasını kendilerinin yaptığı, daha çok Türkçü kanadın çıkardığı bir gazete vardı. Oraya baktığına zaman, en çarpıcı tema hiç tartışmasız anti-komünizm idi. Belki, bu tür bağlantılar vardır, net olarak bilmiyorum, ama hepsi için vardır demek çok zor. Dediğim gibi, yerel düzeyde olanın kent merkeziyle bağlantısı yok ki, başkalarıyla olsun. O çerçevede soğuk savaş şartlarında dinsel örgütlenmelerin, en azından fikir olarak desteklendiği bir gerçektir.

28 Şubat Türk-İslam sentezinin sonu meselesine gelince, "12 Eylül solu dümdüz etti, bir şey kalmadı, nasıl oldu da 28 Şubat müdahalesi bunu dümdüz edemedi?" diye bir soru vardı. 28 Şubat müdahalesi 12 Eylül'le aynı tür değil, orada farklılıklar var; bu bir.

Fulya Atacan

Soğuk savaş dönemi, aynı zamanda dinsel grupların komünizme karşı kullanılabileceğinin düşünüldüğü bir dönemdi ve din komünizme karşı etkin silah olarak görülüyor

İkinci önemli yan, Türk-İslam sentezini devlet ideolojisi olarak terk etti, ama bu demek değil ki, Türk-İslam sentezi bitti. Türk-İslam sentezi hem milliyetçi sağ hareketlerde, hem de İslamcı hareketlerde çok ciddi tabanı olan bir düşünce hareketidir. Onun için, ANAP'tan DYP'ye, DYP'den Refah'a, Refah'tan bugünkü AKP'ye kadar hâlâ bu düşünce biçiminin, sentezin etkilerini görmek mümkündür. Süreç içinde farklı çatışmalar olabilir, ama devletin ideoloji olarak terk etmesi, tüm sağ hareketlerin bu ideolojiden elini, eteğini çekeceği anlamına gelmiyor. AKP'nin içinde Nevzat Yalçıntaş, Cemil Çiçek, yani ANAP'tan gelenlerin büyük çoğunluğunda Türk-İslam sentezidir, bunu hatırlamakta fayda var. Ne yöne döneceklerini hep birlikte göreceğiz.

Bu soruyu tam olarak anlayamadım. Yüzde 10'nu alıp, barajı aşmak için belli gruplarla ittifak yapmak mıydı? Herkese hitap etmek gibi bir ihtiyaç olabilir, ama sizin soruda bana ilginç gelen şey Güneydoğu'da CHP'nin olmasıydı. Aslında Güneydoğu'da bildiğiniz gibi AKP de yoktu. DEHAP, baraj aşmış olsaydı, pek çok yerde milletvekillerini çıkaracaktı, onun yerine AKP çıkardı. Geçmişte aynen Refah Partisinin bu şansı kullanması gibi oldu. Bu anlamda baktığınız zaman, sadece o bölgede CHP değil, ondan biraz daha iyi durumda olmakla birlikte AKP'nin ve o hareketin ciddi problemleri olduğu açıktır. "AKP içinde tarikatlara etkisi az" gibi bir saptama var. Ben, tam onu söylemek istemedim ya da tam onu demedim. Bu tür hareketler, yani kıt kaynaklara ulaşmada diğer grupları dışlayıcı bir strateji olarak patronajı seçtiğiniz zaman, siz aynı zamanda yeni kurulacak ittifaklara açık, kolaylıkla yeni ittifakları kurup, bozabilen bir grup haline geliyorsunuz. Tarihlerin de aynı şekilde, sonsuza kadar giden herhangi A partisi veya B partisiyle kopmaz, değişmez ittifakları yoktur, çok hızla değişiyor. Benim söylemeye çalıştığım, belirli bölgelerde AKP bu anlamda bir ittifak yapmış olabilir ya da AKP'ye oy vermiş olabilirler. Önemli olan noktası şu: Bu oy verenlerin beklentisi, anlatmaya çalıştığım çok ciddi kaynak sıkıntısını aşmak ise, AKP'nin beklentilerine ne kadar cevap bulabilecekleri konusunda şüphem var. Aynı gruplar çok kolaylıkla bir dahaki seçime MHP'yle ittifak yapabilirler, başka bir partiyle de ittifak yapabilirler. Onun için çok kalıcı, oturmuş, A tarikatının değişmez, şaşmaz, şu partiye oy verdiği iddiası aslında bir mitir.

AKP'nin, tarikatlara, kent yoksulları denen o yüzde 5'lik grup içinde doğrudan bir hakimiyeti ya da etkinliği yok, ama orta sınıflar içinde var. O yüzde 5'lik gruba sadaka anlamında bir yardım yapabilir, ama bu orada örgütlü olmak, o kişileri kendi ağına katmak anlamına gelmiyor. O da çok nadir yapılan bir şey, yani Gürsoy'un anlatmaya çalıştığı bir şeydi. Teşekkürler.

• **O. Başkan** - Teşekkürler Sayın Atacan. Son olarak Sayın Talu'ya sözü veriyorum.

• **Umur Talu** - Ben, sizi 35 dakika tutayım da, 35 ne anlama geliyor görün. Sevgili Hocamın, 35'in anlamı çaresizlik, "bir de bunu deneyelim" Yanlış not almamışım değil mi? Büyük oranda bu dediniz mi, "böyle bir tespit yaptınız mı? Ben, belki merakımı daha önce anlatamadım, ama ona katılmıyorum. Ben, elbette 35'i tek tek tanımıyorum ki, hangi beyefendinin ya da hangi hanımefendinin nasıl kullanıldığını bilemem. Ama benim baştan itibaren söylemek istediğim, biraz önce bence Hocam da ne demek istediğimi biraz saptırdı. AKP var, bir 35 var. Partiye bakarak 35'i anlayamayız, onu söylemeye çalışıyorum. "Bunun manası var mı? Hayır, biz partiyi anlayalım yeter" olabilir, ama ben siyasi bir mücadelenin partiden de daha çok o 35'in manasını çözerek bir değer kazanacağını söylüyorum. "Bir de bunu deneyelim" ağırlığını sahip olduğunu da düşünmüyorum. Belki, yanılıyorumdur, ama 35'in içinde "artık bunları denemeyelim", "artık bunları tasfiye edelim" var. Bunun dışında en azından yansıyabilen şeylere bakarsanız, orada ciddi bir öfke ve sadece umutsuzluk yok umut da var. Bu, AKP'nin programından, söyleminden, miting alanlarında yaptığından falan tamamen bağımsız, bu kanala akan bir şey var. Eğer, bundan sıkılacaksak, ben size daha beterini söyleyeyim. MHP iktidarda olmasaydı, neler olabileceğini, mesela 35'in MHP'ye girmesini tahmin edebiliyor musunuz? İnsanların akabileceği kanal bu oldu. Bunda sadece çaresizlik de değil, bakın bu ülke bu seçimden önce idamı kaldırmak gibi, olandan daha geniş sembolik bir şeyi yaşadı ve bu toplumdaki buna bir tepki gelmedi. Bu toplumun bunu kabul etmesi kendi zihniyetinde yaptığı ciddi bir aşamadır, devrimdir. Eğer, bu ülkeyi, bu toplumu biraz tanıyorsak, evrim gibi gözükten bir devrimdir. Dolayısıyla, yorgunluk ve bıkkınlıktan gelen bir noktada, bu toplumun içinde birtakım talepler eski hallerini aşarak yeni biçimlere ulaşılar. Bu AKP'de billurlaşır mı,

Fulya Atacan

**Türk-İslam
sentezi
hem
milliyetçi
sağ
hareketlerde,
hem de
İslamcı
hareketlerde
çok
ciddi
tabanı
olan
bir
düşünce
hareketidir**

bundan sonra ne yapar; onu bilemem, tahmin de edemem. Ama yüzde 35, "bir de buna oy verelim" oyu değildir. Onu öyle anlarsak yanlışız diye düşünüyorum.

Siz bana sormadınız, ama yoksulluk hakikaten çok ucuza gelen bir şeydir. Bu küreselleşmeyi eleştirirken, dünyada 1,5 milyar insan günde 1 dolarla yaşıyor falan gibi istatistikler Dünya Bankasının malı oldu, çünkü çok ucuza geliyor, Yoksulluğu günde 1 dolar diye tanımladığınızda, bu kadar da felaket, 1-2 dolar arasında koyun 3 milyar insan yapıyor, "yoksullukla baş edebilmek de çok ucuz" diyor. Onun ötesinde, Batı ülkelerindeki demokrasi-lerdeki sınıfsal mücadelelerin üstüne müthiş bir vicdani, âdeta ideolojik bir yük atılıyor. "Orada insanlar 1 dolarla yaşarken, ne talep ediyorsun?" diye.

Bence, sizin sorduğunuz soru çok iyiydi, "O kadar gerçek sol parti vardı, ama neden ay alamadılar?" diye. Ben de bilemiyorum. "Sol" derken, belki başka bir terkip söz konusu olmalıdır. Onları tanımlayabilmiş değilim, ama şunu biliyorum: CHP, toplumdaki isyanı duymadı. CHP, toplumdaki bıkmışlardan bir bölümlüyle, düzeni korumak isteyenlerin bir bölümünün ittifakını oluşturdu. Toplumdaki isyanı yakalayamadı. Biraz önce söylediğim gibi, bu isyan konjonktürü öyle tecelli edip MHP'ye de akabilirdi. Fransa'ya bakarsanız, Le Pen'in çoğu oyu işçi oyudur, eski komünist oyudur. Benim dediğim, 35'in içindeki isyan oylarını pekala CHP de alabilirdi. Ötekini ben de kafamda çok çözmüş değilim. Beyefendinin kastettiği gibi belki kendim parti kurarım.

Siz, bence kişisel bir soru sordunuz, biraz da ayıp ettiniz. Çok açık yüreklilikle cevaplayacağım. Bence, siz benim orada yazdığımı biliyorsunuz, ama ne yazdığımı falan bilmiyorsunuz. Doğru mu? Öyle bir şey olsa, bana "siz de Kızılderilileri kesmişiniz" diye bir soru sormazdınız. Objektif olarak yargılamamı ya da değerlendirmemi isterseniz, dışına çıkmaya çalışarak söyleyeyim. Madem, kişisel, kişisel söyleyeyim. "Oligarşi" diye tanımladığım bir şeyin içinde söylemeye çalıştığım sözler, söylenmemek istendiği için kovuldum. Bu süreçte tavırları ne olursa olsun, ben orada yazıyorum, ama bunların çoğunda mutabık da kalırsınız. Oligarşinin içinde olamadığı için bir yer buna bana yazdırabilirdi. Anlatabiliyor muyum? Bu benim kendi hikâyemdir. Ben, öyle grupta falan değilim, üniversitede çalışıyor, sadece yazı yazıyorum. Grup politikası, parti politikası gibi şeylerin içinde yokum, onu teşvik eden

destekleyen 2 satır yazı yazmadım. Dolayısıyla, sorduğunuz soru bana ağır geliyor. Dışına çıkarak söylüyorum. Elbette, asansörde kafasını vuranlardandır. Elinizde o kadar cephaneye, sermaye, nakit bir sürü imkân varken, altında kalmazsınız, sadece kafanızı vurursunuz tabii. Ama sermaye, özellikle medya içindeki çatışmanın taraflarından biridir. Bir önceki iktidarında odaklaşan, yani ona icraat yaptırılan o oligarşik yapının dışında kalmıştır, çünkü yabandır, hâlâ dağılır. Bağa girmeye çalışıyordu. Bakın, bir değerlendirme yapmıyorum. Kötü, iyi meselesi değildir. Benim kastettiğim şeydi: Türkiye'de bir yapı geçen dönemde Türkiye'nin birtakım gerçeklerini gizledi. Bu, ben iyi yazıyorum, kötü yazıyorum, iyi insanım, kötü insanım, bundan bağımsız bir şeydir. Bu yapı şu anda konjonktürel olarak kırıldı. Burada iyi bir şey çıkar, çıkmaz, onu bilemem, ama kırıldı. Sizin artık elinizde tek gözlüğünüz yok, ta-kin çıkarın.

Birisi, "CHP Güneydoğu'da var mı?" diye sordu. Sizin için hiç katılmıyorum, AKP, Güneydoğu'da sadece DEHAP barajı geçemediği için değil, ilden ile farklılaşan oy olarak da var. Ayrıca, Güneydoğu'dan, İstanbul uç olmak üzere bütün göçlerde DEHAP tabanı AKP'ileşiyor. Dolayısıyla, o ikisi arasındaki geçişkenlik söz konusu. Ben "bunlar güzel şey" diye söylemiyorum, sakın beni yanlış anlamayın. Böyle olduğunu görüyorum, böyle anlaşılabilir diye düşünüyorum. O anlamda CHP bölgesel partidir. Haritaya bakın, oralarda AKP vardır, ama belki Güneydoğu'da tarikatla, İstanbul'da isyanla vardır, elimde tek tek değerler yok, ama CHP gibi değildir. CHP, daha önce var mıydı?.. En kötü ihtimalle, İnönü zamanında ittifakla vardı. Artık karşımızda onu yapamayan, o ittifakı kuramayan bir CHP var. Yine, "iyi, kötü" demiyorum, ama böyle bir değişme oldu.

Gençay Hoca, tarikat konusunda neyi anlamadığımı anlamadım. Ben şunu demek istemedim: "Yüzde 5 tarikatı etkiliyor, etkilemiyor"

- **Gençay Gürsoy** - Orada saptırma deme ama.

- **Umur Talu** - Saptırma sizinki değil, esas hocama söyledim, sizinki saptırma değil. Böyle bir şey olabilir mi? Le Pen'in Partisi içinde komünist oyları var diye, "Le Pen'in Partisi komünist parti, sol parti oldu" diyebilir miyim sizce? Burada da, AKP konusunda da o noktaya gidebilir miyim? O başka şey, içindeki isyanı görebilmek başka şeydir, ben onu söylüyorum. Makine kırıncıların içinde de isyan vardı,

Umur Talu

**Batı
ülkelerindeki
demokrasi-
lerdeki
sınıfsal
mücadelelerin
üstüne
müthiş bir
vicdani,
âdeta
ideolojik
bir yük
atılıyor**

isyan devrim de olabilir. Ben, isyanın özünden bahsediyorum. İsyancı özü alır devrim de yaparsınız, isyancı özle faşizm de oluşur. İsyancı özle, makineleri de kırar, fabrikaları ele geçirirsiniz. Ama ben "içindeki isyan önemlidir" diyorum. O yüzden "o partiye deneyelim, bu partiye verelim" gibi merkez sağ arasında oynama değil, partinin, Tayyip Erdoğan'ın niyeti ne olursa olsun, bu insanların önemli bir bölümü sandığa, hiçbirimizin göz ardı edemeyeceği kadar isyan ateşiyle gitmiştir; benim söylediğim bu. Buna "sol" dersiniz, "sağ" dersiniz, kendileri "merkez" diyor. Bence, ilgisi yok, verilen oylar onların tahavvül ettiği merkez sağ oylar değildir. Ama tarih başka türlü akar. Ya-

rın darbe olur, hiçbir şey konuşmayız olur biter. Teşekkür ederim.

• **O. Başkanı** - Çok teşekkürler. İzin verirseniz, artık oturumu kapatıyorum. Bugüne katkıda bulunan bildiri sahiplerine, sayın panelistlere, salonda bulunanlara; çok teşekkür ediyorum. Özveriyle bu saate kadar dinleyen salondaki dinleyicilere de çok teşekkür ediyorum.

• **Hüseyin Ilgın** - Sayın Hocam, değerli panelistler hepinize teşekkür ediyoruz. Değerli konuklarımız, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi Mezunları Cemiyeti'nin düzenlediği 27. İktisatçılar Haftası burada sona ermiştir. Hepinize teşekkür ederiz, sağ olun.

Umur Talu

İsyancı
özü alır
devrim de
yaparsınız,
isyancı
özle
faşizm de
oluşur

Beçya

İKTİSATÇILAR HAFTASI'NIN 26 YILI...

1. **1974** - "SANAYİLEŞMENİN NERESİNDEYİZ ?"
2. **1975** - "1975 YILINDA TÜRKİYE"
3. **1976** - "1976 YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ VE IV. BEŞ YILLIK PLAN"
4. **1977** - "İKTİSADİ KALKINMA VE MUCİZE"
5. **1978** - "AZ GELİŞMİŞ ÜLKELER VE KEYNESGİL TEORİ"
6. **1979** - "SANAYİLEŞME SORUNLARI VE AZGELİŞMİŞ ÜLKELER"
7. **1982** - "BUNALIMDAN BÜYÜMEYE GEÇİŞTE TÜRKİYE EKONOMİSİ"
8. **1983** - "CUMHURİYETİN 60. YILINDA TÜRKİYE EKONOMİSİ"
9. **1984** - "PİYASA EKONOMİSİNE GEÇERKEN"
10. **1985** - "İKTİSAT POLİTİKALARI VE GELİŞME DOĞRULTULARI"
11. **1986** - "EKONOMİ VE DEMOKRASİ"
12. **1987** - "AVRUPA TOPLULUĞU VE TÜRKİYE"
13. **1988** - "YAPISAL DEĞİŞİKLİĞİN NERESİNDEYİZ?"
14. **1989** - "TÜRKİYE İÇİN ALTERNATİFLER"
15. **1990** - "DEĞİŞEN DÜNYA , DOĞU AVRUPA VE TÜRKİYE"
16. **1991** - "EKONOMİ VE SİYASETTE YENİ STRATEJİLER"
17. **1992** - "DEĞİŞEN DÜNYA, TÜRKİYE VE ON YILLAR"
18. **1993** - "YENİ YÜZYILA DOĞRU DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE NE OLABİLİR?"
19. **1994** - "DÜNYADA VE TÜRKİYE'DE YENİ EĞİLİMLER"
20. **1995** - "EKONOMİ VE SİYASETTE KRİZ VE ÇÖZÜM ÖNERİLERİ"
21. **1996** - "DÜNYA NEREYE GİDİYOR ? KÜRESELLEŞME VE TÜRKİYE"
22. **1997** - "TÜRKİYE'DE SERMAYE, DEVLET, SİYASET"
23. **1998** - "TÜRKİYE'NİN DİNAMİKLERİ"
24. **1999** - "YÜZYIL BİTERKEN GELECEĞE BAKIŞ"
25. **2000** - "DEĞİŞEN DÜNYADA TÜRKİYE'NİN YERİ"
26. **2001** - "İKTİSAT-İSTİKRAR VE TÜRKİYE"

27. İktisatçılar Haftası'na katkılarından dolayı

AKBANK

KANAL D

İ.Ü. İKT. FAK. MEZ. VE MENS. VAKFI

TÜRK EKONOMİ BANKASI

FİNANSBANK

ŞİŞECAM

BAŞAK SİGORTA

BAŞAK HAYAT SİGORTA

YORUM AJANS

Y O R U M

PUBLICIS EUROPE Affiliated

İZOCAM

EREN HOLDİNG

NCR

TRAKYA BİRLİK

SELÇUK ECZA DEPOSU

KODAK

'a teşekkür ederiz.

Güçlü. Sağlam. Ödüllü!

Yeni Ford**TransitConnect**
Avrupa'da Yılın Ticari Aracı

Görev tamam

Yıl 2002... Tüm dünya, gücün ve sağlamlığın yeni şekliyle tanıştı: Ford Otosan Kocaeli Fabrikası'nda üretilen Yeni Ford Transit Connect'le. Kısa bir süre sonra Avrupa'nın en saygın ticari araç dergilerinin editörlerinden oluşan zorlu jüri, Transit Connect'i ve rakiplerini yükleme kapasitesi, kullanım maliyeti, güvenliği ve konforu başta olmak üzere pek çok açıdan test etti ve değerlendirdi. Sonuç: Ford'un 2001 yılında Transit'le aldığı ödülün aynısını, kardeşi Ford Transit Connect 2003 yılında yeniden aldı. Üstelik, 140 üzerinden 126 gibi bugüne kadar hiç alınmamış, rekor bir puanla.

Şimdi, Yeni Ford**TransitConnect**, Avrupa'da 2003 yılının en iyi ticari aracı. O, Türkiye'nin ve Ford'un gururu. O, güçlü, sağlam ve ödüllü! Ayrıntılı bilgi için: Ford**Direkt** Hattı 0212 473 3673 ya da www.yenifordconnect.com

Yeni Ford**TransitConnect**

